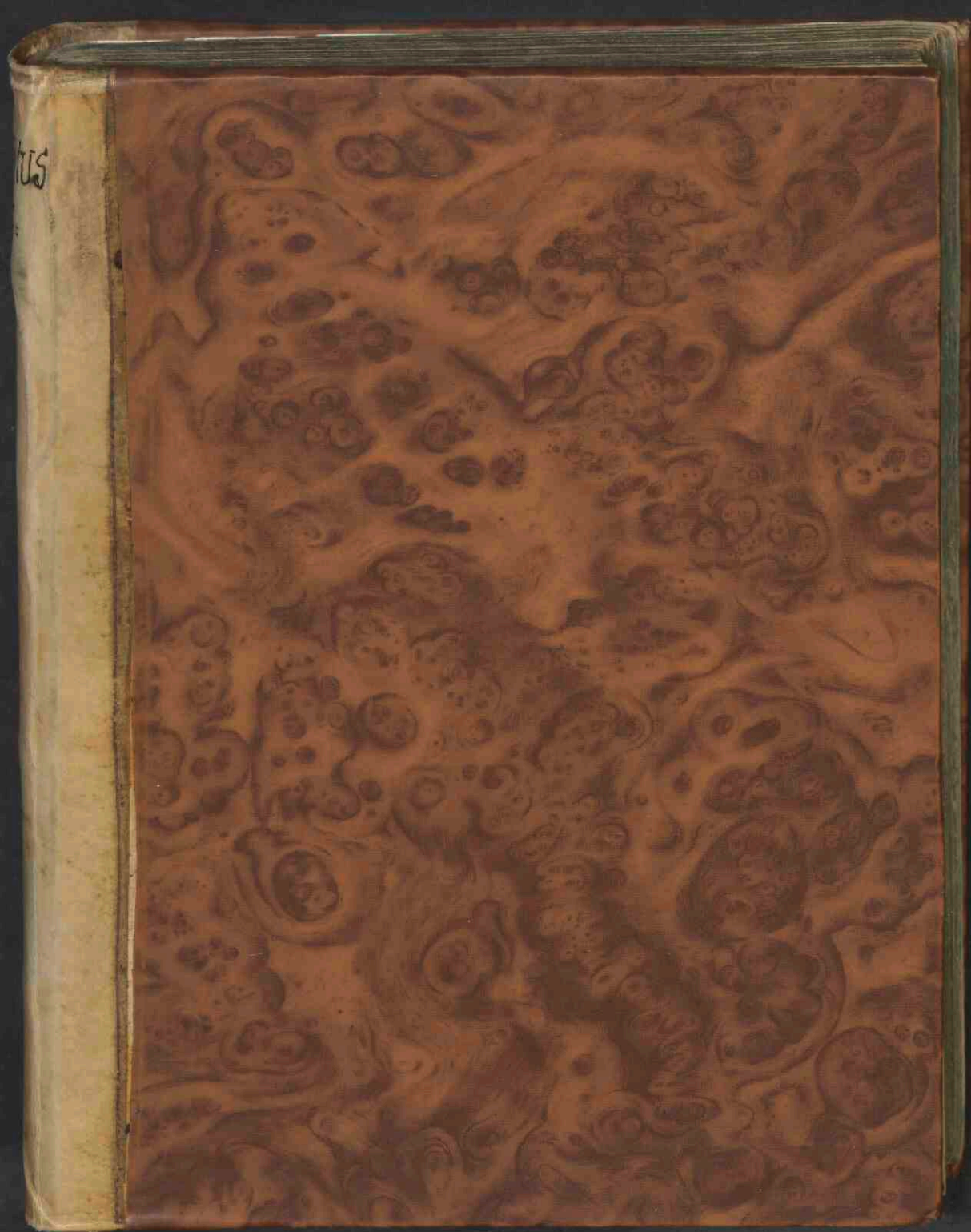

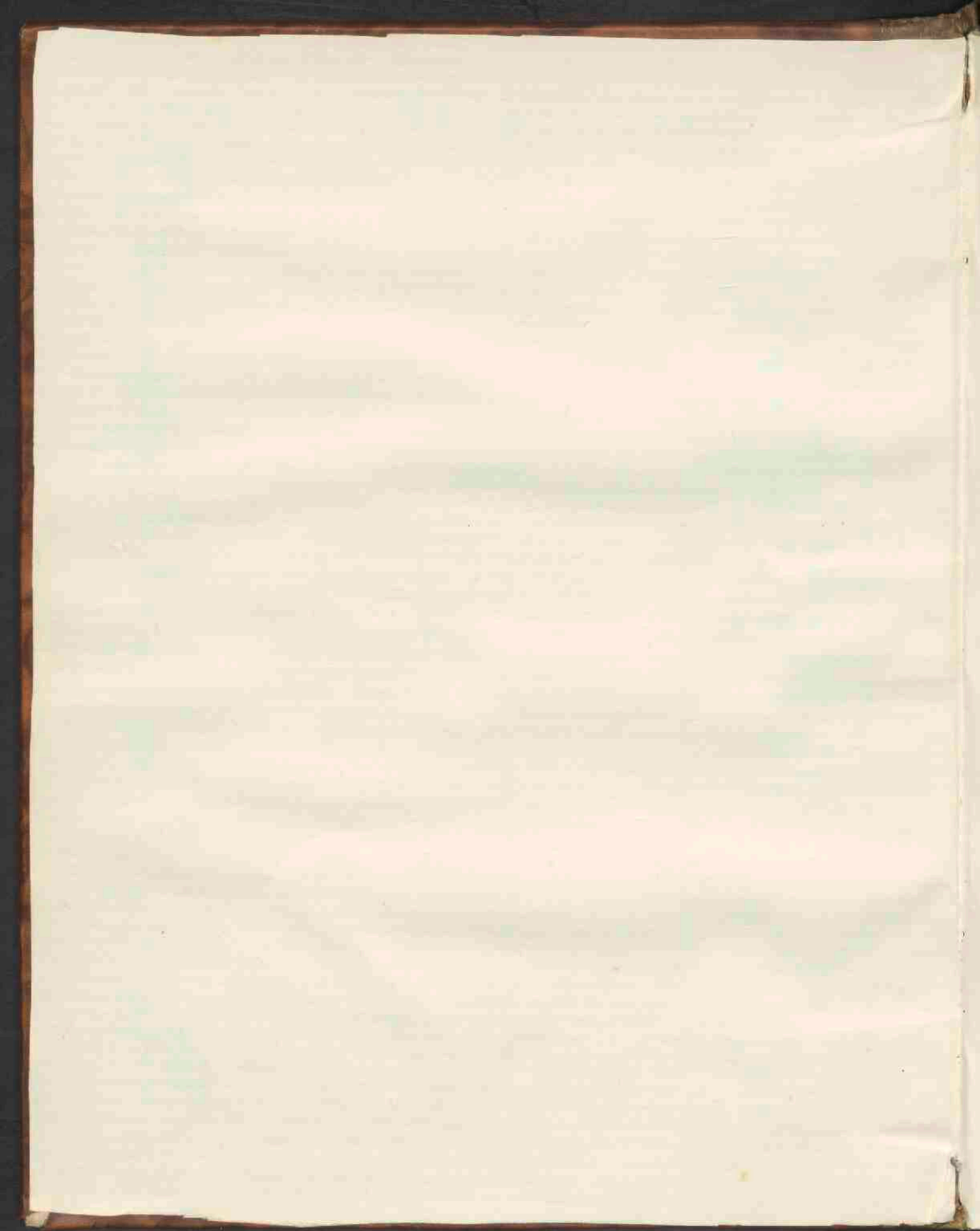

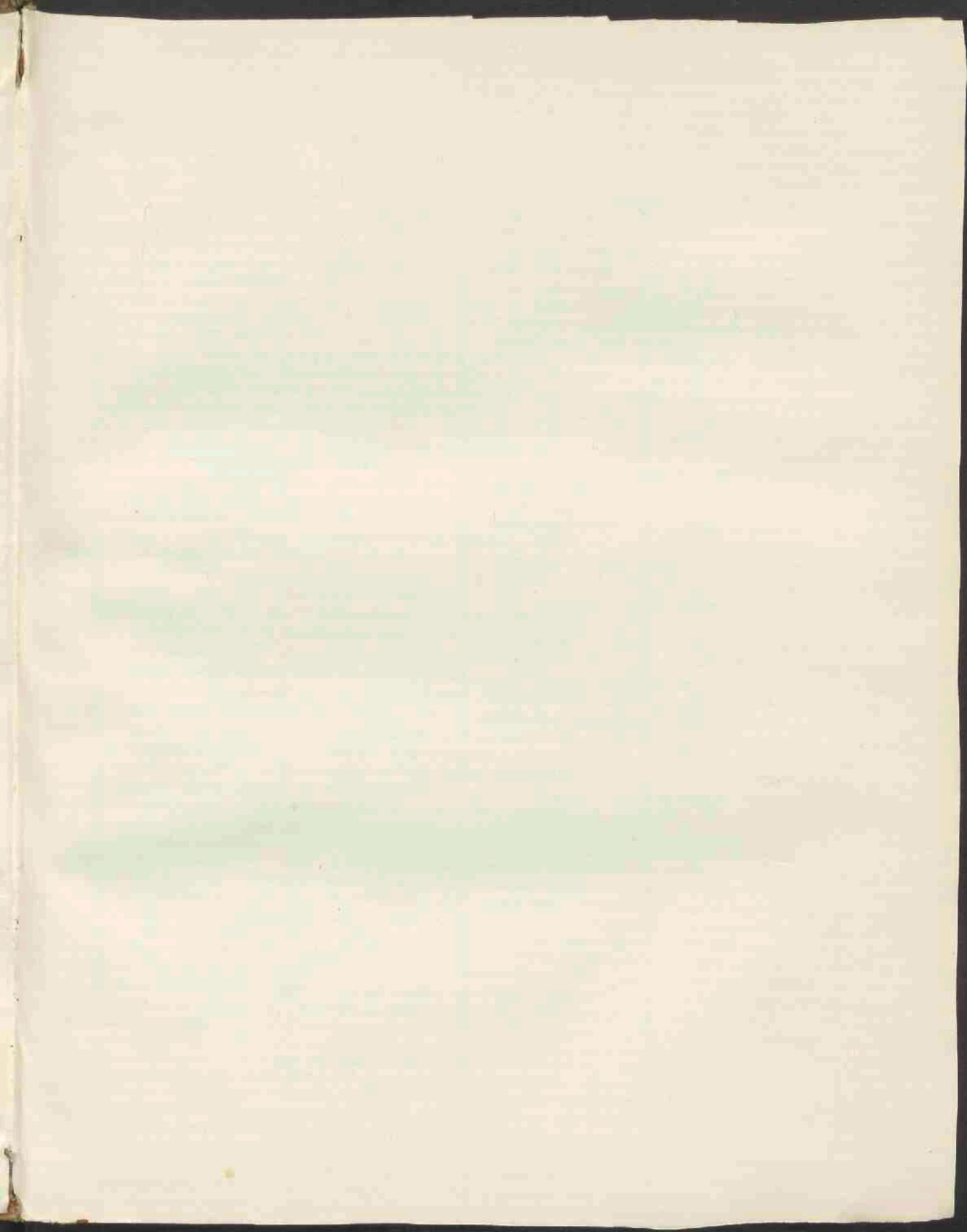
**Sielen Hemel ende, Helle, Dat is, een Tractaet, van aller
mensen Sielen staet ende ghelegentheydt, hier, ende,
hiernamaels : breeder alles vanden inhoudt uyt het
navolghende Register blyckende : uyt Godes Heylich Woort,
ende de Schriften der Heylichen Ouden Vaderen, Kercken-
leeraers, tot onderwijsinghe van alle mensen, die hare
salicheydt van herten soecken.**

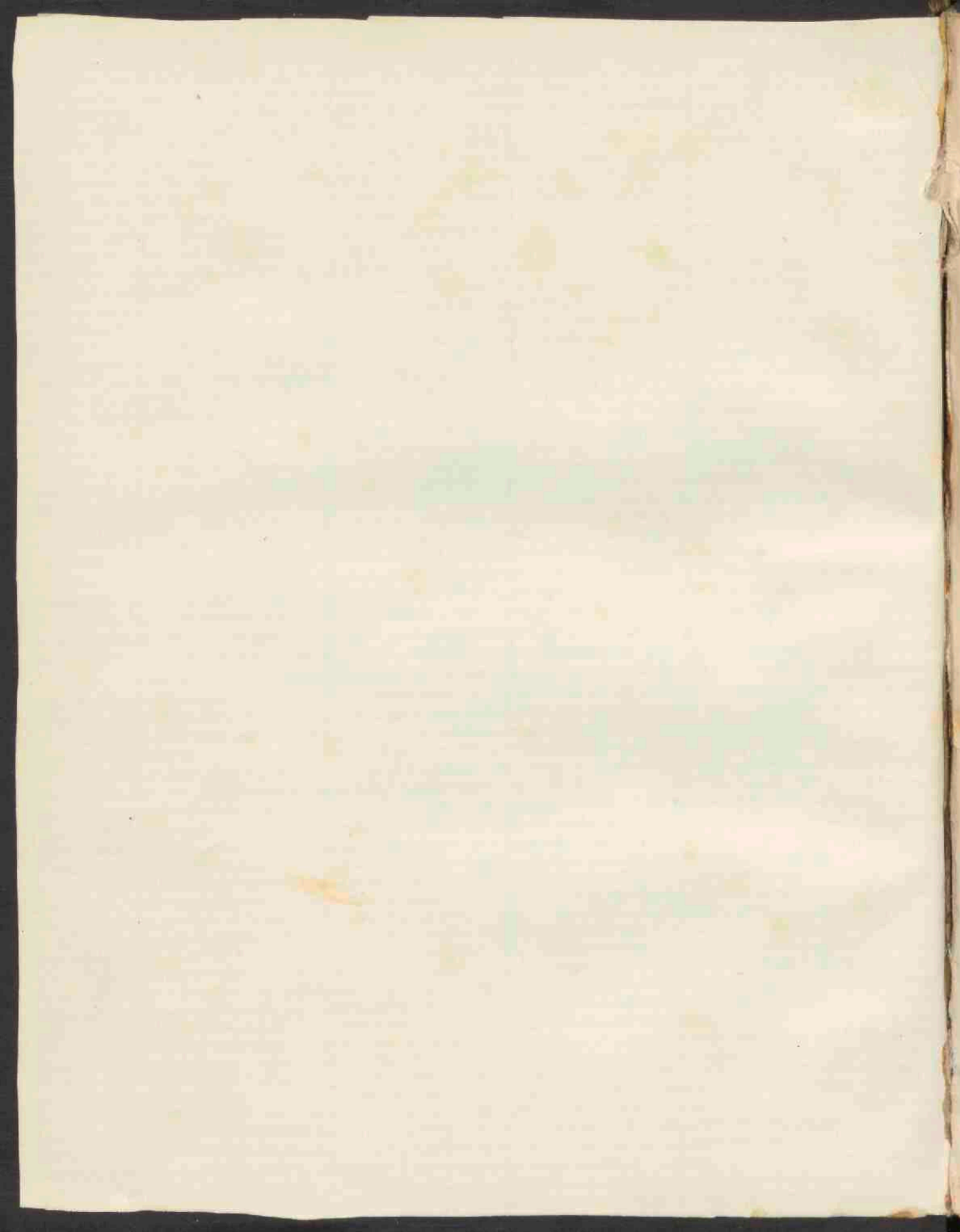
<https://hdl.handle.net/1874/433138>

tus

96

Rampre oet 758

✠

Sielen Hemel ende Helle,

Dat is, een

Tractaet/ van aller menschen Sielen Staet
ende ghelegentheit/ hier/ ende hiernamaels: breeder alles
handen inhoudt upt het navolghende Register blickende: upt
Gods heyligh Woort / ende de Schryften der heylighen Ouden
Vaderen / Kercken-leeraers / tot onderwijsinghe van
alle menschen / die hare salicheydt
van herten soecken,

T'samen ghebracht ende bearbeydet;

DOOR

Henricus Casarius, Out-kercken-dienaer.

MATTH. 25. Vers. 12.

Comt ghy ghebenedigde myns Vaders: besit dat Coninterke / dat u dwypt
is handen beghinne des werelt.

Vers. 41.

Siet waerh van my ghy bemaledigde int ewige hier / dat bereydt
is den Oupvel/ ende zynen Engelen.

TOT VTRECHT,

Gedrukt by Salomon de Roy, Boeckdrucker / woonende
inde leege Jacobijne straet/ inde Druckerpe, Anno 1622,
Met consent.

TOT DEN CHRISTELICKEN ENDE goetvillighen Leser.

Christelicke ende goetvillige Leser. In dit Tractaet, ghenoeemt *Sielen Hemel ende Helle*, is als in een lichaem t'samē ghebracht, ende eendrachtelick met een goede bequame ordre by maleanderen gevoelt, t'gene inde H. SchrifTURE, en inde boeckē van verscheyden Auteurs hier ende daer beschreevē, wert bevonden, van der menschen zielen salicheyt ende verdoemenisse. Item, wat de ziele in ons menschen is, van hare onsterfelickeyt, oorspronck, weerdicheyt, onderscheyt vande onredelijke dieren, vande plaetse daer de zielen vande ware gheloovighe menschen na dit leven comen, vanden rechten wech door ses Steden naden Hemel. Item vande gelegentheyt, staet, ende conditie der geloovighe zielen inden Hemel, van de voorbereydighe des doots, van de helle, van het Vegevyer, daer de Romanisten de arme menschen met sonden belast ende beswaert, soo zeer mede ververen, verschrieken, beangstigen, en bedriegen, als oock van het voorgeborch der helle, ende de plaetse, daerinne zy de ongedoopte kinderen sonder hope om inden Hemel te comen, wijsen en verstopen. Item, watmen gevoelen sal vande openbaringe der Geesten, Spoockselen, ende visioenen, daermen soo veel van pleech te hooren, misgaders van het eynde des Werelts, ende de verrijfenisse der dooden, volghens oock, van het laetste oordeel.

Van alle dese dinghen, ende wat daer aen is dependerende, wert, segge ick, in dit Tractaet gedaen een volcomen bericht, ende onderwijsinghe, na inhoud van het Register gestelt voor alle de materien, die in dit Tractaet werde verhandelt. In plaetse yet te doen, ofte te lesen, daer geen ofte immers weynich stichtinghe in is geleghen; doet de moeyten, bidde ick u. l. om somtijts eens te oversien, wat die Tractaet, van der *Zielen Hemel ende Helle* is seggende.

Leest met verstant; ghy en sult u van het lesen, als ick vastelick hope, niet hebben te beclagen. Neemt mijnen arbeyt in danck, ende vaert wel inden Heere.

TOT DEN

DEN

DOORLVCHTICH- STEN HOOGHEBORENEN,

VORST, ENDE HEERE, HEERE MAVRITZ,
geboren Prince van Oraignen, Grave van Nassou, Catzenellen-
boge, Vianden, Dietz, Lingen, Meurs, Bueren, Leerdam, &c.
Marquis van der Veer, ende Vlissingen, Heer ende Baron van Breda,
der Stadt Grave, ende de Landen van Cuyck, Heere van der
Leck, ende Polanen, &c. Gouverneur ende Capiteyn Gene-
rael vande gheuniceerde Provintien, Admiraal van der
Zee, &c. mijnen Genadichsten Heere.

ENDE

DE EERWEERDIGE, EDELE, ERENTFESTE,
Moghende, Hooch-gheleerde, Wijse, ende seer Voorzienighe Heeren,
mijn Heeren de Staten van Hollandt ende Westvriesslant, als oock
mijne E. E. Heeren de Staten des Lants van Vtrecht, ofte hare
E. E. Mogende Gecommitteerde Raden.

Mitsgaders de

EDELE, ERENTFESTE, ACHTBARE, WYSE,
seer voorzienighe Heeren, Schouten, Balou, Borgemeesters, Schepenen, Raden
en Vroetschappen, der drie Steden, als der vermaerde Coopstadt Dordrecht,
Vtrecht ende Schoonhoven. Ghenade ende vrede van God den Va-
der, door Iesum Christum onsen eenigen Salichmaker.

Doorluchtichste, Hoochgeborene Vorst, ende Ghenadichste Heere.

Mijn Heeren,

Ndien datter een vyet yvare, naer
vvelcke men geen en persoonen yet zoude mogen
toeschryven, dan t'ghene mer hare vveerdicheyde
over een comt: ick soude noyt hebben derven ver-
schynen in uver E. E. teghenvoordicheyt mer dese
mijne gheringhen arbeydt. Maer alsoo de bevindinghe leert,
niet

niet alleen ten desen , maer oock over sijngh voor desen :
dattet niet al en is onaengenaem gheveest, t'ghene toegeeygent
is gevonden den genen die in hoocheydt ende vveerdicheyt bo-
ven anderen zijn verheven, van gheringe persoonen : hebbe ick
my verftout dese mijnen geringen arbejdt, namelick : een Tra-
ctact genoemt, ende geintituleert, *Sielen Hemel ende Helle*, uvve E.
E. tot gunste ende beſcherminge op te offeren : mijn verſceekert
houdende van uvve gevvoonlijke goederriercntheydt, door
vvelcke uvve E. E. noyt en heeft laten miſhaghen t'ghene in ee-
nigen deelen ſonder ſchade ten dienſte van t'gemeyne beſt vvert
ghedaen nyte een oprecht hert, ende met een goede conſcientie tot
bevorderinge vande vvare Chriſtelijcke gereformeerde Religie.

d'Oorſake
van die
Traetact
niet conſe-
ley.

d'Oorſaecte van dese myne ſchriftuerlijcken arbejdt is niet ee-
nerley. Ick gedient hebbende de Kercke Gods met de gaven my
van den Heere verleent, gheduerd hebbende de tijdt van vieren-
veertich jarē met ſeer groote moeyten ende arbejdt : een jaer on-
trent tot *Dordrecht*, dertien jaren tot *Schoonhoven*, dertich jaren tot
Vtrecht, alvvaer ick *Ecclesiastes Emeritus* ben gevonden, dat is een
Predicker die niet meer dienen en kan, ende daer over my ſelven
in ledicheydt bevindende, ick, om my ſelven door ongevvoon-
lijke ledicheydt niet te conſumeren ofte te vertereeren, ick hebbe
niet ledich connen vvēfen. gedenckende ende ter herten nemē-
de, t'gene *Scipio Africanus* pleech te ſeggen, namelick : *dat hy nem-*
mermeer min ledich is geweest, dan als hy ledich was. Hier noch by voe-
gende de vvoorde *Bernardi*, ſegghende : *Wiſſheys ledicheden, zijn*
moeyten ende arbejdt : Men moet daeromme in ledicheyt, ledicheydt ſhou-
wen : Men moet de ledicheyt, als zijnde een moeder der ydelheyt, ende een
ſieſmoeder der deucht, vvlēden.

Bernardus
lib. 2. de
Cōſiderat.
Sapientia
otia, nego-
otia.

Ten aenſien van zulcx, ick hebbe het pondeken, in dese my-
nen hoogen ouderdom, my noch van God ghegeven ende over-
ghelaten, niet in de aerde vvillen begraven, om met den ledigen
dienſtknecht het loon na het vvoot Chriſti, niet te ontfanghen,
t'vvelck vvēfen ſal in de vvedercomſte des Heeren, dat hy hem in
t'vvēfen

Dedicatie.

Twee houvve, ende sijn deel sette met den ongetrouwen.

Hier by is onder meer andere svariheden noch gecomen de droeffnisse, ende het groot hertenleet over het afiterve van mijn alderlieffte huysvrouwve gheschiet Anno 1619. in dese mijne oude daghen. Ende overpeynsende, dat onmatighe droefheyt inde Heylighe Schrifture vvert verboden, ende vvan neerse ongebreidel sonder dvvangh ofte vvederhoudinghe vvberstet, den menschen seer svare sieckten, ja nock selver den doot veroorsaect na de vvorden van *Syrach*, segghende: des herten truericheydt, svacket de cracht. Ende: Van trueren comt de doot. Item: Truericheyt dooet vele lieden.

Mijn memory oock vververschende tot dien eynde met exemplen die ick hebbe ghelesen: Als, dat *Gordianus Senior*, Stadthouper van *Aphrica*, verstaende dat zijnen Sone *Gordianus Junior* van *Cappelliano* ghevangen ende verslagen vvas, hem over den dootzynes soons, soo onmatichlijk heeft ontsielt, ende bedroeft gehadt, dat hy niet connende sijn onmatighe truericheydt matigen of verbreken, ende t'gevvelt der selver niet langer connende verdragen, in sijn slaepsamer is gegaen, ende aldacr hemselven verhangen. Item, dat *Mopsus Cretensis* verstaende, dat beyde sijne sonen inden oorloch die *Hannibal* voerde tegen de Stadt *Saguntum* gelegen in *Spaengien*, verslagen ende omgecomen vwaren, de doot van dese sijne 2. sonen so svvaer heeft genomē, dat hy in sulcken raserye, door de onmaticheyt sijner droeffnisse is vervallen, dat hy geen troost connende scheppen, hen selven van eenen hoogē roorn afgevvorpen, ende alsoo vvredelijck heeft omghebracht. Item, dat *Jocasta*, de dochter *Creontis*, de huysvrouwve *Lay*, verstaē hebbende, dat hare Sonen, *Eteocles*, ende *Polynices*, beyde om hals gecomen vwaren, mede mer der daet heeft getoont, vvat quaet de onmatige droefheyt in den mensche conde vvercken, met haer eygene handen haer selven jammerlijck ombrengende. Item dat *Portia*, een dochter van *Marcus Cato*, als sy verstaen hadde dat haeren man *Decius Brutus*, gevveest sijnde een vande voornaemste

1. Thes. 4.

11.

Syr. 38. 16.

19.

Syr. 30. 21.

Campo

Fulgof. lib.

5. Cap. 7.

Silius lib. 2.

Stat. 12. 2.

Valer. Max.

lib. 4. Cap.

6.

slamenfveerders, in den doot van *Julius Caesar*, van *Augusto*, by de stadt *Philippes* vvas verflagen, overvonnen zijnde van droefheyt, spruytende uyt de liefde die zy droech tot haren overleden man, geresolveert vvas haer selven om het leven te brengen: Ende also zy door de nauwve achte, diemen verstaende haer voornemen, op haer hadde, geen mes, pongiaert, of rappier en conde become, daer door zy haer leven mochte eyndigen, in dese verhinderighe bedacht haer leven door gloeyende kolen (o schrikelick voornemen) te vercorten, het selve haer voornemen oock heeft geffectueert: gemerckt zy sittende by den vyere heeft genomen de brandende kolen, ende de selve inslickende, hert ende ingevvant verbrant.

Derhalven in alle mijne menichfuldighe besvvaernissen ende droefheyden, acht nemende op dit voorschreven verhael, op dat ick in geenē deelen tegen mijnen God my niet en soude verloo-
 Ma. 57. 15. pen, ick hebbe tot versachtinge ende vertroostinghe myne oogen tot den Hemel opgehevē, troost en hulpe soeckende by den genē die inder hoochte ende in den Heylichdom vvoonet, ende by den gene die eens verflagenē ende ootmoedigē Geests zijn. Van hem gebenedijt, die vvt de hertē van alfulcke menschen doet vluchten alle haer treuren, claghen, schreyen, kermen, suchten en duchten, met al heur ellendich geselschap, is een influentie ofte instortinghe in het binnenste mijns herten gecomē, om dit tegenvoordich Tractaet van *Sielen Hemel, ende Helle* byder hant te nemen. Die het vville hier inne in my heeft gevverckt ende gegeven, die heeft oock gevverct ende gegeven het volbrengen na sijn vvelbehagen.

Mijn oogenmerck in dit Tractaet, streckt daer toe alleenlick, om Gods eere, ende aller menschen zalicheyt te bevorderē. Men kan daer inne vinden een ronde belydenisse mijns gheloofs ende van mijn ghevoelen inde principale Hoofdstucken vande vvaere Christelicke gereformeerde religie, van het vvelcke mijn gantsch voornemen is nemmermeer met Gods hulpe af te vvijcken. Ick en soecke geen affscheydinge vande algemeyne Christelijcke gerefor-
 Philip. 2.
 23.

reformeerde rechtgevoelende kercke. Ick vveet vvat *Augustinus* *Augustinus* d'oude Kerckenleeraer hier van in een van zijne Sentbrievē heeft *Epist.* 152. geschreven.

Die (seyt hy) van de ghemeynschap der rechtsinnigher kercke henzelven afghesondert houdt, hoe pryselick oock hy henselven te leven achtet: nochtans alleene om deser zonde wille, dat hy van Christi waerheydt ende gheboorsaemheydt verschillich ende verscheyden is; soo en sal hy het ewighe leven niet mogen hebben, maer die toorne Gods blijft op hem. My en is oock niet onbekent, vvat de oude Leeraer *Chrysostomus* vande *Chrysostomus* kentekenē van de vware kercke *Christi* heeft geschreven met dese *ad populum Antiochenum.* navolgende vvoorden.

By de Godsalicheyt des levens wierde voortijts de Gemeynte Christi gekent. Nu zijn de Christenen ergher van leven, dan de Heydenen. Waer aen salmen dan nu de ware Gemeynte kennen, anders, dan aen de schriftmatige leere ende belydenisse der vvaerheydt, ende der H. Schrift?

Met dese vvoorden geeft de oude leeraer veel uydruckelick te kennen, dat in de sake vande Christelijcke Religie, de rechte middelmate is, Gods Heylich vvoort te hebben als een lanteerne onser voeten, ende alles doens, ende voor vervloecht te houden al vvat niet vvt t'selfde, ende met t'selfde en is accorderende, het zy in leere, ofte in leven, t'selve huydensdaechs (helaes!) meer als te veel vvesende ongebonden. *Psat. 119.* *Gal. 1. 8.*

Mijn selven dan door Gods ghenade vast houdende aen het vvoort des Heeren t'vvelck inder eevvicheydt blijft, vvesende dat vvoort dat van den Apostelen is vercondicht, oock ons soo veel jaren in onse geunieerde Landen is gepredickt, soeckende oock daer na in dese mijne oude gryse hayren ende jarē met mijn penne Iesu Christo te dienen, zijne H. vvaerheydt teverbreyden, sijne H. Gemeynte te stichten, mynen naesten te beteren, ende met meersticheyt myne beroepingē ende verkiepinge vast te maecken. *1. Pet. 1. 25.* *2. Pet. 3. 10.*

Redenen
vande De-
dicatie.

Specialick
aengaende
zijne Prin-
cel. Excell.

OO IST, dat ick door de verhael-
de oorsaecken, *Doorluchtrichste, Hooghgeborene Vorst,*
ende genadichste Heere, my hebbe verstantet, om dit
Tractaet van *Sielen, Hemel ende Helle*, uyve *Princel.*
Excell. te dediceren, toe te schryven, ende op te of-
feren. Behalven de oorsaken voor verhaelt, passerende met stil-
svijgen uyve E.E. seer groote goet-jonsticheydt t'myvvaerts be-
toont ende bevvesen in seckere occurrentien, hebben my oock
beveecht uyve Ridderlicke feyten van vvaepen, tot conserva-
tie van onse gemeyne Vaderlandt, daer over gestelt van God als
David ende *Gedeon*, tegen onse algemeyne vyandt, in dese tegen-
vvoordige tijdt meer alsoyt te voren met zijne spaensche furie
vytbarstende aen allen zijden, om de geunieerde Landen te over-
vveldigen, ende de goede Invvooonders ende Patriotten levendich
(soo hy coste) te verslinden, met berooven van goet, bloet, ende
alle oprechte godsdiensticheyt.

Ende alsoo uyve *Princel. Excell.* cloeckmoedelijck met alle be-
hoorlijcke middelen inde bescherminghe vande Landen getrou-
vvelijck tot noch toe heeft ghecontinueert. Ende ten eynde toe
daerinne buyten twijffel door Gods hulpe sal continueren met
verstandigen raedt, getrouvvicheyt, vvijfheydt ende voorsichtic-
heyt: t'is meer als billick, dat ick met opofferinge deses Tractaets,
mijn danckaer herte betoonende, uyve *Princel. Excell.* in alle me-
nichvuldige becommernisse die dach ende nacht sonder ophou-
den *a Princel.* herte omringen ende omcingelen, met behoorlijc-
ke ootmoedicheydt onderdanichlick moet bidden, om te vvillen
gedencken aen het devijs eertijts ghebruyckt van *Alphonsus*, Co-
ninck van *Aragoniën. Pro lege & grege.* T'is voor de vver, ende
het volck. Item, aen het devijs van den *Courvorst Aelbertus* van
Brandenburch. Quo carior, eo clarior, oft: *Quo carior est Victoria, eo*
est clarior. Hoe de victorie svvaerder, costelicker, ende duerder is,
so te meer isse heerlijcker, T'selve is van uyve *Princel. Excell. me-*
nichg

nichmael beproeft: maer principalick inde vvonderlijcke seer heerlijcke victorie van God vvt sonderlinge ghenade *uwe Princl. Excell. in Flaenderen* miraculeuslick gegeven A°. 1600 den 2. Iulij. De selve God die doe ter tijdt met *uwe Princl. Excell.* is gheveest, leeft noch, hy kan noch vvt den Hemel tegen alle *uwe*, ende des landts vyanden nu seer in toorne verstoort ende furieus om God te bestrijden, ende sijnen gesaliden met grooter macht, de victorie seer vvonderlick geven ende verlenen. Gedenckt aen het devijs van *Fredericus* de tyveede van dien name *Palsgrave: De Cælo Victoria.* Van den Hemel comt de victorie.

Indus Machabeus een valiant Veltheer van den Ioden tegen den grooten Coninck, ende Tyran *Antiochus*, die het heylichdom te *Ierusalem* heeft vervvoest, ende gesocht den gantschē Godsdienst te vernielen, oock het volck met gevvelte te dvvingen, datse Gods vvet ende recht soudē verlaten, ende de Heydensche vervloecte religie aennemē, heeft dese vvorden oock gebruyckt, als hy met den sijnen tegen de vyanden van Gods volck den strijt ende veltslach soude beginnen. Welaen dan Doorluchtichste Hoochgeborene Vorst, ende ghenadichste Heere: *Spartam quam nactus es orna: Cetera commenda perficienda Deo.* Vaert voort met een Princelick valiant herte, om *uyven* staet ende last met Gods hulpe te verciēren. Beveelt hem *uwe vvegē*, ende hoopt op hem hy salt vyel maecken. Sulcks doende sal het devijs van *uwe Princl. Excell.* selve plaetse hebben (ghelijck sulcks verhaelt *Nicolaus Reusne- rius*) *Post nubila Phæbus.* Na eē vvolkachtich doncker licht, comt vveder een clare licht ende Sonneschijn. Ende sal oock plaetse hebben het devijs t'vvelck *Augustus Hertoch van Saxon* pleech te gebruyckē: *Tandem bona Causa triumphat.* Een goede sake heeft int cynde de overhant.

De oorfaecke, vvaeromme ick *uwe Eerwaerdige, Edele, Erentsefte, Hoochgeleerde, Mogende, Wijsse, ende seer voorsienige Heeren, de Staten van Hollandt, ende Westorieslant*: als oock *uwe E. E. Heeren, mijn Heeren de Staten des Lants van Vtrecht*, dit mijn teghenvvoordich

1. Mach. 5.
17. 18. 19.
20. 21. 22.
23.

Psal. 37. 5.
Nicolaus.
Reusnerus
I. Com.
Palatini
Cef. in lib.
singulari
Symbolo-
rum Hero-
corum.
In gemeyn
asgaende

Dedicatie.

den Mog.
Heeren de
Staten van
Hollant
ende VVest
vrieslant.

Tractaet dedicere, toefchryve, ende opoffere: fijn de groote ende menichvuldige vveldaden my uyven onderdanigen Dienaer van de beginne mijne kerckelijcke bedieninge tot noch toe betoont, ende bevvafen:

VWe E. E. mijn Heeren de Statē van Hollant ende Westvrieslant hebben my tot Dordrecht, en principalick tot Schoonhoven tot verscheyden reysen extraordinaerlick boven mijn jaerlicksche gagie in het beginne vande reformatie soo seer groot niet sijnde, om sekere redenen gebeneficiert. Vvve E. E. sijn de genen die Anno 1590. op het versoeck vande E. E. Heeren Staten ende Magistraten van Vtrecht mijne persoon drie maenden by leeringe ende provisie van Schoonhoven tot Vtrecht belast hebben te gaen tot vorderinghe van de dienst van Godes H. vvoort, misgaders de conservatie der kercke ende vvelftant der Stadt van Vtrecht. Vvve E. E. hebben na d'expiratie vande tijt van drie maenden, tot vorderinghe vande vvare Christelijcke Religie binnen de Stadt van Vtrecht, ende tot ruste van de ghemeente ende vvelveert der selver Stadt opt ernstich aenhouden vande Heeren Staten van Vtrecht, als van de Regierders der voorz Stadt, met expresse last van sijn Princel. Excell. oock goet gevondē ende geresolveert, dat niet tegenstaende de svvaricheydt by de Magistraet, ende Kerckenraet der Stede van Schoonhoven op mijne verlatinge gemaeft, ick my van Schoonhoven binnen Vtrecht in dienste vande Christelijcke Kercke ende ghemeente op uvve E. E. ende zijne Princel. Excell. expresse last ende bevel, sonder vorder svvaricheyt daer inne te maken, soude begeve: En in gevalle my alsulcke svvaricheyt soude mogē overcomen, dat ick mynen dienst binnen Vtrecht soude moeten verlaten, uvve E. E. hebben my schriftelijcke Acte overgesonden, ende daer inne geconsenteert om alsdan my vvederom te mogē begeve binnen de landen van Hollant, om aldaer onder bescherminge van sijne Excell. ende uwe E. E. de Staten van den Lande van Hollant te mogen resideren ter plaetse alvaer het my soude moghen gelegen vvesen, met belofte van te ghenieten de gagie ende huyshuere jaerlijcx als ick de selfde te voren in mynē dienste tot Schoonhoven

Dedicatie.

horen hadde ghenoten. De Missiven van zijne *Princel. Exce^{ll}*. ende van *uwe E. E. mijn Heeren* aen my gheschreven, ende onder-
teyckent, brengen alle de voorgaende vvoorden veel expresselick,
ende breder mede, vvesende alsnoch in mijne goede bevvaringe:
Het oversien ende het ernstich overdencken van alle het voor-
gaende, my oock groote ende onrechtveerdige oorfake gevende,
om met dese tegenvvoordige dedicatie mijne behoorlijcke danc-
baerheyt aen *uwe E. E.* te betoonen.

V *We E. E. mijn Heeren de Staten des Lants van Vtrecht*, hebbē ge-
duerende mijne actuele diēst inde Stadt ende Gemeente vā
Vtrecht, alle faveur, vrientschap, ende benevolentie, aen my, ende
aen mijnen soon *Doct^r Gerardus Casarius*: zal. gedach. jonstelic
betoont, ende bevvesen, op s'lanis costen, (behalven mijne par-
ticulieren) hebben *uwe E. E.* hem in sijn leven ter Scholen ghe-
houden in verscheyden, treffelijcke ende seer vermaerde Acade-
mien ende Vniversityten, oock gebracht tot zijne hoochste pro-
motie. Het en heeft *uwe E. E.* oock onlanx niet verveelt op eē
nieu tot subsidie van mijnen hoogen ouderdom vvederomme
my te benifitieren. Als ick in *uwe E. E. Eerweerdighe Collegie*, door
oorfake van een seker Requeste, mede over hadde ghegeven, het
Register daerinne de Hoofstucken van dit tegenvvoordich Trac-
taet vwaren ghestelt ende begrepen, *uwe E. E. mijn Heeren*, hebben
my daerna vermaent ende een spoor gegeven, om in mijn voor-
ghenomen Tractaet opde selve tijt noch niet volmaect, voort te
varen, ende om tot een goet eynde te comen, niet en soude vertra-
gen. Ende alsoo ick dies te meer tot voltreckinge van dit vverck
vverde bevveecht, ende gecouragieert, ende t'selve nu door Gods
sonderlinghe ghenade tot sijn perfectie is ghecomen: Waerlijck
ick soude onder den ondancbaren veel moeten gestelt ende ge-
rekenet vverden, even verre ick *uwe E. E. mijn Heeren*, tot bevvijs vā
behoorlijcke dancbaerheyt dit Tractaet met alle behoorlijcke re-
verentie, ende schultplichtige onderdanicheyt, niet mede en sou-
de dediceren, toeschrijven, ende opofferen.

Aengaende
den E. E.
Mog. Hee-
ren de Sta-
ten des
Lants van
Vtrecht.

Dedicatie.

Specialick
aengaende
den E. E.
Heeren,
Regenten
ende Radē
vande Stadt
Dordrecht.

Dele, Erensfeste, Achtbare, Wijsē seer voorsienighe Heeren,
mijn E. E. Heeren Schout, Borghemeesters, Schepenen, Raden, ende
Vroetschap der vermaerde Coopstadt van Dordrecht. Niet sonder
merckelijcke redenen hebbe ick oock goet ghevonden die
mijn werck uwe E. E. te dediceren, toe te schrijven ende
op te offeren. Want als ick eenige jaren als Rector was ge-
weest inde bedieninghe vande Schole tot Zalibommel mijne Vaderlijcke
Stadt, ende my aldaer met propositien ende predicationen somtijts te doen
als Ouderlinck der Kercke neffens de dienaers des H. Euangelij aldaer
dier tijt zijnde. D. Ioannes Leo, ende Casper Grewinchovius, Zal. ghedach.
hadde goeffent: In voeghen, dat ick in een Zuylhollantsche Synodo op
een tijdt aldaer vergadert van D. Ioanne Taffino, Hofpredicker van wijlen
zijne Princel. Excell. *Vilhelmus van Nassou* hoochloffelijcker memorie wer-
de geexamineert, met oplegginge der handen oock geconfirmiert, ende
wettelijck geadmitteert om den dienst des godlijcken woorts te mogen
bedienen, soo wanneer ick met een wettelijcke beroepinghe daer toe sou-
de moghen werde beroepen: Vwe E. E. mijn Heeren bent de eerste ge-
weest, die my ten overstaen ende bewillinghe van den Kerckenraet Anno
1576 wt het Rectoorschap, tot dienst van uwe Ghemeente om deselve
by provisie te bedienen, hebben beroepen, mijnen dienst oock gebruyckt
de tijt van ontrent een jare, alles blijkende in mijnen beroep ende afge-
scheyts brieven ende schriften, geschreven ende onderteyckent, nu d'een
nu d'ander tijt vande Dienaren des Godlijcken vvoorts, die geveest zijn
Christianus Sinapius Venlo, Iacobus Michaelis, Hermannus Herberts, Ioannes Vreden.
Item van de Ouderlingē die geweest zijn: *Villem Iasper Viltens, Reynier vā
Neck, Cornelis Iacobz. boochmaker, Iacob Arienzen glaesmaker, VVillem Pau-
vvellssen, Henrick van Soest, Arien Ianssen, Ian Hermenssen, Sibart vvor Cornelissen,
Franschen van Afbroeck, Antoni Permentier, ende Ioannes Campensis.*

Specialick
aengaende
den E. E.
Achtbare
Heeren
Magistratē
ende Re-
gierders
vande Stadt

Dck come van Dordrecht tot uyve E. E. Achtbare, E-
rensfeste, vvijsē voorsienighe Heeren, mijn Heeren de Balion, Borge-
meesters, Schepenen, Raden, ende Vroetschap vande Stadt Schoon-
hoven.
Tot dienste van uwe Gemeynte, ben ick uyt de Stadt
van Dordrecht, van den Suylhollantschen Synodo vergadert
inder Stadt van der Goude, beroepen, ende ghesonden, *Preses* daer inne
zijnde *Petrus Ioannis, Predicant tot Delft, en Scriba, Ioānes Leo, Predicant tot*

Zalboomel, beyde zalged. na inhoudt van mijne kerekelijcke seydinge
wettelick vande selve onderteyckent. Aldaer in uwe Stadt ick ghecomen
zijnde, Ao. 1577. in de maent van September, ende gedaen hebbende
eenige proefpredication heymelick in een huys staende inde Twystraet,
om oorsaken het Pausdom noch daer was in vollen swanck: ick ben daer
na met eendrachtige stemmen van alle de Ouderlinghen, ende Diaconen
dier tijt, oock mede van alle mans persoonen in de heymelicke predica-
tie onder het cruyts geweest zijnde, beroepen, aenghenomen, ende ont-
fangen tot een wettelick, perpetueel dienaar des godlijcken woorts, van
nwerghemeynte onder het cruyce doe noch suchtende, ende metter tijt
door Gods sonderlinghen segghen wassende ende toenemende, dit voor-
gaende alles blijckende by openbaer instrument van beroepbrief wette-
lick geschreeven ende onderteckent onder my noch berustende.

Hoe op eenen sekeren dach, als de Ghemeynte int heymelick was ver-
gadert, sommige bittere pausgesinde mans persoonen voorgenomen had-
den deselve te overvallen, ende moordadelijck alle daer geweest zijnde in
de heymelicke predication het leven te benemen, oock met consent van
eenen Borghemeester met name *Mr. Peter Licentiaet* in beyde de Rech-
ren: maer door Gods wonderlijcke schickinge, stueringe. ende regerin-
ghe van den ouden Borgemeester *Couvenhoven* het uyteynde met meer-
der wijsheyt insiende belet, verhindert, ende opgehouden, als in gheen-
der manieren (hoe wel hy oock van Pauselijcke gesintheit was) niet wil-
lende consenteren in soo een crueele moort ende bloetbadt van sijne me-
deborgeren, is neffens my als op de selve tijt de predication doende, oock
anderen, ale ick meynte aldaer noch int leven sijnde wel bekent.

T'is sonder twijfel sommighen van u lieden noch niet vergheten, mee
wat moeten ende swaricheyden men daer is ghecomen tot de openbare
exercitie vande ware Christelijcke gereformeerde Religie. Item, met wat
sware periculen moeyten, ende costen men daer oock is geraeckt tot ver-
anderinge ende herstellinghe by mynen tijdt van een nieuwe Magistraet,
Professie doende vande ware Christelijcke gereformeerde Religie: Ende
hoe by na de ghehele Stadt in een bloetbadt op eenen nacht soude geco-
men hebben door sekere occurrentie, ten ware plaetse hadde ghehad de
groote wijsheyt ende voorsichticheyt van sommighen in dese conjunctu-
re, is noch twijfsele ick niet, in ghedachtenisse van aldaer sekere Borghers
ende inwoonders, principelijck die noch int leven zijn, als *Fop Ianssen nu*
Borgemeester: ende *Ian Aertssen vander Grip*, *Schepen*, ende na mijn beste mey-
ninghe ends wetenschap *Rutger Huygen nu Balion*, oock *Ian Arienssen doch*

Dedicatie.

daer nu niet woonachtich. Alle dese sijnde mijne goede Heeren, ende vrienden.

Verscheide dinghen die tot invoeringhe ende stabiliment vande ware Christelijcke Religie, ende van een goede regeringhe sonder omfien te hebben, aldaer in uwe Stadt ende Gemeynthe gheschiedt zijn, met stillwyghen hierpasserende ende voor by gaende uwe E. E. mijn Heeren weten in wat estime mijnen dienst by uwe E. E. gheweest is. Ick mach met den Apostel *Paulo*, wel met waerheyt sprecken, dat ghy lieden my hebt aenghenomen als een Engel Gods, als *Christum Iesum*: Ia ick betuyge met den selven Apostel, dat ghy lieden (hadde het moghelijck gheweest) uwe ooghen sout wtgegraven hebben, ende my gegeven. Het selve is metter daet onder alle andere menichvuldighe teyckenen ende ghetuyghenissen van bewesene oprechte liefde, ende kinderlicke affectie als tot haren Vader, bewesen ende ghebleecken, als ick door expresse last, ende bevel van sijn Princell. Excell. ende van mijn E. E. Heeren de Staten van *Hollant, ende VVest-vriesland*, van uwe Gemeente, ende wt uwe Stadt hebbe moeten scheyden, ende transporteren tot de Gemeente van *Vtrecht*, na mijn laetste predicatie mijn afgescheyt nemende, ende den segghen ghevende na ghewoonte, de geheele Gemeynthe inde kercke geschreyt ende geweent heeft met vele tranen.

Ten aensien van dit alles nu verhaect zijnde. Soo ist mijn E. E. *Achtbare, vryse, voorsienighe Heeren, mijn Heere Balion, Borghemeesters, Schepenen, Raden, ende Vroetschappen der Stadt Schoonhoven*, dat ick niet en hebbe connen nalaten dit tegenwoordich Tractaet van *Sielen, Hemel ende Helle*, neffens anderen tot een teycken van behoorlijcke danckbaerheyt uwe E. E. te dediceren, toe te schryven, ende op te offeren: biddende seer ootmoedelick, uwe E. E. willet in danck ontfangen, aennemen ende gebruycken: die alderlaetste predicatie die ick in uwe kercke hebbe ghedaen, ende van uwe E. E. ende uwe E. geheele Gemeente met groote aendacht gehoort, wilt oock, bidde ick, in alle uwe regeringhe ende borgherlijcke conversatie nimmermeer vergeten, die geweest is wt den 2. Cor. 13. 11. Ten laetsten Broeders, vveest blyde, vvert volmaect, vveest getroost, vveest eens ghesint, leeft in vrede: Ende de God der liefden, ende des vreden sal met u vvesen. Groet malsanderen met eenen Heyligen cusse.

Van

An Schoonhoven come ick tot uwe E. E. mijn Edelle, Eremsfeste, Achtbare, vryse, seer voorsienige Heeren, mijn Edelle Heere Schout, Borgemeesters, Schepenen, Raden, ende Vroetschap- pen der Stadt Vtrecht. Vwe E. wetet, ende die het niet en weten, 't is wt het voorgaende met een waarchtich ver- hael kenbaer ghemaect, met wat moeyten, ende swaric- heyden ick in uwe E. Princelyke Stadt ende Gemeynthe ben gecomen. 'T is onbetamelick, van mijn comortement mijn eyghen lof wt te sprecken. Soo veel segghe ick : soo langhe ick in dienste by uwe E. E. ben geweest, dat ick gheen arbeyt en hebbe ghespaert om den wech der zalicheydt door den ghelove aen Iesum Christum, dat door de liefde crachtich is, in alle waarheydt, ende met een goede conscientie voor den levendigen God, de Christelycke ghemeente te vercondigen ende voor te draghen. Ick en hebbe my niet ontsien by daghen ende by nachten de siecken, de bedroefde ende benaide herten sonder wtneeminghe der per- soonen te besoecken, te vermanen, ende te vertroosten tot den dach toe, dat ick mijnen dienst als Emeritus selve abdicerende, ende renuncierende, daer van ben verlaten. Ende om dat uwe E. E. mijn E. E. Eremsfeste, Achtbare, vryse, voorsienige Heeren, mijne persoon niet gheheel en hebben verla- ten, noch verstooren met frustratie ofte ontrekkinghe van 'r ghene tot su- stentatie van mynen hoogen ouderdom nu aldermeest van noodt is : ick hebbe mijn verplicht ghevonden tot een schuldigh danckbaerheyt uwe E. E. dit teghenwoordich Tractaet van Zielen Hemel ende Helle, onder alle andere goede vrienden, oock te dediceren : toe te schryven ende opte o- feren.

T Ot een besluyt, bidde ick Doortuchtichste, Hooghgeborene Vorst, ende ghen- dichste Heere, ende uwe E. E. Eremsfeste, Moghende Heeren Staten van Holland, ende Vvesvriesland, ende uwe E. E. mijn E. E. Heeren Staten des Landts van Vtrecht : ende mijn E. E. Eremsfeste, Achtbare, vryse, voorsienige, seer discre- ne Heeren van de Stadt Dordrecht, Vtrecht, ende Schoonhoven : dattet uwe E. E. believe dese mynen arbeyt in hare bescherminge aen te nemen. Meerder gaven en heeft de Heere my niet ghegheven. Den Heere Iesu Christo zijn oock twee myten, ofte stuckelincxkens zonghenaem gheweest, die een arme weduwe inde offerkiste leyde. Men seyt oock met een ghemeyne spreekwoort : 'T herte goet, al goet. Die by de Heydenen eertijts geen gedroocht coorn, dat met sout ghemenght was, opofferen. De Coninck van Persen, heefdenen appel, ja oock een dronck waters, die hem van een

Specialijk
aengaende
den E. E.
Erentacht-
bare Heers
Magistratē
ende Re-
geerders
der Stads
Vtrechts.
Gal. 5. 6

Habon
Vabon
zunam
angab
angab
angab
angab
angab
angab

Becluyt

Luc. 22. 2

Boer, in de hollichheyt zyner hant toe gebracht worde, in danck aengenomen. Ist dat ick verneme (als ick de goedettierenheydt nwer *Princel. Exzel.* ende de goetjonsticheyt van alle anderen mijne *E. E.* ghebiedende Heeren ende Overheyden van herten toe betrouwe) dat uwe *Princel. Excell.* ende uyve *E. E.* mijn Heeren hier voor gespecificceert, mynen arbeyt genadelijck aennemen: sal ick veroorsaect wesen, een ander werck, ick noch onder handen hebbe, dies te vlytiger tot Gods eere, ende tot stichtinghe vande Christelijcke Kercke ende Republijcke aen den dach te geven, in voegen datmen sien sal, dat ick in mijne ledicheyt, niet ledich en ben gheweest, midtsgaders dat ick mijne oude gryse hayren, ende jaren niet gesocht en hebbe, slapende in sachte pluymē sonder profijt van r'gemeyne best te coelsteren ofte onnuttelijck te versmoren.

Hier mede Doorluchtige, Hoochgeborene Vorst, ende ghenadichste Heere: als oock alle andere te voren gemelde Eedele, Eervveerdige, Erensfeste, Mogende, Hoochgeleerde, vyfse ende seer voorsienige Heeren, uyve *E. E.* den alleen heyligen, wysen, almachtighen, ende barmhertigen God in zijne ghenade tot ghelucksalige regeringe onses lieven Vaderlants bevelende, wensche ick dat hy ghebenedyt uwe *E. E.* wil bewaren inde Christelijcke ende godsalighe ghesintheyt, die de hoochberoemde Keyfers *Theodosius* ende *Valentinianus*, ghehadt hebben, in forma aldus luydende: *Inter ceteras sollicitudines quas amor publicas nobis indixit, Principum Imperatoria Majestatis curam esse perspicimus, vera Religionis Indaginem: Cujus si cultum tenere potuerimus, it er prosperitatis, humani aperuimus capti.* Dat is: Onder alle sorgen ende becommernissen, die ons de liefde tot het gemeyne beste belastet ende opgeleyt heeft, bemercken wy dese voornamelijk onse Keyserlijcke Majesteit te competeren, dat de ware Religie gepromoveert werde: welcx oeffeninge in dien wy in treyn connen houden, so sullen wy ons den wech alles voorspoets gheopent hebben in alle andere dinghen die menschelick souden werden voorghenomen. Tot *Vtrecht*, den *j. Augustij. 1622.*

Theodosius
ende Valentinianus
godsalighe
Keyfers.
In Novel.
Ex Authen.
Leg.

Uyve *Princel. Excell.* ende uyve *E. E.* Mogende
de *Achibare* ootmoedige ende onderdanige
Oot Kercken Dienaer

Henricus Casarius.

Aen mijn seer lieve Kinderen *Rodolph, Egbert,*
ende *Niclaes van Zijl.*

HOe seer de doot, ende het tijtelick afsterven van *Maria Egberts van Enschede*, mijn alderlieffste huysvrouwve, u seer lieve ende forchvuldighe moeder my bedroeft ende verdooten heeft, geschiet sijnde den eersten December Ao. 1619. kunt ghylieden by u selven lichtelijck vveten ende overlegghen vvt de seer vriendelijcke ende vreersamige omganck ende onderlinge conversatie die u. l. gesien heeft in hare met mijne persoon, ende met mijne familie seer neerstige ende getrouwve huyshoudinge, de selve geduert hebbende vijftien jaren ende negē maenden. Droeffenisse op droeffenisse is my in het jaer van haren sterf-dach overcomen, meer als ghenoechsaem niet alleen u. l. maer oock alle de invvoonders van onse Stadt van *Vtrecht* notoor ende bekend vvesende. Doch het verlies vā mijn alderlieffste zal. naest God, gevveest zijnde in dese vverelt, is my in desen mijnen hooggen onderdom overcomen ende gevveest d'alderhoochste, ende d'alderbesvvaerlickste. Ick vveet, dattet God gedaē heeft, ick vveet oock vvat de Heylighe Schriffture leert ende ghetuycht, hoe een mensche hem behoort te dragen in tegenspoet ende alle vvedervveerdicheyt, bysonder, vvanneer God de Heere i'eeniger tijt yemant besoeckt met ontruckinge van sijne lieffste ende beste vrienden. Hier inne ende in meer andere svaricheyden, en vvil nochrans de *Heylighe Gheest* niet, datmen hen selven sal aenstellen als stocken ende blocken de vvclcke gheen ghevoelen hebben: hy verclaert ende geeft te kennen, dat het niet en zy onghoorloft

Dedicatie.

hen selven rouvvich, droevich ende besvvaert met Christelicke
 maticheydt te toonen int overlijden van den genen die ons lief
 geveest sijn na den vleesche: gemerckt oock de H. Patriarch A-
 braham de Vader aller gelovigen sijn seer lieve ende vvel beminde
 huysvrouwe Sara beveent ende beclaccht heeft: Meer anderen
 diergelijke exempelen vverden inde bibelsche schriften bevon-
 den. Tot mijnen troost vveet ick, dat God selve tot onsen eersten
 Vader Adam heeft gesprokē: *Aerde zijt ghy ende sult wederom tot aer-
 de worden.* Ick voege hier by t'gene Syrach seyt: *Alles wat wt der aer-
 de comt, dat moet weder tot aerde worden, gelyck als de wateren weder in
 de Zee vlieten.* Ten aensien van sulcx, ick vveet dat mijn seer lieve
 huysvrouwe zal. den vvech is gegaen die alle vleesch moet gaen
 ende vvandelen: dat haer ziele die in haer lichaem niet anders dā
 in eē ellendighe en moeyelicke ghevanckenisse is gheveest, als
 niet ysere ketenen geboeyt ende bevvaert: nu vvt de ghevancke-
 nisse als een dal der tranen is verlost, ende vveder ghekeert na de
 plaetse van vvaer sy is ontsprongen datse zalich inden Heere is ge-
 storven, ende nu rustet van allen haren arbeyt, datse als Cyprianus
 seyt, is voor henen gegaen, ende dat ick, ende ghylieden haest sul-
 len volgen: Sy is gecomen ten vrede, ende rustet in hare slaepca-
 mer. Alle tranen heeft God na der sielen nu van hare ooghen af-
 gevasschen, ende hout Avontmale met her H. Lam Gods in dat
 nieuwe Hemelsche Ierusalem, daer is sy nu een borgerinne ghe-
 vvordē vande H. Stadt, vvicens borgers, als de H. Bernardus seyt, de
 Enghelen sijn, *God de Vader*, den Tempel, sijn *Soon* het licht, de H.
Geest de liefde. Daer siet sy nu God almachtich, op de vvvelcke by
 ons noch levende, sy alle haren hoop, geloove, ende betrouwen
 door *Iesum Christum* vastelick gestelt heeft. Met hem leeft sy. Een
 groot loon ist, seyt de selve Bernardus: God te sien, met God te le-
 ven, van God te leven, met God te vvesen, in God te sijn, die al-
 les sal sijn in allen, die het hoochste goet is, de hoochste geluck-
 salicheyt, de meeste geneuchte, de vvare vryheyt, volmaecte lief-
 de, eevvige gerusticheyt, ende gerustige eevvicheyt, *Verblijft u dan*

met my mijne lieve kinderen, dat sy vvt alle droeffenissen daer van dese tegenwoordige tijden overvloeyen, tot alsulcke plaetse met hare siele is ghecomen, daer vrede is, goetheyt, licht, deucht, eerbareydt, blyschap, vreuchde, soeticheydt, eevvich leven, eere, prijs, ruste, liefde, ende soete eendrachticheyt. Niet sonder groote strijt is sy daer gecomen, een goede strijt heeft sy gestreden, het ghe-^{2. Tim. 4.}
 loove heeft zy behouden, de croone der gherechticheyt heeft sy ontfangen.^{7.}
 Ghy lieden selve hebt hare groote, ende geduerige benautheyden ende quellagien gehoort ende gesien: hare Christelijcke gheduldicheyt is my ende u. l. bekend, hare Godsalige vyericheyt int bid den tot God den Heere, heeft sy alijt in haer leven betoont ende bevesten: maer bysonder, als sy eenige daghen voor haren doot verbedt sijnde, ende te bedde vvederom met groote moeyten vver de geholpen, met vele tranen hare oogē om hooch slaende ende houdende over luyt gesongen heeft het eerste vers. uyt den Psalm
 77. *Ick heb mijn stem op geheven &c.* vvonderlick is God met haer in ^{Psalm. 77. 1.}
 sijne vvercken ghevveest, drie daghen ende drie nachten haer voor doot vvtgereckt liggende sonder eenich verstant, spraecke, ende gesichte, vvederom vvt sonderlinghe genade gevende haer verstant, spraecke ende gesichte: met my, met u. l. ende andere mijne domestijcken noch drie dagen ende drie nachten menichmael haer een hant, te vveten, de rechter (om dat hare gheheele slinker zyde vvas beroert, ende buyten alle gevoelen) als vvy baden tot God opheffende, ende alsoo eyndelijck inden Heere seer liefelick gerust ende ontslapen, out gevveest zijnde achtentseftich jaren, tien maenden, min acht dagen.

Van haren dootlijcken vvganck comen my hier te voren, de vvoorden die d'oude Vader *Hieronymus* heeft geschreven, als zyne vriend *Nepotianus* vvas gestorven, seggende: *Non emoribatur, sed emigrabat: non relinquebat, sed mutabat amicos.* Dat is: Hy en storf niet, maer hy verhuysde, hy en verliet de vrienden niet, maer hy veranderde de selvē, te vveten andere ende beter vrienden in den Hemel vindende.

Het verhael van alles voorgaende, veel meer de ontberinghe van de tegenwoordicheyt myner Huysvrouwve dien ick van her te lief hebbe ghchadt, principalijk, als ick te voren oock gheseyt hebbe, in dese mynen hoogen ouderdom, valt my droeffelijk ende verdrietelijk. Maer ick vertroofte my neffens al het voorgaende: dat ick sulcx eens van haer, ofte zy van my moeste sien ende beleven, ende dat God haer my niet dan maer geleent, ende niet en heeft gegeven, ende dat alle dingen hen moeten voeghen na sijn godlijck oprecht believen, ende niet na ons ongheschick menschelick vvenschen ofte begeeren.

Mar. Aur.
Cep. 42.

Marcus Aurelius Keyser, vvesende van de Heydensche Religie, seyt seer vvel: Wanneer wy alhier de post des levens geloopen, ende die nu ten vollen doorghereden hebben: soo werdt ons van niets weder belast, dat wy niet toegheloken oogen de post des doots moeten berennen.

Psal. 39. 10.

Derhalven spreek ick met den Heyligen Propheet ende Coninck David:

*Ick heb gedaen als een stom mensch voorwaer
Stilswijgende voor ende naer:
Want ghy Heer self hebt nu doch sulcks gedaen.*

Psal. 16. 11.

De Remedie int overpeynsen van mijn overleden soet gheselschap vindende my selven in hare bittere afgescheydenheyt in onghenvoonlijcke eenfaemheydt die my valt seer besvvaerlijck, is oorfsake geveeft, dat ick dit teghenvvoordighe Tractaet van der *Sielen Hemel ende Helle*, by der hant hebbe genomen tot leeringhe ende ondervvysinghe van alle menschen, oock mede tot myne, ende tot u lieden sonderlinge troost, om dat de Siele van mijn alderlieffte Huysvrouwve u liedeu seer lieve moeder nu in den Hemel is by God almachtich, voor devvelcke is vreuchde, de volheydt, ende een liefflick vvesen tot sijner rechterhaut eevvichlick, al vvaer zy oock vervvacht de zalighe verriysenisse haers lichaems, ten jonicksten dage, om aldan t samen vvederom gevoecht sijnde met ziel ende lichaem volcomelijck met alle vvare gelovige menschen

Dedicatie.

sehen vvt genade door *Iesum Christum* te genieten de eeuwighe zalicheyt: daer na ick na het vvoort des Apostels *Petri*, als het eynde sijnde onses geloofs, ick my alijt geschickt hebbe, ende nu te meer out van jaren ende dagen sijnde, daer toe mijn oochmerck is, als voor oogen siende de doot, die alrede drie sekere boden tot my heeft gesondē, namelick: natuerlijke svackheyt, verscheyden gevallen, ende den hoogē ouderdom, die als *Galenus* schrijft, niet anders en is dan een vvech tot den onderganck. Ick bidde God met den Conincklijcken Propheet *David*: *Heere, leert my doch, dat het een eynde met my hebben moet, ende dat mijn levē een merckteecken heeft, ende ick daer van moet. Verworpt my niet in mijnen ouderdom, verlaet my niet, wanneer ick swack werde.* Ick spreecke met *Beleam*. *Mijn siele moet sterven den doot der rechtveerdigen, ende mijn eynde worde als deser eynde.* Dit is over lange tijt gevveest, ende noch is mijn heylige vvensche. Besluytende niet de heerlijke vvoorden die *Petrarcha* heeft gebruyckt ende geschreven om sijn bereyt herte tot het sterven te betoonen: *Ego a multis annis crastinum non habui.* Dat is: Ick hebbe van over veel jaren genen morgen ghehadt.

1. Pet. i. 91

Hugo de
animæ
claustro
lib. 2.

Galenus:
lib. 2. de

Tempe

Psal. 39. 41

Psal. 71. 91

Num. 23.

10.

Franciscus

Petrarcha,

lib. 3. Me-

morabili-

um ad fi-

nem.

Ontfanckt dan mijne lieve kinderen van Zijl dese mijnen arbeidt die ick u. l. mede dedicere, toeschryve, ende opoffere, vvt een gantsch gheneycht herte tuuvaerts. Dat vveet de Heere. Hem blijft bevolen met u. l. Huysvrouwen, ende l. kinderē. Geschreven tVtrecht den 3. Augnsti, 1622. Van u. l. vvel gheaffectioneerde Vader.

Henricus Casarius.

Out Kercken Dienaer.

Soli Deo gloria.

Alleen God de eere.

Corte inhoud/ ofte aenwysinghe van alle de
 principale Hoofdstucken / welke in dit Tractaet ge-
 noemt / Sielen Hemel ende Helle, &c. verhandelt / ende
 verclaert worden.

Capittelen.

- 1.** **W**at de Siele in ons menschen is, Fol. 1.
2. Dat de Ziele/ ofte Gheest aller menschen onsterffelich
 is. Fol. 4.
3. Vanden oorspronck / ende beginsel aller menschen Zie-
 len. Fol. 57.
4. Vande weerdicheyt / ende heerlichheyt onser Zielen.
 Fol. 72.
5. Van het onderscheyt des menschen Ziele / ende der on-
 redelicke dieren/ oock mede van hare werckinge inde men-
 sche/terwyle hy leeft. Fol. 75.
6. Vande plaetse/ alwaer de Zielen vande vrome/ en God-
 salige menschen comen/ wanneer se wt hare lichamen door
 de doot scheyden/ ende verhuysen. Fol. 79.
7. Vanden rechten wech naden Hemel : ofte/ s' mensche He-
 melwaert. Ende werden in dit Capittel ses verscheyden
 Steden voorgehelt/ ende wt Gods woort beschreven/ die
 men moet ingaen/ ende doorwandelen/ eermē inden Hemel/
 ofte inde heylige Stadt/ dat nieuwe Jerusalem kan inco-
 men. Fol. 93.

De ses Steden.

1. De bresse des Heeren. Fol. 96.
 2. Ware ende rechte kennisse Gods. Fol. 97.
 3. Gheloofte. Fol. 99.
 4. Hope. Fol. 111.
 5. Liefde. Fol. 114.
 6. Patientie/ ofte lijdt saemheyt. Fol. 125.
- Wat

Wat de salighe Zielen/ende Geesten inden Hemel doen.

Fol. 130.

Vande wetenschap/ ende kennisse vande salighe Zielen
inden Hemel/ oock mede van hare kennisse der dingen/ die
hier op aerden gheschieden.

Fol. 136.

Dat de Godtsalighen malsanderen sullen kennen in het
eenwighe leven.

Fol. 148.

Vande voorbereydinghe des doots/ tot gerustheyt van
menschē Ziele/ eerse wt dē lichaem is scheidende.

Fol. 152.

Vande plaetse/ alwaer de Zielen vande ongelovige/ God-
lose/ende onboetveerdige menschen comē / wanneerse doot
de doot wt hare lichamen scheidē / ende verhuysen; Na-
melick/ vande Helle. In dit Capittel wert ooc wederlept
t' gevoelen vande Romanisten/ van het voorboezh der Hells-
len/ daerse instellen de Zielen vande heplige Voorvaders/
ende andere Godsalighe menschen/ die voor den doot Jhesu
Christi/ en zijne glorieuse verrijzenisse zijn gestorvē. Item/
vande plaetse/ die zy stellen voor de ongedoopte jonghekinderen/
deselve berovende vande eeuwige salicheyt.

Fol. 160.

Van het Beghevier/ in het welcke de Roomsche Kercke
slekt de Zielen van alsulcke menschen/ die wol vromelick in
dit leven geleefd hebben/maer hebben sondē gedaen/ voor
de straffe vande welcken/ zy gheen satis factie/ ofte voldoer-
ninghe ghedaen en hebben.

Fol. 170.

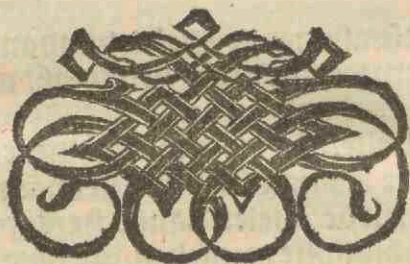
Dat de Zielen/ ofte Geesten der menschen/ vande licha-
men afgesceyden zijnde/ niet wederom deselve voor dē laets-
ten dach des Heeren aennemen/ oock niet wederom op der
aerden verschijnen/ noch gesien/ noch gekent mogen wer-
den/

diest / ende watmen bande openbaringhe der Zielen / ofte
Geesten moet houden/ende ghevoelen. Fol.240.

III

Van het eynde des werelts/ ende de verrijsenisse der do-
den: inde welcke de Zielen wederom met hare lichamē be-
cleet zijnde/ van Jesu Christo geoordeelt sullen werdē / ofte
ten eeuwige leven/ ofte ter eeuwige verdoemenisse. Fol.272.

Was

1. Capittel.

20 VVat de Siele in ons X

Menschen is.

En yegelick Christe mensch moet weten dat de Siele des mensche als wesen: de een vermustige / rebedeliche Creature / is een geesteslick wesen / van God geschapen / niet uyt de vler Elementen / als conde / hute / droochte / ende vochte : om te wesen het tweede deel inden mensche / waer door hy wert beroert / ende beweecht als door eenē lebendigen adem / welcke God selve zijne evenbeelde heeft ingeblassen / om te woenen in het geheele lichaem / daer inne oock te lucht / te schijnen / ende te wercken / ghelijck dat helle schoone licht inde lucht lichter / schijnt / ende wercket / te wege inden mensche brengende / dat hy van alle onvermustige / onredeliche Creaturen wert onderschepden : item / dat hy / soo lange de siele inden lichame is / lebendich blijft : dat hy dingen die hem hoorcomen / kan verstaen / begriypen / oorbeelen / ende onderschepden : sy heeft een ewige onsterffeliche nature / in voegen / datse uyt het lichaem afgeschepde zijnde / evenwel behoudt haer warachtich wesen ; het en is geen ledich Geest ; want als sy uyt dit leven / ende uyt het aertse hups haer tabernakels haer agfescheyt heeft genomen met een oprecht gheloofte aenden Sone Gods onsen Salichmaker Iesum Christum , soo conijpse door Gods sonderlinge genade in een rummeringe van God toebereydt / namelijk / een hups / dat sonder handen gemaect / ende ewich is / inde Hemelē / alwaer sy in Gods handen werdt bewaert / ende onderhouden / aenschouwende zyn godlike gebenedijde aengesichte met verwachtinge vande salige verrijfentisse des vleesch ten joncksten dage / om alsdan met hare oude vernieuwde hute ofte tabernakel wederom vereenicht te werden . Waer in dien sy in ongeloofte / ende in onhoerbeerdicheyt uyt den lichaem is gheschepden / soo moetsse de helse pijn smaken / ende lijden / met verwachtinge van het vreeseliche oordeel Gods over haer lichaem daer inne sy ghewoont heeft / beyde alsdan met ziel ende lichaem onderworpen zijnde / ende blyvende met alle verdoemde mensche die ewige helse quale / en angst / dat is / die ewige / ende onsalige verdoemenisse .

Wat de siele
in ons men
schen is.

Es geestelick
wesen.
Het tweede
deel des mens
ches.
Van God in
geblasen.

Sp onderschep
den de men
sche van alle
onredeliche
Creaturen.
Sp heeft
een ewighe
onsterffeliche
nature.

2. Cor. 5. 1.

Wat het 1. ha
gelichouwen
zijnde / sy
conijp inden
hemel / ofse
inde helle.

Verwacht
metter vleesch
wederom be
cleet te werde
ten joncksten
dage.

Een conde be
schijninghe
van des mens
schen siele.

Ick sal de beschijninghe van des menschen Siele wat coxter stellen / om dat alsoo deselve te beter mach werden verstaen ende onthouden.

DE Siele is een verstandighe Geest / wesen de het tweede deel des menschen / niet verswijnende als een damp / ofte roocke / waermeerse upt het lichaem schepdet / ende af wijcket / maer is een onsterffelijck wesen / waer door de mensche heeft zijn leven / zijn beroeringe / ende beweginge / zijn vernuft / verstant / sinne / ende wille : ende als sy upt den lichaem moet schepden / soo vuertse ten joncksten dage wederom met haer lichaem beleet / en vereenicht / ofte ter eeuwiche salicheyt / ofte ter eeuwige verdoemenisse / diese te hozen door het laetste dordeel alleen was deelachtich geweest.

Een ander beschrijvinge.

DE Siele des menschen / is een onlichameliche substantie / die van geen materie geschapen en is / die onsterffelijck is / ende die van God upt niet is geschapen / ende upt den Hemel in elck lichaem gesort / en daer mede vereenicht is / die oock is ondeelbaer / al ist sake / datse van beelderley crachten van God is begaest / ende met het lichaem des menschen is vereenicht / als de eygentlijke forma des menschen / maer vanden lichame schepbaer / gelijk die oock t'zijnder tijt / daer van schepden moet / en oock t'zijnder tijt wederom daermede sal vereenicht worden / door welke doorse Siele / de mensche leeft / geboelt / verstaet / wilt / ende van d'eene plaetse op d'ander vertrecken can : De welcke insonderheyt tot dien eynde / ons van God is ghegeven / op dat wy door eersten / daermede in deser werelt / tot Gods glorie / ende tot dienst van onsen naesten / na den wille des Heeren zonden leven : ende hier namaels / de volcomen kennis Gods / en de liefde Gods bekommen hebbende / godsalichlick met Christo / met zijne lieve Engelen / ende met alle geloobige / inder eeuwicheyt sonden triumpheren / God den Heere / met ewigen prijs ende lof souden eeren / door Iesum Christum waerachtich God / ende mensche / onsen eenigen Salichmaker.

Een quaet ge
hoel dā sou-
ringhe men-
schen / au-
gaende de
siele.

In voortijden / zijnder menschen geweest / waer te wenschen / dat sodanigen als noch inde werelt niet en waren / die de substantie / ende het wesen der Sielen hebben bevochten / ende verlorhent / doorgebende / dat de Siele maer een schaduw en is / ofte een nietich dinck / niet een selfs-standich wesen des menschen / maer alleen petwes / dat gelijk een wijnt ofte roock / damp verdwijnt / ende uptgaet.

Weberleggin
ge dā soo eel
quaes gebor-
len.
Am. 16. 25.

Dese pdele fantasie / ende valsche meyninghe / caumen upt Gods woort seer wel weberleggen / ende insonderheyt upt de parabel ofte gelijkenisse vande rijcke-man / van dewelcke de Heere Iesus dit betuyget / dat zijne siele inder helle gequest werde.

Maer hoe can petwes met hellen-quael gequest werden / ofte dorst / ende angst / lijden / en voelen / dat gantsch nietich is ? Sept niet de Heere Iesus tot den bekeerden moordenaer : Heden zult ghy met my inden Paradijs wesen ? 'Tis bupen alle twijffel / dat dese woordē niet van des moordenaers lichaem

lichaem / maer van zijnen Geest moeten verstaen werden.

De Heylighe / ende alderleeste Martelaer Stephanus, als hy met steenen doot worde geworpen / riep met ludder stemme: Heere Iesu ontfangi mijne Geest. Acto. 7. 59.

Inde openbaringe Iohannis wert verhaelt / hoe dat / wanneer het Lam / te weten Iesus Christus den vijftien zegel geopent hadde / hy gesien heeft ont der den altaer de sielen der verflagenen om des woordes Gods wille / ende datse beleet zijn geweest met witte cleederen / die henlieden zijn gegeven. Dit alles en spreekt de Heylige Geest niet van dingen die niet en zijn / maer van dingen die zijn / dat is / van de Sielen der Heylighe Martelaers / die na het afgeschept van hare lichamen haer wesen volcomelick behouden. Apoc. al. 6. 9. 10. 11.

Dese Gheest, namelijk / de Siele, heeft aen sich een sonderlinck wesen / het welcke men noemt opt latijn / incorpoream substantiam, dat is / het en is niet upt de vier elementen / vande welken onse lichamen haer vleesch hebben gecregen; maer heeft een bysonder eyghen geschapen nature / die veel schoner ende heerliker is dan alles wat inde gantsche werelt by allen Creaturen is te vinden: men kan het wesen van de siele niet menschelijck verstaen / noch begripen / noch doorzonden; upt haer leven / ende crachtighe werkinge binnen in den mensche kinnen haer nature alleenlich voelen / ende erkennen.

Dit wesen der menschen / namelijk / de vernuftighe Siele, noemt men de Gheest des menschen / gelijk sulcx de Heylighe Schrifture verclaert / ende te kennen gheeft. De siele heeft aen sich een sonderlinck wesen.

De Heylighe Propheet David spreekt hier van wtduckelick in zijne Psalmen op dese maniere: In uwe handen, Heere bevele ick mijnen Gheest. Ecclesiastes spreekt hier van oock seer claerlick met dese woorden: het stof moet weder tot aerde comen, als het geweest is: maer den Gheest weder tot Gode, die se heeft gegeven. Psal. 31. 5. Schryftuerlijcs bewijs Eccles. 12. 7.

Iesus Christus, als hy aen de stamme des Cruys is gestorvt / hy heeft met ludder stemme geroepen / ende also den Gheest gegheven met gheburchden hoofde. Lucas Evangelist verhaelt / en beschrijft dat hy dit alderleeste woort heeft gesproken / seggende: Vader / in uwe handen sal ick mijnen Gheest bevelen. Ende als hy dat gheseyt hadde / (seyt noch Lucas) soo heeft hy den Gheest gegeven. Mat. 27. 50. Marc. 13. 37. Luc. 23. 46. Ioan. 19. 30.

In de handelinghe der Apostelen verhaelt oock Lucas, dat Ananias de bestraffinge des Apostels Petri gehoozt hebbende neder is gevallen / en zijnen Gheest heeft op gegeven. Hy verhaelt oock dattet soo oock is gegaen met zijn huyshoudwe datse voor de voeten des Apostels is neder gevallen / ende datse haren Gheest op gaf. Van Stephano verhaelt hy als men hem steenteyden / dat hy acniet / ende seide: Heere Iesu ontfangi mijnen Gheest. Van Euticho een Jonghelinck als hy doot was ghefallen / verhaelt hy / dat d' Apostel Paulus als hy hem omvanghen hadde / tot den genen die teghen Acto. 5. 5. 10. Acto. 7. 59. Act. 20. 9. 10.

woordich waren gesent heeft: En weest niet beroert: want zijn siele is in hem. Hy spreekt van zijnen Geest / dat de selve wederom in het doode lichaem is gecomen / ende alsoo door Gods cracht wederom levendich geworpen.

Met den naem Geest / want menich sin des menschen siele beschrijven. 1. Cor. 13. 9. 12.

Met desen naem Geest, kunne wy in dit tegenwoordige leven / daer inne wy groote swachtheit zijn onderworpen / en eensdeels maer bekeimen / ende zien door eenen spiegel in een duyster rede / des menschen siele beschrijven / namelijk / dat wy geloove / dattet een Geest is / en datse heeft een bysondere eygene nature van God geschapen / ende ingheblasen / zeer onderscheyden van onse lichamen / inde welke de Siele heeft hare werckinge / ende regeringhe.

Is een bysondere substantie daer wy God de siele heeft geschapen / verre onderscheyden van alle andere Geesten.

Want / gelijck als de lieve H. Engelen / en de schoone sterren aent firmament hare besondere nature / en substantie aen sich hebben / en haer wesen niet wyten den elementen en is genomen: Alsoo is het een bysondere onlichamelijcke substantie / daer wy God de siele wyten niet gantsch heerlich ende schoon / wyten en breeet onderscheyden van alle anderen Geesten / hebbende een warachtich / ende bestendich wesen / ende altydt werckende / in voegen / dat wy sulcx met onse gedachten niet ghenoech en kunnen begrijpen / noch doorgronden / oock niet menschen tongen niet en kan wyten gesproken / ofte niet penen beschreven werden.

Sommigher menschen valsche meeninghe ende fantasie van des menschen siele.

Dolcht dan oock hier wyten / dat de meeninghe ende fantasie van alder menschen valsche is / weerdich oock om te bestraffen / dewelcke derben seggen / ende hoorgeven / dat God selve is des menschen Siele, ofte dattet is een deel zijnes godlijcken wesens. Gods woort leert en bewijst ons gheenoerhaen contrary / als namelijk / zulcke ongegronde meeninghe niet goeder reden / en schriftuerlijcke fundamenten wederleggende: want Gods woort leert / ende verthoont ons wydruckelich / dat de Siele des menschen is Gods schepfel / en datse haer selven door den val heeft gebracht en gheworpen / in allen veranderinge van zondelijcke gebreken / ende onreynheden / wesende alsulke eygenscapen des Geests, ofte der Siele, die niemant God en can toeschrijven.

2.

Capittel.

Dat de siele ofte Geest aller menschen onsterffelick is.

De Heydenen hebbe wyten het natuerlijcke

2. Capittel.

Dat de Siele, ofte Geest aller menschen onsterffelick is.

IN dit stuck, hebben de Heydenen haer hooft hert gebroeken / ende hunselven veel te doen gemaect / oock eyndelijck wyten het natuerlijcke licht haers vernusens voorszeker ende warachtich aenghenomen /

nomē/ met een vast en onwederfpreckelike besluyt / dat de Siele heeft een onsterffelick wesen / oock mede als sy schoon uyt het lichaem is gescheyden/ datse aen sich behoudt haer natuer ende wesen: wert oock het selve van hoochgeleerden ende seer treffelicken Philosophen sterck ende crachtelijck niet vele natuerlijcke redenen ende argumenten betwefen.

licht haers bes
niffs dese ons
sterckelicheit
begrepen ende
aengenomen.

Wat ons aengaet/wy willen ons geloue / ende gheboelen van dese sake/ ende materie vast ende seker maken/ niet niet redenen ende argumentē genomen uyt het natuerliche licht des menschelicken vernufes / maer uyt de fondamenten van de Heylige/ Godtliche/ ende onbedrieceliche Schrif-
ture/ten eynde alle Epicurefche/ ende Saducefche ghedachten/ ende opinien gheweeyt moghen werden uyt alle Chyztelicke herten / ende datse van de Sielen der mensche mogen hebben een goet bericht / ende vaste wetenschap niet goet bescheyt oock daer van mogen sprecken/hen zelven/ende anderē die inde kennisse bande zielen der menschen plomp / ende onuerbaren zijn/ leeren/ende onderwijfen. Die eeuwige Sone Gods wil door zijnen Heyligen Gheest alle menschen herten verlichten/ende in zijne waerheyt leyden/mijn doorgenomen werck ende arbeit oock segenen/ende ghebenedijen Amen.

Wy moeten
ons gheloo-
be hierinne sere
maken uyt de
fondamenten
der heylighe
Schrifture.

Dat de siele / ofte Geest aller menschen onsterffelick is kinnen eerste-
lick bewijfen uyt de scheppinge der Sielen, bande welcke de heylige Moles
dese beschryvinge gedaen heeft.

Ende God (seyt hy) de Heere maeckte den mensche uyt den clompe der aerden, ende blies in hem den levendigen adem, in zijnen neuse: ende altoo wert de mensche een levendige Siele.

In dese woorden sietmen / ende leertmen / dat God den mensche de Siele heeft inne ghegoten/ende eenen levendighen adem heeft ingheblasen/ sulcx dat hem God een onsterffelick wesen heeft mede gedeelt / t welcke in God inder eewicheit soude leven: want indien God den levendigen adem in den mensche heeft gheblasen / soo gnam de selve levendighe adem uyt Gode het ewige leven self: ende volcht hier uyt onwederfpreckelick/ aen-
gesien alsulcke adem van God wort ingeblasen/datse moet wesen een levē-
dige ewige / ende een onsterffelike adem / ende Geeste: want in ende aen God en is niet dootelicks / ofte verganchelicks / oock niet sterffelicks / maer alles levendich / ende ewich t welck alijt is blijvende.

7.
Argument van
de onsterffe-
lyckheyt der
zielen genomē
van de schepp-
pinghe der
Siele.
Schriftuurlijck
bewijs.
Genet. 2. 7
Verclaringhe
bande woor-
den Moles.

De Coninck Salomon heeft hier van int boeck der wijsheyt ghedaen een seer schoone verclaringe met dese woorden: God (seyt hy) heeft den men-
sche geschapen ten ewighen leven, ende heeft hem gemaect ten beelde, dat hy
gelijck zijn sal, als hy is.

Sapient. 2.
23.

Item de mensche en kent dien niet die hem ghemaect heeft, ende hem de siele die in hem wercker, in ghegoten ende den levendighen adem ingheblasen
heeft.

Sap. 15. 11.

Verklarighe
over de woer-
den des Ps-
diers.
Eccle. 12. 7.

Onder alle schijfuerlijche getuychnissen/ ende bewijsredene hande on-
sterffelijcheit der Sielen sprant de troon t'gene Ecclesiastes ofte de Prediker
seer binnich heeft geschreue / seggende : Het stof moet weder tot der aerde
comen, als het geweest is : ende den Geest weder tot Gode, diese heeft gegeven.
Dat is te seggen : D lichaem het welcke upt der aerde is geschapen / sal
wederom van wegen de zonde tot aerde / dreck ende stoffe verandert wer-
den : maer de Geest, dat is de Siele comt tot God : dat is, dyne Siele en sal
niet te niet werden / noch vergaen met u lichaem tot asche ende aerde / wt
de welcke zy niet en is genomen / oock en zalse inde lucht niet verdwynen /
wt de welcke haer wesen niet en is ghenomen ofte geschapen : maer als
het lichaem de Siele wtgheeft dooz den tijtelijken doot / soo vaert dyne
Geest ofte Siele tot zijnen Schepper / die u eenen lewendighen adem heeft
mede ghedept / niet des doots / maer des levens / die oock als een fonteyn
ende oorspronck des levens / d' selve Siele van hem gheschapen zijnde / dooz
zijne al machtieghheit weet te onderhouden / niet tegenstaende wy sulcx met
onse vernuft / en gedachten niet en connen begrypen noch doorgzonden.

3.
Argument
vande onsterf-
elijcheit der
zielen / ghenom-
men van het
werck onser
verlossinghe.

Dat tweede Argument, ofte bewijsreden om daermede de onsterffelijcheit
der Sielen te bewijzen / kunnen nemen wt het hooghe / duere / ende wonder-
lich werck onser verlossinghe. Want / als de mensch der zonden halve aen-
lijf ende siele / des ewigen doots schuldich was gheworden / heeft sich de
erwige Soone Gods onser aengenomen / ende is daeromne gestorven / en
handen doot verlossen / op dat wy aen lijf ende siele dooz zijne cracht / ghe-
hoorsaenheyt / ende verdienste handen ewighen doot verijjt / ende verlost
zijnde / zoude comen tot de zalige onsterffelijcheit : oock mede met God, Va-
der, Soon, ende Heylgen Geest, met de lieve Engelen / en alle Hepligen Gods
zouden leven inder ewicheit.

2. Thessal. 1. 2.
Ro.

Indien wy nu van dese heerlicheit zouden berooft zyn / beyde aen siel
ende lichaem / ende maer als de onwedelijcke beesten inder aerde verrot
zouden blyven ligghen / oock mede onse Sielen upt de lichamen geschepten
zijnde / souden verdwynen / ende haer wesen niet en zouden behouden tot
de ewighe salicheit / soo zoude het duere ende costelick werck onser ver-
lossinghe dooz den Soone Gods geschet zijnde / geheel te vergeefs wesen.

Bechiffure
sich bewys.
Joan. 3. 16.

Maer de H. Schijfure spreekt / ende getuycht van dese sake seer veel
anders. Want selve onsen Salichmaker Iesus Christus heeft hier van ge-
sprooken tot Nicodemus : Alsoo lief heeft God de werelt gehadt, dat hy zy
zijnen eenich geborenen Sone gegeven heeft, op dat een yegelijk die in hem ghe-
looft, niet en verderve, maer het ewighe leven hebbe.

Joan. 6. 40.

Item : Dit is den wille des ghenen die my gesonden heeft : dat een yegelijk
die den Sone siet, ende in hem gelooft, het ewighe leven hebbe, ende ick sal hem
opwecken ten wtersten daghe

1. Cor. 6. 20.

W. Apostel Paulus spreekt oock van het eynde onser verlossinghe seer
heer

Heerlick : Ghy zijt [sept hy] diere gecocht : eert dan God in uwen lichame, ende in uwen geeste, dewelcke Gods zijn. Met dese woorden wert te kennen ghegeven, dat wy God moeten eeren, niet alleenlick, dat onse lichamen. ende Sielen Gods zijn / dat is / God toecomen in dit leven / maer oock in het toecommende.

Van dit heerlick eynde onser verlossinge tot zalicheyt der ziel / heeft oock seer troostelick geschreven de **h. Apostel Petrus**, met dese woorden : Ghy hebt Christus lief, den welcken ghy niet gesien en hebt : den welcken ghy nu niet en siet, ende geloofst nochtans in hem, ende verheucht u met onuytspreekelike, ende eerlicke vreuchde, verwachtende het eynde uws geloofs, namelick, uwer sielen zalicheyt.

Twee dinghen / behalven andere leeringen ende bedenckingen in dese woorden / wert ons vanden Apostel Petrus geleert ende voorgestelt. 1. Dat de sielen onsterfelijk zijn : want ten ware sy niet met onsterfelicheyt van God waren begaeft / het waer woort den geloovighen te vergeefs op hare sielen zalicheyt te verwachten : ende gelijck de zalicheyt eewich is / soo volcht daernede wt / dat de Sielen die de eewige zalicheyt verwachten / eewich / ende onsterfelijk zijn. 2. Werden wy geleert ende ghetroost / tot wat eynde Christus Iesus het hooghe / ende diere werck onser verlossinghe te weghe ghebracht heeft : namelick / op dat wy hem met den ware ghesloobe aennemende ende omhelsende / het eynde onses geloofs zouden verstryghen : te weten / onser sielen zalicheyt.

Dat derde Argument, ofte bewijsrede dienende tot bewijs vande onsterfelicheyt onser sielen / machmen met een vast fundament nemen upt de verrijfeninghe onses Salichmakers Iesu Christi wt den dooden : ghemerckt deselve victorieuse ende triumphelicke verrijfeninghe / het alberschoonste / treffelicke / en albersierste getuigenisse is vande onsterfelicheyt / ende volgens van het eewighe ende zalighe leven.

D' Apostel Paulus doet hier vā een zeer schoone verclaringe als hy sept / dat onsen Salichmaker Iesu de doot te niete heeft ghemaect, ende het leven in het licht gebracht, ende de onsterfelicheyt door het Euangelium.

Na dien wy van wet / ende wt Gods woort versiert zijn / dat Christus Iesus warachtelick is verresen / ende dat zijn lichaem upt den grabe opstaende wederom met zijn Siele, die hy stervende inde hande zijns Vaders hadde bevolen / is vereenicht geworden / na luyt / ende inhoudt vanden 16 Psalm : Ghy en zult mijn Siele niet inder hellen laten : ende niet toelaten dat u heylighe verrotte. Soo ist oock hier upt openbaer / dat onse Sielen wt de lichamen gescherpde zijnde / wesende inde handen onses hemelsche Vaders / onsterfelijk zijn / ende datse na het exempel onses Heeren Iesu Christi inde opstandinghe der dooden met hare lichamen wederom warachtelick vereenicht zullen werden / om alsoo beyde met ziel ende lichaem altydt by de Heere te wesen.

Het eynde onses geloofs / de zalicheyt der sielen.
1. Pet. 1. 8. 9.

Wt Petrus des Apostels woort twee dinghen te bedencken.

3. Argument vande onsterfelicheyt der sielen / ghenomen vande verrijfeninghe Iesu Christi.
2. Timoth. 3. 10.

Psalm. 16. 10.

1. Thes. 4. 17.

Belofte van
de onsterfse-
li: koept der
sielen/ ghen-
me wt onse-
dere ghetuy-
ghenissen der
heyligher
schriften.
Matth. 10.
18.

Matth. 16.
25. 26.
Joan. 5. 24.

De vierde bewijfinge, van de onsterfelijkheid der Sielen, nemen wy upt de wtgedrukte / ende bysondere getuyghenissen der H. Schriftnere / tot dese zaecke principalijch dienende. Want de Heere Christus spreekt hier van aldus: En vreest u niet voor de ghene die het lichaem dooden, ende de ziele niet en connen dooden: maer vreest dien meer, die machrich is beyde siele en lichaem te verderven inde helle.

Item, Wie zijn leven wil behouden, die salt verliesen: maer wie zijn leven verliesen sal om mijnen wille, die salt vinden: want wat wort een mensche gheholpen, of hy de gheheele werelt wonne, ende zijn siele verliest? Of wat sal een mensche gheven, daer hy zijn siele mede weder losse?

Item, Voorwaer, voorwaer segge ick ulieden: Wie mijn woort hoort, ende ghelooft hem die my gesonden heeft, die heeft het ewighe leven, ende en comt inde werdoemenisse niet: maer is vanden doot doorgaen in het leven.

Betelaringhe
vande woort
den Christi.

Rom. 8. 24.
2. Cor. 5. 7.

Luc. 16. 22.

In dese woordē beloofst Christus, dat de geloovige upt den doot is doorgaen in het leven. Hy spreekt sonder twijffel vande siele: want na de lichaem is de mensche doot / ende leyt inder aerde totten joncksten daghe toe: daermede en heeft hy dan het ewighe leven niet / is oock vande doot niet doorgaen in het leven: maer na der ziele heeft een oprecht geloovich mensche het ewighe leven / dat is / hy is in zijn herte / ende in het binnenste zijner ziele daer van versekert / is oock op alsulke maniere vanden doot doorgaen in het leven: want in hope is hy alreede salich gheworden: hy wandelt doorg het gheloove / ende niet doorg aenschouwe. Hy heeft oock dat geloove ende vast betrouwen op zijnen God / wanneer hy sal stercken / ende de siele wt den lichaem sal scheidē / dat zijn ziele terstont sal hebben het ewighe leven / ende wt het lichaem sal doorgaen in het leven / ja vanden Engel in Abrahams schoot sal werden gedragen: Item dat zijn lichaem van zijnen Salichmaecker Iesu Christo upt den doot wederom sal opgeweckt werde / ten eynde dat zijn ziele en lichaem beyde met inalcanderen vereenicht zijnde / die ewighe zalicheydt zullen deelachtich wesen.

De doot der
geloovigen is
gheen doot /
maer een lief-
lijke, soete
doorgaen /
wt den doot
in het ewighe
leven.

Joan. 8. 51.

O een groote troost hoor alle godbzuchtige menschen / die den Heere oprechtelich geveest ende gedient hebbe / die haer geloove met goede werken / als vruchten des geloofs bethoont ende bewesen hebben. De doot is alsulke menschen geen doot / maer is haer een liefliche soete doorgaen / wt den doot in het ewighe ende zalighe leven.

Tselve bevesticht oock dese lve onsen Salichmaker Iesus Christus met dese woorden / seggende: Voorwaer, voorwaer segge ick ulieden: Soo yemant mijn woort houdt, die en sal den doot niet sien inder ewicheyt.

En zeer schoone ende heerlijke beloftenisse wert ons in dese woorden die Christus met eenē dubbeldē eedt tot meerder versekeringe bevesticht / hoor gedragen. Hy beloofst den ghenen die zijn woort houden / dat is / die tselve

tselbe niet alleen toe en staen / gelooven / ende simpelick hoozen : maer die
 die woort houden ende bewaren in een goet sijn herte / ende in volstande
 heyt vueren dragen : den selven segghe ick / belooft hy / dat sy den doot
 niet zien en zullen inder ewicheyt.

Men kan dit op tweederley maniere verstaen : eerstelick aldus : die
 woort Christi houden / die en zullen den daet niet zien inder ewicheyt :
 dat is / deselue en zullen den tweede doot niet zien : de tweede doot en heeft
 over deseluen geen macht : sy sullen met ziel en lighaem come in het ewi-
 ge leven : sy en zullen inde verdorvenisse niet come ten joncken dage inde
 verrijfeninge der dooden. Men mag de woorden Christi oock op dese ma-
 niere verstaen : te weten / dat de g. jenne die het woort Christi houden / dat
 is / daer na leuen / in haeren eersten doot heeleven zien zullen / sulen / dat de
 eerste doot wesende ee. besolwinghe der sonden / sal woort deselue verandert
 ende omgekeert werden tot eendoozganch / en middelw. ch. om na der ziele
 len (als sy upt den lichaem sal wesen gescheppen) te come in het ewige
 leven.

Meer anderen diergelycke getuychenisse zouden wy hierby noch mogen
 brengen / upt den mont Christi gesproken en verhaelt / maer laetent hierby
 berusten.

Laet ons horen wat d' Apostel Paulus vande onsterfelicheyt der Zielen is
 gescreven : ick wordes [sept hy] van dese twee benant, begereude te verschey-
 den (vande lichaem) ende met Christo te zijn : Want dat is seer verre het beste.
 Maer int vleessche te blyven, is nootfakelicker om uwent wille.

Wedinghen leert ons d' Apostel met dese woorden : 1. Dat in een men-
 sche soo lan zhe hy leeft twee verscheyde dinghen ofte deelen zijn : na-
 melijk / Ziel, ende Lichaem : en dat dese twee deelen niet seuen bysondere
 bandt / ende t'samenhoginge zijn vereenicht. 2. Dat dese twee deelen in
 de ure des doots van malsandereit werden gescheppen ende ontbonden.

Ma siet ende overlegt eens te deghe niet een Christelike gemoet wat de
 weerdige Apostel hier wenschet. Hy wenschet / en te begheert te sterben /
 achtende inden vleessche te blyven : dat is / int leven te blyven / nootfakel-
 licker te wesen om de Philippensen wille : maer het alderbeste acht hy te
 wesen met Christo.

Men nu Paulus vande onsterfelicheyt zijner Sielen niet een vollen ver-
 seker was geweest / oock mede desen vollen troost / ende versakeringhe
 niet en hadde gejad / wanneer hy zoude sterben / dat als dan zijn Siele ver-
 stant vord seker inden hemel by Iesum Christum soude come inder ewige
 blijfchap / ende glorie / maer ter contrar / hadde geweten / dat zijn Siele niet
 zijn lichaem / beyde verganckelick waren geweest / ofte dat zijn siele tot den
 joncken daghe toe ergheus in een plaerse buyten de teghenwoordicheyt
 Christi / hadde moest rusten / ofte slapen : vordwaer hy zoude ghewenscht
 ende begheert hebben / om inden vleessche noch langhe te moghen blyven /
 ten eynde hy de Philippensen, tot de welcken hy dit heft gescreven / ende
 meer andere Christelike gemeente noch meer goede dienste hadde mogen

Act. 8. 29.

2. Cor. 5. 1.
 1. Cor. 15. 51.
 1. Cor. 15. 52.

1. Cor. 15. 51.

1. Cor. 15. 51.

1. Cor. 15. 51.

1. Cor. 15. 51.

1. Cor. 15. 51.

doen niet leeren/ predicken/ sendbzielen te schijnen: Item niet raet ende doet te gheben dienende tot leeringhe/ vermaninghe ende vertroostinghe.

Waarom
is niet Christus
niet wesen/
naem wel te
merken.

Item het
woordt/
Ende.

2. 1. 1. 1.

Deet een to-
nighe van
andere schijf
naelicheit
sen met de
woorden des
Apostels.

Rom. 7. 24

2. Cor. 5. 1. 2.

Deet moet op
de woorden
Pauli wel let-
ten.

Maer d'Apostel heeft een ander fondament/ geloobe/ ende gevoelen ge-
haet van zijner siele salicheit en onsterfelijkheid: want ten aensien
van dien/ soo begheert hy ontbinden en niet Christo te wesen/ te kennen
daermede gevende/ dat hy weet en versokert is/ wanneer zijn siele vande
lichaem sal ontbonden wesen/ datse terstont met Christo inden Hemel sou-
de wesen: hy verclaert sulx ghenochsaem met d'widelicke woorden/ als
hy na de ontbindinghe/ daer hy terstont stelt/ ende met Christo te wesen/
t'welck niet anders en is/ te segghen dan als ick doot sal wesen/ ende mijn
siele upt den lichaem sal scheyden/ ick sal niet mijn siele terstont by Chri-
stum inden Hemel wesen. Het woort ende geselt na de woorden ick begeet
te verscheyden, ofte ontbonden te wesen, namelijk/ vanden lichaem, en doet
niet toe enige andere glosen/ ofte verclaringe. Hy en sielt gheen tusschen
tijt/ te weten: dat tusschen het verscheyden van zijn siele upt zijn lichaem/
ende te wesen met Christo een tijt noch door zijn siele zoude moeten wesen/
datse zoude moeten rusten/ verdwijnen/ ende te niet gaen tot den joncksteit
dacht toe/ ende datse alsoan eerst met zijn lichaem zoude opgheweekt ende
vereenicht werden/ ende met Christo wesen: Gantsch niet. Hy spreekt
niet ronde/ ende clare woorden: Ick begheere te verscheyden (vanden licha-
me) ende met Christo te zijn.

Item dese verclaringe accordeert oock t'gene de selve Apostel seyt inden
brieff totten Romeynen met dese woorden: Ick ellendigh mensche, wie sal
my verlossen van d'lichaem des doots?

In dese woorden schijft d'Apostel het lichaem den doot toe maer niet
zijn siele, sich beclagende dat hy/ namelijk/ zijn siele soo lange in zijn lica-
haem wert gelate/ ende datse van God upt zijn lichaem niet en wert ver-
lost/ ende ghebracht inde blijfchap des ewighen levens: toch dankt den
Heere zijnen God/ dat hy vande ewige verdoemenisse beyde aen ziel ende
aen lichaem verlost is door Iesum Christum onsen Heere/ en Salichmae-
ker.

Item accordeert hiermede t'gene de selve Paulus noch verhaelt met dese
navolgende woorden. Wy wesen (seyt hy) ick dat dat onse aerfche huys deses
tabernakels ghebroken wort, soo hebben wy een timmeringhe van God, (naem-
lick) een huys dat sonder handen gemaecte, en ewich is inde Hemelen. Want
hierom suchen wy, ende begeeren met onse woonste die vanden Hemel is, over-
cleet te worden. Ende weynich dat na: Maer wy hebben goeden moet, ende
hebben liever te verhuysen upt den lichame, ende te gaen wonen by den Heere.

Neemt Christelike leser/ alle dese woorden des d'Apostels ter herten.
Wat kanne clarder getuyghnisse hebben en vinden vande onsterf-
felijkheid/ mits gaders vande zalicheit der zielen vande oprechte geloebige
menschen/ na dat de Sielen upt de lichame zullen wesen geschepe/ als dese?

Wel

Wel is waer/hy heeft recht blypen alle twyffel oock hande salicheyt die de geloobigen na dit leuen ten joncksten dage inde verrijfeninge des vleesch zullen ontfanghen/ende ghemeten hejde aen Siel ende aen lichaem/maer hier en tusschen en Auyt hy niet blypen/dat hoorde de Sielen der gener die inden Heere zijn gestoruen/300 geringe hare Sielen upt hare lichamen syn geschepden/terstont den inganch in het Hemelsche Paradyse zoude hā God geordineert ende bereypt wesen.

Hy vergelijcht de doot hy een afbreckinge van een aertsche hups/daer hy voegende wat wy na de afbreckinge/dat is/na onsen doot hebben te verwachten/namelijk/een hemelsch hups. Hy vergelijcht daerboven de doot hy een verhuysinge/terstont daerhy voegende waer wy na dese verhuysinge/dat is/na onsen doot comen: namelijk/dat wy gaen woenen hy den Heere.

Allen dese woorden die dat wtbercozen hat Gods Paulus heeft geschreeuen alleenlic verstaen van de herrijfeninge der dooden/in de hoelapadinge des werelts; dat wy dan eerst zullen hebbe te verwachten een hups dat zonder handen gemaect ende ewich is inde Hemelen. Sullen wy na de verhuysinge upt den lichame/dan eerst hy den Heere gaen woenen?

Dat is de meyninghe des Apostels alleen niet; het en is oock de volcomene troost alleen niet/die hy den steruende menschen wil voorsstellen/wel is waer: dat de geloobighe de timmeringhe van God/namelijk/een hups dat zonder handen gemaect/ende ewich is inde Hemelen inde verrijfeninge der dooden: hejde aen Siel ende lichaem zullen hebben: oock also hyden Heere also dan zullen gaen woenen: maer hy siet daerop niet alleenlic: hy arbeidt den geloobigen noch naerder troost tot verheuginge in haren sterfdaech voortdragen/ende intescherpen: te weten/als zy steruen datse also dan met hare Sielen oock de timmeringhe van God/namelijk een hups dat zonder handen gemaect/ende ewich is inde Hemelen terstont zullen hebben/en hyden Heere gaen woenen/daertoe dienen principaelic de woorden des Apostels/als hy seyt: Hierom suchten wy, ende beghieren met onse woonste die vanden Hemel is, overcleet te worden. Item. Maer wy hebben goeden moet, ende hebben liever te verhuysen yst den lichame; en byden Heere te gaen woenen. Doorwaer/dat wy Christus menschen weten/en verskeret zijn/dat God de ghene die in Christo ontslapen zijn/met hem sal versamelen inde toerustinghe des Heeren/als hy met een gheschrey/en stemme des Archangels/ende basupie Gods sal weder comen vanden Hemel: het selue is alle vromen/en opzichten geloobigen een zeer groote troost: maer datse oock weten/ende verskeret zijn/wanneer zy zullen steruen/Siel ende lichaem van malcanderē moeten scheyden/dat als dan hare ziele terstont sal comen in een hups dat zonder handen ghemaect/ende ewich is inde Hemelen/en hyden Heere sal gaen woenen: dat selue doet haer suchen in alle droeffenisse/ende tribulatiē die hier moeten hyden/datse vā betten begheten met de woonste die vanden Hemel is/overcleet te worden:

De doot word
vergeliken hy
een afbreckinge
ghe van een
aertsche hups

De woorden
des Apostels
moeten niet
alleen verstaen
werdt van de
ijst als de doot
den zullen ver
rijfen: maer
oock vanden
wyganch der
zielen wt hare
lichamen inde
sterfdaech.

Hiertoe dient
aengetrecker
de woorden:
Hierom such
ten wy etc.

1. Thes. 4.
14. 15. 16.

Een schoone
troost/waer
neer de ziele
wt den licha
scheydet datse
terstont come
in de Hemel
sche woninghe.

ben: dat zelve doet haer oock in hare sieten / ja inde ure hare doots goet
den moet hebben / datse met een bly / wel getroost gemoet seer geerne ge-
resolueert zyn hare alderbeste vrienden hier opter aerden / als vader / moe-
der / man / wijf / kinderen / broeders ende susters / ja al watse opter aerden
hebben / te verlaten / en liever hebben te verhuysen upt hare lichame / en
te gaen woonen byden Heere: te weten / dat hare Siele terstont upt het
lichaem gheschieden zijnde / inden Hemel sal comen / ende genieten die ee-
wige zalicheit / alwaer deselve Ziele oock met verlangen sal verwachten /
datse ten joncksten daghe inde opstandinghe der dooden met haer epghe
lichaem daerse in ghewoont heeft / wederom / toch vereerlicht zijnde /
sal beleet worden / ende alsoo alijt met den Heere wesen.

Deniet ter herten / alijt vast houdende / o Christe mensch wie ghy zijt /
dese vertroostinghe vande onsterfelijkheidhe ende zalicheit uwer Ziele.

Wadecomme
de Apostel Pe-
trus Christum
noemt een toe-
ken der onster-
felijkheidhe.

Hier toe dient oock / dat de H. Apostel Petrus Iesum Christum noemt een
Bischop, ofte toefiender onser zielen. Niet alleenlich om dat hy als
onsen hoechesten Propheet en Leeraer van God den Vader gheord-
neert / ende met den Heiligen Geest is ghesalbet / dielons den verborgenen
raet / ende wille Gods / van onser verlossinghe volcomelick gheopenbaert
heeft / sulcx oock dachelic noch door zijnen Geest, ende vercondinghe des
Heiligen Evangeliums upt de mont zijner dienaren tot troost van onse
zielen laet leeren / ende voorbragen: maer alsoo wort hy oock een toefien-
der onser zielen genoemd om dat hy de selve onse ziele / wannersse upt hare
lichamen schepden / tot hem inden Hemel ontfancet ende aenneemt / zeer
grootte zorghe daer voor bragende / tot datse ten joncksten daghe met hare
lichamen zullen beleet werden / ende t'samen alzoo vereenicht zijnde de
luchtich zullen wesen de Hemelsche glorie.

1. Pet. 1. 25.

2. Pet. 4. 19.

De vijfde be-
wijfden van
de onsterfeli-
cheit ende sal-
cheit der sielen
wordt genomen
van de epen-
velen der Gen-
tillen.

Hier mede aetordeert oock t'gene de zelve Apostel schrijft / en vermaent
als hy sent: So dan, de gene die lijdt na den wille Gods, dat zy hare zielen den
getrouwen Schepper bevelen met weldoen.

Het vijfde argument / ofte bewijfeden vande lieve Hepligen Gods / die de onsterfeli-
cheit der Sielen seer heerlick betuygen / ende voor oogen stellen.

De Propheet Moses beschrijft / hoe Abel van Cain zijnen broeder gedoot
en vermoort is geword. Zijne woordē luyden aldus: Doe sprack Cain met
zijnen broeder Abel: ende het begaf hem, doe zy op den velde waren: verbiel
hem Cain tegen zijnen broeder Abel, en sloech hem door. Doe sprack de Heere
tot Cain: waer is u broeder Abel? Ende hy sprack: Ick en wetet niet. Sal ick
mijns broeders hoeder zijne hy sprack: wat hebby gedaen? de stemme des bloets
ws broeders, roept tot my vander aerden.

Over dingen werden ons in dese beschrijvinghe van Mose verhaelt / en
bevestigelt.

1. Hoe Cain zijnen broeder Abel heeft doot geslagen. Het lichaem doot
zijnde.

Genes. 4. 8.
9. 10.
o. Genes. 4. 10.

zinde / is geheel sonder leven getweest / om dat de ziele het lichaem hadde verlaten / daer tot gevaeren zijnde / ende niet meer daertinne wissende.

2. Niet tegenstaende het lichaem doot was / hoe nochtan evenwel de ziele niet en is verdoeven / maer als onsterffelick zijnde / by God in den Hemel geleest heeft / ende om vzaeck over zijnen broeder geroepen.

Een sonderlinghe troost hebben hier wt waer te nemen alle vrome en godsalighe menschen / die om de gherechticheydt ghehaet / ghelastert / versmaet ende gedoodet werden / datse moet grijpen / en in hare tormenten niet en verstaunen / gedenckende en voor vast houdende / dat de menschen / wanneer hare lichamen dooden / datse na de woorden hares Salichmaers / evenwel hare zielen niet en comen dooden / maer den doot gheleiden hebbende / dat hare zielen terstont by God comen in blyschap / en vzeuchen / alwaer haer bloet opter aerde upt gestort zijnde om vzaeck roept over den genen die t'ourecht over haer hebben getranniseert.

Alle Tpramen / ende moorbadighe menschen hebben hier upt oock te leeren / dat hare bloetdorsticheyt niet en sal ongestraft blybē / als de Heere Iesus zal geopenbaert worden van den Hemel met de Engelen zijner macht / met vlammege viere wrake doende over de ghene die God niet en hemmen / ende die den Euangelio onses Heeren Iesu Christi niet gehoorsaem en zijn / de welcke zullen straffe lyden / (namelick) de ewige verdervinge / vanden aensichte des Heeren / ende van de eerlicheyt zijner macht.

Van de onsterffelicheyt ende Salicheyt der Sielen geven oock getugnisse de twee Heylige mannen Gods Enoch, en Elias. Van Enoch beschrijft Moles, dat zijn gantsche ouderdom is gewordē drie hondert / vijfenfistich Jaer. Ende (seft hy) dewyle hy een godlick levē leyde, nam hem God wech ende en wert niet meer gesien.

Elias wert met eenen vierighen waghē / met vierige peerden in een onweber van God ten Hemel op genomen.

Werde dese Heylighe mannen geven ons getugnisse / dewyle zy levendich zijn op genomen / datse by God leven / oock mede / dat hare zielen zijn onsterffelick.

Abraham, Isaac, ende Jacob geven ons een onwidersprekelicke getugnisse / dat hare zielen by God zijn in de ewige onsterffelicheyt.

God heeft selve van dese drie Patriarchen tot Moles gesproocken: Ick ben de God ws Vaders, de God Abrahams, de God Isaacs ende de God Jacobs.

Christus Iesus als hy tegen de Sadduceen doende is geweest die daer seydē dat datter geen opstandinghe der dooden is / ende (als Iosephus verhaelt) in sulcke geboelen zijn geweest / dat ziel ende lichaem beyde sterffelick ende vergauckelick waren: Wy hieft hen lieden zeer deghelick den mondt ghesloopt / seggende: Van de opstandinge der dooden, en hebt ghy niet gelesen, dat van God tot u lieden is ghesproocken, die daer seyt: Ick ben de God Abrahams, ende de God Isaacs, ende de God Jacobs. God en is geen God der dooden, (dat is te seggen / der gener die niet en zijn) maer der levendigen.

Daer lieve leser / neemt toch goede acht op dese woorden. Want als God selve

Wilt die Schaa
doot zijnde / de
zielen evenwel
gheleest heeft
by God in den
Hemel / waer
roepende over
hem broeder

Mat. 10. 28

Wort alle T
comen / ende
moorbadighe
moorbadighe
menschen. een
schrickelick
enwel.
a. Tess. 1. 7. 8.

Exempel
van Enoch
als getug
nisse vande
onsterffeliche
heyt der zielen
Genes. 5. 23.

24.
2. Reg. 2. 11.

Item Abra
ham, Isaac, en
Jacob.
Genes. 1. 6.

Wt hare ex
empelen be
wijst Christus
tegen de Sad
duceen datse
leven.
Matth. 22. 29
24. 25. 26. 27.
28. 29. 30. 31.
32.
God en is
geen God der

Maer / maer
der leuenlycke.

selue sept : Ick ben de God Abrahams, ende de God Isaacs, ende de God Iacobi. Item als de Sonne Gods Iesus Christus daer by doet / segghende : God en is geen God der dooden, maer der leuenlyghen : Soo volght daer wt noot-
sakelick / dat dese dyte H. Patriarchen noch gheleest hebben. Maer na den
bleessche en leefden sy niet / als op die tijt langh doot geweest zijnde en ver-
rot : Volght dan noot sakelick ewenwel / datse geleest hebben / namelick /
niet na den bleessche / dat is / lichamelick / maer na den Geelt, dat is nade
Siele.

Maer de
sonne seer
duydelick en
onderschept
lick hoe het
gegaen is met
het lichaem
van Abraham
en ook met
zijn siele.
Genes. 25.
6. 7.
Wat zijn lie-
haem / en van
zijn siele.

Hiertoe dient oock verhaelt / dat Moses van Abraham den Vader aller
gelouigen heeft geschreven / hoe hy is gestorven : namelick / hoe het met
zijn lichaem is gegaen : Item met zijn siele. De woorden luyden aldus.
Dit is nu Abrahams ouderdom, dat hy gheleest heeft, hondert, ende vijfen-
tseventich jaer. Ende hy nam af, ende sterf in eenen rustigen ouderdom, doen
hy out, ende des levens sacht was, ende wert tot zijnen volcke gesamelt.

Van het lichaem van Abraham wert geseyt : Abraham nam af, ende sterf in
enen rustigen ouderdom. Van zijn siele spreekt Moses : ende hy wert tot
zijnen volcke gesamelt. Dese maniere van spreken is gantsch gemeyn in het
oude testament : als de Heylige Geest mentie maect van de oude Heylige
Vaders / hoe ende in wat maniere zy tot haren volcke versamelt / ende ge-
gaen zijn tot hare vaders. Daerupt dan dit volcht : namelick / of schoon
hare lichamen zijn begraven / dat nochtans ewenwel een seker volck is / het
welck na der siele niet en is vergaen / ofte te niet gecomen / maer by mal-
canderen is / in een seker plaetse by God in blyschap / en vzeuchde leuens-
de / de verrijfeninge van hare lichamen ten joncksten daghe verwachtede.
Dese verclaringe comt over een met de woorden die God selue tot Abra-
ham heeft gesproken : Ghy (sept hy) zult varen tot uwen vaderen met vrede,
ende in goeden ouderdom begraven worden.

Genes. 15. 15.

Dese woordes en kunnen niet anders dan van den doot Abrahams int ge-
meine verstaen werden / namelick / dat hy sterben sal ghelyck alle andere
menschen. Toch wert van zijn siele / ende van zijn lichaem / hoe het met
beyde gaen sal / niet seer goet onderschept van God geschocken.

Van de siele
Abrahams wert
gheseyt. Ghy
zult varen tot
uwen vaderen
met vrede.
Genes. 2. 29.

Van de siele sept de Heere aldus : Ghy zult varen tot uwen Vaderen met
vrede. Dat is : uwe Siele sal varen / ende comen tot uwe vaderen : dat
is / daer se by malcandere zijn vergadert van uwe God na hare zielen. Ende
selue woerde wert oock verhaelt hoe Abraham zal sterben : namelick / met
vrede ghelyck Simeon ont van dage zijnde / en den Messiam gesien hebbende /
geseyt heeft : Heere / nu laet ghy uwen dienstmaecht in vrede.

Wat zijn lie-
haem wert
geseyt : Ghy
zult in goeden
ouderdom be-
graven worden.

God spreekt oock duydelick met onderschept van het lichaem Abrahams,
met dese woorden : Ghy zult in goedé ouderdom begraven wordé. Dese woordes
den werden expresselick van God daer by gevoecht op dat de voorszgaende
woorden (ghy zult varen tot uwen vaderen met vrede) vande begreffe-
nisse zijns lichaems niet en zouden mogen geduypt / ofte verstaen werden :
ghelyck sulcs oock geschiet van sommige Scribenten / die in sulcke sinne
ende meyninge wtleggen / en verclaren contrary het oprechte verstant des
Heyligen

Niet tegen-
staende som-

Heyligen Geest de welcke als van Mose wert gesprooken: Ende Abraham wert tot zijnen volcke gesamelt. Anders daer hy niet en verstaet / dan als te vooren verhaelt is / dat Abraham, en de andere Heyligen in het oude testament wt de doot na der ziele verhuysd zijn in het leue / datse tot hare volcke zijn gesamelt / van God de Heere die zo in haer leven ghe dient hadden / inde plaetse van eeuwige blijfchap / ontfanghen / ende opgenomen / alwaer hare vaders te vooren waren ghegaen ende inghecomen. Hier toe dienen oock de woorden die van Abraham staen gheschreuen: Hy wert tot zijn volcke gesamelt.

De lichamen van dooden ende ghestorven menschen / en kunnen gheen volck genoemt werden / maer zijn doode lichamen / en alsoo moetense genoemt werden. De naem van volcke heeft een ander cracht / en beduydinghe / ende het beteeckent een vergaderinge van lebendige mensche / die hy malsanderen zijn / haer gheselschap / ende conuersatie met malsanderen hebbende.

Als dan van Abraham geschreuen staet / dat hy tot sinen volcke wert versamelt. De rechte sinne is hier van dese / dat hy na der ziele is gegaen / ende gecomen inde schoot van de Heylige vaders / te weten / dat zijn ziele is gecomen / ende opgenomen inde bewaringe van Gods handen / datse gecomen is tot de vergaderinghe van de Heylighen wtvercozen Gods / datse haer lichaem heeft verlaten / ende daer wt schepdende is ghecomen in het land der lebendighen.

We hebben hier wt een vaste / seker en seer schone vertroosting / name lich / dat wy voorden doot niet beschromt en moete wesen / maer dat wy daer toe moeten hebben een willich en bereyt herte: Wt oorsaken wy weten / en verskert zijn / als wy wt dit leven schepden / dat wy dan gaen ende comen by onse vaders / vrienden / ende magen / ende met haer het liefs seelike aenschijn Gods zullen aenschouwen / wesende ende blijvende daer inde volheyt aller blijfchap. O een groote troost voor alle oprechte gheboorvige menschen / als hebbende desen troost / wanneer onse ouders / vader / moeder / man / wijf / onse kinderen / ende andere vrienden ons afsterben / dat wy haer niet en hebben verlozen / maer voor hen allen alleenlick hebbe by ons lieben Heer gesonden / alwaer wy hem lieden haest zullen volgen / en tamen genieten inde stad der lebendighen Gods / in het Hemelsche Ierusalem de gewoondicheyt vande vergaderinghe der ontallieker Engelen / ende der Gheesten vande volcomen Heylighen.

Om de onsterffelicheyt ende salicheyt vande geloovigen / ende de verdoemenisse der godloosen menschen zielen ons claerlick als in eenen spiegel voor oogen te stellen / dient oock hier verhaelt het exempel vanden armen Lasarus / ende vanden Rijckeman / gelijk ons het selve beschrijft onsen Salichmaker Iesus Christus / by den Euangelist Lucas in zijne Euangelische Historie.

De rijckeman / als hy leefde / wert bekleedet met purpur ende zijde / hy leefde daghelick byolick ende rierlick. Doch de arme Lasarus / moete niet

michte verbernen dese woorden anders verlegge ende verclare. Genes. 25. 67.

Abraham troest tot sinen volcke gesamelt.

De naem / volcke heeft een bysondere cracht en beduydinghe. De rechte sinne en verstant vande woorden: Hy wert tot sinen volcke gesamelt.

Een sekerere en seer schone vertroosting.

Wol. 16. 18.

Job. 12. 28. 23.

Het exempel vanden armen Lasarus ende de rijckeman / dient oock tot bewijs van de onsterffelicheyt der ziel. Luc. 16. 19. 20. 21. 22. 616.

bedelen zijnen tof crijghen / laet daeromme vol sweeren wesen / booz de poorte des ijcken / begerende van de crupinkens die van zijn tafel bielen / versadicht te worden / maer het en mocht hen niet gebeuren. De Panden die hy hadde / waren barmhertigher als hy haer Heere en rijcke meester : desolde quamen / ende lekten zijne zweren.

Dit is een cozte beschijvinge van heerde haer leuen in dese werelt.

Ghelijck haer
lede onghelijck
te / so is oock
haer stercken.

Ghelijck nu haer leuen onghelijck is geweest / alsoo is haer stercken oock
geer onghelijck gheweest. De rijcke en heeft Gods vrese niet gehad /
pachtich ende hooverdich is hy gheweest in zijne cleederen / in eeten ende
drincken overdich / leckerlijck zijn tafel alle daghen versien ende gestof
feert met de alderbeste spijse ende drank : Het was met hem / monden /
wat lust u / herteken wat begeert gh / maer helaes in alle zijn overbloet /
in alle zijn welde / gheluck / ende voorspoet / in alle zijne sarricheit van clee
deren / van banketten / van delicate / exquisite / ende welsmakende wijnen /
heeft hy op den armen Lazarus niet eens ghedacht / die was by hem ghe
heel verghete : ende al sonde hy van honzer / ende conner / oock van do
ste / ende enkele arm jede voorsijn deurelijghende / versnacht / vergaen
ende gestorven hebben / daer en was by hem niet de alderminste beweging
ghe van barmherticheit of medeghedoghentheit. Maer hoe garet met
dese heerde Lazarus die een vrom / Godvuchtich man was / tot hy arm
ende een Bedelaer / niet dat om ledich te wesen by den Bedel-sack ghesocht
heeft / ende niet en heeft willen arbeiden / maer dat hy vol zweren wesen
de / niet en heeft kunnen arbeiden : Het is gheschiet / seft d'Evangelist / dat
dese Bedelaer sterf / ende wert geadraghen vande Engelen in Abrahams schoot.

Wat dingen
worden van
Lazarus ver
haelt.

1.
Hoe het met
zijn lichaem
gegaen is.

Twee dinghen gheeft Christus hier te kennen : eerstelijck / dat Lazarus is
ghestorven / dat is / ziel ende lichaem zijn van malcanderen ghescheiden /
de ziele heeft het lichaem verlaten / ende alsoo is hy door den tijdelijken
doot verlost van alle zijn verdriet / ende ellendicheit die hy in zijn leuen
onder wippen was geweest. Ende hoe wel van zijn begraeffentse niet een
woort verhaelt en wort / so moet men alhier oock bukten alle twijffel ver
staen / dat zijn doot lichaem oock is begraven gheworden / men heeft het
erghens hier of daer in een graf ofte cuple gestelt ende ingedubbet : wep
nich gevolch van menschen heeft het lijck gehad / ghelijck het genepus
lijck gaet met arme schamele menschen. Sulcken slechten uptbaert heeft
Lazarus met zijn lichaem ghehad.

2.
Hoe zijn ziele

Ten tweeden wert van Christo door Luca verhaelt / ende beschreven / hoe
dattet met de Siele van Lazarus is ghegaen : Ende (seft hy) Het gheschiede /
dat dese Bedelaer sterf / ende wert gedragen vande Enghelen in Abrahams schoot.
Men moet dese woorden alleen vande ziele Lazari verstaen / ende niet van
zijn lichaem / het welck / als ghesep is / in d'aerde is begraven : Hy wort
dan geadraghen / namelijck / zijn ziele vande Enghelen in Abrahams schoot.
Tis een figuerlike maniere van spreken inde schijfure d'ickwils ge
bypkeelijck / waermede het gheheel voorsijn deele wert ghenamen / ende
widerom een de cle voorsijn het gheheel.

Na dese maniere figuerlick zijnde / soo wert dan gheseyt / dat Lazarus vande Engelen wert gedragen in Abrahams schoot : niet de geheele Lazarus bestaende wt ziel en lichaem / het welck doot was / en inde aerde is begraven : maer de ziele is van de Engelen in Abrahams schoot gedragen .

O een seer schoone ghenuchelijcke plaetse daerinne Lazarus upt dese be-
doefde werelt als upt een dal der tranen na der ziele is ghecomen. Want
de schoot Abrahams is gheen ander plaetse / als de Hemelsche wooninghe /
het huys onses Vaders / vande welcke Christus heeft gesproocken : In mijns
Vaders Huys zijn vele wooningen.

Het is de plaetse alwaer te samen comen / ende vergadert werden alle de
ghene / die met een oprecht gheloobe / ende betrouwen ghelooft hebben aen
de beloften die Abraham ghedaen is / namelijk : In uwen zaden zullen gesegent
worden alle gheslachten der aerden. Dit saet is Iesus Christus, ghelick d'
postel Paulus seer updruckelick sulx verhaelt ende verclaert.

Dese plaetse wert oock ghenoemt de hant Gods / inde welcke zijn de ziele-
len der rechtveerdighen. Sp wert oock het Paradys gheenoemt. Sp wert
oock de Thoon Gods ghenoemt. Sp wert oock ghenoemt / een huys ofte
Tabernakel des vrides : Item een seckere wooninghe / een rijcke / ende
overtloedighe ruste. Sp wert oock ghenoemt / de Heplighe stad / dat nieu-
we Jerusalem / de Tabernakel Gods met de menschen.

In dese plaetse / wende de schoot Abrahams is Lazarus vande Engelen
ghedraghen. Wp Christe menschen / die int leven onsen Saltchmaker Iesu
Christo inde ghehoopsaemheyt des gheloofs dienen / als wp sterben / sullen
na der zielen met Lalaro oock vande Engelen in Abrahams schoot ghedra-
ghen worden : dat is / wp sullen bp Christum comen / ende met hem wesen in
blijshap ende vreuchde / na lupt ende inhout van het Testament / ofte upe-
terste willewelck hy noch opter aerde zijnde / recht vooz zynen doot in zijn
gebedt ons bp zijne Hemelsche Vader heeft gemaeckt ende besproocken al-
bus luydende : Vader ick wil, dat vvaer ick ben, oock die by my zijn, die ghy my
ghegheven hebt, op dat sy mijne claerheyt aenschouwen, die ghy my hebt ghe-
gheven.

Laet ons nu bozder insien met malsanderen / wat het laefte eynde van
den Aijcke-man is ghewest / namelijk : hoe ongelick syn doot / ende het
ghevolch daer na met zijn ziele ghelweest is.

De woorden Christi zijn hier van vanden Euangelist aldus : Ende de rijcke
sterf oock, ende vvert begraven, ende als hy inde helle zijne ooghen opsloech,
daer hy inder pijn vvas, sach hy Abraham van verre, ende Lazarum in zynen
schoot. Ende soo voortaan ten eynde toe.

Twee dinghen werden hier oock van den Aijcken man verhaelt / ende be-
schreue. 1. Dat hy sterf / alle zijn tijtelick goet en heeft hem niet een oogens-
blick tijts kunnen baten / noch profiteren / noch int leven kunnen houden.
Hy wert oock begraven. Dit gaet zijn lichaem aen. Van zijn begraeffenis-
se wert sonder twijffel verhaelt ghedaen / om daer mede te kennen te geven
dat de zelve na de maniere vande rijcke lieden seer magnifick / pompeus /
ende

Wat de schoot
Abrahams is.
Joan. 14. 2.

Hoe se meer
wozt genoemt
Genes. 15. 6
Genes. 22. 18.
Galas. 3. 16.
Sap. 3. 1.
Luc. 23. 43.
2 Cor. 7. 10. 11
Esa. 32. 18.
2 Cor. 21. 2. 3.

Christus is
de rechte
schonr Abra-
hams.

Het laefte
eynde des
Aijckenmans.

Luc. 16. 23. 24

1.
Na blijschap.

2.
Ma der ziele.

ende costelijck sal gheweest zijn : 2. Wert oock verhael ghebaen / hoe het met zijn ziele ghegaen is. Namelijck / datse inde helle is gheromen door Gods rechteverdict oordeel ende sententie van weghen zijne grouwelijcke sonden ende schanden die hy int leven zijnde / hadde ghebaen / ende bedreven. De selve zijne ziele is aldaer inde helle gheweest / in pijn gheweest / als de terzultre uytzuckelick verhaelt / de noot / angst / ende quale is so groot geweest / als zijn ziele werde ghepijnt in de hellsche vier-blamme begheeren de met een droppel waters verkoelinghe op zijn tonghe / het is hem afgheflagen. De selve zijne ziele moet ende sal aldaer inde hellsche tormenten sonder eenighe hope van verlossinghe om daer upt te comen / blijven totten jongsten dage toe / verwachtende dat aldan zijn ziele met zijn eppen lichaem sal beleet / ende alsoo inde helle te samen eeuwichlijck sonder eynde ghepijnt nicht sullen werden.

Esal met alle
Godloose ooc
gaen als met
den Rijcke
man.

Ghelijck wy / O Christelijcke leser / nu hier costelijck verstaen hebben / hoe het met de ziele van den Rijckeman na zijne lichamelijcke doot ghescheld ende ghelegghen is gheweest : 'sal alsoo oock gaen met alle Godloosen menschen die den Heere in dit leven niet ghebreest noch gedient en hebben / hertuechelijck / ende onbekeerlijck princijpalijck ten eynde toe ghebleven zijnde. De selve ghestorven zijnde / ende dat hare zielen uyt hare lichamen sullen wesen gheschepden / de toorne Gods blijft op hen / sy en sullen het eeuwige leven niet zien / om datse den Soon Gods ongehoorsaem zijn ghebleven / sy sullen met hare levendighe zielen nederwaerts inde helle baren in haren sterfdaech / ende ten joncksten daghe met ziel ende lichaem ghelijck Korach, Dathan. ende Abiram, die den Heere hadden ghelastert / met alle haer gheselschap tot inde diepte der Hellen zijn versoncken / ende levendich verstoncken.

Joan. 3. 36.

Aum. 18. 30.

Het sal alsoo met waerhepdt bevonden worden. Want als Iob zejt : De Helle neemt wech die daer sondighen , ghelijck als de hitte ende dorheydt het sneeuwwater verteert.

Esal. 5. 14.
Esal. 49. 14.

De Helle zal haer ziele wijt opsperren / hare keele zalse zonder mate opdoen dat alsulcke onboetvaardighe menschen nederwaerts baren : zy sullen inder hellen ligghen als Schapen / de doot salse knagen : sy sullen inde uiterste duysternisse gheworpen worden / alwaer wesen sal weeninghe / ende knerselinghe der tanden / sy sullen gheworpen worden inden bernende poel des vyers / ende sulphers / daerse gepijnt sullen worden daech ende nacht / van ewichheyt tot ewichheyt.

Mat. 22. 13.
Mat. 24. 52.
Mat. 25. 30.
Mpo. 19. 21.
Mpor. 20. 10.
Mpor. 21. 7. 8.

Ich meyne wt al het ghene nu verhaelt is van Lazaro en den Rijcke-ma / dat de onsterfelicheyt der zielen / den eenen streckende ter salicheyt / den anderen tot de ewige verdoemenisse / eerstelick inden sterfdaech alleenlick aender ziele / daerna ten joncksten dage / bryde aen ziel en lichaem / genochsaem is ghebleken / ende bewesen. Een pegelijck moet toefien dat hy met den armen Lazarus in dit leven den Heere zijnen God byeese ende diene ; in crups ende tyden / oock zijn ziele met lichtscheit besittet ten eynde als hy sterft / zijn ziele in Abrahams schoot vande Engelen mach gedragen werden doet men anders : men sal vooz de arme ziele / met den Rijcke-man berrept vinden

Een pegelijck
aene het ex-
pel Lazari ter
berrept.

den t'heleſche vier t'welck nemmermeer en zal wtgebluſt werden/ daer hare Marc. 9. 43;
44.
wojn niet en ſterft/ als Chriſtus ſelve ſulcx is leerende.

Besalven het heerliche exempel vanden Rijcke-man / ende van Lazarus, D' exempel
vanden gemen
die Chriſtus
upt den doot
beruſt heeft
ende slapens
geſeint heeft
dienens oos tot
bewijs vande
onsterffelick-
heyt der ziel.
dienende tot bewijs vande onsterffelickheyt der Sielen / dient oock aenge-
merckt het exempel van den ghenen die Chriſtus Iesus doot wesen na den
lichame/ wederom wt den doot heeft opgewerkt / doende miraculeuselick
dat hare Sielen wederom in hare eijenen lichamen zijn gecomen/ noemē
de alſulcke personen die hy doot wesen/ aensprack/ te slapen.

Indien nu de gheloovighe menschen doode zynde / slapen/ soo en zijn zy
nogh gheheel niet t'samen doot / maer leven noch : naimelick / na het beste
deel het welcke zy int leven zynde/ hy haer in hare lichamen gehadt hebbe/
dat is/ na der ziele. Ende gelijck een mensche die slaeyt, wakker geworden
zynde wederom opstaet / alsoo zullen zy ten ionckſten dage wederom wt de
doot/ tot dien dach tot / henlieden geweest zynde in plaetse van eene slaep/
opstaen/ in voegen/ dat de zielen daerinne wederom zullen comen/ en alsoo
met ziel ende lichaem hy God inder ewicheyt leven.

Als de Dochter Iairi wesen een Overſte der Synagogen doot was / Het exempel
vande dochter
Iairi.
Matth. 9. 18.
19. 23. 24. 25.
Marc. 5. 22.
38. 39. 40. 41.
42.
Luc. 8. 35.
Chriſtus tot haer comende/ septe tot den genē aldaer tegenwoordich zynde/
woelende/ weenende en huplende : Wat zijt ghy beroert, ende wat weent ghy ?
Het dochterken is niet doot, maer het slaeyt. Daerover bespot zynde/ greep hy
dat dochterke byder hant/ en septe : Ghy dochterken ick segge u, staet op. En
terſtonc is dat dochterken opghestaen / heeft ghewandelt ende ghegheten.
D' evangelist Lucas seyt hier by erpreſſelick : Ende haren geest keerde weder.

Hier upt volcht : nadien de ziele van dit dochterken weder tot het doode
lichaem is gecomen dat zy het lichaem doot zynde / niet doot en was noch
verdwinen/ maer datse is geweest / ende gebleven onsterffelick : daerom-
me / als zy hooz een tijt lanck alleenlick haer lichaem hadde verlaten ende
van het selve was afgeweken / hoozende de stemme Iesu Chriſti des soons
Gods / sy is hem ghehoorzaem geweest ende in het lichaem weder inge-
comen / daerſe te vooren was wtgeſcheyden.

Wengesiē nu de ziele van het Dochterke/ dooz Chriſtum geroepen zynde
om tot haer lichaem wederom in te comen / sulcx gedaen heeft / soo volcht
daer upt onwederſprekelic / datse bukten het lichaem zynde als onsterffe-
lick geleest/ haer selve oock beroert ende beweect heeft.

Hy selve is oock gheschiet aen den Sone vande weduwe die upt Naim
wesen een eenich gebozen sone/ doot wert gedragen om begraven te wer-
den. Den selven heeft Iesus up den doot opgewerkt/ dese woorden tot hem
sprekende : Jongelinc, ick segge u staet op.

Tot Lazarum de broeder vā Martha, en Maria, wesen twee gesusters/
hier dagen doot geweest zynde ende ſtinckende inden grabe liggende / heeft
Iesus oock met luyder stemme gheropen/ Lazare, comt uyt. Ende hy is le-
vendich wederom upt den grabe gecomen.

Siet leser/ inde opwekkinghe van dese drie dooden/ die Iesus heeft opge-
weert/ de wonderbaerlijcke Godlike cracht Iesu Chriſti des Soons Gods
onſeg

onnes Salichmakers: Hy handelt met dese dize boozgenoemde doode menschen/ even op die maniere/ gelijck als wy handelen met pement die op zijn bedde ofte ergghens in het velt/ hups/ camer/ ofte op andere plaetsen in een vaste slape is geballen/ wy roepen hem aen/ met luyder stemmen: Ian, Peter, Pauwels, staet op/ wakert op/ dooxt op/ woxt wacker/ tis meer als tijt/ dat ghy opstaet/ haest u/ ick hebbe niet u wat te spreken: wy moeten t'samen eens ghaen daer wy wat te doen heb ben/ etc. Alsoo doet oock Christus Iesus met de menschen die doot zijn: hy houdtse als of zy steyen/ ende alsoo heeft hy dese dize boozghemelte dooden/ als slapende upt haren slaep des doots aengeroyen/ opgeweckt/ ende wederom levendich gemaect.

Hier upt volcht/ in die de dochter lairi, de soon bande weduwe/ item Lazarus hebben gheslapen als zy van Christo upt haren slaep/ namlck/ upt den doot zijn opgeweckt/ datse waerlick in het alderbeste ogenblich haers levens niet t'renemael ghestorven ende vergaen zijn/ in voegen/ als of ziel ende lichaem t'samen doot ende te niet waren gecomen/ ofte een van beede niet meer en zoude mogen wesen; neen: men moet gelooven/ ende geboelen dat het alderbeste/ ende het principaelste deel van hen lieben noch is overgebleven in zijn wesen/ namlck/ de ziele/ de welcke door de almachtighe wille Gods in het op werken tot haer lichaem is wederghercomen/ t'selve wederom het leven/ natuerliche warmte ende beweginghe mededeplende.

Ten aersten dat de ghene die doot ende ghestorven zijn/ gesept werden te slapen/ men moet weten/ dat dit zijn fondament heeft inde Heplige schrift.

De Propheet Nathan spreeckt also upt den mont des Heeren tot de Propheet/ ende Coninck David: Wanneer nu uwen tijt wech is dat ghy met uwe vaderen slapen ligt, soo wil ick u saet na u verwecken, dat van uwen lyve comē sal, dien wil ick zijn rijk bevestigen.

Van desen slaep spreeckt oock de Heplige Propheet Daniel, vele, (sept hy) die onder der aerden ligghen, ende slapen, zullen opwaken, sommighe ten ewighen leven, sommighe ter ewigher smaetheyt, ende schande.

Van lairi dochter / (ghelijck te vozen verhaelt is) doot wesende/ heeft Christus ghesproken: Dat dochterken en is niet doot, maer het slaep.

Van Lazaro doot zijnde heeft hy tot zijn Discipulen ghesproken: Lazarus onse vriend slaep: maer ick gae om hem te ontwecken.

Als de Goden Stephanum hadden gesteenicht/ de Heplige Evangelist Lucas beschrijft het eynde zijns levens/ aldus: Ende zy steenichden Stephanum, welcke aenriep, ende zeyde Heere Iesu ontfangt mijnen Geest. Ende hy knielde neder ende riep met luyder stemmen: Heere, en reken hen dese sonde niet. Ende als hy dat geseyt hadde, ontsleep hy.

De Apostel Paulus tot die van Corinthe schrijvende/ ende hen bestraffende van het misbruyck in het houden des H. Avontmaels hy hen wesende/ seft alsoo: Hierom zijn onder u vele cranche ende ongesonde, ende vele slapē.

Item: Maer nu is Christus vande doodē opgewekt, als de eerstelinc vande ghene die ontslapen zijn.

Item.

Dat de doode
gesept werden
te slapē heeft
zijn fundamen-
tent inde H.
Schrift.

2. Sam. 7. 12.

Daniel. 12. 2.

Mat. 9. 24.

Joan. 11. 11.

Acto. 7. 59. 60

1. Cor. 11. 30

1. Cor. 15. 20.

31.

Item; Ick segge u een verborghentheyt: Wy zullen niet alle slapen: maer wy zullen alle verandert worden.

Item; Ick en wil oock niet dat ghy onwetende zijt, van de gene die ontslapen zijn, op dat ghy niet bedroeft en zijt, ghelijck de andere, die geen hope en hebben, want ist dat wy gelooven, dat Christus gestorven is, ende opgestaen: alsoo sal oock God, de gene die in Christo ontslapen zijn, met hem versamelen. Want dat segghen wy u voor het woort des Heeren, dat wy die leven ende overblyven tot de toecomste des Heeren, zullen de ghene die ontslapen zijn, niet voorgaen.

Wt alle dese verhaelde schysfuer getuyghenissen blijckt claerlick dat slapen/ ofte ontslapen/ vooz sterben wert ghenomen/ namelick/ dat dooz den doot/ ofte sterben/de ziele wt den lichaem is schepdende.

Ende om hierinne wel getroost te zijn/ men moet weten/ (als te hoorzen oock is aengeroot) dat het woozt slapen/ seer bequamelick inde Beplighe schysfure vooz sterben/ ofte wt dese werelt te schepden wert gebuyck/ en ghenomen. Want slapen/ en is niet t'eenemael met ziel en lichaem tot niet gecomen te wesen/ ofte gansch ewech te wesen: maer het geest te kennen/ datmen noch leeft/ ende datmen vooz een tijt lanck maer om te rusten hen/ selven heeft begheben. Ende gelijck de ziele niet en slaept/ wanneer het lichaem slaept om zijn ruste te hebbē: Alsoo en slaept de ziele niet/ als het lichaem daerse in geweest is/ doot is/ ende gestorven want gelijck de ziele in den slaep van penants/ niet en slaept/ maer heeft zijn eppen werck/ beroeringe/ ende beweginge in het lichaem/ blijkende inde doornen by dachelicksege onder bindinge: Alsoo/ heeft oock de ziele/ het lichaem doot zijnde/ noch haer wesen/ leven/ beroeringe/ ende beweginge.

Men moet van het wesen/ leven/ beroeringe/ ende beweginge des menschen ziele niet spreken/ ofte oordeelen na ons natuerlijck verstant ende begrip: maer na het bewijs en reden/ die ons wt de H. Schysft wert geleert/ ende voozgebragen. Ons verstant/ vernust/ ende reden/ wanneer een mensche doot is/ oordeelen/ ende sien anders niet/ dan dat daer geen leven meer in en is/ dattet een doot lichaem is/ een stork/ ofte block gelijck wesende: daer en is geen adem meer in: want soo haest deselve daer wt is/ het geheele aengesicht wort bleek/ ja het geheele lichaem wort stijf/ rout/ men heeft daerinne geen vernakelijckheyt meer/ hoe schoon/ heerlick/ ende vernakelijck t'selve te horen int leven zoude moghen gheweest zijn/ het beghint qualick te rupcken/ ja te sincken/ men doet terstont zijn best/ dattet ten hupse wt comt om begraven te worden inde swarte aerde/ alwaert een spijs der woznen wort/ t'eenemael comende tot verdervinghe/ ende verrottinghe.

Doer het hierentusschen met de ziele is/ en sien wy niet/ wy en kunne haeren wt ganc wt den lichaem niet merken ofte eenichsins vernemē. Maer Christus Iesus, vooz wiens oogen inde Hemel niet en is verborghen/ en die de menschen siet ende laet sterben/ heeft vanden ghenen die sterben/ en wt dese werelt schepden een ander oordeel/ ende gheboelen/ als wy verderffelicke menschen/ hy houdtse/ (als gheseyt is) vooz slapende/ ende niet vooz alsoe

1. Thessal 4.
13. 14. 15.

Het woozt slapen/ wert seer bequamelick vooz doot te wesen schysfuerlijck ghebruyck.

De ziele en slaept niet/ als het lichaem slaept.

Men moet wel het wesen/ leven/ ende beroeringhe des menschen ziele niet spreken/ ofte oordeelen na t'menschelick natuerlijck verstant.

Christus hant

Wen geten die
zijn / als sla-
pende.

De Hebreën
noemen de
plaetsen van
begraeffen-
sen / hupfen/
ofte stoel der
levendigen.

Op noemens
se rust-plaet-
sen.

Da de woort-
ten Eliae.
Esa. 57. 1. 2.

Anderstich om
men te mer-
cken.

Christus heeft
woort cracht zij-
ner begraeffe-
nisse / onse
streckende
graven / wel-
streckende ge-
waschte

dan ghe daer mede het isamen wt is / en verlozen / onnodich daer van byten
der verhael te doen.

Ten aensien van alsulcken slaep / daer de verstozbe menschen in zijn / ende
rusten / soo hebben de Hebreën / ofte Joden de plaetsen daerse hare doo-
den hebben beggaven / genoemt een hup / ofte stoel der levendigen / te ken-
nen daermede ggevendende datse aldaer niet doot en zijn / maer datse by God
hebben vercregen in plaetse van een tijdelick leven / een ewich leven. Niet/
datse in hare graef-plaetsen na den lichaem leven / als wesende en liggende
in het stof der aerde / de verderbinge / ende verrottinge onderwoopen zijn
de / maer om dat hare zielen wesende onsterffelick / ende onverderffelick by
God inder ewicheit leven.

By ons werden de plaetsen daermen de dooden / ende afgestozbene men-
schen begraeft / noch hupden ten daghe ghenoeemt na de griekische sprake/
κοιμητήρια / int latijn / dormitoria, op ons duptsche sprake / slaep-plaetsen /
ofte rust-plaetsen.

Hiertoe dienen de zeer schoone ende troostelijcke woorden / die wy byden
Propheet Elaiam lesen / also luydende : Doch de Rechtheerdigen comt omme,
ende daer en is niemant, die het ter herten neemt : ende heylighe heden worden
wech geraept, ende niemant heeft achttinge daerop : Want de Rechtheerdighen
worden wech geraept voordien ongelucke : Ende die oprechtich voor hem selven
gewandelt hebben, comen tot vrede, ende rusten in hare cameran.

Dese woorden zijn woort ons Christen menschen weerdich om aenghe-
merckt te worden : want zy leeren ons vande graven daer in wy men-
schen / ofte andere onse goede byenden / ende bekenende na onsen doot in lig-
gen / niet oordeelen / na dat sy schijnen woort onse lichamelicke ooghen / maer
dat wy deselve moeten aensien niet de oogen onses gheloofs / ende die aen-
mercken na dat zy verandert / ende verkeert zijn woort de doot en begraeffe-
nisse Iesu Christi. Want hier woort heeft hy in zijne doot / onse doot begra-
ven / en woort de cracht zijner begraeffenisse heeft hy als niet een zoet reuck-
werck / onse graven verliclickt / en welreickende gemaect / en heeftse van
stuckende ende onreine gaten doen woortden / princelicke pallessen / en bedde
vande alderzoetste ende zalichste ruste / veel uytnemender dan bedden van
de aldersachste en ghemackelicste plupman.

Want hoewel dat het lichaem doot is / en inden grave verrot / ofte vande
wormen / ofte vanden visschen inder Zee gegeten / ofte tot affchen toe ver-
brant wort / soo en moet ons dat nochtans geene materie wesen der mis-
troosticheit : gemerckt wy de sekere troost hebben / dat onse Zielen niet en
vergaen / verdwijnen / sterben / noch verrotten / maer by God zijn / leven / en
regneren / verwachten datse ten jonckste dage inden verghenisse der doode
met haer epgheene lichamen zullen beleet / ende vereeniget werden / en alzo
hebbe aen ziel ende aen lichaem deelachtich wesen de ewighe salicheit.

Wat dit alzo is / behalven t'gene wy van dese materie hebben gesprooc-
ken / ende met schrifture bewesen / soo moeten wy noch wel aenmercken / en
ter

ter herten nemē het fondament van dese gzoote genade: namelick/ onse gemeynſchap/ vereeniginghe ende t'samenvoeginghe met Iesu Christo.

Ende om dit beter te verſtaen/ men moet wren/ dattet is eene Gheestelike vereeniging/ ende gemeynſchap/ maer nochtans in zulcker hoeghen/ dattet is eene dadelicke t'samenvoeginghe/ daer omme moeten wy ons oock niet inbeelden/ dat onse zielen in dit leven alleen dooz den vasten bande des Heyligen Geest met den geloobe t'samen geboecht zijn met den lichaem ofte ziele Christi, maer de gehele persoon des menschen/ beyde in lichaem ende ziele is t'samen in t'geheel met Christo geboecht ende vereenicht. Ende als wy eenmael in dit sterffelike leven met Christo t'samen gheboecht zijn dooz cracht des Heylighen Gheest inden geloobe/ soo zullen wy ewichlick met hem vereenicht blyven: ende dese eenicheyt eenmael gemaect zijnde/ sal nimmermeer ontdaen/ ofte gebroken werden.

Het fondament van dese genade/ is onse ghemeynſchap/ en vereeniginghe met Iesu Christo.

Niet alleen na der ziele/ maer oock na den lichaem.

Hier uyt volcht/ dat al-hoe-wel het lichaem afgeschepden/ wort van de ziele in de doot/ dat nochtans noch lichaem/ noch ziele van Christo Iesu wert afgeschepden/ want wat aengaet de zielen/ als die uyt de lichamen vande Dienst-knechten Gods zullen baren/ de dienst van de Heplighe Engelen is by hen teghenwoozdich/ die de Heer gheozdineert heeft als dienstbarighe Gheesten dooz den ghenen die erfgenamen der salicheyt zullen wesen/ ende om haer in hare armen te draghen/ ghelijck de vorsters jonge kinderen doen: ende om haer te wesen eene wachte tegen den Duiſchel/ ende zijne Enghelen. Ende dit alles wort insonderheyt volbracht inde cranchheyt/ ter welcken tijt de Heplighe Enghelen niet alleenlick teghenwoozdich zijn met den ghenen die den Heere vzeesen/ maer staen oock ghereet om hare zielen te ontfanghen/ ende te draghen na den Hemel/ ghelijck sulcx te doozen herst ghebleken in het exempel Lazari, alwaer sy van God bewaert wozen in zijne handen tot het laeste oordeel.

Noch ziels/ noch lichaem en werde in de doode van Christo afgeschepden. Heb. I. 14.

Psalm. 91. 13.

De ziele vade Heplighe gods werden vande Engelen inde Hemel ghebracht.

Wengaende het lichaem der geloovige/ ende Godvzuchtighe menschen/ daer de ziele dooz den tijtelicken doot is uytgeschepde/ ick segge alnoch/ ghelijck ick te doozen gheseyt hebbe/ dat het lichaem doot wesende daeromme nochtans van Christo, soo wel als de ziele/ van Christo niet en wort afgeschepden/ maer het selve lichaem dat inden grabe verrottet/ dat inde Zee verdozoncken/ ende tot aschen verbrant is/ blyft ghesadelijck met hem vereenicht/ ende is aldan alsoo waerlijcx een litmaet Christi als te doozen.

Hare lichaem hoeve ooc zyn gestorven/ ende waerse zyn/ blyven daer omme van Christo niet afgeschepden.

Dit stuck moet wy onthoude als het fondament van alle onse vertroostinghe/ ende behouden dat ewichlijck als de oprechte werheyt.

Wy moeten dit behouden/ als het fondament van alle onse vertroostinghe.

Want siet/ wat was de conditie Christi inder doot/ de selve/ ofte dierge. Inke is de conditie van alle zijne leden. Nu dit was de conditie Christi, hoe wel dat zijn lichaem ende ziele waren van malcanderen gescheiden/ so verre als de Hemel was van het graf/ soo en was nochtans ghen van beiden afgeschepden vande Godheyt des soons: maer bestonde beyde inde doot in zijn persoon. Ende daerom hoewel dat onse lichamen en zielen van malcanderen ghetrocken werden dooz eene natuerlijcke/ ofte aenghedane doot/ soo

Christ in zijne doot/ wech by onse conditie in den doot gheleke

en sal nochtans gheen van beuden / ja oock onse lichaem selve / afschepden
ofte van Christo afghesondert werden.

De tegenwer-
pinghe werdt
beantwoorde
door de ghe-
staenisse van
ons mensche
leden met li-
chaem met te
ghenstaende
eenige crachte
loof heyt in
sonnighe te-
den.

Maer sal penant hier tegen mogen seggen: in die dat alsdan het lichaem
vereenicht ware met Christo, dat het soude levendich wesen inden grabe.
Aek antwoorde: niet also. Want wanneer eens menschen arm ofte been
bevangen is / met ene doode apoplexie / ofte popelsie / so ontfangt het wep-
nich / ofte geene hitte / leven / ghevoelen / ofte beweginghe van het lichaem :
(ich hebber ghesien ende by experientie / helaes : aen mijn alderlieffte zal :
Dusvrouwe Maria Egberts van Enschede / die den eersten December
Anno 1619. seer liefelijck inde Heere is ontfapen bevonden) ende noch-
tans niet teggenstaende / blijft het noch een lic des lichaems / om dies wille /
dat het vleesch / ende de beenderen tsamen verbroecht blijven met het vleesch
ende de beenderen des Lichaems : even also blijft het lichaem een lidtmaet
Christi, hoe wel dat het door eenen tijt niet en ontfangt ghevoelen / bewe-
ginghe / noch leven vande siele / ofte van den Gheest Christi.

Doorzo moeten wy onthouden / dat door de cracht deser tsamen-weginge /
het doode lichaem / tzy of het verrot / verbrant / verflonden / ofte op wat
maniere het soude moghen wesen / verteert zyn / wederom ten dage des ooz-
deels verrijzen ende met de siele sal becleet worden ter eeuwighe heerlijk-
heyt. Enden winter blijven de boomen staende sonder vrucht / ofte blade-
ren / ende gheslaghen zijnde van wint / ende onweder / soo schijnen zy door
menschen ooghen / als of zy verrotte boomen waren / nochtans wanneer
de Lenten weder comen / soo brengen zy voort / als te bozen / boten / bloes-
sem / bladeren / ende vruchten : de reden is / om dat de stamme / ende de tac-
ken des booms alle t'samen ghebroecht zyn met de wortel / daer het sap des
winters ligghet / ende waer van door middel deser vereeninghe het selve
doortghebracht wort door alle de deelen des booms der Lenten tijt.

Eben also hebben de lichamen der menschen haren winter / daer in sy tot
stof verandert zyn / ende blijven also door den tijdt van vele honderde / ofte
duysent jaren : nochtans ten daghe des oozdeels / door middel deser verbro-
chene vereeninghe met Christo, sal ene Goddelijcke ende levendichmaken-
de cracht van daer voort vloeyen tot alle de lichamen der uptvercozenen die
aen den Soone Gods ghelooft / ende upt den ghelooft hem in die leven ge-
zeert / genzeest / ende ghedient hebben / om de selve wederom levendich te ma-
ken / ende met hare zielen te vereeninghen ten eeuwighe leven.

Wel is waer / de goosse menschen sullē oock verrijzen door de macht Chri-
sti, door soo veel als sy is een richter om haer te verdoemen : maer de God-
salighe sullen verrijzen door de cracht der opstandin ghe Christi, der welker
zy deelachtich worden door de ghesegende ende onlosdoenlijcke verreninge
die zy met Christo hebben. Ende der selven lichamen / hoe wel dat zy noch so
seer verrotten / ende verteert worden inden grabe / soo zyn sy nochtans ghe-
duerichlijck inde gunste Gods / ende t'herbont der ghenaden : ende om dies
wille dat zy recht / ende tijtel daer aen hebben doot wesende / soo en sullen sy
niet eeuwiglijck alsoo blijven / maer sullen opstaen ten laetsten oordeel ter
heer.

Gelijkenisse
genomen van
de ghestalte-
nisse der boe-
men in den
Winter-tijdt
ende gheselt
tegen de win-
ter-tijdt van
onse lichamen

Christus sal
oock de goosse
menschen ten
sonsten dage
opwecken als
een Richter
om haer te
verdoemen.

De lichamen
der godsalighe
inden grabe
verrot / ofte op

Heerlichheyt / die zy alsdan met hare zielen volcomelick zullen ghenieten /
ende deelachtich wesen.

Daerom ne de verrottinge des lichaems / is niet met allen / als het wel
aengestien wort / ende de doot des lichaems en is gerne doot. Ende ten dien
aensien wort inden ouden ende nieuwen testament de doot maer voer een
laey gerekent / ende het graf voer een bedde / welkers gelijcke noyt ghe-
sien en was : daer de mensche in rust / geensins gequelt en is met droomen /
ofte fantasien / van waer hy opstaen zal / niet meer onderwoopen zijnde
s'wachheyt ofte sierte / maer sal met zijne ziele op een nieuwe bekleedt zijn-
de / terstont overgebracht werden tot de ewige heerlichheyt.

Ick hebbe Christelicke Leser, dit verhael / namelick : dat de doot hy eene
laey wert gheleken / ende alsoo inde **S**chrifture genoemd wert / waer
hyeder tot vertroostinghe van des menschen ziele ende lichaem willen
verclaren / en uwer liefde voer ogen stellen. Benet ten beste / doende daer
mede u profijt die zeer groot sal wesen.

De exempelen alreede verhaelt tot bewijs van de onsterfelicheyt
der ziele / dient oock het exempel van Moles ende Elias hyde voorge-
de byghevoert.

Deselve twee heylige mannen / ende Propheten zijn op den Berch Ta-
bor. (na t'gemeyn gevoelen) gesien met Iesu de zoone Gods onsen Salic-
maker in eerlichheyt / als hy aldaer in teghenwoordichheyt van alle zijne
Apostelen / Petrus, Iacobus, ende Iohannes, verandert is gheworden / ende
dat zijn aensicht werde blinkende gelijck de Sonne / ende zijne cleederen
wit geworden gelijck het licht / ende het sijnen / zulche als gheen volcker op
der aerden can soo wit maken : zy sprake met hem als Lucas beschrijft na
zijnen wegaenck / dien hy te Ierusalem zoude volbrengen.

Dit exempel is memorabel ende gedenckweerdich om aen de onsterfe-
licke heyt der zielen niet te twyffelen. Want wat Moles aengaet / daer staet
van hem geschreven : Also sterf Mose de knecht des Heeren aldaer inde Lande
der Moabitien, na de woorden des Heeren. Ende hy begroef hem inden dale in
den Lande der Moabitien tegen den huysse Peor : ende niemant en heeft zijn graf
vernommen tot op desen huydighen dach.

Dit gaet Moles lichaem aen / hoe het daer mede ghegaen is. De drie
Evangelisten verhalen van hem en beschrijven / dat hy vande drie Aposte-
len hy Iesum op den Berch gesien is geweest / en met hem gesproken heeft.

Van Elia staet geschreven. Ende doe sy (te weten / Elias ende Elizeus) met
malcanderen gingen, ende hy sprack : doe quam eenen vierighen wagen, met
vierige peerden, ende scheidten die beyde van malcander : Ende Elia voer also
int onweder ten Hemel.

Wy hebben in dese twee exempelen een claer bewijs vande onsterfelic-
heyt / ende dat na dit leven een ander leven voer alle godsalighen mensche
woofseker staet te verwachten. Want wat Moles aengaet die alhier op de

andere manie-
re verteret /
300. een wel
inde ghele-
de. 30. 24
de verrottinge
ge des lichaems
is niet met al-
len.

Wenspraeke
tot den Leser.

Het exempel
van Moles en
Elias dient ooc
tot bewijs van
de onsterfelic-
heyt der ziele.
Matth. 17. 15.
3. 4.
Marc. 9. 2. 3.
4. 5. 6. 7.
Luc. 9. 28. 29.
30. 31.
Isp Christum
op den berch
Thabor in zij-
ne veranderinge
tegenwoor-
dich gheweest
zijnde.
Van Moles.
Deut. 34. 6.

Van Elia.
2. Reg. 2. 11.

Na dit leven
een ander is.
ven.

101

Desen dinge
vande manne
se hoe Moles
oppen Berch
tegenwoordich
is geweest.

Berch Thabor by Iesum tegenwoordich is geweest / die was warachtelich doot / gestorven / ende als de bygebrachte schriftuerliche text vermeldt / van den Heere Iesum / ende niet van menschen begraven. Hy is ewenwel by den Heere Iesum teghenwoordich gheweest / ofte met zyn siele alleen / ofte met zyn siele ende lichaem tsamen vereenicht zijnde / door de almachticheit Gods dat lichaem Moles bygewerct ende niet zyn siele tsamen gedoecht wesende / sulce dat men vande tegenwoordicheit Moles / en Eke met Christus op den Berch / dat geloof / ende gevoelen moet hebben / datse warachtelich / ende niet met eenige poele / douchere / gemaecte / schijn / fantasie / gedaente / albaer geopenbaert ofte tegenwoordich zijn geweest.

102
103

104
105

106
107

108
109

110
111

112
113

114
115

116
117

118
119

120
121

122
123

124
125

126
127

128
129

130
131

132
133

134
135

136
137

138
139

140
141

Wel is waer dat sommighe Scribenten / ende verleggers vande Deylige schrijfture meenen / dewyle Moles was gestorven / dat hy niet zyn siele alle daer zonde tegenwoordich geweest zijn in een vrent aengenome lichaem : maer sulce is te houden door een sacke wesende geheel absurd / vrent / en contrair de maniere van doen die Christus Iesus in zijne werken / miraculen / ende godlycke misterien door zijne goddelijke cracht en macht alcht den menschen op deser aerde wesende / heeft vethoont / ende bewesen. De Heere Iesus en heeft oock gheensins de waerheit van zyn gheestelick Coninckricke bestaende in groote godlycke heerlichheit / ende zeer wonderlijcke majesteyt houd alle menschelike vernuft / en verstant / vande welcke hy zyne drie Apostelen een boosmaeck heeft willen gheben / niet een loge machtighe / versterke / ende inder daet soo niet wesende openbartige / wilten voostellen / ende bewysen. Want ghelijck als de veranderinghe in het lichaem Iesu Christi warachtich is gheweest in groote heerlichheit / alsoo heeft hy oock daer toe willen ghebruycken in tegenwoordicheit van zijne Apostelen / lewendige / warachtighe oprechte / ende geen schijn ghetuppen / namelick / Moles die als andere menschen lange tijt was gestorven en begraven : ende Elias die niet als andere menschen was ghestorven.

142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

Want soo veel hem te weten Elias aengaet / die en is gelijck andere menschen niet ghestorven / maer is niet ziel ende lichaem / niet eenen vperighen waghen / ende vperighe peerden inden Hemel gevaren / ende sonder twijfel van God opgenomen : gelijckmen oock sulce leest van Henoch / dat hy out wesende drie hondert vijfentsestich jaer / druyfde hy een godlyck levent leyde / van God wech is genomen / ende niet meer gesien en is geworden. In desen Elia hebben de Leeraers der kerke eenvzachtelich dat ghevoelen / dat hy by Christus niet ziel ende lichaem / als niet ghestorven zijnde gelijck andere menschen / tegenwoordich is geweest. Ick latet bliuen by mijn te vooren gestelde gevoelen / vast / ende seker houdende / datse beyde by Christum niet ziel en lichaem tegenwoordich zijn geweest : want niet teghenstaende / Moles als andere menschen was ghestorven / ten heeft aen God die der menschen zielen en lichamen in zijn hant heeft / niet onbegrijpen / het lichaem Moles op te werken ende met zyn siele te vereenighen / ten eonde hy niet Elia een medeghetuych zoude wesen vande groote heerlicheit die Iesus zyn drie Apostelen opten Berch heeft willen thoonen ende boozaghen.

Ende

En de Hoewel Elias ende Henoch niet alsoo en zijn gestorven met een nuerliche doot/na de woorden Pauli, dat tet den menschen geset is eens te steruen: soo is nochtans het gevoelen van de meeste ende principaelste Leeraers / datse in plaetse van de grimeyne / ende natuurlijke doot/als zijn Hemel opgenomen zijn gheueest / verandert zijn gebor den/ na de maniere die d' Apostel ons boozstelt / namliek: dat in hen liebet het vortersfeliche heest aengebden de onuerderffelicheydt / ende het sterffelike / de onsterffelicheyde. Te meer moet ons beweeghen om sulcx te gheloo den / ende van de twee heylighe mannen te ghevoelen / dat d' Apostel wel eyffelich leert / dat de gheloofsighe inden laetsten dach des oordels niet alle slapen / maer datse alle verandert zullen worden: in een punt des tijts in eenen ogenblich / ter laetster basupren: Item / dat wy die leuen / en oer gebleuen zijn tesamen met den ghenen die in Christo zijn gestorven / en eerst zullen opstaen / opgenomen zullen worden inde wolcken / den Heere te gemoete in de lucht / ende alsoo met den Heere alstijt zullen wesen.

Maer Henoch / ende Elias zijn opgenomen / dat Henoch ende Elias zijn opgenomen / laet ick de sake bliuen. Men moet nochtans weten / dat tusschen de opneminge ofte opbaert Christi Iesu ten Hemel / en tusschen de opneminge van Henoch / ende Elias / een seer groot onderschept is te maken. Iesus is door zijn eyghen godlijcke cracht / ende macht ten Hemel opghebaren / ja botten alle de Hemelen / om dat hy alle dinc zoude verbullen.

Maer Henoch / ende Elias zijn opgenomen / en opgebaren ten Hemel / niet door haer eyge / maer door Gods cracht en macht / niet om te alderhoochste plaetse inden Hemel te hebben / ofte inteneim / om alle dinc / als Christus / te verbullen / maer om inden Hemel een plaetse / ofte wooninge te hebben / ende te besteten die God hent ende heeft verordineert om te aenschouwen zijn godlijcke gebenedijde aengesicht / nade woorden Iesu / segghende: Lamijns vaders huys zijn veel wooningen.

De oude Jootsche Rabbinen / oock mede de oude Leeraers der kerche / oock sommighe die hy onse tijden hebben geschreuen / hebben vande opneminge ofte werchneminge Henoch / en opbaert Elie ten Hemel gehad seer veel / vrende / ende wonderlike speculatten / meyningen en bedenkingen die ick niet al en wil verhalen / oock sulcx voo den leser al te verdrifselich zoude wesen.

Van Elia hebben de Jootsche Rabbinen een gevoelen / dat hy opuaen de niet zijne cleverde botten de wolcken comende ha het element des viers vertoert is gheworden / vogenomen / dat hy zinen mantel heeft laten vallen: zijn lichaem alsoo van het element des viers vertoert / en te niet gecomen zijnde: sy seggen dat zijn siele voort zoude gecomen / ende opgenomen wesen tot in het geselschap vande heylighe Engelen / alwaer hy oock zoude vertreuen hebben de genteringe van groote Hemelsche gelucksalicheyt.

In zulke ghevoelen schijnt oock te wesen de seer Godbruechtighe / ende welgheloeerde man: hy onsen tijt / Occolampadius / wtlegghende het eynde vanden Propheet Malachias.

Henoch ende Elias niet gestorven als andere menschen / mer een nuerliche doot ende wat gevoelen de keers raets daer v hebben.
Heb. 9. 27.
1. Cor. 15. 51.
1. Tessal. 4.
17.
Tusschen de Hemelbaert Iesu / en werchneminge Henoch / ende opbaert Elie ten Hemel / een groot onderschept.
Eph. 4. 10.
Joan. 14. 2.
Verschepte speculatten d' Henoch ende Elia.
Van Elia.
odol. 210
1000

Van Henoch. **Genes. 5. 24.** Van Henoch geboelen de Rabbinen / dat hy is gestorven / en dat van hem geschreven staet / dat hem God wech nam / ende niet meer ghesien en wert / dat het selve moet verstaen werden op sulcke maniere / namelijk / dat hem God seer vroech ende niet out van jaren zijnde / upt dese werelt ghehaelt heeft / ende niet en is gecomen tot de jaren van zijne hoorvaderen die acht / ende negghen hondert jaren gheleest hebben / hy maer out zijnde drie hondert ende vijftentich jaren.

En vrende. **Opinie.** Een vrende opinie / daer alle Christelijche Leeraers / ja alle Christe menschen teghen strijden / recht gheboelende ende bastelijck gheloovende / dat hem God upt de boose werelt ghehaelt ende verlost heeft / doende met hem als hy daer na niet Elia heeft ghedaen / die hy ten Hemel heeft laten opbaren.

Hy geboelen. **Van somm.** **Ghe Scribent.** Sommighe Scribenten zijn in sulcke gheboelen / datse wel na inhoudt bande Heplighe schrijfture ghelooven / dat Henoch van God wech is ghe nomen / ende dat Elia int onweder ten Hemel is ghevaren. Maer hieren tusschen staen zy niet toe / dat beyde Henoch / ende Elia hy God selve in de Hemelsche vrenchde volcomelijck souden ghecomen wesen.

Deen seyt. Datse ghecomen zijn in een plaetse daerse gehad hebben een goede / stille / ende bequame plaetse / inde welcke gheen pijn / droeffnisse of se te beswaernisse soude gheweest zijn. Sommighe segghen / datse soude ge weest zijn in het aertseche Paradijs / daer Adam en Eva hoor haren balle in ghelweest zijn / niet eens te dege overleggende dat het selve Paradijs met de wateren bande suntblot is overloopen / ende verdroncken / niet ghe bleven zijnde in zijne heerlijcke / schoone / ende heneughelijcke staet / als het te vozen gheweest is.

Van Abraham. **Schoot / vren.** **de ende won.** **delijcke fan.** **taffen.** Sommighe hebben een gheboelen / datse soude gheweest zijn in Abra hams schoot / bande welcke hy hebben seer vrende ende wonderlijcke fan tassien / ja dzoomen / mach ick seer wel segghen / selve de Scholastike Doc toren / en met heulieden sommighe andere / en conne onder malcander niet accorderen waer zy Abrahams schoot willen stellen. Deen stellet niet inden Hemel / maer wat leggher / ende hoocher als de Helle.

In somma. Zy liggghen van dese sake soo onder een en haspelen / datmen hooft / ofte steert schier hier van en weet te binden.

Augusti. **148.** Augustinus is in dese materie seer twijffelachtich / hy blijft niet vast staen de om een gheboelen / dan schrijft hy soo / dan anders.

Chrysostomus. Chrysostomus in een oratie die hy van Elia gedaen heeft / schrijft dat wy ons moeten houden binnen de limiten ofte palen der H. schrijfture / en dat tet niet goet en is bryten de selve ons te begeven ofte int wilt tegaeen swels met onse engen curieuſche ondersoeckingen / ende menschelike fantasien.

Cyprianus. Cyprianus sprekende ofte schrijvende van dese materie / seyt aldus : God wetet waer henen Elia is wech ghenomen. Als ofte hy wilde seggen : 'tis g'reit menschen bekend.

Der halben on. **te volghen.** **den goeden raet.** **die d'onde.** **Leeraer.** **Chryso.** **stomus.** **hier van heeft.** **ghegheven.** **laet ons eenwoudelijck bliuen.** **hy tgene.** **hier.** Der halben on te volghen den goeden raet die d'onde Leeraer Chryso stomus hier van heeft ghegheven / laet ons eenwoudelijck bliuen hy tgene hier.

hier van de Heylighe Schrifsture ons heeft achterghelaten/namelijck/le-
rende/bewijle Henoch een Godlijck leven leyde/ dat hem God wech heeft
ghenomen/ ende niet meer ghesien en is gheworden. Item/ dat Elias met
enen yperighen waghē / met yperighe peerden / int onweder ten He-
mel is ghevaren.

In somma / ick latet byde Heylighe Schrifsture blijven / buyten stup-
tende alle menschelijcke glosen / ende hooge ongeſunderde menschelijcks
ſpeculatiē.

Ende om weder te comen tot onse twee p̄ncipale exempelen / als Mo-
ſes ende Elias . dat se by Christum op den berch Thabor teghenwoordich zijn Wederkeere
ge tot de twee
p̄ncipale ex-
empelen van
Moſes ende
Elias.
gheweest / item / hoe/ende in wat maniere zy aldaer zijn gheweest / ick latet
doek blijven byde verclaringhe die ick te vooren daer van gheselt hebbe.
Dat het exempel van Henoch, hier by is gheromen / d'oorſake hier van is
deſe : namelijck / dat het ſelve met het exempel Elie by na is van eene ghe-
lycke nature / met verre van malcanderen verſcheyden zijnde.

Alle dit hoorzgaende dient / Chriſtelijcke leſer hier toe / dat met de ſelve
hoor verhaelde exempelen / de onsterffelijckheyt der zielen ghenoechſaem
wert bewezen / mits gaders de verrijſenisse van onse lichamen uyt der aer-
de / dat inde ſelve onse zielen met onse lichamen wederom becleet / ende aen-
ghetoghen ſullen werden / om alſoo alijt byden Heere te moghen weſen.

Een ſeer ſchoone / ende treſſelijcke leere wert hier mede ons noch ghe-
leert / ende hoorzghedraghen : namelijck / dat wy daer na alijt trachten
om een Godlijck leven hier op der aerde zijnde / alſoo te leven / dat wy met
Christo opghewerckt zijnde alijt ſoecken het gene dat boven is / daer Chri-
ſtus is ſittende ter rechter hant Gods / beſozghende dat boven is / met dat
op der aerden is : baſt in onse herten indrukende / dat onse bozgherſchap
is inde Hemelen van waer wy den Salichmaker verachten / den Heere
Christum Ieſum de welcke onse vernederde lichaem veranderen ſal / dat het
ghelijckſormich worde zijnen eerlickē lichaem : wetende ſoo langhe wy
in dit lichaem inwoonen / dat wy uytwoonen van den Heere.

Alſoodanighe gheestelijcke meditatie / ofte oberdenckingen / doen on-
se herten tot God inden Hemel opwaerts climmen / ende met de buyt le-
ſu Christi, alijt ſprecken : Treckt my na u, ſoo loopen wy. Seker zijnde met
een baſt gheloope ende betrouwen op hem / dat wy ſoo doende / eerſt met
onse zielen inden Hemel by hem ſullen comen / daer na met Henoch, Moſe
ende Elia, en met alle ware ghelooſigen ten jonckſten daghe met ziel ende
lichaem. Inde openbaringhe Iohannis ſtaet gheſchreben : Hy ſeyt die die
betuycht. Ia, ick come haſtelick : Amen. Ia comt Heere Ieſu.

Om te bewijſen de onsterffelijckheyt der Zielen / dient hier oock niet te
bergheten het exempel vande bekeerde moordenaer met Christo Ieſu aen
den cruyce hanghende van weghen zijn miſdaet / met noch enen anderen
moordenaer / die Christum Ieſum heeft gelaster / en tot hem geſeyt : Indien
ghy Christus zijt, zoo helpt u ſelven, ende oock ons. Maer de andere antwoorde
ſeyt Lucas, ſtrafte hem, ſegghende : Vreest ghy oock God niet, daer ghy int zel-

ture emboud-
delick blyghen.Wederkeere
ge tot de twee
p̄ncipale ex-
empelen van
Moſes ende
Elias.Applicatie /
waer toe alle
het hoorzgaen-
de is dienens-
de.Parnelijck /
tot een ſeer
ſchoone werck.
Coloſ. 3. 12.

Philip. 3. 20.

2 Cor. 5. 6.

Cant. 1. 4.

Apocal. 22. 34.
21.
Het exempel
vande bekeerde
moordenaer
naer / met
Christum Ieſu

maget han-
gende dient
oock tot de
hijns bande
onsterfelijk
het sielen.

lin. 23. 19.
40. 41. 42. 43

Es oock een
gebruickwer-
dich exempel
aan waeracht-
ge boete ende
penitentie.
Woorden Iesu
tot den moor-
denaer.
Een groote in-
slach ende in-
hagen daer son-
den den be-
keerde moor-
denaer / bij-
kende sulx
ende woorden
tot zijn mede-
geselle.

Hy beschul-
dicht hemfel-
ven / ende zijn
medegeselle.

Hy toont wo-
te bymoedich-
heit om te be-
tuppen bande
onschuld Iesu.
Wesende een
onschuldich
lam Gods.

Joan. 8. 46.

ve oordeel zijt? Ende wy doch ten rechten, want wy ontfanghen wat onse wercken weert zijn: maer dese heeft niet onbehoorlijcks ghedaen. Ende hy seyde tot Iesum: Heere, ghedenckt mijner, als ghy in uwe Coninckrijcke comet. Ende Iesus seyde tot hem: voorwaer segghe ick u: heden zult ghy met my inden Paradijsse wesen.

Wy hebben Christelijcke leser / in dit exempel niet alleen een exempel bande waerachtighe onsterfelijkheid onser zielen / maer oock een gelyc denckwaerdich exempel van waerachtighe boete / ende penitentie.

Wy sielen van het laetste eerst wat verhalen / en by den text blyghende de selve oetloopen ende eentichsins verclaren. Het tweede sullen wy daer na als epgheentlick dieneende tot onse materie / met vergheten.

Inde moordenaar tot dewelcke Iesus heeft gesproken: heden zult ghy met my inden Paradijsse wesen. Hebben wy sekerre trappen aen te mercken / ooghenschijnlick daer inne blyckende zijne oprechte bekeerighe.

1. Inde woorden die hy heeft ghesproken tot den moordenaar zijn medegheselle met hem aen het cruyce hanghende moeten wy aenmercken den grooten inslach / ende het misghagen van wegen zijne groote sonden ende misdaden. Want aenhoozende / dat zijn medegheselle teghen Christum seyde. Indien ghy Christus zijt, loo helpt u zelve, ende oock ons. Hy heeft heeft hem gheschraet / segghende: Vreest ghy oock God niet, daer ghy int selve oordeel zijt? Als ofte hy wilde segghen: niemant van den ghenen die hier outrent tegenwoordich zijn / als d'Overpriester met de Schrijftgheleerden ende hare Complicen hebben niet Iesu gansch gheen medelijden / om dat hy henlypden niet en is de rechtte vrese Gods: Derst ghy met uwen lasterlick mont haer exempel navolgen? Schaemt u / ghy die mede met Iesu, ende met mijn in pijnne zijt / hebt een oprecht leetwesen van uwe leelicke misdaden / denckt op God / berouwt u daermede / want hoor zijn strenghe oordeel zult ghy haest moeten comen ende verschijnen. Hoe sult ghy u dan kunnen verantwoorden? Hy seyt verder: Ende wy doch ten rechten: Want wy ontfangen wat onse wercken weert zijn. Hy beschuldicht hemselven / ende zijnen medegeselle tast hy mede dapperlick in zijnen boesem / datse tsamen in desen uytterste noot haer sondich leven souden bekennen / ende bedencken daer by datse loon hadden na hare wercken / dattet daeromme in de tijdt niet en was een ander / te weten / lezom te schelden / en te lasteren / zy hadden ghenoech met hemselven te doen. Hy staet oock Iesu hoor / met dese woorden: Maer dese heeft niet onbehoorlijck ghedaen.

Siet de groote bymoedicheit van dese misdadighe / waer mede hy in doets noot wesende hoor alle die daer teghenwoordich waren / Iesum bekent / ende verclaert van alle quaet onschuldich te wesen / datme daeromme oock seer qualijck gedaen heeft datmen hem onschuldich heeft veroordeelt / ende na vele tormenten diemen hem aenghebaen hadde / noch als een openbaer misdader / ende moordenaar aen den cruyce hadde ghelanghen.

Onschuldich Lam Gods? Selve heeft ghy te horen tot den Jode der oren segghen: Wie van u lieden staet my van sonde? Troostelick heeft oock

noech d' Apostel Paulus gesproken : Hem die gheen onde ghedaen, heeft God voor ons zonde ghemaect, om dat wy in hem zouden rechtveerdicheydt Gods worden. Item d' Apostel Petrus : Weteude, dat ghy niet met vergankelicke dinghen, silver of gout verlost en zijt, uyt uwe ydele wandelinghe die u vanden Ouderen overgegeven was : maer met den dierbaren bloede Christi, als eens onstafelicken ende onbevleekten lams : die geen sonde gedaen en heeft, noch daer en is geen bedroch in zijnen mont ghevonden : die onse sonden zelve in zijn lichame ghedraghen heeft op het hout, om dat wy van der zonde ghescheyden der rechtveerdicheyt leven souden : door wiens wonde ghy ghelesen zijt.

De moordenaer voorschrijven en later by de verclaringhe van de ontschuld Iesu niet/maer heeft hem tot Iesum selve/ seggende : Heere, ghedenkt mijner, als ghy in uwe Coninckrijcke comet.

Een recht bekeerlich herte sien wy hier in dese misdadige. De doot sat hem/ als men seft / op de lippe. Hy boelde in zijn Conscientie van weghen zijne bloedige sonden den toorn Gods / ende daerupt volghende de rechtveerdige straffe die hy nu tijtelich door de werelt niet alleen moest leyden/maer hy boelde boven alle zijne lichamelicke pijn / noch de aldergrootste pijn ende tozmentē die zijn ziele door Gods rechtveerdicheyt terstont als hy doot ware inde ewighe helliche verdoemenisse zoude overcomen/ doch namaels beyde aen ziel ende lichaem.

Wesende dan in dese zijne alderhoochste en uiterste benaudicheyt/kerf hy naende alle menscheliche hulp / ende troost die in geene maniere door hem stont te verwachten/ hy neemt zijn toedruych tot den gecrupsten Iesum, den eenigen/ewigen/alderhoochste Priester.

Hy noemt hem Heere / hem siende nochtans aen het crupre hanghende/ als de alderminste dienstknecht/ veracht/ versmaet/ende verstoten : hy bekiert hem zijn Heere/ te wesen / ja een Heere des Hemels en der aerde / dat hy daer over heeft macht/ ende heerschappye / een Coninck / ende meester daerover wesende/ ghelijck hy terstont sulcx sal bekeimen/segghende : Ghedenckt mijner, als ghy in uwe Coninckrijcke comet.

Hier hebben en hoozen wy zijne heerliche belpdenisse van het Coninckrijcke Iesu Christi. 'Tis evenwel een zeer ootmoedich gebedt dat dese moordenaer tot Iesum ghedaen heeft : wepinich woorden heeft hy ghebruycht/maer crachtich/ comende ynt het alderdiepste zijns herten/ende doordringende tot het herte Iesu vol wesende / ja overvlopende van godlike ghenade/ende barmherticheyt.

Ootmoedich is zijn gebedt / blijkende in het woort : Ghedenckt mijner, als of hy woude seggen : Heere / wilt / bidde ich u/ alle mijne zonden ghenadelich vergeben : Gedenckt aen my ten besten/ende niet ten quaetsen : straf my niet als ich verdient hebbe : Ghedenckt Heere aen uwe barmherticheyt/ende aen uwe goebertierenheyt.

Hy voecht daer by : Als ghy in uwe Coninckrijcke comet. Een groot gheloove met een vast betrouwen / tweek dese moordenaer in het uiterste zijns levens op den gecrupsten Iesum ghehad / betoont ende beweesen

1. Cor. 5. 21.

1. Pet. 18. 19.

1. Pet. 2. 22.

Tot welcke de moordenaer zijn toedruych neemt inde laetste uren zijns levens.

Een recht bekeerlich herte betrouwende.

De moordenaer noemt Iesum / Heere.

Met een godlike belpdenisse van Iesu Coninckrijcke ende met een ootmoedich gebede.

Item/ niet een groot geloof/ ende een vast betrouwen.

aldermin-
ste tecken
van een Co-
minckheide en
mer de moor-
denaer in Iesu
Christ.

heest. Hy en set de alderminste tecken niet van zijn Coninckrijcke. In plaetse van een goude croone/sach hy Iesum een doornen croon op zijn hooft hebben / die zijn ghebenedyde hooft heest doornen / ende ghebuerich bloepende ghemaect / in boeghen / dat het Heilige bloet Iesu Christi daer upt als upt een fonteyne heest geloopen / ende ghevloepet bukten alle wijsfel. Daer was hy den berch Calvarie geen apparence van wellevaerdiers / van kuypten / ofte knechten tot zijn ontfet : Gout / noch Silber en was hy hem ten besten. Hy sach hem aende galghe des crups hanghen als een vervloect ende vermaledijt mensche.

Maet de ooge
des gheloofs
heest hye ghe-
men.

Was wat anders dat hy met de ooghen zijns gheloofs in Iesu Christi ghesten heeft door Gods sonderlinghe openbaringhe / ende inspiratie. Hy heeft hem aengesien door zijn Heere ende zijnen God / door de Sone Gods door synen Zalichmaker / door synen ewighen Coninck / wiens Coninckrijcke niet en was van deser werelt / ende daeromme een Gheestelich Coninck / een Coninck der Coninghen / ende Heere der Heeren / ten Coninckrijck hebbende dat niet en vergaet / noch eynde en heest.

Joan. 8. 36.

Wos. 17. 14.

Anders. 16.

Daniel 7. 14.

Mat. 1. 33.

Door sodanighe Coninck heeft dese bekeerde moordenaer Iesum aenghesten / wesende een sake daerinne een pghelgck moet wesen verwondert / ende met syn inwendich ghemoet tot Iesum hangende aen den crupre moet opghetoghen werden / om dese wonderlike / ende hooghe verhoeghenheit den wel te overlegghen / ende nimmermeer te vergheten.

Alles is hier
veer wonder-
lyck.

Alles is hier seer wonderlich / soo inde bekeerde moordenaer / als in Iesu aen den crupre teghenwoordelich hanghende met groote versmaetheyt. Wils men siet op den moordenaer / wat syne staet te hozen is gheweest door zijne teghenwoordighe bekeeringhe / ende wat zijne staet nu is inde laetste ure zijns doots / upt een dienstknecht der zonde / en een kint des duppels / so subitelsch wozyende by gemaeckt vander zonde / zalicheyt vercrigghende / wozyende een sone Abrahams / een aengenomene kint Gods / upt enckele onverdiente genade door de geloove aenden gecrupst Iesum Christum. In Iesu is oock alles wonderlich : namelijk / dat hy hangende aenden crupre in de alderhoorchste versmaetheyt met een doornen croone op zijn hooft / van den moordenaer wert aengesien door zijnen Heere / ende Coninck. Item / dat hy Iesum siende / die met hem gecrupst was om te sterven / hy hem soeckt te leven / hem bekennende het levende wesen / daer niet anders dan de doot by hem door handen en was.

Inden moor-
denaer.

Mat. 6. 20.

21. 22.

Luc. 19. 9.

In Iesu.

Indien hy te voze kennisse met Iesu hadde ghehad / zijn miraculen gesien / ende zijn predicatien gehoozt / met zijne Apostelen gesonverseert hadde / men soude in dese sake alsoo niet verwondert wesen. Daer dit wozygaende niet gheschied zijnde / ende dat Iesus van hem inde alderhoorchste pijn als de aldermeeste quaetdoender int midden van twee moordeners boven aenhanghende / door onschuldich / ende niet quaets ghedaen hebbende / van hem door zijn medegeselle ende alle menschen daer ontrent wesende bekend wert : daerenboven door een Heere / ende Coninck verclaert wert / ja door harte hem selve / ende een ghever des ewighen levens : doorwaer het selve

den

Is wonder/est hoven alle wonder. Want wie handt Joden heeft Christus
aen het crupce hangende/aengebeden/en voorszynen Salichmacher bekenet
wie van syn Apostelen/ende Discipulen heeft sulcx gedaen: Hy heeft alle
tesamen beschaemt ghemaect: ende sal niet en minne noch alle menschen/
die in hem niet en hebben willen gelooven/ten joncksten dagge beschaemt
maken.

Ja segghe daeromme alsooch / dat dese bekeerde moordenaer een zeer
groot geloove heeft gehadt/ja/noch soo veel meer/dat hy ons Christen
leghen/ons alleen/nemant weggenomen/tot een Liermeester van een op-
recht/waerachtich geloove. Item/van ongebeplide bekeeringhe/lesoe-
ende veroudbicheyt wert voorszestelt / om daer voorsz (wtgenomen Iesus die
gheen bloot mensche en was) van ons gehouden te werden: bysonder onse
ooghen staende op zijne persoon die hy te hoven was gheweest / en sodanich
hy nu was aenden crupce in groote pijn/ende angst des doots hangende.

Maer laet ons hoozen/wat hier upt is ghevolcht. d' Evangelist schryft
hier van aldus: Ende Iesus seyde tot hem: Voorwaer, segghe ick u: Heden
zult ghy met my inden Paradyse wesen.

En lieflick/soet/ende gantsch troostelick woort / t'welck Iesus tot den
bekeerde moordenaer aen den crupce heeft gesprooken. De rechte sinne/en
bestant van dese bestaet hierinne / dat hy hem belooft het ewige leven/en
te staen daerinne sal comen / soo heeft syn ziele upt syn lichaem gesehepen
sal wesen. Een groote belofte/noch een groot geschenck/t'welck de Heere
Iesus hem schenckt upt loutere genade/ende onverdiende barmherticheyt.

En pegelick woort is weerdich om met aendacht in bedenckinge te nemē.

Amen, (seft Iesus) wesen de een woort waermede de bekeerde moord-
naer ten volle verskerrt wert van t'ghene hem belooft/ende toeghesproken
wert vanden gecrupsten Iesus. Dooz den moordenaer die soo groote / vele/
grouweliche/en doot weerdige bloetschulden hadde bedreven/scheen het
swaer/ia onmogelick te wesen / dat hy vergevinghe daer van vercragen/
ende met Christo na synen doot int Paradyse zoude comen.

Op dat dan de moordenaer daeraen niet en zoude twyffelen / Iesus ghe-
bruyckt syn gewoonlicke manier van sweren / by waerheyt (die hy selve
was) vast toefsegghende/ende belovende/dat het soo geschieden zoude/ge-
lyck de woorden lippen/ die van Iesu tot hem werden gesprooken.

Als Iesus seft: Ick, is enen soo veel te segghen / als / ick Iesus de Salich-
maker der werelt/de Soone des menschen/die gecomen ben te soeken/en
salich te maken dat verloren was.

Segghe u, u / te weten / die tot noch toe leeliche/ende grouweliche sonden
gedaen hebt maer nu een waerachtich leet wesen daer van hebt/ende met een
oprecht geloove/ende betrouwen tot my come biddende ootmoedelick dat
ick uwer in mijn Coninckrijcke wil gedencken / my alsoo bekenende dooz
den Coninck der glorie/ ick segghe u.

Heden zult ghy met my inden Paradyse wesen:

Heden, dat is/soo heeft als ghy zult doot wesen/als u ziele upt u lichaem
zal

De moord-
naer is een
leermeester
van een waer-
achtich geloof-
de.

En zoet ende
een trooste-
lyck woort
Iesu upt den
moordenaer.

En groote
belofte wert
hem gedaen.

Amen een
woort van
verskeringe.

Ich
Joan. 4. 42.
Inc. 19. 10.

Segghe u.

Heden.

Het rechte
berispen van
dit woort.

zal gheschepden wesen / zult ghy met my wesen / ghy hebt my gheheben / dat
ick uwer in mijn Coninckrijcke zoude ghedencken : wel aen / t' sal soo ghes-
chieden / ick sal uwer niet vergheten / want terstont na u doot / ende ick na
mijnen doot in mijn rijcke sal ghecomen wesen / soo sal ick u by my nemen /
ende ontfanghen in mijn Coninckrijcke.

Ik weet Christelijcke leser / hoe / ende in wat maniere het woort Heden
t'welcke Iesus tot den moordenæer heeft ghesproocken van sommige gralo-
seert / ende anders verclaert / ende verstaen wert : maer t'selve hier passie-
de / ick blieve byde verclaringhe alreede gestelt / my conformerende met alle
Scribenten / oude / ende nieuwe dier oock soo verstaen. W'gft oock by de
selve verclaringhe / tot uwe vertroostinghe ende geruste sekerheyt / name-
lick / indien ghy upt uwen ware gheloobe met desen bekeerde moordenæer
in dit leven booztghebracht hebt vzychten die de bekeringhe weer dich zijn /
dat u siele / heden / dat is terstont / als ghy zult doot wesen / met des moor-
denæers siele / by den Heere sal wesen.

Inden Para-
dyse.

Maer laet ons noch in bysonder sien in wat plaetse de moordenæer met
Iesus heden / dat is / terstont na zijn doot zoude wesen. Met my (scyt Iesus)
inden Paradyse, Dat is / in het ewige leven.

2. Cor. 12. 2.4

Van het Paradyse, schryft de Apostel Paulus van hemselfen. Ick / seyt hy /
weet sodanighen mensche, of inden lichaem, dat en weet ick niet : of buyten den
lichame, dat en weet ick niet : God weet het. Dat hy opgenomen is gheweest in
het Paradijs, ende gehooft heeft onwisprekelicke woordē, die een mensche niet
spreken en mach.

Apoc. 2. 7.

Men leest oock hier van op andere plaetsen meer : ick sal alle by t'booz-
gaende stellen t'gene men leest inde openbaringhe Ioannis, alwaer de So-
ne Gods Iesus Christus in zijne heerlijckheyt verheven zijnde / also tot de ge-
meente van Ephesus heeft ghesproocken : Wie ooren heeft, die hoore wat de
Geest tot de Ghemeynten seyt : den ghenen die over wint, zal ick te eten geven
vanden boom des levens, die midden inden Paradyse Gods is.

Maet het Pa-
radise is.
Joan. 14. 2.

Door dit Paradijs en wert niet anders verstaet / dan het huys onses He-
rnelschen vaders / van de welcke Christus selve heeft ghesproken / seggende :
In mijns Vaders huys, zijn vele woningen.

Het huys des
Vaders on-
ses Heeren
Jesu Christi
Ephes. 10.

Soo is dan de bekeerde moordenæer met zijn siele / na zijn doot met
Christo geweest inden Paradyse, dat is / in het huys zijns Vaders, dat is het
rechte Paradyse, het welcke is boven alle Hemelen / in het welcke oock
Christus na sijne verrisenisse is opgeclommen met sijn epgelichaem / waer
mede hy aen het crups ghehanghen hadde ende upt den grabe verreeslicht is
verreesen. Het is de plaetse vande thoon der heerlijckheyt Gods / het is de
plaetse van de ewighe ruste / die God upt genade in Christo alle geloobige
zielen bereypt heeft / oock mede hare lichamen alsse ten joncksten dage upt de
doot sullen verreesen.

Neemt dit alles / Christelijcke leser ter herten gebuycht het exempel vā
den bekeerde moordenæer / die in het alderlaeste zijns levens de ewige salte-
heyt heeft vercregen / tot uwen troost : namelick / dat Gods genade t' allen
tijt

ijst open staet vooz alle menschen die hen van herten van hare sonden tot God bekeer en/ ende met een warachtich gelove dooz Iesum Christum synen name aenroepen.

Orch vooz een dinc moet een pegelick gewaerschout wesen / dat hy dit exempel niet en misbruycke / sondigende op Gods barmherticheit sonder rechte bekerunghe : ofte de beteringe zyns levens wistellende tot het laeste zyns levens / een saecke wesende zeer periculeus / ende onseker.

Wier geest plaetse / t'gene de oude kerckeleeraer Augustinus heeft gesept / ende geschreuen. *Poenitentia vera, nunquam sera : Sera autem, raro vera.* Wat is : warachtighe bekeringe / is nimmermeer te laet. Daer alte late bekeringe / is seluen warachtich.

Christelike leser / ick hebbe dit exempel van de bekeerde moordenær tot uwe / oock tot mijn eppen troost wat breeder als ick wel gemeynt hadde / verclart / ende voorgefelt. Ende hoewel hierinne behalven een clare spiegel van boetverdiepheit / oock genotssam in de bekeerde moordenær is gebleet de onsterffelicheit onser zielen / wesende eygentlick onse materie : soo sal ick wt het voozverhalde exempel / het selve noch wat naechter / ende dupelicker bewysen / ende voostellen.

Onsen Salichmaker Iesus Christus heeft tot den moordenær aenden cruce hanghende gesproocken : Heden zult ghy met my inden Paradyse welen.

Indien nu de ziele des menschen na zynen doot niet meer en ware / maer betwone / ende te niet ginghe / ofte datse stiep als in een slaepstute wesende tot den jongsten dage toe / hoe soude na het woort Iesu de moordenær niet hem hebben kunnen wesen ? Maer het is seker / dat Iesus op den selven dach als hy die woorden heeft gesproocken / in het Paradyse geweest is. Welcht dan daer wt nootsakelick / ende onwederprekelick / dat de moordenær dock daer geweest is.

Maer hoe is hy daer geweest ? Of na den lichaem / of na der ziele / ofte is hy met beyde / te weten / met ziel ende lichaem daer geweest ? De rechte waerheyt leert ons hier van de heylighe Schryfure / ons beschryvende / ende verhalende / dat de lichamen van beyden / nemelick / het lichaem Iesu / ende het lichaem des moordenærs na jaren doot van het cruce wech zyn genomen. Iohannes Euangelist schryft expresselick hier van / Dat de loden (op dat de lichamen niet aendē cruce en blyven op den Sabbath, dewyle het de dach der voorbereydinghe was, want het was de groote dach des Sabbaths) Pilatum baden dat hare beenderen souden gebroken, ende wech genomen worden. Item : Doe quamen de crijchsknechten, ende braken den eersten de beenderen, ende den anderē die met hem gecruyst was. Van het lichaem Iesu, schryft hy / dat het eerlick is begraven.

Naoten dan de beenderen van beyde de moordenærs aenden cruce sijn gebroocken / ende daer van wech genomen / sonder twyffel nade wechneeminghe vanden cruce / begraven ofte etgens in eenen cuyl geworpen : so volcht daer wt dat hy met Christo na den lichaem niet en is geweest inden

Men moet dit exempel wt gebuycken. Daer niet misbruycken.

Augustinus.

Kenssjaeck tot den leser.

Wederkeeringe tot de onsterffelicheit der zielen / twelck bewisen wort niet het exempel vanden bekeerde moordenær, die met Christo na zoner ziele doot synde / geweest is in den Paradyse.

Bewysinghe Joanne d. E. Euangelist. Joan. 19. 31. 32.

Joan. 19. 38. 39. 40. 41. 42.

Na den lichaem is hy

met Christo
niet geweest.

Oock niet
niet ziel / ende
lichaem.

Daer niet
zijn siele.

Paradysse.

Met siele ende lichaem t'samen geboecht sijnde en is de moorzenaer oock niet met Christo inden Paradysse geweest: Want als geseyt is/ sijn lichaem is vanden crupce genomen / ende ergens begraven / of geworpen: de siele als de moorzenaer is gestorven / is upt zijn licham geschepten / ende het selue verlaten.

Soo moeten den van vastelick beslupten / dat des bekeerde moorzenaers siele / die upt het lichaem dooz den doot was geschepten / hy Iesum, heden / dat is / terstont na zijn doot is ghewest inden Paradysse. Hierent usschen blijft het woort Iesu warachtich / heden zult ghy met my inden Paradyse wesen. Het is een figuerlike maniere van spreken / inde D. Schryfture dicwils ghebruyckelick / waarmede het deele vooz het geheele / en het geheele vooz het deele wert genomen. Als dan Iesus seyt dat hy heden met hem inden Paradysse soude wesen / hy verstaet zulcs van het deele des moorzenaers / namelijk / van zijn siele / ende niet van het geheele des moorzenaers / te weten / van zijn siele ende lichaem bepde t'samen geboecht zijnde.

Ik en weet niet hoemen van de onsterffelickheyt der zielen / een claerder bewijs soude kunnen bybrengghen. Houdt Leser / u selven hier aen vast geen menschelickie glosen / opinten / ofte pbele fantasien.

Het seste be-
wijs dienen te
tot verseeche-
ringhe vande
onsterffelick-
heyt der zielen
genomen upt
waze ghesich-
ten die Ioan-
nes d'Euan-
gelist inden
hemel gesien
heeft.
Apoc. 6. 9. 10.
11.
Het eerste ge-
sichte.

Tot vooz r en het seste bewijs van de onsterffelickheyt der zielen / dient epndelick noch het zeer schoone ende heerliche ghesichte / t'welck de heylighe Euangelist Ioannes in zijne openbaringhe heeft beschreven / alwaer verhaelt wert / dat hy onder den altaer / als de vijfde zegel geopent was / gesien heeft de sielen der verflagenen om des woorts Gods wille / ende om het getupgenisse dat sy hielden: ende dat sy riepen met luyder stemme / seggende: Hoe langhe, O heylighe ende warachtighe Heere, oordeelt noch ende wreect ghy onse bloet niet van de Inwooders der aerden: Ende / dat eenen pegelicken sijn gegheven wiste cleederen / ende dat hen gesept is / dat sy noch eenen cleynen tijt souden rusten / tot dat oock hare mededienaers / ende hare broeders verbult worden / die oock souden ghedoot worden / ghelijck als sy.

Men kan upt dit gesichte verthonen / ende belupsen / dat de sielen / niet alleen onder het altaer Iesu Christi, dat is / onder sijne heylighe offerhande / ende bescherminge bewaert ende onderhouden werden na dit leuen / maer dat sy oock inden hemel leden ende wacker sijn / ende gantsch niet en slapen / ghelijck sommighe daer van hebben hare opinten ende fantasien.

Het tweede
ghesichte met
het tweede o-
bereencomen-
de.
Apoc. 20. 4.

In het 20. Cap. van de Openbaringhe Iohannis, verhaelt de selve Euangelist / dat hy inden hemel gesien heeft Throonen / ende datse daerop saten / ende dat hen het oordeel werde gegeven: ende de sielen der ghenen die onthooft waren omme het getupgenisse Iesu / ende omme het woort Gods / ende die de Beste / noch haer beeldt niet aengebeden en hadden.

Dit gesichte comt met het voorgaende oer een / ende verclaert onse nootwendighe here / hoe het na dit leuen met alsodanighe gesiet is / die om Iesu Christi getupgenisse ghedoot sijn / ende henseluen in dit leuen van het Beste /

Beeste / dat is van den Antechrist / van sijne leeringhe / afgoderpe / ende superstition hebben afgescheyden: Namelick / dat hare zielen niet en slapen tot den ioncksten dach toe / maer datse in hare onsterffelicheyt inden hemele by Christum zijn / by hem leven / ende regneren.

Besluten alle de voorsz. gaende / ende voorsz. gestelde exempelen wesende van groote wepze / ende gewichte / die ons d' onsterffelicheyt der Zielen claerelick voorsz. ooghen stellen ende bewysen / soo bevesticht de fundamenten van de onsterffelicheyt der zielen / oock ons eyghen conscientie.

Want al ist / dat de mensche noch soo godloos / roeckeloos / en ongebonde van leven soude moghen wesen / de werelt / het vleesch / ende den duyvel in allerley groote sonden / ende schandē lange tijt soude mogen gedient hebben: soo overtuyche ten laesten de mensche int binnenste zijner zielen / sijn eyghen herte ende conscientie / dat hy qualick / ende zeer leelick gedaen heeft: sijn herte woercht hem / ende laet hem niet ongequilt nacht ende dach / hem aenseggende ende beschuldigende / ja als een heyl pijnighende / van alle het quaet hy heeft bedreven: sy veroorz. deelt hem oock voorsz. den lebendighen God / dat Godt wesende een vpant van alle sonden / ende schanden zeer haest sal comen om sijn ziele wt sijn lichaem te halen / en rekenschap vande selve te eyschen / ende te vorderen van alle het ghene hy gedaen heeft / het sy met woorden / werken / ende gedachten: ende soo hy hem niet en bekeert afstaende van alle zijne sonden metten alder eersten / dat sijn ziele wyl den lichaem gescheyden zijnde / vanden alder oppersten Richter sal veroordeelt werden tot de ewighe helsche verdoemenisse.

Siet / alsoo wert de mensche in sijn eygen Conscientie overstemt van de onsterffelicheyt sijner ziele.

D' apostel Paulus leert wt druckelick / dat onse Conscientie mede getuyscht / ende dat de gedachten malcanderen beschuldighen / ende ontschuldighen op dien dach / wanneer God de verborghen werken der menschen sal oordeelen door Iesum Christum, na sijn Euangelium.

Op een ander plaetse seyt de selve Apostel / dat de Heere int licht sal brynghe / dat in de duyfterheyt is verborghen / ende dat hy oock den raet der herten sal openbaren.

Hy sal het doen niet alleen in den laesten oordeel / maer hy sal het oock doen / wanneer ziele ende lichaem van malcanderen sullen gescheyden wesen. Nemt ter herte / het sal hier namaels anders niet bevonden werden: achtet geen cleyn sake te wesen / dat uwe Conscientie een claer ende een seker bewijs is van de onsterffelicheyt der zielen.

De Prophet Esaias sprekende wt de mont des Heeren vanden ghenen die aen God misshandelt hebben / seyt / dat haren woem niet en sal sterben / ende haer byer niet en sal wtgeblusschen.

Indien nu de quade Conscientie vande Godloose menschen / wesende in de ziele des menschen ofte een sekerer macht / ofte een sekerer deel der ziele / na de doot niet en sterft / hoe veel te min en sterft de ziele selve niet / gimeret de deelen / de nature van het geheele moeten volgen. Ende indien de zielen

Het lebende ende het laatste bewijs vande onsterffelicheyt der zielen / is des menschen eygen conscientie. *Bewys.*

De conscientie beschuldicht / ende ontschuldicht / sijnen ziele *Rom. 2. 13. 16*

1. Cor. 4. 5.
2. Cor. 5. 24.

Esai. 66. 24.

vande Godeloofse menschen niet en sterben niet eenen doot die sijnamelick is
hoe veel te min sterben de zielen der menschen die gootsalichlick geleert heb-
ben / ende daerna inden Heere zijn gestorven?

**Bewijs van de onsterffelickheyt der Sielen upt
de ghetupgemissen van sommighe oude
Vaders / ende kercke-leeraers.**

Recapitulatie
ofte weder-
verhael van
t'ghene vande
onsterffelick-
heyt der zielen
is gehandelt /
aengaende se-
kere bewy-
sen.

- W**Y hebben tot noch / Christelike leser / gesproken / ende gehandelt
vande onsterffelickheyt der zielen / ende soo veel ons moghelick is
geweest / het selve bewisen met verscheppen argumenten / en bewys-
reden / wy hebben principalich seve tot dien eynde verhaelt / en gebuyet.
Eerste bewysreden is genomen vande scheppinghe der ziele.
2. Van het werck onser verlossinghe door Iesum Christum.
3. Vande verpersenisse onses Heeren Iesu Christi.
4. Wt bysondere getupgemissen der heyligher Schryfture.
5. Van de exempelen der heylighen Gods.
6. Wt de twee ghesichten Ioannis in zijne openbaringhe.
7. Van des menschen eyghen conscientie.

Ende hoewel alle dese voorsz. verhael de getupgemissen meer als genoch be-
hoozen te wesen om te gelooven dat de zielen onsterffelick zijn / en dars upt
de lichamen gescheppen zijnde vanden genen die niet waren gelooft Christo
Iesu ingelijft geweest zijnde oprechtelick hebben geleest / by God / ende in
den Hemel by hem in blyschap zijn nade mate die hen toeten joncksten dach
toe de Heere belijft mede te deplen : Soo sal ick alhier ten overvloet oock
byvoegen / ende verhalen enige getupgemissen van sommighe oude vaders /
Leeraers der kercke gheweest zijnde : niet dat ick de waerheyt vande on-
sterffelickheyt der zielen wil funderen ende vast maken / met hare getupge-
nissen die mensche geweest zijn / maer alleenlick tot dien eynde / dat men sien
ende verstaen mach / hoe hare ghetupgemissen met de voozgaende over eeti-
romen / oock mede om alle rechtgeloovigen in haer goet ghevoelen te ster-
ken / ende om wel ende gherne te sterben / ghewillich / ende t'allen tyden be-
rept mogen wesen sonder hare ooren te leenen tot den genen die in die stuck
een ander gevoelen fruden moghen hebben / als dat de zielen souden wesen
met de lichamen sterffelick ende vergaanchelick / ofte dat se souden ten jon-
cken daghe toe slapen ofte erghens in een plaetse souden wesen sonder pijn /
Gods aengesichte nochtans niet aenschouwende / ofte ghenietende tottes-
tijt toe dat se inde verrijssentisse der dooden in hare lichamen wederom sullen
romen daerse te vooren ingeweest ende gewoont hebben / ofte die als dan vā
God tot vereeninge vande zielen nieu opgeweckt / en bereydt sullen werden.
Een seer ander geloove / gevoelen / en meeninge zal men upt de getupge-
nissen van de oude vaders hoozen ende vernemen.

Sullen upt de
outvaders /
leeraers der
kercke eenige
ghetupgemis-
sen verhaelt
worden.

**Onschijnma-
sch gevoelen.**

Polycarpi ghe

Laet ons beghinnen van het ghetupgemisse Polycarpi die gheweest is een
Discipel

Discipel van S. Ian de Euangelist, die met hem / en met meer anderen die den Heere Iesum op deser aerde gesien / ende ghekent hebben / heeft ghecon-
derseert ende omghegheuen.

Deselue / als hy te Smyrnen, daer hy lange tijt een Bisschop / en Leeraer was geweest / epistelick int jaer onses Heeren 170 vande Tirannen werde gebanghen / ende ter doot om lebendich verbrandt te werden / werde ver-
wesen : hy heeft / eer hy is gestorven / alsoo gebeden.

uyghenisse
vande onster-
ffelicheit der
zielen.

O Vader uwes lieven, ende gebenedijden Soons Iesu Christi, door den welcke wy tot uwe kennisse zijn gecomen : O God der Engelen ende machten, ende van alle creatures, ende van alle rechtveerdighe die by u leven : ick dancke u, dat ghy my op desen dach, ende in dese ure weerdich gemaect hebt om mede deel te hebben in het getal der martelaers, die met haren bloede in het volck Christi uwen name getuygenisse gheuen tot verrysenisse des ewigen levens, beyde aen ziel, ende aen lichaem, ende dat ghy my heden door de onverderffelickheyt des heyligē Geests zult opnemen ende ontfangen om te aenschouwen u godlick aenschijn als een vette ende aengename offerhande, gelijck ghy my daer toe bereydt hebt, ghelijck ghy oock sulcx te voren my geopenbaert, ende als een warachtich God die niet lieghen en kunt, vervult hebt. Voor dese, ende voor alle weldaden soo loove ende pryse ick u, ick ghebenedije u, ick make u groot, en vereerlicke u, door den ewighen hoogen Priester Iesum Christum uwen lieven Soone, door den welcke u t'samen met hem ende met den Heylighen Gheest moet lof, prijs, ende eere wesen, nu ende t'allen tijden van ewicheyt, tot ewicheyt, Amen.

Ghebedt Polycarpi.
Eusebii in
historia Ec-
clesiastica lib.
4 Cap. 15.
Iacephorus in
Cratesiastib.
lib. 11
Cap. 35.

O Een schon ende heerlick Ghebedt / waerinne behalven vele andere treffelike misterien / leeringen / ende vertroostinghen / de verborghenheyt niet alleen vande berijsenisse der dooden / maer oock vande onsterffelicheit der zielen seer duydlick verhaelt / wtghebrucht / ende voorgegheuen gestelt wert. Hy spreekt in dit gebedt vande berijsenisse tot den ewighen leven / beyde aen ziel ende aen lichaem : te kennen ghebende niet tegenstaende zijn lichaem verwesen / en veroordeelt was om lebendich verbrandt te werden / dattet evenwel ten joncksten daghe totten ewighen leven zoude opstaen ende berijsen. Vande onsterffelicheit der zielen / spreekt de heylige Polycarpus, dat de rechtebeerdighe hy God leven / t'welck niet anders en kan verstaen werden / dan van de zielen der rechtebeerdighen / ver-
wachten de saltighe opstandighe van hare lichamen.

Byn ghebedt
ghenisse aen-
gaende zijn
lichaem.

Dan zijn eygen ziele / seyt hy in zijn Ghebedt / dat hem God heden sal opnemen ende ontfangen / om te aenschouwen zijn godlick aenschijn.

Item van zijn
eygen ziele.

Doorwaer dit getuygenisse vande onsterffelicheit der zielen t'welck de

Heplighe martelaer Polycarpus claerlick laet blijcken in zyn ghebedt dat hy inde alderlaefte ure zyns doots tot God ghedaen heeft / beghoort ons alle twyffelmoedicheyt vande onsterffelichheyt der zielen upt onse herten werch te nemen / en int rechte gehoelen van de staet en gelegentheyt der selven / na dit leven te verstercken tegen alle fantasien / ende valsche opinnen die sommighs gheesten int hooft hebben / ende in het selve stuck andere goede eenboudighe menschen verleyden / ende onrustich maken.

Polycarpus,
een discipel
van S. Jan
d' Evangelist

Als ommers een Discipel van S. Jan d' Evangelist gheweest : Hy heeft der zielen onsterffelichheyt niet alleen gheleert upt de Heplighe Schryfture maer buyten alle twyffel hy is van zyne meester S. Jan daer van oock onderwisen. Indien het anders ware geweest hy en soude in zyn laefte ghebedt / daer van niet verhaelt hebben : maer / als wy ghehoort hebben / hy heeft in zyn liden / en staende aen den pael om levendich gebrandt te worden / daerinne gehad zyn alderhoochste troost / namelick / dat hy doot zyn de / zyn siele van God op genomen / ende ontfanghen soude werden / om zyn aengesichte heden te aenschouwen / dat is / so haest zyn siele upt zyn lichaem ghescheppen soude wesen.

Een bisschop
ende leeraer
vande ghe-
meente tot
Smyrnen.
20 pps. 2. 8.

Behalven / dat hy een Discipel Ioannis is gheweest / soo is hy oock gheweest een bisschop en leeraer vande Gemeente tot Smyrnen vande welke mentie wert ghemaecte inde openbaringhe Ioannis : Een man zeer wel geleert / ende Godvuchtich / zeer oude van jaren / en stant af sich in de belpdenisse des naems Iesu Christi / ende inde voorstant vande Christelike religie. Want / als hem Keysers Stadthouder / ghebaughen zynde seer aenporde om Iesum Christum te lasteren / ende te verloochenen. Item te sweren by de sochtupne des Keysers / ende by foute hy sulcx niet en dede / dat hy hem dizepche levendich voor de beesten / leeuwen of se diergelijcke woede gedierse te te woypen om verscheurt te worden / daer na siende zyne volstandicheyt ende groote vromedicheyt / hem dizepche levendich te laten verbranden / ten ware hy Iesum verloochende : de goede / godvuchtighe Polycarpus op alle de dizepgementen des Stadthouders gantsch niet passende heeft daer op dese woorden in plaetse van antwoort / ghesproken : Ick diene Christo nu out zijnde ses en tachtentich jarē, ende hy en heeft my noyt yet mildaen, hoe sal ick danck mijnen Coninck die mijn verlost ende zalich gemaect heeft, kunnen lasteren ? O schoone / heerliche / ende gedencckwerdighe woorden.

Hy wert ghe-
dizepcht om
levendich voor
de beesten / of
ghebrant te
worden.

Ten is hier by niet ghebleven / de Stadthouder siende zyne groote volstandicheyt / ende in plaetse dat hy hem dizepche niet viere levendich te laten verbranden / Polycarpus hem voor stellende het heilsche viere dat niet wt en ginck / ende allen Godloosen bereypt was : hy heeft eyndelick de sententie over hem gesproken / men soude hem levendich verbranden.

Polycarpi
stantvaste-
heyt en vrom-
edicheyt
staende aen
den pael om
levendich ver-
brand te wor-
den.

Als de dienars des Stadthouders hem wilde aen den pale binden / ende met nagelen daeraen vast maken / hy seide : laet my ongebonden staen / by / ende vranck / als ick tegendwoordich ben : die my macht heeft gegheven om het upere te konnen verdragen / de selve sal my oock de macht gheben / dat ick vast / ende onbeweerdelick in het upere sal blyven staen : zulcx is

is oock geschiet / men heeft hem aende pale niet vast gemaect / zijne handen hebben de dienaers allenlick achter op sijnen rugghe gebonden / ende also heeft hy sijn lichaem onverschrikt tot een byantoffer God aengenaem wesen / gegheben / ende opgeoffert / biddende / eer het vperre werde aenge-
 stocken het schoone gebedt / t welcke wy te voozen verhaelt / ende gesiet hebben.

Staende een den paet om lebendich byant te woz den.

Een wonderlicke sacte moeten wy hier by noch verhalen. Drie daghen te voozen / eer dese vrome martelaer werde gebanghen / wesen de geduerich in heplighe gebeden / tot zijnen God. Hy heeft in een nacht gesichte gesien / dat het bedde daer hy op lach / onder zyn hooft met vperre werde aenge-
 stocken / toch brandende / het vperre seer haest ende subitelick is verghaen / ende wtgeblusschet.

Een secker nacht gesichte eer hy worde ghebanghen.

De kerckelicke historie verhaelt / dat hy ontwakende het selve den ghedenckende by hem in het huys waren professy doende van de Christelicke religie / verhaelt / ende wt zyn gesichte voorsept heeft / wat doot hy om den name Christi soude steruen / namelick / dat hy niet den vperre soude verbrandt werden.

Es selve / als verhaelt is / is oock soo geschiet / oock het ghene dat hy gesien hadde / dat het vperre in zyn bedde ontfloeken zijnde / zeer haest / ende subitelick was verghaen / ende wtgeblusschet. Want / als dese vrome martelaer Polycarpus begost te branden / men heeft gesien / dat de flamme zeer hoogh boven sijn hooft is opgegaen / ende rontomme sijn lichaem bly-
 den staen gesijck als een schippers seple / ofte als een vaste muere zulcs dat sijn lichaem heeft geschenen niet te wesen een vleesch dat was brandende / maer als gont en zilber / welck in es sozneys is gloepende / van hem geuen-
 de een zeer liefelicken reuck als wierook / ofte als van andere d' alderbeste en costelickste dzooge specerpe. De Stadhouder / en onder andere zijne Com-
 plice siende dat het lichaem van het vperre niet en coste ver teert ofte tot niet gebracht werde / sy hebbe den beul last gegeven hy soude niet een mes / of niet wat anders scherp doorsteken : welck gedaen zijnde / is wt het selve heplighe lichaem so een menichte van bloet wtgheromen / dat het geheele vperre daer door is vergaen / ende wtgeblusschet met groote verwonder-
 ringe van alle de omstanders / principalich van de Christenen daer on-
 trent zijnde die dit een wonder werck Godster herte hebben genomen / ende yndelick de gebeente zijns lichaems (welck vanden beul / ende zyn medehulpers verbrandt is geworden) eerlick inde aerde begraven.

Een wonder werck Gods gheschiedt in sijnen doot.

Ich hebbe Christelicke leser / het gebedt van desen vromen martelaer met name Polycarpus / welck hy recht vooz zijnen doot gedaen heeft mit-
 gaders de geschiednisse van de selve / wat byeder willen verhalen / ende beschryben : alles tot geen ander eynde / dan om te bewysen dat de grondt / ende het fundament vande onsterffelicheit der zielen inde H. Schryfture een vaste plaetse heeft / dat oock de heplige menschen Gods des ouden en nieuwen testaments / daer van hebben gehad soodanich geboelen en ghe-
 loobe / oock principalich hebbe ick es selve daeromme ghedaen / om alwer

Waaromme het ghebedt Polycarpi ende zyn doot wat byeder verclaert zyn.

liefe de onsterffelichheyt der zielen hoor ooghen te stellen npt den mont van soo een heyligh man / die een Discipel van S. Iao b' Euangelist is geweest / die in het laetste Avontmale op de borste Iesu zijns meesters heeft geleghen / die hem oock niet ontsien heeft de leeringhe Jesu Christi / ende zijner Apostelen met sijnen bloede te betuygghen ende te besegelen.

Ende hoewel ick achte / dat de getuygenisse van desen ouden Bisschop en kerckenleeraer in de Gemeente van Smyrnen. van der zielen onsterffelichheyt / behoorde genoch te wesen / ick sal eben wel nochtans ten overbloeet hier van noch byboegghen de getuygenissen van sommighe anderen oude-vaders / ende kercken-leeraers.

Trenens lib.
2. Cap. 63. 64
65. contra
Valentinia-
nos.

Trenaus die geweest is een Discipel Polycarpi, daer hy van ghesproken hebben / schrijvende bande zielen tegen de Valentinianen in het 2. boeck / Cap. 63. 64. 65. Hy seyt wtduchlick / dat de zielen onsterffelick zijn met dese woorden : Cap. 65.

God gheeft de Zielen leven, ende een eeuwige gheduericheyt.

Tertullianus
in lib. de Re-
susc. Carnia.

Tertulianus in het boeck bande verrijfenisse des vleesch / seyt / dat de onsterffelichheyt der zielen wt de nature bekent is / tot dien eynde verhalen de het woort Platonis, segghende : Omnis anima immortalis est. Dat is : Alle ziele is onsterffelick.

Van dese onsterffelichheyt / heeft de hoornoomde Tertulianus oock overbloedich ghehandelt in zijn boeck t'welck hy vande ziele heeft geschryvê.

Cyprianus.

Cyprianus een Outbader / en een heyligh Martelaer / heeft van de onsterffelichheyt der zielen / oock seer heerlick gheschreven in verscheyden zijne Tractaten en boecken.

In lib. de mor-
salitare.

In het boeck t'welck hy vande sterffelichheyt heeft geschryvê / spreect hy aldus.

Dijn schoone
leeringhe ende
bermautighhe.

WAnneer onse Broeders van God wt dese werelt verlost werden, wy en moeten over haer niet huylen ende weenen ; dewyle wy weten . datse niet verloren, maer voor henen werden ghesonden , en als zy van hier scheyden, datse voor henen ghaen , ghelijck die gene die erghens reysen , ende te schepe varen : men moet een verlanghen daer na hebben , men moet daer over niet weenen , ende huylen , men moet hier daer over gheen swarte rouw cleederen aantrecken , gemerckt zy aldaer (**Inden Hemel**) met witte cleederen bekleedt zijn . Men moet dē heydenen gheen oorlake gheven , om ons met recht niet te bestraffen , rouwe draghende daerover als of zy verloren waren , ende heel met haer gedaen ware , daer wy nochtans van henlieden seggen , datse by God levê.

Item / in het selve boeck op het eynde.

Laet ons, (**seyt hy**) den dach omhellèn , die een yeghelick van ons zijne wooninghe bestelt, die ons, als wy wt de werelt, ende wt de wereltsche stricken verlost werden, wederom bestelt in het Paradijs, ende in

het

het hemelsche Conincrijcke. Wie, als hy ergens ware in een vremlant, en soude hem niet haestē om in sijn vaderlant wederom te comē? wie van ons haestich zijnde om tot den zijnen te schepe over te comen, en zoude niet verlangen na een voorspoedighen wint, om te eerder mogen kussen, ende omhelsen den ghenen die hy lief heeft? Wy houden t'samen daer voor, dat het Paradijle, ons Vaderlant is. Wy hebben de Patriarchen tot onse ouders beginnen te cryghen: Waerom en haesten wy niet, waerom loopen wy niet, om ons Vaderlant te sien, om onse ouders te moghen groeten? Een groot getal van lieve vriendē verwacht ons daer ter plaetse, namelick, van onse ouders, broeders; kinderen: Een groote en een overvloedighe schare heeft aldaer na ons een groot verlanghen, van hare onsterfclikheyt nu teker sijnde, ende van onse salicheyt noch wesende forchvuldich, ende becommert: wat een groote blijfchap isset voor henlieden, ende voor ons int gemeyn, te comen, om haer te moghen sien, ende te omhellen? Hoedanige ghenuchte is aldaer in het hemelsche Conincrijk daerinnen geen vrees en heeft om te sterven, waer in eeuwichheyt te leven? O wat een groote ende geduerighe gelucksalicheyt? Aldaer is de heerlijke vergaderinge der Apostelen: aldaer is het ghetal der Propheten die hen verheugen ende verblijden: Aldaer is een ontallick volck der Martelaers, gecroont zijnde, om datse gestreden, ende in haer lijden de victorie hebben vercreghen: Aldaer zijn de triumpherende Maechden die de begheerlicheyt des vleeschs, en des lichaems bedwongen hebben, door schaemte henselvē daer van onthoudende: Aldaer zijn de barmhertighen, haer loon ontfanghen hebbende, die den armen ghespijst, ende medegedeylt hebbende, wercken van rechtveerdicheyt gedaen hebben: de welcke onderhoudende de geboden des Heeren, hare aertsche patrimony goederen hebben overghebracht tot de Hemelsche schatten. Mijn alderlieffste broeders, laet ons met een vierighe begheerte ons spoeden, om haest by henlieden te comen: Laet ons wenschen om haest met henlieden te wesen: Laet ons wenschen dattet ons mach ghebeuren, haest met Christo te wesen.

Walle dese zoete ende seer trostelicke woorden Cypriani, ran een pe-
gelick genoeg ende volcomelick verstaen/ wat ghevoelen sy van de
onsterfclikheyt der zielen ghehadt heeft/ stellende alle de Deyligen Gods
inden Hemel/ alwaer sy nu niet en zijn na hare litchamen/maer alleen nader
zielen/ met de welke sy nu met Christo Iesu regneren ende triumpheren/
verwachende den dach van de verrisenisse hares vleeschs met een groot
verlanghen/ ons dit alles dienende tot versterkinge onses geloofs/ ende tot
ver-

vertroostinghe in alle onse tribulatiën in dit dal der tranen.

Ambrosius in
libro de fide
& resurrectionis.

De H. Ambrosius in het boeck 'twelck hy van het geloobe der berey-
nisse heeft geschreven / verhaelt schoone dingen/niet alleen vande ber-
rysenisse des vleeschs ten joncksten daghe / maer oock vande onsterffelick-
heyt der zielen: principalick/dat de zielen der rechtveerdigen by God leve/
en datse na dit leven inden Hemel comen/in het liebe geselschap van Gods
bepligen Engelen. Onder anderen schryft hy hier van aldus.

Wy weten, seyth hy, dat de Siele het lichaem overleeft, ende datse
wanneer sy ontslaghen is uyt de sloten ende grendelen van haer eygen
vleesch, met een vry ghesichte siet die dinghen, die sy te vooren niet en
sach, so langle sy in het lichaem was ghelegen, ende besloten.

Item de Patriarchen leven: want anders en ware God niet de God
van Abraham, de God van Isaac, de God van Iacob; ten waer sake dat de
dooden leefden. Want God en is geen God der dooden, maer van den
ghenen die leven. Wy sullen oock leven, indien wy de werchen, ende de
manieren onser vooruoders navolghen. Sy hebben d'een landt om het
ander verandert; laet ons dit aertryck om inden hemel te comen, ve-
randeren: Sy hebben de veranderinghe gedaen met wooninghe; laten
wy t'selue doen met den gheest, dat is, met de siele.

In het laetste/ ofte op het eynde van het selve boeck / de Heplighe Am-
brosius bestraffende het ghevoelen van sommighe Heydensche menschen/
mepuende ende staende houdende / dat de zielen / wanneer zy uyt hare lie-
hamen zijn ghescheyden/ wederom ghaen/ ende hen begheben in de licha-
men der beesten wesende onredeliche creaturen: hy heeft onder meer an-
dere woorden hier van aldus gesproken.

Soude seyth hy, de mensche, dewelcke de geslachte van andere gedier-
ten zijn onderworpen, met het beste deel dat hy heeft, dat is, met zijn
siele overgaen, ende verhuysen in een gedierte hen onderworpen, zijnde
De nature en laet sulcs niet toe; ende ofschoon de nature sulcs wilde ly-
den, ende toelaten, soo en latet de glenade niet toe. Maer O ghy hey-
denen, ick sie wat gevoelē ghy van u selvē hebt: het en is voorwaer oock
geen wonder, dat ghy gelooft dat ghy in beestē cunt verandert werdē, als
wesende sulcke mensche, die de beesten aanbiddet: Ick wilde nochtans
liever, dat ghy van de weerdicheyt die ghy hebt, anders oordeelde, en
dat ghy niet en geloofde, dat ghy sult comē onder de vergaderinge van de
wilde beesten, maer onder de vergaderinghe, ende het gheselschap van
Gods Engelen, oock mede dat uwe sielen, als sy uyt dit leven, ende uyt de
vuylicheyt van het aertsche lichaem scheyden, dat sy aldan gaen tot de

boven-

bovenste, ende hemelsche vergaderingen, alwaer sy God dancken ende loven.

Item. Indien, seyt hy, ick daerinne dwale, dat ick liever wil wesen na mijn doot by het geselschap der Engelen, dan der beeste, ick dwale daerinne seer gherne: ende soo lāng ick leve, en sal ick my nimmermeer van dese meyninge laten afbrenghe.

Augustinus is met de voorgaende Vaders en Kercken-leeraers oock in sulcken gheboelen. Want in zijn boeck twelck hy van de leeringhen der Kercke heeft gheschreven, luyden zijne woorden aldus.

Augustinus
de Doctr.
Ecclesiae

Solum hominem credimus habere animam substantivam, quae exuta corpore, vivit, & sensus suos, atque ingenium vivaciter tenet. Non cum corpore moritur, sicut Aratus asserit, neque post modicum intervallum, sicut Zenon dicit: Quia substantialiter vivit. Animalium vero animae non sunt substantivae, sed cum carnis vivacitate nascuntur, & cum carnis morte finiuntur, moriunturque.

Dat is:

WY geloove, dat de mensche alleen een Siele heeft, die yet wesentlicks is, ende als sy van het lichaem scheydt, dat sy warachtich leeft, ende dat sy hare sinnen, ende verstant levendich behoudt. Sy en sterft niet met het lichaem, gelijk Aratus seyt, sy verliest oock niet haer wesen in een geringe ende corte tijt, gelijk Xenon seyt: Want sy leeft wesentlick, maer de sielen van alle onredelicke dieren behouden gheen wesen by hen alleen, maer werden geboren: dat is, sy wasschen als haer vleesch levendich werdt, en als het vleesch sterft, soo nemē sy een eynde, ende sterven.

Chrysostomus spreekende vande gelegentheyt der zielen na dit leven in zijn 29 Homilie over het 8. Cap. Mathei, seyt onder andere vels woorden / vande onsterffelichheyt der zielen / aldus:

Chrysostomus
Homel. 29. in
Caput. Mat.
thei octavum.

De Siele als sy uyt het lichaem is gescheyden, en kan in dese lantschapen niet dwalen: Want de sielen der rechtveerdighen sijn in de hande Gods: Maer de sielen der sondaers (te weten, sulck sondaers, die sonder bekeeringe en sonder het ware geloove aen Iesum Christum sijn gestorven) werden terstont als sy uyt de lichaem sijn gescheyden, wech ghebraecht, gelijk het selve blijkt in Lazaro, ende indē Rijckeman.

Cap. 5.

Gregorius in sijn vierde boeck van sijn Dialogen seyt aldus: D'almogende God, seyt hy, heeft drie levende geesten geschapen: Een, die met het vleesch niet en wert bedeckt; het tweede, het welcke met vleesch

Gregorius 11.
4. Dialogo-
rum.

wert bedeckt, maer en sterft niet met het vleesche: het derde, het welcke met vleesch bedeckt wert, en de sterft met het vleesche.

Het eerste, comt d' Engelen toe: het tweede, comt den menschen toe: het derde, comt toe de onredelicke gedierte.

Bernardus su-
per o. statum
versum psalm.
91.

DE Bernardus schrijvende ober den 91. Psalm / en uyt leggende het dachste versse / verhaelt goede dinghen vande verpseuiffe des vleesch: op een ander plaetse / de onsterffelicheit der zielen boozstellende / en bewajende met dit argument: God (seyt hy) is het leven van de ziele: En het selve leven woont in de herten van ons mensche niet anders dan door het geloove. Daer uyt maectt hy nu alsulcke besuyt: Maer God en kan niet sterven: t'selve is onmogelick. Ergo seyt hy, is de ziele des menschen onsterffelick.

Ik latet by dese verhaelde getuygenissen der outvaderen ende kerckē Leeraers blyven / als ghenochsaem zijnde / uyt de welken men kan verstaen wat het een dachlich geloove / ende gevoelen vande oude Leeraers der kercke van der zielen onsterffelicheit geweest is: sulcx dattet onnosdich is niet meer anderen getuygenissen den Christelicken leser te bewaeren tot onlust / ende verdriet: want alwaert dat penant de schriften van alle de outvaders met neersticheit byder hant nemende doozlase / en onnosdich van vooren tot achteren / hy en sal niet anders bevinden / dan dat se al t'samen in dese onse materie seer wel accorderen / en overeenstemme.

Soe is dan nu bewesen / uyt alles wat in dit 2. Capittel verhaelt is / dat de zielen der menschen onsterffelick sijn.

Onder de heydenen sijn oock treffeliche geleerde mannen gheweest / die van de onsterffelicheit der zielen oock een goet gevoelen gehad hebben / uyt het licht der naturen / en andere consideratie / als Plato, Hermes, Trismegistus, Phocylides, Photinus, Socrates, Seneca, Cicero, Virgilius, Ovidius, seggende: Morte carent anime. Dat is / de zielen en sterben niet, etc.

Maer men moet weten dat alle hare kennisse hier van benevelt en verdonckert is geweest / d'een hier / d'ander daer bukten t'woort Gods / dat se niet gehad hebben / de zielen plaetse ghebende.

Wy souden hare getuygenissen van der zielen onsterffelicheit uyt hare schriften / wel hier bygeboecht / ende verhaelt hebben / sommighe seer treffelick ende lustich zijnde om te lesen: maer gemerckt wy in het beginsel van dit tweede Capittel geseyt hebben / dat wy ons geloove en gevoelen van dese sake / ende materie wilden vast ende seker maken / niet met redenen / ende argumenten genomen uyt het natuerliche licht des menschen verhuys / inder uot de fondamenten vande heylighe / godlike / en onbedriegeliche Schrifture: soo willen wy ons bewijs laten blyven by t'gene daer uyt tot noch toe is verhaelt / en met goede bygeboechde verclaringhe verthoont ende bewesen: wy en t'wyffelen niet / ofte alle vrome / godvuchtige Christenen die de kennisse der waerheyt die na de godsalicheit is lief hebben / sullen hier aen hebben een goet ghenoeghen.

Ant:

Om de onsterffelicheit der zielen te beweren / ontbeken oock niet de getuygenissen der heydenen. In Metamorphosi.

Maer werde rust verhaelt om redenen.

**Antwoort/ ende wederlegginghe van t'ghene
sommige tegen de onsterffelicheyt
der Zielen opwerpen.**

Teghenwer-
pinghe ende
Antwoort da-
er onsterfel-
cheyt der zielen

Het en is niet ghenoech / Christelike Leser / datmen de rechte waer-
heyt van eenighe leeringhe verhalet / ende voorszelle: maer t'is oock
noodich datmen de wedersprekkinge daer teghens oock ontdecke / en
voorszelle met een Christelike wederlegginge soo veel sulcx eenichsins kan
moghelick wesen.

d'Apostel Paulus eyscht oock sulcx in een Bisschop / ofte opstender der
Gemeyn / dat hy aen dat getrouwe woozt / dat na de leere is / vast moet
houden / by dat hy machtich zy oock te vermanen dooz de ghesonde leere /
ende de ghene die tegenstaen / te overwinnen.

Ten aensien van het selve / sal ick hier oock stellen / en verhalen t'gene te-
gen de onsterffelicheyt der zielen van sommige menschen wert voorszest /
sal oock een antwoort daer tegen stellen in alle opzecticheyt / en eenbou-
dicheyt.

Teghen-werpinghe.

Teghenwer-
pinghe.

Al wat met sonde besootelt / ende besmet is / dat sterft.

De ziele is niet sonde soo wel besootelt en besmet / als het lichaem. Er-
go / soo sterft de ziele niet met het lichaem / ende wert soo wel tot niet gebzacht /
dat is / zy vergaet soo wel als het lichaem.

Antwoort.

Antwoort
byderlepe.

1. Het eerste deele van dit argument en is niet uniuersael / dat is algemeyn /
het en ghaet op alle dingen niet vast. Want de duyvel / die een leugenar
is / ende inde waerheyt niet en is ghebleven / wesende een mensch-moorder
vanden beginne / ja een antheur is van alle sonden / die en sterft daerom
nochtans niet / dat is / hy en vergaet daeromme niet / hy en wert daerom
niet tot niet gebzacht op een alsulke maniere / als de sinne na het eerste
deel deses arguments mede brenghet tot beslupt / dat de zielen soude vergaen
en te niet gebzacht werde na haven wtganck upt de lichamen / niet behou-
dende haer geestelick wesen en substantie. Ergo is het argument valsche.

Joan. 8. 44.
45.

2. Dient tot Antwoort / dat het eerste deel van dit argument niet en heeft
alsulke termen / die men kan omkeeren / blijckende oock daer upt / dat het
eerste deel van dit argument inder daet particulier is / niet teghenstaende
het selve uniuersael / dat is / algemeyn schijnt te wesen. Want alwaert /
datmen toeliet / ende toestont / dat al het ghene t'welck niet sonde besoot-
elt / ende besmet is / sterffelick soude wesen: soo en volcht daeromme het
tegendeel niet / nemelick: al wat sterft / dat heeft ghesondicht. Geden is
dese: nemelick / dat alle onvernusfighe Dieren / als / voghels / alle ander
beest / wormen / ende meer dierghelicken / wel sterben / en nochtans en heb-
ben zy niet gesondicht. Item / de Soone Gods Iesus Christus, die is oock
ghesozben / ende nochtans en heeft hy niet gesondicht / noch bedroch is na

2.

zijn wort gebonden. Ergo is het argument valsch/ ende ongefondeert/ ende de onsterfelijkheid der zielen staet op den grond ende fondament der Hepligher schijnsure/ vast/ seker/ waerachtich/ in voeghen/ dat de waerheyt bande selve leere van niemant ongesloten en kan werden.

3.

Daer is een onderscheydt tusschen de lichamelijke/ en de Gheestelike doot.

3. Dient mede principaelick tot Antwoort: datmen een onderscheyt moet maken tusschen den lichamelicken doot/ en tussche den Gheestelicken doot. Item/ tusschen de zielen der godsaligen/ en tussche de zielen der godlosen. Daer is tweederley doot: Lichamelick/ ende Gheestelick.

De lichamelijke/ natuerliche/ ofte tijtelicke doot is een destructie/ dat is een vernietelinghe/ ende een geheele onderganck des lichaems/ de welcke gheschiet/ ende alsdan plaetse neemt/ als de siele upt het lichaem schepdt verlatende het selve om onderworpen te wesen stanc/ vuylicheyt/ verrottinghe/ tot dat het tot aerde/ dreck wert verandert/ na het woort dat

Genes. 3. 19.

God tot Adam in het Paradijshe heeft gesproocken: Ghy zijt aerde, ende zult tot aerde worden.

Job. 9. 27. Gheestelike doot na dit leuen.

Dese doot is alle menschen gemeyn/ rechtveerdigen en onrechtveerdigen/ na het woort des Apostels: Den menschen is gelet eens testerven.

De tweede doot. Apoc. 2. 11. en 20. 6.

Daer is oock een doot/ die genoemt wert/ een obernatuerliche/ geestelike/ ende eewighe doot.

De Evangelist Ioannes noemt desen doot/ de tweede doot/ upt den mont Iesu Christi, segghende: Wie overwint, die en sal dan, de tweede doot niet beschadighen. Item. Salich, en Heylich is hy, die deel heeft inde eerste opstandinghe: in desen heeft de tweede doot geen macht.

Wat de tweede doot is.

Men moet dese woorden/ die alhier by Ioannem werden ghesproocken niet misbruycken: als of daer upt soude moghen besloten worden/ dat de zielen der menschen oock sterfelijk waren. Och gheensins. De doot/ die Ioannes den tweede noemt/ en is niet een destructie/ verworpinghe/ ofte te niet doeninghe der siele: maer een sekere angst/ bangicheyt/ ende besnaudivicheyt der siele/ een sekere quellinghe/ ende knaginge zijner Conscientie/ een beroovinghe van Gods aensicht aen te schouwen/ een gheduerigh t'zederen/ ende beven/ een verschrickinge/ ende werchlopinghe van God: Namelick/ dat de siele/ ofte Gheest van een verlopen/ en verdoemt mensche van God gheen troost/ ofer verquickinge en heeft na dit leuen/ maer van Gods aengesichte verstoten zijnde/ moet leven in een eewighe desperatie ende vertwijfelinghe/ altijt zijnde/ ende blivende in de pijn van de eewighe verdoemenisse.

De Godsalighe en zijn na dit leuen den tweede doot niet onderworpen.

Hier wt kan men nu oock lichtelick het onderscheyt maken tusschen de sielen der God salighen/ ende tusschen de zielen der Godloose menschen.

Alleen de Godloose.

De sielen der Godsalighen en zijn na desen tijtelicken doot/ desen tweede doot wt genade door den gelooue aen Iesum Christum niet onderworpen alleen de Godloose menschen zijn deselve onderworpen. Ende hoewel de tweede doot over alsulcke boosen ende Godloosen menschen macht heeft/ ende een doot der Zielen genoemyt wert/ soo en is daeromme de siele in haer

haer wesen ende substantie niet sterfelijk / ofte vergankelijk.

Dese tweede doot is de zielen der Godloosen na dit leven in de hellsche pijn so langhe eyghen / tot dat ten joncksten daghe hare zielen met hare lichamen wederom zullen vereeniget / ende alsoo bepoet met hare zielen / ende lichamen sullen geworpen werden inde wterste duysternisse / alwaer sal wesen weeninghe / ende innerfelinghe der tanden. Matth. 22. 13.

Begalben dese tweede doot der zielen na dit leven / soo sterft de ziele des menschen oock noch in dit leven : Namelick / niet na haer wesen ende substantie / maer als sy noch in haer lichaem wesende / ende daer mede vereenicht zijnde / haren Schepper door ongehoorsaemheyt van zijne heylighe geboden verlaet / den duyvel / het vleesche / ende de werelt meer ghehoorsaem zijnde / als God zijnen Schepper selve. Doot der zielen in dit leven. Wat die is.

Van alsulcke doot der Zielen heeft de Soone Gods Jesus Christus gesproken tot een wt zijne Discipulen / die eer hy Jesum wilde volgen tot hem seide : Heere, laet my eerst toe, dat ick gae, en mijne vader begrave. En Iesus seyde tot hem : Volcht my na, ende laet de dooden hare dooden begraven. Bewijs tot Gods woort. Matth. 3. 21. 22.

Als Christus hier seyt : laet de dooden de dooden begraven, soo verstaet hy by het eerste woort dooden / alsulcke menschen / die van het waratighe leven verzeemt waren / dat is / die aen hem den Soone Gods niet en geloofden / van de Goddlick genade Gods berooft ende versteken / als meer sorghe draghende voor t'ghene dat de werelt aenginch / als voor het ghene dat God aenginch / ende der zielen salicheyt werelts gesint zijnde / daer herte / ende sinne daerop stellende.

By het tweede woort / dooden / verstaet hy de dooden / die haren natuerelicken doot waren gestorven / als of hy wilde segghen : laet de ongelooighen zyn / ende blyven by den ongelooighen : laetse t'samen hups houde / ende t'samen sterben : Laetse / segghe ick u / daerinne t'samen vergaen / voor soo vele als de dienst die ghy om uwen vader doot wesende / soude helpen begraven / u schadelick zoude wesen om my te volgen ende te dienen tot salicheyt uwer zielen.

Van alsulcke doot der ziele spreekt oock noch d'selve Christus, als hy seyt : voorwaer, voorwaer, segge ick u heden : de ure comt, ende is nu, dat de dooden sullen hooren de stemme des Soons Gods, ende die sullen gehoort hebben, die sullen leven. Ioan. 5. 25.

De heylige Apostel Paulus spreekt oock van sulcken doot / als hy seyt : Maer verworpt de longe weduwen : want als sy weeldich gevonden zijn tegen Christum, dan willen sy houwelicken : hebbende het oordeel, dat sy het eerste ge-loove verworpen hebben. I. Timoth. 5. 11.

Inde Openbaringhe Ioannis wert van de Gemeente tot Sardis oock gesproken : Ick weet uwe wercken, namelick, dat ghy den naem hebt dat ghy leeft, ende ghy zijt doot. Apoc. 3. 1.

Hier van / te weten / van alsulcken doot der zielen / staet oock geschreven int boeck der wijsheyt : de mont die daer liecht / doot de ziele / dat is de ziele wert van God verstoffen / is in zyn ongenade. Sapient. 1. 11.

Wat de oude
vaders.
Augustinus de
siele & sym-
bolo.

De Trinitate.
Lib. 14. Cap. 4.

Hieronymus
in Cap. 18.
Ezech
Iohan. 14. 6.

Chrysostomus
Homil. 34. in
per Iohan.

Ambrosius de
bono mortis
Cap. 10.
Bernardus in
Serm. de vita
& quinq.
sensibus ani-
mae.

Item.
In tractatu de
domo iacobi.
c. 2.

De heylighe Augustinus spreekt van den doot der zielen op dese navor-
gende maniere: de siele/ gelijk als sy door gebrueken van manieren
verderffelick is/ also kan sy oock sterffelick genoeymt werden. Want dat
is/ waerlick een doot der zielen/ almen van God afvalt/ en hem verlaet.

De selve Augustinus op een ander plaetse van den doot der zielen in dit
leven schryuende/ seyt alsoo. De siele heeft oock haren doot als sy niet en
heeft dat salighe leven/ welck het warachtighe leven der siele moet ge-
noeymt worden.

Hieronymus, de siele / die sondighet / die sal sterben: niet door te niet
doeninghe van de substantie / maer door verstotinghe wt het geselschap
van den ghene de welcke seyt: Ick ben de wech.

Chrysostomus / ghelpeck als de crachten des lichaems sterben: ende al
haer gevoelen verliezen: also sterft oock de siele/ als sy de deuchde sterft/ en
door vele menschelicke affecten en quade passien gebangen wert gehouden.

Ambrosius, de siele die sondicht/ die sterft/ niet datse te niet gaet/ maer
door haer verdienste sterftse Gode: om dat sy de sonde leeft.

Bernardus, de warheyt is het leven der siele: ende men moet niet seggen
dat de siele leeft/ die de kennisse van de warheyt niet en heeft.

Item de selve Bernardus / aldan seynen dat de siele sterft / als het ver-
stant door consent om te sondighen wert gecroont/ ende geboghen. Want
de siele die sondicht/ die sal sterben. Laetse daeromme de zonde wederstaen
op datse niet en sterue/ laetse streyden/ op dat sy mach ghecroont werden.

**Soo vele sy ghesproocken vande antwoort / ende
wederlegginge/ van t'gene sommige tegen
de onsterffelickheydt der
zielen opwerpen.**

Toe noch toe/ Christelike leser/ hebben wy gehandelt / van de on-
sterffelickheydt der zielen/ ende de selve met goede bewysredeneyn ver-
klaert / ende bewesen. Ick danck den Almogende God/ door Iesum

Door berep-
dinge om tot
een besuyt bā
dese materie
te comen.

Waarom hit
Capittel wat
lange is ghe-
dallen.

Een groote
hulpingebande

Christum/ die tot dit werck door cracht zijnes heylighen Geestes wy zijnen
armen swachen dienaar/ genade ende segghen heeft verleent/ ende gegeven.
Dit Capittel wesende het tweede / is wat lange geballē / weest daer oer
niet verbysetich: Gedenckt/ dat dese materie/ nemelick / de onsterffelick-
heydt der zielen in dit tractaet / het principaeste hooftstuck is van alle an-
dere Capittelen / die noch zullen volghen. Tis oock het principael oog-
merck geweest/ waer op ick gesien hebbe/ als ick dese materie byder hant
hebbe genomen: Nemelick tot troost niet alleen van mijn selve / maer
oock van anderen/ die den heere aenroepen van reynen herte.

De Heere wil allen den ghenen die van de zielen een ander gelooue/ en
geboelen hebben als tot noch toe verhaelt is/ een ander bedencken/ ten be-
de

ken verlesenen. **Ick houdet** voor een groote dolinghe te wesen in den ghenen / die geboren / dat de zielen van den ghenen / die in den heere zijn gestorven / niet inden hemel in blypschap / ende vreuchtde souden wesen.

Ick bekenne wel / dat de voorszeyde blypschap / ende vreuchtde / soo gheheel volcomen niet en is / als sy wel wesen sal ten joncksten daghe / als ziel ende lichaem wederom met malcanderen vereenicht zulle wesen : de blypschap van de vercregen salicheyt in den zielen der goetsalighen is noch anders / datse by God zullen wesen / ende sijn geplich gebenedyt aengesicht zulle sien. **Wie** van ons die den Heere lief hebben / zoude meer begeren ? **De reste** / dat onse lichamen met hare zielen inden dach van de verresenisse volcomelick de blypschap zullen genieten / ende deelachtich wesen / laet ons hier van de tijt God bevelen / hem biddende datse haest comen ende herbult mach werden.

Hierentusschen laet ons vast / ende seker houden tgenes Ecclesiastes / ofte Prediker seft : **Het stof moet weder tot aerde comen** , als het geweest is : en den Geest weder tot Gode, die se heeft ghegeven. **Comtse tot God / soo moetse by God zijn** / hem zien en by hem leven. **Houdt oock altijt in ghedachtenisse** / dat d' Apostel Paulus (gelijck ick te vorz sulcx oock wijt en heet verclaert hebbe) niet te vergeefs gewenscht heeft / onthonde te wesen / en niet Christo te wesen / achtende sulcx voor gewinne te wesen / ende verre yet beste te wesen. **Door waer dese zijn begheerte en wensche en zoude niet ghesindeert** / noch goet wesen / indien zijn zele / en de zielen van alle oprecht gelooibige Christe menschen / tot den dach van de laetste herresenisse / noch soo langhe tijt zoude moete slapen. **Wat soudet de h. Apostel geprofitereert** / ofte gebaet hebbe / wat gewinne zoudet wesen van zijn lichaem onthonde te worden / als hy niet terstont by zijnen Zalichmaecker Iesum Christum ware ghecomen / om met hem te leven ?

Laet nessen dese / u niemant oock ontnemen de seer troostelicke woorden die de Zoon Gods heeft gesproocken : Dit is de wille des Vaders die my gesonden heeft : Dat een yegelick die den Sone siet, ende in hem gelooft, het ewighe leven hebbe, en ick sal hem opwecken ten uitersten daghe.

Twee dinghen / werden handen Sone Gods alle gelooibigen beloofte en toegeeft / die wel aemerckens weerdich zijn.

Ten eersten / het ewighe leven : uamelich / dat alle de ghenen die aen hem gheloovent / met een oprecht en warachtich gheloove / dat sy na dit leven zullen hebben het ewighe leven.

Ten tweeden / dat hy hem sal opwecken ten uitersten daghe.

Maer om dese twee dinghen die Christus den ghelooibigen beloofte wat naerder in te sien / laet ons eens met malcander wel insien en overleggen / hoe dese twee belooft de dinghen / als het ewighe leven / en de opwekkinge ten uitersten daghe seer bequamelick werden onderscheyden.

Het ewighe leven stelt Christus albereerst / tot troost van alle gelooibigen : uamelich / dat hy hen lieden / wanneer sy steruen / wil geben het ewighe leven : dat is / dat hy hare stelen terstont wt hare lichaem gescheppen zijn.

ghenich / die de zielen van de gelooibigen na dit leven van de blypschap des ewighen levens wilsingten.

Schijfsuurtige betogen / dat de zielen der gelooibigen by God comen. Ecclesiastes 12. 7. **Wat het borch genoemt Ecclesiastes.** **Wat de woorden Pauli.** Philip. 1. 23.

Wat de woorden Christi. Ioan. 6. 40.

Twee dinghen sijn te onderscheiden : **Christi aen te merken.**

1. **Belofte des ewighen levens.**

2. **Opwekkinge ten uitersten daghe.**

Dese twee beloften werden onderscheyden.

Met eerste
gaet aen de
salicheit der
zielē / terstont
na dit leven.

Het tweede /
de opweckin-
gh e der licha-
men / dat de
selbe ten jong-
sten daghen
tot de ewige
salicheit zult
len vereenicht
worden.

de/wil ghebeft dat ewige leven. In het minste doet hy in dese woorden
geen verhael / dat hare zielen noch soo langhe tijt / tot den wtersten dage
zouden moeten slapen ofte rusten. Om zulcken waen wech te nemen / soo
stelt hy de belofte van het ewige leven voor de opweckinge ten wtersten
daghe. Daer na / te weten / na dese belofte van het ewighe leven die de
geloofte terstont na haren doot aender zielen zouden ontfangen ende ge-
nieten / soo stelt hy de belofte van de opweckinge ten wtersten daghe / na-
melick / dat deselve daerna inde volcindinghe des werelts sal geschieden.

Nemt Leser hier wel acht op / te weten : datmen de belofte Christi
moet onderscheyden / en niet alsoo hy malcanderen voeghen / als of de
ghebinghe des ewigen lebens / ende de opweckinge / teffens te gelijk op
een tijt zoude geschieden. D'een gaet voor / nammelick / tot troost der zielē /
D'ander volcht na tot troost van alle gheloofigen / dat hare lichamen ten
wtersten daghe zullen opgeweckt werden / ende dat als dan hare zielen niet
hare lichamen vereenicht zijnde / beide te samen de volle blijscap in het
ewige leven zullen ghenieten en deelachtich wesen.

Hier toe dient het woort / ende, wesende een woort het welcke de deelen
van sekere rede / ofte oratie wel voecht hy malcanderen / maer nochtans
op sulcke sinne en maniere / dat t' ghene voorgaet / blijft in zijn gheheele / en
t' ghene volcht daer by oock behoort geboecht te werde : Als / ofte Christus
wilde seggen : dit is den wille des genen / die my ghesonden heeft : dat een
pegetick die den Sone siet en in hem geloof / het ewige leven hebbe : (na-
melick / eerst in zijn ziele / als deselve wt het lichaem sal gescheyden wesen.)
En ick sal hem opwecken ten wtersten daghe : te weten / inde volcindinge
der werelt / sal ick zijn lichaem opwecken / ende alsoo sal als dan die sijn
geloof / volcomelick beyde aen ziel en lichaem dat ewige leven hebben.

Ick houde / (onder verbeteringe) Christelike Leser / dese verclaringe
over de woorden Iesu Christi, de mate des gheloofs gelijckformich te wesen /
oock mede troostelick in alle manieren / voor alle den ghenen / die in Iesum
Christum geloovende / niet alleen ten joncksten dage die ewighe salicheit
verwachten / maer die deselve oock terstont als sy doot zullen zijn / aen
hare zielen verwachten / met een groot en hertelick verlangen.

Iet dese mijne uitlegginge comt oock overeen de seer godvuchtige en
hooghgeleerde Petrus Martyr. een vermaert Theologant by onsen tijt ghes-
ceest zijnde inde Christelike gerefornieerde kercke / schrijvende over het
1. Cap. des eersten briefts totten Corinthen, vers. 12.

Ick en en niet nalatē tot stichtinge hierby te borge de woorden dienende tot
d' onsterffelichz der zielē / geschiedt staet dat voer der wijshe / aldus luydende.

De rechtveerdighe zielen zijn in Gods handt, ende geen quale en roertse aen.
Voor den onverstandigen worden sy aengesien, als sterven sy, ende haer af-
scheyden wort een pijn geteekent. Ende hare hennavaert voor een verदैft doch
sy zijn in vrede hoewel sy voor den menschen vele lijdens hebben, soo zijn sy ge-
willes hopen, dat sy nemmermeer sterfen.

Overeenstem-
minge heeft
Iharicus /
met de voor-
gaende vercla-
ringhe / schrij-
vende over het
15. Cap.

1. Cor. 5. 12.
Het oock in
syn locis com-
munibus.

Loco. 13. scilicet

ene 23.

Welke wt
het hoer der
wijf heft.

Cap. 3.

Seer troosteliche woorden voor alle menschen / die wt den gheloove aen Iesum Christum / rechtveerdelick in dese Werelt gheleest hebben / dat hare zielen wt hare lichamen ghescheyden zijnde / in Gods handen comen / niet en slapen totten jongsten daghe toe : ofte erghens in een plaetse zijn / daerse noch blyschap / noch pijn en hebben : ofte dat hare zielen met hare lichamen vergaen / en niet meer en zijn. Keen/keen/daer wozt geseyt / dat hare zielen zijn in Gods hant : Dat is / datse by God leven/verlost zijnde van alle swaricheyden / diese soo langhe sy in hare lichamen als in een ge-
 haenckentse bestoten zijn geweest / waren onderworpen.

De wijsman seyt oock / dat de zielen wesende in Gods handt / in geen quale en zijn / maer in vrede / dat sy zijn gewisses hopen : dat is (gelijck de Gadruchtige en hoogh-geleerde Franciscus Iunius Doctor inde godheyt / en eertijts een seer vermaert Professor inde hoogh Schoole tot Leyden / sulcx verclaert en wilept) dat so het dinc datse ghehopet hadden / nu na haren doot hebben vercregen : te weten / dat sy nemmermeer en sterben / de onsterffelicheyt deelachtich zijnde door den Salichmaker Iesum Christum / die de doot heeft te niete gemaecht / en het leue in het licht gebzacht / en de onsterffelicheyt door het Euan-gelium.

Deselue wijsman in de voorverhaelde woorden / straft oock ernstelick de wereltsche mensche / die harde rechtveerdigen / als so zien datse sterue / een zeer quaet oordeel geven / seggende : dat sy van God rechtveerdelick gestraft zijn / met veel verdriets. Item / met zieleken wesende vol pijn en benant / hebben daer de doot is nagevolcht / die haer gheselick heeft verdozen en te niet ghemaecht / sulcx dat het tenemael nu niet haer gedaen / ende wt zoude wesen / upt dese werelt wtgeruckt wesende / als onredelijcke en onberuustighe creaturen.

Alsodanigen Lasteraers werden van de wijsman genoemd onberstandighe menschen : hy verclaert dat haer oordeel valsch is / ten aensien / dat de Godsaligen van God maer door een tijt lanck zijn besocht en beproeft met vele tribulatten in dese werelt / gelijck het gout inde oven : opndelick / dat hy haer als zijner weert zijnde wt dit dal der tranen gehaelt ende verlost heeft / oock mede henlieden / dat is / hare zielen tot hem heeft opgenomen ende ontfanghen als een vetten offer.

Dat is de rechte zin en verstant van dese woordē wt het 3. Cap. van het 1. vers. tot het 7. vers. in het boeck der wijsheyt.

Hier mede comt overeen t'ghene men noch leest in het selve boeck der wijsheyt / alwar de Auteurs niet dese nabolgende woorden beschrijft / de ghelicksaligen staet der rechtveerdigen na dit leven in het ewige leven.

De rechtveerdige zullen ewighlick leven, en de Heere is haren loon, en de alderhoochste forghet voor haer : Daerom zullen sy ontfangen een heerlick rijcke, ende een schoone croone van de hant des Heeren.

Voecht hier nu t'gene inden brief totten Hebreen staet geschreuen. Ghy [sent d' Apostel] zijt gecomen totten berch Sion, en tot de stadt des levendigen Gods, tot dat hemelsche Ierusalem, en de vergaderinge der ontallicker Engelen

Verclarin-
 ghe
 van de selve
 woorden die-
 nen bet gro-
 te vercooping
 ghe.

Franciscus Ju-
 nius in uotis
 ad caput ter-
 tium huius
 libri sapien-
 tiae.
 2. Timoth.,
 1. 10.

Sapien. 3. 16.
 17.

Hebrae. 12.
 Sapien. 12.
 22, 23, 24.

ende tot de Gemeente der eerstgeborenen, die inden Hemel geschreven zijn, ende tot de Geesten der volcomen Heylighen : ende tot den Middelaer des nieuwen Testaments Iesum, en tot het bloet der besprenginghe, dat beter dinghen spreekt, dan het bloet Abels.

Aemerckt hier Ghyselike leser / die heerliche weerdicheyt / die God wt groote barmherticheyt sijn wtvercozen dooz den geloove Iesu Christos sijn lieven **S**me tughelijge zynde / niet alleen in dit leven heeft gegheven / ende ghelichaeken / maec die hy ghebenedijt / oock na dit leven bereypt heeft de selve wtvercozen / beyde aen ziel / ende aen lichaem.

De ygentlike sin / ende verstant van de woorden terstont gesiet zynde / bestaet daer inne / dat d' Apostel ofte d' Auteurs desen briefts den Hebreëen leert / ende onderwijst / dat de wech totten Hemel om dooz hen lieben ende alle ghelooovighe daer inne te comen / bereypt ende vercregen is dooz den doot / ende offerhande Iesu Christi aen den cruce. Naemelick / datse daer deur gecomen sijn totten berch Sion / ende tot de Stadt des levendighen Gods / Ende intusschen werdt ons inde selve woorden oock geleert / ende dooz oogen gestelt de leerings bande onsterffelicheyt der Zielen : Item waer de Zielen der geloovigen nadit leven haer plaetse ende residentie hebben.

Dat de zielen onsterffelick ende de sielen der gelovigen inden Hemel sijn / is dese getuygenisse soo claer / dat niemant daer tegen en kan ofte behoort te segge / het zyn de woorden des H. Geests dooz d' Apostel hier seggende onder andere woorden : en ghy zijt gecomen tot de Geesten der volcomen Heylighen. Dooz de Geesten der volcomen Hepligen werden verstaen de zielen van de vrome ende Godsalighe menschen. Geen andere Geesten kunnen hier dooz verstaen worden : geen Engelen / want van de selve heeft hy recht dooz dese woorden gesproken : Ghy zijt gecomen tot de vergaderinge der ontallicker Engelen. So blyft dan onwederspieckelick / datmen dooz de Geesten der volcomen Hepligen / moet verstaen de Heplige zielen die hare Lichamen verlaten hebbende dooz den tijtelicken doot nu inden Hemel sijn / niet meer als daer onderwoorpen sijn de enige sonden / swachheden / ofte gebreken gantsch perfect / en volcomen sijn. Daeromme werden sy hier genoemt Geesten der volcomen Hepligen / wesen / als onse Salichmaker Iesus Christus seyt / geelick Engelen Gods inde Hemel. De Oudebaders en insonderheyt Chrysostomus verstaen dese plaetse oock van de zielen bande ghelooovighe afgeschorben menschen.

De woorden Chrysostomi luyden aldus. Animas dicit, quae apud deum probabiles extiterunt. Dat is : Hy verstaet de zielen, van den ghenen die voor God wel ende vromelick gheleeft hebben. **D**e seer Goduyctighe / weffelike / Hooghgeleerde Leeraer der Ghereformeerde kercke Ioannes Calvinus verstaet oock by de Geesten der zielen der ghelooovighen / alsoo schryvende :

Hier wt machmen lichtelick verstaen, dat de Godsalighe zielen, soo wanneer sy van hare lichamen sijn gescheyden, dat sy evenwel nochtans by God leven : want anders

De verstante twee dinghen dooz oogen gestelt worden.

1.

De salicheyt vercreghen dooz de doot / ende offerhande Iesu Christi.

2.

De onsterffelicheyt der zielen.

Geesten der volcomen Heylighen / sijn de Zielen der geloovighen.

Math. 22. 30
Bezugs wt de oude ende nieuwe Testamenten.
Chrysostomus.
1. Cor. 13.
Caput ad Hebr.
Rom. 8. 2.
Calvinus.
Super 1. Cor.
Epist. ad Hebr.
2. Cor. 12.

anders en souden wy by haer niet kunnen comen, om tot hare ghelichchap mede by ghevoecht te werden.

M. Iohannes Piscator een seer treffelic Professoor inde Godheyt inde vermaerde Schole van Herborn, schryvende over dese plaetse/sept also: Daer werden verhaelt de Geesten der volcomen Heylighen, Dat is: De sielen van de afgestorven geloovighen, die nu altede in den Hemel sijn ontfanghen: deweicke pleech genoemt te werden, de triumpherende Kercke: niet tegenstaende de volle triumph de welcke gehouden sal werden beyde ghelijck aen zielen en aen lichaem, behouden wert tot den dach des oordeels.

In alsulcken ghevoelen sijn alle andere Scribenten t'onsen tijde / die ick hebbe doorszien/ende ghelesen.

Derhalven/Christelike Leser/ aengesien de onsterffelicheyt der zielen nu in dit Capittel meer als genoegsaem is bewesen/ende dat ick ten overvloet in plaetse van een wederberhalinge/ behalven alle voorszgaende bewijsreben/ over dese materie/ noch dese laetste Schryftuer- plaetsen niet bygaende verclaeringe daer by geboecht hebbe/ genomen wt Ecclesi. cap. 12. 7. Phil. 1. 23. Ioan. 6. 40. Sap. 3. 1. 2. 3. 4. Sap. 5. 16. 17. Heb. 12. 22. 23. 24. So ist/ dat ick om Iesu Christi wille/ uwer liefde van gantscher herte wil Sgebeden hebben/ ghy wilt de leeringe/ende het onderwijs/ van de onsterffelicheyt der zielen tot noch toe gebarn/ niet in de wint slaen/ ofte wepnich daer op acht nemen. De salicheyt onser zielen isser aen gelegen. Lupsere niet na den genen die u anders souden willen wijs maken: Ghy sult u oock daer na berlenende/ u selen selck bezogcn vinden. Inder ewicheyt sal niet anders bebonden worden/ dan geijse wt Gods H. woort/ en upt de getuigenissen der Hepliger Outvaderen/ Leeraers der kercke/ de onsterffelicheyt der zielen/ mitsgaders de salicheyt van de geloovtge zielen seer claerlijck en dypdelick tot noch toe is geleert en voorszgedragen. Nemet ter herten.

Een sonderlinge troost hebben daer upt waer te nemen alle opzeker gelovtge Christe menschen: Ter contrar/ die anders daer van gevoelen/ benemen hen selven/ en anderen die sy niet hare quade/ en ongefondeerde opnien innemen/ende verlepden/ een seer groote vertroosting en ontwispeliche gerustheyt in hare conscientien.

Het kan oock gebeuren/ de gene die desen troost missen/ en het daer op laet aankomen/ dat hare zielen wt hare lichamen sehpende mede vergaen/ en te niet comen/ ofte dat se slapen ten joncksten daghe toe/ ofte ergens in een plaetse sijn/ daer sy noch blyschap noch pijn en hebbe/ en dat hare zielen noch so lange/ ofte ter zalicheyt/ ofte tot de verdormentisse/ wt sel hebben/ tot dat in de beleyndinge des werelts/ hare zielen met hare lichamen eerst sullen herenicht werden: dat sy segge ick/ kunnen geraken tot een wilt/ woest/ ongebonden/ onchristelic/ en Epicurese leven/ denckende/ en sprekende by wt als geschieden staet in het boeck der wijsheyt/ gelijck zijnde de rouwe lieder. Het is een cort, en moeyelick dinc om onse leven, en wanneer een mensche daer hegen is, so is het gantsch niet hem wte, so en weet men oock niemanden niet, die wt der Hellen weder gecomen zy. Van onverleens sijn wy gheboren, ende waren

Piscator
super hunc
locum,

Menspreek
tot den Leser/
met een ver-
maninge ont-
by de seeringe
vande onsterf-
felicheyt der
zielen te wille
blijven.

Om de heyl-
troostinghe
daer inne ge-
legen zijnde.

Anders gae-
het toe met
de ghenen die
een contrar
ghevoelen
hebben.

Wetste
Capitel. 2
1. 2. 3.

weder henen, recht als waren wy noyt gewaest. Want het snuyven in onser neuse is eenen roock, en onse reden is een voncxken dat hem uyt onser herten roert. Wanneer dat selfse wigebluscht is, soo is het lijf daer henen, gelijk als een afgedaen asche, ende de Gheest verdwijnt als een dunne locht, &c.

Wesf. 5. 6. 7. 8.
9.

Item. Onse tijt is, gelicke een schaduwe, die henen wech vaert: en wanneer wy wech zijn, soo en is daer geen wederkeeren: want het is vast versegheelt, dat niemant weder en compt. Wel aen nu, ende laet ons wel leven, dewijle dat het voorhanden is, ende onses lijfs ghebruycken, dewyle het jonck is. Wy willen ons niet met den besten wijne ende salve vullen, laet ons de meybloemen niet versuymen. Laet ons crancken draghen van jonge roosen, eer sy verwelckt worden. Onser geen en laet het hem seynen met pralen: datmen alomme speuren mach, dat wy vrolick gheweest zijn: wy en hebben doch niet meer daer van, dan dat. Laet ons eten, en drincken, want morghen sterven wy.

1. Cor. 15. 32.

Ich sal hier van verhalen sekere exempelen tot dese materie seer bequamenlick passende/ geschreven in sekere chonijcken ende historien.

Exempelen
van den Paus
Paulus Tertius

Men schrijft/ ende wert vooz warachtich ghehouden/ dat Paulus Tertius Roomsche Paus geweest zijnde Anno 1534 op zijn doot hebde tot zijn Cardinelen geseyt heeft: Nu sal ick vernemen, ende ghewaert worden, offer een God, Siele, Duyvel, Helle, ende een ander leven na dit leven zijn: Het welck ick tot noch toe niet en hebbe, noch willen gelooven.

Item vanden
Paus Leo de
cinus,

Leo Roomsche Paus de thijende van dien name wesende ten tijde / als de Godvruchtige ende hoorch gheleerde Doctor Martinus Lutherus alder eerst tegen des Paus aflaten heeft gheschreven Anno 1517. Liet op een seker tijt by hem aen zijn tafel noden twee dappere Philosophen / mannen geweest zijnde van groote gheleertheit / cloeckheit / ende erbarentheit / ten eynde by de selve mochte hoorzen disputeren van den staet / ende ghelegentheit der zielen na dit leven. Ende als dese twee over tafel met malcander doende waren met verscherpde discursen / ende disputeren over dese materie: Deen sustinerende / ende niet cloecke / wel gefondeerde redden / ende argumenten bewerende / dat de zielen onsterffelick waren / vander zijn wijsste beste doende om staende te houden dat de zielen sterffelick en vergaenckelick waren: t is geschiet / als sy teghen malcanderen niet meer dese materie aengaende / en wisten by te bryngghen / te vreden waren dat de Paus over hebbende hare disputeren / redden / ende argumenten zijn oordeel soude wysprecken / welck oordeel / sententie / ende wyspraek aldus gheschiedt is. Ich seide de Paus / hebbe uwe disputeren gehoozt / ende ghy die gedisputeert / en beweert hebt / dat de zielen onsterffelick / ende onverganclick zijn / schijnt wel de maerheit over dese materie aen uwer zijde te hebben / maer de discursen / en redden vanden andere die contray heeft ghedisputeert / dat de zielen sijn sterffelick / ende verganclick / maken my blyder / ende vrolicker om goeder

der dinc te wesen/ ende te meer goet ciere te maken / seggende haer by / dat aengaende dese materie / hen zeer wel aenstont het oude vers / t'welck Cornelius Gallus hadde gemaecht aldus luydende.

Et redit in nihilum, quod fuit ante, nihil.

Dat is :

Ende het compt tot niet/ t'welck te vozen niet is gheweest.

De Historien vermelden / dat Iulius, Paus van Rommen ghelweest zynde Anno 1550 de derde van dien name / oock is geweest van alsulcke gevoels. Hy is in het Concilje van Trente van wegen en inden name vanden Paus Paulus tertius / daer te vozen van verhaelt is / opperste Cardinael / Legaat ende President geweest.

Item vanden
Paus tullio
tertius.

Set/ leser / wat een Heylicheyt gheweest is by dese voer verhaelde Wiscchoppe / ende Pausen van Roomen / die gehouden / ende geacht willen wesen Stadthouders Iesu Christi op deser aerde / opperste hoofde van zijn Gemeente / dewelcke God niet synen bloede heeft vercregen. Soo gatet / wanneer de onsterfclicheyt der zielen wert ontken / ofie in twijfel ghetracken. Het en syn geen exempelen vande eyne slechte personen / maer van zeer groote personagien als geseyt is. Een pegelick heeft dan wel toe te sien soo lief als hem is zijner zielen zalicheyt / dat hy van der selven onsterfclicheyt mach hebben een oprecht geloove ende een Christelick gevoelen.

Beduyt hem
het twerde
Capittel.

Meer exempelen neffens de voorszagende / soude ich kunnen verhael / maer om myn tyt hiermede niet te verslyten / ende om te mogen comen tot andere dinghen de materie vande zielen aengaende / zeer weerdich om kennisse daer van te hebben / ick wil dit Capittel hiermede bestuyten.

3. Capittel.

3.

Capittel.

Van den oorspronck ende beginsel aller Menschen Zielen.

Vanden
oorspronck
aller men-
schen zielen.

VAn den oorspronck / ende beghinsel aller menschen zielen / syn niet alleen by de Heydensche Philosophen / en andere geleerde mannen / maer oock by de Christelike Doctoren en Theologanten by ouden / ende by onse tyden / alst gewest groote / en verschepe opinien / oock mentchbuldighe disputatien.

Hier van syn
de verschepe
geboeten ende
opinien.

Sommighe syn in dat gevoelen / zeer bestich daerinn oock synde / meynende / dat sy syn / ex traduce, gelijck de gheleerde sulcx in latynsche sprake ghebruycken / ende wilspreken. Dat is te segghen : dat sy in een pegelick menschen lichaem comen / ende voort gheplant werden door Gods wonderbaerlike cracht ende werkinghe van vader en moeder / even op de wyse ende mantere / ghelijck de rijckens op de boommen wt de wortel ofie stamme zijn spruytende / en voortcomende / ende gelijck de loten vande wijngaet is daer beghinsel / ende oorspronck hebben upr de wortels ofie stammen. Om

dit

dit duytelicker uyt te spreken: hane meynunghe is hier van dese: namelijk
gelijck het lichaem des menschen / uyt menscheliche sade woort geformeert/
sijn beginsel/ en oorspronck daer uyt nemende/ dat eben oock also des men-
schen ziele voortcomt ende overgebracht wert uyt de de selve materie mee
de lichamen / ofte uyt de ziele des menschen sonder materiael sade: dat is/
ghelijck het lichaem van den mensche voortcomt / dat de ziele oock alsoo
van des menschen ziele wert voortgebracht / daer uyt voortcomende / zijn
oorspronck/ ende zijn beginsel daer uyt nemende.

2. Sommighe gevoelen/ dat de eerste ziele uyt niet van God is geschapen:
maer dat daerna de zielen uyt de eerste ziele/die van God in Adams lichaem
is ingeblasen/ c'samen met de lichamen voortgeteet / ende voortgebracht
werden/ wesende nochtan onsterffelick.

3. Sommighe meynen/ dat de ziele lichamelick is / ende lichamelick ghe-
genereert wert.

4. Sommighe segghen / dat de ziele / een gheest is / ende dat se gheestelick
wert gepropageert/ ofte voortgeteet/ niet anders dan gelijck d'een licht van
het ander wert onsteken/ ende lichteende.

5. Sommige late toe/ dat de ziele wel van God sijn/maer dat se ewich zijn/
als God selve/ en alle de hemelsche substantie. Item datter een seker getal
is van zielen/die daerna / na Gods beliede/ stueringe en regeringe inde li-
chamen der menschen / elck op zijn tijt/ werden ghebracht/ en ingestortet.

6. Sommighe statu toe/ dat se van ewichheit als God/niet en zijn gewest/
eben wel zijn sy in dat gevoelen / dat se int beginne als alle dingen van God
zijn geschapen/ c'samen gelijck op eenen tijt oock van God zijn gheschapen.

De dese optien/ sommighe geheel absurd ende vromdel/ Depdensch/
A sommighe ghantsch godloos wesende/ sommighe eenighe schyn heb-
bende na het menschelick vernuft/ en verstant/ maer niet na de waar-
heit die uyt God is/ gheuen ons te kennen/ ja leeren ende onderwysen ons
dat wy in dit hooghe wonderbaerlick werck Gods namelijk/ van den oors-
pronck/ ende beginsel der zielen / en in alle anderen hooghe verborgentheid
Gods / ons verstant geuangen moeten gheuen onder de waarheit die God
ons van deselden in sijn v. woort heeft geopenbaert/ en te kennen geuen.

Daet ons dan Christelike leser / wat God ons van dese materie / in sijn
woort geopenbaert heeft / met malcanderen in de bresse des Heeren insien/
ende doozsoeken.

Wat selve leert ons / hoe de mensche is geschapen/ eerst na het lichaem/ ten
twede/ nader ziele.

Van het lichaem schrijft de Heplighe Moses also: En God de Heere macce
den mensche, uyt den clompe der aerden.

Van de ziele seft hy: Ende hy blies in hem de levendighen adem in zijn ne-
se, ende also wert de mensche een levendighe ziele. Dat is: God heeft den

mensche een levendighe/ menschelick/ vernuftighe ziele ingeblasen.

Hier uyt werden wy nu geleert/ dat God het werck/ om zielen des men-
schen te gheuen/ ende mede te deelen/ gheen geschapen erraturen en heeft ge-
gheuen/ ofte eenichsins medegederit: maer dat hy dat selve woort sien selve
geheel.

Deer absurd/
Depdensch
godloos/ som-
mige enige
schyn hebben.
Opzichte on-
derwijlinghe
handen oors-
pronck der
zielen uyt
Gods ghe-
lich woort.
Mosis beschry-
vinge van des
menschen li-
chaem en ziele.
Quaef. 2. 7.

geheel heeft behouden.

Gheestich dan God inde eerste scepplinghe / in het lichaem van Adam de ziele heeft gemaect / ende ingheblasen / also moeten wy gelooven / ende ghevoelen / dat oock God nu soo teghenwoozdelick handelt / Namelick / waneer het menschelicke scepfel in moeders lichaem soo verre is ghecomen / dat het in alle zijn leden is geformeert / hebbende een mensche gestaltenisse / dat alsdan God almachtich daerinne scheidt / maect / ende instootet die eerdele ziele / het lichaem te voozen geen leven hebbende / lebendich makende / in hoegen dat het jonge kindeken in sijns moeders lichaem noch besloten zijnde / hem roert / ende beweert dachelicks meer / ende meer wassende / en toenemende / tot dat de tijt van negen maanden verhuylt sijnde / ofte eerder dooz Gods schickinghe / ende na gelegentheyt van saken in dese bedroefde werelt te voorszijn compt / tot de gheboorte hen presenterende / ende d'uytcomisse upt zijns moeders lichaem verwachtende.

Met dit gevoelen dat God een schepper der zielen inde menschen is ende niemant anders / accorderen meer andere schryftuerlike ghetuygenissen / als volcht.

Moses ende Aaron hoorende van God almachtich / dat hy Korah Dathan ende Abiram 'met alle haren oproerighen aenhanck wilde verdelghen / vielten op haer aengesichte / ende spraken : Och God ghy zijt een God der Gheeste alles vleeschs : oft een man ghelondicht heeft / wilt ghy daerom over de gantsche menichie vvoeden ?

De sume van dese woorden is : O God de welcke lebende ziele gegheven hebt allen vleesch / dat is alle menschen. Seer dupdelick werden alhier vleesch / ende Gheest teghen malanderen gestelt / het vleesch te weten / zijn voorszponck hebbende hande ouders : de Gheest zijn voorszponck alleen van God hebbende.

De Heylighe Propheet David zept : Hy heeft hare herten geschapen / dat is : Hy / te weten God / heeft hare zielen geschapen / ende ghemaect. Het woort herten / verstaen de Hebezen vooz de ziele.

De Prediker seyt : Gelijck als ghy niet en vvetet den vvech des Gheest, ende hoe de beenen in moeders liue bereyt vvoerden : Alsoo en cont ghy oock Gods vvercken niet vveten / dat hy doet over al.

Ofse gemeynte Texten inde nederlantsehe dupsche spraken luydt al dus : Gelijck als ghy niet en wetet den wech des vvinns. Maer andere gheleerde mannen / insonderheyt Petrus Moravicus Lascovius / Vngarus in zijn disputatie / de hoc Problemate : An anime rationales, sicut corpora, per feminale traducem Propagantur, an quotidie vero à deo create, corporibus nascentium infundantur ? oberfettet anders / stellende vooz het woort / Venti dat is / des vvinns, stelt hy in Latijnsche sprake, Spiritus, dat is / des Geests. De woorden des tezte brengen dese oberfettinge oock wtzuckelir mede. De propositie des Predikers is dese : dat de menschen alle de wercke Gods niet volcomelick en connen weten. Dese Propositie bewijst de Prediker met 2. argumenten / ofte bewijsredenen : d'eerste neemt hy van het menschelicke Lichaem : het tweede van de ziele.

Getuygenisse upt het vierde boeck Moyses genootm. Ruinen.

Numm. 16. 22.

Getuygenisse Davidis. Psal. 33. 15. Getuygenisse des Psal. 138. 1. Eccles. 11. 5.

Petrus moravicus in zijn disputatie / ober dese vraghe / of de zielen van God inghesloet werdt : ofte / datse van de anderen vo prodenit.

Verclaringhe
van het lichaem
des mensches

Wat nu aengaet het lichaem/ hy seyt: dat niemant volcomtelick en kan weten de verschepdenheyt van de beenen/ ende aderen in moeder's lighde/ hoe namelick: wt een ongeacht element/ ende bloepende sade/ het menschen lichaem verschepdelic verandert wert in so seer verschepde figurē/ en leden/ siem/ hoe wt het selve sade het een deele vleesch/ ende moezwe wert/ het ander/ roert ende beensachtich wert: daerenboven/ hoe het een in de aderen staet/ hen were ende beuwerche/ het ander/ hoe het inde zenuwen wert gebonden/ ende vast ghehouden.

Verclaringhe
van de Siel.

Wat nu de siele aengaet/ hy seyt: dattet so verre van ons is dat wy de selve soude kennen/ dat oock wy int minste den wech verfertelick niet en connē weten/ noch doozgonden/ hoe sy in het lichaem mach komen.

Waer hoozen wy/ dat de Prediker in dese vooz-verhaelde woorden/ de siele toeschijft/ datse dooz een zekere wech soude inconnē in het geschapē lighaet: Doozwaer/ in die de siele in moeder's lichaem met het lichaem soude ontfangen werden/ en dat God sulcks alle niet en soude doe/ de siele in het lichaem in stozende/ hy soude sulcks wel geschreven ende vorgedrukt hebbe.

Dehoone ghe-
uipghenisse
des Ghe-
keres.

Eccles. 12. 7.

De selve Prediker ooc noch also. Het stof moet weder tot aerde comen, als het gheweest is; ende den Geest weder tot Gode diele heeft gegeven.

Behalven de onsterffelichheyt der zielen/ die hier beweert wert/ (ghelick in het voozgaende Capittel verhaelt is) soo wert oock in dese woorden verhaelt/ ende aenghewesen het beginsel ende oorspronck der siele.

De selve wert clærlick aenghelwesen in de woorden: En de Geest weder tot Gode diele heeft gegeven. Want als de Prediker seyt: weder soo siet hy op de voozgaende woorden/ die hy van het stof/ dat is van het lichaem des mensche heeft gesproken/ namelick: gelijc dat selve lichaem/ dat maer stof is weder tot aerde comt/ ende tot aerde verandert wert/ also sal de Geest/ (wil hy seggen) weder tot Gode comen/ diele heeft gegeven. Sal nu de Gheest/ dat is/ de siele weder tot Gode comen/ soo moet nootdadelick volge/ dat sy eerst in het lichaem is gecomen: En ist zake/ dat de siele van elders/ ofte van ergens een plaetse in het lichaem is gecomen/ gemiticht sy weder comt tot de plaetse/ van waer sy is gecome: so volcht dan daer wt onwedersprekelick/ dat de siele niet in moeder's lichaem en wert gesaep/ ofte geteelt/ noch van het lichaem/ noch vā de siele des Vaders wert over gedracht. Waer dewijle de Prediker seyt/ dat de Geest/ dat is/ de Siele weder tot Gode comt/ soo moeten nootdadelick beslupten: dat sy van Gode in het lichaem ghefozmeert zijnde tot een menschelike substantie/ is gecomen/ ende ingheslozet dooz zijne wonderbaerlike macht/ ende alomgenheyt.

Getuigenisse
tot het boeck
Job.
Job. 10. 9. 10.
33. 12.

Van de Scheyppinge der zielen hebben wy in het boeck van Iob. een zeer schoone ende heerlike gheschuyfghenisse.

Vwe handen, Heere, hebben my geschapen, en gemaectt alles wat ick om en om ben: ende versincket my geheelick. Denckt doch. dat ghy my wt leem gemaectt hebt, en sult my weder tot aerde maken. Hebe ghy my niet gelijk als melck gemolckē, ende als kase laten runnen? Ghy hebt my huyl ende vleesch aengeroghen, met beenen ende aderen hebt ghy my reet samen ghevoecht. Het leven, ende weldaet hebt ghy aen my ghedaen, ende

ende uwe oplien bewaert mijnen adem.

Ac sal dese woordē verclard met de eygē woordē/die de seer Godbyushef-ge/en Hoochgelterde Henricus Bullingerus over dese plaetse heeft geschre-
 Twee dinghen werden in dese woorden beschreven 1. 30 hebben wy hier

een heerliche en clare beschrijvinge van de ontfanc kenisse des menschen
 Als haems in zijn s^omoeters lichaem vers. 9. 10. 11. 2. daer na sielt hy daer
 by den oorsprongk van des menschen ziele/ als Iob sept. vers. 12. Het leven,
 ende weldaet, (of te na den latynsche text) barmherticheyt, hebt ghy aen my ge-
 daen, ende uwe oplien bewaert mijnen adem.

Siet/sept Bullingerus, Het leven/dat is/de ziele/werdt van God het Lico-
 haem gegeven als het selve ten volle tot een menschelick schepsel is gefor-
 meert/ende volmaecht. Wyder sept Iob: Het leven, ende weldaet, (ofts barm-
 herticheyt) hebby aen my gedaen.

Bullingerus sept hier op also: hy/te weten Job/ heeft by het woort/leven/
 barmherticheyt ghevoecht. Want het is een wonder/ dat de jonghe vrucht
 in den buick zijns moeders in soo veel vellekens ingewickelt / ende inghe-
 wentelt/leven kan. Soo wert dan hierinne openbaer een groote weldaet
 van Gods barmherticheyt. Nu volcht daer na in de woorden Iobs, dooz
 maniere van wtlegginge: Ende uwe oplien, dat is: uwe doozsienicijpt/ende
 bewaeringe/ heeft bewaert mijnen adem. Nu/sept Bullingerus t'ghene hy te vo-
 ren hadde leven genoemd/ noemt hy adem/dat is/Geest ofte ziele.

W^e hebben in het selve boeck Iobs noch hier van/ een ander zeer clare
 getuygenisse/ende welke Iob also heeft gesproken: De Geest Gods
 heeft my gemaect, ende den adem des almachtigen heeft my het leven gegeven.

Twee dinghen verhaelt hier de Heylighe Iob, 1. dat hy/te weten syn lico-
 haem/dooz Gods cracht gemaect is/wt het zaet van zijne ouders. 2. So
 maect hy een onderschept tusschen de scheypinge / ofte makinge van zijn
 lichaem / ende van zijn ziele: Want wat aengaet zijn lichaem: hy gheeft
 te kennen / dat God t'selbe heeft ghemaect: nanelick wt het zaet zij-
 ner Ouderen; ende sulchs gheeft hy te verstaen met het woort / ghe-
 maect / eyghentlick in sich hebbende dese beteekenisse. Aengaende zijn
 ziele/hy en sept niet/dat de selve God ghemaect heeft/dooz het middel van
 zaet/gelijck hy sulcx te vozen van zijn lichaem ghesproken / ende te verstaen
 heeft gegeven:maer hy sept/ende verslaert rondelick/dat zijn lichaem/lede-
 dich gemaect is dooz den adem des almachtigen Gods. Maer hoe? Se-
 kerlick / te weten op alsulcke maniere / dat God de ziele in zijn lichaem nu
 geformeert ende gemaect zinde/ heeft ingestortet/t welc hy seer wel/ ende
 bequamelick heeft wegedrukt met het woort adem/zijn oochmerck hebbe-
 de op de woorden die Moles van de scheypinghe des menschen / wtziel ende
 lichaem bestaende/heeft geschre-: Ende God de Heere maecte den mensche
 wt den clompe der aerden: Ende hy blies hem in, den levendigen adem, in zijnen
 neuse, en alsoo wert de mensche een levendighe ziele.

So wil dan Job seggen: Gelijc God den levendigē adem in Adams neuse
 heeft gheblasen/ende also een levendighe ziele is geworden: alsoo heeft den
 adem des almachtigen my het leven gegeven / dat is: hy heeft my tot een
 levend-

Verclaringhe
 over de
 woorden
 Iobs.
 Henricus Bul-
 lingerus
 deca. 4. Ser.
 10. De anima
 hominis rati-
 onali.

Een ander
 ghebruygh-
 nisse Iobs.
 Job. 33. 4.

Verclaringhe
 over de woor-
 den Iobs.

Gen. 2. 7.

lewendighe ziele ghemaect.

Enne getuy-
genisse vande
oorspronck
der zielen.
Esa. 47. 16.

Hier mede accordeert soek/t welc God sel ve doorz de Propheet Elia heeft
gesproken. Eenē geest sal van mijnen aengesichte waeyē, ende ick wil adem make.

Wt de Latijnsche Certe sullen dese woorden beter herstaen werden / als
dus luydende: A facie dei, spiritus induit Corpus, & omnes status, five animas
ego feci. Dat is: De Gheest treckt aen/ofte berleet het lichaem van Gods
aenghesichte/enbeick hebbe alle ademz/dat is/zielen ghemaect.

De sinne van dese woorden is dese: Ick seyt God/ bent / die des mensche
Geest met vleesche omcleedet hebbe/ ick hebbe hem zynen asem ghegheven/
dat is/zijn ziele.

Zacharie ge-
tuygenisse.
Zach. 12. 1.

DE Heylighe Propheet Zacharias betuycht oock het selve / segghende: De
Heere spreeket: die den Hemel wtbreidet, ende de aerde fondeert, ende den
adem des menschen in hem maket.

De Latijnsche Certe seyt: formatque spiritum hominis in medio ejus. Dat
is/ende hy maket den Gheest des menschen in het midden van hem / in het
mid den van zijn lichaem.

Hier blijcket claerlick / dat God de ziele in het midden van den mensche
maket/ende de selve in het lichaem te voze geformeert / ende gemaect zyn
de/instootet doorz zyne godelike cracht/ende machte.

Getuygenisse
wt het boeck
der wijsheyt.
Sapien. 8. 19

In het boeck der wijsheyt staet oock geschreuen. Ick (seyt de Wijsman)
was een kint van goeder aert,ende hebbe eē sijne siele gecregen. De Latijnsche
Certe dzyckt de zinne dienende tot onse materie beter wt met dese woorden.

Eram puer ingeniosus, & sortus oram animam bonam. Dat is: ick was eē
kint van goeder aert/ende hadde doorz lotinge gecregen een goete ziele.

De woorden/ick hadde doorz lotinge gecregen/staen hier wel aen te mer-
ken. Want daer mede wert te kennen gegheven / dat God alleen de ziele in
s' menschen lichaem gheeft / ende instootet / ghemerckt het lot valt / als de
Heere wil / gelijck geschreuen staet in de bpspreucken Salamonis, alsoo spre-
kende: Het lot wort in den schoot gheworpen: doch het vakt als de Heere wil.

Job. 16. 33.
Getuygenisse
wt het selve
boeck.
Sapien. 15.
20. 11.

In het selve boeck staet noch eē seer bequame sententie/ duplest te ken-
nen geuende van waer de zielen in s' menschen lichamen comen. De woorden
luyden aldus: Des menschen herten gedachten, sijn gelijck als asche, en sijn
hoope in vader dan aerde, ende zijn leven verachtelicker dan leem: de-
Wijle dat hy dien niet en kent, die hem gemaect heeft, ende hem de ziele
die in hem wercket, ingegoten, ende de levendige adem ingeblasē heeft.

In dese woorden geeft de wijsman wel klaerlick te kenne/gelijck God
de ziele in het lichaem van Adam de eerste mensche heeft ingeblasen: dat
hy sulchs alsnoch doet/ende niemant anders.

Getuygenisse
wt het 2.
boeck der
Nachabeen.
2. Nach. 7.
22. 28.

Hier mede accordeert / t'gene men leeft in het tweede boeck der Nacha-
been/ alwaer de moeder volstandelick de doot lijdende om de wet des Hee-
ren/hare zeven sonen die oock door den Coninc Antiochus seer wzedelick
daeromme gemaeteliseert zyn/met groote bymoedicheyt aldus heeft aē
gesproken: Ick ben uwe Moeder, ende hebbe u lieden gebaert, maer den
adem, en het levē en hebbe ick u lieden niet gegeven, noch uwe lichamen
alsoo

also gemaect. Daeromme sal die, die de werelt en alle menschen heeft geschapen, u lieden den adem, en het leven genadichlickē weder geven, gelijk als ghylie d'het als nu, om sijner wet wille waget, ende laet vers.

Deze woorden zijn soo hel ende claer / dat tot de selve niet van noode en is eenighe naerder verclaringe.

Ich sal noch wt het nieuwe Tessament eenige getuygenisse onse maten die wy hoor hebben versterckende / verhalende.

De woorden Christi dienen hier toe om aengemerckt te werden / aldus luydende: Mijn Vader vverckt tot nu toe, ende ick vvercke oock.

Wt dese woorden moeten wy geleert / ende vermaent werden / dat God almachtich / ghemerckt hy tot nu toe werckt / dat hy alsooch de zielen werckt / maect / ende insjortet in de lichamen der menschen in haren moederen lichamen te voer gefoymeert / geschapen / ende gemaect wesende.

Ende hoe wel hier tegens emant soude mogen seggen / dat Moyses in het boeck der scheppinge verhaelt / dat God volbracht hebben alle zijne wercken die hy gemaect hadde / aen den vij. dage gerust heeft van alle zijne wercke die hy maecte: So dient hier op dese antwoort / namlck: dat wy in dese sake moeten overlegghen / hoe / ende in wat maniere God nu wercket / ende hoe hy inde eerste ses dagen heeft gewercket.

In de eerste ses dagen zo heeft God verscheide speeten van dingen geschapen / en ghemerckt / ende als hy alle de speeten ende geslachten van alle de dingen hadde voortgebracht / so wert van hem geseyt dat hy van de scheppinge / ende voortzettinge van nieuwe speeten heeft gerust. Dies niet tegensiaende / so verbricht / ende vermeerbert God noch alle daerh / de geschapen dingen: hy en schept niec nieuws / naer die eens geschapen dingē wercket / en schept hy / (als Christus seyt) tot nu toe / hy onderhout zijn schepel door zijne godlike wijsheyt / ende almachticheyt. Op dese maniere is gelooffelick / dat God oock noch alle daerh de ziele der menschen wercket / scheppet / en insjortet in het lichaem van een pegelick mensche / wanneer het in s' moeder's lichaem tot zijn volcomen gestaltenisse is gecomen.

Augustinus sprekende van dese sake / geeft dese solutio. No, inquit, alterius generis creatura est anima, quā illius, secundū quā sexto die factus est homo ad imaginem dei. Ob id etiam non recte dicitur deum nunc ea facere, quae tunc non consummavit: iam enim tunc animas fecerat, quales & nunc facit, & ideo non aliquod nunc genus creature facit, quod tunc in suis consummatis operibus non creaverit.

Dat is:

De ziele en is geen creatuere wesende van een ander geslachte / soochte / ander ende nature / als is gheweest de ziele / na de welcke de mensche op den seften dach ghemaect is na Gods beest / ende ghelijckentisse. Verhalende en sepmien oock niet wel / dat God nu doet / t' ghene hy doe niet en heeft volbracht. noch volbracht. Want doe ter tijt hadde God alrede de zielen geschapen / en gemaect in al sulcke hoedanicheyt / ende gestaltenisse / ghelijck als hyse nu schept / ende maect / en verhalende en maect hy nu niet een ander ghelackhe.

Getuygenisse
Christi.
Joan. 5. 17.

Antwoort op
een seker
genwerpinge
Genes. 2. 2.

Augustinus
lib. 10. de
Genes. ad
litter. cap. 6.

van creature / t'welck hy doe als hy zijne wercken hadde volbracht / niet en zoude hebbe ghemaect / ende gheschapen.

Idem Augusti-
nus, lib. de
sermone, de
animâ.
Cap. 41.

De selve Augustinus in zijn boeck t'welck hy van de Gheest / ende Sielen heeft gheschreven / seyt noch alsoo.

Dicimus rationales animas pro essentiâ fieri quotidie, de nihilo novas : sed pro simili natura, & institutione divinâ nō utique novas. Quales enim in exordio Deus die sexto, masculo, & foemina dedit, tales quotidie inspirat singulis, novâ de nihilo creatione, non novâ institutione.

Dat is :

Wp seggen dat de hernuete ziele/aengaende haer wesen/ende substantie alle daech wt niet / nieuwe gemaect werden : maer niet nieuwe voorgevaer / als men insiet de gelegentheit van hare gelijcke nature / ende Godlike instellinghe. Want hoedanich God de zielen inden begijne op den sesden daech den man/ende het wijf heeft gegeven : alsoedanich blaest hyse noch alle daech in alle menschen / met een nieuwe scheppinge wt niet / maer niet met een nieuwe instellinghe.

Settengnisse
dat de hand-
linge der Apo-
stelen.
Hebr. 17. 2.

Inde handelingen der Apostelen doet d'Apostel Paulus een schoone ende heerlike verclaringe van den oorspronck der Sielen / alsoo sprekende :

Hy selve (God) gheeft allen het leven, ende adem, ende alle dinck.

Hebt acht op dese woorden : d'Apostel seyt / dat God allen het leven / ende den adem gheeft. Namelick / noch hupden op desen tegenwoordighen daech. Hyen seyt niet niet / dat God Adam den eerste mensche het levē / ende de ziele eens heeft gegeven / wt d'welcke alle andere zielen fouden voortcomen / en overgebracht werden : geensins. Maer hy seyt dubbelick / dat hy noch tegenwoordelick allen / den adem / dat is / de ziele geeft / als wesende het beginfel des levens in alle menschen.

Settengnisse
van den brief
tot den He-
breëen.
Hebr. 12. 9.

De selve Apostel spreekt van dese materie noch claerlick inden bysel geschreven tot den Hebreëen.

Voort, (seyt hy) wy hebben doch onse vleeschelijcke vaders gehad, die ons castyden, ende wy vreedsen : sullen wy niet veel meer de Vader der geesten onderdanich wesen, ende leven ?

Verclaringe.

D'Apostel maect in dese woorden een merckelick onderschept / ja een tegenstellinge tusschen onse vleeschelicke Vaders / en tusschen den Vader der geesten / te kennen gevende / dat wy ons vleesch ende bloet hebben van onse rijtelicke ende vleeschelicke vaders : maer dat wy onse zielen ontfangen epghentlick alleen van onsen Hemelschen Vader / die van den Apostel ghe-noemt wert een Vader der geesten.

Wel is waer / dat God de hemelsche Vader een schepper is / beyde van onse zielen / en lichamen : maer in dese woorden noemt hem d'Apostel dooreen excellerende ende hoogwtstekende maniere van spreken / de Vader der Geesten : om dat hy in de scheppinge der zielen niet en gebruikte eenighe hulpe / ofte werckinge van menschen / maer dat hy sulck inde gesoomeerde ende geschapen lichamen te wege brengt dooreen zijne godlike wondersbaerliche cracht / ende almog ende wijs heyt.

De hooch geleerde ende seer treffelike Theologant Theodorus Beza dese plaetse over den brief tot de Hebreë uitleggende/ en verclarende/ seyt also.
De tegenstellinge schijnt gantschelick te vereysche, dat God genoet werde niet alleenlick een verlosser der zielen van hare sonde, ofte eē geestelickē hermaker, ende vernieuwer, ofte een regeerder der gedachten, maer oock een schepper van de selvē, tegens de leeringe van dē genen, die daer leeren ende drijven, dat de zielē, ex traduce voortcomē, dat is/ overgebracht werden van Vader ende Moeder/etc. Men mach by de voorgaende seysztuerliche getuyghenissen noch de woorden des Apostels Petri hier byvoegen/ in plaetse van het laetste/ aldus lydende.

Theodorus Beza super hunc locum.

Wat ex traduce gheeyt is / siet hier van een d olcomen becreit in het beginne van dit Capittel. 1. Pet. 4. 19. Getuyghnisse des Apostels Petri. Kenfynack / ende vermaninge tot dese leser.

Soo dan, de gene die lijden na den Wille Gods, dat iy hare zielen den getrouwen Schepper bevelen met weldoen.

De Apostel geeft te kennen / dat de geloovighen in haer crups hare zielen met weldoen moeten bevelen den getrouwē Schepper/ namelick God als machricht/ die zijn creaturen niet en kan vergeten. Onder dese zijne creaturen/ sielt hy bukten alle twijffel oock de zielen daer van hy alleē de Schepper is/ ende geen mensche/ ofte pet dat wt den mensche soude mogē voortcomen om in het menschelike schepsel overgebracht te werden.

Be minde leser/ ick hebbe tot noch toe wt de heylige bibelsche seysztuure des quden/ en des nieuwen testamente verjaelt/ verclaert en bewesen / den reychten oorspronck / en beginne van de zielen aller menschen. De som ne hier van is geweest : Ghelijck God inde eerste scheppinghe in het lichaem van Adam onser allen eerste vader de ziele heeft gemaect / en ingeblasen / dat wy moeten gelooven / ende gevoelen dat God nu teghens woordelick ooc also handelt. Namelick : wannecr het menschelike schepsel in moeders lichaem so verre is gecomen / dat het in alle zijn leden is geformeert/ hebbende eens menschen gestaltenisse / dat alsdan God almachricht daer inne schept / maect / ende insoyter die edele ziele : het lichaem te vozen geen leven hebbende/ lebendich makende.

Ich vertrouwe/ ommers ick hope / dat alle waerhepds lief hebbende / Christus mensch in t'gene wt Gods heyligh onbediechlick woort is verhaelt/ ende hoordestelt/ een goet genoegen daer aen sullen hebben : men is oock schullich zijn verstant daer onder gebangen te gheven tot ware ghehoorsamheyt/ ghemercht de getuyghenissen die wy verhaelt hebben/ woort gecomen ziju van de heylige menschen Gods / die de selve hebben gesproken/ gecreben zijnde van den Geest Gods : daeromme der selver getuyghenisse niet anders wesende als des Heeren onses Gods eygen getuyghenisse/ gewis is/ wijs makende den onverstandigen/ claer/ en louter/ der blinden oogen verlichtende/ oorzaak gevende/ dat wy alleē daer inne onse lust hebben/ de selve getuyghenissen ons laten zijn onse raetlieden/ en dat wy in dese materie handen oorspronck der zielen niet onse ooren verlenen/ noch aelobe en geven alsodant ge geesten die de waerheyt hier inne verdonckere/ en verwarren met vele vragen/ woorden strijden/ verheerde argueringen/ onheylige/ en pdele sprake : gelijckint zulckz bebindt by de Heydensche Philosophen/

2. Cor. 10. 5.
 2. Pet. 1. 21.
 Psal. 19. 8.
 Psal. 119. 24.
 1. Timoth. 6.
 4. 5.
 2. Timoth. 2.
 16.
 Swallinge van Heydens ende sommige Christens van den oorspronck der zielen.

losophen/ en sommige oude Leeraers en Scribenten die onder de Christen een groot naem gelydt hebbende/ ewel in dit stuck van de gesonde leere der waerheyt afgetreden/ en verdoewelt zijn geweest. In dese onse te gemoordige eenwen/ werden oock al mannen van geen cleyn aensien gevonden/ die den oorspronck der zielen ex traduce, dat is/ wt overbrenginge/ en natuerliche propagatie/ of te voortteelinghe vande ouders wille voortsaet/ ende staende houden/ hare bewijsredenen meest sonderende/ en uemende wt sommige natuerliche/ menscheliche/ en spitsinnige argumenten/ die ick stilswijgende verby gaet/ om niemants eenige quade bedenckinge/ swijmes luyken/ ende twijffelmoedichede int hooft te brengen niet overeencomende met de leere die na der Godzalicheyt is.

1. Timot. 6. 3.
Men moet
in dit stuck
hen vast hou-
den by de
christenliche
getuygenisse.
Iere. 2. 13.
Isa. 68. 27.
Joan. 17. 17.

Een pegelick Christe mensch moet hem vast houden by de schriftuerlike getuygenissen die te vozen overbloedelich verhaelt zijn/ het en zijn niet hier ende daer wt gehouden worden/ die vol hopen zijn/ ende geet water en geven/ zy zijn geputet wt de levendige boorne/ wt de fonteyne Israels.

Hier by laet ick dese materie vanden oorspronck der zielen blijve sonder eenige tegen disputen te maken met den genen die in dit stuck van een ander gevoelen souden mogen wesen. Het woort Christi staet vast/ biddende en seggende tot zijnen Hemelsche vader. V woort is de waerheyt. De woort den Zorobabels des jonckelincs die hy wtgesproken heeft in teghenwoortdicheyt van Darius Coninc van Persen, ende van Meden, mitsgaders van alle zijne amptlicken en konnen van niemant omgestoten werde. De waerheyt (seyt hy) doch blijft, ende is sterck in ewichheyt: zy leeft, ende sal de prijs behouden ewichlick.

3. Esbj. 4. 38.

Getuygenissen van sommighe oude Vaders/ leeraers der Kercke/ vanden Oorspronck der Zielen.

Getuygenisse
van sommighe
Oudvaders/
van den oors-
pronck der
Zielen.
Hier eenpaer-
lick accorde-
rende.
Wiedewen
soorten van
gevoelen.
Het eerste ge-
voelen.

Als ick met arbeyt inde dese materie doende was/ om met groote neersichent te doosoecken in de boecken van de Oudvaders/ bysonder van alsulcken die ick hebbe in mijn eyghen bibliotheek/ om te wete wat van den de oorspronck der zielen ware haer gevoelen/ leeringhe ende belijdenisse: ick hebbe bebonde/ dat sy niet eenpaerlick daerinne met malcanderen accorderen/ noch over een stemmen.

1. Sommige zijn in zulcke gevoelen/ datse sterckelick soecken te beweere/ dat de zielen der menschen voortgecomen zijn/ en alsnoch voortcomen/ en haren oorspronck nemen wt Adam de eerste mensche onser alle voortvader/ eben op gelijcke maniere/ als alle de lichamen der menschen voortgecomen zijn/ en alsnoch voortcomen/ en haren oorspronck nemen wt Adam, wesende als geseft is de eerste mensche vande welcke wy altesamen zijn ghecomen.

Onder den genen die also gevoelen/ bevind ick te wesen/ Tertullianum, Arnobiu, Apollinarem, oock Lactantium, anders somtijts nochtans zijn geboelt hier na stellende/ en verclarende/ gelijck daer na verhaelt zal werde.

Men vint dat by onsen tijden oock treffeliche geleerde mannen geweest zijn/ ende alsnoch zijn/ die hare boeken inde schoenen vande voorgaende ghesteken.

gheschieden hebben.

2. Somtijde zijn in eē geheel contrari gevoelt / vastelick gelovende dat de zielen der menschen van God alleen geschapen / en gemaectt werden / ende dat zy van hem noch alle daech door zijne godlike cracht / en almogende wijs heyt in de sichten vande jonge kinderen in haers moeders buick nu gesontert en menschelike gestaltenisse volcomelick hebbende / wonderlic ingestootet werden.

Het gevoelt / leeringe / en belijdenissen van desen / heeft zijn vaste / en zeker fundament in Gods W. woort / gelyck ick te voren wt expresse / en duptelike schriftuerlike getuygenisse sulcx betoont / verclaert en bewest hebbe.

Het die gevoelen accorderen de aldermeeste / zeer treffelike / ende godvruchtige oude vaders en leeraers der kercke / 30 vande grietische / 30 oock vande latijnsche kercke / als : Hieronimus, Ambrosius, Athanasius, Chylostomus, Irenaeus, Cyprianus, Clemens Alexandrinus, Basilus, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Hylarius, Cyrillus Theodoritus, Bernardus, en meer andere. Itē de Scholastijcken Doctoren : als Thomas Aquinas, Scotus, Durandus, Oecam, Petrus de Aliaco, Cajetanus, ende meer anderen.

Item de principaelste Doctoren ende vermaerste Theologanten ende Predicanten in dese tijden.

3. Somtijde houden den middel wech / en niet achtende het gevoelen van de vrede de opinten in verhaelt zijnde / ofte haer gevoelen ophoudende / ende niet zekers in dit stuck willende besuyten / ofte affirmeren / zy meynen dat de leeringe van den oorspronck der zielen / onder die dingē behoort gehouden en gestelt te werden / die al te hooch en te diep zijnde / ons menschelick verstant te boven gaen / dat men se daer omme oock niet en moet curiense / lick ofte al te nau doorzonden / ofte ondersoeken / daer toe gebuyckende / en allegerende de woorden die Iesus Syrach heeft gheschreven : Staet niet na dingen die u te hooch sijn, ende en denckt niet boven u vermogen. Sy meynen (quansups) als dat inde W. schrifture geen vaste / noch sekere getuygenissen en zonden conuen ghelovonden werden / waer mede der menschen zielen oorspronck recht te deech zoude moghen vertoont / ende bewesen werden / directelick nochtans sijnde tegen alle de clare / ende heerlike schriftuer plaetsen / met de welken het tegendel genoech saem is ghebleeschen.

Onder den genen die also tusschen beyden gaende / de middel wech hebben willen houden / is de oude heerliche leeraer Augustinus niet de alderminste / als lange tijt gesaen hebbende in al sulche gevoelen / dat hy aengaende van den oorspronck der zielen niet zekerlich en heeft ghescreuen / noch geresolveert / gelyck men sulcks in de boecken van soo een treffelick ende seer vermaert quader hier en daer kan vinden / ende lesen.

Ich sal hier van zijn ergen woorden stellen / en verhalen / die hy aē Renatium, van de ziele / en van hare oorspronck heeft geschreven / als volcht.

Dico ego etiam de animā meā, nescio quomodo venerit in corpus meum : neque enim ego mihi illam donavi : scit ille, qui donavit, utrum illam de patre meo traxerit, an sicut primo Homini, non iam creaverit.

Het derde gevoelen.

Het derde gevoelen.

Syrach. 3. 22.

Augustinus in die stuck van den oorspronck der zielen / vortabel.

Augustinus in lib. 1 cap. 1 de anima, & eius originē.

Dat is :

Dat is :

Ick segge oock van mijn ziele/ ick en weet niet / hoe zy in mijn lichaem is gecomen/ want ick en hebse oock my zeiben niet gegeve: hy wetet/dies se heeft gegeven / of hyse van mijn vader heeft ghetrocken / ofte dat hyse nuw heeft geschapen / gelyck hy sulcks den eerste mensche gedaen heeft.

Idem Augusti
rus in libr. 1.
Retractat.
Cap. 1.

Atem in het eerste boeck van geretracteerte dinghen/ dat is/ die hy anders heeft verhandelt als wel te vozen/ staet also geschreven: Quod animae ad animae originem, vtrum de vno illo sit, qui primum creatus est, quando factus est in animam viventem, an semper ita fiant singulis singular, neque tunc sciebam, neque adhuc scio.

Dat is :

Wat aengaet den oorspronck der ziele/ offe zy van die alleen/die eerst is geschapen/ als hy tot een lebendige ziele is gemaecht / ofte dat altijt alsoo pegeliche ziele in een pegelich mensche wert geschapen en gemaecht/ noch ick en wistet doe niet/noch en wetet alsnocht niet.

Hy houdt
nochtans niet
met den ghe-
nen meynen-
de dat de zie-
len extraduce
doortcomen.

Dese zelve Augustinus, schrijft nochtans op andere plaetse zeer veel anders/ geensins toestaende den genen die in zulche gheboelen waren/ dat de zielen extraduce, dat is/ wt overbrennginge van vader ende van moeder haeren oorspronck soudē hebben: ja hy bestraft/ ent e verwerpt deselve meyninge met groote vloekimuedicheyt: het rechte gheboelen van dese zaechē Gods woozt conforin wesende/ gelyck ick te vozen verhaelt hebbe/ gheheelick ende in alle manieren voorstaende/ ende apperberende / anders sonder twijffel bericht/ ende in zijne conscientie door Gods geeste naerder de heylige schryfture doozlesen ende nabedacht hebende / als hy te vozen wel gedaen sal hebben.

Augustini op
recht geboelē
van den oors-
pronck der
zielen.

Augustinus
in libr. de Ec-
clesiasticis
dogmatibus
Cap. 18. To-
mo 3. ope-
rum August.

Ick sal daeromme onder de oude vaders / zyn opzichte ende welghesondeerde geboelen van den oorspronck der zielen/ alderreest stellen / ende daerna sommigher andere outvaders getuygenisse daer van verhalen/ ende den goetwillige leser te bedencken geben.

Also van spreekt/ ende schrijft de heylighe Leeraer Augustinus. De menschelike ziele en sterft niet met het vleesche niet: want sy en wert niet met het vleesche niet gesapt: maer door Gods oordeel so werse geschapē ende ingestozet/ als sy het lichaem in des moeders buiche is geformeert en geschapen / te epnde de mensche binnen inden buick mach leven / ende alsoo boozt inde werelt mach rouwen door de gheboozte.

Augustinus in
libr. quart.
veteris &
no. Testa.
quelt. 23.
August.
In epistola
157. ad Opta-
tum, Coepl.
opum.

Atem/ de selve Augustinus. Ick meyne, datter oneerlick is, indien mē seyt/ dat de zielen niet de lichamen werden gegenerereert/ in boegen / dat de ziele wt de ziele zoude booztcomen/ ende gebozt werden: want zulcks is de ziele onbetamelick/ noch behoozlick

Atem/ de zelve Augustinus, die daer voor waerheyt seggen, en staende willen houden, dat de zielen booztgeteet werden/ wt die een ziele / d'welcke God den eerste mensche heeft gegeven: seggende / datse wt de ouders getrockē werden: indien sulcke de meyninge Tertulliani nabolghen / boozwaer/ so seggen zy bypelick wt/ dat de zielen niet en zyn geesten/ maer lichamen/ en datse van lichamelike zaden haeren oorspronck nemen. Ende wat zoude leelicker comen gesept werden als zulcks: Te is oock niet te verwonderd dat

dat Tertullianus sulchs gedzoont heeft/ als die oock in dat geboelen is/ dat hy meent/ dat God selve de Schepper niet anders en is/ dan een lichaem.

Itē Augustinus, die daer stoutelich seggē/ dat de ziele upt ē ziele voortgeleet werden/ en datse dagelichs na het exempel vanden eerste mensche/ niet van God inde lichamen en werde geschapen/ laetse verwoyde wesen.

Item Augustinus, God maect oock nu in een pegelick mensche die geboren wert/ een pegeliche ziele.

De heylige Ambrosius, verhaelt van den oorspronck der zielen/ evē die woorden die ick te horen wt Augustino gestelt hebbe/ seggende: Ick meyne dattet oneerlick is, &c.

De heylige Hieronymus schryft van dese zake alsoo.

Indien/ seyt hy/ de ziele hare oorspronck heeft extraduce, dat is/ wt het lichaem en ziele vande ouders hy maniere van voortteelingē / so hebben de menschelike zielen/ die wy bekennē eewich te wesen/ met de onvermuytge beesten/ die als sy sterben geheel te niet gaē/ een conditie/ en gelegentheit.

Item Hieronymus, die daer meynen/ seyt hy/ dat de zielen met de lichaem gesaect ende voortgeplantet werden/ en datse niet van God en werden geschapen/maer datse vande lichamen der ouden werden ghegenerert/ de selve zijn weerdich om belacht ende bespot te werden.

Deselbe Hieronymus. Indie de ziele ē beginsel heeft en neemt met de lichame/ t is dā oock nodich datse met de lichame moet vergaē/ en verberdē.

Cyrrillus: Indien/ seyt hy/ dat de ziele door de generatie wert voortgeleet/ so moet nootdadelich volgen/ datse lichamelich is/ ende sterfelich.

Hilarius. Men moet/ seyt hy/ niet meynen/ om dat de heere Iesus zijn vleesch wt de maghet Maria heeft aengenomen/ dat hy daeromne oock zijn ziele wt haer zoude aengenomen hebben/ want wat de ziele des menschen aengaet/ dat is een werck Gods. Maer de generatie des vleesch is altyt wt den vleesche.

Athanasius, God heeft ons de ziele bevolē: laet ons dā wel beware/ t gene ons te bewaren is gegeven/ gelijk wy sulchs van God hebben ontfange.

Theodoretus. Als het lichaem in den buick des moeders volcomelich geformiert ende gemaect is/ alsdan comt de ziele inde vruchte.

Gregorius Nazianzenus heeft een zekere Carmin geschreue vande maechdelicheit/ in het welcke ontrent de heste hy also schryft.

Non homo totum hominem, veluti de mole loquuntur.

Proignit, verum crasse tantummodo carnis.

Est pater, & calidi dat semina prima cruoris.

Quorum utrumque gravi corruptum morte peribit.

Ast anima in corpus divino condita flatu

Immacat externe, &c.

De sinne is cortelick dese.

Als dat de ziele niet en comt wt de generatie des Vaders/ maer door Gods inblasinghe ende insozttinge.

August, de origine animae

Ambrosius, August, Tome. 1. episto. 28. ad Hironimum, Geringius wt andere ontbaders. Vanden oorspronck der zielen. Hieronymus libr. 2. contra Rufinum, ad pammachium & marcellum, Hieronymus in caput 12. Ecclesiast. Hieronymus de origine animae.

Cyrrillus libr. 2. Tomo 1. in dialogo de Trinitate. Hilarius libro 10. de Trinitate. Athanasius in vita Sancti Antonij. Theodoretus quist. 48. in Exod. Gregorius Nazianzenus in Carmine de virginate.

Ick meyne Christeliche leser/ dat dese nu verhaelde getuyghenissen wt de
 Oudevaders/ ende leeraers der kercke u. i. ghen oeffenissen zullen con-
 tineren/ ende vernoenen / om reffens de H. Schryftuer sprucke te voze
 in goede getale by gebracht ende in haren rechte zinne verlaert zynde / u
 te doen gevoren/ ende geloven / dat de zielen der menschen allern hare ooz-
 spronck hebbe van de leuenbige/ ewige/ ende almachtige God/ inder boe-
 gen / namelijk : wanneer het menscheleke schepfel in moeders lichaem so o
 verre is gecomen/ dat het in alle zyn leuen is gesoformeert/ hebbende een me-
 sche gestaltenisse/ dat alsoan God almachtich daerinnē sehept/ in aerde/ en
 instoert die edele ziele/ het lichaem te vozent getuilebē hebbende / leuendich
 makende : sulchs/ dat het jonge kindeke in zyns moeders lichaem noch be-
 floren zynde/ hem roert/ ende bywoecht dachelicks meer ende meer wassende
 ende toenemende/ tot dat de tijt van 9. maenden verbult zynde / ofte eerder
 door Gods sepijkinge/ ende na geleghentheit van zafien / in dese bedrjof de
 werelt te dootzschijn comt tot de ghewoone hien presenterende / ende d'upt.
 comste wt zyns moeders lichaem verwachende.

Ick weet wel/ dat by sommigen hier van een ander geboelen is / gelyck
 ick t'zelve in het begintel vā dit Capittel rondelick zonder eenige beuim-
 pelinge verhaelt ende voorgestelt sybbe : de redenen/ fundamenten/ en ar-
 gumenten die zy tot versterkinge van haer geboelen gebuycken / zyn stip
 oock niet onbekent. Ick weet ooc wel dat by verscheyde Hebrēsche Philo-
 sophen / oock by sommige ghelēerde Theologanten oock in de Dootzē
 inde medicijne t'onfen tijde verscheyde disputen daer oer zyn gevallen / en
 in druck wt gegeven/ die ick oock neerstelick hebbe ghelesen/ ende herlesen :
 maer gemerckt ick de zelve van al sulcke gewichte/ ende importantie niet en
 behinde / dat de H. Schryfture daer hoort zende behooren te wijcken / mijn
 voornemen is by het gheboelen / welck ick vanden oozspronck der zielen/
 onsen Gods H. ende onbederchelick woort / t'wot de gringerpaeste oude
 leeraers der kercke/ gestelt hebbe/ te blyben / en daer van niet af te wijcke.

Ick vade den Christelicken leser/ dat sy niet my/ hem in alle eenvoudiche
 oock daer by wyl houden/ varen latende alle andere menscheleke dispute/ en
 curieuse/ scherpsinnige ondersoekingē : voort zeker houdende / dat niet het
 geboelen wt de H. Schryfture en wt de oude leeraers der kercke voorgehe-
 bracht zynder alle de Scriventen/ en leeraers vande ware Christeliche ghe-
 refoormeerde kercke volcomelick acorderen/ ende oer eencomen.

Hierentwische behoudende het fundament/ en de rechte kennisse vande ooz-
 spronck der zielen met alle reuerentie/ goddijchicheyt/ gesebicheyt/ ende
 bescheedenheyt / laet ons principallick en meer becommert sijn oer de ver-
 lossinghe onser zielen wt dese onse sondighe en ellenbige lichamen / dan met
 hoofdzekinghe ons selven/ ende andere moede te maechen / hoe deselvs on-
 se onsterfelliche zielen in onse sterfelliche ende verganckeliche lichamen sijn
 ingecomen. Ick latet hier by blyuen : my selven/ ende aise Christe mensche
 vermanende/ om niet verwonderinghe/ en dancsegginghe tot onsen God/
 met den Wylijen Propheet/ en Coninck David oer het werck onser schepe-
 pinghe bepde atn ziel/ en lichaem/ upt de diepten onses herte te spreken
 Heere, ick dancke u daer voor / dat ick wonderlick ghemaect ben.

danck seggin-
ghe tot God/
ter herren
nemen met
de wyfphet/
ende ommech
David.
Psal 139 14.
15. 16. 17. 18.

wonderbaerlick zijn uwe wercken, ende dat bekent mijn ziele wel. Mijn gebeente en was u niet verborgen, doe ick int verborghen gemaect wert: doe ick gebeeldet wert, onder in der aerden.

Vwe ooghen saghen, doe ick noch onbereydet was: ende alle daghen waren in uwen boeck geschreven die noch worden soudē, ende der selver geen daer en was. Doch hoe costelijck zijn voor my, God uwe gedachten, hoe is harer soo een groote somme? Soude ick se tellen, so soude harer meer zijn dan des zants, wanneer ick opwake, bē ick noch by u.

4. Capittel.

Van de
weerdic-
heyt ende
heerlick-
heyt onser
Sielen.

Gods beelt in
de ziele des
menschen
dooz den valle
ribdants / seer
schoon ende
heerlick ghe-
weest.
Genes. 1. 26.
27.

Godanich
het beeld
Gods in
Adam dooz
sijnen valle is
gheweest.
De gaben /
van Gods
beelt seer
hooch ende
groot.
In verstant
ende wille
des mensche.
In kennisse
van alle goe-
de konsten.
In ouder-
scheit van
deuchden en
ondeuchden.
In een vryen
wille.

4. Capittel.

Vande vveerdichheyt, ende heerlickheyt onser Zielen.

Tot noch toe is gesproken / ende gehandelt / wat de ziele des menschen is. Item van hare onstusselichheyt / ende oorspronck. Om nu de weerdichheyt en heerlickheyt onser ziele n wat naerder te kennen: men moet weten / dat in dese eentge vernuftige levendighen adem van God den mensche ingeblassen / (wart dooz de ghehele mensche sijn leven heeft ontfangen) dooz den val van onse eerste voorvaderen / Gods eden beeldt gantsch schoon / ende heerlick heeft gheschene / naemelijck als hy den mensche hem tot een beeldt / tot een beeldt Gods hem gelijck sijnde heeft gheschapen / ende gemaect.

Mer dese woorden, om die wel te verstaen / wert betekent / die gheheelheyt / ofte volmaectheyt die Adam hadde / doe sijn verstant noch rechte spene wille ende genegentheden na de rebelticheyt gheschickt / sijne sinnen niet rechter opzendinge getempert / en gematicht waren / en niet warachtelicheit wnen de gaben de hoocheyt zijns scheppers wdzuchten ende te kennen gaben.

Dese ghaben / daerinne Gods beeldt heeft geglinsert / sijn zeer hooch en groot geweest / in voeghen dat God het schepsel zijner handen upt de aerde geschapen en gemaect / en dooz inblasinge vande levendighen adem / levendich gemaect zijnde / heeft mede gedeelt sijn wijsheyt / sulcx / dat de mensche niet alleen dooz zijne ingeschapene / en ingebeelde cracht / en nature / sijnen Schepper ende ghetrouwen God na sijn wesen / en wille / so veel hem nobich was / volcomelick heeft gekent / maer dat hy aen licharm en ziele / reyn / heyligh / en onbevleet geschapen zijnde na Gods wille / oock gelijcke formich in warachtighe rechtveerdicheyt en heylicheyt conde leven / ende also hy God die ewighe salicheyt mochte deelachtich werden.

In dese ziele des menschen heeft oock gheluchert een schoone en heerliche kennisse van alle goede konsten: oock een seker onderscheit van deuchden / ende ondeuchden / oock mede een vryen wille / niet daer te ghegeven dat de mensche soude sondighen / maer dat hy daermede zijnen God en Schepper een vrywillighe gehoorzaamheyt in alle dinghen soude thonen / en betwopen / misgaders dat hy niet wel bedachten ghemoet / ende raet te ghene hem soude misgaden /

mis daghen/sonde laten/ende vermijden.

God heeft de Goede Ziele des menschen oock sulcke wijs hejdt mede ghe-
deylt/ dat hy gekent heeft de natuer/ cracht/ ende eijgenichap van alle crea-
turen/ daerover door expressie wille/ ende bevel des Scheppers heerschap.
pje hebbonde/ ende eenen pegelicken zynen naem ghevende.

Dese onvtspreckelijcke Heerlijckheyt herst de mensche door zynen er-
barmelicken val verlozen/ genterckt de dupbel met zyn slaughengist zyne
heertlike/ ende schoone natuer die hy hadde voor den val/ heeft besootelt/
aengeblasen/ende geschent/in boeghen/ dat wy menschen/ Gods beelbt heb-
ben verlozen/ ende des boosen gheest beelbt ende ghelickenisse aenghetagen/
ons selven beroovende van alle heylighejt/ ende gherechtichejt: wese de de-
felbe verfloozinge/ en verdozbenichejt onser siele also groot/ datse nu verbult
is met allerley schrikkelike blintichejt ende twyffel van den levendigen God/
van syn wesen/ende wille/ ontfiken zynde met allerley blammen van quade
begeerlicheden/ de welcke Godt/ ende zynen heylighen wille wederstrijden.
Dor sake hier van is dese/ dat alles wat de mensche goets heeft ontfanghen
in geschoncken ofte aengebozen goederen/ sulcx alles herst de Dupbel te niet
ghemaect/ ende door de sonde/ het beelbt Gods in ons bedorven/ ende
gheschendet.

Dese groote ellendichejt/ ende schrikkelijcke wonden onser zielen behod-
ren alle Christus menschen met hertelike diepe suchen te bekennen/ ende te
beclagen: ende daer beneden God danken ende loben/ dat hy ghebenedijt/
door zynen lieven Soen Iesum Christum ons arme ellendighe woymkens
als wy verlozen waren wederom tot ghenade heeft aenghenomen/ Gods
toozne ghestilt/ ende versoent/ de doot te niete ghemaect/ het leven/ ende de
onsterfelicchejt in het licht gebacht/ de werken des duppels verder vende/
ende de deure tot den ewighen door ons open doende.

Door dit middel/ als het Beelbt Gods in den mensche also was verdoz-
ben/ende ten meerendele was afgewischt/ heeft God de weder oprichtin-
ge van zyn beelbt tot onser salichejt wederom in ons te woghe ghebracht
door Iesum Christum: De welcke oock om dese sake wille gheuoemt wert
de tweeden Adam/ om dat hy ons de gehele waerachtighe volmaectichejt
heeft weder ghegeven/ ende ons nae het Beelbt Gods soude vermacchen
ende vernieuwen.

Hier op siet de Heylighe Apostel Paulus/ als hy sejdt ende vermaent:
Legt af den ouden mensche na de eerste vandelinge, die door de begeer-
te der dvalinge verdeift: ende vvort vvederom vernieut in den geest vvs
ghemoets, aendoende den nieuven mensche, die na God geschapen is,
tot vvarachtige rechtveerdicheyt, ende Heylicheyt.

In kennisse
dande natu-
re/cracht/est
eijgenichap
van alle crea-
turen.
Genef. 1. 28.
Genef. 2.
19. 20.
Ingeboringhe
van haere
namen.
Genef. 2. 1.
2. 3. etc.
De heertlike
hejt van de
gaben des
beelbt Gods
verlozen
door den val-
te dwaling.

De verdoz-
benichejt on-
ser zielen nu
seer groot.
Alle Christus
menschen be-
hoopen dese
hare groote
ellendichejt
met suchen
te bekennen
ende te be-
clagen.
2. Timo. 1. 10.
Wederom
Godt te
danken dat
hy ons door
Iesum Chri-
stum heeft
aenghenomen
1. Joam. 3. 8.
Ende het
beelbt Gods
in ons we-
der opghes-
richtet.
1. Cor. 15.
45. 46. 47.
Schriftueren
siet bewijst
van t selbe.
Eph. 1. 24.
Item 25.

Colof. 1.9.10

Item, als de selve Apostel noch seyd: Ghy lieden hebt vtgedaen den ouden mensche, ende hebt aengedaen den nieuwen, die vvelcke verniet vvordt tot kennisse, nae de gelijkenisse des ghenen die hem heeft geschapen.

2. Cor. 3. 18.

Hier toe dient dat van de selve Apostel noch gheseyt wert: Ende vvy alle met onbedecten aengesichte de claerheyt des Heeren (Christi) als in eenen spiegel aenschouuende, vvorden na t'selfde Beelt verandert, van claerheyt tot claerheyt, als van des Heeren Geest.

Drie dingen inde woorden des Apostels danti aen te mercken.

Drie dingen werden ons in dese heerliche ende treffeliche woorden des Apostels geleert ende hoortgedraghen.

1. Waer inne de vernieuwinghe des beelts Gods is gelegen. Genes. 1.7.

2. Dat Christus het volmaecte beelt Gods is.

3. Dooz wat middel Christus het beelt Gods in ons wederomne oprechtet/ende vernieuwet.

Wenspraect ende vernieuwinghe totten Heere / om t'gene verspraect is in goede bebeduchinge te nemen/ als zijnde een recapitulatie dant dit Capittel

1. **V**Aeriane de vernieuwinghe na het Beeldt Gods die den mensche gheschapen heeft / is gelegen. Op sebt ten eersten kennisse: ten tweeden / warachtighe rechtbeerdicheyt/ende heylicheyt: waer wt wy verstaen / dat in het beginne in het licht des ghemoets / oft verstants: item / in de oprechticheyt des herten / ende in de ghesontheit aller deelen des menschen den merckelich heeft verstaont / ende claerlick laten sien het Beeldt Gods.

2. Sien wy in de woorden des Apostels / dat Christus het volmaecte Beelt Gods is / na de welcke wy gemaect zijnde / also weder opgerecht worden / dat wy in warachtighe Godsalicheyt / rechtbeerdicheyt / reynicheyt / ende verstant / het Beeldt Gods draghen.

3. De Apostel leert ons, dooz wat middel Christus het Beeldt Gods in ons ten meerendele verlozen / ende uitgewischt zijnde dooz den val / wederomne oprechtet / ende vernieuwet: Namelick dooz zijnen heylighen Geest in claerheyt wel eensdeels seghende ende lichtende / in de wedergebozen menschen hier op deser aerde: mer in den hemel in volcomene claerheyt sal blijcken ende vernomen werden.

TOt een besuyt, neemt ter herten O Christeliche Tref / met wat sehoone / ende heerliche gaven die Edele Ziele dooz den val inden eerste mensche van God zijnen Schepper begaest / ende verciert is geweest / te weten: dat de reden / verstant / wysheyt / ende onzdeel niet alleenlick ghenoechsaem waren tot de regeringe des aertschen leuens / maer dat de menschen daermede oock mochten opclimmen tot God / ende tot de ewige geluck salicheyt.

Bedencke oock hoe de mensche hen selven van dese gaven dooz zijn eyghen schult berooft heeft / het Beeldt Gods na de welcke hy was gheschapen verdonkerende / ende by na dooz de sonde te niet makeude. Ich segge by na / om dat God die almachtige Schepper / wel eenighe bonckshens ende overblijfselen van de vooz verhaselde gaven in ons heeft laten overblijuen eenichsins het Beelt Gods representerende / maer nochtans is het also bedorven / dat al wat daer van is overgebleuen / niet anders en is / dan een grofwelliche mismaechicheyt / ons daer toe dienende / dat wy daer wt / de ingeplante

heylicheyt

Deerlicheyt in onse sielen van het Welts Gods dooz den val/ ende verdozven aert onfer natuere/ nemmermeer en souden leeren vergheven/ oock mede de selve overblijfselen/ ende vancs/ kens/ een ghetuyghenisse souden wesen van Gods welbadicheyt ende goedertierenheyt teghen ons menschen/ de selve nochtans dooz onse souden gheheel onweerdich wesende.

Danckt ende looft God/ hierentusschen van gantscher herten bande wondervaelicke wederoprechtinge syns Welts in ons arme ellendige menschē dooz synen alderlieffsten Soone Jesum Christum/ daer toe gebuyckende de crachtige werckinge syns Gheests dooz het woort syns heylighen Evangeliums/ wesende een cracht Gods ter salicheyt allen die gelooven.

Verblijdt v: dat v God/ ende de Vader onses Heeren Jesu Christi/ na synē groote barmherticheyt wedergehozen heeft tot een levende hope/ dooz de opstandinge Jesu Christi bande dooden: tot een oververfesselike onbevelikelicke/ ende overwerchelicke erbe die inde hemelen bewaert is dooz u/ om de selve te genieten/ ende te besitten/ soo vele v ziele aengaet/ wanneer de selve wt v lichaem sal gheschepden wesen: ende soo vele aengaet v siele ende lichaem bepde te samen tot een mensche geboecht/ ende vereenicht wesende/ ten joncksten daghe/ als de lichamen bande dooden sullen opstaen/ ende verrijzen.

Rom. 8. 16

1. Pet. 1. 3. 4.

7. Capittel.

Van het onderscheyt des Menschen Siele, ende der onredelicke dieren, oock mede van hare werckinge inde mensche, terwijl hy leeft.

Dier is een groot onderscheyt tusschen des menschen/ als wesende een redelicke Creature/ levendighen adem/ ofte Ziele/ ende tusschen den adem/ ofte ziele van andere dieren/ die niet en sijn begaest met vernuft ofte redelicheyt: Want/ hoe wel het bee/ ende dierghelike Schepselen het leven hebben/ ende dat het selve leven hen van God/ is ingheplanter/ even wel nochtans soo is tusschen het leven van den mensche/ ende tusschen het leven van de dieren/ een groot onderscheyde.

Den mensche heeft God synen gheest ingeblasen/ heeft oock te gelijck hem medegegeeft synē gerechticheyt/ heylicheyt/ ende wysheyt/ seer schoone lichtender Ziele wesende: hy heeft hem oock medegegeeft een kennisse van onderscheydt tusschen deuchde/ ende ondeuchde/ welke eyghenschappen in geenerley maniere wt de aerde/ ofte andere Elementen en kunnen wasschen oft voortcomen.

8. Capittel.

Van het onderscheyt des menschen ziele van den adem ofte ziele der onredelicke creaturen.

Een groot onderscheyt tusschen de Ziele des menschen en der onvernunftige gheederten.

Sehere eyghenschappen inde mensche/ die de onredelicke dieren niet toe en comen.

De siele in-
den mensche
heeft vijf
crachten.

Van de Ziele heeft de mensche vijf principale crachten / diemen inde
Schoolen noemt Potentias animæ, dat is / machten / ofte crachten der
Siele.

1.
Digestie.

De eerste, is de werckinghe van digestie, namelijk / een machte / om spijse
ende d'anch waer mede het menschen leven moet onderhouden werden /
te kunnen verdoouwen / ende verteeren.

2.
De vijf sin-
nen.

De tweede begrijpt / ende verbatet de vijf sinnen in den watterlike men-
sche. Namelijk: sien / hooren / saaken / rupcken / voelen: Ende drie innerlike
he sinnen ghelegghen in de herffenen des mensche / namelijk: De macht van
onderscheyden / het een wt het ander te vinden / ende de gedachtenisse.

3.
Werkant / en
wetenschap.

De derde is verstant / ende wetenschap / Item gebieden te hebben over de
wterlike leden des lichaems.

4.
Daerachtig-
he begeerte.

De vierde is waerachtighe begheerte / in het herte / ende in den wille ghe-
legghen.

5.
Beweginge
ende bewe-
ginge van
de wterlike
lidmaten.

De vijfde machte der siele / is de regeeringhe / ende beweginghe vande
wterlike lidmaten in het lichaam des menschen / om de selve van d'eer
plaetse / tot een ander te brengen / roeren / ende te bewegen: als handen /
voeten / tonghe / ende ooghen stille te houden / ofte hiet ende daer de selve te
heeren ende te weyden / etc.

Deze vijf crachten / heeft de mensche van de Ziele alleen: ende als de siele
van het Lichaem af scheydet / soo is terstont in het lichaam gheen crachte
meer / ende moet het selve lichaam vervallen / ende verpulpen.

De siele / ofte
adem van
andere ghe-
dierten heeft
zijn ooz-
spronck wt
de vier ele-
menten.
De volijnt /
ende wert te
niet.
Gheliick een
blanne son-
der dootfel.

Anders is het gheselt met den adem ofte siele van andere ghedierten:
VVan het is maer een Adem wt de vier Elementen / als de loecht / byere / wa-
ter / ende aerde zynen oozspronck nemende / woonende / ofte zyn plaetse / ende
residentie in het bloet hebbende / het gantsche lichaam met zyne temperamen-
te ofte temperthuyt bewegende: ende als het lichaam van eenighe gebierte
sterft / ende te niet wert / soo verbruynt oock daer mede te gelijck desen adem /
niet anders / dan ghelijck een blamme / in een heerse / ofte in een lampe / haer
doetfel soeckende in was / sweere / ofte olpe / ende daer gheen dootfel heft /
ende spijse meer boozhanden is / het licht wgaet / ende gheen schijnsel meer
van haer en gheeft: Alsoo is de Ziele, ofte Adem in de onredelike dieren
gantsch een subtyl byere / ofte donckelken / in hare herten wt den bloede co-
mende / ende wassende / doch mede hare lichamen zyne warmte / werckin-
ghe / ende beweginghe mededeplende.

Als de selve adem / ophout / ende niet meer en wercket / t'is alsdan met
de onvernustighe dieren t'samen wt / ende ghebaen.

Maer de ziele
den vande
menschen /
een ander
geleghent

Maer de zielen van menschen die van God haeren Schepper met vernust
ende verstant veel anders begaest zyn / ende daeromme rebelijke creatueren
genoot werden / heeft een andere gelegentheit. Want als de levendige
adem /

adem / ofte ziele wt het lichaem scheydet / 3p en vergaet / ofte en verdwijnt
gheenling / maer 3p behout haer wesen / blijvende onsterffelick / gelijck sulen
te voozen genoetslaem is gebleecken / ende bewesen. Ende wat aengaet de
lichamen der menschen / wanneer de siele daer wt is / 3p vergaen / verrotten
ende verduylen wel / maer sullen in den dach des laetsten oordeels weder om
te opstaen / ende verrijzen.

Oock mede
met hare
lichamen.

**Soo vele sy cortelick ghesproken van het onderschept
des menschen Siele / ende der onredelicke Die-
ren / oock mede van hare werckinge in
de mensche / terwile hy leeft.**

Beschalven dit onderschept / ick sal hier noch by voegghen een ander on-
derschept / namelijk : Dat tusschen den Engelen / de Hemelsche geesten
en onse zielen / die Geesten ghenoecht werden / oock een groot onderschept
wert behouden.

Een ander
onderschept
tusschen d' En-
gelen / de he-
melsche gee-
sten / ende de
gheesten der
menschen.
Engelen zijn
seftandige
Persoonen.
Mat. 18. 10.
Dan. 7. 10.
Heb. 1. 14.
De Gheest /
ofte ziele des
menschen /
haren haer
lichaem / ge-
volcomene
persoon.
d' Engelen
in haeren
gewoont-
ghen staet
geen veran-
deringe om
derwozpen.
Coloss. 1. 20.
Loben ende
dankt God
altijt / ende
eubelick.
Esaie. 6. 3.
Apocal. 5.
12. 13.
Apocal. 4. 11.
De ziele des
menschen
in haer
lich aem he-

God heeft de Engelen t'samen gheleijck int beginne des werelts ghescha-
pen / om te wesen seftstandige Persoonen / gheesteliche naturen / ende vier-
klammen / om hem / ende alle menschen / oock mede onse zielen te dienen tot
de eeuwige salicheyt.

Maer onsen Geest / ofte onse Ziele / is by sich selven / buyten ende sonder
haer lichaem / niet een gantsche volcomene Persoon / ghemerckt God een
pegeleijck mensche de siele insoydet / ende mededeylet / als het lichaem in moe-
ders lichaem is ghesozmeert / ende gheschapen.

De Engelen hebben oock dese nature aen sich / dat se in haeren tegenwooz-
dighen staet gheen veranderinghe en hebben te vreesen / dooz het bloet des
crucpes Christi in hare heerlicheyt alsoo verskercht / ende bedruct / dat se
dat se niet geduerighe blijfchap Gods aengesichte alre aenschouwen / in een
wichepde oock sullen aenschouwen / singhende haeren Lofsanck : Heylich
Heylich, Heylich is de Heere Zebaoth : alle Landen sijn sijner eere vol.
Het Lam dat geslacht is, is vveerdich te ontfangen de macht, ende
cracht, ende eere, ende eerlicheyt, ende lof. Hem, die op den thron
siet, ende den Lamme, sy lof, ende eere, ende heerlicheyt, ende cracht,
van eeuuicheyt tot eeuuicheyt. Item : Ghy sijt vveerdich Heere, te
ontfangen den lof, ende de eere, ende de macht : Want ghy hebt alle din-
gen geschapen, ende sy sijn om uven vville, ende zijn geschapen.

Maer met de ziele des menschen iset anders ghelegen. De selbe / so lan-
de 3p in dit lepen den ongen. Maer aen den halse dracht / daer mede be-
nout /

loten sijne
in van wege
de sonde/ af-
terleij betan-
deringe van
verwoopen.

Een onge-
lijcke wer-
kinge inde
ziele vande
godburchte-
gen en gode-
loosen.
Rom. 8. 9. 14.

Oude gods-
bechtigen
een gebuer-
sche sijt.

Troost daer-
tegen van
Jesu Christo
Genes. 3. 15.
Jesu. 5. 14.
Joan. 16. 33.
Luc. 11. 22.
J. Joan. 4. 4.
1. Pet. 5. 8.
Roma. 16. 20.
Iacob. 4. 7.

Met den
godloosen ist
anders ghe-
stelt.

Roma. 9. 22.

Sinners oec
met den
godloosen
Roma. 12. 17
Ebr. 1. 16.
Ghes. 2. 21.

2. Pet. 2. 21.
Ghes. 5. 6.
Joan. 3. 36.

Exempelen
in twee
rijcken
Ier. 16. 20.

nout/ ende beswaert zijnde / soo is zy onder woopen allerley veranderinghe
ende moet van wegen de sonde hare hute/ ende tabernakel verlaten/ soo ge-
ringhe hart ure ende santlooper is wegghelopen.

Dese Geest, ofte Ziele heeft in den Godbzuchtighe ende Godloose men-
schen een onghelijcke werckinghe / soo langhe zy in hare hute/ ofte aertsepe
tabernakel is inwoonende.

In den heplighen / ende Godbzuchtighen/ daer de gheest Gods in woont/
ende daer dooz ghelept werden / heeft de ziele een seer groote ende gheduer-
ghe sijt met het bleesch/ met de werelt / ende den dupbel: alst in vrese we-
sende / dat hy als een listighe Serpent/ ende dupsent Coustenaer de selve wer-
derom soude moghen bespyngden / ober vallen / ende met syn oude slanghe
venijn vergiftende tot sonden verlepden.

Toch desen troost hebben wy wederom daer teghen / dat Jesus Christus
onsen Salichmaker het belofde saet der Vrouwe de oude Slanghe den cop
heeft vertreden/ ende dat hy een Wofst is ober het heyt des Heeren/ gecomen
zijnde/ om als de groote Wofst Michael/ booz ons te slaen / om ons te rege-
ren / te beschermen / ende te ghelepten dooz de crachtzins woorts / ende
Gheests/ dat wy goede moet alst hebben / om de victorie tegen de vperighe
pylen die de hooft Sathan teghen de ziele wtschiet / te vercrighen/ ende te be-
houden/ in voeghen/ dat hy oock onse ziele in de ure des doots van de Eng-
len inde schoot Abrahams/ dat is/ onses Heeren Jesu Christi/ sal laten byen-
ghen/ ghelijck sulen den vromen Lazaro is weder baren.

Met den Godloosen, ende onkecerlike menschen ist anders ghestelt/
ende gheleghen. Want/ ghelijck de Gheest Gods woont inde heplighe ende
Godbzuchtighe menschen/ also woont de ziele in de onheplighen/ ende God-
loosen/ in een onreyn vat des toozns ten verberbe bereypt zijnde/ ende ghelijck
de Gheest Gods de Godsalighen drijft / dat se niet traech en zyn in beneer-
tinghe maer vperich van gheeste / den Heere dienende.

Alsoo handelt de dupbel oock met den ghenen / de welcke segghen dat zy
God kennē/ maer hem niet de werken verloochenen/ wesende gramuelich/
ongelooovich/ ende tot allen goeie wercke ondenghende: hy drijft de selve als
kinderen der onghedoozsaemheyt/ dat se wandelen na den loop deser werelt/
naest / woest / ende onghedonden in alle sonden / schanden / ende quade ble-
selijche begheerlichkeiten die teghen de ziele stryden: oock soo seer de selve
ziele in haer wesende/ mis byspickende / dat den toozn Gods op haer als on-
ghedoozsame kinderen comt/ ende drijft causerende / dat de arme ziele epn-
delick ghebracht wert in de ewighe verdoemenisse.

Exempel in den rijcken man / wiens lichaem wel eerlick / nae werelt
costume

concupiscentie wert begraven / maer zijn ziele is ghecomen / ende versunchen in den afgrondt der helscher pijn / ende tormenten.

Item, in den rijcken man / die tot zijn ziele seyde : Siele, ghy hebt veel goets, dat vergadert is voor veele laren, rust, eet, drinck, ende weest vrolick : Ende God seyde tot hem : Ghy dwaes, in desen nacht sal uwe siele van u ge-cyscht vvorden, ende vviens sal het sijn dat ghy bereyt hebt?

Luc. 12. 16-17
18, 19, 20.

6. Capittel.

6.

Capittel.

Van de plaetse alwaer de Sielen van de vrome ende Godsalige menschen comen, wannerse wt hare lichamen door de doot scheyden, ende verhuysen.

Vade plaetse der ghe-loo-
vighe
sielen na
dit leven.

De plaetse daer de zielen vande bzoome / ende Godsalighe menschen comen / die den Heere wt een waerachtich gheloof met goede werken / burchten des gheloofs / in dese werelt oprechtelick ghedient hebben / in den Hemel / inde welcke Christus Iesus na zijn doot / ende verrijzenisse glorieuslich / ende triumphelick is opgehaeren / ghelick de heylighe Schryfture / ende de twaelf Articulen gheschiet Christelicken gheloofs / sulcx wijsuchelick leeren / ende boordraghen.

De hemel is
haer plaetse.

Desen hemel heeft Iesus Christus beloofst alle zijne ghetroouwe dienaers / als hy seyt : Salich zijn die, die om de gherechticheydt vervolch lijdē, want het Coninckrijcke der hemelen behoort hen toe : Salich zijt ghy als v den menschen versmaden, ende vervolgen, ende alle quaet tegen u spreken, ligende om mijnent wille. Verblijdt, ende verheucht u, want uwe loon is groot inde Hemelen.

Da Christus
Iesus belofte
Maatt. 5. 10.
11, 12.

Item : En vrees niet ghy cleyn Cuddeken : Want het is ws Vaders welbehagen, u dat Coninckrijcke te geven.

Luc. 12. 32.

Item : Gelijk Moyfis de slange inder Woestijne verhooght heeft, also sal de Sone des menschen verhooght worden : op dat een yegelick die in hem geloofst, niet en verderve, maer het eeuwige leven hebbe.

Joan. 3. 14.

Item : Soo wie van desen water drinckt, die sal weder dorsten ; Maer soo wie drinckt vanden water dat ick hem geven sal, die en sal inder ewichheyt niet dorsten : Maer het water dat ick hem sal geven, dat sal in hem worden een fonteyne des springende waters in dat ewighe leven.

Joan. 4.
13. 14.

Joan. 5. 24. **Item.** Voorwaer, voorwaer segge ick v : Wie mijn woort hoort, ende geloofst hem, die my gesonden heeft, die heeft het ewighe leven, ende en comt inde verdoemenisse niet, maer is vanden doot doorgedaen in het leven.

Joan. 5. 40. **Item.** Dit is de wille des genen die my gesonden heeft, dat een yeghe-
lick, die den Sone siet, ende in hem geloofst, het ewighe leven hebbe : ende ick sal hem opwecken ten wtersten dage.

Joan. 12. 26. **Item.** Soo my yemandt dient, die volghe my nae : ende waer ick ben, daer sal oock mijn dienaer wesen : Ende soo my yemant dient, de vader sal hem eeren.

Mat. 14. 1, 2, 3 Desen schoonen hemel heeft Christus oock beoog ons bereypt door zijnen bitteren doot, opstantinghe / ende hemelbaert / alsoo spreckende : vwe herten worde niet beroert ; ghy geloofst in God, geloofst oock in my. In mijns vaders huys zijn veel wooningen : ware het also niet, ick soude u doch geseyt hebben v plaetse te bereyden. Ende indien ick gae v plaetse bereyden, ick sal wederom keeren, ende sal u tot my nemen, op dat ghy oock zijt waer ick ben.

Luc. 16. 28. **Item.** Ghy zijt de gene die met my gebleven zijt in mijner versoeckingen. Ende ick ordineere v het Coninckrijcke, gelijkcker wijs mijn vader dat geordineert heeft : Op dat ghy eet ende drinckt aen mijn tafel in mijn Coninckrijck : ende sidt op throonen, oordelende de twaelf gessachten Israels.

Mat. 21. 34. **Item.** Coemt ghy gesegende mijns vaders ; besidt dat Coninckrijcke, dat v bereyt is vanden beginne der werelt.

De selve onse Salichmaker Jesus Christus besprekt / wil / en verclaert oock als by testament ende wterste wille in zyn heerlick ende schoon gebed tot zijnen hemelschen Vader / dat zijne discipulen / ende alle zijne gheerrouwe dienaers na haren doot by hem inden hemel sullen wesen / also spreckende :

Joan. 17. 24 Vader, ick wil dat waer ick ben, oock die by my zijn, die ghy my hebt gegeven, op dat zy mijne claerheyt aenschouwen, die ghy my hebt gegeven : want ghy hebt my lief gehadt eer des werelts gront geleyt was.

Maer het ghescheydenisse der apostelen. De heylighe apostelen volghens de leerlinghe / ende beloften haerz Meesters Jesu Christi / hebben alle gheloovige Christe menschen oock beuoght / ende ghetroost, dat zy tot dit dal der tranen schepdende / inde hemelsche glorie ende vuerliche souden comen / alwaer de Tabernakel Gods is met de menschen : alwaer hy oock met haer sal woenen / ende God selve met haer / haer Godt sal wesen / ende alle tranen van haere ooghen sal afwassen / alwaer oock de doot niet meer en sal wesen / noch breefdeypt, noch geschrey, noch pijn meer sal wesen.

Op desen Hemelschen troost / ende vasse sekerheyt van de selve / hebben alle Martelaers Gods ghesien / bis om des woorts Gods wille / ende om het getuygenisse dat zy dielden / zyn ghedoopt / ende verslaghen / als na het exempel des eerste Martelaers met name Stephanus / de welcke als hy om den name Christi ter doot toe gesleecht werde / zyn ooghen nae den Hemel heeft gehouden / ende ghesien heeft de eerlichheit Gods / ende Iesum ter rechter hant Gods staende / spreekende dese woorden : Siet, ick sie den Hemelen gheopent, ende den Sone des menschen ter rechterhant Gods staen. Ende daer na : Heere Iesu ontfangt mijnen Geest.

Apocal. 6. 9.

Actos. 7. 55.

2. Cor. 5. 1. 2.

Dese Hemelsche wooninghe na dit leven / stelt oock de heylighe Paulus alle oprechte Dienaers Gods voor ooghen / als hy seyt : Wy weten, ist dat wy onse aertliche huys deses Tabernakels gebroocken wort, soo hebben wy een timmeringe van Gode, (namelick) een Huys dat sonder ghemaect, ende eewich is inde Hemelen. Want hierom suchten wy, ende begeeren met onse woonste die vanden Hemel is, overcleet te worden.

Item. Onse Borgerchap is inde Hemelen : van waer wy den Salichmaker verwachten, den Heere Christum Iesum. De welcke onse verneiderde lichaem veranderen sal, dat het ghelijckformich worde zijnen eerlijcken lichame, na de crachtige werckinge, daer mede hy alle dingen hem selven kan onderwerpen.

Philip. 3. 20. 21.

Item de selve Apostel spreekende van den laetsten dach des Heeren / in de welcke alle geloovige menschen met ziel ende lichaem inden Hemel sullen comen / hy vertroost de selve met dese woorden :

1. Thessal. 4. 16. 17. 18.

Want de Heere selve sal met eenen geschreye ende stemme des Archangels, ende basuyne Gods neder comen van den Hemel, ende die in Christo gestorven zijn, sullen eerst opstaen : Daer na wy die leven, ende overgebleven sijn, sullen te samen met haer opgenomen worden inde wolcken, den Heere te gemoet inde lucht : Ende alsoo sullen wy altyt met den Heere wesen. Soo dan vertroost malcanderen met dese woorden.

Dese plaetse inde welcke de Sielen der gheloovigen na dit leven opgenomen worden / heeft vele namen.

De plaetse van de geloovighe Zielen na dit leven / heeft vele namen / te weten den hemel. Sy wert genoemt het rijk der hemelen. Om reden

Sy wort genoemt het Rijk der Hemelen. Want / hoe wel de selve oock op andere manieren wert ghenomen / soo wert het rijk der Hemelen oock dienende tot dese plaetse eegentlich ghenomen / ende gebuycht voor de plaetse / conditie / ende gheleghentheit daer inne de Sielen der gheloovigen comen / zyn / ende de salicheyt ghenieten tot op den laetsten dach des Heeren / inde welcke hare lichamen wederom herrijsen / ende met haere zielen te samen sullen deelachtich wesen de eewighe salicheyt.

Wel te recht wert dese plaetse der eewighe salicheyt het Conterrijk der Hemelen ghenomt :

7.
Dat God
daerinne
heeft de op-
perste heers-
chappye.
1. Timoth.
6. 15. 16.

1. Cor. 8. 6.
Apocal. 1. 5.
ende. 17. 14.
ende. 19. 10.
Daniel. 7. 14.
Luc. 1. 33.

2.
Om dat de
salige zielen
daeromme co-
mingen zijn.
Apoc. 22. 3. 5.

Schryftuer-
ick bewijst.
Matth. 5. 3.

Matth. 5.
25. 34.

Apocal. 7. 5.

Apocal. 3. 21.

Apocal. 1. 9.

2. Timoth. 2.
22.

Jacob. 2. 5.

Ten eersten, om dat daer inne de opperste heerschappye heeft de saligste ende alleen gheweldige/ de Coninck der Coningen / ende de Heere der Heeren: Die onsterfelijkheid heeft / ende woont in het licht / daer men niet en can toegaen: den welken geen mensche gesien en heeft/ noch sien en kan.

De Soone Gods Iesus Christus, ende de Heylige Geest, wesende een met God de Vader in godlike substantie ende wesen / en werden wi de se opperste heerschappye van het Coninckryck der Hemelen niet wigghesloten: gheuercht oock Iesus Christus een Heere wert ghenoemt / dooz wien alle dinghen zijn / ende wy dooz hem: oock de Oberste der Coningen der aerden/ Coninck der Coningen/ de Heere der Heeren/ wiens macht ewich is/ die niet en vergaet/ wiens Coninckrycke geen eynde en sal wesen.

Ten tweeden wert den Hemel/ de plaetse daer de gheloovige Zielen incommen/ het Coninckryck der Hemelen genoemd / om dat alle de salige zielen in den Hemel Coninghen zijn / ende dat alle Conincklycke conditien haer seer bequaemlich mogen toegeepgent werden.

Ende hoewel inde Openbaringe Ioannis gheseyt wert / dat zijn Dienste knechten hem sullen dienen / soo wert nochtan eweplich daer na daer by gheseyt / dat sy sullen regereen van ewicheyt tot ewicheyt. Sullen sy regneeren / so zijn sy oock Coningen in het ryck der Hemelen / om datse daer inne mede deelachtich sullen wesen van de Conincklycke weerdicheyt/ macht/ rijkdommen/ ende van alle de goederen / de welke zijn / ende ghebonden werden in het Coninckryck der Hemelen.

De Heylige Schryfture betuycht dit selve seer claerlick.

Christus Iesus seyt hier van seer dupleck met dese woorzen:

Salich zijn de arme van geeste: want haer is dat Coninckrycke der Hemelen.

Item. Comt gesegende mijns Vaders, besidt dat Coninckrycke dat y bereyt is vanden beginne der weerekt.

Item inde Openbaringe Ioannis. Hy heeft ons lief ghadt, ende van de sonden gewassen in zijnen bloede: Ende heeft ons ghemaecht Coningen/ende Priester s Goden zijnen Vader.

Item in het selve boeck. Die overwint, ick sal hem geven, dat hy met my sitte in mijnen thron: gelijk oock ick overwonnen hebbe, ende ben met mijnen Vader in zijnen thron geseten.

Item noch in het selve boeck. Ic Ioannis uwe broeder, ende mede ghe- noot inde verdruckinge, ende in het Coninckrycke.

Wacht hier noch by tghene de Heylige Apostel Paulus seyt: Ist dat wy verdragen, soo sullen wy met hem heerschen.

Item t'gene d'apostel Jacobus hier van seyt met dese nabegende woor- den: Hoort mijn lieve broeders, heeft God niet de arme deser weerekt vercooren, om rijke te zijn in het gheloove, ende erfgenamen des Coninck

ninerijcks, dat hy belooft heeft den genen die hem lief hebben?

Wat soude men claerder ghetuygenissen mogen verhalen/ ofte begeeren/ van t'ghene te vooren van de salige Zielen gheseyt ende verhaelt is/ namelijk: datse inden Hemel Coningen zyn/ ende dat alle Conincklycke conditien daer seer bequamelich mogen toe geeygent werden?

Oggoote weerdicheyt/ ende heerlichheyt van de salige Zielen.

Den Hemel/ ofte plaetse daer de zielen vande vroomen/ ende godsaligen menschen incomen/ wert oock een huys ghenoomt/ ghelyck sulchs blyckt wt de woorden Christi/ spreekende tot zyne Discipulen: In mijns Vaders huys zijn veel woningen.

En huys wert deselve plaetse oock genoemt.
Joan. 14. 2.

In een huys daer een Vader is/ die kinderen heeft/ daer werden de selve kinderen haers Vaders/ ende zyne erfgenamen ghenoomt/ ja/ sp werden huysgenooten ghenoomt/ met oock alle de ghenen die met den vader in het selve huys woenen.

Hebeit

Alsoo zyn de godsalighe menschen niet alleen hier op dese werelt in het huys Gods/ dat is in zyn ghemeente/ dooz den gheloove aen Iesum Christum/ kinderen ende huysgenooten Gods/ maer hare zielen wt de lichamen gesehepden zynde/ sp zyn buyten het lichaem alrede eens deels inde possessie van het huys Gods inden Hemel/ vermachende de volle possessie daer van dede aen ziel/ ende aen lichaem inden dach vande verrijzenisse.

Rom. 8. 15.
16.
Ephes. 2. 19.

Seer soet/ en troostelich zyn de woorden Pauli/ seggende: Dese selve Geest betuycht mede met onsen geest, dat wy Kinderen Gods sijn: Ende ist dat wy Kinderen Gods zijn, soo zijn wy oock erfgenamen: namelijk, erfgenamen Gods, ende mede erfgenamen Christi.

Troostelike woorden Pauli.

Item. Soo en zijt ghy dan niet meer gasten, ende vreemde inwoonders, maer medeborgers der Heyligen, ende huysghenooten Gods.

Hier toe dient t'geen de Heilige Propheet/ ende Coninck David van het huys Gods soo heerlich ende troostelich spreekt/ ende verhaelt dooz Gods Gheest niet een sonderlingen pver gedzeven zynde. Hoe lieflijck (seft hy) zijn uwe woningen: Heere Zebaoth. Mijner siele verlangt, ende suchtet na de voorhoven des Heeren: mijn lijf, ende siele verheughen haer in den levendigen God. Wel dien, die in uwen huys woenen, die loven v altoos.

Psal. 84. 1.
1. 2. 4. 21.

Want eenen dach in uwen voorhoove is beter dan anders duyfent: ic wil liever de deure wachten in mijns Gods huys: dan lange woenen inder godloosen hutten.

De plaetse der gheloobigen zielen/ wert oock een Stadt ghenoomt. Tselve en geschieet niet sonder oorsake/ als men insiet wat een Stadt is.

En Stadt wortse oock genoemt.

Tullius Cicero sic eam describit in Somnio Scipionis: Concilia, coetusque hominum iure sociati, civitates appellantur.

Cicero in
Somnio
Scipionis.

Joannes
Bodinus de
Republica.
lib. 7. cap. 6

Daer in te
woonen de
gheloovige
zielen by god
Ephel. 7. 27.
Coloss. 1. 16
Hysal. 7. 9.

Aldaer zijn
37 hemelsche
hoghers.
Mica. 4. 72.
Ephel. 4. 4
Hysal. 7. 2
Ande heplighe
Stadte/
dat nieuwe
Jerusalem.
Wit. 4. 26.

Flom. 8. 27.

Schijfuer
liet bewijs
van de heplighe
Stadte.
Hysal. 12. 22
23. 24.

Hysal. 13. 14

Flom. 4. 16.
Hysal. 11. 9. 10

Steden werden ghenoemt/ (ghelyck de selve Tullius Cicero beschryft in een boeck genoot de byoom van Scipio) alsulcke eendzachtighe hoop/ ende vergaderinghe van menschen die niet recht / dat is / als Bodinus sulcks willet/ ende verclaert/ die niet eenderley wisten/ ende manieren t'samen geboecht/ ende gheregeert werden.

Alsulcke stad is den Hemel / ofte de plaetse daer de gheloovige zielen in hare lichamen ghescheyden sijn v met malsanderen sijn / ende woonen by den eenighe / eeuwighe / ende warachtighe God/ God Vader, Soen/ ende de Heylighe Gheest/ item/ by de heplighe Engelen Gods/ het 37 hoonen / of heerichappen/ oft Overheden/ oft machten. Item by alle de hepligen Gods des ouden / ende nieuwe Testaments/ die opt gheweest sijn ende nu daer sijn/ ende noch daer sullen comen / ende vergaderet werden wt aller natie / ende ghelachte/ ende volcke/ ende tonghe.

Aldaer sijn 37 t'samen waerachtighe Hemelsche Hoghers / ende werden eendzachtelick gheregeert dooz de alderheplichste niet der liefde : want niet ieghenstaende de mensche groot is / t'is een herte / een siele / een Gheest.

Het is de heplighe Stadte / dat nieuwe Jerusalem / dat opwaerts is / dat by is / het weiche onser alder woeder is.

By sijn dese salighe zielen/wesende om hemelsche hoghers van de slaven nye der sonde/ des doots/ 37 en comen niet meer sondighen/ conen oock niet meer sterben : by sijn 37 van alle menschelike / ende natuerlike noofsaken/ licheit : In dese wereldt moeten de menschen arbeiden/ eten/ drincken/ nu gaen/ nu slaen/ nu liggen/ nu hierom/ ende daeromme bedroeft sijn/ hopen/ weenen/ schreyen.

Daer van alle dese dinghen sijn de salighe zielen by ghenietende / ende ghebruyckende de volcomene eerlycke byheyt der hinderen Gods. O Heplighe/perfekte/ ende eeuwich duetende byheyt.

Van dese heplige ende bye Stadte Gods sprycket de W. Apostel/ seggende : Ghy zijt gecomen tot den Berch Sion, tot dat Hemelsche Jerusalem, ende de vergaderinge der ontallicker Engelen : ende tot de gemeynte der eerstgeborenen die inden Hemel geschreven sijn, ende tot den Richeit over alle, ende tot de geesten der volcomen Heyligen : ende tot den midelaet des nieuwen Testaments Iesum.

Ende noch de selve Apostel. Wy en hebben hier gheen blijvende stadte/maer wy saechen de toecomende.

Om in dese Stadte te comen/ getuycht de selve Apostel/ dat Abraham/ welcke is onser alder vader / dooz het gheloove ginck woonen in het land der beloften / als in een byemst land / ende woonde in Tabernakelen met Isaac/ ende Jacob / die weder Erfsghenamen waeren der selver beloften : VWant hy verwachtete de Stadte, (seyt d' Apostel) die fondamenten hadde, wiens Timmermeester ende Schepper God is.

Wel dan te recht machmen van dese heplighe Stadte Gods niet de heplighe

lighe Propheet ende Coninck Davidt spreken / i ghene by van het aertliche
Jerusalem een boozbeidt geweest zijnde van de hercke des nieuwen Testa-
ments / ende van het opperste Jerusalem / heeft gesproken : Gloriosa
dicitur de te, Civitas dei. dat is : Oghy Stadt Gods / heerliche vin-
ghen by van ghesproken.

Mat. 27. 37
Mat. 1.

Ende in den selve Psalm. Sy is vast gefondeert op de heylighoberghen.
Hier mede accordeert i ghene de heylighe Apostel Joannes van dese heyl-
ghe Stadt heeft beschreven / als hy seyt.

Apoen. 21. 20
ende 26
boozte.

Ende hy (d'Engel) voerde my op inden geest, op eenen grooten, en-
de hoogen Berch, ende hy toonde my de groote Stadt, dat heylige Ieru-
salem, die wten Hemel afquam van God: ende hadde de eerlickheyt
Gods: ende haer licht was gelijk den aldercostelijcken steen, gelijk den
Christallinigen Iaspis steen. Ende soo booztaen het Capittel heel wt / oock
mede in het 22. Cap. van het eerste vers. tot het 6. toe.

Het soude te lanc wesen na zyn bebozen te beschrijven ende wt te leggen
de heerliche ende seer schoone verbozghentheden / die in de situatie ende
gelegenheyt van de selve schoone stadts Gods / zyn gelegen / ende begrepen.

Den Christelike leser vermane ick om alles selve met aendacht te lesen /
ende te herlesen tot zyne sonderlinghe troost / ende verheuginghe ter herten
nemende nae de leeringhe des Apostels Petri dat hy in dit huyt / ende in
dese Stadt Gods mach wesen als een levende steen / ghemmeert tot een
gheestelick huyt / ende heyligh Priesterschap / om gheestelike offerhande te
doen / die Gode behaghen door Iesum Christum.

Wenspraek
tot den Chri-
stelike leser.
1. Pet. 2. 5.

De plaetse / ofte hemel daer de ghelooighe Zielen nae dit leven incoemen /
wert oock een Paradijsse ghenoemt.

De plaetse /
ofte hemel
daer de ghe-
looghe sielen
wert doe
een Paradijs
se genoemt.
Genes. 2. 8. 9
10. 15. 16
Genes. 2. 1. 2
8. 10. 23. 24.

Paradijsse, is een naem van wellusticheydt / ende van alle ghenuchte / re-
creatie / ende bermakelicheyt: sulckx dat het paradijsse is ghemeeft eenen
Lusthof / die God inden beginne als hy den mensche hadde geschapen heeft
geplant in Edem teghent Gosten tot behoef des menschen / den selve daerinne
settende / om van allerley boomen lustich om aen te sien / ende goet te eten / die
God aldaer wt der aerden liet opwassen / haer ghebruyck / nootdruft / ende
bermarch daer van te hebben / inden selven lusthof midden daerinne oock
plantende / ende latende opwassen den boom des levens / ende den boom der
kennisse des goets / ende quaets / met een seker ghebodt / dat zy van allerley
boomen in den Lusthofe wel mochten eten / doch / dat zy vanden boome der
kennisse des goets / ende quaets niet en mochten eten / met bygheboechde
waerschouwinghe van straffe / in welken daghe zy daer van sonden eten /
dat zy des doots sonden sterben.

Weghesien nu dit aertliche paradijsse daer Adam ende Eva onse eerste
booz-ouders van God ingesiet zyn geweest / ende daer nae daer wt gewor-
pen van weghe haere sonde / soo een seer schoone / ende genuechelike lusthof
is ghemeeft / soo wert den hemel inde heylighe Schrifture oock dickwils
ghenormt

Neben waer
omme den
hemel het
paradijsse ge-
noemt wert.
Genes. 2. 3.
23. 24.

ghenoemt het Paradijs, van weghen de groote ende onwispelike bly-
schap/ lust/ ende genuchte die aldaer by God is/ ende van zyne heylige En-
gelen/ ende hemeliche Geesten wert gesien, gebuyscht/ ende genoten.

Siet hier bē
huden in het
a. cap. hande
onsterfelic
heyt der ielē
Luc. 23. 43
Paradijs de
plaetse der
ewige sa-
licheyt.

De Sone Gods Iesus Christus siende op de hemeliche blyschap ende
blychde/ heeft daeromme oock tot den moorden aen by hem aenden cruce
hangende/ ende hem biddende/ dat hy zynen wilde ghebencken als hy in zyn
Coninclycke quame/ seer troostelyck ghesproken: Voorvaer segge ick v:
Heden sult ghy niet my inden Paradijs wesen.

Het woort Paradijs/ wert van Iesu hier genomen/ ende gebuyscht woor-
de plaetse der ewige salicheyt.

De Heylige Apostel Paulus heeft in sulcke beteeckenisse oock so gebuyscht
van den selven schryvende ende besuygende:

2. Cor. 12. 2.
3. 4.

Ick weet (seft hy) eenen man in Christo over veerthien jaren (of inde
lichame, dat en weet ick niet: of buyten de lichame, dat en weet ick niet:
God wetet) dat hy opgenomen is geweest in het Paradijs, ende geboort
heeft onwispelike woorden, die een mensche niet spreekken en
mach.

Apocal. 2. 7.

Item, Ende Openbaringe Ioannis. Wie ooren heeft die hoore, wat de
Geest tot de Gemeynen seyt: Den ghenen die overwint, sal ick geven te
eten vanden boom des levens, die midden inden Paradijs is.

Een plaetse
bol van aller
ley blyschap/
blychde en
genuchte.
1. Cor. 2. 9.
Esa. 64. 4.

Het dese Schryfter plaetsen sien wy dat den Hemel/ de plaetse daer de ge-
loovige Sielen in zyn/ een plaetse is/ bol van allerley blyschap/ blychde en
genuchte niet die lichamelick/ ofte werelich is/ maer geestelick is/ soo noch
tans wesende/ dat geen ooge ghesien en heeft, noch oore gehooft, noch
in het herte des menschen gecomen is, dat God bereyt heeft den ghenen
die hem lief hebben.

De blyschap
daer inne
principelich
gelegen sijn-
de/ datmen
daer inne
God siet.
1. Timoth. 6
16.

Dese blyschap is principelich daer inne ghelegghen/ datmen aldaer in het
hemeliche Paradijs God siet/ wesende het alderhoochste goet datmen son-
de mogen bedencken/ ofte met sinnen begrypen. Het is een gesichte van het
opperste/ ende alderhoochste licht inden hemel/ daer men niet en kan toegaf-
den welcke geen mensche gesien en heeft/ noch sien en kan.

Het is een
gesichte van
het opperste
ende alder-
hoochste goet
in oprechte
volcomen-
heyt.

In summa/ het is een gesichte van het opperste/ ende alderhoochste goet/
in oprechte volcomenheyt: niet op alsulke forme ende maniere/ ghelyck
Moyses de heylige man Gods/ begeerende van God/ hy wilde zyne heer-
lickheyt hem laten sien/ hy en heeft sulchs niet connen vercrighen/ ontfan-
gende maer sulcke antwoort: Ick wil voor uwen aengesichte henen, alle
mijne goeden voor by laten gaen: Ghy en connet mijn aengesichte niet
sien: want geen mensche en sal leven, die my siet: ghy sult my achter na
sien (ofte mijne achterdeelen) doch mijn aengesichte en cannen niet sien.

Exod. 33. 18.
19. 20. 21. 22.
23.
Schryfter-
lick betwijf-
Matth. 6. 8.

Hier/ te weten/ in het hemeliche Paradijs/ sullen de salighe Sielen God
sien/ na het woort Iesu Christi: Salich zijn die, die reyn van herten sijn:

ryant

want sy sullen God sien.

Ende na de woorden Pauli: Wy sien nu door eenen spiegel in een duy-
ster reden: maer dan sullen wy sien aensichte aen aensichte: Nu bekennen
wy eensdeels, maer dan sullen wy bekennen, gelijk wy bekend zijn.

D'apostel gheschiede hier mede te kennen / dat het sien / ende kennen in het he-
melche Paradijs sal wesen alder volcomelst ende sekerlijst.

Hier mede accordeert t'ghene de Heilige Apostel Joannes seyt met dese
woorden: 1. Joan. 3.2.

Alderlieffte, nu zijn wy Kinderen Gods: Ende het en is noch niet ge-
openbaert, wat wy wesen sullen: maer wy weten, als hy sal geopenbaert
sijn, dat wy hem sullen gelijk wesen; want wy sullen hem sien, ghelijck
hy is.

Item inde Openbaringe Joannis / wert gesept om te kennen te geven hoe
heerlich schoon / ende genuchelich dit ghesichte van het aengesicht Gods sal
wesen / dat **J. Van ghehoorn** is eenen supberen stroom levenden waters /
clær als een Crystal / comende wt den Thoon Gods / ende des Lamis: Apoc. 22. 1, 2

Item / dat midden van haer strate / ende op beyde zijden des strooms / de
hoorn des levens was / draghende twaelf bruchten / alle maenden levende
zijne vrucht / ende dat de bladeren des hoorns waren tot gesontheit der He-
denen. Item / dat aldaer in het hemelsche Paradijs gheen verbloekinghe
meer en sal wesen / maer dat de Thoon Gods / ende des Lamis in haer sal
wesen / ende dat zij Dienstknechten hem sullen dienen / ende zij aensichte
sien sullen / ende dat zijnen naem sal wesen op hare dooshoofden.

Met dit sien van Gods aensichte heeft hen selven ghevroest de Heili-
ghe Job in zijn alderhoogste cruyts / ende benoudicheit / sprekende:
Ick weet het, dat mijn verlosser leeft, ende hy sal my hier namaels wt der
aerden opwecken: Ende ick sal daer na met deser mijner huylt omvangen
worden, ende ick sal in mijnen vleesche God sien: den selven sal ick my
sien, ende mijn oogen sullen hem aenschouwen, ende geen ander.

Met dese blijshap / ende onwtsprekelicke bzeuchde die de gheloobige zie-
len in het hemelsche Paradijs sullen hebben ende ghenieten / eerst na haerder
zielen / daer na / beyde aen ziel / ende aen lichaem inden dach van de verrij-
nisse der dooden / verbroest oock de Heere Jesus Christus zijne Discipulen /
seggende:

Ende ghyliden dan hebt nu oock droeffnisse: maer ick sal v weder sien /
ende uwe herte sal hem verblijden / ende niemant en sal uwe blijshap van v
lieben wech nemen.

De selve Jesus: op dat zijne Discipulen / ende met henlieden alle ghelo-
bige menschen / dese volcomen blijshap souden moghen hebben / ende genie-
ten / hy heeft daeromme recht voer zijnen doot ghebeden zijnen hemelschen
Vader met dese woorden: Heylige Vader ic come tot v ende spreekte dit inde

1. Cor. 13. 12

Apoc. 22. 1, 2

De heilige
Joh. heeft
hen selven
gevroest in
zijn alder-
hoogste
cruyts / name-
lich / dat hy
na dit leuen
sijnen God
sien soude.
Job 19. 23.

26. 27
Christus
Jesus heeft
oock zijne
discipulen ge-
troost met de
blijshap die
in der hemel-
sche Paradijs
se erlich sal
wesen.

Joan. 16. 22
Hy heeft zij-
nen hemel-
schen vader
voer deselve
zijn discipul
oor daerom-
me gebeden.
Joan. 17. 23

werelt, op dat zy mijne volcomen blijfchap in hem selven hebben.

Hyp sal daer-
thine oec ge-
beden in te
gaen alle den
ghenen die
dat den waere
geloofe hem
in die leuen
getrouwelic
ge dient heb-
ben.

Watt. 25. 21
Adan dese
hokanen
blijfchap
hoort van de
Apostel Sint
Jan oec een
schon ber-
hael gedarn.
1. Joann. 1. 3. 4

De Apostel Joannes in zynen sendibrief doet van dese volcomen blijfchap
der gheloovighe menschen oock een heerlich verhael / aldus schrijvende :
Wanthet leuen is gheopenbaert, ende wy hebbent gesien, ende betuygen,
ende vercondigen v het ewige leuen, het welcke by den Vader was, ende
is ons geopenbaert. Dat wy gehoort hebben, ende gesien hebben, vercon-
dighen wy v lieden, om dat ghy oock met ons sout gemeynschap hebben,
en onse gemeynschap is met den Vader, en met zynen Sone Iesu Christo.
Ende dit schrijven wy v lieden, op dat uwe vreuchden vervult zy.

Menspraeck/
andc beina-
minghe tot
alle Christen
zielen om na
dese volcomen
blijfchap een
groot verlan-
ghen te heb-
ben.

O ghy Christe zielen, neemt dese volcomen vreuchde ter herten / met een
verlangen verlaught om met uwe zielen in uwe aertse tabernaculen ver-
loft te worden / ende daarmede voor d'eerste te comen boven in het hemelsche
nieuwte Jerusalem daer de Tabernakel Gods is met de menschen / daer by
selve met hem sal woenen / daer by alle tranen van hare oogen sal af wasschen
daer de doot niet meer en sal wesen / noch droefheyt / noch gheschrey / noch ee-
nighe pijn.

Apostolys
21. 2. 3. 4
Met een te-
genstekinghe
tuschen de
wellust die
gheweest is
in het aert-
sche paradijs
se / oock die
noch is in
dese werelt.
Rom. 6. 19
2. Cor. 4. 17
Phil. 7. 24
Colos. 3. 23

In het aertse Paradijs is wel een groote wellust gheweest / ten welcke
aensien het oock een Lusthof gheenoemt wert : In dese tegenwoordighe wer-
relt is dock wel somtijts blijfchap / vreuchde / ende gheneuchte te sien / ende te
ken by de toecomende onbegrijpelicke groote der ewigher eerlichheyt / die
aen ons sal gheopenbaert worden.

Mijn siele / laet dese toecomende eerlichheyt / uwe eenighe blijfchap / vreuch-
de / hope / ende troost wesen. Spreekt met een hertelick verlanghen met den
Apostel : Ick ellendige mensche, wie sal my verlossen van dit lichaem des
doots ? Item : Ic begeere vanden lichame te verscheyden, ende met Chri-
sto te wesen.

Ende om v selven alijdt voor ooghen te stellen de ongheschiedicheyt ende niet-
tichheit deser wereltse vreuchde / ende een heylighe recreatie ende wellust te
scheppen inde toecomende hemelsche vreuchde / die v siele nae dit leuen in den
hemel het waerachtighe Paradijs sal hebben / ende ghenieten / spreekt met
den Propheet ende Coninc David dangelijck tot den Heere / en hwen God,

Inden wech sult ghy doen gaen uwen knecht,
Die hem brenght int leven vry wt benouwen :
Want daer is gheen volcomen vreucht oprecht,
Dan in uwes aenschijns heerlick aenschouwen.
In uwe hant is, ende blyft oock ghestadich,
De volheyt aller blyfchap, Heer ghenadich.

Psalm. 16. 11

Men bint in de heylighe Schryfture/ behalven de boozverhaelde namen/
oock noch andere namen / waer mede ons booz ooghen gestelt wert de
plaetse daerinne de gheloovighe zielen na dit leven comen in de eeuwige
ruste/ blyfchap/ ende vreuchde.

Ande Schryf-
ture werden
noch andere
namen ghe-
bonden/ den
hemel toeco-
mende.

Sp wert oock ghenoot / het Lant der levendighen, ghelyck men sulckx
sien mach inden Psalmen Davids / daerinne hy also spreect: Ick geloove,
ja doch, dat ick sien sal het goet des heeren, in den lande der levendighen.

Het lant/ der
levendighen.
Psalm. 27. 13
Psalm. 142. 5.

Atem. Heere, tot v schreye ick, ende segghe: Ghy zijt mijn roever-
sicht, mijn deel, inden lande der levendighen.

De heylighe Propheet / ende Coninck David heeft dese woorden eygent-
lick ghesproken/ van het lant daer het volck Gods inwoonde / namelijk het
beloofde lant Canaan, wt welcke hy als hy den 27. psalm ghewarckt heeft/
verjaecht was/ het selve lant noemende het lant der levendighen / om dat hy
na zyn oordeel achte die menschen alleen te leven / die in dat lant woonden/
ende dat ten aensien/ dat zy Gods woorden hadden ende dat de arche Gods
daerinne was/ een boozbeelt wesen de van Gods tegenwoordicheyt.

Geden van
desen name.

Ende dewyle het beloofde lant Canaan een boozbeelt is gheveest van het
hemelsche erfdeel / het welcke beloofd is / wi ghenaeke allen den ghenen die
oprechtelick aen Iesum Christum ghelooven / soo mach den hemel de plaetse
daer de gheloovighe zielen na dit leven incomen / zeer wel ghenoot werden/
het lant der levendighen / alwaer zy doot zijnde na hare lichamen/ eben wel
na der zielen leven met Abraham, Isaac, ende Jacob, ghelyck sulckx Christus
van haer betuycht / segghende tot den Saduceen. Ende van de opstandin-
ge der dooden, en hebt ghy niet gelesen, dat dan God tot v lieden gespro-
ken is, die daer seyt: Ick ben de God Abrahams, ende de God Isaacx ende
de God Jacobs: God en is gheen God der dooden, maer der levendighen.

Matth. 22.
31. 32.

Anders / Het lant der levendighen / buyten dese figuerlike beteeckenisse/
canmen simpelick nemen booz dese tegenwoordighe werelt/ daer de lebendi-
ge menschen in woonen/ gelickmen sulckx sien mach by den Propheet Esaiam
Cap. 33. vers. 8. ende Cap. 38. vers. 11. ende psalm. 116. vers. 9.

De hutte/
tente/ ofte
heylighen
berch.

De plaetse van de gheloovighe zielen/ te weten den hemel/ wert oock ge-
noemt de hutte, tente, ofte de heylighen berch des Heeren. Heere, (seyt
David) wie sal woonen in uwer hutten; wie sal blijven op uwen heylighen

Psalm 15. 1.
2. etc.

berge 1

berge ? Die sonder vleckē daer henen gaet, &c.

Psalm. 14. 1. 4.

Item. Wie sal op des Heeren berch gaen ? ende wie sal aenstaen aen zijner heyliger stede ? die onschuldighen handen heeft, ende reyn van herten is. &c.

Deze
plaetse.
Esa. 57. 2.

Sp wert oock ghenoemt een vrede plaetse van Esaia de Propheet / als hy seyt : Ende die oprechtich voor hen selven ghewandelt hebben, comen ten vrede, ende rusten in hare camerē.

Twē dinghen werden hier van de menschen ghesproken ende verhaelt die in dese werelt vooz den Heere oprechtich ghewandelt hebben. 1. Dat haer sielen ten vrede comen / dat is in den hemel. In de werelt hebben de vromme ende Godsalighe menschen gheen vrede : maer inden hemel comen sy tot vrede, diese inde werelt hy de boose menschen / na den vleesche niet en hebben noch connen bererijghen. 2. Datse rusten in haere camerē. Damelich : dat haere lichamen inde graben als in haere camerē rusten tot den joncksten daghe toe.

Henricus
Bullingerus
sup. Cap. 17. b. 1. 2
Domitia 60.

De seer Godsalige / ende wel gheleerde man Henricus Bullingerus : verstaet dese plaetse met my oock alsoo / in syn 160. Homilie over het 57. Cap. Esaie vers. 1. 2.

Van de woorden : Ende rusten in hare camerē. Siet daer van een byteler verclaringhe boven in het 2. Cap. alwaer gheleert ende bewesen werdt / dat de ziele / ofte Gheest aller menschen onsterflich is.

Sp wert oock ghenoemt de hant des Heeren. want / ghelijck als een mensche in syn handen sterck is / ende vast can houden / ende bewaeren wat hy daer inne heeft : also wert den hemel oock genoemt de hant ofte handen des Heeren / om dat hy de zielen der gheloovighen inden hemel vastelich / ende sterckelich bewaert hy hem tot dat haere lichamen ten joncksten daghe werden / om also r'samen te ghelijck inden hemel deelachtich te mogen wesen de ewighe bliscap / ende v'reuchde.

Hier van staet gheschreven in het boeck der wysheyt met dese woorden.

De rechtveerdighe sielen zijn in Godts handt, ende gheen quacle en roertse aen.

Psalm. 31. 5.

Item de heplighe Propheet David seyt : In uwe handen bevele ick mijnen Gheest : ghy hebt my verlost Heere, ghy getrouwe God.

Luc. 23. 46.

Ende Christus Iesus stervende aen de galghe des cruyces / heeft met luyder stemme gheropen / segghende : Vader in uwe handen sal ick mijnen gheest beveelen.

Abrahams
Schoot.
Gen. 16. 22.
Hebr. 11. 9.

Sp wert oock ghenoemt / Abrahams Schoot : Item / een Altaer in des hemels Thoon onder de welke de zielen der gheloovighen rusten. Item / dat nieuwe Ierusalem : van welke namen oock te voozen in dit tractaet is ghesproken / onnoedich daeromme ghende een nieuwe verclaringhe daer van te doen / ende alhier by te beghen.

Opndelich

Opdelick / want dese plaetse ghenoeit : het ewighe leven. Daer is twee /
derleef leven : te weten / een natuerlick leven / dat alle levende menschen
ghemeen hebben.

Daer is oock een Gheestelick leven / dat alleene de gheloovige hebben.
Hier van wert gesproken / als men den hemel noemt het ewighe leven.

Dit leven wert genoemt het leven Gods. Eph. 4. vers. 18. niet alleene / om
dat God den oorspronck daer van is / als David sepi met dese woorden : want
by v is de fonteyn des levens, ende in uwen lichte sien wy het licht. Maer
het wert oock het leven Gods genoemt / om dat hy in ons leet dooz zynen
Geest / hier in genade : ende hier namaels daer boven inde hemelsche glorie.

Hier toe dient / t'ghene Christus sepi van t'leven Gods in ons dooz zynen
Heyligen Geest. So yemant my lief heeft, die sal mijn woort houden, en
mijn Vader sal hem lief hebben, ende wy sullen tot hem comen, ende
wooninge by hem maken.

Dan t'leven Gods diernaels daer boven in den Hemel / spreekt oock
deselve Christus : Vader, ick wil, waer icken, oock die by my sijn, die ghy
my hebt gegeve, op dat sy mijne clærheyt aenschouwen, die ghy my hebt
gegeven : want ghy hebt my lief gehad, eer des werelts gront geleyt was.

Item Ioannes : Dit is de belofte, die hy v beloofte heeft, nemelick, het
ewighe leven.

Eewich wert dit leven ghenoeit / tot onderschept van het leven der men-
schen in dese werelt / dat selve leven / is ghelick / en verganchelick : Maer het
leven daer boven / is eewich / ghelick God eewich is. Het gheestelick leven
wert alhier in ons dooz den geloof begonnen / en sal hier namaels veel vol-
maectet zyn in onse siele : maer ten joncken dage sal het inden hoochsten trap-
pe aen ons siele / ende lichaem ontdeckt / ende gheopenbaert werden.

Hier van spreekt d'Apofel Paulus seer troostelick met dese woorden :
Vwe leven is met Christo verborgen in Gode : Als Christus onse leven sal
geopenbaert wesen, dan sult ghy lieden oock met hem geopenbaert wor-
den in eerlickheyt.

Niemant en can de wakenheit van dit ewighe leven : als wesen de vooz
ong verstant onbegripelick / verstaen / ofte begripen : want Gods woort sepi
en leet / dat het geen ogen gesien heeft / ende geen oore gehoort heeft / ende in
gheens menschen herte ghecomen is / dat God toeberept heeft den ghenen die
hem lief hebben.

Och het selve woort Gods geest ons een seer schoone afbeeldinge des ee-
wigen levens met vele heerliche beschryvinge / als men dan ene vande vooz
treffelijckste der selven can vinden inde openbaringe Joannis in het 21. Cap.
van het 10. vers. vooz doozgaens / gelick ick sulc oock hebbe aengewesen in
dit selve Capittel / alwaer verhaelt is, dat de plaetse van de geloovige sielen /
nemelick / den hemel by een stadt wert vergheleken / ende also ghenoemt.

Daer nochtans eenichsins een beschryvinge van het eendwighe leven al-
der te sullen / men mach de beschryvinge int corte alsoo nemen / ende ont-
houden

Het ewighe
leven.

1.
Een natuer-
lick.

2.
Een geestes-
lick.

Ghenoeit
het leven
Gods.

Ephes. 4. 18.
Psalm 36. 9.

Joan. 14. 23.

Joan. 17. 24.

1. Joan. 2. 25

Eewich leet
tot onders-
chept van
het leven der
menschen in
dese werelt.

Hier wort
het beginne
hier na bes-
holmaectet.

3.
In onse siele

Men ons siel
en lichaem.

Colos. 3. 3. 4.

Niemant
can de waken-
heit van t'ee-
wigen leven be-
gripen.

Eph. 6. 4.

1. Cor. 2. 9.

Een schoone
afbeeldinge
van het
selve.

Joan. 21. 10.

etc.

Een coeste be-
scheyninghe
dan het eeu-
wighe leuen.

Col. 3. 10

Ephe. 4. 14

Psal. 17. 15

Phil. 3. 20, 21

Maectet vers-
claringhe.
Apocal. 1. 4
Philip. 3. 21
Matt. 19. 43
Matt. 22. 30
Apoca. 7. 13

Wantsjaech
tot den leser
om het booz-
gaende te be-
hertighen.

Verlangen
de na de he-
melsche
blyuende.

Wiltish onbe-
beropt sijnde
om te sterben.

De werelt
mer bemint
henne.
1. Joann. 3.
16, 17.

houden op dese nabijghende maniere.

Het eeuwige leuen, is een eeuwige volmaectheyt aen siele ende lichaem spruytende wt het aenschouwen vande glorieuse majesteit Gods.

De volmaectheyt van onse siele/ bestaet in volcomen wijsheyt / ende vol-
comen heyligheyt. Coloss. 3. 10. Eph. 4. 24.

De volmaectheyt van ons lichaem/ bestaet in volcomen supberheyt ende
eene ghelucksalighe onsterfelijkheid.

Hier van spreekt de Propheet/ende Coninck David: Heere, ick wil doch
schouwen v aenghesicht in gerechtigheyt; ick wil sadt worden, wanneer
ick opwake in a newen beelde.

Item, d' Apostel Paulus: Onse borgerschap is in de hemelen, van daer
wy verwachten den Salichmaker, den Heere Christum Iesum: De welcke
onse vernederde lichaem veranderen sal, dat het ghelijckformich worde
zijnen eerlijcken lichaem, na de crachtighe werckinghe, daer mede hy alle
dingen hem selven onderworpen can.

Wt allen desen blyckt claerlyck, dat in het eeuwige leuen geen sonde/ geen
doot/ geen swerte/ gheen suchten/ noch geen ghebzecken en sullen wesen dat
wy sullen der heerlichheyt Christi deelachtich wesen/ ende blincken gelijck de
sonne int Coninckryck onses vaders/ in dat wy gelijck Engelen Gods in den
hemel sullen wesen/ ende met hemlieden sonder ophouden God yffsen/ ende
loben/ ende hem danken in ewigheyt/ ende segghen: Lof ende eerlick-
heyt/ ende danchsegginghe/ ende eere/ ende machte/ ende cracht yf onsen God
van ewigheyt tot ewigheyt. Amen.

Bemide Leser: neemt alles wat in dit Capittel van de plaetse der geloov-
iger sielen verhaelt is/ namelijk van den hemel/ en vande verscheppen na-
men daer mede deselve genoemt wort/ ter herten: menichmael aen de hemel-
sche blyuende gedencende/ met een hertelick verlangen om daer te comen.
Weesh oock berept om geern te sterben/ als het God belieft: want indien wy
gelooben/ dat wy na dit leuen inde eeuwige blyuende sullen opgenomen werdt/
waeromme sullen wy van de doot vreesen? Wilt oock de werelt niet lief heb-
ben/ noch wat inde werelt is/ als/ de begheerlichheyt des vleeschs/ ende de
begheerlichheyt der ooghen/ ende de ghoetscheit des leuens/ alight ghebent-
kende/ alle die de werelt lief heeft/ dat de leide des vaders in hem niet en
is: neemt oock ter herten/ dat/ na de vermaninge van den Apostel Ioannes
de werelt vergaet/ ende haere begheerlichheyt: Maer wie den wille Gods
doet/ dat die blyft inder ewigheyt.

Correden/ dienende tot dese materie moet v wesen/ als volcht: namelijk/
indien de hemelsche blyschap daer wy tot noch toe van hebben ghesproken/
ons herte recht heeft doorgyoncken/ soo en sullen de aertsche lusten ons herte
niet connen in nemen/ ghelijck wy sien dat de mannelicken overdoom ende
een ryp verstant de kinderachtige in den ende gheuechten doet wechneemen/
ende ophouden.

Tot besoye van dit teghentworighe Capittel / daer inne wy ghehandelt ende ghesprooken hebben van de plaetse der gheloovighe zielen / namelijk van den hemel / ende de namen die den hemel toegheschreeven werden / soo moet ghy Christeliche leser oock van herten poogen ende arbeiden om inden hemel te comen / ende den rechten wech daer toe te bewandelen. Maer om dat dese materie een bysonder verclaringhe van doen heeft / ich sal selve willen tellen tot op het nabulgende Capittel.

2. Capittel.

Van den rechten wech na den Hemel, ofte S'menschen Hemelvaert.

Alle, ende een pegelich mensche / die na een plaetse verlangt om daer te comen / die moet hem op de reyse begeven / en den rechten wech daer toe soeken / ende volgen.

Hier toe dienen de woorden Jesu Christi onses Salichmakers / die hy syne discipulen / ende alle gheloovighe menschen op eenen berch nederzittende heeft gheleert / ende vooghtstelt.

De woorden luyden al ons.

Gaet in door de Enge poorte / Want de poorte is wijt, ende den wech is breed, die tot der verdoemenisse afleyt / ende veele zijnder, die door de selve ingaen. Want de poorte is enge, ende den wech is smal, die tot den leven leydt, ende luttel zijnder die hem vinden.

Twee verscheppen wegen werden in dese woorden van Christo Jesu geset / en beschreeven. 1. Een en wech / de welke den menschen leyt / en bzenget tot de ewige verdoemenisse. 2. Een en wech / de welke den menschen leyt ende bzenget tot den leven / dat is tot het ewige leven. Ende aengesien wy in het voozgaende Capittel gehandelt en ghesproken hebben van de plaetse der gheloovighe zielen / namelijk van den hemel / ons vooznemen is / met Gods hulpe / albereerst te spreken / ende te handelen van den wech die men moet gaen / ende wandelen na den hemel / alwaer de zielen van de Gods salige menschen in comen / als zy wt hare lichamen scheyden / ende verhuysen daer nae oock de lichamen selve met de ziele t'samen beleeft / ende vercenticht wesen / ende jonckstien daghe.

Om goede ordje in dese materie te houden / sal ick eerst nae de woorden Christi verhalen ende voozstellen / dat de poorte die tot den leven / dat is nae den hemel leyt / enge is / ende den wech smal is / daer na sal oock wat gesprooken werden van de woorden Christi seggende / dat er luttel zijn die hē vinden. Vngangende het eerste / men moet vooz al weten / dat de poorte ende de wech die tot den leven leyt / Christus selve is / ghelick hy sulchs beleycht

2.
der arbeit
vooghtende
om inden he
mel te come

1.
Capittel.
Vanden
rechten
wech na
den hemel
ofte
S'menschē
Hemel-
vaert.
Woorden.
Jesu Christi

Matthet 7.
13. 14.

Voostellen
de twee ver-
scheppen we-
gen.

1.
Na de helle

2.
Na den he-
mel.

Wandē wech
na den he-
mel wer-
dēt eerst
gehandelt.

1.
Wesende de
poorte enge
en den wech
smal.

2.
Van luttel
menschen
betandelt.
Christus de
poorte / ende
den wech.

Joan. 10. 9 met dese naetvolgende woorden : Ick ben de deure : soo yemandt door my ingaet, die sal behouden worden, ende hy sal ingaen, ende wtgaen, ende weyde vinden.

Joan. 14. 6 Item / als hy noch seyt : Ick ben de wech, de waerheyt, ende het leven.

Genes. 28. 12 Hier toe dient de leder / die de Patriarch Jacob in synen droom ghesien heeft / staende op ter aerden / ende met den opperflen aen den hemel rackerende / ende hoe de Engelen Gods daer aen op ende neder clommen / God de Heere noch daer op staende.

Joan. 14. 6 Dese leder is Jesus Christus. Want hy seyt met clare / ende wtgebruchte woorden. Niemandt en coemt tot den Vader, dan door my.

Roed. waersoume de poogte enge / ende de wech smal genepet wert. Dese wech wozt smal / ende de poogte enge genoeemt / niet daer omme / dat de wech der Gods salicheyt / ende allerley deuchde / hy den selven smal / ende enge is : gheen sing. Want hy seyt selve : Neemt mijn jock op v, ende leert van my, dat ick sachtmoedich ben, ende ootmoedich van herten : ende ghy sult ruste vinden voor uwe sielen. Want mijn jock is lieflick, ende mijn last is licht.

Mat. 11. 29 De discipel Christi Sint Jan seyt noch : Dit is de liefde Gods, dat wy zijne geboden houden, ende zijn geboden en zijn niet swaer. Dat dan van den Sone Gods / de poogte / die toiden leven leyt / enge / en de wech smal ghe-noemt wert / hy doet sulcs niet ten aensien van den selven : die de poogte, ende wech is / maer hy doet ten aensien van de menschen die den selve dese poogte enge / ende den wech smal maken dooz hare eyghen / natuerliche boosheyt ende verderffnisse / een af keere daer van hebbende liever den rupmen / ende den breden wech willen wandelen / dan den enge / ende smalle : zo soecken al andere middelen ende weggen om salich te wozen / als Christus ons heeft gheleert / ende ghewesen / verdonckert zijnde in haer verstant / ende verbyzint van het leven Gods / dooz de onwetendheyt die in hen is / dooz de verblindinge haers herten : en dewyle als d'Apostel seyt / de rechtveerdicheyt Gods hen onbekent is / en soecken hare eygen rechtveerdicheyt op te richten / so en zyn zo der rechtveerdicheyt Gods niet onder wozen : zo en willen haer gedachten niet gebangen leyde tot de gehoorzaamheyt Christi / zo verstaen niet wat des Gheests Gods is / het dunckt hem een dwaesheyt te wesen wat men vanden gheloobe aen Christus / ende vande goede wercken bruchten des gheloofs leert / predict / ende voorselt. De lesse Christi / dat / soo yemandt hem wil nabolghen / den selven moet versacken / ende zyn crupce opnemen / vals haer al te swaer / willen den daer onder niet buyggen : het woort vande den crupce / is haer een dwaesheyt.

Maer des menschen.

Eph. 4. 18

Rom. 10. 3

1. Cor. 10. 5

1. Cor. 12. 14

Mat. 16. 24

1. Cor. 12. 16

Om dese / en meer diergelycke oorzake hy de menschen haere schuyt plaetse ende winckel hebbende int binnenste haers herten / wert van Christo Jesu de poogte nae den hemel enge / ende den wech smal genoeemt. De schuld en is hy hem gheen sing.

Ghy, o beminde Leser: laet sulche vleescheliche menschen baren / die den
bieden wech liever hebben / dan den enghen / niet tegghenslaende zy metten
eersten als men daer op compt / al wat hardt / ongemackelich / ende ongenue-
lich schijnt te wesen int betreden / ende daerinne niet ghebuerich opdt te
wandelen.

Yet en kan anders niet wesen. Men en mach soo saechtken in den hemel
niet comen: het moet vleesch / ende bloet kosten. De Soone Gods seyt: het
Coninckrijcke der hemelen lijdt geweld, ende die geweld doen, nemen het
in. d'Apstel Paulus seyt oock / dat wy door veel verdruckingen moeten
ingaaen in het Coninckrijcke Gods.

Dat vierde boeck Eldre / wert den hemel vergeleken by een stadt die ghe-
bouwt is op eenen wyde belve / vol zijnde aller goederen: den inganch is en-
ge / en sloepel als ware een byer ter rechter zyden: ende ter linker zyden een
diep water: Ende daer ware alleen eenen enghen padt tuschen dien twee /
soo smal / dat daer niet meer dan een mensche gaen en conde.

De oude Philosophen / ende Poeten / hebben den menschen / bysonder den
jonghesellen oock twee weghen voorghefelt: den een wesen de vol van alle
genuechten / lieffelijck / ende gemackelijck / maer eyndelijck leydende ende byen-
ghende tot schande / onre / ende de alderwetterste berberffenis.

Den tweeden wech hebben zy genoot den wech der deuchde / seer swaer /
ongemackelijck / moepelijck / vol wesen de van periculen / ende meniger ley swa-
richeden: evenwel noch hangt int laeste leydende / ende byenghende tot groo-
te roem / tot groote staet van ampten / ende officien / item tot groote rijck-
dommen deses werelts.

Yet en kan niet naelaten hier een exempel te verhalen / zeer wel dienende
tot desen ppropoost / welck de heydensche Cicero zinnen soon voorszelt int eerste
boeck vande officien.

Hy schrijft, ende verhaelt van Hercules, dat / als hy noch jonck was /
ghegaen is in een woestijne / ende ghesien heeft twee weghen / seer twijffel-
woedich zijnde / welck van heyden hy soude verkiezen / ende ingaen. d'Erste
wech / was vol van alle gheuuechten: ende heeft daerinne ghesien een seer
schone vrouwe / verciert / ende ghecleedt met cleederen van goud / ende zijde:
hem presentierende / indien hy haer wilde volghen / zy soude hem gheuen / ende
doen hebben alle wellusten des werelts.

De tweede wech / was de wech der deuchde: in de welcke hy gesien heeft
een statighe / ende seer beftighe man / die tot hem seyde: O Hercules,
volcht my nae: Ende indien ghy my wilt naevolghen: ick en beloove v niet
eenighe gheuuechten / ofte wellusten: maer enckele moeten / arbeys / swaric-
heden / ende periculen: toch het zijnde / ende de belooninghe van allen dien /
sal wesen / dat ghy een God sult worden.

Als Hercules alle dese dingen hadde gesien / gehoozt / en overwogen / hy heeft
eyndelijck geresolueert: ende om God te worden / hy heeft den wech der deuch-
de vercozen / om te selve te volghen / ende daerinne te wandelen.

Dermanin-
ge tot den
Lezer / om te
gesintbe-
hande mens-
sche / om den
bieden / en-
men wech te
wandelen /
niet te will-
olgen.
Matt. II. 12
Act. 14. 22

4. Qd. 7. 6. 7.

De oude Phi-
losophen stel-
len den wien-
schen oock
twee weghen
voorz.

Cicero lib. 2
officiorum
et renophor-
te.
Ex exempel
van Hercules /
dienende tot
berckesinge
hande wech
der deuchde /
als hem
twee weghen
werben voorsz
ghelt.

1.
De wech
tot van alle
geruchten.

2.
De wech den
deuchde / vol
van allerley
swaricheden.

Des her-
schende stede-
kerden den
lezer doozge-
stelt om daer
dooz te paf-
seken na de
heylighe Stadt
der nieuwe
Jerusalem
Vocatur.

De eerste
Stadt de
hzeise Gods

Wat de hzeise
Gods is.

Moherd. 1.7
Syrach. 1.27
Wat Gods
hzeisen de
menschen
aenrecht de
Heere een
rewich her-
sont.
Jere. 32.
4.9. 4.1.
Watse doen.

1.
Bidden God
alleen aen.
Deut. 6.13
Matth. 4.10

2.
Niemand maer
eenen mid-
delae Gods
ende des
menschen.
1. Tim. 2.5.
2. Joan. 2.2.
Matth. 1.21
Hebr. 9.12.

3.
Sp herfoepe
alle midde-
len ter salie
der bupen
Iesum Chri-
stum.

Om dan weder te comen tot onse voorgenomen materie/bande enge poort
te/ ende den smalle wech tot den leuen leyden/ dat is/ na den hemel/ ende
waerinne de selve is befaende/ ende ghelegghen/ acht nemende om den be-
winde leser te leeren/ te bewegghen/ ende eenichsins Christelick te vermaaken
ofte te verlusteren: ick sal/ eermen tot den leuen/ namelijk in den hemel
ofte in de heylighe Stadt/ dat nieuwe Jerusalem can incomen/ seg verschepe
den steden met hare enge poorte/ ende smallen wech beschryben ende voors
d' ooghen levendich dooz stellen.

De eerste Stadt wertghenoemt de hzeise des Heeren: Tot dese Stadt
moet een peghelick Christe mensche/ om in den hemel te comen/ zyn reyse
nemen niet tegenstaende de poorte enge/ en den wech smal is: geen moeten/
geen arbeidt/ geen periculen ofte swaricheden moet hy hem ontsien/ om in
dese Stadt te comen/ ende het doozger recht te winnen/ ende te vercrighen.

Sulcs sal gheschieden/ wanneer men een kinderlick ontsach heeft teghen
God/ soo dat wy ons ontsien hem te verlooznen/ met onse sonden: ende wa-
dien wy ghesondicht hebben/ dat wy terfont vooghen op te staen/ ende met
onsen Vader verfoent te worden dooz Iesum Christum.

Dese dencht is het beginsel van de waere wysheyt/ ghelick de wysman
sulcx meer als eens verbaelt. Sp is een bysonder mercktercken van te wesen
een oprecht hert God: Ende zy is eenen toom om onse sonden/ ende quade
passien te heypelen/ ende inden toom te houden/ als Syrach seyt.

Maet alsodanighen/ die hen in dese Stadt bande hzeise Gods hegeben/ ende
daerinne het doozger recht winnen/ maecht God een eewich verbont/ gelyck
hy sulcs selve seyt/ ende belooft/ dat hy niet en wil af laten den wel te doen/
wil hen oock zyn hzeise int herte geven/ dat zy niet van hen en wycken: het is
oock zynen wyl/ dat hy hen wel doen mach.

Alle de ghenen die in dese Stadt zyn/ bidden God alleen aen: God Vader/
God Soon/ God heylighe Gheest/ drie personen/ maer een eenich/ eewich/
ende waerachtich God.

Sp kennen maer eenen middelae/ en advocaet/ namelijk Iesum Christum
na het woort des Apostels: Daer is een God, ende een middelae Gods,
ende der menschen, de mensche Christus Iesus. Iem houden zy/ dat hy is
de verfoeninghe dooz onse sonden/ ende niemant anders. Want hy is die zyn
volck behoert van haere sonden/ ende hy heeft ons te weghen ghebracht eene
eewighe verfoeninghe.

Derhalven alle die dooz dese Stadt nae de heylighe Stadt/ dat nieuwe
Jerusalem willen dooz reysen/ verfoepen alle andere middelen ende we-
ghen/ die int Paus dome den menschen bupen Iesum Christum/ ende dypen
zyne verfoeninghe ende verdiensten werden voozghelst/ om daer dooz ver-
ghevinghe van zyne sonden hy God te vercrighen/ ende den hemel te ver-
dien/ als insonderheyt de verbloekte afgodische Masse/ ende dier gelycke
heel meer andere grouwelelike menschelike insettinghen/ ende supersticien.
Sp onthouden hen oock van de heylighen Sanken ofte Santenen inden
hemel

Hemel wesen/ aen te roepen: Item vande afgodische beelden/ hoedantich
de zelve zoude mogen wesen/ om hem zelden daer voor te buyghen/ of te
nige dienste/ eere/ ende denotie daer voor te doe/ ende te beluyfen/ volghens
het tweede ghebodt Gods inde Heyliche thien geboden/ ende de ghetrouwe
waerschonwinge van den Apostel Ioannes, aldus luydende: Kinderkens, be-
waert u selven van de Afgoden. 1. Ioan. 5.
21.

De Bozgers in dese Stadt / byanden zynde van alle afgoderpe ende su-
perstitien / 3p laten de zaechte vande ewige zalicheyt te vercrighen / daer by
niet blijven / maer althijt overpeynende dat 3p zyn inde Stadt / die de Vrese
Gods genoemt wert / 3p hebben God althijt voor oogen met een kinderliche
ontfack / als te vozen gesept is: 3p vresen hem te vertoornen als haren Va-
der: nochtrans / als 3p hem vertoorn hebben / ende voor de straffe vresen / 3p
zyn ebenwel vā zyne liefde tot hemwaerts versieker / als wesen de zyne kin-
deren: ende daerom hebbense hem doch lief / en om dese liefde Gods haers
Vaders: diense vertoorn hebben / 3p hebben om hare zonden diese ghedaen
hebben / een seer groote brotsheyt die na God is / mer de Apostel Petrus seer
weemoedich daer over zynde / ghelijck van hem gesept wort: hy is wighe-
gaen, ende heeft seer bitterlick geschreyt. 2. Cor. 7. 1.
Danc. 26.
75.

Soo vele van de eerste Stadt.

De tweede
Stadt/ ken-
nisse Gods.

Volcht de tweede Stadt / die ghenoeemt wort, Een ware ende rechte ken-
nisse Gods.

Wie de eerste Stadt / Vrese Gods, gaen de aertsehe Pelgrims die in het
Hemelsche Ierusalem willen gaen woonen / in dese tweede Stadt / genoemt
kennisse Gods, te weten / ware ende rechte kennisse Gods. Namelick / dat
wy God recht leeren kennen / in zyn wesen / in zyne selfstandicheden / in zyn
teyghenschappen / als in zyne almachticheyt / waerheyt / wysheyt / recht-
veerdicheyt / barmherticheyt etc / Item / dat wy hem kennen / in zyne wil-
le / ende werken: alles in voegen ende manieren / ghelijck God hem zelden
in zyn woort gheopenbaert heeft / ende hoorts / dat wy door dese kennisse
Gods verweckt werden om hem lief te hebben / ends te dienen.

Dese ware / ende rechte kennisse Gods / is ons hoehnoodich / om inden
Hemel te comen. Dese ware
kennisse
Gods is
hoehnoo-
dich.
Joan. 17. 3.

Van dese kennisse / sprecket de Sone Godts Iesus Christus: Dit is het
ewige leven, dat zy u alleen bekennen den eenigen, ende waerachtigen God, ende
dien ghy ghesonden hebt. Iesum Christum.

Alle / die het recht van bozgherschap in dese Stadt ontfanghen / om tot
Gods kennisse recht te geraecken / laten hen ten eersten seer gheerne onder-
wijfen inde eerste beginfelen vande woorden Gods / na de leeringe / en ver-
maninge des Apostels / seggende: Ghy die behoorte Leeraers te zyn, aenghe-
lien den tijt, hebt wederom noot, datmen u leere, welcke de eerste beginfelen sijn
der woorden Gods: ende ghy zijt geworden de gene, die melck van noode hebt,
ende niet vaste spijs.

Dese eerste beginfelen vande woorden Gods / zyn de twaelf artijckelen
des

Dese ware
kennisse
Gods is
hoehnoo-
dich.
Joan. 17. 3.
1.
D' eerste be-
ginfelen van
de woort
Gods werde
in dese stadt
geleert.
Yeh. 5. 12.
Welcke dese
be zyn.

des geloofs : de thien geboden : het gebedt des Heeren : de leere vande Sacramenten : Namelick den heyligen Doop / ende het Hoochweerdige Afontnael onses Heeren : wachende stunden seer bequamelick / ende grondich in onsen Catechismo geleert / ende verclaert worden.

2.
De heylighe
Schrifture
wert neer-
stich ghesen/
ende onder-
socht.

Mat. 17. 10. 11.

3.
De Schre-
cke verga-
deringer wert
mer peber
besocht.
Luc. 8. 15.
Mat. 11. 28.

Joan 8. 47.
ende. 10. 27.
Mat. 2. 42.
ende 20. 7.

4.
Die spreekt
met malcan-
deren van
Geestelike
saeken.
Col. 3. 16.

5.
Niemand
staet op syn
eigen wijs-
heyt ofte ga-
ben.
Aer. 9. 22.

1. Cor. 2. 2.
1. Cor. 4. 7.

Galat. 6. 14.

Ten 2. die in dese stadt Borigers zijn / die lesen / ende herlesen de heylighe Schrifture seer neerstich met een bysondere overlegginge / ghelijck die van Berreen hebben ghedaen / dagelick de Schriften onder soeckende / of die alsoo luyden.

Ten 3. Sy lesen de Schrifture alleen niet / maer zy comen oock met eenen christelicken vber tot de gemeyne vergaderinge der geloovighen / daer Gods woort geleert ende ghepredicht wort : dat selve hoozen sy met aandacht / ende reberentie : zy erhaullen oock om t selve in een goet sijn herte te bewaren. All's doen sy dit na de woorden ende vermaninge hares meesters Iesu, seggende : Salich zijn zy, die Gods woort hooren, ende dat bewaren. Item / Wie van Gode is, die hoort de woorden Gods. Item / Mijn schapen hooren mijn stemme.

Sy gebuycken oock de heylighe Sacramenten met behoorlicke devotie / wetende / dat sy van Iesu Christo, als segelen des geloofs zijn ingesiet / ende verordneert / oock mede ter herten nemende / dat Gods woort te hoozen / ende de Sacramenten te ghebuycken / Item / om onse gebeden ende lofsangen met de gantsche gemeente Gode op te offeren / misgaders om aen den armen Christelike hantrepinge te doen / de openbare oeffeninghen zijn ghewest vande Apostolische kercke.

Ten 4. De Borigers in dese stadt sprecken bickwils met malcanderen van geestelike zaken / si verkennde tot Gods eere / ende tot d'eene des anderen stichtinge / na de goede vermaninge des Apostels Paul : Het woort Christi woone rijckelick in u lieden met alle wijsheyt, leert ende vermaent malcander.

Ten 5. Niemand in dese stadt en staet op zijn eegen wijsheyt / noch op eenige gaven die hy zonde mogen hebben Geestelick / of e lichamlich. Niemand beroemt ofte verhoocht hem selven inde kennisse Gods / hoe veel / ende hoe groot desel bezonde mogen wesen. Een ygelick gedenckt aende woorden die by den Propheet Ieremiam staen gheschreven / aldus luydende : Soo spreeckt de Heere : Een wyse en beroemt hem niet zynner wijsheydt : ende een stercke en beroemt hem niet sijner sterckheyt : een rijcke en beroemt hem niet sijns rijckdoms. Maer wie hem beroemen wil, die beroemt hem dies, dat hy my wete, ende kenne, dat ick de Heere ben : die barmherticheyt, recht, ende gerechticheyt oeffent op aerden : want sulcks behaecht behaecht my, spreeckt de Heere. Sy gedencken oock aen de woorden des Apostels Pauli, in alle zijne groote ende hooge kennisse aldus sprekende : Ick en hebbe niet geacht yet te weten onder u lieden, dan Iesum Christum, ende den selven ghesluyciger. Item noch aen de woorden / die de selve Apostel tot die van Corinthen heeft gheschreven : Wat hebt ghy dat ghy niet ontfanghen en hebt ? Ende ist dat ghy bet ontfanghen hebt, wat roemt ghy, als oft ghy het niet ontfanghen en hadt ?

Item noch totten Galaten : Het sy verre van my, dat ick soude roemen anders,

ders, dan in het cruyce onses Heeren Iesu Christi, door het welcke de werelt my ghecruycht is: ende ick de werelt.

Ten 6. Alle die in dese stad by malcanderen zijn/ bidden oock gednerich/ om naerder verlichtinghe ende versterkinge inde kennisse Gods te mogē berijgen/ na den exempel vanden heyligen Propheet ende Coninck David, alsoo biddende: Opent, Heere, my de oogen, dat ick sie de wonderen aen uwer wet. Iem na het exempel van den Apostel/ alsoo schrijvende: Daerom vanden daghe aen, dat wy het ghehoort hebben, en houden wy niet op voor u lieden te bidden, ende te begeeren, dat ghy steucht vervult worpen met de kennisse zijns willen, in alle wijsheyt, ende geestelicken verstande.

Ten 7. Alle de Bozghers in dese Stadt van de kennisse Gods/ beleven oock hare kennisse inde vrese Gods/ ten eynde/ God de Heere zijne heymelicheit/ henlieden naerder mochte openbaren/ inbachtich zijnde t'gine inden psalm Davids staet geschreven/ aldus luydende: Wie is die, die den Heere vreest? Hy sal hen onderwijfen den besten wech.

So vele van de tweede Stadt.

Vt dese tweede Stadt van de kennisse Gods moeten de Pelgrims die hen na de heylige Stadt/ dat nieuwe Ierusalem willen begeven/ recht toe/ recht aen gaen tot de derde stad ghenoemt Gbelove, hebbende een seer enge poorte/ ende een smalle wech om in de zelve stad te moghen comen: scherpe toeficht wert hier tane ghehouden/ alle goede werten ende politien hebben hie plaerse/ een seer nauwe discipline wert hier onderhouden onder de genen die het bozgher recht willen geweten.

Ende aengesten de Pelgrims hier comende tot de twee voorsz. verhael de steden van de Vrees Gods, ende de kennisse Gods, maer inde eerste beginselen van het woort Gods/ ende de kennisse der zalicheyt zijn geleert/ ende onder wesen/ sp werden alhier tot naerder kennisse gebracht van het ware christelike/ ende salichmaekende geloove: men draecht hen lieben hier voort (gemercht sp inde vrese Gods/ ende zijner kennisse al wat slap en traech zijn gelmeest/ ende inde wegen des Heeren alsoo na behooren niet en hebben gewandelt alsoe schuldich waren) datse arme sondige mensche zijn/ datse oock op menigcriep wisse teghen den almogende God ghesondicht hebben/ ende als in sonden ontfanghen ende ghebozen zijnde/ kut haren verdooven aert ende nature menichvuldighe quade vruchten voort ghebracht hebben seggende teghen de liefde Gods: inde hares naesten: in voeghen/ datse/ indien God met henlieden te rechte wiloe gaen/ niet anders dan de ewighe doot berontent hebben.

Maer om den moet niet verlozen te geven/ ende tot gheen desperatie te comen/ soo werden dese Pelgrims ghetroot/ datse met eenen beanghsten Geest/ ende een verslaghen herte/ haren toevlucht willen nemen tot de onbevindende ghenade/ ende barmherticheyt Gods haren hemelschen Vader met den verlozen soone een pegelich voort zijn eygen hooft moeten aenroen.

6.
Gednerighe
gebeden om
naerder ken-
nisse inde vrese
Gods.
psal. 119. 18.
col. 1. 9.

7.
De kennisse
Gods werde
oock beleest.
psal. 25. 12.

De derde
Stadt.
Geloove.

Scherpe toeficht in dese
stad.
Naerder kennisse werde
hie gheleert
ende voortge-
bragen van
het salichma-
kende geloove.
De sonden
worden voort
oogen gestelt
daer regens
de vercringhe van
Gods Genade.
psal. 51. 17.
Luc. 15. 20, 21

pm/ seggende: Vader, ick hebbe ghefondicht teghen den Hemel, ende voor u:
ende ben niet meer weerdich uwe Sone ghenaeemt te worden: maect my als een
van uwe haelingen.

Opt de 9.
Schijfueren

Esai. 1. 6. 17.
48.

Tot meerder versterckinghe/ ende vertroostinghe / men draecht dese Pel-
grims voor verscheppen / ende menigerlepen spreucken van de groote ghe-
nade ende barmherticheyt Gods/ die hy ons in zijn heyligh woort begri-
pen in het oude ende in het newe Testament heeft laten inscherpen ende voor-
dragen/ als dat God selve seyt: Wasschet, reynighet u, doet uwe boose wesen
van uwen oogen: laet af van het boose: leeret wat goets doen, &c. wan-
neer uwe sonde oock alreede bloetroot is, soo sal zy doch sleet: wit wor-
den: ende wanneer sy oock alreede is als rozijnverwe, soo sal sy doch wit
als wolle worden.

Esai. 18. 21
22. 23.

Item / dat hy seyt: Soo hem nu de Godloose bekeert van alle zijne sonden
die hy gedaen heeft, ende hout alle mijne rechten, ende doet recht ende
wel, soo sal hy leven, ende niet sterven. Alle zijner overtredinghe die
hy ghedaen heeft, en sal niet gedacht worden, maer sal leven om der ghe-
rechticheyt wille die hy doet. Meyndy dat ick een welghevallen hebbe
aen den doot des godloosen, spreeckt de Heere, Heere, ende niet veel
meer dat hy hem bekeere van zijnen wesen, en love? Item/ dat Michade Prop-
heet noch seyt: Hy en behout sijnen toorn niet ewichlick: want hy is barm-
hertich: hy sal hem onser weder ontfermen, onse misdaet dempen, ende alle son-
den in de diepte des zees werpen.

Mich. 7. 18.

Psalm. 103. 8. 9.
10. 11. 12. 13.
14.

Item/ dat de heylighe Propheet ende Coninck David syt: Barmhertich
ende ghenadich is de Heere, geduldich, ende van grooter goedertieren-
heyt: hy en sal niet altoos kijven, noch ewichlick toorne behouden. Hy
handelt niet met ons na onse sonden, ende vergheldet ons niet na onser
misdaet. Want soo hooch den Hemel boven der aerden is, laet hy zijne
genade gheweldich sijn over die, die hen vreesen. Soo verre het oosten is
vant westen, laet hy onse overtredinghe van ons zyn. Ghelijck hem een
Vader over de kinderen ontfermt, soo ontfermt hem de Heere over die,
die hem vreesen. Want hy bekent dat wy voor een werck sijn, hy denckt
daer aen dat wy stof sijn.

Dese / ende meer andere in groote ghetale verscheppene schrijfsuerlick
troosspreucken / werden de Pelgrims na het Hemelsche Jerusalem voor-
gheselt/ ende voorgedragen/ om in hare sonden niet te verdsagen noch mis-
troostich te wesen.

God is een
verterende
hyer.

Deut. 4. 24.
Psalm. 103.
Esai. 33. 14.
Heb. 12. 29.

Ende dewijle dat God in zijn rechtveerdicheyt een verterende hyer is /
ende niemant van ons arme sondighe menschen tot hem wesende een verter-
ende hyer / ende den ewighen gloet / en kan comen / ende de mensche van
wegen zijne menschbuldige sonden ende ongerechtigheiden daer voor ver-
schijckt is/ wetende oock mede/ dat zijn eppen conscientie hem voor den le-
vendigen

benbigen God beschuldicht ende berlaecht / ende dat zijne ghedaene sonden hem van God afschepden / ende ghene toeganch en gheben / als woonende in het licht daermen niet en can toegaen : uit t'eghenstaende / dat de Pelgrims als verhaelt is / ghenoechsaem te bozen van de groote ghenade ende barmherticheyt Gods zijn onderricht / ende onderwisen / om alle tzederen ende beken hemlieden nochtans wt hare herten wech te nemen : So wert hi een middelwech ghewesen ende wooggheselt om dooz den selve te passeren / ende alsoo sonder schynen met bymoedicheyt te mogen comen tot God / ende zijne hooghe godlike Majesteit te bidden om ghenadighe quetscheldinghe ende verginghe van alle zijne sonden groot ende clun / hoe deselve souden mogen geschiet zijn met woorden / wercken / gedachten / hemmelick ofte openbaerlick.

Op desen middel wech wert dese Pelgrims ghewesen een leder staende op ter aerden / die met ten oppersten aen den Hemel raecht / daer de Engelen Gods op ende neder klimmen / daer God de Herre boven op selve is staende.

Men leertse / ende onderwijfse / dat dese leder Iacob de Patriarch in synen sype ghewesen heeft / als hy van Isaac sijn vader / ende van Rebecca sijn moeder moeste schepden om te sausen wille sijn broeder / die hem sochte te dooden / ende trecken na Mesopotamiam, alwaer woonachtich was sijn oom Laban wesende sijn moeders broeder.

Hemlieden wert oock de wtlegginge van dese leder seer claerlick geleert / ende wooggheselt : Namelick dat daer mede beduyt wert Iesus Christus die eenige ende ewige Sone Gods / dewelcke inder werelt comende / onse menschelike nature upt te substantie der maget Maria, dooz de cracht des Heiligen Geestes is cleertich geworden / om ons also niet God den Vader te verrenigen / welck niet en conde gheschieden dan dooz den Sone Gods / God ende mensche in eenen persoon vereenicht.

Men onderwijfhen / dat dese Iesus Christus in de werelt gecomen is / om de sondoeren zalich te maken / ende dat hy een middelaer Gods is / ende der menschen : die hem zelven gegeven heeft tot een verfoeninghe vooz allen.

Men vermoentse / dat sy niet bymoedicheyt vooz hem mogen comen tot den Throon der ghenaden Gods / ja / dat niemant tot den Vader en can comen dan dooz hem. Dat hy onsen mont is dooz welcke wy den vader spreken / onse ooge waer mede wy den vader sien / onse hant / waer mede wy den vader offerhande doen / de wech ende deure / dooz dewelcke soo pemaent ingaet / wordet behouden.

In dit stuck des middelampts Iesu Christi en wert hy dese Pelgrims geelmoete ofte arbeyt gespaert / om hemliede wel inteduyckende dat dese Iesus Christus onse woogghedder is hy den vader / de verfoeninge vooz onse sonden / onsen Advocaet ende woogghedde tegen alle onse beschuldighers / ende valsche aenclagers / als den Duyvel / de wet / de Sonde / en onse eyghen conscientie.

En om sonder verschicken vooz Gods rechtveerdige Majesteit te moge treden / soo werdt dese Pelgrims tot meerder troost een groote hoope van schijfuerlike spreucken woogghedde / dienende alles tot bewijs dat Christi

Esai. 59. 2.
1. Timoth. 6.
16.
Een middel
wech om
Gods ghenade
te gheuen
ten / ende tot
hem te moge
comen.

De leder Jacob.
Genes. 28. 12.
12.

Iesus Christus
een waer
middelaer
Gods / ende
der menschen.

1. Timoth. 2.
17.
1. Timoth. 2. 5
Heb. 4. 16.
Joan. 14. 6.
Ambrosius.
libr. de Isaac
& anima.
Joan. 10. 9.
Joan. 1. 2.

Mat. 7. 25.
en 8. 6. 9. 15.

De bloote
kennisse
Godes/ ende
des midde-
laers Iesu
Christi is niet
ghenoech.
Mat. 4. 25.
Daer moet
een toezage-
ninge by we-
sen mer het
geloove.
Marc. 2. 19.
Luc. 8. 13.
Mat. 7. 22.
Wat dit
boog een Ge-
loove is.

stus Iesus de rechte middelaer is des nieuwen Testaments/ een eewich Priesterdom hebbende/ waer wt hy te vollen ran salich maken die door hem tot God gaen/ dewijle hy altijt leeft/ om door hen te bidden.

Dese boozgaende onderwijninge nu also gedaen zijnde in dese derde stadt/ die Gelove wert ghenoemt / men handelt mer de Pelgrims hen in dese stadt begebē hebbende mit noch eenige naerder onderwijninge/hen leerende/ dat niet ghenoech en is tot onser volcomen zalicheyt / datse weten / dat ter een God is / noch dat Christus Iesus is overgelevert gekerst tē boot om onse sonden / ende opghewerkt om onse rechtverdictiept. Maer men leert hen lieden oock / t'zelve wel scherperlich inscherpenbe / datse dit alles niet het geloove hēselben moeten te nut maken/ ende toepengen.

Hier begint men nu dese Pelgrims te leerē / van wat geloove dat men sulcx moet verstaen / en onthouden / te weten : niet van een Hutoisch geloove, het welke oock de Duppel gemeyn is : niet oock van een Hypocritische geloove, duerende alleen door een tijt lange. Niet oock van het geloove der miraculē, namelijk / om miraculē te doen inden name Christi : Maer van een geloove, t'welck niet alleen is een seker weten ofte kennisse, daer door ick al voor warachtich houde, dat ons God in zijn woort gheopenbaert heeft : Maer oock een herelick vertrouwen, d'welck de H. Geest door dat Euangelium in my werckt, dat niet alleen anderen, maer oock my vergevinge der sonden, eewige gherechticheyt en salicheyt van God gheschonckē sy. wt louter genaden, alleen om de verdienste Christi wille.

Een salich-
makende Ge-
loove.
Heb. 11.
Rom. 8. 16.
2. Cor. 1. 22.
Eph. 1. 13.
ende 4. 30.
Welck de zal-
icheyt/ werke
voeghechēd /
om alle
menschen
zoem wt te
lijpen.
De zalicheyt
en comt niet
wt de wer-
ken des wer-
sers wt den
geloove.
Aggeen ber-
staen in act/
dat de zal-
icheyt het Ghe-
loove worde
voeghechēd.

Men leert de Pelgrims in dese Stadt: dat dit Geloove het oprechte salich-
makende geloove is : want door sulc een vast onwankelbaer betrouwende
geloove/ verseecktrē wy ons door den yant onser erbe des Heylighen Geests,
dat alle de genade ende barmherticheyt Godes door de verdiensten / en wel-
daden Christi/ ons zelven toecomen/ ende gheschoncken zijn/ ende dat soo ze-
kerlich als hadden wy dit alles in onsen eygen lichame volghacht.

Ende daeromme wort sulc een geloove de zalicheyt toegheschreben om
datet een middel is/ daer mede wy de gantsche zalicheyt omhēse/ ende ons
verseeckeren des ewigen lebens.

Men leert dese Pelgrims / dat dit daeromme geschtet/ op dat alle mensche
roem ganschelich zoude wtgestoten worden. Het selbe wert hēselbe oock
mit vercheppen Schijftruerslaetsen door ooge gestelt / en claerlich bewēst
wt den brieef tot den Ro mey nen, en Galaten : namelijk / dat de zalicheyt ver-
cregen wort / niet door de wet der werken / maer door de wet des geloofs.

Men vermaentse oock / als men leert / datse door het geloove Christi, ende
alle zijne weloeden beelachtich worden/ een dinc wel moeten noteren / en
waer nemen : namelijk / als men niet de Heplighe Schijftruere leert/ dat het
geloove den mensche zalich ende van God rechtverdictich maect / de me-
ninge ende verstant niet en is / als of het geloove by hen zelven de werken
de/ of te verdienstelicke oorsake daer vā ware/ geenings: de rechte me-
ninge ende verstant is hier van dese alleine : te weten / dat het geloove alleen het
middel/ de wech/ wyse/ ende maniere / ja de hant is / waer mede daer men
Christum

Christum aen neemt / sulx / dat het geloove geen sijn jcmant rechtveerdich
en salich maect doot sijn werck / ofte verdienste maer de cracht des geloofs
hangt alleentlick aen het gheue / doer het op siet / steunt / ende rustet / dat is :
op den gecrupstcn Iesum Christum , den welcke het geloove aen neemt / ende
omvatter.

De Prijngins in dese Stadt werden oock getrouwelick geleert / dat npt
den geloove aen Iesum Christum waer doot zy salich werden spruyten ende
doortcomen twee heerliche / en bysondere welbaden : Primelick / de Rech-
veerdichmakinghe doot God / ende de Heylichmakinghe.

Vande Rechveerdichmakinghe doot God / dat is / die doot God bestaen
mach / leert men heulieden / dat het is een los / ofte by sprakinghe van son-
den / waermede God den menschen aen Iesum Christum gheloovende / by
maect van hare sonden / rechtveerdich de selve houdende sonder vlerke / en
geheele onstraffelick doot sijn maetsceyt / doot ende om de genochdoenun-
ghen ende beedienste Christi , wiens gerechticheyt haer toegerekent / en ghe-
schoncken wort / als of zy haer eyghen ware.

Volghens dese verclaringhe / doet men hen blycken / dat de Rechveerdic-
makinghe die doot God gelt in twee stucken / ofte deelen is ghelegghen : Na-
melick / 1. Inde verghevinghe der sonden om de verdienste des doots Christi
2. Inde toetekeninge vande rechtveerdicheyt Christi , t welck een werck gods
is / waermede hy allen den ghenen die aen Christum gelooven / toetrekent de
rechtveerdicheyt die in Christo Iesu is / niet anders / dan of het ware de eyge
rechtveerdicheyt vanden ghene die aen Christum is geloovende.

Men verhaelt heulieden tot naerder verclaringhe / dat men doot de recht-
veerdicheyt Christi verstaet alle het gene het welcke Christus niet sijn swaer
lyden en bitteren doot heeft geleeden. Item / zijne bywillighe gehoorzaam-
heyt niet de welcke hy de wet verbaet heeft : welcke twee diagen alept t sa-
men geboecht zijn : want lydende / is hy gehoorzaam geweest / en ghehoor-
zaam wesende / heeft hy geleeden.

Dat dit voorgaende de oprechte waerheyt is / wert heulieden niet en npt
de Heylighe Schryfture bewesen / als Roma : 3. vers. 23. 24. Psal. 32. vers.
1. 2. Roma. 4. vers. 7. 8. ende vers. 21. 23. 24. 25. Item 2. Coz. 5. vers. 19.
20. 21. ende npt meer andere plaeten.

Men voecht hier by / dat het middel / waermede de ghelooftghe Christi
gerechticheyt aennemen en deelachtich werden het geloove alleen is : want
dat is het eenighe instrument vanden Heylighen Gheest int herte vanden
mensche ingeset / ende gewercket / waermede hy als mit een wtgesticken
hant (gelijck te voozen geseyt is) Christum aen neemt / ende sijn gherechtiche-
heyt hen selven appliceert ende toepgent.

Het bewijs / dat alle het gheue : Christi is / oock den geloofigen toecompst /
oock zijne gerechticheyt / wert by heulieden niet vergheten / men verhaelt
tot dien eynde / t gene de Heylighe Apostel Paulus tot die van Corinthen heeft
geschreven / segghende : Het is al uwe : Maect ghy zyn Christi , ende Christus is
Gods. Item , Ghy zyt in Christo Iesu , dewelcke ons wijsheyt van Gode is ghe-

Twee byson-
dere verclaren-
ende welbade-
nen t'ghelo-
ve.

1.
Rechveerdic-
makinghe.
2.
Heylichma-
kinghe.
Wat Reche-
makinghe is.

De selve geles-
gen.

1.
Inde verghe-
vinge der son-
den om Christi
doots wille.

2.
Inde toetrek-
ninghe vande
rechtveerdic-
heyt Christi.
Watmen doot
de rechtveerdic-
heyt Christi
si verstaet.

Het middel
om Christi ge-
rechticheyt
deelachtich te
worden is alle-
en het geloove.
Welcks npt
de H. Schryf-
ture.

1. Coz. 3. 22.
1. Coz. 1. 30.

Wederlegginge der Royma-
nisten over de
leere / van de
Rechtveerdig-
makinghe.

worden, ende rechtveerdicheyt, ende heylicheyt, ende verlossinghe.

Tegen dese boozverhaelde oprechte leeringe vande Rechtveerdichmakinghe die vooz God ghest / dat is / die vooz God bestaen mach / wert by dese Belgijns oock wederlept het quaet ende valsche gevoelen van de Romantien / wesenende in dit stuck in alsulcke geborlen / te weten / datse segghen / dat de gerechticheyt van Christo wel vooz ons wert vercrege / maer datse oock van ons moet volbracht / en niet de werken verdront / en vercregen werde / stellende also een deplinghe tusschen God / ende den mensche. Dat is : datse God eensbeels wel stellen den eersten antheur vande rechtveerdichmakinghe : Maer datse oock daerna vanden mensche can volbracht / ende ghebaet worden : verstaende also / dat inden mensche een inblyvende / ofte inhangende gerechticheyt is / Habitualiter, seu infuso habitu, dat is / met een gestalte / nisse / die werckeliche / wesentlick / ende badelick in ons inghestort / ende niet toegerekent en wozt : segghen oock dat dese hare ingestorte / en inhangende gerechticheyt / een werck is vanden vyen wille / ofte een boozberopinghe ende andersins / waermede datse segghen / dat de mensche de ghenade is verblenende : Item / datse oock verstaen / de deuchde / of gade die inde mensche ontstecken / ofte gewoacht wozt vooz den Heylighen Gheest / datse oock verdrinen vergewinghe der sonden / ende dat ewighe leven.

Het woort /
ofte Vocabel /
Rechtveerdig-
maken waer
het in hem sel
geu is.

Hier teghen wert den Belgijns in dese Strate wederom vooz ghestelt / ende gheleert / dat het woort / ofte Vocabel Rechtveerdichmaken, in hem selven is een ghericht's woort / want meer namentlick / een werckeliche richter een misdader los / vry / ende vranck spreekt van zyn misdaet / ende straffe / hem deselve vergevende. Men bewijst / dattet in gelijcke maniere gebuypt ende ghenomen wozt inde Heylighe Schryfture / als Proverb. 17. vers. 15. Esa. 5. vers. 23, Luc. 16. vers. 15. Men verclaert oock / dat inde leeringhe vande Rechtveerdichmakinghe die vooz God gelt / ende bestaet / het woort Rechtveerdich-maken / oock also wozt gebuypt ende ghenomen : Namelick / dat God den mensche van zyne sonden / ende de straffe van dien los / en vry spreekt deselve hem vergevende / ende niet toerkenende.

Maer der ope-
ninghe en be-
schrijvinghe
waer de Recht-
veerdichma-
kinghe is.

Ende op datse wel mochten onthouden teghen alle dwalinghen wat de Rechtveerdichmakinghe is die vooz God gelt en bestaet / men stelt de beschrijvinghe van de selve haer noch vooz ten derden maal met meerder / claerder / ende volcomener woorden / namentlick / dat de werachtige rechtveerdicheyt / ofte rechtveerdichmakinghe die vooz God gelt / niet anders en is / dan ten enckel werck Gods / waermede dat hy den ghenen die aen Christum Iesum den eenigen Middelaer tusschen God / ende den menschen gheloofst met een vast geloof / van allen zyne sonden absolueert / dat is : los / vry / en ledich spreekt / deselve hem vergevende / bedeckende / ende niet toerekenende hpt loutere / onverdiende ghenade : Pronuntierende / ende houdende den selven mensche vooz rechtveerdich / Dat is : vooz een sodanighe / die de sonden van God almachtich vooz zijne grondelose barmherticheyt wipten alle werck / ende verdiensten / om Iesu Christi wille / die de bitteren doot om onsent wille is gestorven / zyn vergeven / ende de volcomen gherechticheyt Christi / hem als

als zijn eygen toegerekent / ende toegeschoncken wordt / ja / soo volcomen / als of hy selue in eygene persone voor alle zijne sonden betaelt / ende alle gerechticheyt volbracht hadde.

De leere vande Rechtveerdichmakinghe den Belgijns na het Hemelsche Ierusalem also voozghestelt / ende daertinne na ghelegentheyt van haer herstant onderwisen zijnde / men gaet met haerlieden voort overtredende tot de tweede weldaet / ofte vruchte van het salichmakende gheloove / Namelick / tot de Heylichmakinghe.

Hier van werden zy ten eersten / ghelert / ende onderricht dat het is de Tijstelicke / ende Gheestelicke wedergeboorte : dat is , Een vernieuwinghe van onse verdozen nature / waermede een gelovlich mensche vā God gherechtveerdicht zijnde door den geloove aen Iesum Christum . door den Heylighen Gheest wert vereerlicht / dat is / wedergebozen / ende geheplicht / om begoozliche danckbaerheyt zijnen God upt den geloove te betoonen ende te bewysen.

Voore neersticheyt wert in dese derde Stadt ghedaen / om neffens de leerlinghe vande Rechtveerdichmakinghe . de Belgijns oock wel te onderrichten inde leeringhe vande Heylichmakinghe . Men leert / en vermaent hen lieden / dat de ghenen / die van God door den Geloove gherechtveerdicht worden / dat is : die hy hare zonden vergheeft / ende niet toe en rekent om Christus wille / ende sulcx wt onverdiente ghenade : dat hy oock deselven terstont heplicht / ende door de preditatie des H. Evangeliums / ende zijnen H. Geest wederbaert / verandert en vernieuwet : sulcx / dat se weten geloove aen Iesum Christum , waer door sy alleen gherechtveerdicht worden / oock door tziengen vruchten der Heylichmakinghe : namelick / wercken der wedergeboorte / ende der nieuwe ghoozsaemheyt / dat is : dat se wt den geloove / in heplicheyt ende gerechticheyt leven / ende daertinne kan dage te dage / tot dat se van desen leven ontslaghen worden / lancx soo meer wasschen ende coenenen.

Mer voericht daertoe schriftuerlick bewijs / om te meer den Belgijns dese Heylichmakinghe intescherpen / wt de woorden die d' Apostel Paulus schryft tot de gemeynte van Corinthen , also spreekende .

Ghy zijt wt God in Christo Iesu , de welcke ons wijs heyt van God geworden is , ende rechtveerdicheyt , en heylicheyt , ende verlossinghe .

Item : Weet ghy niet , dat de onrechteveerdige het Coninckrijcke Gods niet en sullen besitten ? Laet u niet verleydē : noch hoereerders noch overspeelders , noch oncuysche , noch die by mannen liggen , noch dieven , noch gierigaerts , noch dronckaerts , noch lasteraers , noch roovers , en sullen het Coninckrijcke Gods niet besitten . Ende dusdanighe hebt ghy sommighe geweest : Maer ghy zijt afgewasschen , geheylicht , ende gherechtveerdicht inden name des Heeren Iesu , en inden Geest onses Gods .

Item : Als ghy lieden dienstknechten der sonde waert , doe waert ghy

Van de Heylichmakinghe.

Wat de selve is.

Die van God gerechtveerdicht wordt / deselbe wordt van hem oock terstont gheheplicht.

Schriftuerlick bewijs.

Wat de leeringe der Apostelen.

1. Cor. 30.

1. Cor. 6. 9.
10. 11.

Rom. 6. 20.
21. 22.

vry van de gerechticheyt: wat vrucht dan hadt ghylicde doe? Daerghy
u nu van schaemt? Want het eynde der selvē is de doot. Maer nu, als ghy
wry zijt gemaeckt vander sonde, ende dienstknechten geworden der ge-
rechticheyt, hebt ghy uwe vrucht tot Heylichmakinghe, ende het eyn-
de dat eewich leven.

2. Cor. 7. 1.

Item: Dewijle, dat wy dese beloften hebben, lieve, laet ons ons sel-
ven reynigen van alle besmettinghe des lichaems, ende des Gheest, ende
de Heylichmakinge volbrengen inde vreesē Gods.

Eph. 1. 4.

Item: God heeft ons in Christo wavercore, eer des Werelts gront ge-
leyt was, om dat wy souden wesen Heylich, ende onstraffelick voor hem
inder liefde.

Eph. 5. 25.
26. 27.

Item: Christus heeft de gemeynte lief gehad, ende heeft hem selven
voor haer ghegeven: Om dan hyse Heyligen soude, die hy ghiereyncht
heeft met den waterbade in het woort: Om dat hyse hem voor settē sou-
de een ghemeynte, die eerlick ware, ende noch vlecke, noch rimpel en
hadde, oft yet desgelijck, maer dat sy soude Heylich, ende onstraffelick
wesen.

1. Theff. 4. 3.

Item: Dit is den wille Gods, namelick, uwe Heylichmakinghe.

Tit. 2. 14.

Item: Christus heeft hem selven voor ons gegheven: Om dat hy ons
soude verlossen van alle ongherechticheyt, ende hem selven een eyghen

Tit. 3. 4 5. 6.
7. 8.

volck reynigen, dat vyerich ware tot goede wercken. **Item:** Na dat de
goedertierenheyt Gods onses Salichmakers, ende de liefde tot den men-
schen geopenbaert is: Heeft hy ons salich ghemaeckt: Niet wt de recht-
veerdige wercken die wy gedaen hadden, maer na zijne barmherticheyt
door het badt der wedergeboorte, en vernieuwinge des Heyligen Geest,
den welcken hy ryckelick over ons heeft wtgegoten, door iesum Chri-
stum onsen Salichmaker: Op dat wy gerechtveerdicht, door zijn ghenade
erfgenamen worden souden, na der hope des eewigen levens. Dat is
een getrouwe woort, ende ick wil dat ghy dit versterckt, op dat de ghene
die aen God gelooven, sorge dragen om goede wercken voor te staen:
Want dese zijn eerlick, ende profytelick den menschen.

Apoca. 22. 11.

Item inde openbaringhe Ioannis seft de Enghele tot hem: Wie rechtvee-
dich is, dat hy noch rechtveerdich worde: ende wie heyligh is, dat hy noch heyl-
lich worde.

Wat het ghe-
bode en wille
Iesu Christi.

Behalven dese schriftuerliche ghetuygenissen ghenomen wt de schriften
der Apostelen / men verhaelt oock / dat Christus Iesus ober al gebiedt / en wil
dat wy wt den gheloove vruchten vande Heplighe nienwe wedergeboorte
moeten voortbrengen / ende dat wy ons daerinne moeten oeffenen alle de
daghen onses levens / willen wy zalich worden.

Dat eerste beginne vande Predicatten die Christus gedaen heeft / is dese geweest. Beert u, ende geloof den Euangelio. Item tot Nicodemum / sept hy: Voorwaer, voorwaer legge ick u: Ten sy dat yemant anderwerf geboren worde, soo en kan hy het Coninckrijcke Gods niet sien, Item. Ten zy dat yemant geboren wort wt den water ende Gheest, soo en kan hy ten Coninckrijcke Gods niet comen. Item: Laet also uwe licht lichten voor de menschen, dat zy uwe goede wercken sien, ende uwen vader loven die inde Hemelen is.

Wt dese Schryfturen / ende veel meer anderen / die den Belgijns werdt voorgestelt / werden sy geleert / en onderwisen / dat de H. Gheest, de Rechtveerdicheyt, te weten in Christo Iesu dooz den gheloope ons toegerekent / en de Heptlicheyt des levens / algt by malkanderen is voegende / ende stellen: de: ende dat dese twee stucken nimmermeer van malkanderen kunnen ghescheppen worden: Waer d'een is / daer is d'ander oock.

Waerom wert hen geseyt dat oock de Heyliche Gheest, die de Heylichmakinghe in ons wercket / het leven / ofte de Gheest des levens gnoemt wort / om dat hy onsen ouden mensche doodet / en den nieuwen levendich maect / na de woorden des Apostels Pau'li, alsoo sprekende: Soo is nu dan gheen verdoemenisse den genen die in Christo Iesu zijn, die niet na den vleesche en wandelen, maer na den Gheest: Want de wet des Gheest, des levens in Christo Iesu, heeft my vry gemaect van de wet der sonde, ende des doots.

De leeringe van de Heylichmakinghe aldus den Belgijns na de Hemeliche Stadt Ierusalem voorgestelt / ende daer inne onderwisen zijnde / dat de Rechtveerdichmakinghe, ende de Heylichmakinghe, weldaden / en byzaken wese van het salichmakende geloof / nimmermeer van malkanderen kunnen ghescheppen worden: ende waer d'een is / dat oock d'ander daer is. Men onderrichtse wyders / dat tusschen de twee stucken noch: tans is een secker onderscheydt / diemen hen lieken in dyle manieren thoont ende aentoijset.

Ten eersten / datse onderscheyden zijn inde oydze maer niet inde tijt: Dat is: dat de Rechtveerdichmakinghe vooz ghaet / in voeghen dat God eerst de menschen rechtveerdich maect / nemelick / dat hyse eerst dooz den gheloope aen Iesum Christum hare sonden vergheset / de selve in Christo Iesu vooz rechtveerdich houdende wt loutere onverdiende ghenade: en dat daer na terstont volcht de Heylichmakinghe: Dat is / die God also de sonden in Christo heeft verghen / en vooz rechtveerdich hout / en rekent / dat hy de selve oock Heptlich maect: Dat is: hyde Rechtveerdichmakinghe dat hyse oock met den Geest der Heylichmakinge, ende wederghewoonte begaet / datse wt den geloof heptlich / ende gerechtelich leven / ende op dese werelt conberseren. Alles na de woorden des Apostels Pauli: die hy heeft gerechtveerdicht, deselve heeft hy oock vereerlicht.

Wt dese woorden des Apostels werden sy claerlich onderricht / dat de Rechtveerdichmakinge, en Heylichmakinge niet van malkanderen en kunnen ghescheppen

Maer. 1. 1.
Joan. 3. 3.

Matth. 1. 16.

De kerche-
veerdicheyt in
Christo Iesu
dooz den ghe-
loofde ons toe-
gerekent / en
de Heptlicheyt
des levens en
kennen van
malkanderen
niet ghescheppen
worden.

Roma. 8. 2. 2.

Daer is noch:
tans tusschen
de kerchever-
dichmakinge
ende Heptlich-
makinghe een
onderscheydt /
wesende dyle
derlen.

Hy is onder-
scheyden inde
oydze / en niet
inde tijt.

Roma. 8. 30.

Hy maect
onderschey-
den/maec-
tiet onder
malcanderen
vermenghet
worden.

geschepden worden/ende (als gheseyt is) daer d'een is / dat het ander oock daer is / ghelijck de Sonne / ende haer licht / ofte schijnfel. Men verhaelt hemlieden dichwils / dat se onderscheyden / maer niet onder malcandere vermenget moghen werden. Men voecht daer by / dat inde vermenginghe onder malcanderen / de eenige dwalinghe ende misverstant gelegghen is by de Romanisten ende sommige andere geesten / seggende / leerende / ende schryvende / dat de Rechte verdichmakinge is een vernieuwinghe des mensches / waer dooz hy dooz den Gheest Gods verandert ende vernieuwt wordet tot de ghehoorzamenheyt des wets. Item / na de meeninghe der Romanisten hoort ghecomt / dat de gerechticheyt eens wedergebozen mensche is / dat een mensch dooz den gheloope aen Iesum Christum eens met God verfont zijn / de / rechtveerdich by hem wordet gehouden dooz zijne goede werken / ende dat hy dooz de verdienste vande zelbe goede werken God aengenaem is.

2.
De rechtveerdichmakinge
is buyt ons.
De heyllich-
makinghe in
ons.

Ten twerden / leert men hemlieden dat het onderschept hier twee is gheleghen / dat de Rechtveerdichmaekinghe geheelich buyt ons is / ende daeromme ons alleen toecomt dooz de toerekeninghe. Maer dat de Heylichmakinge is een inwendighe gabe / ende een nieuwe qualiteyt ofte hoedanicheyt binnen in ons gewercket dooz den Heyligen Gheest. Dooz wtens ghenade wy wt ongheliche / heyllich worden / ende wt onreyn / reyn / ende supber.

3.
De gerechticheyt
heyt Christ
is volcomen.
De heyllicheyt
heyt in ons
is onvolcomen.

Ten derden / dat de gerechticheyt Christi, die allen gheloofigen wort toegereckent / in alle manieren volcomen is / ende daeromme hoort den rijckerstoel Gods alleen bestaende / ende onse consciencie gerust makende. Maer de Heylichmakinge, ofte maniere ende specie van eenige gherechticheyt / die in ons hanght / is / ende ghebonden zoude mogen worden / dat deselve maect is begost / ende onvolcomen inde heylighe menschen op deser aerde / als die alstijt God moeten bidden / ende aenroepen / dat hy haer hare zonden genadelick dooz Iesum Christum wil quijtschelden / ende herghen.

Verispinghe
der genen die
de leere van
de rechtveerdichmakinge
laetren / ende
hatelick soeken
te maeken.

Dat onderschept tusschen de Rechtveerdichmakinge, ende Heylichmakinge also geleert / ende den Pelgrims in dese Stadt hoort gestelt zijnde / men gheeft se te bedencken / hoe qualick die doen / die dese leere vande Rechtveerdichmakinge inhoudende / dat de mensche dooz den ware gheloope aen Iesum Christum van God gerechtveerdicht wort / ende hoort rechtveerdich oock wort ghehouden / lasteren / schelden / ende by een pegelick hatelick soeken te maeken.

Maer hy secke
niet van eenighe
gedroomde
gherechticheyt
wefende
sonder de goet
de werken.

Men seyt / ende verclaert hemlieden / dat se de hoortstanders van dese supbere / oprechte leere / die (als heeft ghebleecken) wt de schriften vande heylighe Apostelen vast gestelt / ende verhaelt is / groot onrecht / ende ongheleghen aendoen: aenghesten inde leere vande Rechtveerdichmakinge niet de heylighe Schrifteure niet en wort ghesproken van eenige gedroomde gerechticheyt / als offe geen cracht ofte macht / ende geen vruchten / dat is / goede werken en soude hoortzungen. Men seyt / dat men contrary heeft becomt ende beswesen.

Wydere wert hemlieden hoort gestelt / ende hoortgebraghen / dat niemant

van de Pelgrims die na de Hemelsche Stadt / dat nieuwe Ierusalem wille reysen / hen onderstaen moet de leeringe vande toegerekende gerechtigheyt Iesu Christi te misgrypen / gelyck by velen die de selve inden mont hebbe / God betert / geschiet / seggende : Christus is voor mijn ghestorven / hy heeft voor mijn voldoen ende betaelt : zyn gerechtigheyt wort mijn toegerekent : Hier niet misgrypen en tuffen leven sy in alle onrechtveerdicheyt / en onreynicheyt des levens.

Men moet de leeringe vande toegerekende gerechtigheyt Iesu Christi niet misgrypen.

Men verclaert / dat zulke menschen maer spotters zyn vande rechtveerdicheyt Christi / dat sy deselve oock niet en verstaen / oock mede / dat se geen sijn wt den geloove en sijn gerechtveerdicht / dat is : soo langhe sy haer niet en bekeeren / dat hare sonden hen van God niet en sijn vergheven / dat oock haer de gerechtigheyt Iesu Christi niet en wort toegerekent.

Spotters zyn se van deselve / die sulcks doent sy verstaen oock niet. Doozake / ende rede daer baar werdt hier verhaelt.

Doozake ende reden wert hier bygeboecht / namelijk : Indien sy van God dooz den geloove gerechtveerdicht waren / dat is : ontfanghen hadden vergifnisse van hare sonden / dat sy oock int binnenste hares herten geboelen souden een levendige vracht vande toegerekende gerechtigheyt Christi / dooz den Heyligen Gheest / die den genen / die van God zyn gerechtveerdicht oock met een heylighet / verandert / ende vernieuwet tot ghehoorzaamheys van een nieu / heytich godsalich leven : gheen sozghelooft / ofte godloofheyt en wort by hen bevonden / gelyckme t' onrecht de leeringe vande Rechtveerdichmaeckinge dooz den geloove aen Iesum Christum daer mede beclacht ende beschuldicht.

Beminde leser / wt het verhael vande leeringe vande Rechtveerdichmaekinghe, ende Heylichmaeckinghe, wesende een hooftpunct van onse christelike religie / ende het fondament van onse salicheyt / kan u liefde seer lichtelick verstaen / ende vernemen / hoe enghs de poorte / ende hoe smal den wech is / die tot den leven leyt.

Men siet tot den lesere om wt het voorgaende te sijn / hoe enghs de poorte / ende hoe smal den wech is tot den leven leyt. Ende dat is dese derde Stadt / ghehoort / Gheleert / een seer stricke / ende nauwe discipline is.

Dit is het / dat sel te vozen oock gheseyt / ende verhaelt hebbe / dat in dese derde Stadt / ghenoeit Geloove, scherpe wetten / ordinantien / ende een seer stricke / nauwe discipline wert gehouden onder den genen die inden name Gods des Vaders, des Soons, ende des Heylighen Geests gesdoopt zyn / misgaders die het broot des Heeren in het hoochwaardighe Avontmael onses Salichmakers Iesu Christi niet de Christelike ghemeynte behoorcken hebben.

Alle die in dese Stadt in Christum ghedoopt zyn / die hebben Christum aenghedaden / daerinne heeft Christus een ghedaente gherregen : sy zyn met hem begraven dooz den Doop in den doot Christi : sy zyn gestorven ende niet Christo gherucpichte : met hem zyn zy verresen / ende opgheweckt / om tot de eerlickheyt des Vaders in nieuwicheyt des levens te wandelen : sy en laten de sonde geen overhaent over haer hebben / om haer in zynen lusten ghehoorzaam te zyn / sy dooden / ende crupagen deselve sanc

Christus aen betoet. Gal. 3. 27. Gal. 4. 19. Rom. 6. 4. Colos. 3. 2. 1. Tim. 4. 12.

Gal. 5. 24.
 Col. 3. 5.
 Gal. 2. 20.
 Ephes. 3. 17.
 Eph. 1. 13. 14.
 Microp. 15. 9.
 Roma. 8. 1.
 1. Cor. 3. 16.
 1. Cor. 4. 19.
 20.
 2. Cor. 6. 16.
 Galat. 2. 26.
 Gal. 4. 6.
 Rom. 8. 15.
 Rom. 5. 1.
 1. Cor. 21. 27.
 Vertrouwen-
 ge door de
 Belgrims in
 dese Stadt/
 waer in hare
 swaarte
 des vleeschs
 doen moeten.
 Heb. 4. 16.
 Dat sp haren
 gebluete moe-
 e en naem tot
 den thoon
 der ghenade
 Gods.
 Zach. 13. 1.
 1. Joan. 1. 7.
 Wie haer de
 sonde ber-
 geest ende af-
 wast in het
 bloet Jesu
 Christi.
 1. Cor. 6. 11.
 Esa. 61. 10.
 Wie haer
 oock becleet
 niet ter cleet
 van zijne ghe-
 rechticheit.
 1. Cor. 1. 30.
 1. Cor. 3. 18.
 1. Cor. 22. 11
 12.
 1. Cor. 19. 8. 9
 Om niet by
 moedicheit
 door te gaen
 na het Hemel-
 sche Jerusale.
 1. Cor. 22. 14.

so meer/ daer toe geduerichlich arbeypende/ dat Christus in hem leuen/ ende in hare herten door het geloofte mochte woenen.

De Heylighen Geest der belosten/ wesen/ dat pant der erben van alle op-
 rechte gheloovighen Christe menschen/ waer mede sp oock zijn verscheelt/
 woont hier in afluete menschen/ die van hem hare herten ghereynicht zijn
 door den ghelooft/ die niet en wandelen na den vleesche/ maer na den geest.
 Hieromme worden sp oock ghenoemt Tempelen des Heylighen Gheests, die
 in haer is/ ende alsoo Gods Tempel selve/ hem erende in haer lichaem/
 ende in haren Gheest/ naukens hen zelven wachtende/ dat sp Gods Tem-
 pel niet en sehenden.

Door desen Heylighen Gheest, door den geloofte Gods kinderen ghewor-
 den zijnde/ roepen sp Abba, o Vader, door den ghelooft/ hier in dese Stadt/
 gherechtveerdicht zijnde/ hebben sp vrede met God/ ende een gherust con-
 scientie/ door onsen Heere Iesum Christum.

Den Belgrims in dese stadt werdt seherpeltich door ghedraghen/ dat in
 de Heplighen Stadt/ dat nieuwe Ierusalem niet en sal comen dat onreynicht/ of
 grouwelicheit doet/ of leughen spreken: maer die gheschreuen zijn inden
 boeck des Lams. Daeromme haren toelucht nemende tot den thoon der
 ghenade Gods met bymoedicheit door Iesum Christum/ dat haer hare
 sonden machten verghen worden/ sp craghen van hem hulpe ende genade/
 ende worden ghewasschen inde vrye opene fonteyne tegen de sonde/ ende
 onreynicheit/ naemlick/ in het bloet Iesu Christi, het welcke ons reynicht
 van alle onse sonden.

De Heere en laet daer niet by/ want de Belgrims alsoo zijnde afsche-
 wassen/ gheheplicht/ ende gherechtveerdicht inden name des Heeren Ie-
 su Christi, ende inden Gheest onses Gods/ sp verheughen hem inden Heere/
 ende hare zielen zijn vrolick in haren God: want sp becleetse niet cleederen
 des Heels/ ende niet den roek der gerechticheit/ dat is/ niet de gherechticheit
 heit Iesu Christi, niet sijn heplicheit/ ende verlossinghe.

MEt dese witte cleederen/ zijnde de rechte bysplofs cleederen/ ghe-
 maect van reynen/ ende blinkenden sijndelijnwade/ zijnde de rechte
 veerdichtmaekinghe der Heplighen/ de Belgrims in dese stadt bes-
 cleet/ ende verciert zijnde/ gaen bymoedelick tot den Wontmale der bysplo-
 lost des lams/ verseckert zijnde/ datse comende in dat nieuwe Hemelsche
 Ierusalem, daer mede alleene door God/ ende zijn vterchare niet eeren sullen
 bestaen/ oock mede/ dat sp ter poozten sullen ingaen inde stadt/ ende mach-
 sullen hebben an den boom des lebeng.

Wat alle het ghene tot noch toe verhaelt is/ van de ghelegghentheit deser
 stadt van het Geloofte/ den naem hebbende/ van uwer liefde/ hem inde leser/
 ghenoerscham verstaen/ ende vernemē/ hoe de Belgrims daer inne comen-
 de/ ende door een tigt lanck hare residentie aldaer hebbende/ wer den gekeert
 ende onderwesen/ oock mede hoe sp in haer leuen moeten gheschiede ende ghes-
 farsonereert

fatfontert wesen.

Volghens dan de gefonde leere vande Rechtheerdichmakinghe, ende Heylichmaeckinghe, en moghen in dese stadt geen plaetse hebben / ofte vooz oprechte borghers aenghenomen gheent / noch ghehouden werden / eenighe Godsalteraers / bloetters / poeles weerders / mepneedighen / verachters van Gods woort / ende vande heylighe Sacramenten / gheen rebellen ofte ongehoorſamen tegen hare ouders / Magiſtraten / ende allen den genen die in plaetse van de ouders behooren gehouden / ende daer vooz ghereſpecteert te werden / gheen opgheblasen / hovaerdighe menſchen / gheen glerigaerts / vuylghe winſoekers / gheen onrechtvaardighe / gheen woerkenaers / dieven / roovers / lieghers noch bedrieghers / gheen oncuſſche / hoererders / brassers / oberdadtighe quifighe menſchen / gheen oncuſſche / hoererders / overspelers / bloetschanders / vuylſighe / banſers / dobbelaers / ende dier ghelijcke lichtveerdige menſchen / gelijckmen ſulchs doozgaens inde heylighe Schyfture can bevinden.

In dese stadt woenen menſchen / die niet na den vleesche wandelen / maer na den gheest: namelijk / in alle goedicheyt / rechtveerdicheyt / waerheyt / doornoodicheyt / maticheyt / soberheyt / ende diergelijcke chriſtelijke deuchden.

Alle beſmettinge des lichaems / ende des Gheests moet in dese stadt gherepuecht werden / de heylighe makinge moet hier inde vrese Gods betracht / ende volbracht werden / men moet hier bidden / waerken / handen ende voeten moeten hier afgheſneden werden / de ooghen moeten int gheſteken / ende van ons wech ghewoopen worden / doch op ten ghereſtelijcke maniere.

In ſumma / het Conſtelrijcke der Hemelen ligt in dese stadt gelwelt / ende die ghewelt doen nemen het in.

Soo vele van de derde Stadt.

Vierde Stadt / gheuoemt Geloove, de Pelgrims niet verlaangen trachtende / om te comen na het Hemelsche Ierusalem, ende genoechſaem nu van de zaken des zalichmakende geloofs / ende van al t'gene daer toe behoort / gheleert ende onderweſen zijnde / zo gaen ende ſcheppen wt dese stadt met groote blifſchap / verſaen hebben de de groote gunſte / ende onwtſprekelijke genade Gods teghen haer dooz het ware gheſteken aen Iesum Chriſtum ontfangen / ende vercregen / ſekerlick wetende dat zo nu hebben een ghenadighe God / ende Vader inden Hemel die haer de ſonden dieſe ghedaen hebben / wt loutere onberdende ghenade heeft vergheben / ende om Chriſti Iesu verdienſte wille niet toerekent / en dat niet alleen / maer dooz den Heylighen Gheest int binnenſte van hare herten oock ghehoelende / dat zo niet alleen en ſijn gherechtveerdicht / maer oock gheheyligheyt / berlede zijnde met dat ſchoone bruploſte cleet / namelijk / met de rechtveerdicheyt / heyligheyt / wiſſheyt / ende verloſſinghe Iesu Chriſti / ſo ghaen niet den Camer-

Beſluit van de leere der rechtveerdichmaeckinghe / ende heylighe maeckinghe. Ende wie volghens de ſelbe leere / in dese derde Stadt / gheuoemt Gheleert / loobe / gheen plaetse en hebben. Rom. 8. 8. 1. Cor. 6. 9. 10. Gala 5. 19. 29. 21.

Apoc. 22. 15. Irem / wie daer inne plaetse hebben. Rom. 8. 1. Ephes. 5. 9. 2. Cor. 7. 1. Matth. 9. 15. Luc. 18. 1. Marc. 13. 36. Mat. 18. 8. 9. Mat. 11. 11.

De vierde Stadt / gheuoemt Hope.

Wap. 8. 39.

linck/ die van Philippo gedoopt was/ vzoelick repfende haren werck / na de vierde Sadt / ghenoeint zijnde Hope.

Albaer incomende/ men ontfancet haer met een zeer groote/ en blpde willem: Men danckt God eenpaerlick datse ghecomen zijn tot de kennisse vande verborghentheeden van het ware / ende salichmakende gheloobe. Men vermaent/ dat in de Stadt gheloove, daerse nu wt zijn gecomē/ hen de glorie des Hemels / ende wat daer toe dient om te gelooven wel is vertoont / ende voozgheselt: Maer dat henlieden nu in dese Stadt een seker middel sal voozgheselt werden / om tgene zp nu alrede dooz den geloobe sien/ met een seker begeerte/ ende met een vaste hoope te verwachten.

Wat hope is.
Een verwachtinghe van de belofte Gods ende des ewighen lebens.
Schijnuerlyc belofs.

Rom. 5. 5.
Rom. 8. 24.
1. Pet. 13.

De hope niet op de verlossinghe/ vande tegenwoordighe tegenwerck.
Job. 13. 15.
Schijnuerlyc bewijs.

Psal. 37. 7.
Psal. 42. 6.

Rom. 5. 2. 1.
A. 14

Ten aensien van het selve/ soo wert de Belgijns in dese Stadt Hope ghecomen sijnde / alderceerst gheleert / ende voozgedraghen wat Hope is / namelick / dat het is een zekere verwachtinge van de belofte Gods, ende des ewighen lebens / het welcke ons om Christi wille / wt ghenaden zal ghegeven worden.

Men bewijst henlieden sulcx met sekere schrijfture/ dewelcke seyt: Wy zijn in hope salich geworden. Item, Hoopt volmaectelick op de genade, die u aengeboden wort inde openbaringhe Iesu Christi.

Men verhaelt oock / dat de Hope siet op de verlossinghe van de teghenwoordighe tegenwercken / na het believen des Heeren. Het exempel van den Heptighen Iob wert hen voozgheselt / segghende. Al sloech hy my doot, soo wil ick op hem hopen. Item het exempel Davids segghende. Hoopt op den Heere, ende doet het goede. Item noch segghende. Wat bedroeft ghy u mijn ziele ende zijt so onlustich in my? Wacht op God. Want ick sal hem noch danken, dat hy my helpt met zijn aensichte.

De vertroostinghe Pauli des Apostels wort oock niet vergeten segghende: Wy verheughen oock in de verdrukkinghen: wetende, dat de verdrukkinghe, lijdtlaemheyt werckt: Ende lijdtlaemheyt, bevindinghe: ende bevindinghe, hope: Ende de hope en beschaemt niet.

De hope comt wt het geloof.

Rom. 11. 29.

Men leert hen lieden oock / dat de hope voort comt wt het Gheloobe: Want wie zeker is vande tegenwoordighe wille Gods teghen hem/ die is oock zeker vande toecomende/ aengesien God niet verandert en wort/ ghelijck d' Apostel seyt: De ghaven, ende beroepinghe Gods zijn sonder berou.

Onderschept tusschen het Geloof ende de Hope.

Ende op dat dese Belgijns het Gheloobe/ en de hope niet en souden vermenghen/ ende d' een voort d' ander nemen/ men verhaelt henlieden/ dat tusschen het Gheloobe ende de hope een seker onderschept is op dese maniere: als / dat het Gheloobe omhelst de tegenwoordighe welvaden Gods / en zijnen goeden wille teghen ons: ende wat aen gaet de hope/ dat die omhelst de toecomende werckinghen / ofte vruchten des tegenwoordighen / ende ewigh

eewich durende wille Gods.

Hier toe woort bygebracht t'gene d' Apostel seyt: Het geloove is een versektheit der dinghen diemen hoopt, ende een bewijs der dinghen, diemen niet en siet. Item, Wy zijn in hope salich geworden. Maer de hope diemen siet, en is geen hope. Want dat yemant siet, waerom sal hy't oock hopen? Maer ilt, dat wy hopen, dat wy niet en sien, soo verwachten wy het met lijtsaemheyt.

Men stelt hen tot dien eynde voor / dat Abraham na sijne lauckmoedighen verwachtinghe / de belofte heeft vercregen.

Item / dat de selve Abraham ghehoopt heeft boven hope / om dat hy niet en twijfelde aende belofte Gods.

Dit onderscheydt tusschen het Geloove, ende de hope den Belgijns in dese Stadt aldus voorgesteld zijnde / mi vermaent haer datse de hope op de hulpe Gods / item op de verwachtinghe van het eewighe leven / item op d'uytconste van alle hare wederweerdicheden na den wille Gods / vast ende seker willen houden / tot datse comen zullen inde Heplighe Stadt / dat nieuwe Ierusalem, daer hen en sp hare teghenwoordighe rypse hebben doorghegenomen.

Ten aensien van het selve / men versterckt se ende vertroost se met eenighe schriftuer spreucken / datse dese hope hen niet en willen laten ontnemen: als / dat de Heplighe Propheet ende Coninck David sijn hope op God / soo dierwils verhaelt / ende te kennen gheeft / seggende: Mijn God, ick hope op u, en laet my niet te schanden worden. Ick hope op den Heere, daerom en zal ick niet vallen.

Item. Heere, ghy zijt mijn hope, van mijner jeughet aen: Op u hebbe ick my verlaten, van moeders lijve aē: ghy hebt my wt mijns moeders lijf getogen, mijnen roem is altoos van u. Item noch in andere Psalmen / sprekende dat God de Heere sijn hope is. Item / dat d' Apostel Paulus seyt: Paulus een Apostel Iesu Christi, na het bevel Gods onses Salichmakers, ende des Heeren Iesu Christi, die onse hope is.

Item dat hy totten Romeynen schrijft: Verbljvende inder hope. Item als hy seyt: Al wat te voren is gheschreven, dat is tot onser stichtinghe gheschreven, om dat wy door lijtsaemheyt, ende vertroostinghe der schriften, hope hebben soudē. Item dat hy noch seyt: de salichmakende genade Gods, is verschenen allen menschen: Ende onderwijst ons, op dat wy de godloosheyt, ende wereltlijcke begheerlichkeiten versakende, matichlick, ende rechtveerdelick, ende godsalichlick leven in dese teghenwoordighe werelt. Verwachtende de salighe hope, ende verschijninghe der eerlicheyt des grooten Gods, ende onses Salichmakers Iesu Christi.

Hebr. 11. 1
Want sulcx
niet de schif-
ture betrefsen.
Rom. 8. 24.

Ende niet het
exempel Abrahams
ver-
claert.
Hebr. 6. 15.
Rom. 4. 18.
Vermaninge.

Vertroostinghe
om vast-
lick te hopen

Psalm. 25. 2.
Psalm. 26. 1.
Psalm. 71. 5.

1. Timot. 1. 7.
Rom. 12. 12.
Rom. 15. 4.
Tit. 2. 11.
12. 13.

De Pelgrims / in dese Stadt van de Christelike hope alsoo onbewesen
 ende daermede zeer wel ghesterckt / ende vertroost zijnde / datse in dese hare
 Pelgrimage den moet niet en willen verlorzen gheven / men wijfse voort te
 willen ghaen / na de vijfde Stadt genoemt liefde / van de welcke men haer
 1. Cor. 13. 13. seyt / ende te kennen gheeft / dat d' Apostel Paulus heeft gesproken : Ende nu
 blyven dese drie : Gheloove , hope , ende liefde : maer de meeste van desen , is de
 liefde.

Soo vele van de vierde Stadt.

De vijfde
 Stadt , ghe-
 noempt ,
 Liefde.

3. sal. 122. 7.
 Mat. 1. 14.
 Mat. 2. 42.

M Et een groote blyfchap verlaten de Pelgrims dese vierde Stadt / ende
 aengesien zy al heel na by comen / ontrent de Heylige Stadt / dat men
 we Ierusalem , sy begheben hem na de vijfde Stadt / die zy verstaen
 hadden / dat Liefde genoemt was : daertinne gecomen zijnde / zy hebben met
 groote verwonderinghe ghesten / ende vernomen / dat binnen de mueren deser
 Stadt ghewoont heeft liefde / vrede / ende eenicheit / dat de borghers / en
 inwoonders eendzachtich ende bestandich waren inde leere der Apostelen /
 ende inde bedelinghe / ende inde bykinghe des byzoots / ende in de gebeden /
 in boeghen / dat de geheele borgherschap / ende gemeente was een herte / ende
 een ziele.

De Pelgrims
 wenschen dese
 Stadt geluck
 toe.
 3. sal. 122. 6.
 7.

De Pelgrims dit siende / sy wenschen dese Stadt gheluck toe : Namelick
 dat de hupsen ende Palleysen daertinne vol mochten sijn van Gods segeninge
 ghe / versoekende mede datse voort een tijt lanck het borgher recht in dese
 Stadt mochten ghenieten / om te mogen kennisse hebben van hare politike /
 statuten / wetten ende ordonnansen.

Op werden
 tot Borghers
 aengenomen.

Het selve woort henlieden geaccordeert / ende toegelaten / ende daeromme
 te liever / datmen verstant datse wt de voorverhaelde steden mede byachten
 soo Heerlike ghetupgenissen van hare Gods byzenthede / van zijne ware
 kennisse / van haer oprecht gheloove / ende vaste hope der salicheit dooy Ie-
 sum Christum.

Ende aengesien zy ernstelijck versochten / datmen hen de goede wetten
 ende statuten van dese Stadt / die liefde ghenoeemt was / soude willen voort
 dragen / ende een goet bericht daer van doen / men heeft henlieden zulcs niet
 willen wegheren.

Op werden
 op haer ver-
 soeck van de
 liefde onder-
 wesen.
 Maer van de
 natuerlike /
 Maer van de
 Gheestelike
 liefde.

Ende om de sake te beghinnen met goede ordze / ende daertinne ten eynde
 toe voort te ghaen / men heeft dese Pelgrims aldereerst geleert / wat liefde
 ware / niet de natuerlike liefde / spruytende upt natuerlike oorsaken / dat
 men pement lief heeft upt ghewenschap van bloet / of wt het aenmercken
 van eenige bysondere ghaven / ende deuchden in onsen naesten / of wt een-
 ghe weldaden die pement aen ons heeft bewisen / wesen sulcke liefde oock
 by de ongelooflike.

Maer / men septe / datmen sprack van de gheestelike liefde / spruytende
 ende voortcomende wt het Gheloove ende een goede Conscientie.

Men verhaelt / dat dese gheestelike Liefde / is tweederley : Namelick

lijck / dat wy God moeten lief hebben boven al / ende ons naesten / als ons zelven.

De beschrijvinghe / septmen / van dese Geestelijke Liefde / dat dese is / als volcht / te wesen :

Dat het is een vrucht des Geestes , daermede dat wy God lief hebben om zijns selfs wille , ende onsen Naesten , (dat is, alle menschen , oock onse vyanden) om Gods wille.

Dese beschrijvinghe van dese gheestelijke liefde alsoo ghedaen sijnde / men seyt tegen dese Pelgrims / datmen van de liefde daer mede dat wy God lief hebben / niet en sal spreken / om oorsake zy in de vier steden daer inne zy gheweest / ende dooz ghepasseert hebben / van de selve liefde ghenochsaem sijn geleert / ende onderwesen.

Men seyt / datmen in dese Stadt niet haer sal spreken van de liefde / daer mede wy onsen naesten lief hebben / dat is / alle menschen / oock onse vyanden om Gods wille.

Ten aensien van de selve liefde / verhaeltmen datmen men haer sal spreken op dese forme / ende maniere. 1. Van de beweeglicke oorsaken / die ons tot dese liefde moeten bewegen. 2. Van de manieren / ofte soeten deser liefde. 3. Van de eysenschappen der selve liefde.

Ten eersten / wat aengaet de beweeglicke oorsaken / ofte motiven / men onderwijst dese Pelgrims / dat tot dese liefde henlieden moeten bewegen drie dinghen. 1. Het bevel daer van sijnde. 2. Het object , ofte voorwerp sel / dat is / wie dat wy moeten lief hebben. 3. Het eynde , waertoe dat dese liefde moet strecken / ende sijn ooghmick nemen.

Eerstelick / wat aenghaet het bevel tot dese liefde / men leertse dat Gods bevel zulcs mede brengt / den mensche gebiedende dooz sijn woort / ende sijn eyghen exempel.

Dooz sijn woort / als hy seyt : Ghy sult uwen naesten lief hebben als u zelve , want ick ben de Heere.

Item als Iesus Christus spreekt tot sijne Apostelen. Dit is mijn ghebodt / dat ghy malcanderen lief hebt. Ende terstont daer na : Dit bevele ick u , dat ghy malcanderen lief hebt.

Ende als Paulus d' Apostel seyt : De geheele wet , wort in eenen worde vervult , namelick , in desen : Ghy sult uwen naesten lief hebben , ghelijck u selven.

Dooz sijn eyghen exempel / blijckende inde woorden / die d' Apostel Ioannes ons voorszelt / segghende : Hier in is de liefde Gods in ons gheopenbaert , dat God zijnen eenich geboren sone in de weerelt ghesonden heeft , om dat wy door hem leven souden. Hier in is de liefde , niet dat wy liefgehadt hebben , maer dat hy ons heeft lief ghehadt , ende sijnen sone ghesonden tot een verfoeninge voor onse sonden. Alderlieffste , ist dat God ons alsoo lief gehadt heeft , soo moeten wy oock malcanderen lief hebben.

I. Timot. 1. 5.
De gheestelike liefde / is
weerdelyc.
Mat. 22. 37.

Wat dese liefde is.

Niet van de liefde tot God
maer tot onsen naesten /
geschiedt in dese
Stadt / een onderwijsinghe.

De onderwijsinghe die daer
is.
Die dinghen
tot de liefde
bewegende.

I.
Het bevel
Gods.

Dooz sijn
woort.
Levit. 19. 18.
Mat. 22. 39.
Ioan. 15. 12.

Gal. 5. 14.
Dooz sijn
eyghen exempel.
I. Ioan. 4. 9.
Io. 11.

Men verhaelt oock / dat Christus Iesus , om malcanderen lief te hebben /

Booꝛ het ex-
empel Christi
Joan. 13. 34.

ons sijn eeghen exempel oock boozstelt / seggende : Een nieu ghebodt, gheve ick u, dat ghy malcanderen lief hebt, ghelijck ick u lief gehadt hebbe.

Men scheypt dese Belgijns dit exempel wel in / datse dit exempel Christi wel willen ter herten nemen / ende hen tot de liefde niet alleen en willen laet bewegen door sijn bevel / maer datse als goe de dienstknechten / haren meester als eenen boozgangher ende leysman hierinne willen navelghen / gedienckende ghelijck de Heere / ende meester is / dat ghemeynlijk oock zijne knecht en alsoo plegghen te wesen.

Christi Jesus
men ghebodt
van de liefde.

Maer ten aen-
sien van de
wer.

Maer van
wegen de boz-
me / ende ma-
niere.

Men boecht daer by / datse op de woorden / die Christus ghebruyckt / seg- ghende : Een nieu ghebodt, wel willen letten / ende niet meynen dat het een nieu ghebodt is / ten aensien vande wet by haer selven / ghemeynt het ghebodt om sijnen naesten lief te hebben / een ghebodt is den mensche wt de nature ingheplant / aenghehozen / ende gheboden / ende daerna den kinderen Israels door Mozen van God in zijn Wet gheleert ende boozgedragen : maer dat het een nieu ghebodt van den Zonne Gods wert ghenoecht / om dat hy selve zijn Apostelen / en alle zijne Discipulen beveelt ende boozstelt niet een nieuwe forme ende maniere ; als namelijk / dat hy seyt : Ghelijck ick u lief gehadt hebbe. Te weten / oprechtelijck / ende wt gizont des herten. Want dat is recht / ende billich / die Christum houden / booz haer Heere / datse hem oock als een exempel en patroon in liefde / navelghen. De Heylige Apostel Paulus stelt ons het exempel Christi, oock booz ooghen / seggende : Wandelt inder liefde, gelijck Christus ons lief gehadt heeft, ende heeft hem selven voor ons gegeven tot een Offerhande ende slachtoffer voor ons tot een welriekende reucke.

De Belgijns / gheleert / ende onderwesen sijnde / van de eerste betweech-
like oorsake om haren naestelief te hebben / namelijk het bevel Gods
door sijn woort / en exempel / oock mede door het exempel Iesu Christi :
Men stelt haer oock booz de tweede betweechlike oorsake / te weten / het
object / ofte boozwerpsel dat is / wie datse moeten lief hebben / namelijk /
haren naesten.

De tweede be-
weechlike
oorsake tot
diesse betwe-
gende : het ob-
ject / dat is /
wie men moet
lief hebben.
Onsen naeste
Mat. 10. 29.
Wie die is.

Tselve / wort haer buydelijck gheleert / dat oorsake van een braghe / die
een Schriftgheleerde / den Heere Christo Iesu boozstelde / segghende : Ende
wie is dan mijn naeste ? Men verhaelt dat de Heere hem niet zijne ghelijcke-
nisse van een mensche ter doot toe gewont sijnde / ende by den werch liggende
tusschen Ierusalem, ende Iericho, verby geghaen zijnde vanden priester / en
een levijt sonder eenighe troost / ofte hulpe / maer geholpen / ende verbonden
van een Samaritaan, soo verre ghebracht heeft / dat hy heeft moeten bekens-
nen / (e' ghene hy te voren niet en verstant) dat niet alleen die onse naesten
waren / die onse bloet-brienden / ende andersints ons door maechschap
bestonden / ofte eentichsins ons vrientschap / ofte eenighe welbaden had-
den betoont / ende bewesen : oock / die niet alleen met ons waren van een lant
volcke / natie / oock die niet / die met ons van een religie / ende professie wa-
ren :

Een wegelick
sonder eenighe
wettensinghe /

ten: maer oock alle vrombdelinghen van wat lant/ natie/ ende religie de
 zelbe menschen mochten wesen/ schoon ghenomen/ sy zulcks onweerdich
 waren om vrientschap/ ofte welbaet van ons te ghenieten: alsoe maer in
 last ende noot zijnde/ onse troost/ ende hulp behoeven ende van doen soude
 moghen hebben.

Het selve blijkt wt het antwoort van den Schryftgheleerde dewelcke
 ae/ als Christus de gelyckenisse/ ofte parabolische exempel gheepn-
 dicht hebbende/ hem vzaechde: Wie dan van desen drien, durckt u de
 naeste gheweest te sijn, den ghenen die onder de moordenaers ghevalen was? Hy
 seyde die dat mherlicheyt aen hem ghedaen heeft. Daer mede te kennen ghe-
 bende/ niet teghenstaende/ de Samaritanen ende de Joden/ bittere doot
 vpan den teghen malcanderen waren/ dese Jode/ in zulcke wterste noot
 zijnde/ ende des Samaritaens troost ende hulpe van doen hebbende/ dat
 hy nochtans zijn naeste was/ ende gheweest is.

Hier wt doctmen den Belgrins een ronde verclaringhe/ dat een peghe-
 lick onse naesten is/ ende daer voor moet ghehouden worden/ die in noot
 zijnde/ van doen heeft onse hulpe ende vertroostinghe.

Tot meerder/ ende naerder verclaringe/ men onderwijst dese Belgrins
 aengaende de naestschap: ofte maestschap/ dat deselve tweederley is: d'een
 Naturelick, d'ander Gheestelick.

De naturelike naestschap/ ofte maestschap aengaende/ leertmen dat se
 is een oorsaecke/ waer mede wy aen alle menschen verplicht/ ende verbou-
 den sijn/ sulcks dat deselve ons ghemeen is/ niet alleen/ niet Chyriste men-
 schen/ maer oock met den Joden/ Turcken/ ende alle andere Heydensche
 menschen. Ende wat aengaet de Gheestelicke naestschap/ men leertse/ dat
 deselve den kinderen Gods eyghen is/ ende daeromme deselve meer aen
 malcanderen verbindende.

Men stelt dese Belgrins oock voor/ datter drie oorsaecken ende redene
 sijn/ waeromme de eene mensche/ den anderen zinnen naesten is/ 1. Van
 weghe de Scheppinge, om dat wy alle t'samen in eenen Adam sijn ghescha-
 pen/ soo veel aengaet den eerste oorspronck van onse menschelike substan-
 tie/ 2. Van wegen de gelijkenisse: om dat wy al t'samen menschen sijn/ ende
 tot Gods beelde/ ende ghelyckenisse gheschapen/ 3. Ten aensien van het ge-
 meyn leven, ende de menschelike gemeenschap/ inde welke d'een des an-
 ders hulpe van doen heeft.

Ende aengesien dese drie redenen waerachtich sijn/ men gheeft hen lie-
 den te bedencken/ hoe seer wy schuldich/ ende verplicht sijn/ malcanderen
 liefre hebben.

Soo veel aengaet de Gheestelicke naestschap/ ofte ghemeynschap/ men
 leert/ ende onderwijst haer/ dat deselve den Chyristenen onder malcanderen
 alleen/ als wesende Gods kinderen eygentlick toekomt.

Men boecht hier by vierderley redenen die gantsch nootsakelick sijn/ 1.
 Om dat de kinderen Gods/ wedergebozen sijn/ niet wt vergaenelicken/

die onse hulpe
 van vordreest.

Blijckende /
 wt het ant-
 woort vande
 Schryft ghe-
 leerde.
 Luc. 10. 36.
 37.

Tweederley
 naestschaps
 ofte maest-
 schap.
 Naturelick.
 Gheestelick.

Drie redene
 dat een peg-
 lick mensche /
 d'een den an-
 deren sinnen
 naesten is.

1.
 2.
 3.

De Gheeste-
 liche naest-
 schap/ is den
 Chyristenen
 alleen eyghen.
 Bedenck.

1. Pet. 1. 23.

2.
Rom. 12. 5.
1. Cor. 12. 27.
Ephes. 1. 23.
en 4. 16. en 5.
23.
3.
Ephes. 4. 3. 4.
1. Pet. 1. 4. 5.
4.

maer wt onberganchelicken zaden/ doorz hat woort des lebenden/ ende eeuwelick blijuenden Gods. 2. Om dat wy altesamen leden zijn/ eens lichaems/ van het welcke Christus, de soon Gods/ onsen Salichmaecker het hooft is/ ghelijck alffer gheschreuen staet: Wy sijn vele een lichaem in Christo: maer wy zijn een yeghelick des anders leden. Item/ Ghyliden zijt het lichaem Christi, ende eensdeels leden. Item/ God heeft Christum ghegheuen tot een hooft der ghemeinte dewelcke is sijn lijf. 3. Om dat wy alle geroepen zijn tot een hope onser roepinghe/ waer mede wy gheroepen zijn om de eentichheit des geestes te houden/ doorz den bant des vreden. 4. Om dat wy t'samen deelachtich sullen wesen der onberderffelicke/ onbebleckelicke/ ende onberwelckerlicke erbe/ die inde Hemelen doorz ons bewaert is.

Vermaeninge
tot liefde.

Doorz dese vier ghestelde redenen/ werden dese Belgrims seer neerstelick vermaent/ ja gebeden/ datse toch aen dese gheestelicke naefschap/ ende ghemeenschap alijt willen ghedencken/ ende nimmermeer vergheeten/ hoe zy alle hare medebroeders met haer leden zijnde/ aen het lichaem Christi schuldich zijn van herten te beminnen/ ende lief te hebben.

Ephes. 4. 1. 2.
3. 4. 5. 31. 32.

Men boecht hier by/ dat onder den genen die een lichaem/ ende een geest zijn/ gheroepen tot een hope harer roepinghe/ die een Heere/ een Ghelooft/ een Doop/ eenen God hebben/ gheen bitterheyt/ gheen toornicheyt/ gheen gramscap/ gheen roepinghe/ gheen lasteringhe en behoort te wesen: maer ser contrarj/ datse niet alder ootmoedicheyt/ ende sachtmoedicheyt/ ende niet lanchmoedicheyt/ malsanderē schuldich zijn inder liefde te verdragē: neerstich zijnde om de eentichheit des Gheestes te houden doorz den bant des vreden: datse daeromme oock tot malsanderen willen wesen vriendelick/ goethertich/ als wtvercrozen/ heplighen/ ende beminde Gods sulcks toestaet/ verghevende malsanderen/ ist dat niemant teghen eenighen elacke heeft/ ghelijck Christus ons heeft vergheuen/ datse oock also moeten doen.

Colos. 3. 12. 13

De Belgrims nu genoeghsaem onderwesen zijnde vande twee eerste weechliche oorsaecken/ die ons tot liefde moeten beweghen/ als namlieck/ 1. Het bevel daer van zijnde/ 2. Het object, ofte voorwerpse/ dat is/ wie dat wy lief moeten hebben/ men gaet voort tot de derde motive, namlieck/ waer toe dat dese liefde moet strecken/ ende zijn ooghmierck nemen. Men seyt/ ende leert haer/ datter vier dinghen zijn/ waer toe als eyndeliche oorsaecken/ de liefde moet strecken/ ende zijn ooghmierck nemen.

De derde
motive tot
liefde bewe-
gerde/ is het
eynde/ waer
goe de liefde
is streckende.
Hier eynden.

L
Die eere
Gods.

Het eerste eynde is/ de eere Gods. De reden septmen haer/ dese te wesen. Gelyck de ouders/ vader ende moeder hen verheugen/ als sy sijn dat hare kinderen malsanderen vriendelick ende gedienstich zijn/ elck om zeeer/ d'een d'ander lief hebben/ ende van herten beminnen: Also oock/ wanneer de kinderen Gods malsanderē lief hebben/ ende om sijnz saecken/ d'een d'ander alle vrientschap ende weldaden te toonen/ ende te bewijzen: onse Hemelsche vader is daertinne verheucht/ ende verblijft/ hy woort oock daer doorz ghelooft/ ende gheprezen.

Ter

Ter contrarie / ghelick Sara de Hups / vrouwe van den Patriarch Abraham, qualick te vreden was / als sy gesien heeft / dat Ismael de Sone Hagar der Egyptischen / dien sy Abraham ghebaert hadde / haren eyghen Sone Isaac bespottede / ende daeromme oock fier hardt ende fierck by Abraham haren man aenhielde / dat hy niet zyn Moeder ten hups wut moeste / seggende : Drijft dese Maghet wt niet haren Sone : want deser Maghet Sone en sal niet eiven met mijnen Sone Isaac : welck oock alsoo gheschiet is / om dat Sara de smaetheyt die Ismael haren Sone Isaac aendede / soo hoorly nam / als of deselve haer eyghen persone wart gheschiet ende aengebdaen. Alsoo niet oock onse Hemelsche Vader seer qualick / als hy siet / dat die in Christo geestelicke Broeders zyn / malcanderen hoon ende smaet aendoel / malcanderen persen ende onderdzucken / malcanderen bten en eten. Hy achtet de smaetheyt diese malcanderen aendoen / anders niet / dan offe hem wesen. de onsen God / ware gheschiet ende aengebdaen / sal oock daeromme alfulcke bespotters / en onderdzuckers / soo sy hen niet en bekeeren / wt zyn hups / als bastaerden ten laetsten wech doen en wtdryven.

Het 2. eynde / septimen de Belgrims / dese te wesen. Hamelick / dat dooz alfulcke onderlinghe liefde tusschen de geestelicke Broeders / de leden van een lichaem wesende onder het eenighe hooft Iesu Christo, onder malcanderen groepen / bloepen / wassen ende toenemen / sozge d'ru dooz d'ander hebbende en dragghende.

Men verhaelt haer / dat op dit eynde / als op een doel wut gesien heeft de Heplighe Apostel / seggende : God heeft het lichaem te samen ghetemert, en heeft den ghebreeckelicken lede meerder eere ghegheven : om dat gheen tweedracht inden lichame wesen soude : maer dat de leden gelijkke sozge voor malcanderen draghen soudent. Ende ist dat een lidt lijdt, soo lijden alle de leden mede : En ist dat een lidt vereert wort, soo verblijden alle de leden mede. Ghyliden zijt het lichaem Christi, ende eenfdeels leden.

Tot openinghe / ende verclaringhe vande woorden des Apostels / men onderwijst / dat de Christenen / die het lichaem Christi zyn / oock alsoo aem malcanderen met liefde / vrede / ende eendrachticheyt moeten verknoot / gehecht / ende ghebonden wesen.

Als d'een Christen in lyden / ende swaricheyt is / dat die andere gheestelicke broeders / en sisters in Christo, oock daermede moeten bedroeft zyn / dat se een compassie ofte mede gheboghen daermede moeten hebben / als of sy selve waren in het selve lyden. Als d'een wel ghaet / dat d'ander hem daerinne behoort te verheughen / ende te verblijden / dat geen asgonse by d'een / ofte by d'ander en zyn : In summa, dat wy na de leere des Apostels / verblijt zyn niet den blyden / en weenen niet den weenenden : dat wy malcanderen

Genes. 21. 21.

Het 2. eynde
de onderlinge
vermakinghe
ende sozghfuld
diecht van
de leden een
lichaems.
1. Cor. 12. 24.
21. 26. 27.

Y. 1. 13.

Mat. 12. 15.

Gal. 6. 2.

Het 3. eynde/
dat liefde be-
wegende.De stichtinge
van anderen.

1. Tim. 3. 15.

1. Cor. 3. 3.

canders last draghen/ ende alsoo de wet Christi volbraghen.

Het 3. eynde / wert verhaelt / dat het zelue ghelegghen is / dat andere menschen door dese onderlinghe liefde ghesicht / ende tot de rechte kennisse Christi mochten ghebrachte werden. Men zept teghen dese Pelgrims/ dattet een zaecke is van seer quaet exempel/ dat de ghenen/die daer sijn/ ende verkeeren in het hups des Heeren/ welcke is de ghemeynde des levenden Gods/ onder malcanderen tweedzachtich sijn/ malcanderen niet verstaen connen / bitteren sijt / ende tweedzacht teghen malcanderen in haer herten hebben/bleeschelick sijnde/ende na de mensche wandelende.

Men verhaelt mede / wanneer salus gheschiet / dat de swachen in het hups des Heeren daer door niet alleen ggeargert werden / maer dat oock in sulcke gevalle / anderen die bukten sijn / wesende van andere gesantheyt in zaecke van religie/ een groote oorsaecke wert gegheben / om de supbere leere des H. Euangelij leelick te schelden/ ende te lasteren / den Euangelio Christi alsoo ghevende een groote verhinderinge.

Ter contrarie/ wanneer andere sien/ dat de gheestelicke broeders/ ende susters/ leven eenpaerlick in goet accoord/ so dat behoort/ men geeft gaets lieden te kennen / dat alsoan andere door t'exempel van hare goede conit heyt/ mede berweckt werden/ om de waerheyt vande Christelicke ghere formeerde religie aen te nemen / ende hen tot de ghemeynschap der heylighen te begeben.

Het 4. eynde van het werck der liefde/ wert henlieden gheseyt te wesen/ een ghenadighe vergeldinghe van God almachtich/ teghen den ghenen die hertelick beweecht sijn tot malcanderen met ongeheynsfde broederlike liefde.

Tot dien eynde verhaelt men oock haer / dat Christus heeft gheseyt : Wie een van desen cleynen (spreekende van zijne Discipulen) te drincken gheeft eenen beecker coud waters , alleenlick in den name eens Discipels : voorwaer segghe ick u lieden, hy en sal sijnen loon niet verliezen.

Men gheeft op dese woorden hen te bedencken / indien God het schencken van eenen dronck coud waters niet ongelooft en wil laten : dat hy gebenedijt oock niet onghelooft en sal laten alsoodanighe menschen / die hare ziel gereynicht hebbende inde behoorsaemheyt der waerheyt / door den geest tot ongeheynsfde broederlike liefde / malcanderen vperichlickken lief hebben wt repner herten.

Het 4. eynde.

Een ghenadighe vergeldinghe.

Mat. 12. 10.

1. Pet. 1. 12.

Mat. 10. 42

1. Pet. 1. 22.

Wesumpt van
het eerste be-
ke/ende lee-
ringhe ende
onderwijsin-
ge der liefde.

Het 2. deede.

De leeringhe/ ende onderwijsinghe vande motiven/ ofte beweechlike doorfaecken/ die ons tot de Christelicke liefde moeten bewegen / met dese Pelgrims gheemindicht hebbende : nemelick/ dat daer toe / drie dinghen ons behooren te bewegen/als 1. Het ghebor, ofte bevel daer van sijnde : 2. wie dat wy moeten lief hebben/ 3. Het eynde, waer toe de liefde moet strecken/ende sijn oogh-merck nemen.

Men neemt wyders byder hant / het tweede deede inde leeringhe ofte onderwij-

derwij-

der wijsinghe der liefde/ namelijk. Vandemanieren ofte sorten deser liefde. Ende men seyt henlieden/ dat de sekeren manieren/ ende sorten vande oprech- te liefde/ in drie dinghen zijn gheleghen/ namelijk. 1. In het herte. 2. In den mont. 3. In het werck.

Aengaende het herte/ men leert en onderwijst haer dat het herte behoort te sel van de liefde. Men seyt zeer wel: T' herte goet, al goet.

Men stelt haer voor/ datter vele zijn/ die schoonkens/ mopkens/ ende zeer frap van de liefde kunnen spreken: Maer dat/ eplaes/ haer herte daer van zeer blyent is/ anders wat int herte verborghen houdende/ anders niet te mont spreekende/ ende niet het werck anders betonende/ ende bewysende. Men seyt haer/ dat sulcke menschen gebeynde menschen sijn/ ja seggende/ ende meynen neen/ zeer wonderlick runnende de boeya maken/ maer meynent gheen/ ofte gheen. Men vermaentse/ datse hen van sulcs moeten wachten.

Men vermaent haer oock/ dat wanneer yemant haer te coyt soude moge ghebaen hebben/ met eenige misdaet/ dat sy schuldich zijn hem de selve van herten te verghen/ na de leeringhelesu Christi, by sonder als hy bidt dat- ment hem wil vergheben.

Wat aengaet den mont/ men vermaent haer datse niet te suel moeten wesen/ om yemant de daertime moeten betoonen/ datse niet te suel moeten wesen/ om yemant van hare broeders te veroordelen/ ofte te verdoemen.

Soe veel het werck ofte daet aenghaet/ men seyt haer/ dat sulcs daer- time is gelegghen/ datmen zijnen naasten helpt met raet/ ende niet daet.

Men gheeft haer te kennen/ dat dese drie soorten van liefde/ wel kunnen onderscheyden/ maer niet van malcanderen ghescheyden worden.

Tot dien eynde/ steltmen haer voor de goede/ ende getrouwe hermanen- dhe des Apostels Ioannis, dese drie soorten van liefde by malcanderen voe- gende/ als hy seyt: Mijn kinderkins, en laet ons niet lief hebben met de woor- de, noch met der tonghe alleenlick, maer met de werken, ende waerheyt.

Men voechter by t'ghene d' Apostel Paulus seyt: Het eynde des gebodts, is de liefde, wt reynen herte, ende goeder conscientie, ende ongeveyniden ghe- loove.

Dese Belzims/ aldus geleert ende onderwisen zijnde van de twee voor- gaende Hoofstuckken/ diemen inde leeringhe van de Christelike liefde tot malcanderen moet aenmercken/ ende ter herten nemen/ te weten. 1. Van de beweerschlike vorszaken. 2. Van de manieren ende sorten van de selve liefde.

Men comt tot het derde/ ende laetse Hoofstuck der liefde/ namelijk/ tot de eygenschappen/ ofte toepeeninghe der liefde/ die men seyt/ dat men haerlieden wt den eersten byfel Pauli, geschreven totten Corinthen sal voor- stellen. Cap. 13. vijftien int getal wesende.

De liefde is/ is te ghenen naesten lanckmoedich, dat is/ hy treckt niet ter stont zijn herte af vanden ghenen/ die hem misdoet. Maer ghaet hem te ghemoet met langhe geduldicheit.

Van de ma-
nieren ofte
sorten der lief-
de/ die int ge-
teke wesende.

Int herte.

Mat. 18. 35.

2.
Maer om
mont.

3.
Maer het
werck.
1. Joan. 3. 18.
1. Tim. 1. 5.

Het 3. deete /
inde leeringhe /
ende onder-
wijsinghe der
liefde.
Van de eyge-
schappen/ ofte
toepeeninghe.

Int geral. 1.
1. Cor. 13. 4. 5.

1.
De liefde is/
lanckmoedich

liefde te oefnen / ende wel te onderhouden / niet en willen betraghen / altoos betrachtende de groote deuchden haer voorgesteld zijnde / daer van de liefde is als een bruchtbare haer-moeder : item dat sy is als een seer overbloedige fonteyne / die haer in vele lieverthens verdeelt : een hoog-nutte gereetschap der ziele / die tot zeer vele werken dienstelijk is.

Men voecht hier noch by / om henlieden de liefde tot haren naesten wel sekerpelick in te drucken / dat hare deuchde / ghelijckse altoos is doende / nimmermeer stil staet / nimmermeer moede wort / datse alsoo niet en vergaet inder eewichheit / gelijk d' Apostel sulcs wel wil te kennen gheben / seggende ; De liefde en vergaet nimmermeer. Item : Nu blyven dese drie : Geloove, Hope, ende Liefde : Maer de meeste van desen is de liefde.

TOr naerder verclaringhe van de selve woorzen / men vermaentse / dat int hemelsche leven hier boven het geloof niet langer en sal plaetse hebben / oock mede / dat daer de hope sal ophouden : maer dat de liefde altoos / ende gebuerelich sal blyuen / om rebenen diemen niet vervolch henlieden verhaelt op dese maniere : Namelick : Gheen wterliche werken van charitate en salmen daer doen / als hier nu op aerden worden ghedaen. Want wat aelmussen soudemen den armen gheuen / daer gheen armen en sullen zijn ? Wat barmherticheit salmen bewijzen / daer gheen ellendicheit ghevon den sal worden ? Wat hongertighe salmen spijzen / doztighe laben / gebangene rantsouen : daermen gheeneten ofte drincken en sal behoeuen / daer oock geen oozloch / noch byandt wesen sal ? Wat soudemen daer zijnen swacken naesten verdraghen / zijn gebeuerken ten beste duden / zijn beclaringhe niet gebult verwachten / daer gheen swackheden noch gebreken meer en sullen zyn / maer enkel veplicheit ende volmaechtheit in alle deuchde ?

Ende nochtans en hout de liefde niet op inden staet van glorie hier bove : de liefde / meyntmen / beyde tot God / ende tot den naesten.

MEn sept tot de Belgizms noch dese navolghende woorzen by maniere van vermaninghe / ofte aensprake.

Hoe en soudene de kinderen Gods niet byanden in liefde tot haren God / daer sy zijn schoonheyt / zijn heerlijckheyt / zijn majesteit soo clerlick sien sullen ? Hoe en soudensy dooz t'aenschouwen van dat overschoone onwyspreckelick glorieuse aenschijn / niet verblonden worden in een gloepende minne tot hem ? Ende hoe en soudensy dooz dese liefde niet worden verweert om haren God in alle eeuwichheit met hollen monde te loven / en te pypfen.

Sullen sy dan t'samen met malsanderen t'selue glorieuse aenschicht Gods aenschouwen / t'samen hem pypfen ende loben / t'samen in volmaechte heerlijkheyt leven. Hoe en sullen sy niet t'samen niet eenen bant van onbegrijpelicke affectie verbonden zijn ? Hoe en sullen sy niet t'samen tot malsanderen in een barmherticheit de liefde ontfercken wesen ? Daer en sal niemant aen den

Bin dat de liefde nimmermeer en vergaet.

1. Cor. 13. 8. 13. Maer der verclaringhe van de woorzen dat de liefde nimmermeer

en vergaet. 23. maniere van aensprake tot de Belgizms in de Stadt / liefde.

Daermen mit hemelsche teken gheen werken haer charitate doen sal.

Vermaninghe dat de kinderen Gods in den hemel in liefde branden sullen tot haren God.

Oock tot malsanderen in een barmherticheit de liefde ontfangen wesen.

andere yet sien / dat hem mis haghe / ofte aenstoot ghebe : niemant sal daer liefde hebben tot den andere / die niet met eene groote liefde weder wert bejeghent : gheen verminderinghe / verrouwinghe / ofte verflauwinghe en sal daer in dese liefde comen : maer sal altoos eben groot / eben vperich / eve ghespannen wesen.

Een salighe
wenschinghe.

Op grondeloofse / onbegrijpelicke liefde Gods / door welcke wy tot dese onderlinghe liefde comen. O salighe ure, wanneer wy tot desen soo zalighen staet opghenomen zullen worden.

De Belgijns
worden gebo-
den, so langhe
sp in dese we-
relt leven / dat
se de liefde at
hare medes-
broeders wil-
len bewijzen.
Gal. 6.2.

Dese aenspraek / ende vermaninghe tot de Belgijns gedaen zijnde / ont hare herten meer ende beter te beweghen / men comt wederom tot de mantere van vermaninghe / ende onderwijsinghe / als te vozen geschiet is / ende men bidde / datse in dese werelt (soo langhe sp daertune zullen wesen) levende / de wercken der liefde / die dit leven eyscht / aen haere medebroederen willen bewijzen : Item datse hier beneden zijnde op den wech / malcanderen helpen over wech / dat de een des anderen parcken draghe / datse malcanderen voort stormen / tot dat sy ghecomen zullen zijn in ons rechte vaderlant / int Hemelsche Jerusalem / daer wy zonder moepte ofte arbeijt in alle volcomentheijt ons onder malcanderen liefhebbende / t'samen met God verbonden zullen zijn in ewicheijt / Amen.

Seer beminde leser / wat dit alles wat tot de Belgijns in dese Liefde-stadt, van de liefde tot onsen naesten is gheleert / ende ghesproocken / kan uwer liefde seer lichtelick sien ende vernemen / hoe enghe de poorte / ende hoe smal den wech is / die tot den leven seyt / ende hoe luttel datter zijn / die hem vinden.

Weelach / dat
er weynich
in dese liefde
stadt / bozgers
willen wesen.

Och hoe weynich zijnder / die in dese Liefde-Stadt bozghers begheren te wesen / om oorzacken sy weten / dat in dese Stadt om inden Hemel te comen / gheen plaetse en kunnen crighen eyghen liefde / verachtelicheit van d' arme menschen / onbarmherticheit / haesticheit / ofte oplopendheijt van zinnen / haet / nijt / bitterheijt / afgunst / twist / rwechdracht / kypagie / partyscheyt / dootslach / moord / verraderpe / achterclay / faemroberpe / oorzblasinge / valsche beschuldiginghe / etc.

Behoone brie-
velicke beuch-
den in dese
stadt.

In dese Stadt hebben residentie / barmherticheit / barmherticheit / sachtsmoedicheit / ende dierghelijcke beuchden / die in dese Stadt den Belgijns die na het Hemelsche Jerusalem willen reysen / werden boorghelstelt / ende daer inne zeer neerstelick werden gheleert / ende onderwesen.

Wercken van
barmhertic-
heijt.

In dese Liefde-stadt werden de hongerige gespijst / den dorstighen werdt te drincken gegheven / de vzeemdelinghen werden gheherbercht / de naekten werden becleet / de cranchen werden besocht / men soecht tot de ghebanginghen om den naem Iesu, ende om een goede zaecke te comen / ende los te crighen / de verflagenen / ende de dooden om des woortz Gods wille / ende om het getuygenisse dat sy houden van Iesu, na het exempel vanden ouden Tobias, werden begraven.

Een Christe-
like wen-
seginge.

O heerlike wercken van charitate / dat is / van liefde / die in dese Liefde-stadt werden behouden. Och / het ware te wenschen / dat dese liefde oock by ons

ons in alle steden / ende plaetsen / ja in alle herten die den naem des Heeren aenroepen / zijne wooninghe mochte hebben / ende daer inne noch meer ende meer oberblondich worde / met vermeerderinghe van eenē pegelicken liefde tot malcanderen.

Maer helaes: het tegendeel neemt by ons de oberhant: daer en is gheen trouwe / gheen liefde inden lande. De rechte leuerey / ende mercteecken / naemlich / de liefde onder malcanderen / waer aen als de soete Iesus leert / ende te kennen gheeft / bekent wert / dat wy zijne Discipulen zijn / wert by wy nich ghebonden. Het gaet als hy ghebenedijt van de laetste tijden heeft ghepropheetert / segghende: Ende want de ongherechtnicheyt vermenichaldicht sal worden, soo sal de liefde in velen verouden.

By velen is wel liefde inden mont, maer niet inden gront.

Soo vele van de vijfde Stadt.

De Pelgrims nu door den Heyligen Geest crachtelick boelende dat Christus door het geloof in hare herten woonde / oock mede soo verre inde Liefde-stadt door goet onderwys gheromen zijnde / dat sy inde liefde waren ingewortelt / ende ghesondeert / sy verlaten de Liefde-stadt, hen op de wech beghevende nae de sisse ende laetste Stadt / ghenoemt Lijdsamheyt, niet wisselende / wannier sy door de selve soudē ghepasseert wesen / ende gheen andere meer steden hadden te besoeken / sy soudē terstont comen / en ingaen inde Heylige Stadt / dat nieuwe Jerusalem / om de welcke sy in hare Pelgrimie soo veel moetens hadden ghebaen / ende gheen swarte heeden daeromme wt te staen / hen hadden ontsien / hare zielen verlangen, de ende suchende na de voorhoven des Heeren / hare lichamen / ende zielen hen oock verheughende in den lebendigen God / wtens aenghesichte te aenschouwen / om daer by te comen / ende inden huse des Heeren eeuwelick te bliuen / hare zielen schreyden / gelijk als het hert schreyet na verschwaer: sy gaen recht toe / recht aen / nae Stadt Lijdsamheyt ofte Patientie.

Ontrent de Stadt comende / hen wert aengheseyt / datse inde Stadt niet en rosten in comen / dan door enen sekeren wech die de Cruyswech werde ghe-noemt. Daer na toegaende / sy vinden den wech niet met doornen beset ende toeghemaeckt: men greft haer te kennen / datse door byer ende water moesten gaen / dat is / dat sy door veel verdrukkingen moesten in het Constaerijcke Gods ingaen / ende alsoo versocht / ende gheloutert werden / als het zilver wordt gheloutert.

De Pelgrims malcanderen aenstaende / spreken malcanderen hert / ende moet in / segghende / sy waren tot hier toe gecomen niet sonder swartscheit: men wisse doch nu op het laetste de moet niet verlozen gheben: men zoude gedencken / dat God getrou ware / de welcke haer niet zoude laten versocht worden boven hare vermogen / ende bukten allet wijsfel een goede wtcomste inde aenstaende crupswech soude verlenen: ende dattet nu de rechte tijt was / datse eendrachtelick moesten sien op haren Leytman, ende volmaecker

Philip. 1. 2.
2. Thess. 1. 2.
Gheen liefde
inden lande,
Jhes. 4. 1.
Joan. 13. 34.
35.
Mat. 24. 12.
Het woort
Christi werde
verbult.

De seste
Stadt, ghe-
noemt
Lijdsam-
heyt ofte
Patientie.
Ephes. 1. 17.

Psalm. 84. 2.
Psalm. 23. 9.
Psalm. 42. 1, 2.

Door een
Cruyswech
moet men daer
in gaen.
Eph. 2. 5.
Psalm. 66. 9.
Jo. 11.
Act. 14. 22.
De Pelgrims
sien elck
geloof.
1. Cor. 10. 13.

Feb. 12. 21.

des geloofs Iesum, dewelcke voor de vreuchde die hem voorgeset was, het cruy-
ce hadde verdrage, ende de schande veracht, ende nu ter rechterhand des throons
Gods was gheseten.

Philipp. 1. 29.

Albus malsanderen getroost / gestercht / enderen goeде couragte ghege-
ven hebbende / dat in de zake Christi henlieden was gegeven / niet alleenlick
in hem te gelooven / maer oock booz hem te lijden: zy dzingen t'samen een-
drachtelick dooz / tot op den Cruyswech, dooz het midden vande zelve passe-
rende / dooz byer ende water.

Verfchepden
Cruyden op
de Cruys-
wech.
Apoc. 12. 9.
1. Pet. 3. 4.

Op / ende midden in desen Cruyswech sien / dese boozverhaelbe pelgzijs
verfchepden / ende meniger ley menschen / wt allen volcke dat onder den he-
mel is / dzagende verscheide cruyden, inwendighe ende uytwondighe.

Sommige dzoeghen cruyden / van vele inwendighe aenbechtigheden die
haer de Duppel / ende de Satan / die de gheheele werelt berlept / aendede /
als een byesshende Leeu omme gaende / soeckende wien hy verflinde / met
boozstellinge vande menichvuldicheyt haerer sonden / om te bynghen tot
quade ghebachten / fantasien / ende desperatie.

Psalm. 66. 10.

Sy zaghen oock op desen Cruyswech, verfchepde menschen / beladen ende
beswaert met vele andere cruyden / deselve wel weseende wtwendich / maer
niet van inwendighe cruyden byz zinde. Als dat zy sagen menschen die God
op hare lendenen hadde geleyt eenen grooten last van armoede / van verach-
tinge / ende versnadinge by den menschen / van slappe winste / quade me-
ringe / van ongeluck / ende schade / van siekten / crecken / lanchduerighe
qualen / teeringhe / ende wtboogginge van menschelike natuerlike cracht /
ende machte. Item / last / dat d'een hadde een quaat wijf / d'ander een quaat
man: Item man ende wijf / beyde hebbende quade / onbechtsame / onghes-
hoozsame / rebelle kinderen. Item / Cruyden / die grooter / meerder / ende
swaerder zyn / als om den name Iesu Christi, ende om de gerechtigheyt ghe-
haer / vervolcht / verjaecht ende ghebannen te worden met confiscatie / ende
verlies van zijne goeden deser werelt / ja aller menschen als een schoupsel /
wtwozpsel / ende wtbaerhsel te wesen / totten bloede toe te strijden / met ge-
vauckenisse / ende booz de werelt een schandelike doot te sterben / als die be-
schelmen ende andere quaatdoenders. Ja summa / hoe dese pelgzijs be-
der in desen Cruyswech quamen / hoe zy meer Cruysdzaegers van alderhande
besoorten hebben gevondē: zy hebbe oock gesien / dat op desen wech vele heb-
ben gelweent ende gesuplt / hare handen t'samen gebzongen met suchten en
kermen / ende de hapzen wt hare hooften te trecken: zy hebben oock gesien
dat sommige het cruyts te dzagen soo swaer is gheballen / datter scheen zy
daer onder zouden bewijcken / ende doot blijen / zy sagen oock dat sommi-
ge haer cruyts moede ende amechtich van dzaghen zinde / het zelve booz een
wijle tijts te neder hebben ghelept / ende wederom op hare schouderen daer
na genomen ende dzagen: zy sagen mede / dat sommige hare cruyden ge-
slepet / ja / dat sommige hare cruyden op den wech dooz mismoedicheyt heb-
ben laten liggen / verlaten / ende wt den cruytswech schandelick geschepden /
ende wech gelope / de tegenwozdzige werelt wederom liss geerege hebbende.

Matth. 5. 10.
Matth. 10.
8. 22.
Joan. 16. 2. 3
1. Cor. 4. 13.
Gheb. 10. 33.

Verfchepde
goete van
Cruysdza-
gers.

2. Tim. 4.
10.

Dese

Dese Belgijns alle dese crupren siende / ende dattet hier toeginck / als d'apostel verhaelt / dat op desen crupswech andere sien hebben laten als een tamboer wterreken / andere dat se met bespottingen / ende geselen versocht zijn gheweest / oock met banden / ende ghebanchnisse: andere dat se zijn ghestenicht / boosneden / versocht / met den sweerde ghedoot: andere dat se in schacpsoellen / ende gepten vellen gewandelt / verlaten / verdruet / qualick ghesandelt. Item dat se oock selve met seer sware crupren int gemeen / ende elck booz zijn hooft bpsonder zijn beladen / ende bestwaert geweest / inwendich / ende uitwendich / d'een hier mede / d'ander daer mede / ende dat se met anderen op desen Crupswech hebben moeten wesen in verdrukkingen / in noot / in benautheden / in slagen / in ghebanchnissen / in opvoeren / in arbeit / met waken / met vasten / en meer diergelijcke besoeckinge.

Sp zijn nochtans in allen dese / bestandich gewest / ende ghebleven / ghebeickende aen de woorden Christi haers meesters: Het Coninckrijcke der Hemelen sijt gewelt, ende die ghewelt doen, nemen het in. Item / Wie volstandich blijft rotten eynde, die sal zalich worden.

Door dese lesse haeres Salichmakers getroost / ende ghestrecket zijnde / soo dringen de Belgijns door desen Crupswech / tot dat se arat eynde vanden wech comen / in alle tribulacien / als dienaers Gods sien dragende ende bewijfende met een seer groote christelike sloetmoedicheyt.

Op belick / machich zijnde inden Heer / ende inde sterckte zijnder cracht aenghedaeen hebbende alle wapenen Gods / als insonderheyt den schilt der geloofs / den helm der zalicheyt / ende het sweert des Gheests / welck is Gods woort / waer mede sp werden Crupswech al strijden gheraeken / sp comen tot aende Stadt ghenoeit Lijtsaemheyt, ofre Patientie.

Inde Stadt comende / sp werde met groote triumphen / vrechde en blyschap ontfangen / en wiler o gheheet / men septe henliede dat dit de laetste stad is / om nu door de Cruylwech gepasseert zijnde / geleden en oberwonne hebbende vele verdrukkingen / te mogen ingaen in het Coninckrijcke der Hemel.

Men verhaelt henlieden / dat Patientie, dat is / Lijtsaemheyt ofre Verdullicheyt, waer mede sp op den Cruylwech alle tribulacien hebben verdragen / een heerlike deuchde is, waer mede een mensche in alle cruyts, en lijden, wanneer hy het selve door gecne ordentlijcke middelē vā God nagelate mach ontcomen, henselven inden ewigē H. en rechtveerdigē wille gods overgeeft, daer tegen niet murmurende, ofte vāden selve afwijckende.

Men prūstte dat sp dese deuchde so wel in den Crupswech te werck ghesiet hebben. Men septe haer oock / dat geen wterlike wapenen / geeracht / geen wijsheyt / geen goet / geen vrienden ofte magen / henliede inden Crupswch hadden te stude connen comen / ofte helpē sonder dese deuchde van Patientie, daer dese Stadt den naem van heeft gerregen. Men septe hen oock / dat dese deuchde heeft / dat die ghenoech heeft / om dat se niet en is te overwinen. Men boecht booz reden / dese woorden daer by. Qui Patitur, Vincit. Dat is / die lijdt / die wint.

Men verhaelt haer / dat se nu selve sulchs beproeft hebben / en daeromme

Hebr. 10. 33.
36. 37.

Dese Belgijns bleven op den Crupswch volstandich.

Matth. 11. 12.
Mat. 24. 13.

Euseb. 6. 16.
16. 17.
Comen / booz dringende / booz alle tribulacien / indese Stadt ghenoeit / waer mede Patientie, dat is / Lijtsaemheyt ofre Verdullicheyt.
Wat Patientie is.

Die lijdt / die wint.

Patiente is
et goet crupt
maer wast in
een pegelicks
Hosken niet.
Inde schijf
se staet hier
van veel ghe
geschieden.

me oock henselven moeten verguicken niet de woorden hares Salichmaets
Kings Iesu Christi, segghende: In Patientia vestra possidebitis animas vestras.
Dat is: In patientie sult ghy lieden uwe zielen besitzen.

Item/ dattet inde schole Christi de eerste lesse ende a/ b/ c/ is/ diemē moet
leeren na het woort Christi/ seggende: So my yemant wil na comen, die ver-
zaecke hem zelve, ende neme sijn cruyce op ende volge my na. Matth. 16. 24.

Men geeft haer oock te kennen/ dat het gemepne spreekwoort waerach-
tich is/ segghende/ dat dit crupt van Patientie een seer goet/ ende excellent
crupt is: maer dattet in een pegelicks Hosken niet en wast. Daer wert by
gesept/ dat van de groote deuchde deser Patientie veel inde bibelsche schrij-
ture staet geschreven/ ende dattet onnodich ware daer van vele schrijftuer-
spreekken te verhalen/ gemerckt zy inden crupswerch genoerhsaem hadden
betoot/ ende bewesen/ datse daer inne wel waren geoeffent ende ervaren.

Alle heylighen
Gode hebben
en dese stadt
ghewoont.

Men verhaelt hienlieden oock/ dat in dese stadt hebben ghewoont alle de
oude Patriarchen/ alle de Propheten des ouden testamaments/ als Adam,
Noah, Abraham, Isaac, Jacob, Moyses, David, Iob, Christus Iesus zelve/ alle ghe-
ne heplige Apostelen/ alle Martelars/ ende alle heplige Gode geweesen zyn-
de van het beginne des werelts tot desen dach toe. Item/ dat aen haer nu
verbult was ende by hienlieden nu oock stont te verwachten/ t'ghene Chri-
stus den overwinners doot Patientie hadde beloofd/ seggende: Den genen die

Wpoc. 2. 27.
Een seer scho-
ne/ ende gena-
dige beloonin-
ge/ voor alle
overwinners/
die hare cruy-
cen niet pati-
entie ten eyn-
den toe hebbe
gedraghen.
Wp. 7. 9. 10. 11.
21. 13. 14. 15.
29. 17.

overwint, zal ick geven te eten vanden boom des levens die midden inden Para-
dijse Gods is. Item/ dat in hienlieden nu oock verbult was tgesichte van Ioan-
nes gesien heeft/ namelijk/ dat hy sach ee groote schare die nismant en con-
de tellen wt alle natie/ ende geslachte/ ende volcke/ ende tonghe/ ende datse
stonden voor den throon/ ende voor het lam/ becleet met lange witte cleede-
ren/ palmen hebbende in hare handen. Ende datse roepen met luyder stem-
men/ seggende: De zalicheyt is van onsen God, die op den Throon sit, ende van
den Lamme. Item/ dat hy gesien heeft de Engelen rontom den Throon/ oock
mede der Ouderlingen/ en der vier dieren/ God aanbiddende op hare aensich-
ten nedergeballen zijnde. Ende als een bande Ouderlingen tot Ioannem
septe: Wie zijn dese, die met lange witte cleederen becleet zijn, en waer van sijn sy
gecomen? dat Ioannesepde: Heere, ghy weter. Ende dat hem werde geant-
woort: Dese sijn de gene die gecomen sijn wt groote verdrukkinge: ende hebben
hare cleederen ghewasschen, ende zy hebben hare cleederen wit ghemaect in het
bloet des Lams. Hieromme sijn zy voor den Throon Gods, en diene hem nacht,
en dach in sijnem Tempel: ende die op den Throon sit, sal met hen woenen. Sy en
sullen niet meer honger lijden, noch zy en zullen niet meer dorst lijden, noch de
Sonne en sal op hen niet vallen, noch eenige hitte. Want het Lam dat midden in
den Throon is, salse hoeden, ende salse beweghen tot de levende fonteynen des
wateren, ende God sal alle tranen van hare oogen afwassen.

Wpoc. 20. 12.

Men spreeket hienlieden noch dese laetste woorden toe/ om daer mede
Gode/ en den woortde zinner genade bevolen zijnde/ te gaen inde heyl-
lige stadt/ dat nieuwe Ierusalem, by den genen gebenedijt/ die mach
sich is om hen op te houwen/ ende de erve onder alle geseplichden te geven.

Hier

Hier is de lijdsamheydt, ende het gheloove der Heylighen.

Seer beminoe Leser / wy zyn ten eynde van dese zes Steden gheromen / **G**od lof / die de menschen selzums in di se werelt zynde / moet d'oor wandelen. **M**aer hoe wepnich dese Steden bewandelt werden / en de menschen hare Borgherschap daerinne soeken te wunnen / gheben wy een yeghelegh te bedencken.

Christus Iesus geeft ons zulcx selbe te kennē / als hy seyt: De poorte is enge, ende den wech is smal, die tot den leven leyt, ende luttel zijnder die hem vinden.

De enge dese poort / en hoe smal den wech is / die tot den leven leyt / is wt het voorgaende genotsaem gebleken. **A**engaende nu het tweede deele inde woorzen Christi, datter luttel zyn / die desen wech vinden: men behoeft het selve met gten vele woorzen te verklaren. **V**an den beginne des werelts is het getal vande ware godsaltigen / gheweest het minste ende het alderwepnichste.

Blyden van de eerste werelt / die God wt et de Sundtbloet liet vergaen / is alleen Noah gheweest een oprecht man / en sonder veranderinge, levende een godlych leven. **M**er zijne drie sonen / Sem, Cham, Iaphet, ende niet zyn eppen wijs / en niet zijne soons drie wijzen / is hy alleen inde arcke gegaen, sulcx / doemen / als d' Apostel Petrus schryft / de lancmeedichheit Gods verwachte in de daghen Noe, als de arcke berept wert / meer acht zielen door het water behouden zyn geworden.

Geen thien rechtveerdige menschen sijn inde Stadt Sodom gheweest / om de welke wille / na het gebedt dat Abraham voor haer dede / God de Stadt soude gespaert hebben.

Van ses hondert dupsent mannen te voete / behalven de kinderen / sijn van de kinderen Israels / maer twee in het land van belofte gecomen / namelijk / Iosue, ende Caleb.

De Heplighe Propheet / ende Coninck David doet oock daer van zyn beclach tot zijnen God / segghende: Helpt Heere: De Heylighen hebben aengenomen, ende der geloovigen is weynich onder den menschen kinderen.

De Heplighe Propheet Elias doet oock daer van zyn beclach / met dese nabolgende woorzen / die welke oock van den Evangelist Ioannes, en vanden Apostel Paulus werden verhaelt: Doch, wie geloof onser predikinghe? Ende wien wort den arm des Heeren geopenbaert?

De Propheet Ieremias doet het selve. Och, seyt hy / dat ick waters ghevoech hadde, en mijne oogen traenaderen waren, dat ick dach, en nacht beweenen mochte, de verslagenen in mijnen voleke. Och, dat ick een herberghe hadde inder woestijne: soo woude ick mijn volck verlaten, ende van hen trecken, want het zyn enkel overspeelders, ende een wrevelijch hoop.

Ziet den Propheet Micheas. Och, seyt hy / het gaet my als eene die inde wijnberghe na leest, daermen geene druiven en vindt te eten, en woude doch geerne der besten vruchten hebben, de vrome lieden zyn wech in desen lande, ende de rechtveerdigen en zyn niet meer onder den lieden.

Ten tyden Christi / ist niet beter gheweest: in voeghen / dat hy oock seyt

De laetste woorzen die tot de Petrus gesproken / in de Stadt / genoecht Patientie ofte ghelieve saemheyt.

Wes 13. 10.
Genes. 23. 4.
1 Para. 29. 14.
Wiel. 39. 12.
Geb. 11. 13.
1 Pet. 2. 11.
Mat. 7. 13. 14.
1 Pet. 2. 12. 13.
De woorzen Iesu Christi.
Ende luttel zijnder die hem vinden.
Van beginne des werelts / is het getal vande ware godsaltigen het alderwepnichste gheveest.

Ten tyden van de Sundtbloet.

Genes. 7. 9. 13.
1 Pet. 3. 20.
In Sodom.
Genes. 18. 24.
Exod. 12. 37.
In de kuberz Israels.
Ruin. 14.

Ten tyden Davids.
Wiel. 12. 1.
Esaie.
Esa. 5. 7.
1 Ioan. 12. 38.
Rom. 10. 16.
Ieremie.
Ier. 9. 1. 2.

Micheas.
Mich. 7. 1. 2.
Ten tyden Christi.

Luc. 18. 8.
Matth. 7. 14.
Matth. 22. 14.

slaechts-ghewijse: Als de Sone des menschen comen sal, sal hy oock gheloove vinden op der aerden? Item/ de ongerechticheyt sal vermenichsuldicht wordē, ende de liefde sal in velen verconden.

Voecht hier by t'ghene wt Matth. verhaelt is / datter luttel zijn die den enge poorte/ en den wech die smal is (lepdende tot den leuen) zijn bindende. Item/ dat hy noch seyt: Vele zijnder geroepen, maer weynich wtvercoren. Item/ dat hy seyt tot zijn Apostelen: En vrees niet ghy cleyn cuddcken: want het is ws vaders welbehagen, u dat Coninckrijcke te gheuen.

Luc. 12. 32.
Des 140.
Nels Pauli.
1. Cor. 1. 16.

Apostel Paulus spreekt oock t'zelve van de mensche by zijnen tijt: Ghy siet (seyt hy) uwe roepingē, dat niet vele wijse na den vleesche, niet vele machti- ghe, niet vele edelen gheroepen sijn.

Luc. 13. 24.
Daer sijn vele
gheschapen/
weynich woz
den doch be-
houden.

Wt allen desen / kunt ghy beminde leser ghenoechsaem verstaen / dat het getal van den genen / die arbeiden dooz de enge poorte in te gaen / al tijt seer sober is geweest. Het gaet noch also toe: sulcks dat waerachtich is / welck hy Eldam staet geschreue: Daer sijn vele geschapen, weynich worden doch be- houden. Item/ dat daer vele meer sijn, die verdoemt, dan die salich worden, als dan de vloet grooter is, dan de druppen.

4. Esd. 8. 3.
4. Esd. 9. 15.
Hier dooz
Gods schult/
maer dooz
sijn eyghen
schult.

Hier by laet ick dese materie beruften: tot waerschouwinge nochtans daer by doende/ dat de mensche verlozen gaet/ dat de schult hier van niet en is by God / maer by de menschen/ die de tijt harer besoekingē niet en hebben be- kent / ofte waer genomē/ hier mede comt seer wel ober eē/ t' geen God zelve hier van heeft gesproken/ seggende / O Israel, u verderf is wt u, maer u zalic- heyt staet alleene by my. Item/ dat Christus seyt: Dit is de verdoemenis- se, dat het licht inde werelt gecomen is, en de menschen hebben de duy- sternisse liever gehadt, dan het licht: Om dat hare wercken boos waren.

Luc. 19. 44.
Ps. 13. 9.
Joan. 3. 19.

God moett
bidden/ dat
hy ons wijse
zijne wegen.
Psal. 25. 4.
Psal. 119 33.
133.

Tot een beslupt om niet op den breede/maer op den smallen wech te wan- delen/ bidt daeromme seer liebe leser / al tijt God den Heere met vierige ge- beden/ met David seggende: Heere, wijst my uwe wegen, en leert my u- we paden. Item/ Heere, leert my de wech uwer rechten, dat ick se bewa- re tot aen het eynde. Item/ Laet mijnen ganck gewilse zijn in uwē wo- de, ende en laet geen onrecht over my heerschen.

8.

Capittel.

Wat de za-
lige zielen,
ofte Geeste
inden He-
mel doen.

8. Capittel.

Wat de Salighe Sielen ende Geesten inden
Hemel doen.

Tot noch toe ghesproken hebbende van de plaetse/ alwaer de zielen vande bront/ ende Gods salighe menschen comen / wt hare lichamen geschepden zijnde/ namenslick/ inden Hemel; item vanden rechten wech na den Hemel: het heeft my goet ghedacht te wesen/ om in dit Capittel hooz te stellen / ende te handelen van de oeffen- gen/ ende wercken der zaliger zielen inden Hemel/ dat is / wat zy daer doe- ende

ende waer mede zy inden schoonen Hemel bestich zyn.

Om dese materie byder hant te nemen/ ende daer van te stellen een Christelike bedenckinge genomen/ ende voortgeromen / niet wt pdele menschelike speculatie/ maer wt de H. Schryfture/ men moet weten/ ende gedencken/ dat de zielen ofte zalige Geesten inden Hemel niet ledich en zyn.

De H. Geest leert ons / datse daer God ende zijne heerlichheyt altijt sien ende aenschouwen / daer inne hebben sy haer alderhoogste blyfschap / ende bruchde / na de woorden Christi. Salich zijn die, die teyn van herte sijn, want sy sullen God sien. Item / Vader, ick wil, dat waer ick ben, oock die by my sijn, die ghy my ghegheven hebt, op dat sy mijne clærheyde aenschouwen, die ghy my hebt ghegeven. Ende na de woorden Pauli: Wy sien nu door eenen spiegel, in een duyster reden: maer dan sullen wy sien, aensichte aen aensichte. Item / na de woorden Ioannes: Alderliefste, nu sijn wy kinderen Gods, ende het en is noch niet gheopenbaert, wat wy wesen sullen: maer wy weten, als hy sal geopenbaert zyn, dat wy hem zullen gelijk wesen, want wy sullen hem ghelijck zyn ghelijck hy is.

De H. Iob sept/ Ick sal in mijnen vleesche God sien. Den zelve sal ick my sien, ende mijn oogen zullen hem aenschouwen.

De H. Propheet / en Coninck David sept: Ick wil schouwen u aensichte in gerechticheyt: ick wil sacht worden, wanneer ick opwaecke na uwen beelde. Item. Ick gheloove, ja doch, dat ick sien sal het goet des Heeren, in den lande der levendigen. Item/ Heere, sy sullen inden lichte ws aenghesichts wandelen. Sijne heerlichheyt sal over hem verschijnen, ende in zijnen lichte sullen zy wandelen, als Esaias sept.

De Coninginne van het Rijk Arabien / sepde / dat de knechten van den Coninck Salomon salich ware/ die altijt voor hem stonde/ ende zijne wijsheyt hoorden: hoe veel te meer sullen de zalighe zielen zalich zyn / die altijt Gods aengesicht zullen aenschouwen in gerechtigheyt / ende hen daerinne sullen verblipden ende verheugen.

De wijs heyt die de zalige zielen in God Vader, Soon, ende den H. Gheest, sullen sien ende hooren / sal so groot zyn / datse alle van Gode sullen gheleert wesen: niemant en sal den anderen/ noch een broeder den anderen leeren / en seggen bekennet den Heere: maer sy sullen hem alle kennen/ beyde cleyn / en groot. En aengesien onse oogen in dese werelt de Son niet en kunnen verdragen: oock Moses Gods aengesicht niet en heeft mogen sien/ en dat geen mensche God gesien en heeft / noch sien en kan: So zullen nochtans de zalighe zielen hem sien inden Hemel / aldaer vernieut zijnde na de ghelijcknisse des genen/ diels heeft geschapen.

Van dit doen der salighe zielen inden Hemel/ danelick/ dat sy God sien ende zijne Heerlichheyt/ hen daerinne verblipende / en altoes/ en ewelich verheugende / heeft de oude Kercheleeraer Augustinus zeer heerlick gescreven/ wenshende/ dat hy mochte steruen/ ende by den Heere comen/ omte hem

Op sien God/ ende sijn heerlichheyt/ daer inne hebben sy hare alderhoogste blyfschap. Mat. 5. 8. Ioan. 17. 24. Bewys wt de Heylighe Schryfture. 1. Cor. 13. 12. 1. Ioan. 3. 2.

Job. 19. 26.

Psal. 17. 15.

Psal. 89. 15.

Esa. 60. 2. 3.

Gelijckenisse. 1. Reg. 10. 8.

Esa. 54. 13. Ioan. 6. 45. Iere. 31. 34. Exod. 3. 20. 1. Tim. 6. 16. Col. 3. 10.

Heer schoone woorden die Augustinus sprekt van God te sien.

Augustinus in
soli loquij.

hem te sien in sijne Heerlicheyt.

De woorden suppe aldus: O Domine, beatus ero, si fuero admissus ad-
dendum claritatem tuam. O domine, moriar, ut te videam: nolo vivere, volo mo-
ri, dissolvi cupio, & esse cum Christo, Mori desidero, ut Christum videam. Om-
nia gehennæ tormenta superabit, Deum non videre.

Idem. O Infelix anima, etiam si te Deus non mittat in poenam, sed faciem suam
tantummodo te videre non permittat, nunquid nō melius fuerat te non fuisse natū?

Dat is:

Vertalinghe.

O Heere: Salich sal ick wesen / indien ick werde toeghelaten om
te sien uwe clarcheydt. O Heere / laet my sterben / op dat ick u sien
mach / ick en wil niet leven / ick wil sterben / ick begheers ontbonden te
zijn / ende met Christo te wesen. Ick verlange te sterben / op dat ick Christū
sien mochte. Alle de pijnē van t' heliche dier / en zijn soo sterck en geweldich
niet / zo en hebben daer by niet / als God niet te sien.

Deselve Augustinus seyt noch: O ghy onsalighe ziele, alwaert dat u God
tot geen straffe ofte pijnige ober en gabe / maer alleenlick niet en wil beto-
laten / dat ghy zijn aengesichte sien soude / waret niet beter dat ghy niet en
waert gebozen?

Augustinus in
meditationi-
bus suis Cap.
22.

Deselve Augustinus, bidt oock op een ander plaetse also: Utinam concessa
mihi peccatorum veniā, moxque hac Carnis farnā de posita, in tua gaudia,
veram requiem habiturus, intrarem, & tuæ civitatis præclara, atque pretiosa
mœnia, coronam vite, de manu Domini accepturus ingrederer, ut ilas sanctissimis
choris interesset, & cum beatissimis spiritibus glorie conditoris assisterem, ut præ-
sentem Christi vultum cernerem, ut illud summum & incircumscriptum lumen
aspicerem, sicque nullo metu mortis affici, sed de incorruptionis perpetuæ mune-
re letari possem sine fine.

Dat is:

Vertalinghe.

Och woude God / dat ick na de vergevinghe mijner sondē / ende terfont
na aflegginge mijnes sterffeliche lichaems / ende ewighe bliscap / daer in
ne ick ewighe / en waerachtighe ruste soude hebben / mochte ingaen / ende in
uwe Heerliche / en schoone Stadt / dat Hemelsche Ierusalem, intomen / daer
ick de croone der eeren van de handt des Heeren soude ontfanghen / en ware
onder het choor / ende menichte der h. ende stonde met de Engelen door de
Heerlicheyt des Scheppers / op dat ick dat tegenwoordighe aengesicht
des Heeren Iesu Christi sie / ende dat groote / ontfprekeliche en onbegrijpe-
liche licht Gods mochte aenschouwen ende also door gene vreesse des doots
werde aenghevochten / maer / dat ick my ewelick konde verbliden / ende
verheugen / van wege de gabe / en geschenke der ewige onsterffelicheyt.

Op moghen
met Augusti-
nus / oock soo
wel wenschen /
ende bidden.
Psalm 16. 11.
Ephesa. 7. 16.
17.
Joan. 16. 22.

O Heerliche woordē Augustini, waermede hy soo hertelick wenscht / en bidt
om Gods aengesichte te mogen aenschouwen / laet ons o Christe men-
schen oock daer na wenschen en verlangen. Want int aenschouwen van
Gods aengesicht / daer is vzeuchde / de volheyt / en el lief ick wesen tot sijner
rechterhand ewelick: al ons treuren en weenen / suchten en hermen / sal
daer ophouden / hy gebenedijt sal daer alle tranē van onse oogen afwassche:
onse herte sal hem daer verbliden / ende niemant en sal onse bliscap van
ons lichen wech nemen.

En

Ten tweeden/ behalven dit doen vande zalige zielen inden Hemel/ dat sy God zien/ in hoe ghien als verhaelt is: soo is haer doen daer noch wat anders: namelick/ dat sy altoos en altoos ewighlick God danken ende loven/ dat sy haer so vaderlick ende genadelick in zijn Coninterijck heeft aengenome/ alles in haer vervult met zalicheyt/ blyschap/ en hemelsche glozie.

Wat dit doen aengaet/ wy hebben van desen dienste der zaliger zielen/ hoe sy God inden Hemel met dancksegginge aenroepē/ danken/ loben en prijzen/ een schoon exempel inde openbaringhe Ioannis, alwaer dese woorden verhaelt werden: Soo vielen de vier en twintich Ouderlingen, voor hem, die op den throon sadt, ende aenbaden hem, die leeft van ewicheyt tot ewicheyt: Ende wierpen hare croonen voor den throon, seggende: Ghy zijt weerdich, Heere, te ontfangen den lof en de eere, ende de macht: Want ghy hebt alle dingen geschapen, ende sy zijn om uwen wille, ende zijn gheschapen.

Woz de Ouderlingen werden alhier verstaen/ de vergaderinghe der Patriarchen/ Propheten/ Apostelen/ Martelaers/ ende van alle andere Heyligen Gods/ die sy gebenedijt van desen zondigen vleesch verlost/ ende tot hem in zijne handen na der zielen heeft opghenomen.

Eerstelick/ werdt van dese 24: zielen verhaelt/ dat sy op hare knien ofte aengesicht neder zijn gheballē vooz hem/ die op den throon sadt: dat is/ vooz God alleen/ om daermede hare demoechticheyt ende eerbiedinghe vooz Gods hooghe Majesteit te thoonen ende te bewijzen.

Ten tweeden soo aenbiddende hem/ die leeft van ewicheyt tot ewicheyt: namelick/ God Vader, Soon, ende den H. Geest, den welcke drie-eenige/ eelutge ende almachtige God van alle scepseelen/ en Creaturen Gods toecomit lof/ prijs/ eere ende dancksegginghe.

Ten berden/ soo werpen dese zalige Geesten hare croonen vooz hem die op den throon sit. Dit is een teken ende bewijs van hare groote verberdinghe: waermede sy haer selven onder de crachtige hant Gods/ en hare salicijmakers Iesu Christi verneberen/ zijne macht henzelvē onderwerpen/ de/ hem toeschrijvende alle macht ende eere.

Hiermede accordeert het vijfde ende het sevendē Cap. inde Openbaringhe Ioannis, alwaer sy e ghens hier volcht/ verhaelt ende beschrijft: Ick sach (seft sy) ende hoorde rontom den Throon, en der Dieren, ende der Ouderlingen, een stemme veler Enghelen, ende haer getal was veel duy sentichmael duy sendē: seggende met luyder stemmē: Het Lam dat geslachtet is, is weerdich te ontfangen de macht, en rijkdom, ende wijsheyt, ende cracht, ende eere, ende eerlickheyt, ende lof. Ende oock alle Creature die inden Hemel is, ende op der aerde, ende onder der aerde, ende in de Zee, ende al wat daer in is, hoorde ick seggen: Hem die sit op den Throon, end den Lamme, sy lof, ende eere, ende eerlickheyt, ende cracht van ewicheyt tot ewicheyt.

In dit ghesichte gheeft d'Apostel Ioannes te kennen/ dat de Hemelsche

Het tweede
doen van de
salige Geeste
inden Hemel.
Sy danken
ende loven
God.

Schijntuerliche
bewijs dat de
Openbaringe
Ioannis.
Apoc. 4. 10. 11

Exempel van
ghesichte.
Verclaringe.

Die dinghen
doen de salige
Zielen.

1.
Sy vallen ne-
der.

2.
Sy aenbiddē.

3.
Werpen hare
croonen af.

2.
Exempel van
ghesichte.
Apoc. 5. 11. 12.
13.
Ende Cap. 7.
10. 11 12.

heerscharen/ ende ontalliche legioenen der Engelen / ende der zaliger Geest-
ren/ God ende het Lam Gods met groote schoone lofsanghen loben / ende
prijzen/ de zelve/ seuen stucken toeschijghende.

Geven stucken
weeden God
ende het Lam
Gods van de
Engelen/ en
de zalighe
Geesten toe-
geschiedt.

1.

Macht.

2.

Rijckdom.

3.

Wijf hept.

4.

Macht.

5.

Eere.

6.

Eerlickheyt.

7.

Lof.

1. Een godlike macht, waer door hy alles heeft geschapen/ deselve met een
wonderbaerlike maniere lebendich maekende/ ende onderhoudende.

2. Rijckdom, dat Christus namelijk het lam Gods/ het alderhoogste/ en
costelike elynodie is / de rechte schat / ende het volcomen genoeghen aller
goederen/ ende Hemelscher welbaden/ aen ziel / ende aen lichaem / verbul-
lende allen den ghenen die hem recht kennen/ met eeuwige rijckdommen.

3. Wijs heyt, namelijk / godlike / ende de alderhoogste wijf hept / waer
mede God den menschen zyne genadige wille door het Euangelium open-
baert/ ende kennelick maecht: ja / dat hy door Iesum Christum den rechten
Dorst des Hemels / alles gantsch ozdentelick / ende wyffeltick regeert / ons
berhout/ ende behoert tot der menschen eeuwige zalicheyt.

4. Geven sy Christo de macht, namelijk/ waer mede hy het Bisck des Duy-
bels/ ende der sonde heeft verstoort ende te niere ghemaecht / oock noch da-
ghelicks deselve hare macht breeket/ ende vernielt.

5. Eere. Te weten/ diemen God alleen plichtich / ende schuldich is / ende
waer mede alle menschen hem zyn onderworpen.

6. Eerlickheyt, dat is/ de glorie / hoogachttinghe / waer mede zy een seer
treffelick ende heptlick ghevoelen van God hebben / bekennde / dat inden
Hemel/ ende opter aerden geen dinc beter / grooter/ heerlicker/ rechtveer-
digher/ hepligher/ ende treffelicker is/ als God alleene.

7. Lof. De Engelen/ ende zalighe Geesten / gheven ende schrijven God /
ende het Lam Gods toe / alle lof/ ende dancksegginge / waer mede zy God
loben ende prijzen met hert-gzondelicke danckbaerheyt/ door de wonder-
baerlike/ onbegrijpelicke/ ondoorgzondelicke/ ende onwtsprekelicke wer-
ken van des menschen verlossinghe wt hare ellendicheyt / item van de ver-
lossinghe particulierlick de zielen der menschen aengaende/ dat hy hare ziele-
len wt het aertische huys hares tabernaekels verlost / ende nu door zijne
Heplighe Enghelen heeft laten brengen inde Hemelsche wooninghe daer-
se Gods aenghesichte altyt aenschouwen / verwachtende met groot ver-
langhen dat hare lichamen oock haest mochten ten ewighen leven opge-
weckt/ ende met hare zielen vereenicht worden / daeromme oock het Lam

Apoc. 22. 20. Gods aenbiddende/ ende spreekende: Comt Heere Iesu.

3.
Exempel van
ghesichte.
Apoc. 11. 15.
26. 17.

De selve Apostel en Euangelist Ioannes verhaelt noch een ander gesich-
te/ dieneende tot het zelve propoost/ seggende/ en schrijvende/ als volcht:
Daer sijn (sept hy) groote stemmen gheschiet inden Hemel, segghende:
De Coninckrijcken der werelt sijn onses Heeren gheworden, ende zijns
Christi, ende hy sal regneré van ewicheyt tot ewicheyt. Ende de vier-
entwintich Ouderlingen die voor Godt sitten op hare throonen, zyn op
hare aensichten ghevalen, ende hebben God ghebeden, segghende: Wy
danc-

dancken u Heere God almachtich, die is, ende die was, ende die comen sal: dat ghy uwe groote merci genomen nedt, ende regneert.

Maer **222** de vierentwintich Ouderlingen moet verstaen werden / is te voert verciert / namelick de vergaderinghe van de zalige zielen inden Hemel, die ewigke tijtend op den Thron: ende het Lamme aenbidben / dancken, loven, ende prysen.

Noey verstaet hy een ander ghesichte: seggende: Ende ick hoorde een stemme van velen Hemel, ghelijck een stemme veler wateren ende gelijc een stemme eens grootten donderstachs: ende ick hoorde een stemme van harpen speelders, die op harpen speelden. Ende songhen als een nieuwen sancck voor den Throon, ende voor de vier dieren, ende de Ouderlingen: ende niemant en konde den sancck leeren, van die honder vier ende veertich duysent, namelick, die vander aerden gecocht waren. Dese sijn die met vrouwen niet bevrecht en sijn, want sy sijn maechden. Dese volgen het Lam, waer het gaet: dese zijn gecocht van de menschen, eerstelingen Gode, ende den Lamme: Ende in haren mont en is geen bedroch gevonden: want zy zijn onstraffelick voor den Throon Gods.

In dit verhael / ende ghesichte / noemt de Heylighe Apostel alle geloofghe menschen / een repne / onbevrechte maghet Iesu Christi, ghemerckt zy in haer leuen niet geen vynde leere / noch niet geen onreynen Gods dienste bevrecht sijn ghesceest / maer alleen de stemme hares lieuen Brudegoms gehooft / ende ghevolcht hebben / oock mede doot een waerachtich ghelooft met hem verlobbet / ende vertrouwt sijn ghesceest. Hare zielen wt haer lichamen nu verlost zijnde / Ioannes seft / datse het Lam volgen / ende onstraffelick sijn voor den Throon Gods.

Om te bewijzen / dat de zalighe Gheesten inden Hemel God / ende het Lamme aenbidben / dancken / loven ende prysen / sal noch dit vijfde ghesicht Ioannes hier toe dienen. Ende, (seft hy) de vierentwintich Ouderlinghen, ende de vier dieren vielen neder, ende aendaden Godt, die op den Throon sadt, segghende: Amen, Halleluia. Ende daer quam een stemme wt den Throon, segghende: Looft onsen God, ghy zijne dienst-knechten, ende die hem vresen: beyde cleyn ende groot.

Wt dese vijf exempel van gheschieden / kanmen nu gemercksaem verstaen / wat het tweed doen is / ende de zalige zielen inde Hemel samelick / dat zy God aenbidben / dancken / loven / ende prysen mit Seraphim de Heylighe Engelen Gods. **222** ende spreckende / als Elias bescheijft: Heylich, Heylich, Heylich, is de Heere Zebaoth: alle Landen sijn zijner eere vol. Item, als Ioannes oock verhaelt: Heylich, Heylich, Heylich Heere God almachtich, die was, ende die is, ende die comen sal.

Exempel van ghesichte. Apoc. 14. 2. 3. 4. 5.

2. Cor. 12. 2. Ioan. 3. 19. 1. Pe. 2. 18. 19.

Exempel van ghesichte.

Melita. Dat is: Loft onsen God.

Es. 6. 2. 3. Apoc. 4. 8. 9. 10. 11.

Ghy zijt weerdich Heere te ontfanghen den lof, ende de eere, ende de macht: Want ghy hebt alle dinghen gheschapen, ende sy zijn om uwen wille, ende zijn geschapen.

Behalven het doen der salighen Gheesten/ ofte zielen in den Hemel/ gelyck sulcs in twee manieren is verhaelt/ ende voer ghestelt: soo verhaelt d' Apostel Ioannes noch een derde doen: Namelick/ dat de Salige Zielen/ die om de waerhepts wille ghedoodet zijn/ tot God suchten/ ende om zijn oordeel ende waerheit teghen den genen diese ghedoodet hebben/ gheestelick aensoecken. Ick sach, (seft hy) onder den altaer de zielen der verslagenen om des woorts Gods wille, ende om het getuygenisse, dat sy hielden. En sy riepen met luyder stemme, seggende: Hoe lange, O Heylighen ende warachtighen Heere, oordeelt noch en wreekt ghy onse bloet niet van de inwoonders der aerden? Ende eenen yghelicken zijn witte cleederen gegheven, ende hen is gheseyt, dat sy noch eenen cleynen tijt rusten souden, tot dat oock hare mededienaers, ende hare broeders vervult worden, die oock souden gedoot worden, gelyck als sy.

Dit derde doen vande zalighe Gheesten ofte zielen inden Hemel, is oock gantsch troostelick/ te weten: Namelick/ tot al sulcken eynde/ dat de heylighe Zielen/ haren doot/ die sy om de waerhepts wille hebben geleden/ om haer Christelick gesoove te bevestigen/ God clagen ende suchten/ in welcke suchte God haer oock verhoort/ troostet/ ende om haer bloet te wasschen toeseft/ ende belooft.

Ende soo veel sy ghesproocken van drierley manier van doen, van de Salighe Zielen in den Hemel,

9.

Capittel.

Van de kennisse der Salighe Zielen inden Hemel.

9. Capittel.

Van de vvetenschap, ende kennisse van de Salighe Zielen inden Hemel, oock mede van hare kennisse der dinghen, die hier op aerden geschieden.

OM van dese materie bequamelick/ ende met ordje te handelen wy sullen aldererst sprecken van de kennisse die de Salighe Zielen inden Hemel hebben/ dat is/ wat kennisse sy hebben vande Hemelsche dinghen: daerna sal oock gehandelt worden/ van de kennisse der dinghen/ die hier op aerden geschieden.

Wat het eerste aenghaet/ men moet weten/ dat het ewighe leuen niet anders en is/ dan een ewighe Hemelsche Schole/ wel zijnde van de kennisse des Heeren: ende dat daeromme de liebe zalighe Zielen

Het derde
doen van de
Salighe
Gheesten in de
Hemel.
Apoca. 6. 9.
10. 11.
Tot God
suchten om
wrake over
het bloet dat
sy om Gods
woorts wille
gestant hebben.
Dit derde
doen is troost-
selick.

Van de kennisse der Salighe Zielen in den Hemel.

Sielen inden hemel / God den Vader / Zoon / ende den heylighen Gheest / met alle de verborghenheden des rijcks Gods volcomelick in haeren staet der volcomenheyt ghekeelt zyn / sullen kennen / ende hem daer van gheen dinc verborghen en sal wesen.

Reden is dese: Christus Iesus heeft voorszijne Apostelen in dit tijdelich leuen noch met vleesch ende bloet becleedt zyn / ende voorszallen menschen die inder tijt voorszijn doopt / ende Gheest tot Gods rechte kennisse ghebracht souden werden / ghebedts wijse tot zynen hemelschen vader ghesproken.

Ende dit is het eenwighe leuen, dat zy v kennen, alleen den eenighen warachtighen God, ende Iesum Christum, welcken ghy gesonden hebt.

Item hy spreekt tot zijne Apostelen. Ick sal den vader bidden, ende hy sal v lieden eenen anderen trooster gheuen, op dat hy in ewicheyt by v lieden blijue. Namelick, den Gheest der waerheyt, welcke de werelt niet en can ontfangen, want zy en siet hem niet, noch en kent hem niet; maer ghylieden kent hem, want hy woont by v, ende sal in v lieden wesen.

Item / In dien daghe sult ghy bekennen, dat ick in den vader ben, ende ghy in my, ende ick in v. Item / die my lief heeft, dien sal mijn Vader lief hebben, ende ick sal hem lief hebben, ende sal hem my selven openbaren.

Wt dese byghebrachte Schrifuren / kan men besuplen van het minste tot het meeste. Namelick / nadien Christus seyt / dat het ewighe leuen daer gheue is ghelegen / dat wy God den Vader kennen / alleen den eenighen warachtighen God / ende Iesum Christum die hy heeft gesonden: ende dat sulchs hy wil / dat het selue gheschiede in dit leuen: soo ist bupen allen twijfel / dat zynen wille is / dat de salighe Gheesten oock daer van sullen hebben een volmaecte kennisse in het ewighe leuen.

Item / hebben die Apostelen in haer leuen den Heylighen Gheest ghekent / ende met hemlieden alle oprechte gheloobighe menschen: ende datse oock bekent hebben / dat Christus was inden Vader / ende zo in Christo / ende dat hy hen seluen haer wilde openbaren in dit aertsche vergaeneliche leuen: voorszwaer / men kan hier wt nemen een vast besupel / dat dese kennisse in hare salighe sielen nu meerder ende veel claerder is in het ewighe leuen / ende dat oock Christus alle Salighe Zielen inden hemel sal openbaren / t gene tot volcomene kennisse van de Godlike majesteit / ende alle hemelsche wijsheyt sal behooren / ende dat niemant den anderen en sal vraghen / leeren / ende onderrichten / maer wy sullen van Gode selue gheleert zyn in de bekenninge der verborghenheyt Gods / beyde des vaders Christi / in den welcken zyn alle schatten der wijsheyt / ende kennisse verborghen.

De tweede reden is dese: Ghelick in Adam onser allen eerste voorszvader een schoon / heerlich / ende een hel licht heeft ghelicht / ende gheschenen / als Gods beeldt / ende ghelichnisse in hem heeft gewoont met zier rijcke gaben des Heylighen Gheests in voeghen / dat hy God zynen schpper recht heeft

gebbende al daer een volcomene kennisse van hemelsche dingen.

I. Reden / wt de heylighe Schrifuren.

Joan. 17 3

Joan. 14, 15, 17.

Joan. 14, 19, 26.

Argument / van het minste tot het meeste / dat de kennisse in het ewighe leuen groeter / meerder en volcomelicker sal wese / dan in het tegenwoordige.

Coloss. 2.2.3

2. Reden / gemaen van de gelichnisse / der kennisse die Adam voorsz den v. d.

heeft gehad
en de ken-
nisse der Sa-
lige Gheesten
inden staet
der volco-
menheit in
den hemel.

ghekent / oock mede sulcke verstant heeft gehad / dat hy de eyghenschappen
van alle de ghebierten heeft ghe weten / ende ghekent / ende een pegelick na-
men heeft ghegheben die met haere naturen eyghentlick accozdeerden / ende
overt een stemden : Also moeten wy oock gedennen / ende beslypen : heeft in
Adam sulcke Godlike kennisse voorszynen val geweest / hoe deel te meer heb-
ben wy hier wi te beslypen / dat in het hemelsche Paradyse de kennisse van
God / ende van de Godlike verhoeghenteyden in de salige Gheesten / groo-
ter ende meerder sal wesen / ghestelt zynde in den staet der volcomenheit.

1. Cor. 13. 12.

In dit leven
bekennē wy
sens deels in
den hemel
holcomelick.

1. Jo. 3. 2.

Hier heeft plaetse / t welck d' Apostel Paulus seyt : Wy sien nu door eenen
spieghel in een duyfter reden : maer dan sullen wy sien, aensichte aen aen-
sichte : Nu bekennen wy eensdeels, maer dan sullen wy bekennen, gelijk
wy bekend zijn.

Item / t welck Ioannes seyt : Alderlieffte, nu zijn wy kinderen Godts,
ende het en is noch niet gheopenbaert wat wy wesen sullen : maer wy we-
ten, als hy salgeopenbaert zijn, dat wy hem sullen ghelijck wesen : want
wy sullen hem sien gelijk hy is.

Luc. 16. 25.

Hier toe mach oock ghebracht werden / t welck Christus verbaelt van
Abraham, dat hy tot den rijcke man in der helle heeft ghesproken : Kint ge-
denckt dat ghy uwe goet ontfangen hebt in uwen leven, ende Lazarus des-
gelijcks het quade. Ende nu wort hy getroost, ende ghy ghepijnickt,

De salige
Sielen wete
het gerichte/
en het oordeel
Gods tegen
de godlofen.
Ende zyne
goedertierē
heyt regt de
Godsaligen.

Dese woorden Abrahams dienen tot gheen ander eynde / dan om daer wt
te leeren / (niet dat de salighe sielen inden hemel kennisse souden hebben van
de dinghen die hier op aerden gheschieden / ende hen daer mede bemoeien)
maer alleenlick datse Gods oordeel ende ghericht weten tegen den genen die
in dit leven een Godloos leven ghelept / hare rijckdommen misbruyck / ende
den armen niet en hebben gheachs / dat hy deselve straft / ende versloot van
de blijfchap des ewighen lebens / daer en teghen / dat hy den Godsaligen
die in dit leven hem ghebruyck ende in den armen ghedient hebben / vertroost
ende wt ghenade deelachtich mach de blijfchap des ewighen lebens.

Het 2. deele.
Vande ken-
nisse der sa-
ligen Gheesten
van dinghen
die hier be-
neden op aer-
de gheschiede.
Op en hebbe
daer van geē
kennisse.

Wat nu aengaet het tweede dele voozin het Capittel ghestelt / nemelick
van de kennisse der salighen Gheesten / ofte sielen / in dinghen / die hier op
aerden gheschieden. Men moet weten / ende voorseker ende vast houden
dat de sielen die boven inden hemel zyn / niet en weten / niet en sien / noch
hooren / de dinghen die hier beneden op aerden gheschieden.

Wel is waer / als gheseyt is / datse in den hemel hebben een seer groote
kennisse van Godlike saken / oock vele dinghen verstaen / die de bevoerderin-
ghe der eeren Gods / ende zynes Coninckrijcs betreffen / ja dat se deselve
doorenen vast besloten wille wenschen / ende daer na verlanghen : maer dat
daer wt soude volghen / datse kennisse souden hebben van saken die hier be-
neden op aerden gheschieden / en dinnien nergens in de heylighe Schrifture
beschreven.

De Roma-
nisten ge-
hoen en leeren
contrarie.

De Romanisten leeren hier teghen heel contrarie : soekende staende te
houden.

Vonden / dat de heylige Gheesten inden hemel de dingen die hier beneden op aerden geschieden / weten / sien / ende datse oock de gebeden vanden menschen die tot haer als Gods heylighen ghedaen werden / kunnen hoorzen / verstaen / ende verhoorzen.

Seggende / dat de heylighen inden hemel / onse gebede hoorzen / en verstaen.

Hier op is de leere van de aentroepinghe der heylighen int Pauzdom ghefondeert; ende vast ghemaecht. Ende hoe wel onse meyninghe niet en is al hier van het bidden / ende om God alleen aen te roepen willogich te spreken: nochtan sien aensien van dese materie / dat de doozstanders van de Pauzliche religie leeren / dat de ghestorven heylighen inden hemel de noot van de menschen weten / ende oock verstaen / de ghebeden / ende begheerten vande gene diese aentroepen: ick sal wt de heylighe Schryfture bewysen / dat sulchs niet toe en compt den verstorven heylighen inden hemel / maer God alleene / ende niemant anders.

Onbewijfelic wt de heylighe Schryfture.

D' Oorsake hier van is dese: dat de ghene die wy bidden / moet onse ghebeden hoorzen / ende verstaen / oock alle de elendicheden van den ghenen die bidden / ofte yet begheeren / beter weten / als selve die bidden. Also danighe is niemant anders / dan de eenighe / ewighe / ende levendighe God inden hemel / die de herten van alle menschen kent / wesende eene vande dooznaemste oorsaken / waerom een yegelick hem behoort aentroepen / ende van hem al eene het volbringhen van zijne begheerten te verwachten.

God alleen / kent de herten van alle menschen.

De wijle Coninck Salomon gheeft sulchs heerlick te kennen in zijn ghebedt / welck hy van meghen de gantsche ghemeente Israels / tot God gheboden heeft inden tempel die hy tot Gods eere hadde laten timmeren.

Schryftuerlick bewijs. 1. Kreg. 8. 38. 39.

Heere (seft hy) Wie dan biddet, ende smecket, het zy dan van andere menschen, ofte van v volck Israel die hare plaghe een yegelick in zijn herte gewaer worden, ende breydet zijne hant wt nae desen huysse, soo wouder ghy doch hooren wt den hemel, de stede daer ghy woont, ende ghemadich zijn, ende gheven een yeghelick als hy ghewandeelt heeft, soo als zijn herte v bekent is: want ghy alleen kennet t' herte aller kinderen der menschen.

Acta 2. 1. 24. Apocal. 2. 23.

D' Apostel Petrus seft oock tot God biddende: Ghy Heere, kennet aller herten. Item inde openbaringhe Ioannis seft de Sone Gods selve: Ick ben de ghene, die de nieren, ende de herten doorsoecke.

De ghestorven heylighen / en hebben geen kennisse van onse gebede / noch van eenige saken die alhier op aerden geschieden.

Tot bewijs / dat de ghestorven heylighen geen kennisse en hebben van onse ghebeden / noch van eenighe saken die alhier op aerden geschieden / dient seer wel verbaelt t' ghene Ecclesiastes ofte Prediker vermaent seggende: De levendige weten dat zy sterven sullen: daeren teghen de dooden en weten niets: zy en verdienen oock niet meer, want hare ghedachtenisse is vergeeten: dat mensche niet meer lief en heeft, noch en benijdet: ende en hebben geen deel meer opter werelt in allen dat onder der sonnen gheschiet.

Eccles. 9. 5. 6.

Item / t' ghene hy den Propheet Esaiam beschreeven wert bevonden / also spreken:

Esai. 63. 16.

spreekende: Heere ghy zijt onse Vader: Want Abraham en weet van ons niet, ende Israel en kent ons niet.

De groote
dwaelheyt
de heylighen
inden hemel
aenroepen.

De heylighe Schrijfuere leert ons claerlick inde boornoemde plaetsen dat God alleen de herten van alle menschen kent / ende daeromme alleen van ons moer aenghebeden worden als onse gebreken ende gebeden alleen wetende / ende verhoozende. Item / dat de heylighe ghescheyden zijnde wt dese werelt / gheen gemeenschap en hebben / met die dinghen die onder den hemel gheschieden / noch te eenighe kennisse van onse saecken. So is isst dan groote dwaelheyt / dat de ghene / die in dit dal der tranen met eenighe noot aen siel / ofte aen lichaem beswaert zyn / de selve willen aenroepen. Het sijn dat teghen de heylighe Schrijfuere. Men lese den Wybel soodickwils als men wil / van voozen / ende van achteren / men en sal nemmermeer eenighe plaetse vinden / ofte kunnen voortbruyghen / die als wy willen bidden / ons tot de verstorven heylighen wijfen / ofte te kennen gheven / dat zy onse ghebeden hoozen / ofte van eenige menschelelike saken die in dese werelt passeren / wetenschap souden hebben.

Tegenwers
dingen van
de Romani-
schen.

Maer laet ons comen tot t'ghene de Romanijschen hier op segghen / te weten: dat de Schrijft in dit poinct ons ghevoelen contrary zijnde haer niet en ontbrecht.

1.
Dat de En-
ghelen onse
gebeden hoor-
ren/ende tot
God over-
drighen.
Job 12.12.

Ten 1. Werpense vooz / dat de Enghelen des hemels onse ghebeden hooren / die overdragghende tot de Godlike Majesteit sulchs pogende te bewijzen met het gent int boeck Tobie staet gescheyde / daer v' Engel Raphael seyt Doe ghy soo heftighen weendet, ende stondet vander maeltijt op, ende begroeft de dooden, onthielt de lijcken heymelick in uwen huysse, ende begroeftse by der nacht, doe bracht ick v ghebedt voor den Heere.

Antwoort.

Hier op dient tot antwoort / dat dit ghetuyghenis ghenomen wt een der Apocryphe boecken niet en mach plaetse hebben / in saken des geloofs / ende dat daeromme dit ghetuyghenisse nult is / ende van gheenen weyde en mach ghehouden werden. 't is een manich/ia een geheel frivool bewijs / te seggen / dat de Enghelen onse ghebeden Gode voortdragghen / sonder daer van te hebben een expresse ghetuyghenisse / ghenomen wt de Canonische boecken van de heylighe Schrijfuere.

2.
Tegenwoort
vinsche dat
de heylighen
sijn gelijc de
Engelen.
Matt. 22.30
Luc. 20.36.
Antwoort.

Ten 2. Werpense vooz / dat de heylighe inden hemel / sullen wesen ghelijck de Enghelen / volghende de leere des Soons Gods inden heylighen Evangelio. Daer aen hechtense ter slous dese sluyt-reden: Dat de heylighen onse ghebeden hoozen / ghemerckt de Enghelen (den welcken zy ghelijck zyn) de selve hoozen.

Antwoort / daer staet niet / dat Christus seyt / dat de heylighen Enghelen zyn: Oock niet dat de Enghelen onse gebeden hoozen / als zijnde de overdrager der selver vooz de Majesteit Gods.

Christus en spreekt oock int winste in de selve text niet van dat de heylighen onse ghebeden hoozen: hy wil alleen te kennen geven / dat de Enghelen ende de

de heylighen Gods malcanderen in den hemel ghelyck sullen wesen / om datse te samen ghelucksalich salley wesen / bestinnende ghelycke heerlijkheyt.

Op dat niemant in dit stuck / mochte bedrogghen werden / ich sal hier een grondich / oprecht ende schryftuerlick bericht voorszellen / watmen van de ghebeden / die men int Pauz dom sept / dat de Enghele / ende de heylighen Gods inden hemel hoozen / moet houden / ende gheloozen.

Soo veel de Enghele aengaet / sy en hoozen onse ghebeden niet inden hemel / als wy maer metter herten Godt bidden / ende aenroepen / ghelyck sulckste hoozen genochsaem is der wesen / te weten / dat God alleen de herten der menschen weet. Maer / indien wy metten monde / ende met eenighe kintwendighe woorden bidden / sulckste hoozen / ende verstaen de Enghele die aldaer by het bidden teghenwoordich sijn : Maer die daer niet teghenwoordich en sijn / de selve en hoozen / ofse verstaen sulckste gheensins : ten ware / dat Godt almachtich haer sulckste veropenbaerde / ghemerckt / dat gheen Creatuere over al kan teghenwoordich wesen. Ende hiromme isse / dat een Enghel / als hy in een plaetse is / op ten ander plaetse niet te ghelyck en kan wesen.

Oech soo veel aengaet de Gheesten / ofte Sielen der heylighen / het is by ten alle wyssel kenlick / datse t'ghene wy in onse herten hebben / niet en sien / noch / datse oock onse stemmen niet en hoozen : zensdeels / om datse inden hemel sijn / die verre van ons is. Waderdeels / om datse inden hemel ghade / wy opter aerden by ons niet en connen wesen : Daerenboven / om datse tot ons tot ghener tijt inde werelt ghesonden worden als de Enghele / wessende alle / dienstbarighe Gheesten / die Almys halven dickwils wtghesonden worden / jaer van Godt last hebben om haeren leggher rontom ons te maecten / ende vooz ons te waken : sulckste / dat haer onse nootwozt veropenbaert / ende de selve oock dickwils sien / het welcke in gheender maniere van de Gheesten der heylighen en kan ghesepdt worden.

Hier en tusschen / als Godt dickwils den Enghele onse ghebeden veropenbaert / hy doet sulckste niet / datse by hem vooz ons souden bidden (want sulckste comt alleen toe den eenighe middelaer tusschen God / ende den menschen / de welcke is Jesus Christus) maer op datse de selve onse ghebeden tot ons soude byngghen / dat is / datse ons te kennen souden ghebden / datse by God aenghenamen waeren gheweest / ghelyck sulckste inde werken der Apostelen openbaer is inde ghebeden van Cornelius / een hoofsman over hondert van de benede die ghenaemt wert de Italiaensche : want alsof spreckt de Enghel : Corneli : v ghebeden, ende aelmoessen zijn voor God in ghedachtenisse opghecomen.

Siet / hier hoozen wy / tot welcken eynde Godt almachtich de ghebeden Cornelij / den Enghel heeft willen bekent maken : niet / dat hy vooz Cornelius soude bidden / maer / op dat hy hem / te weten / Cornelius soude te kennen

Den scheu
bericht waer
men van de
Enghele /
ende vande
heylighen in
den hemel /
van het hoo
zen der ghe
den / sal hoo
zen ende ge
looben.
Van de Eng
hele.

Van de Sielen der heylighen.

Ampte der Enghele.
Heb. 1. 14.
Psal. 34. 8.
Psal. 91. 1.

Daeromme
Godt dick
wils den
Enghele
onse ghebeden
veropenbaert.

1. Tim. 2. 8.
Act. 10. 4.

nen gheben / hoe aenghenaem dat zyn ghebeden waeren gheueft vooz den aenghesichte des Heeren.

3.
Tegenwoort-
pinge wt de
hystorie van
den rijcke-
man ende
Lazarus. 3.
Luc. 16. 19.
24. 25. 26.
27. 28.

¶ Ten 3. werpense vooz wt de hystorie oft parabel vanden rijckeman / ende Lazarus, dat namelijk de heplighe Patriarch / ofte Eersvader Abraham ghestorven zijnde / ende wesende noch eer Christus was ghestorven / ende wt den doot verresen / in het voozgebozichte der hellen / vele dinghen wiste / die daer ghebeurden onder de kinderen Israels. Want / (seggen 3p) hy wist dat het volck de boecken Moyses hadde mede de boecken der Propheeten / van welcke de ouste / te weten Moyses hadde geschreuen meer dan 400. jaer na de doot Abrahams. Item / dat hy wiste wat leuen de Godlose rijckeman op der aerden ghelept hadde / ende wat de arme Lazarus daer hadde gheleiden / dat hy oock sach / ende wist den elendighen staet ende conditie van den onsalighen rijckeman / ende dat hy zyn ghebede hoorde / hoe welc selve niet en werde verhoort.

¶ Sp boeghen hier noch hy het exempel vanden rijckeman / die inder helle wesende Abraham van verre gesien heeft ende Lazarum in zynen schoot / ende dat hy becommert was / ende sozge broech vooz zyne broeders die noch in de werelt waren / bresende / dat 3p souden comen inde selve plaetse der pynen daer hy was.

¶ Als al dit verhael van Abrahams, maken 3p een besluys : Soo Abraham in het voozgebozichte noch wesende / ende het aenschouwen Gods niet ghe-nietende / niet salich zijnde dan dooz hope / des niet teghenstaende weers-
schap hadde van die dinghen die inde werelt gheshieden / kende den staet van den Godlosen rijckeman / hoorzende zyn bede / ende begheerte : dat men daer wt moet leeren / ende vastelich besluypen / dat de heplighen inden hemel oock sien ende weten wat wy menschen hier doen op der aerden / ende volghens die ghebeden diemen tot haer doet. Item / seggen hier noch hy : Also de verdoemde rijckeman selfs heeft sozge ghebzaghen vooz zyne broeders / dat hen gdeen quael en mochte overcomen : datmen daeromme moet geloou-
ben / dat die behouden ende salighe zielen gheen minder liefue ende sozge en hebben teghen hare mede broeders ende susters in den Heere alhier zijnde op aerden / te meer als 3p sien / ende hoorzen / datmen se bidt / ende aenroeft.

Antwoort/
aer reden
bedesicht.

1.
Abraham en
weert van
ons niet.
Esa. 63. 16.

2.
Het is wel
den hystorie/
maer aen-
gaande de
beschrijuing
des ander

¶ Op dese teghenwerpinghe die met vele schoone bloemkens van woorden verciert is / en kan gantsch niet besloten worden / dat Abraham soude gehoorde hebben de clachten van den rijckeman / aenghesien te hoorzen wt de heplighe Schrifture is bewesen / dat Abraham ende alle de salighe sielen van ons niet en weten / dat is / van ons menschen / ofte van eenighe menschelike dingen / daeromme oock van ons niet en konnen aengheroept worden.

¶ Men moet oock weten / dat in dese hystorie de Persoon des rijcken / ende oock den armen bedelaer / met zynen naem wojt beschreuen / te kennen ghe-
bende / dat het is een waerachtighe hystorie / ende gheen bloote Parabel / ofte gelijckenisse / ende datmen daeromme het eerste deel in dese hystorie wel nae de letter mach ende moet verstaen / dattet in dit leuen soo gheshiet is / als
anden

Inden text sulcks van Christus wordt verhaelt / ende van Luca beschreven : een levens /
maer wat aengaet de beschrijvinghe des anderen levens / men moet booz se- daerinne is
ker houden / dat het selve alleenlich figuerlicher wyse te verstaen is / in voe- een figuer-
ghen dat het verhael t welck Christus doet vanden Ryckeman / ende van tich boestant
Lazarus / eens deels in een Historie / doch ten deele eene parabelische ghelike- gelegten.
kenisse : want inde Historie neemt men de dingen die verhaelt worden / ghe-
deel na de letter / het welcke men niet en mach doen in t gene de Heere Jesus
Christus vanden Ryckeman / Abraham ende Lazaro heeft gheleert / ende
boozgebzagen : want de Heere Jesus schryft de ziele van den afgestozvene
tongen / vingeren / ende ooghen toe / inde welcke men de geestelicke dinghen
dooz ghelijckenisse vande lichamelicke verclaert.

In het verhael van hare schoone / ende opgherzonchte teghenwerpinge /
segge ick tot naerder antwoort / dat vele dinghen ghemenght worden die
valsche / ende onseker sijn / want behalven dat alrede geseyt is vande tongen /
vingeren / ende ooghen die de zielen vande afgestozvene in de Historie ende
parabel werden toegeschreven / soo wert inde tegenwerpinge / als ongher-
twijffels gestelt / dat Abraham, doe de Heere Jesus van hem en van Lazaro
met sijn Discipelen sprack in het boozgebozcht der hellen was / dat is : inde
plaetse der gener die alrede dooz hope salich sijn.

Dese meynunghe is valsche / ende ongefondeert : want het teghendeel kan-
men bewijzen opt hei 8. Capittel Matthaei / daer Jesus Christus seyd :
Datter vele sullen comen van Oosten, ende Westen, ende int Coninck-
rijck der Hemelen met Abraham, Isaac, ende Jacob aensitten. Al waer
men siet / dat Jesus Christus beloofte alle den genen die sijnre Leere gheloo-
ven / dat hare zielen sullen overghervoert worden int Coninckrijcke der He-
melen / daer te dier tijt waren de zielen van Abraham, Isaac, ende Jacob,
ende niet in Limbo : dat is / in het versterde boozgebozcht der hellen. Waer
opt oock lichtelick te verstaen is / wat Jesus Christus wil te kennen gheven /
wat de schoot Abrahams is / daer hy by Lucam cap. 16. van spreekt / name-
lick niet anders / dan t ghene hy by Mattheum noemt het Coninckrijcke der
Hemelen.

Deffens de drie redenen ter antwoort op de tegenwozpinge alrede ghestelt
sijnde / seggen wy noch / dat het een dwaesselich besuyt is / te segghen : De
Ryckeman heeft inde Helle booz sijnre vijf broeders tot Abraham gheboden /
dat sy niet en mochten comen in de plaetse der sijnre daer hy was : Ergo /
na dien de verstorvenen sozge bzaghen booz de levendigen : soo volcht daer
opt datmen de verstorven hepligen behoort aen te bidden. Want, indien de
woorden van boozbibbinghe die derijcke aen Abraham ghedaen heeft booz
sijnre broeders daer toe souden dienen / om te bewijzen de aenroepinghe der
heptigen / dat de verstorvenen souden sozge bzaghen booz den levendigen :
Soo soude daer wt volgen / dat de verdoemden ende vermaledijden / welcke
in de helle liggen / ende gequijnt worden / sozge bzagen booz de levendigen /
datmen

3.
Vele dinghen
worden inde
tegenwer-
pinge ber-
haelt / die
valsche / en
on-
seker sijn.

Matth. 8. 12.

4.
Een dwaess-
selich besuyt.

Datmen die moeste aanbieden / om dat zy voor ons bidden / ghelyck de rijkhe
brast doet voor zyne vijf broeders : Maer in de hystorie en wozt niet ver-
haelt / dat Lazarus daer voor heeft gheboden. Waren dien so en ppositieert
zyne broeders niet de voorbidde / te welcke hy doet voor zyne broeders / maer
die wozt hem oock afgeschaghen / ghelyck de voorzighe bede / welcke hy ghe-
daen heeft voor zyn eygen persoon / om dat hy voor een dappelp water van
Lazari vingher mochte verquikt worden.

Wghelyck
ist / van een
verdoemde
siele inder
helle wesen
he / pet te lee-
ren in saken
des geloofs.
Csa. 8. 19. 20.

Tot een beslyt van onse siedenen op hare teghenwerpinghe / segghen wy
noch / dattet afghelyck is van den rijkeman geweest zynde soe een Gode-
loos mensche / wiens siele inder helle werde ghepynicht / te waerheyt den
menschen te willen voorstellen in ghelooft saecken / het welcke gheen waer-
heyt is / te weten datmen de heplighen mach aenroepen / om dat de verdoem-
de rijkeman tot Abraham voor zyne broeders heeft gheboden. Het sijn
direchtelick teghen God / ende zyn heplich wozt / alsoe sprekkende : Sal
niet een volck zynen God vrAGEN : of salmen de dooden voor de leven-
dighe vrAGEN ? Ia nae de wet , ende de ghetuychenisse , sullen zy dat niet
segghen , soe en sullen zy den dagheraet niet hebben.

Een groot
onverstant /
ende botticheit
heyt inde
voorstellen
hinde tegen-
werpingen.

Is dan in den ghenen die de voorghemelde tegenwerpinghe voorstellen /
een groot onverstant / ende botticheit / datse niet aenmercken / dat Iesus
Christus / ghelyck wy hier te vooren hebben aengheroert / den rijkeman
sozge ober zyne broeders / door eene parabel ende ghelycknisse / toeschijft /
ghelyck oock de spraecke van eenen levenden mensche / item de tonghe / ende
andere leden zyns lichaems / i welck nochtans door de doot ende begraeffe-
nisse van de siele inder helle was afgescheyden. Om met coyte woordente
segghen de somme / ende inhout van dese hystorie / de selve en is anders niet /
dan dat Christus daerinne als in een spiegel ons voorstelt den seer gheluck-
salighen staet der gheloobighe / in het ewighen leven / ende den seer ellendi-
ghen staet der verdoemden in het ewighe helsche vyer na desen leven.

De Roma-
nische soecken
hare leringe
ende opinie
te bewysen
wt sommige
oudvaders.
Principalic
wt Sinte
Augustijn
byderley
manieren
voorstellen
hoe de afge-
stropene con-
nen weten /
en verstaen
wat in deser
inveest ghe-
schiet.

Wy hebben hier merke de tegenwerpinghen van den Romanisten / waer
mede zy wt de heplighe Schrifte / Namelich / wt Matheo Cap. 22. ende
principalic wt Luca Cap. 16. vanden rijkeman / pooghen te bewysen dat
de salighe Gheesten inden hemel onse noot weten / ende onse gheboden hoor-
ren / beantwoort / ende wederlept met goede vasten ende ghebonde redenen.

In 1620 de
Cura pro
mortuis
agenda.

De heplighe Schrifte haer ontzykende / ende daer wt met wtgeduchte
ghetuychenissen niet connende bewysen / dat de salighe Sielen de dingen die
hier beneden op aerden gheschieden / weten / sien / ende hooren : Des niet te-
ghenstaende / om haere leeringhe / ende opinie een verwe te gheben / zy
soecken de selve te bewysen wt de boecken van sommige oude vaders / prin-
cipalich wt het boeck van Sinte Augustijn / het welcke hy heeft gheschreven /
de Cura pro mortuis agenda , dat is / vande sozge die men behoort te do-
ghen voor de dooden. Want in het selve boeck de heplige Augustinus willen
de int bysonder verclaren / hoe Abraham was gecomen te weten / dat de qua-
de rijkeman binnen zyn leven goede daghen ghehad / ende hem selven tot
weelde begheben / ende Lazarus soe beele hadde geleden / stelt byderley wysel
doet

door de welcke de afgheflozvene connen weten / ende verstaen / wat in deser werelt gheschiet.

D'eerste / door d'o'bercoemste der ghener die wt desen leben gheschepden zynde tot haer gaen / de welcke haer connen verwittighen van het ghene dat op der aerden gheschiet / ende sonderlinghe het ghene haer meest aengaet.

De tweede / doorz overbringhen / ofte verhael der Engelen / die seer haest inden hemel klimmen / die terstont / ja in een oogenblich tijds by ons zyn.

De derde door openbaringhe des Gheestes Gods / die met de goede afgheflozvene inden hemel can omgaen / als by boozgheden heeft ghedaen metten Prophten op aerden / haer openbarende verbozghen dinghen die verre van hen gheschieden / ghelyck de Heplighe Schryft gheluypt / also dat God / diet al weet ende siet / wat wy doen / segghen / ende dencken / haer can openbaren onse ghebeden.

De heplighe Gregorius / verhaelt noch (segghen zy) eenighe andere wyse ende maniere / segghende / dat de heplighen siende het aenschyn Gods alles sien het ghene haer eenichsins soude moghen aengaeu / ende dien volghende / datse hooren onse ghebeden.

Wter by voeghen zy noch de woorden / die na haer segghen de Vader Sin / te Augustijn van dese saecke verhaelt : Quid non vident , qui videntem omnia vident ? dat is : Wat is / dat de heplighen daer boven inden hemel ellet en sien / na dien zy sien den ghenen / die alle dinghen siet / welcke God is.

Met dese woorden willen zy te kennen gheben / dat de heplighen inden hemel alles in God sien / als in eene clare / helle / ende lewendighe spiegel / in de welcke alle dinghen claer ende doozluchtich blinkende / schynen / ende hen vertoonende / ghesien connen worden.

Alle dese manieren / waermede de boozsanders bande Onselicke religie den soecken te beghelpen / om staende te houden dat de salighe zielen inden hemel alles weten / sien / ende hooren / wat in deser werelt gheschiet niet tegenstaende zy niet weyzt zyn om te beantwoorden / als gansch wessende bupen Gods heplich woort / endet selve niet anders en is dan wint / ende roock / ja waer dreck te achten / vergeleken zynde by de supperhept bande Bibel / sche Schryfuere / die ons contrary leert : Nochtans om den goetwillighe leser ghenoech te doen / ende stoffe te gheben teghen den ghenen die in dese materie met dese beuselinghe ende menschelike ghedachten / ja enckele fabelen hen aencomen / wederom te connen spreken / ende den mont te stoppen / ich sal de moete doen / om die boozgaende wijsen ende manieren te ondersoeken / aengaende de kennisse die zy wt Sinte Augustijn den gheslozvenen heplighen toeschryven.

Ich antwoorde dan aengaende d'eerste / dat daer van de Prophten / noch de Apostelen gheschreven en hebben / ende dat wy daerom niet ghehouden en zyn die te ontfanghen.

T'gheschiet wel seer dickwils / dat de burghers die in eene stadt t'samen woonen / malcanders saecken niet en weten : hoe sullen zy dan de selve nae haren doot den ghesien der salighen sielen diese inden hemel binden / connen vertellen.

D'eerste

De tweede

De derde.

Gregorius
Lib. 12.
Cap. 13.
De vierde
maniere.

Augustinus.

Dat de heplighe
in Gods
Spiegel al-
les / sien / we-
ten / ende
hooren.
Desende als
sulcke opintē
boozschrevers
bupte Gods
woort.

Antwoorde /
op de eerste
maniere.

vertellen :

Daer zynder oock die hare vogen nae den hemel / doende haere ghebeden / opheffen / oock dan / wanneer niemant van hare gebueren / ofse ghebuerinnen en comt te sterben : Wie is dan die daer van de tydinghe den overleden heplighen bzenghen sal :

Ende al waert selfs dat soo dickwils ende menichmael affswen bidt / daer een bereyt waer om te sterben / ende daer van de tydinghe te bzenghen inden hemel : wie isser onder hemlieden die in sal met de heplighe Schrift bewijzen / dat God hem desen specialen last heeft opgelept : niemant.

Antwoorde
op de tweede
en de derde
maniere.

De tweede / ende de derde maniere en hebben niet meer sekerheyt : dan de eerste : om dat het nergens noch int oude noch int nieuwe testament geschreuen staet / dat God de heplighen na haren doot / dooz het rappoozt van de Engelen onse noot te kennen gheeft / ofse dat hyse met den Gheest der Propheeten ofse openbaringhe verbult / ghelyck hy zyne heplighe dienstknechten booz eenigen tijt / na dat den noot sulchs bereyschte / ghebaen heeft / om de selve bequaem te maken tot het extraordinaris beroyt daerinne hyse wilde ghebruycken.

Antwoorde
op de vierde
wijse ende
maniere die
Augustino /
ofse Grego-
rio wozt toe
geschreuen.

Wengende de vierde maniere / dat de heplighen inden hemel siende Gods aenschyn / alles sien het gene haer eenichsins souden moghen aengaen / ende dien volghende / datse hoozen onse ghebeden : sommighen schryuen die opinie toe Augustino den outbader / sommighen Gregorio : booz reden en hy brenghende de woorden die te hoozen verbaelt zyn / te weten : Quid non vident / qui videntem omnia vident : dat is : water.

Maer die hebbe geschreuen wie wil / hy heeft hem selven in dese woorden vergheuen : want al ist dat God alle dinghen siet / soo volcht daer wt nochtrans niet / dat de salighe sielen die God sien / alle dinghen sien.

Een argu-
ment vande
Sonne ghe-
nomen.

Ich moet den ghenen die dit argument boozwerpen besegghen met een plomp ende niet een ghelyck argument ghenomen vande Sonne / ende onse / die daghelict de selve sien / te weten / na dien de Sonne / die d'ooge der werelt is / ghelyck selve Philosophen getuyghen / siet / ende ontdekt alle dinghen die onder den hemel zyn : Ich vraghe / dat wy siende de Sonne / oock alle dinghen sien die onder den hemel zyn : Wie isser die niet en siet / dat dese consequentie ofse besuyt quael is : Also ontkennen wy oock dat de consequentie dat hy oock alle dinghen hier beneden op aerden zynde / soude sien / als sghedende tegghen de wiggeduchte heplige Schriftuere / gantsch niet leerende een alsulcke vzeemde / valsche / ende ongegonde leeringhe ofse opinie / te weten / dat God / ofse de dyse eenicheyt inden hemel / den sielen der gheslozvene als eenen Spiegel is / om inden selven alle dinghen te sien / ghelyck de Sonne ofse de Mane / bylle zyn booz de ooghen onses lichaems / om dooz de selve die dinghen te sien / die onsen gesichte worden boogghesien.

Seer quade
ende onclare
Spiegel.

Marc. 13. 32.
Matth. 24. 29.

Er is oock licht alle den ghenen die van alsulcken Spiegel spreken / den mont te stoppen / ende met her ghewyghenis Christi / ende zyns Apostels te bewijzen / dat de Erghelen / ende de zielen der afgeslozvene / hoe wel zy hese aensicht

besicht Gods aenschouwen / nochtan den dach / ende ure vande leste com-
ste Christi niet en sien noch weten.

Boven dien / al ist / dat de Paus ghesinden de dype wysen ende manieren
boojstellen wi den Outbader Augustino, om te leeren / hoe dat de heplighen
inden hemel zijnde / ons sien / ende kennisse hebben van dinghen die hier op
aerden gheschieden / ick sal wi het selve boeck de Cura pro mortuis agenda,
dat is / van de sozghedienmen behoort te dzaghen booz de dooden / contrary
bewysen / namelick / dat zyne meyninghe niet en is geweest / dat de ghesoz-
den heplighen haer onser saken onderwinden. Ick sal Augustinum stellen te
ghen Augustinum / ende tot dien epude hier berhalen zyn eegene woorden /
op dat de onpartydighe leser daer van oozdeele.

Augustinus
in libro de
Cura pro
mortuis
agenda.

Een pghelick neme (sept Augustinus) t'ghene ick sal segghen soo hij't
verstaet: Ist dat de zielen der ghestorvene haer de saken der levende aen-
trecken, ende als wijse sien, zy tot ons in droomen spreekken, om van an-
dere te swygen: mijne goede moeder en soude my niet eenen nacht allee-
ne laten, de welcke om met my te leven, my te water ende te lande ghe-
volcht is. Maer het gene men singt inden Psalm, is waerachtich: Vader,
ende moeder hebben my verlaten, doch de Heere heeft my opgenomen.
Soo dan onse vaders, ende moeders ons hebben verlaten; hoe ist mogelick
dat zy hen met onse saken moeyen? Ende soo onse Vaders, ende Moeders
hen daer mede niet en bemoeien: Wie zijn doch de andere dooden, die
weten souden wat wy doen, ofte lijden? de Propheet Elaias seyt: Ghy
zijt onse Vader, want Abraham en heeft van ons niet geweten, ende Israel
en heeft ons niet gekent. Wisten dese eertsvaders niet, wat daer geschiede
met desen volcke d'welck van hen ghesproten was, hoe connen haer de
dooden inde saecken der levenden om de selve te helpen, vermenghen?
Ende hoe connen wijse inder waerheyt geluck salich achten, die wt dese
werelt voor de swaricheden na haer overlijden gevölcht, geschreyden zijn,
soo zy oock na de doot selfs t'verdriet des menschelicken levens ghevoe-
len? Ofte seggen wy dese dinghen door misverstant, ende achten die in
ruste te wesen, die noch in quellinghe zijn om der levende wille, die gee-
neruste en hebben in desen leven? Ende wat sullen wy segghen, van het
gene dat God den Coninck Iosiaals een groote weldaet beloofst heeft, te
weten, van hem door de doot tot hem te trecken, op dat hy niet en soude
sien het ongeluck daer mede hy het volck dreychde te straffen? Siet ick sal
(seyt de Heere) u tot uwe Vaders vergaderen, ende ghy sult gheleyt wor-
den in vrede, ende uwe ooghen en sullen niet sien alle t'ongheluck dat ick
brengen wil over dese Stadt, ende die geene die daer inne woonen. De
Ghaesten dan, vande afgestorvene zijn in eene plaetse, daer zy die dingen

Psalm. 27. 10.

Esai. 63. 16.

1. Reg. 22. 29

die int leven der menschen geschieden, niet en sien.

Dit zyn de eyghen woorzen Augustini: daer mede hy verclaert ende met ronde woorzen te kennen gheeft / dat de Zielen vande afghebozene niet en sien / hoorzen / noch en weten die dinghen die hier beneden op aerden gheschieden.

Sinte Augustijn
sijn woort ge-
stelt teghen
S. Augustijn

Augustinus
heeft een
mensche zyn-
de comen
dwalen.

Getuygenis-
se van Al-
brecht Bis-
schop van
Regensborch
aengaende
de kennisse
vande Sali-
ghe Zielen/
der dinghen
die hier op
aerden ghe-
schieden.
In libro de
unione no-
stra cum bea-
tis. Cap. 8.

Ende soo stellen wy Sinte Augustijn teghen Sinte Augustijn, op d'een plaetse seggende dat de Gheesten / ofte Salighe Zielen door drie manieren comen te weten / die dinghen die hier op aerden geschieden / ende wederom op een ander plaetse seggende / dat zy daer van niet en weten.

Bemide leser / ghy moet dencken / dat Augustinus een mensche is ghe- weest / die daer heeft comen dwalen / ende hen oock niet en heeft geschaeamt / in zijne boecken / Retractation gheuoemt / ront wt zijne dwalinghen te bekennen.

Ich sal dit Capittel besuypten met een seker ghetyppenisse van Aelbrecht Bisschop van Regensborch, die eerst gheueest is meester van Thomas Aquinas / wijsuelich bekennende / ende schryuende int boeck van onse vereeninghe met God / Cap. 8. dat de Salighe Zielen hen niet en moeyen met de dinghen die hier beneden op aerden gheschieden.

De gestorvene heyligen (sept hy) en moeyen haer niet met de dingen deser eeuwte, zy en vraghen niet na den staet deser werelt, noch na crijch, noch na vrede, noch na het schon weder, noch na regen, noch in somma, na niemant die hier beneden is: maer zy zijn geheel ende al hangende aen eenen God, ende alle vereenicht, ende besich om haer seluen in hem te veranderen.

10.

Capittel.

Dat de
Godsaligē
malcande-
ren sullen
kennen
int ewighe
leven.

Joan. 5. 24.

1.
Reden / getu-
gen van de
scheppinghe
na het euen
beelt Gods.

Genes. 1. 26.

27.

10. Capittel.

Dat de Godsalighen malcanderen sullen kennen
int ewighe leven.

Van dese materie te spzecken met een goet fonda- ment / soo moeten wy aenmercken / hoe de wedercozen gheloovighe menschen na dit leven in het ewighe leven malcanderen sullen kennen / we- sende dese wetenschap seer troostelich / door alle den ghenen die met een op- recht geloove wt dese werelt van hare bestē vrien den scheppende / verlangen door den doot in het leven door te gaen.

Ich sal van dese kennisse voorszellen sekerē redenen / die ich alle goet- tighē Christenen tot troost gheue te bedencken.

De eerste reden is / dat de mensche is gheschapen na het euen beelt Gods / ghelicker gheschreven staet: Ende God schiep den mensche hem tot een beeldt.

beelt, tot een beelt Gods schiep hy hem. &c.

Onder andere eysenschappen, welke het beelt Gods heeft, als namelick/ volcomene gehoorzaamheyt des Heren na den wille Gods, onsterfelijkheid/ ewighe blijfchap ende heerlichheyt met God, ende dierghelijcke veel meer (welcke des menschen verstant niet en can begripen in desen leuen) is oock de kennisse / ende volcomene wetenschap / welke de mensche van Godt zynen Schepper heeft ontfanghen / ende ghehadt voorsz den val. Alsoo Genes. 2.
19. 20.

heeft God allerley gheschapene dieren ghebracht voor den mensche, dat hyse noemen soude, ende soo de mensche allerley lewendige dieren noemen soude, soo soudent zy heeten. Ende de mensche gaf eenen yegelicken Vee, ende vogel onder den hemel, en gedierte op den velde zynen naem.

Wt dese volcomene kennisse die de eerste mensche Adam voorsz den val ghadt heeft, maecte ick dit beslypt: als dat de mensche na desen leuen / meerder ende niet minder heerlichheyt sal ontfanghen / dan hy opt voorsz den val heeft ghehadt / ende den heelde Gods ghelijck zyn. Ergo oock meerder ende niet minder kennisse / ende wetenschap: heeft dan Adam ghekent de gheschapene creaturen / die genoemt een yegelick by zynen name: hoe veel te meer sal de mensche int rijcke Gods kennen / welke Christus heeft salich ghemaect!

Ten anderen kan sulchs bewesen werden wt de wederoprichtinghe / ende weder ghehooyte des menschen / welke gheschiet is dooz Jesum Christum dooz de crachte zyns doots / ende verrijfeninghe / als dat hy ons oock heeft verwoyden de vernieuwinghe des heyligen Geests die ons tot nieuwe creaturen scheppet / onse verstant / onse herte vernieuwet / de selbe supbert ende repuyghet van alle blintheyt / quade affectien ofte boose ghenegentheden: also dat de mensche dooz de vernieuwinghe ende werckinghe des heyligen Geests van daghe te daghe meer ende meer aen verstant / ende kennisse / herte ende ghemoet / wille / ende alle zyn leuen werdt vernieuwet / Christo Jesu gheghemoet / totter tijt toe / dat dit sterfelijke sal aengebuen hebben de onsterfelicheyt.

Du seyt de 12. Apostel dat de nieuwe mensche vernieuwt wort tot kennisse / na de gelijcknisse des genen die hem heeft gheschapen. Seyt oock / dat wy in desen leuen eensdeels bekennen: Maer als het volmaecte sal gecomen zijn, dan sal hergene, dat nu eensdeels geschiet, vergaen. Want wy sien nu door eenen spiegel in een duyfter reden: maer dan sullen wy sien van aensichte tot aengesichte. Nu bekennen wy eensdeels, dan sullen wy bekennen / ghelijck wy bekent zyn.

Wt allen dese / can oock besloten worden / dat wy in het ewighe leuen / een volcomene kennisse hebbende / malcanderen sullen kennen die Christi Jezus in claerheyt hem vanden vader ghegeuen zynde / te gelijck inden hemel sullen aenschouwen.

Ten derden / dat de gheloobighen malcanderen sullen kennen nae desen leuen / selve wert ons oock benevens andere leeringhen / voorsz ghebeelt in de claerheyt Jesu Christi / welke hem gheopenbaert heeft op den berch Taboz:

2.
Geden genomen vande vernieuwinghe des menschen in desen leuen / de welke oock ten deele bestaet in kennisse / en verlichtinge des verstants.
1. Cor. 15. 54.

Coloss. 3. 10.

1. Cor. 13.
9. 10.

3.
In dit leuen kennen wy ten deele: maer int ewighe leuen volcomelike.
Joan. 17. 24.

4.
Geden / ghehouden vande exempel.

- Matth. 17.**
1. 2. 3. 4.
Luc. 1. 40.
41. 42. 43.
Joan. 19. 16.
Actoz. 7. 56.
Apocal. 7. 14.
Sapi. 5. 1-2.
3. 4. 5.
Luc. 16. 23.
4.
Reden/ ghes-
noemen van
Adam die
Evam geket
heeft die hy
noot en had
de gesien.
Genes. 2. 23.
5.
Rede geno-
men van de
woozden
Christi/ dat
de geloobige
den Engelen
Gods sullen
gelijk wesen.
Matth. 22.
30.
Matth. 13. 43
Dan. 12. 3.
Heb. 1. 14.
Mal. 2. 11.
12.
Mal. 4. 2.
6.
Reden/ ghes-
noemen van
dat hy Chri-
sto Iesu seifs
sullen gelijk
wesen.
1 **Tom. 1. 2.**
Philip. 3. 21.
- Tabor: Daer Petrus de 12. Apostel heeft ghekent Mosen ende Eliam, die hy te**
woozen nopt en hadde ghesien / noch ghekent.
Elisabeth de huyf/ vrouwe van Zacharias den Priester / kent Mariam haer
nicht als zy tot haer quam in haer huyf / dat zy de moeder des Heeren was /
daer van bevrucht zijnde / te wozen daer van niet wetende / dan eben op de
selbe tijt als Elisabeth de groetenisse van Maria hoorde.
Maria Magdalena kent Iesum wt den doot verresen zijnde / soo haest hy
haer aansprak met haeren naem / Maria: noemende te wozen hem noch
tans niet kennende.
Stephanus de heylighe Martelaer zijne ooghen na den hemel verheffende /
heeft Iesum ghekent staende ter rechterhant zijns hemelschen Vaders.
De Duderlinck kent oock / de welcke met langhe witte clierden ghecleet
zijn / van waer zy ghecomen zijn / dat weet hy. De Rechtveerdighe / ende de
onrechtveerdighe sullen malcanderen staende ten joncksten dagge voor het
oordeel des Heeren kennen.
De Ryckeman kende Abraham, ende Lazarum in zijnen schoot.
Ten vierden dat de gheloobige menschen malcanderen sullen kennen / niet
alleene die te wozen malcanderen ghekent hebben / als man / ende wyf / de
ouders haere kinderen / de kinderen haere ouders / broeders / susters / de eene
vrient den anderen: Maer oock die malcanderen nopt ghesien hebben / dat
ghelicht ghenoechsaem inde kennisse van Adam voor den val / dat hy Evam heb-
de ghekent / ontwaecht zijnde van zijn slaep: wende dat Eva was bleefsch
van zijnen bleefsch / een van zijnen beenen: ende dat zy soude manulne hee-
ten: hoe wel hy haer te wozen niet en hadde ghesien.
Ten vyfden / Christus onsen Salichmaker gheluypt / dat de wtercoze
nen int Coninckrijcke der hemelen sullen ghelick wesen den Engelen Gods.
Ende / dat als dan de rechtveerdighe sullen blinken als de Sonne int Co-
ninckrijcke haers Vaders. Ende Daniel seyt: dat de Leeraers sullen lichten
als des hemels glants.
Ghelick van de Engelen Gods zijn dienstbare Gheesten / die tot dienst
wtghesonden worden om de ghene die Eersghenamen sullen wesen der salic-
heyt: die selve kennen / op de handen draghen / ende behoeden: Item / voor
de sonne en is niet verborghen: Zoven dien / de Sonne der gherechticheyt
sal hen volcomelick lichten. Also kan hier wt oock besloten worden / dat de
gheloobighen den Engelen int ewighe leven ghelick zijnde / ende dat de
Sonne der gherechticheyt hen volcomelick sal lichten / oock malcanderen
sullen kennen.
Ten seften / de geloobighen ende wtercozene kinderen Gods sullen Christo
Iesu seifs ghelick zijn. E selve betuycht de heylighe Apostel Ioannes seggen-
de: Maer wy weten, als hy sal gheopenbaert zijn, dat wy hem sullen ge-
lijk wesen, want wy sullen hem sien ghelijck hy is. Ende de heylighe Apo-
stel Paulus seyt: Maer onse borgherschap is in de hemelen, van daer wy
verwachten den Salichmaker, den Heere Iesum Christum: de welcke
onse

onse vernederde lichaem veranderen sal, dat het ghelijckformich worde
zijnen eerlicken lichame, daermede hy alle dinghen hem selven can on-
derwerpen.

Item / Als Christus onse leven sal gheopenbaert wesen, dan sult ghy- Coloss. 3.4.
lieden oock met hem gheopenbaert worden in eerlickheyt.

Hier wt kanmen dit besuyp maerken: Christus kent de zynen. Ergo die Joann. 10. 14.
Christi zyn / die sullen malcanderen na dit leven inden hemel kennen. Want 2. Tim. 2. 19
Christus belooft den ghenen die hem naghevolcht zyn / dat zy voorszwaer met Matt. 19. 28
hem sullen sitten op den thoon zynner heerlijkheyt / ende oopbeelen de twaelf
gheslachten Israels. Ergo soo sullen zy de selve kennen / over welcke zy sul-
len oopbeelen: ende veel mer machmen besuypen / dat die malcanderen sul-
len kennen / die daer zyn kinderen Gods / ende mede erfghenamen Christi.

Dese ses redenen / Christelike leser / wilt betrachten / ende in de vyese des
Heeren wel overlegghen tot uwen troost / ende tot sulcken eynde / namelijk /
dat wy dese werelt verlatende scheydende van Vader / Moeder / broeders /
susters / van man / wyf / kinderen / mitsgaders van alle anderen vrienden /
maghen / ende goede bekenden / inden hemel malcanderen wederom sullen
sien ende kennen.

ick en twyffle daer niet aen / ghelijck wy Godt sullen sien / ende hem ge-
lijck zyn inden hemel / dat wy oock aldaer malcanderen sien ende kennen sul-
len / ghesp pement een ander bedencken / ende ghevoelen: ick late hem daer
wy blyven om datter gheen artickel onses gheloofs is / alleen wesende een
reer Christelike hope ende meditatie / datter soo sal wesen met onse kennisse
inden hemel gheselt / als ick het selve tot vertroostinghe voorsz wy selven / ende
voorsz allen Christen menschen gheselt / ende gheschreyen hebbe die het affser-
ven van vader / moeder / man / wyf / kinderen / broeders / sisters / ende andere
goede vrienden ofte bekenden / die haer na den vleesche lief waren / met broef-
senisse is overcomende.

Hierentusschen moeten wy nochtan hier aenmercken / dat dese kennisse
die de gheloovighe inden hemel aen malcanderen sullen hebben / sal wesen
sonder alle vleeschelike affectie ende gheneghenissen: niet alsoo nu in dese
werelt natuerlicher wyse onder malcanderen hebben / want ende twyff ouders
tot hare kinderen / de kinderen tot haere ouders / broeders / sisters / ende an-
dere bloetvrienden / maghen / ende oock andere bekenden.

Het sal blypen alle twyfel alsulche kennisse wesen / waer mede wy geloo-
vighen comende tot de stadt des levendighen Gods / tot dat hemelsche Ieru-
salem / ende de vergaderinghe der ontallicher Engelen / ende tot de gewepn-
te der eersighebozenen die inden hemel gheschreyen zyn / ende tot God den
Richter over alle / ende tot de gheesten der volcomen heplighen: d'een in des
andere salchept sal wesen verblift / ende verheucht dat God ons overghe-
bracht heeft tot het rijke zyns lieven Soons / het selve nu besittende / welch
ons als ghebenedijde des vaders bereyt was van den beginne der werelt.
Mer inne sal eendrachtelick onsen Gheest verheucht wesen / namelijk / dat

Kensyzaeck
tot den leser
om dese ses
gestelde re-
denen wel te
willen over-
leggen.

Sonder ppe-
judicie van
pement
wesende in
een ander
gevoelen.

Bericht voorsz
een maniere
van voorsz
minge / hoe
danich de
kennisse sal
wesen / die de
gheloovigen
onder mal-
canderen
sullen hebbe
inden hemel.

Hebr. 12. 22.
23.
D'een sal in
d'andere sal
lijnept ver-
blijft wesen.
Coloss. 1. 13.
Matt. 21. 34.
Wy sullen een
dachtelick
God daer
voorsz danken.
Eph. 2. 46. 47.

onse sielen met malsanderen den Heere sullen verheffen / verheucht zijnde in God onsen Salichmaecker.

Wij sullen
van zijne
wercken / en
wonderdaden
spreken.

Albus sullen wy malsanderen kennen / sprekende in den hemel van Gods wercken / ende wonder daden / van ewicheyt tot ewicheyt hem gebenedijde daer voozdankende / lovende / ende yfende.

De kennisse
sal geestelick
wesen / volco-
men ende
glorieus.
Schriftuer-
lick bewijs.
Matt. 22, 30

Alle vleeschelike kennisse / bestaende / te weten / in natuerlike vleeschelike / ende weerdtsche dinghen / sal daer ophouden / het sal wesen een gheestelike / volcomene glorieuse kennisse gesuybert van alle vleeschelike affectien / welke met natuerlike begheerten / ende gheneghentheden der sonden niet en is besmettet.

Hier heeft plaetse / t'welck Christus onse Salichmaker heeft ghesproken met dese woorden : Inde opstandinge en trouwen zy niet , noch en worden oock niet te houwelicke ghegeven : maer zy sijn gelijck Enghelen Gods inden hemel.

1. Cor. 15. 50.

Ende t'ghene de heylighe Apostel seyt : Dit segge ic broeders , dat vleesch ende bloet het Conincricke Gods niet en connen besitten. Niet alsoo nochtans moetmen dese woorden verstaen / als of inde opstandinge der dooden / ons vleesch niet en soude comen inden hemel : dat is des Apostels meyninge niet : hy wil alleen te kennen geben / dat ons vleesch van God inde opstandinge der dooden sal vernieuwt wesen / en bereerlicht / niet inde substantie / maer in de hoedanigheden : dat is / het sal wesen onverderffelick / blyuen alle cranchtheit / begaef / met gheestelike qualiteyten / wy zijnde van alle vleeschelike affectien ende begheerlijchheden.

II.

Capittel.
Van de
voorbe-
reydinge
des doots.

II. Capittel.

Van de voorbereydinge des Doots tot gherustheyt van
S'menschen Siele, eerswt den lichaem
is scheydende.

De mensche
heeft drie her-
berghen.

OM dese maniere van voorbereydinghe wel te betrachten / ende int werck te stellen / soo moet vooz al een pegelick meniche weeten / dat hy heeft drie herberghen.

1.
Sijns moe-
ders lichaem
Psal. 22. 9. 10

De eerste Herberch / is zijn s'moeders lichaem / ghelijck de heilige Prophet ende Coninck David sulcs bekent / segghende : Mijn God, ghy hebt my wt mijner moeder lyve getogen, ghy waert mijne toeverlicht, doe ick nochaen mijner moeder borst was. Op v ben ick gheworpen wt moeders lijve: ghy zijt mijn God van mijner moeder lijfaen. Item / Ghy waert over my in moeders lyve. Ick danckv daer voor, dat ick wonderbaerlick gemaect ben : wonderbaerlick zijn uwe wercken, en dat bekent mijn

Psal. 139 14.
15.

mijn siele wel. Mijn gebeente en was v niet verborgen, doe ick int verbor-
gen gemaect wert : doe ick gebedet wert onder inder aerde.

In dese herberghe is de mensche na de ghemeyne loop der nature / negen
mariden / ghelijck sulcks verhaelt de moeder van de seben broeders / spre-
kende tot den janchsten als hy vanden Coninck An tocho ghemartelt / ende
omghebracht soude werden / gelijck sulcks gheschiet was met zijne anderen
ses broeders : Ghy (sijne) mijn lieve kint, dat ick negen maenden onder
mijner herte hebbe ghedragen &c.

De tweede herberge / is dese werelt / daer inne de mensche zyn logis heeft / ^{2.} Dese werelt,
t'seventich of tachtentich jaren / na de woorden Davids seggende : Onse
leven duert t'seventich jaren : wanneert hoog coemt : soo zijnt t'achten-
tich jaren : ende wanneert costelick geweest is, soo is het moeyte ende
arbeyt geweest : want het vaert snel wech, als vloghen wy daer van.

Wel te recht mach de Propheet van ons menschen leven segghen / dattet
moeyte ende arbeit is. 'Tis een gheduerighe strit : Nijht is in zyn leven ee-
nigh ghebreck. Somnighen ghebrecket aen broot : sommighen aen ghelt ;
sommighen aen goet / huyt / hof / aen welbaert / aen ghesontheyt / sulck dat
de medichyn meesters schryven / dat onse lichamen meer dan vyehondert
tranchepden zyn onder wopen. God, seyt David, spijst ons met tranen
broot, ende drenckte met groote mate vol tranen. Hieromme machmen
van menschen leven wel segghen dattet anders niet en is / als vallis lach-
rymarum : dat is / een dal der tranen. Niemand weter te dreech / dan die het
besocht, ende besocht heeft.

Augustinus seyt : Tantis malis repleta est hec vita, vt comparatione
eius, mors remedium putetur, non poena.

Dat is : dit leven is met soo veel quaets verbult / dat hy ghelijckenisse van
het selve / de doot niet en moet gehouden werdt een straff / maer een remedie.

De derde herberghe / is een ewighe wooninghe na dit leven : Namelick
voorz alle oprechten gheloovighen / in den hemel / inde heylighe stadt / in dat
nieuw Ierusalem waer van wy te vooren oerbloedelick hebben ghesproken.
Ende voorz alle ongelovighen onboetveerdige menschen / inder helle : waer
van namaels sal gehandelt / ende gesproken worden.

Om nu in dese derde goede herbergh in den hemel te moge comen de mensche
moet voorz al daer na trachten / dat hy althit neersich zy om zijne beroepinghe /
ende verkiepinghe vast te maeken / nae de woorden Petri : VVant / seyt hy /
als ghy lieden dat doet, sult ghy te geenen tijde struyckelen. Want alsoo
sal v rijckelick den inganck in het eeuwige Coninckrijcke onses Heeren,
ende Salichmakers Iesu Christi toegedient worden.

'Tis dan een goede boozberepinghe om in de hemelsche herberghe te co-
men / dat een pegelick Christen mensche de vermaninghe des Apostels Petri
te herte neme / ende de selve oock int werck stelle : daer hy voegende de seer
streffelicke

2. Macha. 7
27.

2.
Dese werelt,
Psal. 90. 10.

Job. 7. 1.

Psal. 80. 6.

S' menschen
leven / is een
dal der tranen.

Augustinus.
De Verbis
Domini in
Mattheum
seem. 17.

De derde
herbergh in
den hemel / ofte
de helle.

1. Pet. 1. 10.
Een genera-
le boozberey-
dinge tot de
doot bestaet
de in het doot
van goede
wercken we-
sende bruch-
ten van een
overrecht / wa-
rachtinge ge-
loofte.

treffeliche vermaninghe Christi Iesu / alsoo sprekende : Laet alsoo uwe licht lichten voor de menschen, dat zy uwe goede wercken sien, ende uwe Vader loven die in de hemelen is. Item / niet een yegelijk dic tot my seyt: Heere, Heere, sal int Coninckrijcke der hemelen comen; maer die daer doet den wille mijns vaders, die in de hemelen is. Item / des Apostels Pauli / aldus sprekende: de Salichmakende genade Gods is verschenen allen menschen. Ende onderwijst ons, op dat wy de Godloofheyt, ende wereltlijcke begeerlijckheden versakende, matichlick, ende rechtveerdichlick, ende Godsalichlick leven in dese tegenwoordige werelt: verwachtende de salige hope, ende verschijninge der eerlicheyt des grooten Gods, ende onses Salichmakers Iesu Christi, die hem selven voor ons ghegeven heeft, om dat hy ons soude verlossen van alle ongherechtheit, ende hem selven een eyghen volck reynighen, dat vyerich waere toe goede wercken.

Wenszaeck
tot den leser.

Laet Christeliche leser / dese lesse Christi Iesu / ende zgher twee heylighe Apostelen een generale voorbereydinghe tot den doot / ende tot eenen salighen sterfsdach wesen: nimmermeer vergetende het duptsche spreckwoort: de kerse die voozgaet die licht alderbest.

Erasmus.
De preparati-
one ad
mortem.

Men soude van dese generale voorbereydinge tot de doot noch bzeeder alhier mogen spreken / ende schryben: maer aengesten / andere van dese materie seer Christelic hebben geschreven / insonderhept de hoochgeleerde Erasmus van Rotterdam / noch mede eenige dinghen daer toe diendelic wesende van wy zyn gesels ende aenghewesen in dit tractaet / nemelick inde Capittelen / aengaende den wech tot het ewighe leven / ick salt hier by laten / biddende een yegelijk Christe mensche / hy wil toch by tijts boete / ende penitentie doen / zghne lampen met de vyf wyse waechden / ende olie daerinne / gereet maken / op / wanneer ter midder nacht een gheroep comt: Siet / de Wyndegom comt / gaet wt hem te gheweete: de poort clock luyt / de poortier roept / laet ons haesten: dat wy alsdan met een Christeliche voorbereydinge wel bereyde zynde / met hem ter Wyndegom moghen ingaen / verciert zynde met het rechte Wyndegom cleet / om niet naecht gebonden te mogen worden.

Matt. 25.
46. 10.

Matt. 22.
12.

2. Cor. 5. 3.

Particuliere
voorberey-
dinge.

Ich sal overtreden tot een Particuliere voorbereydinge tot den doot / die wy al hi moeten verwachten / seer dienstelick ende noodich wesende.

Ezechias de
Coninck wert
vermaent /
om syn sijn-
re beschickte.
2. Reg. 20.
Esa. 38. 6.

Hier toe comt hier wel te passe om den Christelicken leser hoor te stellen / te gene de heylige Propheet Esaias hoor het bevel des Heeren / heeft gesproken tot den Coninck Ezechias doot cranch wesende. Beschickt (sept hy) u huy si want ghy sult sterven, ende niet levondich blijven.

Matt. 9. 10.

De Coninck wert met dese woorden vermaent / dat zynen sterfsdach hoor handen was / ende dat hy daeromme op alle t'ghene hy hadde / goede oorde wilde stellen / ghedenckende / dat hy alle zyn ghelick goet anderen hoor zynne asghelicheit soude moeten laten: noch mede meer als tijdt was / di wyle

zgh

In siele wt het aertsche huys zijns Tabernakels soude verhuysen / dat hy met God sprake zijne gheboden door hem wijszende om inde bequamen tijt der hulpe ghenade te mogen vinden.

Hier wt sal een Christe wilsche geleert zij / eer hy sterft / oock zijne huys te bestellen / met dese particuliere doozbereydinge : Namelick / dat hy zijne testament maecke / ende oorde stelde op t'ghene hem God verleent heeft / ende met de doot moet rupmen. Principaelich behooren dit te doen alle de ghene die God eenige middelen heeft ghegeven / kinderen / vrienden ende maghen hebben / die hare goederen sullen erven / om te verhoeden dat na haren doot daer ander gheen twist / ofse tweedracht en come op te staen.

Sulcks hebben ghedaen de heilige vaders Abraham, Isaac, ende Jacob. Abraham gaf alle zyn goet Isaac zijnen soon. Daer en teghen de kinderen die hy hy den hy vrouwen hadde / gaf hy geschenken / ende lietse van zynen sone Isaac trecken / dewyle dat hy noch leefde.

Alle Vaders / ende Moeders die den Heere bren / sullen door haren doot haer huys oock also beschicken / dat zy hare kinderen te dooren sullen vermaenen / om na haren doot God door oogen te willen hebben / ende bestandich te blijven / inde onderhoudinghe van zijne heilige geboden / oock mede om niet te willen afwijcken vande oprechte ware Christelike gereformeerde religie / wesende een kennisse der waarheyt die na de Gotsalicheyt is.

Soo heeft Jacob de Patriarch ghedaen / hy heeft zijne soonen tot de rechte huys Gods door zynen doot vermaent / en vander toecomende Messia door Gods ingebinge gepropheteert wt wat stamme hy soude ghebooren worden.

Soo heeft oock David gedaen / doe de tijt aen quam / dat hy soude sterben / hy aensprecht zynen soon Salomon met dese woorden : Ic gae henen den wech der gantscher weerelt : soo zijt getroost / ende weest een man. Ende neemt waerde wacht des Heeren ws Gods / dat ghy wandelt in zijne wegen, ende houdt zijne wijsse, geboden, rechten, ende getuychenissen, als geschreven staet in de wet Mose, op dat ghy cloeck zijt in allen dat ghy doet, ende waer ghy vhenen wendet.

Soo heeft oock den ouden Tobias gedaen / denckende dat hy sterben soude / hy heeft zynen jonken soon oock Tobias genoemt tot hem geroepen / ende also aengesproken : Lieve sone, hoort mijne woorden, en behoutse vaste in uw herten. Wanneer God mijne siele sal wech nemen, soo begraeft mijn lichaem : Ende eert uwe moeder al u leef dage. Denckt daer aen, in wat vare zy gestaen heeft, doe zy u onder haren herte droech. Ende wanneer sy gestorven is, soo begraeftse by my. Ende hebbet God voor oogen, ende in der herten alle u leef dage : Ende wacht u, dat ghy in geene sonden verwiligt, ende doet tegen Gods gebodt. Ende soo voortgaen.

Alsoo heeft hy oock gedaen / recht door zynen doot / roepende door hem zynen sone Tobiam / en de seiven jonge gesellen / zyns soons kinderen / en tot dem also spreekende : So hoort nu mijnen sone, uwen vader : dient den Heere

1.
Ten Christe mensche moet zyn Testament maken.

2.
De oude Patriarchen Abraham / Isaac / Jacob hebben sulcs gedaen. Genes. 25. 4. 5.

3.
Alle vaders en moeders moeten hare kinderen tot de oprechte huys Gods vermaenen. Cit. 1. 1. 2. Exempelen in Jacob de Patriarch. Genes. 49. 1. et 10. 1. Reg. 2.

In Tobias. Tob. 4. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 16.

Tob. 14. 5. 10. 11.

inder waerhe yt, ende houdet urechtschapen tot hem, doet wat hy ugeboden heeft. Ende leeret sulcs uwen kinderen, dat zy oock aelmiffen geven, dat sy God altijt vreesen, ende hem van ganfcher herten vertrouwen.

3.
Alle Chyftene
nen fijn fchul
dich vooz ha
ren doot alle
twifl wt te
weech te
legghen.

Matth. 1. 25.

Matth. 18.

34. 35.

Genef. 23. 12

34.

Genef. 25. 8.

Genef. 49. 29

30. 31. 32.

4.

Sijn oock

fchuldich

vooz hare

fterden/ by

testamente

den armen

te bedencke.

Maer eroin

pel van onse

woozouders

Alle Chyftenen zyn oock fchuldich vooz haren doot alle twifl / ende twee
dacht / haet ende nijdicheyt wt hare herten wech te doen / ende daeromme
met hare wederpartige haefelich verfoenen / ende goetwillich wafen / de wif
zy met hem noch op den wech zyn : op dat zy niet den richter en werden over
ghelevert / ende als onverfoenlike menfchen gewoopen werden in de herte
ker der ewighe verdoemeniffe.

De Chyftenen moghen oock wel tot befchickinge van haer hups ozde
ftellen op het fack van hare begzaeffeniffe.

Exempel hebben wy in Abraham / de welcke / als Sara zyn hupsvrouwe
was gheftorven / by heeft vooz haer / ende vooz hem felven gheoft een
erfbegzaveniffe / namelijk / een bobbel (pelouche die Ephron hadde an hem)
ende zyns achters / segghen Manre over.

Zynen fonen Ifaack, ende Ifmael hebben haren ouden Vader doot zynde
oock daerinne begzaven.

Ende felbe pelouche begeerde oock Jacob van zyne kinderen op zyn doot
bedde / dat fe hem daerinne fouden begzaven.

Alle Chyftenen / die God de heere / rycke / ofte tamelike middelen van
thetelcke goederen heeft ghegeven / zyn oock fchuldich vooz haer fterben den
armen by testamente te bedencken / na het exempel van onse voozouders die
ryckelich fulcs gebaen hebben / gelck het felbe noch hupdenaechs blycke
in de fundatien van soo veel hospitalen / gaffhupfen / weefhupfen / mannen
ende vrouwen hupfen / item hupfen of tafelen des heplighen Oheffs gelck
de felbe in fommighe plaetsen ghenoeit wozen armen tafelen / armen pot
ten / volhupfen / melaeys hupfen ende meer diergelcke fchoone / ende her
like fundatien vooz den armen.

In dien onse voozvaderen daerinne soo liberael nies en waren gheweef
het fiont te beduchten / dat wy fe nu niet en fouden crghen. Sal daeromme
een pegelck Chyfte menfch / haren Chyftelighen peber / ende milde goeder
tierehteyt int Erbarmen over de arme menfchen foeken nae te volghen
die veel heeft / laet die ryckelighen gheben / die wepnich heeft / laet die doot
vanden wepnigen gheben / ende by testamente maken met trouwer herten.

Seck en wil het gheben tot behoef vanden armen jupst niet binden tot op de
laetste ure des doots gemerckt Chyftus fept : De arme hebt ghy lieden al
tijts met v; ende wanneer ghy wilt, cont ghy hen goet doen. Wileenlick / is
dit wy fe seggen / dat men de testamentele difpofitie vooz den arme by de vooz
gaende hanrenckinge vooz den armen gefchiet aende Winconen der hercke
ofte anderfins / behoort by te voeghen : ter herten nemende / de goede ende
ghetrouwe hermaninghe des Apofels Pauli : Den rijcken, (fept by) in
defer

Cob. 4. 2.

Sulcs jupst
niet binden
de tot op de
laetste ure
des doots.

10. 11.

deser werelt gebiet, dat zy niet hooveerdich en zijn, noch hope en setten op den onghestadigen rijckdom, maer op den levendigen God, die ons alle dingen rijckelick gheeft om te gebruycken: dat zy goet doen, ende rijcke worden in goede wercken, mildelick geven, geerne deelen, hen selven een goet fundament wechleggende in het toecomende: op dat zy het ewighe leven vercrijghen.

Mer dese boozgaende bestellinge onses hups moeten wy niet vertorben tot dat de doot ons op'e lippen sit: Och neen: want dan heeft de mensche niet zyne siecke / met zyne son den / met het verlaten van dese weertel / oock dickwils met geestelicke aenbechtigen soo veel te doen / dat hy 't boozgaende int werck niet en can stellen. Wel geschiet oock menichmael dat de mensche met eenige haestigen doot wozt overballeu / ofte dat hy seer haest comt buptien zijn verstant / ende niet spreucken en can. Cis dan beter op het boozgaende hy zigt te denken / dan te laet. Die seuen langhen wech / ofte verre repse boozhanden herft / deselve en is niet geern met deele lasten / swarren / ende pachen behanghen / ofte beladen: het boozgaende connen wy veel minder doen / ghemerck de poozje enge / ende den wech smal is / die tot den leven leyt, gelick sulck in het boozgaende genorchsaem heeft gebleken.

En aensien dan van sulck / sal dese boozgaende generale en particuliere boozberypinge tot den doot / een peghelick mensche ter herten nemen / ende gedencken dat het hem aengaet / ende aen hem nint nieuws en geschiet / maer alleenlick / dat God over ons heeft besloten: Item / dat de doot comt te bestender tijt / die God heeft gheordineert. Item / dat den dach des doots beter is / dan den dach der gheboorten. Item / dat de ewighe doot dooz Jesum Christum is overwonnen.

Item / dat de doot ons gheloovige menschen / gheen doot en is / maer een heffelicke / soete doozganch in het ewighe leven.

Op dese ende meer andere vertroostinghen sullen / ende moeten alle Christe menschen vast blyben staen / liggende op haer doot bedde: daer mede moeten zy alle aenbechtighen des dubbels weder staen / aennemende den schilt des gheloofs / ende het sweert des Gheests / 't welck is Gods woort: daer mede moeten zy de heplighe wonden Jesu Christi ende zyne verdiensten diep in hare herten indycken / daer van spreucken / ende haer selven troosten / dat zy niet dooz hare eppen wercken / ofte verdiensten / (die toch geen en zyn) maer alleen dooz den geloof aen Jesum Christum sullen salich worden.

Mer op moeten zy den strijt des doots laten aencomen / met het ghebede tot God aenhoudernde / verlic inden gheest blyvende tot den eynde toe / dat hy ghebenedijt hare siele wil ghenadich wesen wannier de selve dooz zynen richter soel sal verschynen.

Al dus stryvende enen goeden strijt des geloofs / ende grijpende na het ewighe levenslaetse met den Apostel spreucken ofte denken hy soude van volcomen spzake: Ick hebbe eenen goeden camp gecampt, den loop hebbe ic gheeynt, ick hebbe het gheloove gehouden. Voort loois my de croone

1. Timoth. 6
17. 18.

Men moec
met dese
boozgaende
bestellinghe
onser hups
niet vertroes
ten tot op
het laetste
eynde.

Matth. 7. 14
Een peghel
moet dese
boozgaende
generale en
particuliere
boozberyp
dinghe ter
herten nemē

Genes. 2. 17
Gefes. 3. 2
Job. 14. 5
Gefes. 7. 1
Ose. 13. 14
1. Cor. 15. 54
55. 56. 57
Heb. 2. 14
Joan. 5. 24
Dast blyben
staende in de
ure des

doots op des
se ende dier
geijcke ver
troostinghen.
Eph. 6. 11. 12
13. 14. 15
16. 17
Eph. 2. 8. 9
Den strijt
des doots
hier op la
tende aencomen / met
bperige ghes
beden tot
Godt.

Mont 12. 11
Eph. 6. 18
2. Cor. 1. 10
1. Tim. 6. 12
der 2. Tim. 4. 7. 8

der rechtveerdicheyt wech geleyt, de welcke my te dien dage geven sal de Heere, die een Rechtveerdich richter is: ende niet alleenlick my, maer oock allen die zijne verschijninge begeeren:

Hare sielen
in Gods
handen be-
leude.

Luc. 23. 46

Apoca. 22. 20

Wat men
doen sal / in
dien de doot
langhe wt-
blijft / als men
miedde.

Hier op laten zy met Christo Jesu aenden Crucce hanghenbe / haere sielen inde handen Gods haers hemelschen Vaders bevelen / segghende: Vader in uwe handen bevele ick mijnen geest. Item / met Stephano sprecken: Ick sie de hemelen geopent, ende de Sonc des menschen ter rechterhant Gods staen. Heere Iesu ontfangt mijnen geest. Item / met de bruyt Christi: Compt Heere Iesu. Compt Heere Iesu.

Soe de doot noch langhe vertoest / de ghewe die by den crancke teghen woordich zyn / sullen hem wt de H. Schrifteuere doozlesen dese nabolgende plaatsen.

Inden eersten het 12. 13. 14. 15 16. 17. Capittelen wt den Evangelio Joannis. Item / de historie van het Iyden onses Heeren Jesu Christi. Item / het 15. Cap. des 1. briefts tot den Corinthen. Item / het 11. Cap. wt den Evangelio Joannis. Item / het 38. Cap. wt den Propheet Esaia. Item / het 37. Cap. wt den Propheet Esaia. Item / het 53. Cap. wt den selven Propheet.

Item / dese nabolgende Psalmen. Psal. 6. 32. 38. 51. 102. 130. 143. Item. Psal. 13. 23. 25. 27. 42. 43. 77. 84. 86. 91. 118. 122. Item / dancksegginghen / ghebeden om verghevinghe der sonden / ende dergelycke meer sieteliche materien / ende spreucken / den Crancken dienende in zyn wterse / gelijckmen de selve achter in den Siecken troost kan vinden.

Tegenwer-
pinghe.

Teghen dese goede, ende Christelike voorbereydinghe ter doot soude nu pemaent moghen sprecken: Tghene hier verhaelt is / is wel seer goet hoor soodanighe Crancken / die natuerliche siekten hebben / ende by haer verstant vast blyven ten eynde toe: Maer het ghebeurt menichmael / dat God de Heere den menschen besoeckt met alsulke siekten / als beroert heyt / heete gheweldighe coorpsen / waer dooz de spzaecke verloozen word / het hoofs ontfelt zynde / de crancke als volle onsinighe menschen worden / gheen sieteliche / bequaeme / verstandeliche woorden doozbruynghebe / roepen / rieren / sprecken enckel ydele dinghen / verschudden schier haer gheheel lichaem / snicken / ende halen / verkeerren d'orghen / sweeten angstlick / ligghen langhen tijdt en siel tooghen sonder eenich verstant.

Antwoort.

Ich antwoorde: het is alle menschen wel te wenschen / dat zy in haer wterse mochten hebben eenen soeten / ende sachten doot / ende datse niet goet verstant. Item met aentroynghe banden name Gods mochten sterben ende liefelick ontslapen. Maer dewyle sulchs alle menschen van God niet en is gh'gheben / ende datmen het voorzaende / namelick / een sefsame maniere van sterben / siet / niet alleen aenden kinderen deser werelt / die sonder boetveerdicheyt sterben / maer oock dickwils aen den ghelovighen sefs / die byzomelick / ende Godsalichlick gheleest hebben / men moet nochtans wt sulchs ten quaetsen vande menschen gheen oozdeel gheben / noch wtsprecken.

Seer wel comt hier te passe / t'ghene de treffelike wel hooch gheleerde Erasmus van Rotterdam van dese saecke heeft gheschreven in het boeck vande boozhereydingh der doot.

Sunt, (Inquit) morbi, qui interiora mentis organa vitiant: nec ex his quidem judicandus est homo. Dominus est, qui de his judicat. Varijs modis suos exercet, ac purgat deus: sed nulla mors mala haberi debet, quam bona vita processit.

Dat is / daer zyn siechte / (sept hy) die de binnenste instrumenten des verstants schepden ende verberben. Boozwaer / men moet wt sulcks den mensche niet oordeelen. Het is de Heere / die daer van oordeelt. God orfent / ende supbert den zynen op verscheyden manieren: Maer gheen doot en moet quaet ghehouden worden / daer een goet leven is boozgegaen.

Het gheschiet oock wel / dat de menschen op haer sieck / of doot bedde ligghe: hi buyt haer verstant liggen / en dat die daer by zyn van ooghenblich tot ooghenblich mepuen / ende verwachten datse sullen sterben: maer comen epuselick wederom tot haer selven / ende also met goet verstant inden Heere ontslapen.

Onder d'exempelen die hier van gheschiet zyn / ick stelle den Chyzelicken leser booz ooghen / een warachtich exempel dat geschiet is met mijn eygen alder liefste hupszoutwe Maria Egberts dochter van Enschede zaliger gedachtenisse. De selve van God gebisueert zynde met terortscheit in hare sijnckere geheele zjnde des lichaems / ende datse daer aen hadde gelegen drie maenden / datmen oock midbelericht met haer veel hadde gehobbt / en gerobbt: de Heere heeftse op eenen nacht seer subtelick laten comen buyten alle verstant / sulcks datse drie dagen / ende drie nachten heeft gelegen sonder spzaek ende sonder eenich verstant / gheen apparente anders daer by wese / dan dat zy van deser aerde sonde verscheyden van ooghenblich tot ooghenblich / liggende met befasten ooghen ende met wtghebrechte beemen de doot op de lippen hebende. Maer siet een wonder werck des Heeren / die haer nae drie daghen ende drie nachten / eben op de selve ore als zy haer spzaek ende verstant hadde verlozen / wederom wonderlick derst geholpe / datse gesien / gehoort en seer goet verstant heeft gehad: den Heere met angst / ende onse kinderen vierdelick biddende / ende also na dat zy ontrent drie dagen ende drie nachten met verscheyden aenspzaeken ende Chyzelicke vermaningen was gesiericht ende getroost / seer soetkens ende seer liefelick inde Heere gerust ende ontslapen is den eersten December nachts ontrent elf uren. Anno. 1619.

Ick bidde God almachtich, dat hy gebenedijt oock my zynen armen diemert / ende alle geloovige / getrouwe dienstknechten des Heeren / wil geven ende genadelick verlenen / dat wy met eene goede boozhereydinge ter doot / aen zynen eenich gebozen soke Jesum Christum met den gheloebe dat yonkende booz cracht des heylighen Gheests mogen vercrigen een salig are te leven ende te sterben / ende dat onse Zielen wt onse aerlicheyden deses tabernakels verlost / van de lieve heylighe Engelen moghen ghebrocht werden.

Desidius Erasmus
Rotterdam
mus in libel
lo de Prepa
ratione a
moxen.

Een waer
berlick exem
pel.

Beslyt des
ses Capit
tels met een
Ghebed
tot Doot.

werden tot de Stadt des levendigen Gods / tot dat Hemelsche Jerusaleem /
ende de vergaderinghe der ontallicher Eughelen / ende tot de gheesten der
volcomen heylighen. Amen. Amen.

12.

Capittel.
Van de
plaetse
der onge-
loovige
sielen na
dit leven.

12. Capittel.

Van de plaetse, alwaer de Sielen van de ongheloovige,
God loofse, ende onboetveerdighe menschen co-
men, wanneer se door de doot wt haere
lichamen scheiden, ende verhuysen.

Ghelijck als Iesus Christus onsen Salichmaker ons
voorziet de plaetse / daer alle oprechte gheloovighe / ende Godsa-
lighe menschen met hare Sielen na dit leven comen / namelijk / den
hemel / also stelt hy ons oock voor de plaetse / daer de Sielen in comen
vande ongheloovige / Godlose / ende onboetveerdighe menschen / namelijk /
de Helle. Ich hebbe hier van ghesproken / ende ghehandelt in het 7. Capittel.
Alwaer ich int beginne hebbe verhaelt de woorden Christi segghende : Gaet
in door de enge poorte : want de poorte is wijt, ende den wech is breed,
die tot der verdoemenisse afleydt : ende vele zijnder, die door deselve
ingaen. Want de poorte is enge, ende den wech is smal, die tot den
leven leyt, ende luttel zijnder die hem vinden.

Matth. 7.
23. 14.

Twée plaetsen werden in dese woorden van Christo zijne Discipulen voor-
gheset. De eerste / de verdoemenisse. De tweede / het leven. Voor
het leven / verstaet hy den hemel / van welke plaetse / ende den rechten
wech daer toe / item wat de Salighe Sielen daer doen / van haere ken-
nisse / aldaer / ende hoemen om inden hemel te comen / hen selven ter doot
moet bereyden / wy hebben tot noch toe daer van ghesprooken ende gehan-
delt inde ses voorgaende capittelen.

Ons voornemen is nu voor te baren / ende te comen tot de tweede plaetse /
in de welke de Sielen der menschen na dit leven comen, die daer inne geset
hebben de wijde poort / ende op den hjerds wech ghewandelt hebben.

Christus noemt de selve plaetse / de verdoemenisse. Dese verdoemenisse /
is de plaetse / diemen noemt de helle.

De heylighe Schryfture en vermeldt niet van eenighe andere plaetsen daer
de Sielen der menschen na dit leven in comen / van alleen van dese twee voor-
genoemde plaetsen / namelijk / van den hemel / ende vande helle.

De Pauselike Schrybenten stellen vier plaetsen. 1. Den Hemel. 2. Het
Dagevier. 3. De helle. 4. Het voorzecht der hellen.

Wengaende de eerste plaetse / namelijk / den hemel / daer inne comen de
Sielen van alsulke menschen / na haer lieden segghen / ende schryven / die in
dit

De helle is
haer plaetse.
Christus
stelt maer
twee plaetsen
voor de sielen
der menschen
na dit leven.
De Romani-
schen stellen
vier plaetsen.
1.
Den Hemel,

dit leven in alle deuchden soo heyligh/ ende onstraffelick geleest hebben / dat
ganssch op haer leven niet en valt te spreken/ zulcx datse niet alle hare ge-
de werken een volcomene ghenochdoeninghe in dit leven booz hare son den
ghedaen hebben. Dese segghen zp/ waren niet hare zielen recht toe / recht aē
van in ont een ewighe leven.

In dese eerste plaetse/ namllick inden Hemel/ gheven zp oock plaetse den
jonghe kinderen stervende eerste comen tot rechte ghebruyck van haer ver-
stant ghedoopt nochtans wesende: ende al ist/ dat doen sp werden gebozen/
de besmettinge vande erfsonde by haer was/ die haer verdoemde/ sp seggē/
dat de zelve erfsonde dooz den heyligen Doop van haer is wech genomen/
zulcks datse daeromme/ ende om datse noch niet ghecomen sijnde tot ghe-
bruyck van haer verstant/ gheen werckelich: sonde en hebben comen doen/
henlieden den Hemel oock toeschrijven / als hare zielen schepden wt hare
lichamen.

Dooz onghesondeere hebde dese niepinghe is / ende directelick stryden-
teghen de heylige schryfture/ gheve ick den Christelike leser te bedencken:
nochtans niet tegensprekende/ maer volcomelick toestaende de zalicheit
van allen menschen die wt den ghelove aen Iesum Christum hem ghediēnt
hebben in dit leven/ ende dat hare zielen na datse wt hare lichamen zijn ge-
schepden inden Hemel comen/ niet datse een volcomene ghenoechdoeninghe
ghedaen hebben in dit leven booz hare son den/ ofte dooz hare epghe wer-
ken ende verbiensten den Hemel verdient hebben: ock neen/ maer om datse
God wt loutere onverdiende genade dooz den ghelove aen Iesum Christum
heeft zalich ghemaect/ hen hare zonden niet toereckende/ maer de selve
vergevende/ ende bedeckende.

Ende wat aengaet die jonghe kinderen die ghedoopt zijn/ ende noch niet
en zijn gecomen tot ghebruyck hares verstants/ datse henlieden oock den
Hemel toeschrijven/ dat is wel goet: maer comt sulcx niet wt cracht van
het water/ waer mede sp in den heyligen Doop besprenght zijn: maer het
comt wt cracht/ ende dooz de verdienste des bloets Christi Iesu, van dewelc
ke de Doop een seghel ende waerteecken is/ sulcks dat God/ dooz dit god-
lick pant/ ende waerteecken aen den jonghe kinderen wil versekeren/ dat
sp soo waerachtichlick van hare son den geestelick ghewasschen zijn/ als zp
wtwendich niet het Doopwater sijn ghewasschen. Aengaende de tweede
Plaetse/ namllick het Wagebier. Daer inne na het seggen/ schryven/ ende
ghevoelen vande banelike leeraers/ comen de Zielen van alsulke men-
schen/ die in dit leven so heel wel/ oock so heel qualick niet geleest en hebbe/
ghedaen hebbende zulke zonden dese noemen venialidat is/ vergevelick/ en
om dupdelick te seggen/ die vergheben connen worden/ maer daeromme
noch schuldich zijn eenige tijtelicke straffe om te tijt langhe noch daer booz
gestraft te worden/ en niet tegenstaende dat zp hier wel gestreben hebbende
oock deelachtich zijn aende bittorle/ zp moeten evenwel noch int Wagebier
comen/ alwaer sp moeten inlijven tot datse volcomene ghenochdoeninge
booz hare zonden gedaen sullen hebben / ende daer van geheelick gesupbert

menschen ple-
len die in dit
leven booz
hare son den
ghedaen hebbe
een volcome-
ne ghenoech-
doeninghe.
Dooz de jon-
ge kinderen
die ghedoopt
sijn ende stier-
ven/ eerste co-
men tot hare
verstant.

Ephes. 2. 8. 9.
2. Cor. 1. 19.
Psal. 32. 1. 2

1. Roem. 1. 9.
Eil. 3. 5.

2.
Het Wagebier
Dooz den ghe-
ten die in dit
leven geen vol-
comene ghe-
noechdoeninge
booz hare son-
den ghedaen
hebben

moeten wesen eerse in den Hemel moghen comen.

Wat dit booz een Dagevier is/ verliert ende inde heylighe schryfturen niet en wert bevonden/ sal in het navolghende Capittel verclaert ende bewesen worden/ latent daeromme hier by blijven.

Wengaende de derde plaetse/ namelijk/ de Helle/ daer inne gebézy plaetse alle menschen die in dese werelt moet wyllich den Dupvel/ het bleeschy/ en de werelt ghebient hebben sonder eenighe beheringe. Dit heeft fondamens inde heylige Schryfture/ ende sal specialick hier van handelen in dit tegenwoordige Capittel.

Wengaende de vierde plaetse/ namelijk/ het boozgebozcht der Helle/ daer inne hebben gheweest na het geboelen vande Romantisten alle de zielen vande de heylighe boozvaders/ ende andere byzome godsalighe menschen die boozden doot Iesu Christi, ende zijne glorieuse verrijfenisse zijn ghestorven. Sy segghen/ datse daer inne eerst gherepnycht zijnde van alle de besmettinghe harer zonden/ ende daer booz behoortlike straffe gheleden ende betaelt hebben/ gehouden/ ende befloten zijn gheweest tot den dach toe/ dat Christus den doot ghestorven zijnde neder gedaelt is ter Helle/ ende dat hy doe de zielen die albaer seer verlangden na den doot Christi, ende den dach der zalicheit om in den Hemel de zelve te ghenieten/ daer wt verlost/ ende inden Hemel met hem zelven heeft ghebracht ende mede ghenomen booz oozsake dat hy God zijnen Hemelsche vader nu met zijnen doot booz de verlossinge van het menschelike gheslachte hadde volbaen/ ende versocht.

Sy noemen deselve/ misbruyckende de woorden Iesu Christi, Abrahams schoot, sy segghen oock dat de zielen die daer inne werden ghehouden tot Christi Iesu doot toe/ waer deur de deure des Hemels die tot dien dach toe was gesloten/ gheopent is gheworden/ gheen pijn noch tormenten en hebben ghehad oft gheleden. Hier toe misbruycken sy oock de woorden van Abraham ghesproocken tot den rijckeman: Ende nu wort hy (Lazarus) gheerroot, ende ghy ghepynicht. Sy maecten daer wpt een besuyt/ dat Lazarus is gheweest tot den doot Christi toe in Abrahams schoot/ dat is/ na haer seggen in het boozgebozcht der Hellen/ sonder pijn by Abraham ende by de zielen van alle de anderen boozvaders. Wat Abrahams schoot is/ is te voze verclaert ende bewesen.

Dit boozgebozcht der Hellen wert van henlieden genoemt Limbus Sanctorum Patrum, op het latijn/ het boozt/ ofte het booztsel der heylige vaders. De reden dese ghebruycken/ datse de plaetse daer de zielen vande heylighe mannen Gods booz den doot Christi na haer segghen ingeweest sijn/ Limbum noemen/ is dese: Limbus, is op onse duytsche spjaecke/ een boozt/ ofte booztsel/ ofte het deele van eenich cleet/ dat tot aen de voeten comt/ ende daer mede is raeckende. Om dat dan dese plaetse/ na haer seggen/ seer doorn ende na by de Helle/ ofte het Dagevier is geleghen/ soo hebben se dese plaetse alsoo ghenoemt.

Ende aenghesien/ na haerlieden segghen Iesus Christus ghestorven zijnde/ neberg gedaelt is ter Hellen/ ende de boozvaders wt het boozgebozcht der Hellen

3.
De Helle.
Booz den
moetwylighe
sondaers.

4.
Het boozge-
bozcht booz de
heylighe va-
ders/ ende an-
dere byzome
ghelovighe
menschen/ die
van Noam af
tot den doot
Iesu Christi
doe sijn ghe-
storven.

Auc. 16. 22.
Abrahams
schoot.

Limbus Pa-
trum.

Booz den on-
gedoopte jon-
ge kinderen.

Hellen heeft verlost/ ende inden Hemel gebracht / soo is dese plaetse leedich / ofte na het gheboelen van sommigen / soo is dese plaetse te deele gheballen / ende van ons lieben Here gheordineert vooz de jonghe kinderen/ die nu in het nieuwe testament/ sonder het heylige Doopsel sterben.

Doch/ dat is zeecher / ende bupten alle twijffel / dat de Pauselijke Leeraers/ ende Scribenten / nu vooz de vierde plaetse / daer de zielen der menschen na dit leven incommen/ stellen een seecher plaetse vooz de zielen vande ongedoopte kinderen. De selve plaetse wert genoemd het voozgeburche van de ongedoopte jonge kinderen/ ofte als sy het nu noemē / Limbus puerorum, wesenende een seecher plaetse / ofte ghebauchenisse daer tūne de zielen vande ongedoopte kinderen ewelick moeten blijven berooft van Gods aengesichte te mogen aenschouwen/ ende dat vooz haer ghem hope ter zalicheit van God staet te verachten t'eenighe tijden.

Sy ghebruycken vooz redenen/ dat dese ongedoopte kinderen/ kinderen des toorns/ ende vbande Gods zijn / om datse niet de erfsonde besmet zijn/ de vooz het Sacrament des heylighen Doopsels daer van niet en zijn ghesuybert/ noch ghereynliche.

Tot een vast fondament van haer geboelen / ghebruycken sy de woorden Iesu Christi die hy tot Nicodemum heeft ghesproken: Voorwaer, voorwaer segghe ick u, Ten sy dat yemant anderwerf gheboren worde, soo en kan hy het Coninckrijcke Gods niet sien.

De heylighe oude kerckenleeraer Augustinus heeft van de zalicheit vande ongedoopte kinderen noch geen goet gheboelen.

Wepde dit geboelen soo vande voozvaders/ ende vande onghedoopte kinderen / diese nu inde vierde plaetse / aengaende hare Sielen / als sy wt den lichamen varen/ ende verhuysen/ stelen ende berooben vande ewighe zalicheit/ is valsch/ ongesondeert/ ende expresselich strijden de teghen de heylighe schrifture. Want wat de voozvaders aengaet/ die van Adam af tot de doot Christi zijn ghestorven inden ware gheloope aen het belofde zaet der vrouwe/ t'welck is gheweest Iesus Christus, die inde volhept des tijts van God zoude ghesonden worden/ die zijn zalich gheworden/ eben op de maniere en wyse/ als wy nu zalich worden vooz den ghelobe aen Iesum Christum die nu is ghecomen ende den bitteren doot vooz ons is ghestorven. Hier op heeft d' Apostel Petrus ghesien/ als hy seyt: Wy gheloven door de ghenade des Heeren Iesu zalich te worden, ghelyck sy oock doen. Op sprecht van de vaders des ouden testaments / ghelyck men sulcks inde voozgaende woorden des text sien can. d' Apostel Paulus schryft oock wtduchelich/ dat de vaders alse onder de wolcke geweest zijn/ ende alle vooz de Zee gegaen/ ende in Mosen ghebapt zijn/ item/ datse alle de selve gheestelicheit syge ghegeten/ ende den zelfden gheestelicken dranch gedroncken hebben van der geestelicker steenwoorfe diese nabolchde / welcke Christus was. Ende Openbaringhe Ioannis staet oock gheschreven / dat het Lam gheslacht is van den beginne der werelt.

Ende wat aengaet de onghedoopte kinderen/ datse hare zielen alse wt de

Tis seecher dat een vierde plaetse vooz de jonge kinderen onghedoopt zynde. nu ghesiet wyde. op wydt genoemd. Limbus puerorum. Aeden/ dat de zielen vande onghedoopte kinderen inde Hemel niet en comen. Ioan. 3. 3.

Augustinus. De baptismo parvulorum. lib. 1. cap. 23. Item Sermon 14. de verbis Apostoli. Wepde het geboelen onschysmatick. De Voortvaders sijn salich gewordē vooz de genade des Iesu Christi/ ghelyck ons wy. Acto. 15. 11.

1. Cor. 10. 2. 2. 3. 4.

Apo. 13. 8.

Een groote onbarmherticheit teghen de ongedoopte jonge kinderen.
Mat. 10. 14
15. 16.

Dissynck banden woorden Christi tot Sacerd. minn.

I. Joan. 1. 7.

De plaetse -
bande ongelovige/ ende
Godlose menschen/ in de
Helle.

Mat. 7. 13.
Diederley afdeelinghe.

I.
Wat de Helle
is/ ende daer
ter sulcke plaetse is.

Behyftmerlich
bewys.

Jaur. 16. 31.
32.
Dent. 11. 6.
Sal. 106. 17.

Job. 24. 19.

Sal. 49. 15.

Esa 5. 11. 12
13. 14.

lichamen scepden in een secker plaetse/ als in een ghebancensse binden/ daer se Gods aensichte neimmer en moghen aenschouwen/ hoorwaer het selve is een groote onbarmherticheit teghen de arme onnosse kinderen. Christus Iesus heeft aen de kinderkens een seer verre andere liefde betwisen/ hy heuse in zijne armen omvangen/ hy leide de hant op hen/ ende seggende se/ segghende: Laet de kinderkens tot my comen, ende en weert hen niet: want sulcker is het Coninckrijcke Gods.

De woorden Christi tot Nicodemum ghesprooken/ byenghen oock niet mede een alsulcke beduppinghe/ als ofte Christus de zalicheit vande jonghe kinderen bonde aen het wterlike elementael doopwater: ock neen. Wy spreken alleenlick vande wedergeboorte/ dat de zelve gheschiet doot den Heylighen Geest, die de menschen verandert/ vernieut/ ende van zonden zuhert/ ghelijck water de wterlike vuylheden suhert/ ende wech neemt. De zinne vande selve woorden/ en moet dan niet verstaen wordē vande onghedoopte kinderen: want indiese comen te sterben eer zy ghedoopt worden/ men salse daer hoor houden/ datse als ledē Christi, ende zinner gemeente geboort sijn in het bloet Iesu Christi, t'welck ons reynicht van alle sonde.

De nuppinghe/ ofte leeringhe vande vier plaetsen hoor de zielen nae dit leven/ aldus aengewesen/ ende cortelick wederlept zijnde/ wy sullen tot den tweede wech wederkeren/ wesen de plaetse daer de zielen vande onghelovige/ ende Godlose menschen comen/ Wanneerse doot wt hare lichamen scepden/ ende verschynen. Christus noemt de zelve plaetse/ de verdoemenisse. Dese verdoemenisse/ als ich geseyt hebbe/ is de plaetse/ diement noemt de Helle. Ich sal hier van spreken met dese ordde/ 1. Datter een Helle is/ 2. Vande pijn der Helle/ 3. Dat de pijn inder Helle rewich is.

Wat nu het eerste aengaet/ men moet weten, dat de Helle is de plaetse der verdoemenisse/ daer sit na het recht beerdich oordeel Gods alle ongelovige/ verdoemde menschen werden ghewesen/ ende gheworpen/ eerst na der zielen/ ende daer na ten joncksten daghe/ als de Godlose sullen opstaen ende verrijzen/ ziel ende lichaem wederom vereenicht zijnde.

Van dese plaetse/ namelick/ datter een Helle is/ spreekt de heilige Prophet Moyses, dat de aerde onder Corah, Dathan, en Abiram, hebbe gescheurt/ ende hebbe haren mont op ghedaen/ ende verfloutse met haren hupsen etc. ende voeren levendich onder inder Helle met al dat sy hadden/ ende de aerde bedeckte se toe/ ende quamen omme wt de menichte.

Een seer schifselich exempel/ ons hoor oogen stellende/ dat dese onsalighe menschen/ met ziel ende lichaem/ beude te ghelijck levendich inder Helle sijn ghebaren.

De heplighe Iob seyt: De Helle neemt wech die daer sondighen, ghelijck de hitte, ende dorheyt het sneewater verteert.

De Conincklike Prophet David seyt, Sy ligghen inder Hellen als slacht schapen, de doot knaechse.

De Prophet Esaias seyt: Wee den ghenen die des morghens yroech op

Op zijn, om hen tot suypen te beneerstighen, ende sitten tot inden nacht, dat hen de wijn verhitter &c. Daerom heeft de helle de siele wijt opgesperret, ende de kele opghedaen sonder alle mate: dat onderwaerts varē, beyde hare heerlicken, en de gheweyne man, beyde hare rijcken, ende vrolicken.

De Heere Iesus Christus noemt dese plaetse eenen hertighen oven / alsoo daer de Sone des menschen sal zijne Enaelen seyn den / ende sullen wt zijn Coninckrijcke vergaderen alle argernissen / ende die ongerechticheyt doen / sullen sy inden hertighen oven werpen. Daer sal weeninge zijn / ende knerselinghe der tanden.

Mat. 13. 42.

Speen ander plaetse / noemt hy de Helle / de wterste duyfsternisse.

Mat. 23. 12.

De heylighe Apostel Ioannes ghetuycht van de beeste / ende haren valsche Propheet / die de trecken van haar ghedaen hadde / doot welcken sy verpoot waren / die het merckteeken der beeste ontfanghen hadden / ende die haar beest aanboden: Levende (seyt hy) sijn dese twee geworpen in den bernende poel des vyers met sulphur.

Apoc. 19. 20. 21.

Item / Ende de Duyvel diese verleyde, werdt gheworpen in den poel des vyers, ende sulphers, daer de beeste, ende de valsche Propheet zullen ghepynicht worden dach, ende nacht, van ewicheyt tot ewicheyt.

Apoc. 20. 10.

Doo vele sy ghesprooken van de plaetse der verdoemden menschen / namelijk / van de Helle / teghen den ghenen die daer verloofenen datter een Helle is: ons dienende tot waerschouwinghe / dat wy in dit leven alsoo ons leven aenstellen / dat wy primers in de Helle niet en comen / ende alsoo te laet verstaen / ende ghevoelen / datter een Helle is.

Volcht het tweede deele / namelijk / vande pijn der Helle.

Om hier van te spreken / ick sal tot dienste van den goetwillighen leser / de hellsche pijn beschrijven wt de ghelijckenisse die Christus verhaelt / dat het Coninckrijcke der Hemelen ghelijck is een Coninck / die zijnen sone een bruyloft bereyt hadde / daer toe als hy vele hadde gheroepen / ende niet en quamen met verachttinghe / oock smaetheyt aendoende / ende doodende de dienaers die van den Coninck waren wtgesonden om de gasten te nooden: de bruyloft werdt ebentel ten laetsten verbult met aensittende gasten / onder dewelken een teghenwoordich is geweest / die niet en bruyloft cleet beleet en was. De Coninck hem stende / ende braghende na zijn bruyloft cleet / ende gheen antwoort daer op reghende / hy seyt tot zijnen dienaers: Bindet hem handen, ende voeten, ende neemt hem, ende werpt hem inde wterste duyfsternisse. Daer sal wesen weeninghe, ende knersinghe der tanden. Wt dese woorden kan censefins de hellsche pijn beschreven / ende voorspoogen ghefelt worden.

2.
Van de Hellsche pijn.
Matth. 22.
1. 2. 3.
Woo gestelt / vande straffe die enen gast is overcomen sonder bruyloft cleet / geaomen sijnde tot bruyloft die een Coninck zijnen sone bereyt heeft.

Ten eerste wertse vergheliken van Christo Iesu hy een blindinge aen handten ende voeten / want ghelijckimen die den ende schelmen handen ende voeten bint / ende alsoo in een duyfster gat ergheens inwerpt / daer se den nachtelick reypen / voeten / noch beweghen en connen: alsoo sullen de verdoemden

3.
Vergelick hy een blindinge van handten ende voeten.

Aec. 16. 24.

menschen inde Helle ghebonden wesen. Niet datse so wterlick sullen ghebonden wesen; Christus wil niet dese wterliche dinghen alleen gheesteliche dinghen te verstaen geven; namelich / dat de verdoemde met den eyckemant inde Helle ghepynicht wesen inde Hellsche byerplanen wel sullen wille / ende wenschen / datse den armen in de werelt wesen mochte aelmissen geven / ende mededeplen / ende andere goede werken doen / te kercke gaen / Gods woort hoorzen / ende daer na leven; maer dat alles dan te vergheefsal wesen te dencken / ofte te spreken / och hadde ick dat / ende dat geuen. De handen ende voeten diese in dese werelt noch zynde / hadden kunnen gebyrcken ten goede / ende hen zelven bekleeden niet e goet byup / es cleet / sullen alsdan ghebonden / ende gheclupstert wesen. Van sal de nacht gecomen wesen / in derwelcke zy niet en sullen comen werken.

Joan. 9. 4.

2.
By een wer-
pinghe inde
wterlike dups-
sternisse.
Esa. 60. 19.
Apoc. 21. 25.
Apoc. 21. 11.
2. Pet. 2. 17.
2. Thes. 1. 9.
Apoc. 9. 1.
Apoc. 20. 10.
Apoc. 21. 8.

Ten tweeden wert de Hellsche pyne van Christo vergeleken by een werpinghe inde wterlike dupssternisse. Ende sulchs wel te recht. Want ghelick in den Hemel is een ewich licht / eenen ewighen dach / ende gheluck salthept / daer het nimmermeer nacht is / daer het licht / dat daer is / gelick is den aldercostelicken stien / ghelick den eyrstallinighen Jaspis stien. Alsoo sullen inde Helle wesen de uyterste dupssternissen als Christus seyt: Item als Petrus seyt / een doncker dupssternisse die voer de verdoemden inder ewighe hept bewaert is / een ewige verberbinge als Paulus seyt / banden aensichts des Heer / ende bande eerlich hept zynner macht / item / de put des afgzonts / de poel des byers / ende sulphers / de bernende poel niet byer / ende sulpher / welck is de tweede doot.

3.
By een wer-
pinghe ende
knerselinghe
der tanden.
Isal. 16. 11.
Joan. 16. 22.
24.
Esa. 64. 4.
1. Cor. 2. 9.
Apoc. 7. 17.
Apoc. 4. 5. 9.

Ten derden wert de Hellsche pyne van Christo vergeleken by een werpinghe / ende knerselinghe der tanden / met een seer bequame figuerliche maniere van spreken / geeft Christus te kennen / de alderwterste benauthept bande verdoemde zielen in der Helle. Want ghelick in den Hemel by God / (als in voorgaende Capittelen verhaelt is) is breuchde de volhept / ende een lieflick wesen tot zynner rechterhant ewichlick / item / e blyschap die niemant wech can nemen van de zalighe zielen / een blyschap die volcomen is / een alsulche blyschap / die gheen ooghe ghesien en heft / noch oore ghehoort / noch in gheen herte des menschen is ghecomen / in voegen / dat het Lam dat midden in den thoon is haer sal hoeden / ende beweghen tot de levende fonteynen der wateren / ende dat God alle tranen van hare ogen sal afwaschen / ende datse altyt met de Engelen dat nieuwe liet der dancsegginghe voer den Lamme sullen singen. Alsoo sullen de onzalige zielen niet anders inde Helle hebben dan een gheduerige weeninghe / ende knerselinghe der tanden / het sal niet haer gestelt wesen / gelick men sulchs siet en verneemt by den ghenen die met groote gheweldige / ende seer heftighe cortzen zyn beanghen : men siet niet anders by hen lieden dan banghept / schudden / beven / tandenclappinghe / een t'famentreckinghe van alle de leden des lichaems / wtwendich / ende inwendich / eerst met groote apffeliche conde / daer na met seker onzaerliche hitte. Alsoo hebben de verdoemde menschen inder Helle niet anders te verwachten / eerst aen hare

Gefcheninghe.

hare ziele / ende daer na ten joncksten daghe / beyde aen ziel ende aen Lic-
haem / dan dat haer een ewich onweber van weeninge / ende knerfelinghe
der tanden ten loon sal gegheuen worden: als schapen sullense inder Helle
ligghen / de doot salse knagghen / dan sal in haer verbult worden t'ghene de
wijzenan hande godloose ende verdoemde menschen verhaelt / datse gron-
welick verseycht zullen wesen ober de zalicheyt vande rechtveerdigen /
met rouwe / en anghst des geeste sullen zy daer ober suchen / haren wozn
en sal niet steruen / ende haer hyper en sal niet wtbluffche: verbolgentheyt
toorn / verbyet / ende benauthent sullen sy sonder eynde hebben om datse
in dit leuen quaet hebben ghewercht / der waerheyt ongehoorsaem / ende
der ongerechticheyt gehoorsaem zijn geweest / de toorne Gods sal op hen-
lieden alrijt bliuen / nimmermeer en salse ophouden / zy sullen tot de ber-
ghen / ende steenrotzen roepen: Valt op ons, ende verbercht ons vanden aen-
lichte des ghenen die op den Throon sit, ende van den toorn des Lams. Want de
groore dach zijner gramschap is gecomen, ende wie can staen? Sy sullen hare
tonghen knardwen van smerten / den God des Hemels sullen sy van wegen
hare smerten / ende sweeren / lasteren / om doe sy inde werelt waren / dat sy
hen van hare werken niet en hebben bekeert.

Psalm. 77. 6.
Psalm. 49. 14.
Sap. 5. 2. 3.
Esa. 66. 24.
Matth. 1. 12.
Marc. 9.
Rom. 2. 8. 9.
Joan. 3. 36.

Apos. 6. 16. 17.
Apos. 16. 19.
11.

Maer in der Helle sal een peghelick van de verdoemden met anghst /
weeninghe / ende knerffinghe der tanden met desperatie sprecken de droe-
we lamentatien ende woorden diemen vint by Job ghesproocken (hoe wel
van hem in eenen anderen sin / ende affectie ghesproocken) dan alse op de
vermalediden gheappliceert ende gedruyt mogen werden. Sy en heeftse
niet ghesproocken wt Godloose desperatie / alleenlick wt menschelicks
wachthent in zijn cryps ende liden. Maer van de vermalediden sullense
ghedacht ende ghesproocken worden wt enckele desperatie.

Desperatio
by de ver-
doemden.
Job. 3. 1. 2. 3.
11. 12.

De dach moet verloren sijn, daer ick in gheborn ben, ende de nacht,
doemen sprack: de mensch is ontfangen gheweest. Waeromme ben ick
niet gestorven van moeders lijve aen? waerom en ben ick niet omcomen,
doe ick wt den lijve quam? waerom heeftmen my op den schoot ghenom-
men? waerom ben ick met borsten ghesoocht?

Seer wel mach dan Christus de Hellsche pijn verghelijcken by een wees-
ninghe ende knerffinghe der tanden. Tot naerder openinge van dese wees-
ninge ende knerffelinghe der tanden / neemt beminde Ieser / ter herten dese
nabolgende ghelijchenisse.

Laet ons nemen datter eenich mensche ware / delwelcke eenige pijn le-
de / die soo generael ware / dat hy noch libt / noch gheboelen / noch joncture
en hadde sonder eygen ende particulier toornent / maer dat hy op eenen sel-
ben tijt lede seer scherpe / ende dappere pijnen int hooft / inde ooghen / inde
voeren / inde tanden / inde mage / inde lever / int herte / ende (om cozt te ma-
ken) in alle de leden / ende joncturen van zijn lichaem / ende dat hy also wt-
gerect zijnde op een bedde gefrassert in pijnen / hadde tot elck lide zij-
nen eygenen Beid: ick bidde u / die ghene die in deser boeghen getoornen

Gelijchenisse.

teert soude wesen/ hoe grooten pijn dunckt u/ dat hy soude lijden / wat is-
 ser/ dat men soude mogt sien misserabelder / ofte deerliker te wesen? meynt
 ghy niet dat by soo eenen mensche vervult ende overstuylt van pijnen / een
 gheduerige weeninghe/ ende kuerfelinghe der tanden soude wesen? dat is/
 (soo verre men daer eenighe gelijkenisse af mach doen) dat is/ segge ich/
 dat de verdoemde menschen hoor pijnen/ weeninghe/ ende kuerfelinghe der
 tanden inde ongeluckighe plaetse der hellen hebben te verwachten / niet
 hoor eenen dach/ ofte nacht/ maer ewelick.

3.
 Dat de pijn
 inder Helle
 ewich is.
 Schriftuerliche
 bewijs.
 Esa. 66. 24

Dan. 12. 2.

Volcht het derde deele / namelick/ dat de pijn inder Helle ewich is.
 Vande ewicheit der Hellsche pijn/ is inde twee voorgaende deelen al wat
 geproochē / sal niettemin hier van stellen dese particuliere schriftuerliche
 ghetuygenissen.

DE Propheet Esaias sprekende van de ewighe straffe der godloosen /
 sept: Haren worm en sal niet sterven, ende haer vyer en sal niet wijschen.

DE Propheet Daniel betuycht oock zulcks/ seggende: Ende vele, die on-
 der der aerden ligghen, ende slapen, sullen opwaken, sommighe ten ewigen leven,
 sommighe ter ewiger smaetheyt, ende schande.

Syrach 7. 19

Syrach spreekt oock hier van/ met dese woorden: Verootmoedicht u van
 herten, want vier ende wormen is de wraecke over de godloosen.

Mat. 9. 44.

Christus sept: Het is beter met een hant tot het leven in te gaē, dan twee
 handen hebbende, henen te gaen inde Helle, in dat onnytblusshelicke
 vyer, daer haren worm niet en sterft, ende haer vyer niet wtgebluscht en
 wordt.

Mat. 25. 41.

Item/ als Christus ons voorstelt de sententie tegen de onrechtbeerdige/
 hy spreekt aldus: Gaet wech van my, ghy vervloecte int ewighe vyer, dat
 bereyt is den Duyvel, ende zynen Enghelen.

2. Thes. 1. 7.

2. 9.

Ende daer na: Ende dese sullen gaen inde ewighe pyne, ende de rechtveerdighe
 in dat ewighe leven.

DE Heylighe Apostel Paulus geeft ons oock hier van een heerliche ghes-
 tuyghenisse/ also schryfvende tot den Thessalonicensen: De Heere Ie-
 sus sal geopenbaert worden van de Hemel, met de Engelen zynen macht,
 met vlamminghen vyere wraecke doende over de ghene die God niet en
 kennen, ende die den Euangelio onses Heeren Iesu Christi niet gehoor-
 saem en zijn. Dewelcke sullen straffe lijden, namelick: de ewighe ver-
 dervinghe van den aensichte des Heeren, ende vande eerlickheyt zynen
 macht.

Apoc. 20. 10.

Item inde Openbaringe Ioannis staet also gheschreven. Ende de
 Duyvel diese verleyde, wert geworpen in den poel des vyers, ende sul-
 phers, daer de beeste, ende de valsche Propheet sullen ghepynicht wor-
 den dach, ende nacht, van ewicheyt tot ewicheyt.

Duer/ ende
 woen/ inde
 W. schijn.

In allen dese verhaelde ghetuygenissen wert ons claerlick hoor ooghē
 ghestelt de ewicheit vande Hellsche pijn. In deselve wert oock verhael
 gedaen

gebaen van den wozin/ ende van het byer / oock mede wtbyrukken de ee-
wige Helsehe pijn. Want ghelijck het lichaem bande wozin wort ghe-
maecht/ ende gebeten/ alsoo wort de ziele bande wozin der quader consci-
entie stadiet gheknacht/ ende ghebeten. Dewyle (zept Paulus) hare con-
scientie mede ghetuycht/ ende hare gebachten malcanderen beschuldighen/
ende ontschuldighen/ op dien dach/ wanneer God de verborghen wercken
der menschen sal oordeelen.

Door het byer wort ons te kennen gegeven de Helsehe / ende ghestabige
pijne ende sinerte/ dewelcke de Godloosen met alle de Duppele ewichlick
inde Helle sullen moeten lijde. Daeromme oock Christus Iesus dit byer/ Ge-
hennam noemt/ het Helsehe byer. Want ghelijck de groote quaetdoenders
met den byere ghestraft worden/ ende gheen pijn soo groot is/ als de pijn
des byers: So wil oock de Propheet Esaias, Christus, en de geheele schryf-
ture te kennen gheben/ dat het lijden der godloosen/ het knaghen der con-
scientien ewich zy/ ende soo groot / het welcke by geen aertsche pijn is te
vergelijken. Daeromme oock de rijckeman inde Helsehe pijn zynde/ tot
Abraham gheseyt heeft. Ick worde ghepynicht in dese vlamme.

Sommighe oude leeraers/ om ons menschen voor ooghen te stellen / de
ewicheit bande Helsehe pijn/ gheben dese ghelijckenisse. Waert zaech-
(segghen sy) dat de geheele werelt eenen santberch ware / ende rechte van
der aerde af tot aen den Heimel toe / ende datter een vogel telckemaal over
hondert dupsent jaer soude comen/ ende maer een graentge sants daer van
hondert name/ tot dat den santberch te niet quame/ welck een onbegrijp-
elike lange tijt soude dueren/ ende aenloopen/ ende dat de verdoemde men-
schen soo lange inde Helle/ pijn souden lijden / ter tijt toe de santberch inde
werelt niet meer en ware / ende dan sulcken hope hadden / datse van hare
pijnen souden verlost worden/ de verdoemde inder Helle souden noch ber-
lijt wesen/ denckende/ dattet noch eens met den santberch een eynde sou-
de nemen / niet teghensstaende dattet soo veel hondert dupsent javen soude
moghen dueren/ jaren zijnde ontallick/ ende onbegrijpelijk.

Maer alsulcken hope en hebbē de verdoemde menschen niet: ohermits
dat de pijnen der Godloosen inder Helle: ghelijck zijn de ewicheit van
God: haer miserie sal alsoo langhe dueren/ als de glorie Gods: alsoo lan-
ghe als God sal leven/ soo langhe sullen zy sterben: ende als God sal op-
houden van te wesen het gene dat hy is/ dan zullen zy oock ophouden van
te wesen/ t ghene dat zy zijn.

O dootlick leue? o onsterfelycke doot? ick en weet niet/ hoe ick u noe-
men sal/ oft leven/ oft doot. Sijt ghy leue/ waerom doodet ghy? Sijt ghy
de doot: hoe comt dat ghy blijft duerende? Ick sal u noemen noch d' een/
noch d' ander: want in d' een/ ende in d' ander is noch eenich goet: In het
leven is ruste / ende inde doot een eynde / d' welck een groote verlichtin-
ghe der sinnen is: in u en hebt ghy noch ruste/ noch eynde: wat sijt ghy
dan? Ghy sijt het quaet van den leven / ende het quaet bande doot: om
dies wille dat ghy behout het togment bande doot sonder eynde/ en de con-
tinuatie

stellen ons
voor ooghen de
ewicheit
bande Helsehe
pijn.
Rom. 2. 15.

Mat. 5. 22

En ghelijck-
kenisse die de
sommighe ou-
de leeraers
wort doogge-
stelt/ diene
de tot de ewi-
cheit van
de Helsehe
pijn.

ademanlinge
tot den leser/
om t'gene ge
sept is/ wel te
willen over-
leggen.

tinuatie des levens sonder ruste.

Deer beuinde leser/ ick bidde u/ dat ghy een weynich urogen der con-
sideratie werpt in dese ghebueringhe/ ende in dese ewicheyt: ende dat
ghy als met een aenbaetige Gheest dese passagie wilt overlegge. Dient
ewich is soo lancck. Doecht hier by t'gene by de oude Leeraers seer wel
geseyt wert. In inferno nulla est redemptio. Dat is: In de Helle en is geen
verlossinghe/ noch wtcomste.

Och/ laten wy toech de betrachtinge vande ewicheyt der Helseher pij-
ne wel ter herten nemen. Indien vele menschen die deden/ zy souden een
meerder schick/ ende affhou hebben vooz de sonden/ niet soo siechtelick
daer in vallen/ oock mede soo onboetkeerdich/ ende sonder sorghe daer in
niet en voortbaren/ ende volherden.

13.

Capittel.
Van het
Vagevyer.

13. Capittel.

Van het Vagevyer.

Sozt verhael
van het vooz-
gaende 12.
Capittel.

Maat. 12. 13

Ick hebbe in het voozgaende 12. Capittel verhaelt/ dat
onse Salichmaecker Iesus Christus. maer twee plaatsen en stelt daer de
zielen der menschen na dit leven in sullen comen/ namelick/ vooz de op-
rechte/ gheboughe zielen/ den Hemel/ ende vooz de onghelouige/ gods
loose zielen/ de Helle. Ick hebbe daer by gheboecht/ niet teghenstaende de
Dome Gods/ by den Euangelist Mattheum. maer van twee weghen en ver-
haelt/ dat de Pauselicke Schribenten eben wel noch daer by stellen/ twee of-
te byle andere plaatsen/ ende ghebouselen/ wesende onder de aerde/ by d'al-
dernederste plaetse/ te weten de Helle vooz de verdoemden: als te weten/
het Vagevyer vooz de ghene die wel byzomelick gheleest hebben/ maer hebben
sonden bedreven in haer leven/ vooz welcke zy niet genoegh gedaen en heb-
ben: stem het Voorburch der Vaderen/ ende der moederen/ dat is te segge/
der persoonen/ welcke gheleest hebben vooz de toecomste Iesu Christi. als
Adam, Eva, Noc, Abraham, Isaac ende Jacob, Moes, &c. ter tijt toe dat Iesus
Christus haer verlost heeft upt de gehantenisse/ wederom comende upt der
Hellen op den dach zijner verrijzenisse/ soo sy seggen. Item/ het Voorburch
vande cleynen kinderen/ ghestorven sonder hoopfel/ die albaer/ na haer seg-
ghen/ zijn sonder toornent/ maer oock mede sonder blipschap ende ghenuch-
te/ oock mede sonder hope om daer upt te comen.

Obertredinge
tot de materie
van het Ve-
agey.

Ick hebbe van het Voorburch der Vaderen/ ende vande cleynen kinderen
vooz heneris na ghelegentheyt der zaerke/ soo veel my gheboecht heeft noot-
dich te wesen/ ghelandelt ende ghesproken: sal daeromme/ nacomende mijn
ne belofsen/ obertreden tot de materie van het Vagevyer wesende een plaet-
se na dit leven/ na het gevoelen vande Roomsche kercke/ vooz de ghene/ die
in dit leven geen volcomene ghenoechdoeninghe vooz hare zonden ghedaen
hebben. Ende om met goede oordele dese materie byder hant te nemen/ te ach-
tervolghen/ ende tot profijt ende sichtiginghe vanden Christelike leser/ tot
een

een goet eynde te brengen / ich sal dese oorde hier inne nabolgen.

1. Ich sal verhalen wat het Wegever is / daer mede de Roomse kere
ke soo veel hondert jaren de Christe menschen so jammerlic heeft verleyt
ende bedrooghen / ende noch teghenwoordelich soeckt te verleyden / ende te
bedriegen. 1. De pijn / ende plaese van het Wegever / sal hier mede aenge-
wesen werden. 2. Waer wt het Pauselicke Wegever zyn beginfel / en oorz-
spronck heeft ghenomen / ende op wat fondament het zelve inde Roomse
kercke principalicck werdt staende ghehouden. 3. Sal betwisen werden /
datter geen Wegever en is na dit leven. 4. Sullen de Schriftuer-plaetsen
ende andere redenen / ende gronden verhaelt / ende wederlept worden / die
de Paus ghesinden tot bewijs van haer erdiche Weghever mis byspelen /
5. Sal verhaelt werden / wat het rechte Wegever is van alle rechtgheloo-
bighe Christe menschen.

Wengaende het eerste deel ofte stuck / om te weten / wat het Wegever is /
na het segghen / schryven / ende t'geboelen van de Pauselicke Leeraers / soo
ist een seker plaese / inde welcke na dit leven de zielen van alsulche mensche
comen / die in dit leven so heel wel / soek so heel qualick niet geleert hebben /
gedaen hebbende zulcke zonden / dese noemen venialia / dat is / vergebelich /
ende om dupdelicker te seggen / die vergeven connen werde / maer daerom-
me noch schuldich zyn eenige tijtelicke straffe / om ten tijt langhe noch daer
door gestraft te werden : ende niet tegenstaende dat sy hier wel gheleerd
hebbende / oock deelachtich zyn aende victorie / sy moeten ewentwel noch in
Wegever comen / alwaer sy moeten in blijven / tot datse volcomene genoth-
doeninghe door hare zonden gedaen sullen hebben / ende daer van gheheelich
ghesuppoert moeten wesen / erse inden Hemel moghen comen.

Sommige beschryven het Wegever aldus / te weten : dat het sy een ze-
kere der de plaese / in dewelcke de zielen der gelovigen gestorve zijnde in den
geloove Iesu Christi, ende wt hare lichamen schepdende / daer inne comen / en
berhupsen / om int vper getimentreert te werden / erse de ewige zalicheit
kunnen genieten / ofte deelachtich werden / daerse oock niet en kunnen wt-
romen / totter tijt toe / datse door de gebeden van den ghenen die in dit leven
zijn / werden geholpen / en een volcomene genoechdoeninge geschiede door
de tijtelicke straffe dese verdient hebben met hare zonden / ende zulcks ten
aensien / dat de schult alleen daer van door den ghelove aen Iesum Christum
wert vergeven / maer niet de ewige straffe / niem niet de zonden verdient
heeft / zulex dat de zelve door gracie ende macht der heiligen moet veran-
dert worden wt een ewige straffe / tot een tijtelicke straffe / ofte dat de sel-
ve straffe / ofte van ons / ofte van den onsen door ons moet betaelt werden
ofte in dese werelt / ofte inde toetomende.

Sommige hoorstanders van de Roomse kercke / stelle niet coeter hoor-
den dese nabolgende beschryvinge. Het Wegever (segge sy) is een middel-
plaese tusschen de ewige zalicheit / ende tusschen de ewige verdoemenisse.

Trent op een ander maniere : het Wegever / is een ghenoechdoeninghe /
dewelcke na de doot / van de zielen der afghestorvenen door de zonde vol-

Edye in des
broosken
van de zelve
braterie begit
pen / in des
deelen.

1.
2.
3.
4.
5.

Waar het We-
gever is.

En ander
beschryvinge
van het Wege-
ver.

En ander
beschryvinge.

En ander

daen/ ende betaelt werdt.

Coztelick/ wt dese voorgeselde definitie / ende beschrijvinghe des Wege-
byers blijktt clærlick/ dat de Roomsche Kercke in dat gevoelen is / oock
haer gevoelen sterckelick alnoch hout staende/ in voegen datse leert/ de ge-
ne die in dit leven vooz hare zonden niet volcomelick genoeg gedaen heb-
ben dooz vasten/ bidden/ aelmoessen vooz den armen te gheben/ ofte giften
aen de kercke / ofte cloosters / ofte altaren / ende meer andere menschelike
heuselingen/ datse soo geringhe hare zielen zijn gheschepden wt hare licha-
men/ de selve staensvoet van den Rechter in het Wegebier werden gesonden
om aldaer vooz het byer gesupbert te werde / ter tijt toe de volcomede vol-
doeninge van haer/ ofte van anderen vooz haer wesende in dit leue geschiet
sal wesen.

Noch een an-
der beschry-
vinghe.

Ten aensien van allen dit voorgaende / soo wert vande Pausgesinde het
Wegebier gehouden / dat het is een middel-plaetse na dit leven tusschen de
eeuwige zalicheyt/ ende tusschen de eeuwige verdoemenisse/ sulcx dat de ghens
die aldaer zijn / eenichsins deelachtich zijn het alderuytste van beyde:
want aengesten zy daer op hope zijn van te verrijgē genade ende de ewi-
ghe zalicheyt / ende datse de pijnlike straffen verbuidelick lijden / soo wer-
den zy mede gerekent ende gehouden vooz heplige ende zalige zielen: Waer
vooz so vele als zy daer onderwozpe zijn verschapden/ ende menichvuldige
pijnen ende toymnten / so werden zy oock gehouden na by te wesen den ge-
nen die gepijnicht werden inde Welsche ende ewige pijn.

Verhael van
de pijn des
Wegbyers.

Aengaende de pijn daer hier van mentie wert gemaect / de Pauselijke
Scribenten seggen/ dat alle het byer ende pijnen van dit leven licht zijn / in
verghelijkinghe van de byant des Wegbyers/ ende dat dese pijn is gelijk
de pijn der verdoemen / als eenerley zijnde met de straffe der Helle / ende
dat zy alleene daer inne verschapden zijn/ dat die een eynde heeft / maer dese
geen: ende dat lichter is alle straffe deser werelt / welke alle menschen vā
Adams tijden hebben verdragen/ te lijden heen tot de volpindinge des we-
relts / dan de alderminste straffe des Wegbyers eenen dach te verdragen.

Item sy seggen oock / dat onse byer / so het vergeleken is met het byer
des Wegbyers / niet meer is te achten/ dan een ghemaelde ofte geschilde-
re byer. Siet hier van het 4. boeck der sententien/ inde 20. distinctie.

Reinodie/ die-
nende tot ver-
soptinge van
de pijn ende
straffe in het
Wegbyer.

Op schryven oock/ dat de pijn seer lange is/ dewyle mē vooz peder zom-
de daer moet zijn seven jaren / niet te minne / om dat dese pijn ende sup-
pinge dooz het byer in het Wegbyer wel een weynich te langh vooz de zie-
len die daer inne zijn / soude mogen vallen / zy zijn in dat ghevoelen / dat de
barmherticheyt van de Paus haer diewils dese straffe kan vercozen.
Want boven t'gene dat men hout/ dat de pijnen/ die dooz de lebendighen te
hulpe gecomen worden/ als dooz Vasten/ Aelmoessen/ Goede slagen/ Wel-
gismagien ofte bebaerden/ Kercke-giften/ vercozen de toymnten vande
overledenen: ende dat de Wissen/ inghestelt dooz de sterbende/ bespreeken:
de een Clooster eenighe Genten / grootelick dienen om den byant des Wege-
byers te koelen/ ende de pijn te vercozen: soo hebben de Pausen/ tot over-
vloes

bloet / tot dit zelfde eynde / een seer genuetelijcken bont gebonden / dat is
dat zy te veel overvloedige voldoeningen / soo van Iesu Christo, als van de
Hepligen nemen / welcke in het thyssoo van de Kercke zijn / waer van zy de
fleutelen dzagen / ende deelen die upt dooz Aflaten tot verlossinge der zielen
upt het Vegevyer. Daer toe dienen oock de gewyde Geynen / Agnus Dei,
Medaillien / welcke de Paus uptdeelt / ghebende honderjarige / ende dups-
sentjarige aflaten den ghenen / die se sullen kussen / ofte bewaren: welcke
gugtscheldinghe niet alleen en dient vooz dit leven / maer oock mede vooz
het Vegevyer. In een zekere kercke tot Roomen / ghenoeint Sinte Wibi-
aens kercke / daer is op aller Hepligen dach ses hondert dupsent jaren wa-
re aflaat der sonden te winnen op eenen dach. De Paus / welcke dese Afla-
ten daer geselt heeft / zijn rekeninghe makende / dat een ziele soo veel zonden
soude mogen bezeven hebben (boven de ghene vooz welckers straffe Iesus
Christus voldaan heeft) dat hy so vele jaren tozments soude moeten hebbē /
om alle zijne zonden te supverē: ten ware dat de Missen / ende Doozbtidn-
gen der levendigen / ende des Paus Aflaten / haer verlichtinge / en verroz-
tinge van pyns te wege dzachten.

Pauselijke
Aflaten,

Groote godp
lasteringhe.

Hier van comen de groote Aflaten / dan in die kercke / dan in een ander
kercke. Ja / daer zijn inde kercken Outaren / by welcke zijn heplicheyt dese
privilegie heeft gegeven / dat een zeker ghetal van Missen daer op ghebaen
zynde / een ziele upt het Vegevyer wert verlost / ende getrocken. Daer zijn
oock eenige personen gepprivilegeert / die als zy sterben hare zielen / in het
Vegevyer met en comen / ofte tersfont uptbaren / al hoe wel zy met soo vele
zonden beladen zijn als de andere.

Sommige Roomsche Scribenten getuygē / dat het habijt van St. Fran-
ciscus aen te trecken / een selfde cracht heeft / dat die gene / welck in dit ghe-
heplichde habijt sterft / vaert recht int Hemelsche Paradijs: t welck ooz-
saek is / dat sommige / zijnde inde benoutheyt des doots / haer met dit ha-
bjt becleet hebben / ofte stekende een arm inde mouwe / om niet te moghen
comen inde pynen / ende tozmenten des Vegevyers.

St. Francis-
cus hadde
heeft een groo-
te cracht.
Breviarium
Bernardini,
& Thomas 4-
libr. Senen.
Plaetse van
het Vegevyer.

Zelfsame gyllen ende fantaspen werden inde Roomsche kercke verhaelt /
ende voozgebracht vande plaetse des Vegevyers daer de arme ziele so veel
pynen ende tozmenten moeten lijden. Sommige inde selve kercke wesende
de principaelste seggen / dat het Vegevyer ontrent de Helle is gelegen inde
alderdiepste plaetsen van het aertrijcke.

Sommige seggen / dattet is in het middelste deele ofte contrepo des lichts /
boch / wert dit vande principaelste Leeraers inde Roomsche kercke weder-
sproken / als geheel absurd ende byzint / want daer wt soude nootfaeckelick
moeten volgen / dat Christus ten Hemel varende / daer dooz oock soude ge-
passeert wesen.

Antonius een Pauselijke Scribent / ende met hem meer andere / in t wog-
fel zijnde / ende niet wetende / in wat plaetse zy het Vegevyer willen stellen /
so versieren / ende erdichten zy gedreven ende verlept zijnde dooz hare men-
schelicke fantaspen / dat daer is tweederley Vegevyer. Deene wesende alle

gondomstinghe
tweederley
plaetsen na
t gebore hant
sommighen.

menschen gemeen / ende ordinaerliċk: Het andere / niet allen menschen gemeen / maer extraordinaerliċk / d'een hier / d'ander daer hebbende zyn Wesgeber.

Gregorius in
dialogis.
De eerste same
heerliche
staeten van
het Wegeber.
Petrus Damia-
nus.

De sekeren-
openbaringen.
In speculo
Exemplorum
distin. 3.
Exempel. 3.

Gregorius, de eerste Paus van dien name / in zyne Dialogen stelt het Wegeber van sommighe zielen inde Dabstloken: van andere / onder de blaeken hande boomen: van andere / onder het yss: van andere / inde watteren ende rivieren / van andere / in het yper / inde berch Etna die altyt is brandende.

Petrus Damianus spreekt van een ziele / die haer Wegeber hadde in een Riviere / maer en septe niet / of zy tegen / oft met de loop des waters gingh. Het Rosarium van Bernardino heeft daer op veel openbaringen. In den spiegel van exempelen wert verhaelt datter geweest is een zeker priester / dewelcke als hy in een zeker beswijminge / en verruckinge van zinnē was geweest / daer na tot hem selvē weder gecome zijnde / soude verhaelt hebbē / dat hy gesien hadde / datter vele zielen zeer jammerliċk gepijnicht en getozmentiert zijnde / gingē dwalen ende omsweven hier en daer / vande welcke d'een eerber / d'ander later van hare pijnne soudē verlost werden. Item / dat hy voer gesien hadde een ziele van een zeer arme ende schamele vrouwe / die negen jaren in een hupsdruyp gepijnicht / gequelt / ende getozmentiert was geweest met allerley winden / reghen / ende coude: dat hy oock gesien hadde dat sommighe zielen aen speten vast gemaect zijnde reghen t'opper woerden gebroden / ende datse vanden ghenen die de speten wonden / niet vet en sneren overgoten ende gedrupt werden.

In aurea legen-
da Jacobal-
dus.

In Viri Con-
radi & Vdaltio
li.

Inde gulde legende wert verhaelt / dat een bisschop met name Theobaldus, gesien heeft / dat een ziele van een seker mensche voor zyne voeten geleegen heeft in een stuck yss / wesende deselve in zeer groote pijnne ende tozmenten / ende datse hem toegeproken heeft met clachelicke stemmen over de seken. Item / wert in de selve legende verhaelt / dat twee menschen zielen besloten pijn gheweist in sekere vliegende vogels haer selven zeer dichtwils in grondeloose watercuplen indooopende / ende datse daerwt zyn geholpen gheweist / door sekere missen / die de priesters voor haer gebaen hebben.

Mattheus pa-
ris.
In legenda Pa-
triciij.

De legende van S. Patricius septe / dat in Yrlandt een lochgat is / t'welck respondeert in het Wegeber. Mattheus Paris schrijft / en verhaelt wt het segghen van een seker soldaet die in het selve Patricij lochgat was geweest / dat hy gesien hadde vterighe ketenen / groote schrikkelicke roeden daer mede de zielen in het Wegeber seer jammerliċk ende pijnliċk werden gheslagen ende getozmentiert. Het Cluchtboeck van Fortunatus, verhaelt hier van een sonderlingen historie: Namelick / dat deselve Fortunatus in Yrlandt wesende in een stadt ghenoemt Vernies, in een groote abbey byden Abt met zyn knecht genoempt Leopoldus te gast was genoot / ende dat hem daer gesepet werde / dat in deselve abbey in de kerche / achter den hooghen outert de doze was / daermen in ginch in dat doncker hol / d'welck men noemde Patricius Wegeber / om dat deselve een Abbt geweest zijnde t'penitentie doende in een groote woestijne / eyndelick een speloncke hadde ghebonden zeer lanck

Fortunatus
Cluchtboeck.

laet / ende bley / daer hy ingegaen was / ende gehooft hadde een jammer-
lyck gescheyd van zielen die daer werden seer deerlich getoymenteret. Item
dat Fortunatus met zijn knecht / consent vanden Abbt vercregen hebbende
ook in S. Patricius Veghebber is gegaen / ende daer wt niet en heeft kun-
nen comen / dan met zeer grootfwaricheyden.

Bellarminus, die nieuwelijcx te Roomen heeft gheschreben / ende als inde
Schoot van den Paus / met approbacie ende lof vande gheheele Roomse
kercke / stelt noch een soeter Veghebber / als het voorgaende wesen-
den ende toymenteren te weten / een clare groene Boecnis / ofte wepde / ver-
riert niet welriekende bloemen / welcke hy een aenhanghsel doet wesen
van het Veghebber / als een achter Camer / in welske zijn / die soetelicheit
getracteert werden : Ende hy soudeere hem op de authorisat vanden Cer-
werdighen Beda, ende van Dionisius Carthusier / auteur van grooter au-
thoriteyt / gebukt met vele fantastijcke openbaringhen ja enckele erdich-
fabelen gelijck oock zijn alle de voorgaende dinghen mantie makende van
de plaetse des Vegheppers. Deselve Bellarminus bekennt oock selve dat de
kercke / (te weten de Roomse) geheel niet en heeft be-
slote / waer de plaet-
se des Vegheppers is gelegghen : seyt oock / dat van de plaetse acht verschey-
de inepningen zijn.

Bellarminus
lib. 2. de Pu-
gatorio Cap. 7.

lib. 2. de Pu-
gatorio Cap. 6.

Thomas aquinas van dese plaetse sprekende / schrijft also : Van de plaetse
des Vegheppers en wert niet sekens inde schrijfture gebonden : doch en kon-
nen daer toe geen crachtige redenen hy gebracht werden.

Thomas aquinas.
in 4. Sen-
tentia, distinc-
20.

Ick sal overtreden tot het tweede deel hy my te vooren voorgestelt / en
sal verhalen / waer wt het Pauselijke Veghebber zijn beginsel / ende oors-
prouck heeft ghenomen / ende op wat fondament het selve inde Roomse
kercke principaelik wert staende gehouden.

2. Boeke.
Van den oors-
prouck en
eerste begin-
sel des Veghe-
ppers.

Om de rechte waerheyt daer van te segghen / ende te ontdecken / die eerste
oorsprouck en kanten in den geheelen Bibel niet vinden : men soecke ende
lese van horen aen tot het achterste toe / vanden oorsprouck en salmen daer
inne niet vinden hoofft noch sterte. 't is een enckel menschen gedichsel / een
pbele fabel / zijnen oorsprouck ende eerste beginsel hebbende vande Heyden-
sche menschen die den eenighe / ende ewighe warachtighen God niet ghe-
kent / noch hem na zijn bescheyden woort niet gebient en hebben.

Deselvetwe-
de vande Hey-
denen.
Homerus 1.
Odijf. 1.

De Heydenische ende Grijsche Dooter Homerus, beschrijft wonderlike
dersterde dinghen van Vliet hoe hy in de Helle gegaen zinde met de ziele
hande afgestoven menschen heeft gesproken / want is oock makende van
de offerhande diemen hy zijnen tijt voort de dooden gedaen heeft / verhalen
de mede van sekere Hellsche Absteren / ende van de verscheydene manieren
van straffen / waer mede de zielen gepijnicht / ende getoymenteret zijn ghe-
weest : Item hoe se over de groote pijnen ende toymenten ghedoleert ende
den beclach ghedaen hebben / soeckende alle middelen om daer wt verlost te
moghen werden.

De Heydenische Plato die voort de toecomste Iesu Christi inder Doel minde
Dals vierhondert jaren geliefe / ende vele heerliche / ende schon dinghen
hoffs

Plato. lib. de
anima.

Stellende by
plaatsen/ boog
de Zielen der
mensen nae
by leven.

Macrobius in
summu Sci.
pious.
lib. 2. in fine.
Macrobius.
lib. 1. Cap.
in 8. de prepa-
ratione Euan-
gelica.
Augustinus.
lib. 21. de Ci-
uitate Dei.
Cap. 13.
Het gevoelen
vande suppe-
rieure der Zie-
len/ boog het

heeft gheschrieben/ in boeghen dat hy daer oer woerk Divinus Plato, dat is/ de godlike Plato genoemd wert / de selve beschrijft het Begheper soo aer- dich/ en pertinentelick / dat een pegelich zijne woorden met verstant lesende/ niet anders daer wt en kan besupten/ dan dat de Paus met alle zijne boor- staenders / haer Begheper daer van volcomelick schijnen genomen / ghe- droomt/ ende gesmeet te hebben. Want in het boeck t'welck hy heeft ghe- schreven van de ziele des menschen/ stelt hy oiederleefsoorten van menschē. De zielen vanden ghenen/ die in dit leven oprechtelick ende recht verdelick geleest hebben/ stelt hy inde plaatsen die vande Heydenen genoemd werden/ Campi Elisi, dat is / de velden Elisy / wesende sulcke plaetsen / ende velden daer de zielen/ na dit leven/ zijn in geneuchelike/ schoone plaatsen daer inne altyt hebbende ende genietende een ewighe blijfchap / ende blyuicheit / die hy ons Christe menschen/ den Hemel genoemd wert.

De zielen van den ghenen/ die in dit leven soo qualick geleest hebben dat hare sonden geweest zijn onghenelick / dat is/ die hem in geringer manieren en hebben willen beheren: Die stelt hy in de alderdiepste ende alder nederste plaatsen der aerde / die de Helte genoemd wert/ daer se oock nimmermeer en sullen moghen wt comen.

De Zielen van alsondighen menschen/ die in dit leven niet alte seer goet/ noch niet alte seer quae gheweest en zijn / maer tusschen beyden hensenelven ghebzigghen hebbende van hier gheschepden zijn met daghelicksche en ver- geeffelike sonden: Deselbe stelt hy in een seker doncker plaetse als de Hel- le/ alwaer se nae zijn meyninghe/ met vierighe blammen moeten geblaket/ ghepynicht / ende ghetozimentteert werden: Even wel daer inne altyt niet en blijven/ maer roepende om hulp ende bystant/ epntelick daer wt verlost werden/ als de welcke doe sy leefden/ sulc met hare werckē verdient/ ende gheen dootlike ofte onghenelike sonden ghedaen hebben.

Harmagoras een Philosoph geheelick wesende inde meyninghe daer Pla- to in is gheweest/ staet oock toe dat de Zielen vande mensche die hier niet al te wel gheleest en hebben / langhe jaren moeten wesen in donckere Hel- sche plaatsen/ naer dat se daer wt ghenoechsaem ghesuybert zijnde te laet- sten comen inde Hemelsche plaatsen / men mach hier van lesen Macrobius die zijn gheboelen beschrijft ende verhaelt in zijne verclaringhe oer den droom Scipionis dat dit het gheboelen Platonis is gheweest/ ende zijne nae- volghers / verhaelt wel expresseelick de kerckelike Dysto- schrijver in zijn boeck t'welck hy vande Euangelische booghereddinghe heeft gheschreven / ende naeghelaten.

Augustinus, een ondt Kercken-leeraer in het boeck dat hy heeft geschre- ven vande Stadt Gods betuycht oock claerlick / dat Plato in sulken ghe- boelen is gheweest.

Het booggaende gheboelen vande supheringhe der Zielen boog hierighe blammen/ is van Plato ende zijne nabolgers/ die Grieken Derdenische me- schen zijn gheweest/ oock gheromen ende overghebracht tot de Romeynen/ oock gheweest zijnde Heydensche menschen / maer seer dapper ende cloek

ghe

gheweest van verstant/ende geleert heyt / in saken van Politieke regeringe. Dit is hande
Grieken ooc
tot den Ro-
meinen ge-
men.
T'selve blijkt claeerlyck in het boeck / t'welck Cicero gheweest zynde een
treffelick Borsghemeester/ende welsprekende Orateur/binnen komen ghe-
schreven heeft vanden droom Scipionis, over het welcke Macrobius seiere
verclaringhe ghedaen heeft/ghelyck te voozen verhaelt is.

De Poet Virgilius oock een Romeyn gheweest zynde beschryft de pynen
ende tormenten die de Zielen in het Dagehier lyden seer partmentelick in
seste boeck t'welck hy van Aenea heeft gheschreven / acrozytende hierinne
seer aerdich met het ghevoelen van de Pauseliche Scribenten / verhalende/
hoe de Zielen aldaer van weghen hare sonden diese ghedaen ende bedreven
hebben ghestraft werden: Sommitghe opghehanghen / ende wtghereecht
werden/sommitghe voor hare sonden moeten betalen liggende in diepe wa-
teren/sommitghe met het viere ghestraft ende gegynicht werden/ende dat
se alsulche pynen ende straffe moeten lyde / ter tyt toe zy van hare sonden ge-
noechsaem zyn gesupvert ende gherepnycht. Syn eyghen woorden sal ick
hier byvoegghen voor den ghenen die Virgilium ghelesen hebben.

Virgilius lib. 6.
Aeneidos.

Ergo exerceantur poenis, veterumque malorum
Supplicia expendunt, alia panduntur inanes
Assensa ad ventos, alijs sub gurgite vasto
Infernum elutitur scelus, aut exurit ignj.

Item.

Donec longa dies perfecta temporis orbe,
Concretam exemit labem.

Siet/vermitsde leser/hoe het Pauseliche Veghevier/zijn beginsel en eerste
oorspronck van den Heydenen heeft ontfanghen/ende aenghenomen.

Ende is wel te beclagen dat van de Heydensche menschen oock sulcke im-
mers een ander/ende een sonderlinghe vzeemt ghevoelen is overghebleven
by sommitghe Vaders vande eerste kercke / die ghelooft hebben / dat in den
dach des oordeels een supberinghe soude gheschieden door het vier / en dat
het selve vier de Sielen van alle menschen moeste repnygen/selvs vande Hey-
ligen/ende van de Apostelen/selvs oock de heylighe Maaghet Maria Clemens
Alexandrius is de eerste gheweest / die ontrent het Jaer onses Heeren Jesu
Christi 200. afgheweken is vande supberheyt / ende simpelheyt der Chan-
gelische leere/menghende daer onder Platonische Philosophie / ende onder
andere verkerde dingen staende houdende / dat de Sielen der ongelovige/
die inde Helle zyn/haer noch moghen beheren / ende tot de salicheyt comen.

Origenes zyn discipel in deselve tijt / is hem ghebolcht / en zijne meester in
Platonische humieren te boven gaende / alle de Schryfture in allegorien
verdypende / is in die meyninge geweest / dat hy wil datter een supberinge
door het vier in den dach des oordeels sal wesen/ende gheschieden/oock daer

By sommitghe
Vaders der
eerste kercke
een vzeemt
de sonderlinghe
ghegevoelen
gheweest van
een vier der
supberinge
den dach des
oordeels.
Clemens Alex-
andrius lib. 6.
Stroma.

Origenes

Diet hibe 8
Yomilie.
 ober **Lebitt-**
gus. Item in
 de 25. ober
Amnerus.
 Inde 6. ober
Erubus. In-
 de 3. **Yomilie.**
 ober de **Psal.**
36.

Tertulianus.
 lib. de anima
 Cap. vltimo,

Lactantius.
 lib. 7. Cap. 21.

Ambrosius.
 in **Psal.** 36.

Item **Ambro-**
sus. **Psal.** 118
 Sect. 20.

Hilarins. in
Psal. 118.
 sect. vel litera
 Simcl.

Item in **mat.**
 Cap. 3.

door sullen moeten passeren de Heplighe menschen Gods / hoe heplichlick 37
 ook in dese werelt souden moghen gheleest hebbē / vorder staende houdens
 de / dat alle de Godloose / ende ongheboovighe menschen / ja de Dupvelen sel-
 ve / door dat hier sullen gaen / ende passeren / daerinne ghebetert / ende ghe-
 supbert / ja zalich sullen werden.

De oude keerkle-leeraers / ende andere Scrijventen die nae Origenem zijn
 gheholste / hebben wel zijn geboelen ende leeringhe van de salicheit der on-
 ghelovige ende Godloose menschen / ende van de Dupvelen ten joncksten
 daghe inden dach des oordeels niet aenghenomen / noch voor goet bekent /
 evenwel hebben sommighe hem naeghevolcht in t'geue dat hy wil / dat het
 vier van het laetste oordeel diene om de Heplighen selve te supberen / ooc de
 Heplighe Maget Mariam / ende de Apostolen / d'een meer / d'ander min / na
 de menschte / ofte ghewichte van hare sonden.

Tertulianus die geleest heeft in het jaer 210. in het boeck dat hy gescre-
 ven heeft van de Siele int laetste Cap. en is van t'voorwaende gheboelen /
 niet vzeemt gheweest in het selve / segghendelerpesselick / dat de Siele de min-
 dere sonden sullen betalen door het verstrecken vande verrijenisse.

Lactantius die gheleest heeft in het Jaer 320. spreekt vā dit vier der sup-
 beringhe aldus : Wanneer Godt de rechtveerdighen sal geoordeelt hebben, soo
 sal hy haer ondersoecken door vier : Alsdan die ghene welckers sonden sullen te
 boven gaen, ofte in swaerte, ofte in ghetal, die sullen door het vier gherascert wer-
 den, ende lichtelick verbranden.

Ambrosius, die gheleest heeft int Jaer onses Heeren 380. spreekt van dit
 vier also clare als pemant / ober den 36. Psalm. De kinderen van Levi sullen
 ghesuyvert werden door Vier, ende Ezechiel, ende Daniel.

Hy sept twee dinghen : het rene / dat de alderheplichsten door dat vier
 sullen gaen : het ander / dat dese supberinghe dese Heplighen / van Daniel, van
 Ezechiel, etc. noch niet en is : Want hy sept / purgabuntur, examinabuntur,
 sy sullen gesupbert / ende ondersocht werden.

Item / de selve Ambrosius, ober den Psalm. 118. sept aldus : Sy moeten alle
 door de vlammen passeren, al ware het Iohannes de Euangelist, dien onse Heere
 liefghehadt heeft : Al ware het Petrus, die hy de Sleutelen heeft ghegeven. &c.

Hilarius die gheleest heeft int Jaer onses Heere. 350. sept hier van aldus.
 Si (inquit) in iudicij severitatem capax illa Dei virgo ventura est, (scilicet in
 ignem) desiderare quis audebit a Deo iudicari? Item. Cum enim nemo vivens,
 in conspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile ejus potest esse iudicium?
 &c. In quo nobis est ille indefessus ignis obendus? in quo subeunda sunt gravia il-
 la expiendā a peccatis, animę supplicia? Et alibi, Baptizatis in Spiritu Sancto, re-
 liquum est, ut consummentur in igne iudicii.

Wat is:

Indien die Maghet Gods (Maria) door het strengde oordeel conende
 het vier mede sal voelen / ende beproeben / wie sal derben begeren van God
 geoordeelt te werden.

Item. Nenghesten niemant die leeft / door zijn aenghestichte repn is / hoe
 sal

sal deselve zijn oordeel moghen begheren/ ofte daerna verlanghen etc. In het welcke wy moeten comen in dat onvermoepelike Dier/ in het welcke de Sielen moeten ghereynicht werden met de sware straffen vā de sonden die se ghedaen hebben.

Ende op een ander plaetse. Door den ghenen/ die inden Heyligen Geest ghedoopt zijn/ is dat noch overgheleben/ datse holmaecht moeten werden in het Dier des oordeels.

Merckt leser/ de vrese die de kercke-leeraer Hilarius gehad heeft van de brandt van dat Dier/ welck self de V. Maghet Maria soude branden/ en koken/ heeft hem belet (als hy sept) den dach des oordeels te begheren.

De kercke-leeraer Hieronimus/ die gheleest heeft int Jaer onses Heeren/ Hieronimus 395. Volcht de selfe voetstappen: Ende ghelick hy is gheweest een groot navolgher van Origenes, also volcht hy hem oock inde hoorgheselde opinie/ wtgesondert in t'ghene dat van de supperinghe der Dypbelen/ ende onghe- loobighen Origenes heeft ghevoelt/ ende gheschreven/ hy van/ ober het 46. Capittel van Ezechiel, noemt de laetste dach/ welcke is de dach der opstan- dinghe/ den Sabbath dach/ ende den sevendē dach.

Sijn epggen woorden zijn hier van aldus: Omnes creatura ad compara- tionem Creatoris, immunda est, & devino igne purganda. In Ezechiel Cap. 46.

Wat is:

Alle Creature in verghelijckinge van den Schepper / is onreyn/ en moet door het Godtlick vier ghesupbert werden.

Hy sept in dese woorden twee dingen: 1. Dat dit Dier door alle creature is/ ende volghens/ door de Heylighen / ende Martelaren. 2. Dat dit Dier nu noch niet en is. Het latijnsche woort luyt/ purganda, dat is / ghesupbert moeten werden: Ja hy specificeert/ dat sulcx ten laetsten daghe zijn sal / die hy een Sabbath dach noemt/ ende den sevendē dach.

De selve Hieronimus schryvende ober den Propheet Esaiam, sept dat men dese sake moet laten staen op het oordeel ende de wetenschap Gods: Doch- tang voecht hy daer hy/ dat om te supberen de wercken vande sondaers die gheweest zijn Christus menschen / moet verwacht werden die sententie des Richters die wesen sal gematicht ende vermengt met barmherticheyt ende Goedertierentheyt.

Chrysostomus, die gheleest heeft int Jaer onses Heeren. 383. is oock in sul- ke ghehoelen gheweest/ dat hy gemeynt heeft/ dat de menschen vande doot- sonden soudē moghen ghesupbert werden.

Merckt leser/ hy en sept niet / dattet zekerlick sal geschieden / maer dat- tet soude mogen geschieden.

Merckt wyders/ dat alle de passagien die tot noch toe wt de Schryftē vā de oude kercke-leeraers verhaelt zijn / int minsten niet en sycken van het Begheber in voeghen als de Roomsche kercke daer vā hout ende gevoelt.

Selvs de groote hoorstander vande Roomsche kercke ende van hare ver- sierde Veghevier/ Bellerminus bekent ront wt dat de hoorghenoemde Da- ders van het Veghevier niet en hebben gesproken: Evenwel nochtang/ op

Idem in Esa. lib. 18. Cap. vlt.

Chrysostomus Homil. 21. in acta Apost. & Homil. in epi. ad Philip. Roma.

Bellerminus, lib. 2 de pur- gar. Cap. 2.

115. 1. do par
gato. cap. 6.
Bellarminus,
ende niet hen
andere sette
benten vande
Kroomfche
kercke/ ver-
abuseren het
fimpel goe-
mepn volck.

De menschen
aflogckende
vande een-
hondicheyt
des godlicken
wooyts/ vallen
seer lichtelick
in dwalingen

De oude le-
raers vande
eerste kercke
inde vier eer-
ste Eeuwten/
en hebbe van
het Wegebper
niet ghesche-
den/ noch ge-
weten.

Wooz. verloop
des tijts heb-
ben de Chri-
stienen onder
malcander een
Wage
daer van ghe-
maect.

Een pegelick
daer van heb-
bende zijn vyz
ende eygen be-
heucken.

een ander plaetse gebuyrt is/ byse tot de fensie ende voozstant van het Paus-
felicke Wegebper.

Mer Bellarmino/ verabuseren de Pauselicke Scribentē dan het fimpel ge-
mepn volck/ passagien vooztzjengende tot de voozgenoeinde Vaders/ ende
hen wijs maeckende/ datse van het Wegebper fprecken/ wannier sy fprece-
ken van het vper des laetsten oozdeels. Item/ wannier de vooz verhaelde
Leeraers der kercken fprecken van een toyment/ ofte fupberinghen in den
laetste toecomste des Vieren/ alle ghelovighen ghemeen/ de Vpplighen/ de
Martelaren/ de Maget Maria.

Wpt allen t' gene nu verhaelt is/ kinnen sien/ hoe haest de menschen hen
kinnen verloopē/ hoe godsalich ende geleert zy oock fouden mogen wesen/
wannierse met menschelike fpeculationen hen behelpende afstreden vande ee-
hondicheyte des godlicken wooyts. Dit heeft de goede Vaders (wiens ge-
voelen wy van het vpers des laetsten oozdeels verhaelt hebben) bedrogen.

Ende aengesien de Pauselicke Scribenten zelvs alsulcke onschyftmaticch
geboelen verwerpen/ namelick van de fupberinge vooz het vper in den dach
vande verriffenisse/ ende dat zy t' selve niet en kunnē accommoderen tot hare
Weghebper beginnende terftont na de doot/ daer inne de zielen (na hare
segghen) moeten lyde een toyment gelijck als dat vande Velle/ langh/ ende
verfchickelick/ daer van de oude voozschreben leeraers niet gheweten ofte
ghescreven hebben/ so moeten hier vpt vastelick bekupten/ dat de eerste
Chriftelike kercke/ ende ghemeynte Gods van het Pauselicke Wegebper
gaants niet en heeft geweten. Dat oock de leeraers inde zelve eerste kerk-
ke daer van niet en hebbe ghescreven/ gelijck sulcx tot hare fchziften (als
volghen sal) claerlick sal vertoont ende bewesen werden.

Men sal nemmermeer bewysen dat de Doctoren van de vier eerste Eeu-
wen daer van hebben gheweten/ ofte ghescreven. Ende t' is zeerck/ dat de
Chriftelike kercke in deselve vier hondert jaren in goede staet/ ja in de af-
berhefte ftuere is geweest fonder de leere van het Wegebper: en alle de Eere-
monten die des Wegbpers halben zijn erdicht/ ende aenghericht. Wooz
verloop des tijts/ als daer na de rechte fupdere leere vande Berchtveerdich-
maekinghe vooz den ware Gelove aen Iesum Chriftum, eensdeels verdond-
kert/ eensdeels oock niet epgenuyfge menschen ghedachten/ is besoeit/ en
vermenget/ doe hebben de Chriftenen alder eerst onder malcander begin-
nen te vyzagen/ ende vziendelike difcoursen/ ofte t' famenfprekinge te hou-
den/ namelick: hoe het tock niet alsodanige menschen mochte staen/ ende
gelegen wesen/ die aen Chriftum Iesum wel ghelooften in dit leven/ maer
aftervende in een fondich leven/ of de zelve oock in het toecomende leven
daeromme moesten lyden/ ofte niet t' d' een gevoelden ja/ d' ander neen.

Het is een Wage geweest/ op de zelve tijt/ daer op een pegelick hadde zijn
vyz/ ende eygen behencken/ ten is geen artikkel des geloofs geweest/ gelijck
men zaler in vooztzden den fimpel eenhondighe menschen heeft wijs ghe-
maect/ ende noch foeckt wijs te maken/ ende op te vyzigen/ als een zaerke
wefende/ dienende tot groote conquisten vande geestelickheyt/ Paus/ Car-
binalen/

binalen/ Bisschoppen/ Abten/ Prelaten/ Canonicken/ Pastoꝛen/ Monnc-
ken/ Nonnen/ Bagnen/ Priesters/ Vicarien/ die haere pꝛincipale rijk-
dommen/ ende inkomsten van het Vegevyer hebben gerrigen/ dooz dien re-
pegelick bevoert zynde is booz de pijn des Vegevyers/ henliede veel gelts
heeft gegeven/ veel goets by testamenten besproocken/ op conditie/ ende tot
zulcken eynde dat zy veel ziel-missen/ ende gebeden booz hare ziel wesen-
de int Vegevyer scouden willen doen om haest daer wt verlost te mogē werde.

Het Vegevyer
booz de Gese-
telicheit seer
proffielick.

Augustinus, oit Leeraer der kercke/ die geleest heeft int jaer onses Hee-
ren/ 410. heeft hem in dese materie seer onstantvastich vertoont. Som-
tijts spreccht/ ende schrijft hy/ dat in den dach des oordeels het vyer booz
supherende pijn sal dienen. Sontijts spreccht hy het Vegevyer/ daer in-
ne de zielen terstont na den doot comen na t'gevoele vande roomsche ker-
ke/ geheelich tegen/ gelijk daer na sal bliken in het verhael van de pas-
sagen vande oude Doctoren teghen het Vegevyer. Sontijts schrijft hy
seer twijffelachtich/ niet zekers daer van voostellende/ ofte affitmerende.
Dat is/ noch ja/ noch neen wt de mont daer van sprekende.

Augustinus,
is in de e ma-
terie seer on-
stantvastich.
In libr de Ci-
vitate dei.
Cap. 25.

In het boeck vande scheppinge tegen de Manicheen schrijft hy aldus.
Indien yemant mischien den acker niet wel en heeft ghebouwt/ ende
den selve niet dijstelen ende booznen heeft laten verdrucken/ deselve heeft
in dit leven een verbloekinghe der aerde in alle zijne werken: ende na dit
leven sal hy hebben het supherende vyer/ ofte die eeuwige pijn.

Augustinus.
libr. 2. de Ge-
neci Cap. 10.

Siet leser/ hoe onseker Augustinus in dese materie gheweest is/ als hy
sept/ na dit leven sal hy hebbe het supherende vyer/ ofte die eeuwige pijn.

Item/ Na de doot (sept hy) van dit lichaem/ tot datmen comt tot die
dach/ die na de verrijzenisse der lichamen sal wesen de laetste dach van ver-
doemenisse/ ende vergeldinge/ indien dat middeler tijt de zielen/ ofte Gees-
ten vande afgestorbenen gesent werden alsodanige vyer te lijde/ het welc-
ke die niet en gevoelen/ die alsulcke manieren/ ende liefden in het leven de-
ses lichaems niet en hebben ghehad/ etc. ick en straffe het niet/ want het
ter avontuere waerachtich is.

Idem.
in libro de
Civitate dei
21. Cap. 26.

Siet wederom deses kercken-leeraers twijffelachtighe onsekerheyt/
als hy sept: dat middeler tijt de Zielen/ ofte Geesten vande afgestorvenen
gheleyt werden. Reemt acht op de woorden gheleyt werden. Item/ op de
woorden: ick en straffe het niet. Item/ op de woorden: want het is ter avon-
ture waerachtich.

Item/ Alsulcx wat/ (sept hy) is niet ongeloofelick dattet gheschiet noch
na dit leven/ ende of het soo is/ mach gebraccht werden.

Idem.
in Enchirid.
Cap. 62.

Reemt toch acht op de woorden: Alsulcx wat: Item/ op de woorden/
is niet ongeloofelick: item/ op de woorden: mach gevraecht werden, item/ of
het soo is.

Idem.
De fide & opo-
ribus. cap. 16.
& de octo
dulcidij qua-
stionibus.

Item/ Ofte (sept hy) de menschen die dese dinghen lijden alleen in dit
leven/ ofte dat alsulcke oordelen noch na volgen na dit leven/ dit verstant
han dat geboren en is niet vrent so vele ick meene/ van de rede der waer-
heyt. Reemt wederom acht op dese twijffelachtighe woorden: en is niet
vrent.

quæst. I. & 30

vrent. Item/ so vele ick meyne,

Het geboelen
van het we-
gebyer alder-
eerst sijn
plaetse geno-
men te sijden
Augustini.

Wt aenwysinge/ende waerachtich verhael van de groote twiſſelachticheit/ ende ongestadicheit diemen aengaende dese materie vint by de Heer-
ken-leeraer Augustinum, kan de aendachtige leser sien / ja niet handen ende
voeten tasten/ dat tot sijnen tijt eerst het gevoelen van het Wegebyer onder
de Christe menschen zyn plaetse heeft genomen/ ende dat d'een d'ander daer
van heeft beghinnen te vraghen/ met malcanderen daer van spreekende/ende
disputerende: item/ dat oock Augustinus zelbe daer aen heeft getwiſſelt/ en
op geen schyftuerlich fundament t' selbe en heeft kunnen vast make/ sulcx/
dat dese zaecke by een peghelich in twiſſel heeft blijven staen/ totten tijde toe
dat Gregorius Magnus, dat is/ de groote Gregorius, Paus is gheworden/ die
geleest heeft int jaer onses Heeren Iesu Christi, 509.

Gregorius
Paus de
groote ghe-
noemt heeft
het selue be-
kechtijft.

Dese Gregorius, is de eerste geweest/ die t' gene by den tijt Augustini twiſſel-
achtich was geweest/ ende tot een vrage om te ondersoeken/ en een
verclaringe daer op te doen / offer zulcke eē plaetse (als het Wegebyer) sou-
de mogen wesen/ alleen onder de leeraers / ende andere goede eenvoudighe
Christenen tot dese tijt toe simpelich maer was woog gestelt / ende by was
geweest/ om t' selbe te geloven/ en aen te nemen/ ofte niet/ woog een artijckel
des Christelichen geloofs heeft aen genomen / willende datmen moeste ge-
loven dat na dit leven de zielen van alsulcke menschen die geen genoegsame
betalinge woog de straffe van hare zonden in dese werelt gedaen en hadden /
daer woog moesten gesuybert werden/ woog het byer om daer inne geroymen-
teert te werde/ eerste in den Hemel mochtē comē/ daerse oock niet en mochtē
ten wtcomen/ totter tijt toe/ datse woog de gebeden van den genen/ die in dit
leven waren/ werden geholpen/ ende woog de tijtelicke straffe dese verdient
hadden niet hare zonden / een volcomene genochdoeninge souden ghebaen
hebben.

Libel dialogo-
rum Gregori/
Magoi.

Dese Gregorius heeft een boeck gemaeckt / getituleert Dialogi, dat is /
een boeck/ waer inne twee te samen sprekken/ vol wesende van groote ver-
sierde en beclachtelike fabulen/ dienende alle daer toe / dat hy wt de open-
baringhe van de doode menschen die niet hare zielen hem ende anderen zyn
verschenen/ het Wegebyer stoutelick derf bevestigen.

Wol wesende
van versierde
openbaringhe
der zielen.

Ick soude wt de selve Dialogen/ eenighe van zijne fabulen/ ende grillen
verhaelen/ maer ghemerckt ick in het eerste deele van dese materie boven
sommige fabelkens dit stuck aengaende ghestelt hebbe / ick en wil den leser
tot verdoet daer mede niet ophouden.

God heeft be-
boden van de
dooden de
waerheyt te
soecken of te
braghen.
Deut. 18. 11.
Esa. 8. 19.

Ende al wacender alsulcke openbaringhe van de zielen/ die hen na haren
doot hadden vertoont hondert dupsent geweest die versocht hadden van een-
nige menschen om wt het Wegebyer doot misſen/ bebaerdē/ aelmoessen/ ge-
beden/ en diergelijche dingen geholpen/ en verlost te mogen werden/ soo is
sulcx expresselick seggende teghen God ende zyn W. woort/ verbiedende de
waerheyt van eenige zake/ by den doode menschen te soeken / daer by voer-
gende dat sulcx woog den Heere een zoutwel is.

Maect/

Maecht / leser / een beduylt / watmen van het **Vegeheper** moet houden
t welck upt de openbaringhe der dooden van den **Paus** tot zulcken heeten
yper gesmet ende opgericht is.

DAmascenus, die geleest heeft int jaer onses Heeren 750. heeft na den
tijden des **Paus** Gregorij zijn uperste beste gedaen om dit **Vegeheper**
voorz zijnen tijt aengestockt wesente meer ende meer / op te blasen / en
om wel te bruden in zijne schriften niet lau gheweest / staende houdende /
dat de afgestorvene menschen seer door de gebeden van den ghenen die int
leven zijn / werden geholpen.

De Scholastijcken Doctoren / die na desen tijt zijn gevolcht / en hebben
om dit yper aen vanden gestabelick te houden niet gestapen / wonderliche
dingen in hare boeckken voorszellende / en disputerende / van de plaetse deses
Vegehepers / vande gestaltenisse des ypers in het selve / item vande macht
die de **Paus** over het **Vegeheper** heeft / vande balour en crachte der **Missen** /
ende **Pauselike** **Altaren** / om daer door wt het **Vegeheper** verlost te mogen
worden / item van meer andere selt same subtiliteyten / ja grillen / ende enre
kele fantasien / al te langh hier van groote discouersen te maken.

De **Lefer** / die latijn kan / wil toeh hier van eens lesen de twee boeckken
die eenre **Jesuijt** genoemt **Lucas Pinclius** heeft geschrjeben. De altera vita, &
animarum in ea statu. De Purgatorio, seu Teruo Receptaculo animarum in altera
vita. lib. 1. cap. 25. 26. 27. 28.

Om dit **Vegeheper** niet in vergetinghe te laten comen / men heeft int
Paus dom ingestelt eenen zekeren dach / die genoemt wert / **Aller** **Sie**
len dach, om als dan eendrachtelick te bidden voorsz alle de zielen int **Ve**
geheper / om daer wt verlost te mogen werden / ofte voorsz haer ten minsten
in haer pijn verlicht te mogen werden.

Ioannes Eckius, die hy den tijden **Luther** gheleest heeft / oock teghen hem
heeft geschrjeben / beschrijft den oorspronck van dit seeste / aldus : Hy sept /
datter een zekere **H. Abt** is geweest / genoemt **Edibo** , (van anderen wert hy
genoemt **Odilo**) dewelcke als hy hadde gehoozt ende vernomen / dat in den
berch **Achna** geloge in **Sicilia** die alstijt brant / met seer vreeseliche yperblam
men van haer gebende / een groot gehuyt der **Duybelen** gehoozt was / hen
beclagende dat de zielen vande afgestorvene menschen door de gebede / ael
moessen / ende **Missen** die voorsz haer ghedaen werden / upt de pijnen van het
Vegeheper verlost werden : hy daer door beweert is ghelwerst / om in alle
de **Cloosteren** / daer hy overste **Wistateur** van was / te ordineren / en te be
belen / datse daechs na aller heyligen dach een gedachtenisse van alle de ziele
len zouden houden. Hy sept daer hy / dat het selve da in een algemeyn **Con**
cilio vande geheele kercke is aen genomen.

Sommige schrijben dese **Ainstellinge** toe den **Paus** **Bonifacius** de vierde
van dien name / die oock ingestelt heeft aller heylige dach / om de selve al
le jaer seestelick te celebreren / ende te nieren.

Siet : hoe aller zielen dach wt het gehuyt der **Duybelen** zijn beginsel en
oorspronck heeft genomen / ingestelt tot dien eynde / om datter vele zielen

Damascenus,
In oratione
pro defunctis.

Scholastijcke
Doctoren.

Tot den leser.
Lucas Pinclius
de altera vita.
& animarum
in ea statu, lib.
1. cap. 25. 26.
27. 28.

Een zekeren
dach int Jaer
geordoneert
om voorsz de
zielen int **Ve**
geheper te bid
den.

Ioannes Eckius
us parte quinq
ta homiliaru
Homil. 4.
Polydo. Ver
gil. de Invena
lib. 6. cap. 9.
Odilo, Abbas
eluciacensis.

Platina in vita
Gregorii 4.
W den Dya
bel zijn begi
sel ende oors
pronck.

Macarchus, in
Numa Pompili,
Gyraldus de
dijis Gentium.
Synagmate
17. Polydo.
Virg de Invets.
lib. 6. Cap. 9.
Mantuanus.
lib. 11. falto-
rum.
Bellarminus,
lib. 1. de Purga-
torio. Cap. 11.
Plutarchus ap-
pellat men-
sem. Februa-
rium, menssem
Purgativum,
seu Purgatori-
um, quasi lu-
cralls: expia-
tionem enim
fecit februa
significans, &
tunc mortuis
parentanc. Ro-
mani. scz.
Matth. 7. 24.
Bellarminus
schrijft lib. 1.
de Purgat. Cap.
12. dat het
Weghebber be-
hoort geloofte
te weeten als
een Artijckel
des geloofs/
ende op straf-
fe van verdoe-
menisse.
Oyt verhael
van het vooz-
gaende.

int Weghebber zijnde geheel niet bedacht en werden van den ghenen die int
leven waren / als wt dese werelt ende wt hare lichamen ghescheyden zijnde
naechit ende bloot sonder eenich gelt / ofte goet achter te laten te hebben om
door Wissen/aelmoeffen/bvaerden/ende gebeden geholpen te mogen we-
den: dat van ten minste eenmael staers een solemnele ghedachtenisse soude
geschieten vooz alle de zielen die int Weghebber jammerlijck werden gepij-
nicht ende ghetoznientert. De Romeynen plegghen inde maent Februarius
noek een solemnele feestdach vooz de zielen vande afgestorvenen te celebze-
ren. Ergo een rechte nabolginghe vande Heydenen.

Bellarminus, schrijft / dat de Turcken, ofte Mahometanen die haren ooz-
spronck vanden valschen Propheet Mahomet hebben/ oock het Weghebber
bekennen/ gelijk sulcs blyckt wt haren Alcoraen. Op isser oock miop mede/
als t' selve mede stellende tot een welge sondeerde reden datter een Weghebber
is/ als zijn fondament hebbende wt het natuerlick licht alle menschen ghes-
meyn wesenbe.

ggoote blintheit in sulcke dappere ende gheleerde man / daermen int
Pausdom soo veel van is houdende.

Behalven dit alles voozgaende/ daer wt een pegelick sien kan dat het ge-
timmer van het Weghebber niet en is ghetimmer noch ghefondreert op de
rechte steenvootse/ maer op het sant/ en daeromme alrede is gevallen/ ende
alle daerh noch meer en meer sal vallen/niet teghenstaende tselve niet sulcke
cracht alsnoch int Pausdom / ende bysonder van de Jesuiten wert staende
gehouden/ met hare schriften disputatien/ Wedicatien/ verbaerden over de
dooden/sebenden dattichsten of te maenstonden jaer getyde / item / met sin-
gen/ende het lesen van Dielmiffen / mitsgaders van hare vigiltien van ne-
gen lessen ende requiem aeternam / dat is / met toewenschingen vande ewige
ruste: soo ist nochtans seker / ende bupten alle twijffel / dat de leere van het
Weghebber niet en is te houden als een artijckel des gheloofs/ noch gheloofs
moet werden op straffe van verdoemenisse/ na t'seggen/ende schrijvens Bel-
larmini, wesenbe contrarij sulcke zijn gevoelen/ een sake die abominabel is/
ende als een gods lasteringhe teghen den levendigen God / ende zijn Wep-

ick hebbe bewesen/ dat de rechte oozspronck van het Pauselicke Weg-
dier vanden Heydenen is ghecomen tot de Christenen/ ende dat sommighe
oude vaders ende leeraers der kercke vande supberheyt ende simpelheyt
der Evangelische leere ghebegenereert zijnde daer onder mengende Plato-
nische Philosophie / een seer seltsaem supberinge door het Wier inden dach
des oozdeels gestelt/ geloofte/ ja/ mach ick wel seggen / ghedroomt hebben/
gansch geen gemeynschap hebbende niet het Pauselicke Weghebber. Ick
hebbe oock verhaelt en bewesen/ dat de oude Leeraers van de eerste kercke/
ende vier eerste eeuwen van alsulcke Weghebber niet en hebben geweten/ noch
geschreven: item / dat daerna byde Christenen over dese sake vraghen / ende
bsputen zijn gevallen een pegelick daer van hebbende zijn byp ende eyghen
bedencken: dat Augustinus in de sake van het Weghebber seer ongestabich/ en
twijfel-

twijfelachtich is geweest: item dat het selve ontrent ses hondert jaren na de geboorte Iesu Christi, ten tyde dat Gregorius ghenoemt de groote Paus was/ alder eerst als een artichel des geloofs is aengenomen/ en de Christelike sinpale gemeente opgedrongen door versierde openbaringen der ziele/ niet wt God/ maer wt den dupel wesende.

Niet tegenstaende dit voorschrijven verhael warachtich is/ seck segge ende hoege noch daer by/ dat niet tegenstaende Beda, Isidorus, Damascenus, Boetius, Petrus Damianus, Anselmus, Bernardus, Petrus Lombardus, ende met hem meer anderen Scholastische Scribenten van dit Degebyer hebben geschreeven/ gediscuteert/ wonderlike/ ende absurde fabulen daer van gecicht/ ende verstaet: is evenwel seker / dat sy vā dit Wyer niet alle een vorschichtig geboelen/ ende meyninghe gheschadt en hebben/ d' een meerder/ d' ander minder daer van geboelende/ ende schryvende/ oock mede t' ghene sy geboelen/ gheschreeven/ gheleert/ ende inde Scholen ghediscuteert hebben/ en is van alle Christe menschen niet een volcomen gheloove niet aengenomen: de sake is alre wot twijfelingen geweest / tot het Concilium van Florence tot.

Inde laetste Sessie van dat Concilium, is besloten gheweest / dat men een Degebyer moet gelooven.

Dit Concilium, onder andere oorzaken is vergadert gheweest in het jaer 1439. om de Griecse kercken het Degebyer vzoet te maerken/ t'welcke t' selve ontkendent / ende ontkennet noch teghenwoordich: alhoewel hare Gheputeerden dat in het Concilium ghearoydrecht hebben/ op hope van hulpe teghens den Turk.

Endelich in het jaer onses Heeren Iesu Christi, het Concilium Tridentinum, gehouden tot Trente, een deels A°. 1545. 47. 51. 52. 62. en geep wticht 1563. den 4 dach Decembris, na langhe verwachtinge vande gezele Christenheyt/ dat men in het selve Concilio, een goede reformatie van verscheide dwalingen in de leere vande Christelike Religie soude maerken/ ende oprichten / ende dat men hoopten datse hare decreten niet den tuitsteene van de Verplige Schryfture souden herffenen ende verbetereren/ soo is alles contray geballen/ niet tegenstaende tot sulcken eynde aen het selve Concilium seer treffelike ende ernstige vermaningen van eenige Christelike Coningen/ Prinzen/ Vorsten/ ende Republiken zijn gedaen/ ende gheschreeven: Daer het was al vooz eē dooffmans deure. Want de vaders en dede daer omme te min/ noch te meer/ niet/ ghelickmen sien/ kan in den navolgende Canon/

Aengemerckt de Catholicke kercke, geleert sijnde door den Heyligen Gheest, ende door de Heylige Schryfture, ende oude leeringhe der Vaders inde Heylige Concilien, in dese alghemeyne Synodale Vergaderinge nu onlanx heeft besloten, datter een Veghevyer is, ende dar de zielen die daerinne werden ghehouden, door de gebeden der Geloovighen geholpen werden, en sonderlinghe door d'aengename Offerhande des Outaers: Soo beveelt daeromme het Heylige Synodus,

Wyderecksel:

Alle de Christen die vā het Degebyer hebben gheschreeven sijn in alles niet in een gheboelen.

Oock by alle Christenen niet geloofs noch aenghesotten.

Het Concilium van Florence alder eerst daer van een besluit gemaect. Eyndelich by onsen tyden het Concilium van Trente

Canon / Van het selve aengende het Degebyer.

In Catechismo ex decreto Concilii Tridentini in explicando ad inferos.

allen Bisschoppen, datse hen beneestigen te doen, dat de Leeringe vant Veghe-
vyer, geleert door de Heylighe Vaderen, ende de Heylighe Concilien, alomme
gepredict, geloofd, ende gehouden werde, van alle Geloovige Christenen.

Coste weder-
legginghe van
dese Canon.

1.

Hoe ongoddelijck / ende onchystelijck dese Canon (dat is / Regel) is / sal
een peghelijck zeer lichtelijck bemercken / en onderbinden die zuchtsins een
geoffent verstant heeft inde Heylige bibelsche Schryfture. Hier wert ver-
haelt dat de Catholijcke kercke door den Heyligen Geest, ende door de Hey-
lige Schryfture geleert is / datter een Weghebber is. Dit strijdt regelrechte
tegen de leeringe des Heylighen Gheests, begrepen inde Heylige Schryfture
des ouden ende nieuwen testamente. Daer wert oock verhaelt / dat de Ca-
tholijcke kercke geleert is wt de oude leeringe der Vaderen / datter een We-
ghebber is. Dese woorden en zijn de waerheyt niet gelijckformich. Want
wat aengaet de oude leeringe der Vaderen inde vier eersten reuwen / hebbe
ick ghenorch te bozen verhaelt / datse van alsulcke Weghebber / als hier ge-
stelt wert niet en hebben gheweten noch gheschreben / namelijk / van sulcke
supberinge door het vper / zijn beginsel terstont nemende / als de ziele wt het
lichaem is ghescheyden / ick hebbe verhaelt / ende wt hare schriften bewesen /
datse van een ander supberinge door het vper hebben ghesproken / ende ge-
schreben twelck wesen soude in den dach des laetsten oordels / daerinne na-
volgende den ouden kerckenleerarr Origenes die gheweest is in dese en meer
andere zeer quade dwalinghen.

Mat. 7. 13. 14

1.

Wel is waer / hebbe ick gesept / dat Augustinus, is geweest vant geboelen /
datter een Weghebber is / maer hoe seer ongestadich ende twijfelachtich hy
in sulcke meynunge gheweest is / ende daeromme daerop niet en is te staen /
hebbe ick wt zijn eggen schriften claerlick getoont / en bewesen. Ende hoe
hy ende andere Vaderen contrary geleert ende gheschreben hebben / datter
maer twee wegen zijn / na de leeringe Iesu Christi, d'eene leyvende tot het les-
ben / d'andere tot de verdoemenisse / sal in het navolgende derde deele in dese
materie / verclaert / ende aengewesen werden.

2.

Dat in het Canon / mentie wert ghemaectt vande Concilien, dat de Ca-
tholijcke kercke daer upt geleert is / datter een Weghebber is / sal nommers
meer bliicken / dat in eenighe Concilien, door het Concilium van Florence,
ende het Concilie van Trenten, yet sekers daer van is gedetermineert / ende
besloten.

Maer een
passagie in
de Schryfture
leerende / hoe
de gelovighen
den teghen de
afgestorven
behooren te
vraghen.

Datter gesept wert / dat de zielen / die daerinne werden gehouden door de
gebeden der geloovigen ghesolpen werden / en sonderlinge door d'ame-
gename offerhande des Outaers. Men hint inde geheele Heylige Schryf-
ture niet verhaelt / dat sulcx warachtich is. Wy hebben daerinne maer een
passagie / die ons onderwijst / hoe de Geloovigen haer behooren te vraghen
tegens hare doode / alwaer niet gesproken en is / noch van Weghebber / noch
van d'aengename offerhande des Outaers / noch van eenighe voorbiddinge /
noch van eenich wtrecken der zielen upt het Weghebber door Wullen en af-
laten. Siet de geheele Passagie / aldus leyvende.

Nu broeders, ick en wil niet dat ghy onwetende zijt van de gene die ontslapen
zijn,

zijn, op dat ghy niet bedroeft en zijt, gelijk de andere die geen hoope en hebben.
Want ist, dat wy gelooven, dat Christus gestorven, en opgeiaen is: Also sal oock
God die ghene, welke in Christo ontslapen zijn, met hem versamen &c. Int
ende des Capittels sept hy: So dan, vertroost malcanderen met dese woordē.

De Somme van dit Capittel is: dat de heplige Schryfture ghenoech-
saem zynde/ om ons ter zalicheyt te onderwijsen/ bejoozt dit verjcht af te
doen: namelick/ dat de voorbiddingen/ ende offeryanden voor de dooden/
daer inne niet geboden/ noch ingheset en sijn/ veel min/ datter een Vege-
bper is/ ende dat de zielen die daer inne werden gehouden/ door de gebede
der Gelovigen geholpen werden/ ende sonderlinge door d'aengename of-
ferhande des Dutuers/ van welcke zaerke ende hulpe de Vaders die in het
Concilio van Trent dese Canon gemaect/ ende ingestelt hebben/ niet een
bevel Gods/ ofte zyner hepligen Apostelen/ die door Gods Geest gespro-
ken/ ende geschreuen hebben/ daer over voortbrengen.

So vele zy gesproken van het tweede deele: in de afbeplinghe van dese
materie voorgestelt/ namelick/ waer wt het Pauselicke Vegebper sijn be-
ginsel/ ende oorspronck/ ende op wat fondament het selve inde Roomsche
kercke wert staende gehouden.

Ich sal nu by der hant nemen het derde deele/ waer inne verclaert ende
bewesen sal werden/ datter geen Vegebper en is na dit leven.

Aengaende het derde deele in dese materie/ sal dienē om te bewijsen dat:
ter geen Vegebper en is/ niet teghenstaende wt het voorgaende meer als
genoech zuler is bewesen. Euenwel/ op dat den goetwillige leser genoech
in alles mach gheschieden/ ende ten volle contentement mach hebben: ick
sal in dese materie dese ordye gebuycken.

1. Sal ick mijn bewijs nemen/ wt het oude Testament/ dat daer inne
van geen Vegebper eenich verhael en wert gedaē/ maer het selve wt bluf-
schet/ ommeftoot/ ende te niet doet.
2. Sal sulck bewesen werden wt het nieuwe Testament/ dat het selve
nergens en spreekt van een Vegebper.
3. Sal ick tegen het Vegebper verhalen zekere passagien upt de Oude
Doctoren der kercke.

Wat nu aengaet het oude Testament/ God heeft daer inne geordineert
sacrificien/ ende reyningen voor alle soorte van zonden/ ende van besmet-
tingen/ als tot de melaetscheyt/ ende bloetbloet/ item tot het aenroeren
van een doot mensche/ ende meer andere diergelijcke dinghen: maer men
vint daerinne nergens niet/ dat hy soude geordineert hebben eenige supbe-
ringe/ noch sacrificie/ noch voldoeninge/ noch voorbiddinghe voor de zie-
len die in het Vegebper waren.

De oude Heplige Patriarchen/ ende goede getrouwe Dienaers Gods/
Abraham, Isaac, Jacob, Ioseph, Moses, Aaron, Iosua, Samuel, David, &c. en
hebben niet begeert datmen voor haer soude bidden nae hare doot/ noch en
hebben voor geen menschen die gestorven waren gebede/ op dat God haer
upt het Vegebper soude trecken/ en verlossen. 't is waer/ dat zy hare doot

1. Thes. 3. 13.
Van Vege-
bper/ noch
van de mid-
delen om de
ziel daer upt
te verlossen/
en worde me-
niste in dese
passagie men-
te gemaecte.

De Vaders
van Trenten
hebben de
voors. Ca-
non gemaecte
tegen het be-
vel Gods/ en
zyne hepligen
Apostelen.

2. Ende
materie van
het Vegebper
datter gheue
en is.
3. Wederley
bewys.

1.
Wt het oude
Testament.

2.
Wt het nieu-
we Testaments

3.
Wt zekere
passagien van
de oude Doct-
oren.

1.
Wt het oude
Testament.
God en heeft
daer inne niet
geordineert
eenige supbe-
ringe/ noch
sacrificie/
noch voldoe-
ninge/ noch
voorbiddinge
voor de zielen

In het Bege-
bber wiesende
Exempelen
vande heylige
Patriacchen
leeren contra-
ry.
Genes. 50. 3.
Deut. 34. 8.

In het oude
ende in het
nieuwe Te-
stament / is es
geloobe van
zalich te wor-
den.
Albaer zijn de
gelovighe za-
lich gelovden
sonder Bege-
bber.
Ergo / woide
de Gelovigen
in het nieuwe
Testament
oock zalich
sonder Bege-
bber.
Schijfuerliche
beloffs.
Metz. 15. 11.
1. Cor. 10. 4.
Apoc. 13. 8.
Schijfuerliche
beloffen dat het
oude Testa-
ment datter
neen Bege-
bber is.
Eccl. 12. 7.

Genes. 9. 19.

Esa. 57. 1. 2.

den beclaechden / maer onder alle die rouwe / huplen / bassen / ghren tecken
van het Begebber / noch van voozbiddingen vooz de zielen der overledenen /
om haer upt dit bper te helpen. Doe groot gewest zy het weenen ende hup-
len over de doot van Jacob / ende van Moses / leestmen seer claerlick in het
oude Testament : maer om hare zielen dooz eenige voozbiddinghe / ofte sa-
crifice wt het Begebber te verlossen / men sal daer van niet een letter ghe-
schreben vinden. Oock en hebben de Hooge-Priesters vande wet / noyt af-
laten gegeven / noch versoek gedaen om dese bydende straffe te berrogtē /
ende die stofven / en sonderden gheen dieffen / ofte offerhanden / om hare
zielen upt dit bper te helpen / ende te verlossen.

Eerde aengesien de Christenen in het nieuwe Testament geen ander / ver-
schepden gelobe om vergevinge van hare zonden te vercrijgen / en heb-
ben / als Gods volck in het oude Testament ghehadt heeft / namelijk het
geloobe aē Iesum Christum die doe noch werde verwacht / ende nu zekkerlick
is gecomen : Item / datmen in het oude Testament van geen Begebber en
heeft weten te seggen : so volcht daer upt noot sakelick / ende ontweert / pro-
kelick / dat de Christenen in het nieuwe Testament oock niet gehouden en
zijn te gelooven / dat na dit leven een bper is waer inne zy van hare zonden
daerse geen genoechsame voldoeninge in dit leven vooz gedaen hebbe / sou-
den moeten gesupbert werden / eerse in den Hemel souden moghen comen.

Dat in het oude ende in het nieuwe testament een maniere / ende middel
is / om zalich te werden / betuycht de heylighe Apostel Petrus / als hy seyt :
Wy gelooven door de genade des Heeren Iesu zalich te worden / ghelijckerwijs zy
oock doen. Item / de heylighe Apostel Paulus : Sy hebbe alle den selven ge-
stelicken dranck gedroncken : want sy hebben ghedroncken van der geestelicker
steentorse diese navolchde / ende de steentorse was Christus.

Ende inde Openbaringe Ioannis staet geschreben : het Lam is gheslach-
tet van den beginne der werelt.

Datter geen Begebber in het oude Testament bekent is geweest / blycht
niet alleenlick wt het voozgaende nu verhaelt / maer sal t' selve oock bewij-
sen met schijfuerliche getuyghenissen.

Ecclesiastes ofte de Predicker zept : Het stof moet weder ter aerden comen / als
het geweest is : ende den Geest weder tot Gode / diefe heeft gegeven.

De Predicker verclaert hier met wtghedruckte woorden / hoe dattet met
de mensche ghesiet is / want hy sterft. Van het lichaem / seyt hy / dattet
weder tot aerde comen moet / gelyck God tot Adam heeft gesproken : Ghy
zijt aerde / ende sult tot aerde worden. Van de ziele / ofte Geest / seyt hy / datse
weder tot God comt / diefe heeft gegeven. Doozwaer / in dien de ziele we-
der tot God comt / dat is / inden Hemel / so en comtse niet in het Begebber /
om aldaer gepijnicht / ende getoymenteert te werden.

De Propheet Esaias spreekende vande doot der Rechtveerdighen / doct
zijn beclach daer van aldus :

Doch de Rechtveerdigen comt omme / ende daer en is niemant die het ter her-
ten neemt : ende heylige lieden werden wech geraept / ende niemant heeft achtinge
ghe

ghe daer op: want de rechtveerdighen worden wech geraept voor den onghelucke: Ende die oprechtich voor hem zelven gewandelt hebben, comen ten vrede, ende rusten in hare cameren.

Dit is een gedenckweerdige spreucke/ ons aenwysende/ ende leerende/ in wat plaetse de zielen vande rechtveerdighen na de doot comt: ten vrede / sept hy / dat is/ by God/ daer de zielen der menschen zijn inde ewige ruste/ ende vrede. Daeromme werdt de Hemel daer God almachtich inder hooghe/ ende in het heylighdom woont/ dat nieuwe Jerusalem/ ghenoeint/ dat is/ een ghesichte des vredes/ daer de Heere zijne vrede wtbeeyt als een water/ daer den eenen Sabbath/ dat is/ rustdach na den anderen comt/ daer de genen die hier goet hebben gewerckt/ pyns/ eere/ ende vrede hebben.

Esa. 57. 15.

Esa. 66. 12.

23.

Romm 2. 10.

Matth. 3. 8.

Soo gaen dan de rechtveerdighen/ dat is/ die in dit leven wt den geloofen aen Iesum Christum vruchten hebben gebzage/ die der bekeeringe weerdich sijn/ ten vrede.

Daeromme en heeft hy niet uptgesondert die in het Wegebper gaen: of te wat vrede ende ruste isser in een brandent vper.

Ick sal vooz het laetste getupgenisse wt het oude Testament hier by voegen seer troostelike sententie wt de mont des Heeren selve ghesproken vanden Propheet Ezechiël: So de boose hem (zept God) atkeert van alle zijne sonden, die hy bedreven sal hebben, ende dat hy alle mijne gheboden houde, ende dat hy gherechticheyt ende goet doe, hy sal leven, ende niet sterven. Ick en sal gheen gheheugenisse meer hebben van alle zijne boofheden.

Ezech. 18. 21

22.

God zept in dese woorzen/ dat hy gheen gheheugenisse meer wil hebben van onse zonden. Is het niet meer die te gedencke/ wannere men de strafte daer van in een so langh brandent vper doet gevoelen/ ende den Sondaer in egebaenkenisse te houden/ wt welke hy niet en sal of kan gaen/ vooz ende al eer hy vooz alle zijne zonden volcomeltich sal volbaen en betaelt hebben? Siet dan/ hoe Gods barmherticheyt regelrecht tegen het Wegebper is sijsdend.

Ick sal comen tot de getupgenissen genomen upt het nieuwe Testament/ ende den leser voozstellen/ hoe de selve het Wegebper omstooten/ ende gheheelich te niet maken.

2.
Getupgenisse
wt het nieuwe
Testament / teghen
het Wegebper
Matth. 3. 12.
Christus siet
maer twee
wegen vooz.

Christus Iesus onsen Salichmaecker/ ende opperste leermeester/ vande welke God onsen Hemelichen Vater wt den Hemel heeft gesproken/ ende getupgenisse gegheven/ seggende: Dese is mijn wel lieve Soone, inden welke ick mijn wel behagen genomen hebbe. Deselve stelt maer twee wegen voor, ofte tot den leven leydende, ofte tot der verdoemenisse afleydende. De woorde supden aldus: Gaet in door de enge poorte: want de poorte is wijt, ende den wech is breed, die tot der verdoemenisse afleyt: en vele zijnder, die door de selve ingaen. Want de poorte is enge, ende den wech is smal, die tot den leven leyt, ende luttel zijnder die hem vinden.

Ick hebbe dese woorzen te voozen ter plaetse daer sulcx nootich was/ wylloepich verclaert/ onnodich te comen tot merder verclaringhe: Alleenlick hebbe ickse hier wederom gestelt om te verthoonen op wat een cranch sonde

fondament het Pauselijke vper gefondeert/ende getimmerd is.

Van het We-
gebyer en
spreekt hy
niet.

De Soone Gods/de wyfheyt des Vaders/stelt maer twee wegen voor:
d'ene na den Hemel: d'andere na de Helle. Van het Wegebyer en spreekt
hy niet een woort. Segt my/ leser/ wie salmen meer gelooven / den Soone
Gods/ of de mensche der sonde / namelijk / de soone der berberffensse / wi
wiens winckel het Wegebyer is voortgecomen?

Maer twee
soorten der
menschen/
over d'welcke
int laetste ooz-
deel de senten-
cie sal gespro-
ken werden.

De selve Soone Gods verhalende het processe des laetsten oordeels/
stelt/ maer twee soorten van menschen / over welcke de sententie ghaen sal/
namelick/over de gebenedijden/ende over de vermaledijden. Hy seyt: Dese
sullen ghaen inde eeuwige pijn, ende de rechtveerdighe in dat eeuwige leven.

Mat. 25. 34.

Hier en wert van geen menschen verhaelt/die in het Wegebyer/ ofte eens-
ge middelpaetse zijn geweest/tusschen den Hemel/ende de Helle.

Mat. 16. 16.

Christus seyt: Die gelooven sal, en ghedoopt sal zijn, sal salich worden. Ende
die niet en sal geloofd hebben, sal verdoemt werden. In dese woorden en ver-
maent Christus int minste niet van eenich Wegebyer.

Mat. 16. 16.

Item. Wie in hem (Christum) ghelooft, die en wort niet verdoemt, maer die
niet en geloof, die is nu verdoemt. Waer blijft hier het Wegebyer?

Mat. 16. 16.

Item/ als Ioannes de dooper seyt: Wie inden Sone ghelooft, die heeft het
ewighe leven; ende wie den Sone ongehoorsaem is, die en sal het leven niet sien:
Maer den toorne Gods blijft op hem.

Mat. 16. 16.

Int minste en wert van het Wegebyer niet vermaent. Daer wert ver-
haelt/dat/wie inden Sone geloof/ het ewighe leven heeft: en vanden ghe-
nen die hem ongehoorsaem zijn/wert geseyt/dat hy het leue niet sien en sal/
ende dat den toorne Gods op hem blijft. Ergo en isser gheen Wegebyer.
Want wie na het seggen vande Romanisten/in het Wegebyer zijn/die zijn
daer op hope/als zy voor hare sonden ghenoch gedaen sullen hebben/dat zy
het leven noch sullen sien. Soo spreekt dan Ioannes maer van twee plaet-
sen/ namelijk/ van het ewighe leven /voor den ghenen die inden Sone ghe-
looven: ende vande ewighe verdoemenisse/voor den ghenen die in hem niet
en gelooven/ende op welken den toorne Gods blijft.

Mat. 16. 16.

Item desen hier toe de woorden Christi aldus spreekende: Voorwaer,
voorwaer segge ick u liden. Wie mijn woort hoort, ende ghelooft hem die my
gefounden heeft, die heeft het ewighe leven, ende en comt in de verdoemenisse
niet, maer is vanden doot doorgaen in het leven.

Mat. 16. 16.

Dit is een seer schoone/ ende een seer vaste ende sterke sprucke tegen het
Wegebyer/ want/ aengesien de geloovigen alrede het ewighe leven hebben/
ende niet inde verdoemenisse/ ofte in het gericht en comen/ soo en comen zy
niet in het Wegebyer: gemerckt de ghene die in het Wegebyer comen/ moet
ten voorhenen door een gericht daertoe veroordeelt zijn/ende hem opgelept
worden/ hoe lange hy inde tormenten des vper sal moeten wesen/ sulcs al-
les stryden te ghen de woorden Iesu Christi dypdelick / ja niet een dubbelde-
edt voor waerachtich verclarende / ende toefeggende/ dat de geloovige niet
en comt int gericht/ ofte verdoemenisse/ maer dat hy vande doot is door-
gegaen in het leven. Ergo/ niet in een vper daer hy langhe tijt eerst moet ge-
pynicht/

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

Mat. 16. 16.

vnicht/ende ghetoymentert werden.

Mer dierghelycke spreucken heeft de Sone Gods Iesus Christus gesproken/die het Begheper gantschelic wtbluschen/ende te niet maken: maer dese verhaelde zijn daertoe meer als ghenoechsaem/sullen daeromme gaen besien wat zijne Heplighe Apostelen daer van houden.

De Heplighe Apostel Paulus seyt: Wy dan gherecht veerdicht zijnde wt de gheloove, hebben vrede met God, door onsen Heere Iesum Christum.

Hier wt volget/indien wy vrede met God hebben/so en stotet hy den geloovighen na haren doot niet in het Begheper om hare zielen in het Begheper gepijnicht te werden.

Item hy seyt: Soo en is nu dan geen verdoemenisse den genen die in Christo Iesu zijn. Ende in het zelve Capittel. Wie sal de wtvercorene Gods beschuldige? God ist, die rechtveerdich maect. Wie is hy die verdoemt? Christus is voor ons gestorven,

Indien nu de wtvercoren Gods niet en werden beschuldicht/noch verdoemt: soo ist dan een groote vzeetheit ende ongerechtigheit den genen die Gods wtvercorene zijn/niet beschuldicht noch verdoemt zijnde/hare zielen na datse wt hare lichamen zijn geschepten/in het vper te wipen/ghelyck de Paulus gesinden de arme menschen soeken wijs te maken.

In het vijfde Cappittel wert vande Apostelen een zeer Heerliche spreuke voorgestelt tot vernietinge van het Begheper. Want, (seyt hy) ist dat wy vyanden zijnde, versoent zijn geworden met God, door den doot zijns Soons, so sullen wy versoent zijnde, veel meer behouden worden door zijn leven.

De Apostel seyt hier wtbrucelick/dat wy met God versoent zijn door de doot zijn Soons/en daeromme daer door versoent zijnde/dat wy door zijn leven veel meer behouden sullen werden. En gemerckt sulcs van niemant en kan teghensproken worden/soo waret een seer vzeemde ende verkerde maniere van doen/dat God de Hemelsche vader zijne geloovighen/ja zijne kinderen/met hem door zijnen lieven Soone versoent zijnde/na hare doot/hare zielen soude overgeven/om in het Begheper noch gestraft/ende ghevnicht te werden. Dozwaver het selve soude niet anders wesen/dan dat God soude vergeten hebben den vrede/en de versoeninghe die Christus voor de wtvercorene Gods met zijne dierbaren bloede/met God zijnen Hemelsche Vader heeft gemaect/ende verregghen.

Itē noch seyt d'selbe Apostel: Wy wetē, ist dat dit onse aertsche huys deses tabernakels gebroken wort, so hebben wy een timmeringhe van God, (namelick) een huys dat sonder handen ghemaect,ende ewich inde Hemelen is.

Wt dese woorden des Apostels mach een peghetick Christus mensche so een argument ende besuip maken/namelick: Indien/wanneer onse aertsche huys deses tabernakels wert ghebroken/dat is/als wy sterben/een timmeringhe van God/namelick een huys dat sonder handen gemaect en ewich inde Hemel is/verwachten: welverstaende/erflich na de doot/na der zielen/ende ten joncxten daghe met ziel ende lichaem: Soo volcht dan hier wt onwederprekelick/dat onse zielen wt hare lichamen verhuysende

De leerlinge der Apostelen tegen het Begheper. Roma. 5. 1.

Chetupstissen des Apostels Pauli. Roma. 8. 2. 33. 34.

Roma. 5. 28.

Neemte eer herten alle de troosteliche spreucken

2. Cor. 5. 2.

ſende niet en comen in het Beghevier/maer in het hups dat ſonder handen ghemaeckt is/dat is/inden Hemel.

Vermaninge.

Wreeſt dan/alle ghy goede Chriſtenen wel ghemoet ende getrooft: byreſt Godt/gheloofte aen Ieſum Chriſtum: Bewijſt u gheloofte met goede Gode byrichtighe wercken/bligſt daerinne volſtandich/ende laet haren alle breeſe vooz het Beghevier/wefende maer een gebichtſel/ende een pdele ſabel vā menſchen.

2. Cor. 10.

In dit ſelve Capittel ſeyt noch d'Apofteſ: Wy moeten alle openbaer worden voor den Richt-ſtoel Chriſti,op dat een yeghelick behale het ghene dat door het lichaem gheſchiet,na dat hy ghedaen heeft,het zy goet of quaet.

Heb. 9. 27.

Hier by voeghe ick de woorden des Apofteſ tot den brief tot den Hebreē/ met de voozgaende accordeende: Het is allen menſchē opgheleyt,eens te ſterven,ende daer nae het Oordeel.

Het Beghevier wert vanden Apofteſ vergheten / t'welch de Roomſche kercke ſeyt/dat tuſſchen de doot/ende het oordeel is. Want in alle de Heylighe Schryfture en ſullen wy niet binden/ dat van een ander oordeel na de doot gheſproken is/als vande laetſte ende alghemeen oordeel.

Ick ſal wt Paulo noch hier by voegen zyn eyghen wienſchinghe van plaetſe na zynen doot/ alſo ſpreckende: Ick beghere onbonden te werden, (dat is, te verſcheyden vanden lichame,) ende met Chriſto te welen.

D'apofteſ Ioannes ſeyt: Het bloet Ieſu Chriſti zyns Soons reynicht ons van alle ſonde.

Gelyckenisſe des Apofteſ, en Euangeliſt Ioannes. 1. Johan. 1. 7. Het bloet Ieſu Chriſti is het eenighe middel/waer door onſe ſonden wechen gheſuyvert en gereynicht.

Wt de openbaringhe Ioannis. Apoc. 14. 13.

Verclaringhe/ vande woorden die inde openbaringhe Ioannis ſtaet gheſchreven vā de ſalichens der geloofige regheſrecht ſtegende te ghen het Beghevier.

Gala. 3. 6.

Het deſe woorden leert d'Apofteſ Ioannes dat onſe ſonden zyn de heblettinghen/ ende vuytlicheden van onſe Sielen: Ende daer en zyn geen andere. Hy geeft daer by te kennen/het eenighe middel waer door wy menſche van de vuytlicheden onſer Sielen/dat is vande ſonden werden gheſuyvert/ende ghereynicht. Ende ala Ioannes ſulx ſeyt/ſo wil hy oock daer mede leeren/dat na der Sielen/ behalven de ſonden/ niet meer en is te repatighen. Daeromme oock gheen Beghevier meer.

Hier toe dient oock t'ghene inde openbaringhe Ioannis ſtaet gheſchreven: Ende (ſeyt Ioannes) ick hoorde een ſtemme wt den Hemel tot my ſeggen:

Schryft; Salich zyn de dooden die van nu voortaan inden Heere ſterven: Ia,den Gheest,ſeyt dit voor ſeker,want zy ruſten van haren arbeyt, en hare werken volghen haer na.

Het deſe woorden wert claerlick te kennen gegeben/dat de gene/ die in den Heere ſterven/ dat is/ inden gheloofte aen Ieſum Chriſtum, dat door de liefde crachtich is/ dat die zalich zyn. De Heylighe Geest en ſeyt niet/ datſe eerſt ſalich ſullen welen/dat is/inden Hemel comen/ſoo wanneer zy int Beghevier ſullen langhe tijt gheweest zyn ghepynicht/ ende ghetozmenteert: Och neen: De Gheest ſeyt/ datſe ſalich zyn: Ende datſe voozſeker ruſten van haren arbeyt/dat is/datſe de ewighe ruſte hebben die alleen inden Hemel is/ende niet in het Beghevier/alwaer/na de leere vande Roomſche kerkte niet dan oncuſte is/ dat is/ niet anders dan pyne/ ende toymenten in een Die

Hier dat veel heeter is/ ende brandt/ als alle het yper in dese weerelt/ wienst
pyn oock te boven gaet alle de pynen die men in dese werelt soude moghen
ipoen.

En cranche troost hoor alle menschen die inden Heere sterbē. Ick bid- Een cranche
troost.
de u leser/ wie ghy zyt/ geloofst sulcke fabulen/ en bodder pin int minste niet/ maer
geloofst wat de Geest des Heeren hoor seker seft/ namlck: dat de doo-
den/ die inden Heere sterben/ salich/ ende inden Hemel zyn/ alwaer zy rusten
van alle haren arhepdt/ crups/ dyck ende ipoen/ diese op dese werelt me-
nich suldelick hebben moeten ipoen.

Van de getuygenissen der Heiligen Apostelen/ waer mede het Veghevyer
wert gerazeert/ ende geheel wgebluschet/ sal ick nu comen tot schrif-
tuerlike exempelē/ namlck/ van persoonen die int Hemelsche Paradijs
terstont na hare doot zyn ontfanghen: maer geen exempel hebben wy in de
H. Schrifture/ van eenighe ziele/ die in het Veghevyer is gesonden.

De Oude Simeon hadde beloofte om in vrede versamelt te werden/ na dat
hy de Messias soude ghesten hebbe. Ergo/ is hy na de doot niet in het Ve-
ghevyer gecomen met zyn ziele. Schriftuerlike
ke exempelē
van persoonē
die int Hemel-
sche Paradijs
ontfangē pyn
terstont na
hare doot.
Luc. 2. 26. 29.
Simeon.
Luc. 16. 22.
Lazarus.

De ziele van Lazarus is door de Engelen in Abrahams schoot ghebragen/
alwaer hy getroost was/ terwyle de Rycheman inde Helle ghetozment eert
werde. Maer in ofc upt het Veghevyer te gaen/ wert van hem niet een let-
ter geschreuen.

De Apostel Paulus spreckende hoe het na zynen doot met hem soude gaē/
spreekt aldus: Ick worde geoffert, endede tijt mijner verscheydinge is na by.
Ick hebbe eenen goeden camp gecampt, den loop hebbe ick geeynt, ick
hebbe het geloove gehouden. Voort, soo is my de croone der rechtvee-
dicheyt wech geleyt, de welcke my te dien daghe gheven sal de Heere, die
een rechtveerdich Richter is: ende niet alleenlick my, maer oock allen die
zij neverschyninghe begheren. Paulus.
2. Timoth. 4.
6. 7. 8.

Wat machmen claerder ghetuygenisse hebben teghen het Veghevyer?
De Apostel seft hier/ dat hy na zynen doot niet en wachte op het Veghevyer/
ende daerna op de croone der rechtveerdicheyt: maer terstont na zyn doot/
dat hem deselve was wech ghelept/ ende niet alleen hem/ maer oock allen
die zijne berschyninghe begheren.

Iesus Christus seft tot de bekeerde Moordenær in zyn doot. Voorwaer segge
ick u: Heden sult ghy met my inden Paradijs wesen.

Dese Moordenær was een groot sondaer/ ende volbede de burgerlijcke
justitie hoor een moordt/ oft straetschenderpe/ ofte meer diergelijcke sonde:
de Heere beloofte hem noch tans wt genade/ dat Hemelsche Paradijs na zyn
nen doot. Hy en seft niet/ ghy moet eerst int Veghevyer comen/ ende daer
na/ als ghy daer ghenoch ghesupbert zult wesen/ voldaen hebbende hoor de
straffe van alle de sondeuwes levens/ soo suldy daerna by my in het Para-
dijs comen: maer hy seft/ heden, dat is/ soo geringhe ghy doot sult wesen/
sult ghy met my inden Paradijs wesen. Hy en eyscht gheen betalinge/ hen
28 b zyne

De bekeerde
Moordenær
met Jesu aen
het Cruyse
gaende.

zijne sonden tot genade eenmael vergeven hebbende / ende geschoot en gesien hebbende zijne opperste bekeeringhe / vande welcke ick meerder ende ooverbloedigher in dit tractaet op een ander plaetse hebbe gesproken.

Merckt/ende
het hier wel op
dat de bekeer-
de Moorde-
naer in het
hemellicke
Paradijs is
gecomen / son-
der te gaen in
het Begheper.

Ende wat aengaet het Begheper / segt my leser / indē datter een Begheper waert geweest / soude hy dat niet wel verdient hebben gehad / meer als penant anders : soude hem ons lieben Heer daertoe wel niet eerst hebben gewesen / ende daerinne genoech gesuybert zijnde / daerna belooft het ewige leven : Gantsch niemendal is van allen desen.

Hier wt volghet nu onwedersprekeltich / wanneer de sonde is vergheven (gelijck de selve den Moordenaer tot loutere genade was vergheven) dat men alsdan daeromme na dit leven niet en wort gheboet / noch ghestraft. Want / evenverre de Moordenaer die soo veel sonden hadde ghebaen doozijn geloove aen Iesum Christum terfont nader ziele in het Paradijs is gecomen ende overgebracht / sonder eenige holdoeninge daer voor in het Begheper te doen : tis bukten alle twijffel dat alle de gene die niet een oprecht berou / ende leet wesen van hare sonden inden ware geloove in Iesum Christum sterben / oock niet in eenighe Welsche pijn als het Begheper / en sullē comen / oock daeromme gheen Begheper na dit leven en han wesen.

Hier op segghen de Pauselicke Scribenten / dat dese Privilegie den goeden Moordenaer dat hy int Begheper niet en is gecomen / geotroepert ware / upt oorsake van de groothēit zijns gheloofs van zijn hope / van zijn liefde / pber / etc.

Tot antwoort / sal de goetwillighe leser weten / dat dese tegenweringhe / een enckele bespotttinghe is / namelick / te segghen / dat de beyringe om niet in t Begheper te comen / is een Privilegie desen Moordenaer belwesen / gemercht men in de geheele Schryfture niet een exempel en vindt van penant die in het Begheper geghar is :

De Privilegien zijn extraordinaris : maer alhier doet men ons voor Privilegie gelden / t welck ordinaris / ende in Gods woort is sonder uptsonderinghe.

Tis oock bzeembdt inde sake vanden Moordenaer / die de Heere Iesus het Paradijs heeft toegesep / ende belooft / dat men sept / dat sulcs geschiet doozbpondere Privilegie / gemercht / dat aengaende dat exempel / wert ghehandelt van Gods gerechtigheyt / welcke / (soo de Romanisten segghen) na de vergavinghe vande schult / wil / dat wy genoech sullen doen voor de straffe : Soo dan de gerechtigheyt Gods een mensche / te weten / de bekerde moordenaer heeft toegelaten in het Paradijs te gaen / sonder de genoechdoenende straffe van zijne sonden te dazghen / waeromme en sal die het selfe niet twee toelaten : ende soo aen twee / waeromme niet aen thien : ende soo aen thien / waeromme niet aen hondert / ofte aen duysent / esi also aen veel duysenden sonder getal :

Tot versterckinghe vande Privilegie / die de voorsz. genoemde Romanisten ons voorwerpen / tis waar / als te vooren verhaelt is / datse doozsake daer

van

De Pauselicke Scribenten seggen dat hy sulcs heeft becregen by Privilegie.

Wellaertinus de Purgat. lib. 1. Cap. 8. Privilegia paucorum non faciunt legem.

Weberleggen teghen alfulke Privilegie.

De Privilegien zijn extraordinaris : maer het exempel dat Iesus den bekeerden Moordenaer de sonde

bergeeft tot genade / esi al so het Paradijs belooft is ordinaris sonder tot sonderinghe iohel alle sondaers die hen bant beken bekeeren.

Oock oock niet teghen Gods gerechtigheyt.

bansegghen te wesen/ de grootheyt zijns gheloofs/ van zijn hope / van zijn liefde/ pener etc.

Hier op dient aengemerckt/ wannecr zy het gheloofe des Moordenaers verheffen/ datse daer mede bekennen/ sonder daer aen te ghedencken/ dat hy alden wy een vast vertrouwen in Iesum Christum hebben / soo en sullen wy in het Wegebper niet comen. Daer mede bekennen zy oock selfs / dat het geen dinc is tegens Gods gerechticheyt/ om niet up genade te vergeven/ ende sonder straffe van genoegdoening op te legghen/ even verre de Son- daer een vast gelofte ende hope heeft op den Sone Gods Iesum Christum.

Hier mede epndigende de getupghenissen genomen ende verhaelt wt het nieuwe Testament tegen het Wegebper/ ick sal nu by der hant nemen zekere getupghenissen ende passagien wt de oude Doctoren der kercke / mer pzo- testatie: dat ick de vadersen getupghenissen niet en allegere/ ofte verhael/ als oft de getupghenissen vande h. Schryfture die te voren ghesielt zijn/ niet en soude genoegh zijn om de waerheyt Gods te gelooven: gansch niet. Daer dewyle de Papisten haer tot allen tyden beroepen op de Patres, dat is / op de Vaders: soo hebbe ick tot voldoeninghe ende tot overschot / sommighe getupghenissen wt de boecken vande oude Leeraers (welcke zy Patres noemen) willen verhalen/ seer leeraertich ende troostelick wesende. De waerheyt nochtans/ welcke de goede Vaders gesept hebben/ geloven wy niet/ om dies wille dat sy t' gesept hebben: maer om dat het selbige ghevonden wert in Gods Heylich woort. Ick en neme haer niet voor Advocaten vande waerheyt/ maer de waerheyt is een Advocaet van hare woorden. Want Iesus Christus seyt/ dat hy geen ghetupghenisse vande menschen en soect: also en soecht zijn moort ghen menscheleke getupghenisse.

Als dan wesen een verhael wt de Vaders/ eer overtoelich / als noodich/ welcke wy gheben/ niet de nootzakelicheyt vande materie / maer de curi- eusheyt ofte sinclicheyt van sommighe menschen/ die de ooren openen/ als men sprecht van Origene, van Tertulliano, van Ambrosio, Augustino, en mer dier gelijcke oude Doctoren/ ofte leeraers der kercke.

Passagien vande oude Doctoren teghen het Wegebper.

Iustinus Martyr inde 75. questie seyt aldus: Nahet affscheyden der Sielen van het Lichaem, werr terstont onderscheyt gemaeckt van goeden ende van quaden: want zy zijn ghevoert door de Engelen in plaetsen die sy weerdich zijn: De Sielen vande goeden in het Paradijs, alwaer de conversatie ende t'ghesichte vande Enghelen is.

Epiphanius, in het 2. boeck vande letterps inde 9. letterpe/ welcke is vande Cathari, ofte Novarianen, seyt aldus: Inde toecomende

De Romane-
nen verhef-
fende het ghe-
loofe des
Moordenaers aen Je-
sum Christum /
bekennen on-
werende dat
de oegheze
geloovigen in
het Wegebper
niet en comen.

Getupghenisse
wt de oude
Doctoren te-
ghen het We-
gebper.

De selbige ghe-
loovende/ oock
dat het ghene
sy segghen in
Gods woort
woyt gebonde
Joan. 5. 34.

Passagien:

Iustinus Mar-
tyr. quest. 75

Epiphanius
lib. 2. Hetero-
doz. lib. 2.

werelt na de doot van den menſche, en is gheen hulpe meer van vaſten, niet meer beproevinghe van penitentie, geen wtdeelinghe meer van aelmoeffen. Het is als het koor, i^e welck niet meer bedorv^e en mach werden door de wint. De ſolders ſijn verſeghelt, de tijt is voleynt, de ſtrijt is volbracht, de ſteeckplaette is ledich, ende de Croonen ſijn ghegeven.

Mercht leſer/ deſe oude Leeraers ſept/ dat dit boozgaende alles geſchiedt iſ in het uptgaen van dit lichaem/ nae welcke uptganch/ de Romaniften ſware penitentie ſtellen/ ende vermeerderen de herdticheyt vande ſtrijt/ en vande tozimenten: ende ſtellen de croonen upt tot de uptganch van het Wegebper/ dat is te ſeggen/ veel honderden ende duſenden jaren/ oft minder na de doot.

Ambrosius lib.
2. contra
Gentes.

ARnobius/die geleefc heeft int jaer onſes Heeren Ieſu Chriſti 295. in het 2. boeck teghens de Heydenen/ ſpot met Plato/die vperighe Sibieren ſtelde/ in welcke hy verſekert/ dat de zielen gewentelt/ inghedupcht/ ende gebzant zijn.

Dit comt over een met het gene ich in het boozgaende geſeyt/ ende verdoelt hebbe/ namelijk/ dat het Wegebper is een Platoniſche/ ende Wirtliſche leere/ gelijk sulcx oock betuycht de oude Leeraer Auguſtinus/ in het 21. boeck vande ſtadt Gods/ Cap. 13.

Ambrosius.
de bono Mor.
eis.

Ambrosius heeft een ſeer excellent boeck gheſchreben/ aengaende het goet dat de doot ons aanbrenghet: welck anders niet en is als een wederlegginghe van het Wegebper vande Roomsche kercke.

Cap. 3.

Hy beſchrijft vande doot aldus in het 3. Cap. De doot is de verdelinge van Siele ende lichaem. Nu, wat maect deſe verdelinge anders, dan dat het lichaem hen ontbint, enderult, maer de Siele is in hare ruſte gheſtelt, ende is vry, welcke ſo die geloovich is, ſal met Chriſto ſijn.

Mercht Leſer/ wat deſe Outvader ſept: de ſiele is in hare ruſte geſtelt/ ende is hy/ welcke ſo die ghelooovich is/ ſal met Chriſto ſijn. Ergo/ is de ſiele hy/ ende in hare ruſte geſtelt/ ende falſe/ ſo zy geloovich is/ met Chriſto zijn/ te weten/ alſe wt het lichaem is ontbonden/ ſo en comt ſe niet inde pijn des Wegbpers: ende moet volgen/ datter geen Wegebper en is.

Cap. ultimo
de bono mor.
eis.

In het leſte Capititel van het zelve Capititel/ ſprekende van hem ſelbe/ ende van alle de ghene die aen Ieſum Chriſtum gheloooven/ ſeyt aldus: Wanneer die dach ſal ghecomen weſen, laet ons verſekert gaen tot Abraham onſen Vader, tot de vergaderinge der Heyligen, ende verſamelinghe der rechtveerdigen. Want wy ſullen tot onſe vaderen gaen: wy ſullen tot de leermeeſters van ons ghelooove gaen, op dat alhoewel onſe wercken ons gebreecken, het ghelooove ons te hulpe come: ende dat de erffeniſſe ons bewaert worde.

Verſamelinghe

In deſe woorden ſien wy claerſch dat Ambrosius van geen Wegebper en ver-

verhaelt: es op datme niet en soude meynen dat hy alleen vande hyplichste/ ende perfectste sprake/ namelijk/ van den gheuen/ die in dit leuen seer oprechtelick geleest ende gewandelt hebben sonder merckeliche opspraec van eenige groote/ ende leetliche sonden gedaen/ ende bedreuen te hebben: so doot hy daer hy tot troost van alsulche menschen die in dit leuen so onberispelick niet en hebben gheleest / ende door menscheliche swachheyt hen erghens in ontgaen ende gestruyckelt soudou moghen hebben: toch niet een hertelick leet wesen van de selve hare sonden/ ende niet een oprecht geloobe/aen Iesum Christum, haren toeblycht hebben genomen tot Gods ghenade ende barmherticheyt / daer op betrouwende vande vergheninghe haerer zonden: tot troost van sodanigen/ op datse niet en souden mogen comen tot enighe besperatie ende misnoedicheyt / soo seyt hy: euamli opera desint, dat is: al hoe wel dat de werken ons onbrecken: Ende weynich daer na seyt hy: dat sulcx toecomet alle die in God ghelooven: ende dat / wanneer de dach vande doot sal ghecomen wesen: op dat des Paus factoren ons de selve termijn niet achterwaert en trecken tot den uptganch van het Degevyer.

aber de lxxvj.
den Ambrosij.

Cyprianus in het Tractaet teghens Demetrianum op t'eynde seyt hy aldus: Wanneermen van hier ghescheyden is, daer en is gheen plaetse meer om boete te doen, geen vrucht, noch geen werckinge van volderinge. Soo ghy God bidt om vergevinge van uwe gebreken, versoeket, wanneer dat selfs soude zijn int afscheyden ende int eynde van dit tijdelick leuen. De vergevinghe sal u vergunt wesen als ghy belijdenisse sult doen, ende het heylsame pardoen is den gheloofigen geaccordeert door de goetheyt Gods, ende in de doot self passcermen tot de onsterflickheyt.

Cyprianus
contra Demetrianum.

Seght uwer Leser / wat mochte Cyprianus meer expresseliker segghen ten ophen het Degevyer?

In het Sermoent t'welck seer excellent is vande sterfelicshere / ende by hem ghebaen is tot troost van zijne toehoorders in een besmettelicke tijdt / spreekt aldus van den ghenen die van de besmettelicke ofte eenige andere sieckte sterben.

Idem in Ser.
mone de mort.
calitate.

Simeon, (seyt hy) heeft geseyt: Laet nu, Heer, uwen knecht in vrede &c. toonende ende protesterende, dat alsdan de dienaren Gods in vrede gaen, ende in een vrye, ende vreesamige ruste: wanneer wy ghetrocken zijnde vande dwaelwinden deses werelt, ankeren inde Haven vande ewighe rustplaetse: ende als dese doot te niet gedaen zijnde, wy inde onsterfelijckheyt gaen. Ende weynich daer na. God beloofte u int uytgaen van dese werelt de onsterflijckheyt, ende twijfelt ghy daer aen? dat is God niet te kennen.

Weynich daer na / en wil hy niet dat sy de overledenen broeders beuene / welck hy seyt / accertione dominica de seculo liberatos. Dat

is/ dat sy verloft sijn van dese werelt, hebbende God haer tot hem geroepen nec amitti, sed pramitti. **Wat is:** Dat sy niet verlooren en zijn, maer voorheen ghesonden: ende datmen daerom geen swarte cleederen en moet nemen, als onse vrienden witte rocken aentrecken.

Wenspraak
tot den leser.

Hoe kout/ leser, souden dese vertroostinghen wesen / by den genen die gelooben souden/ dat hare afghestorvene vrienden in een Veghevier ghestoementert sijn/ dat soo verschickelick is/ ende soo langhe duert: welcke niet geseyt en moghen sijn/ dat sy witte rocken aentrecken/ maer rode rocken/ wanneer zy sullen in sulcke langhe / en hoochende brandt geworpen wesen.

Item/ in het selve Sermoen seyt hy: Qualem te inuenerit deus cum vocat, talem iudicat. **Dat is:** Soodanich als God u vindt, wanneer hy u roept, soodanich sal hy u oordelen.

Cijrilus lib.
12, in Ioan.
Cap. 36.

Cijrilus Alexandrinus int 12. boeck over Ioannem Cap. 36. seyt aldus: De zielen der Heylighen wt het lichaem gescheiden zijnde, en zijn niet op der aerde, maer zijn in de handen van God haren Vader, Want Iesus Christus heeft zijn ziele in de handen zijnes Vaders overgegeven op dat het beginsel door haer ghedaen zijnde, wy een vaste hope van dit souden hebben, gheloovende vastelick, dat wy na de doot in de handen des Heeren sullen zijn, ende sullen eeuwelick een veel beter levē met Christo leven.

Gregorius Na-
zianzenus in
Epitaphio fa-
tri sui Cesari.

Gregorius Nazianzenus in het Epitaphio / dat is / graf schrift van zijn broeder Cesarius, seyt aldus: Ick geloove de woorden der wijzen, te weten, dat alle eerlicke ziele ende God liefhebbende, zijnde verloft vā dit lichaem dat haer aengehecht is, ende van hier ghescheiden zijnde, is geheel van stonden aen toegelaten, tot de nietinghe ende aenschouwinghe van 'geene dat sy verwacht, ende verheucht haer van een wonderbaerlijcke genuchte.

Hieronymus
in epist. ad mar-
cellam, & in
Epitaphio, de
Nepotiano.

Hieronijmus inden bries tot Marcella / aengaende de doot van Lea, ende in het graeffschrift van Nepotianus, seyt wtzuckelick / dat hare zielen de ewighe salicheyt alrede zijn genietende / ende dat sy ontfanghen sijn gheweest door de Thoor der Engelen/ ende volghen Iesum Christum.

Mem. Cap. 9.
ih am: Prop.

Deselve op het 9. Cap. van Amos, seyt aldus: Wanneer de ziele los gelaten zijnde van de banden des lichaems, de vryicheyt sal hebben, uyt oorfake van de subtielheyt, ofte lichticheyt van hare substantie, om te vliegghen waer sy wil, ofte oock waer sy ghedwonghen is te ghaen: of sy sal inde Helle gevoert werden, ofte sy sal inde Hemeliche plaetsen opgeheven werden.

Idem in Epist.
ad Gala. Cap. 6

Deselve / schrijvende over den bries tot den Galaten Cap. 6, seyt noch aldus: In dese regenwoordighe weerelt weten wy. dat wy d'een

van

van d'ander moghen geholpen werden, t'zy door ghebeden, t'zy door raedt: Maer wanneer wy sullen ghecomen zijn voor de Rechterstoel Christi, noch Iob, noch Daniel, noch Noe, en mogen voor niemant bidden, maer een yegelick sal zijn pack draghen.

Chrisostomus, schryfvende ober den Evangelist Mattheum/ inde 75. Homilie/ sept aldus: Soo wy nu niet en doen, t'gene wesen moet, wanneer wy daer gecomen sullen zijn, en sullen wy geen middel hebben om te voldoen.

Deselbe inde 22. Homilie tot het volck van Antiochien, Leest, (sept hy) de Schrifturen van den Salichmaker, ende leert, dat niemant ons en mach helpen, wanneer wy van hier scheiden,

Deselbe inde 2. homilie van Lazaro. Betaelt hier altmael, op dat ghy sonder quellagie dien rechterstoel siet. Dewijle wy hier zijn, hebbē wy schoone hope: maer soo haest wy gescheiden zijn, om aldaer te gaen soo en ist niet meer in onse macht penitentie te doē, noch uyt te wilschen ofte te repareren t'gene wy bedreven hebben.

Item in de 75 Homilie op het 23. Cap. Matth. sept hy / dat de boete na de doot onnut is/ min ofte meer/ als de wederijne niet na den doot en dient.

Item/ in de 8. Homilie/ op het 4. Cap. tot den Romeynen sept hy aldus: Alwaer genade is, daer is vergevinge, alwaer vergevinge is: daer en is geene straffinge: Nude straffe wech genomen zijnde, en de rechtveerdicheyt door t'geloove vercregen zijnde, soo en isser gheen verhin- deringhe, dat wy niet erfgenamen souden ghemaect wesen van dese be- loste, welcke door het geloove is.

Hy self in de 70. Homilie tot het volck van Antiochenen, sprekende van de wtbaerden / endet ghene men den dooden doet: vande toitsen / ende los- sanghen in hare wtbaerden / sept aldus: Wat beteekenen dese vlamme- Lampen anders, dan dat wy de kampvechters noodighen, na hare volbrachten crydt: ende dese lof sanghen anders/ dan dat wy God glorificeren/ en hem dancken / om dat hy de overledene ghecroont heeft: dat hy hem van alle smerten bevrijdt heeft / dat hy hem nu na hy houdt / hem van onse kerheft getrocken hebbende: soo zijn dit van alle handelingsen van blypschap.

Dese oude Leeraer Chrysostomus, sept hier wtduckelick / dat God de overledene gecroont heeft / dat hy hem van alle smerte bevrijdt heeft. Wat gemeynschap heeft crooninghe / ende beuyplinghe van smerten met het Wes- beuyper / alwaer / na t'geboelen van de Roomsche kercke niet anders en is dan pijn ende tormenten?

Ende also Chrysostomus een vande oude Gheleerde Doctoren wert gehou- den: ick vreeghē hier hy / dat wy hebben een eynde boeck teghen het Wes- beuyper / dat gehonden wert in Nilus, Bisschop van Thessalonica/ welck

Chrysosto- mus. Homil. 75. in matth.

Idem Homil. 22. ad populu- antiochenum.

Idem 2. Ho- mil de Lazaro. Idem. Homil. 75. in 23. Cap. Matth. Item in Cap. 4. Nef. Homil. 5.

In Cap. 4. ad Rom. Homil. 8.

Homil. 70. ad populu Antioch.

Apologia Coe- ptum contra Ignem Para- torum.

een Apologie dat is / een verantwoordinghe / is vande Grieksche kercken staende houdende datter geen Wegebper en is / dattet oock gantsch niet bes wesen en can werden. Noch hynden te dage de Grieksche, Russiche, Abyssinische, ende Armenische kercken en weten van dit vierde Weghebper niet te segghen / ghelyck ick sulcx oock in het tweede deele van den oorspronck en eerste beginsel des Wegheppers is by na het eynde in het byvoersel hebbe verhaelt ende aangewesen.

Chrysostomus
ende niet hem
andere oude
leeraren
schijnen in
sommighe
passagie door
het Weghebper
te doen / maer
sijn deselve
byzins van het
pauselijke
Weghebper.
Augustinus.

Wel is waer / dat dese Chrysostomus in sommighe van zijne boecken wel heeft centge passagien / die door het Weghebper schijnen te doen : maer moeten van een ander specie des Wegheppers verstaen werden / sodanich / te weten zijnde / als het supberende byper / inden dach des laetsen oordeels / van de welcke Origenes, Tertullianus, Lactantius, Ambrosius, Hilarius, Hieronymus, hare menschelike / onschrymatige impressien / optien / ende fantasien ghedaet hebben / gelijk sulcx te bozen ghenoechsaem / ende overbloedelyck is verhaelt / ende wt hare eppen schryften bewesen.

Derbygaende andere Doctoren / ick comt tot den Doctoor St. Augustijn / die ick hier alderleest stelle / om dies wille hy inde leeringe van het Weghebper seer onsecker / ende twyffelachtich is / d'een tijt het selve bekennende / d'ander tijt t selve ontkennende / ofte niet zeeckers daer van besluptende / alles oock te bozen claerlick door ghestelt zijnde.

Ich sal nu wt zijne boecken zeeckere passagien verhalen diennende teghen het Weghebper.

In lib. de vani
tate mundi,
c. 10. §. cap. 1.

In het boek hande pbelhept des werelts / seyt hy aldus : Weet dat , soo wanneer de Siele van het Lichaem scheyt, die is in een oogenblick gestelt int Paradys, om hare goede wercken : ofte van boven in den afgront der Hellen neder gestort, om hare zonden.

Idem,
lib. de Con-
solat. Agoro-
rum, serm. 2.
Cap. 1.
Idem,
lib. 4. Hypog.

Item / int 2. Sermoen hande vertroostinghe der dooden. De Siele seyt hy / is in het uytgaen door de Engelen ontfangen, ende in Abrahams schoot gheset, so zy gheloochich is, ofte inde kercker vande Hellsche gevanckenisse, soo zy zondaersse is.

By selve int 5. boeck hande Hypognoft. Het gelove der Catholijcken, ghesondeert op de Godlike authoriteyt : gelooft de eerste plaetse, welcke is het Coninckrijk der Hemelen, van welcke wtgesloten is, die niet ghedoopt en is : Ende het tweede, welck het Hellsche vyer is, alwaer alle afvallige, ende die van het ghelooove Iesu Christi vervreemt is, de straffinghe sal gevoelen. VVy sijn gantsche-lick onwetende van een derde plaetse, ende wy en vinden die niet inde Heylige Schrifture.

Neemt heminde Leser / doch acht op dese woorzen. Want t'ghene welck meest is aen te merken / dat is / dat Augustinus in dese plaetse staende hout / dat de ongedoopte kinderken / buypen het Coninckrijcke der Hemelen gesloten zijn / waer van hy dese consequentie treckt / dat nademael zy in het Paradys niet en zijn / soo zijn zy nootsakelick in de Helle / ende in het ewig getozment / om dies wille datter geen derde plaetse en is. Seker hy en soude soo straf nevens dese kinderken niet geweest zijn / so hy een andere lich-
tere

tere plaetse van straffe geweten hadde/ ofte veel toeter als het Doozburgh/
ofte het Degebyer.

In het 14. Sermoen/ van de woorden des Apostels/ noemt hy de rechte hant/ het Coninclycke Gods: ende de sincke hant de verdoemenisse niet den Dupbel: Voeght daer na daer hy: Daer en is gheen middelplaetse, waer ghy de kinderen moocht stellen. En een wepnich daer na. Nullum medium locum in Euangelio novimus. Dat is / wy en sien in het Euangelio gheen middel plaetse.

Augustinus.
De verbis
Apostoli Ser-
mon, 14.

Int 18. Sermoen bestraft hy de ghene/ die haer tot het quaet berooyde-
vende/ ende veel toeghebeide/ evenwel eenighe hope hadden: Dat die ghene
(sept hy) welcke sodanich is, kiese waer hy wonen wil, dewyle het noch tijt is,
om hem te moghen veranderen: Want daer zyn twee woningen: D'een in het
eeuwighe Rijk, d'ander in het eeuwighe Vier.

Sermone 18.

In het 232. Sermoen/ welck is teghens de dronckenschap / sept hy al-
dus: Dat niemant hen selvē bedriegē, mijn Broeders: Want daer zyn twee plaet-
sen, ende gheen derde. De ghene die niet verdient en heeft met Christo te regne-
ten, sal sonder twijfel met den Duyvel verloren gaen.

Sermo, 232.
contra Ebrie-
tatem.

Item/ in het boeck vande verdiensten der sonden / ende der selvighe ver-
ghevingshe. Cap. 18. sept aldus:

Lib. de meritis
peccatorum,
Cap. 18.

Daer en is gheen middel plaetse, in maniere, dat de ghene welcke niet en woont
met Christo Iesu: En mach nergens anders zyn, als met den Duyvel.

Epist. 80. ad
Helichium.

Inde 80. byes/ die aen Helichium van hem is gheschreven/ staet aldus:
Inde selfde staet, dat so de laetste dach van het leven yemant sal vinden, inde selfde
staet sal de loncxste dach van de werelt hem in nemen: Want sodanich als een ye-
gelijck in dien dach sterft, sodanich sal hy in dien dach gheoordeelt werden.

Ende inde 5. Homilie/ vande vijftich Homilien/ sept hy aldus: Laet ons
overeencomen met Gods woort, devvyle vvy in dit leven zyn: Om dielwille, dat
so vvanneer vvy van dese Werelt ghescheyden zyn, so en sal daer gheen berouvv,
noch genoechdoeninge meer wesen, daer rekeert alken de Rechter, de Sergeant,
ende ghevanckenisse.

Homil. 5.
quingquaginta.
Homilia. 5. 11.

Item/ in het 37. Sermoen vande woorden des Heeren/ sept hy aldus:
Iesus Christus op hem nemende de straffe, ende niet de schult, heeft de schult ende
straffe te niet ghedaen.

Sermo, 37. de
verbis Domi-
ni.

In dese woorden stoot de oude kercke-leeraer om verre het eenige fon-
dament vā het Degebyer. Want de Roomsche kercke leert/ dat Iesus Chri-
stus ons wel vvy ghemaecht/ ende verlost heeft van alle de schult onser son-
den/ maer niet van alle de straffe.

Merckt.

Seer beinnide leser / ghy hebt wt de boecken van S. Augustijn nu soms
wighe treffeliche passagien horen verhalen / sprekende teghen het Dege-
byer: Ich bidde u l. neemt dese passagien ende Sententien vande selve
Doctoor der kercke aen hoor een vaste resolutie teghen het Degebyer/ als
acorderende met de Venlyghe Schifsture/ teghen een twijffelinghe die hy
sontijts gehad heeft/ als te bozen wt zyne boecken is aangewesen: name-
lick/ of na dit leven eenich tydelick toyment ware/ en een superende viere.

Siet hier van
in het 2. deele/
alwaer ghe-

handelt wort
handen oop-
spionck / ende
eerste beginsel
des Weghe-
wies.

Tot noch toe is wt de Heylighe Schryfture des ouden ende des nieuwen Testament / ende wt sekerer passagien gheuomen wt de boecken vande ouden Doctoren der kercke bewesen / datter gheen Weghevier en is.

Tot besluit van dit derde stuck datter gheen Weghevier en is / ende dat men t' selve niet gheen wtgebluchte clare Schryf- uere en kan bewijfen / kan men oock sien inde boecke vande Leeraers en voorstanders vande Roomsche kercke : Wel doense hare wterste beste daer toe / maer t' gene bundich / vast / ende seker behoort te wese. / en wort daerinne niet vernomen ghelijck sulcx in het vierte deele van dese materie sal vertoont ende bewesen werden. Sal daeromme o ier treden tot het selve / waerinne de Schryfuer plaetsen ende sommighe andere redenen / ende argumenten sullē verhaelt ende wederleert werden / die de Pausgesinden tot bewijs vā haer erdichte Weghevier misbruycken.

4. Deele /
wederlegginghe
van de
Schryfuer
plaetsen wie
de Pausgesin-
den mis-
bruycken tot
bewijs van
haer erdichte
Weghevier.

4. Deele vvesende een vvederlegginghe vande Schryfuer-plaetsen, ende sommighe andere redenen, ende argumenten, die de Pausgesinden misbruycken, tot bevijs van haer erdichte Weghevier.

Passagien wt het oude Testament.

Passagien
tot het oude
Testament
weet princip-
lick voortge-
brachte / de
plaetse 2:
Machabeen.
12. Cap. vers.
42. 43. 44. 45
46. 47.

Wt het gheheele oude Testament de Romanisten gheen bundighe Schryfuer plaetse kunnende by brengen tot bewijs / en voortant van haer Weghevier / yn nemen haren toeblycht tot de plaetse wt het 2. boeck der Machabeen. Cap. 12. Alwaer gheschreven staet / dat Iudas twee duysent Dracmas silvers na Jerusalem ten sondeoffer heeft gesonden / om voor den ghenen die inden slach doot ghebleven waren / te offeren / ende te hiddē. Ende de Text seyt : So isst eene goede ende Heylighe meeninghe gheweest : Daeromme heeft hy oock voor dese dooden ghebeden, op dat hem de sonde vergeven worde.

Antwoort te-
gen dese plaet-
se.

De Pausgesinden trecken dese plaetse als met den hare dzingende / en passende de selve tot het Weghevier : Ende ghelijck Iudas heeft ghebeden voor dese dooden / yn segghen dat men alsoo oock v oot de Sielen vande afghestorvene menschen / die in het Weghevier yn / moet hiddē / aelmoessen gheuen / missen doen / etc. Om haer daer mede wt het Weghevier te helpen / ende te verlossen. Den Christelicken leser sal hier / op teghen den ghenen die hem dese plaetse soude moghen vooywerpen / tot een antwoort dienen / als volcht.

1. Dat

1. Dat dit boeck niet en is Canonijck/maer Apocrypph / ende datmen daaromme daer wt niet en ha bewysen de leringe des waerachtigen Christelicken gheloofs.

2. D'argument/ofte de bewysredene/die de Papisten hier wt nemē/om het Weghevyer te bewysen / gaet niet vast: Want/dese passagie die zy wt 2. Capittel nemen / wel overwoghen zijnde / men sal bevinden / datje het Weghevyer gantsch contrair is.

De Auteurs deses boecks verhaelt / dat Judas twee duysent dragmas silbers na Ierusalem ten sont offer sendende / dacht aen de verrijnisse: selfs seyt hy/ dat het anders te verreefs ware geweest/ ende een dwaes heyt vooz de dooden te bidden: waer upt blycke/dat de Auteur noot en heeft gedacht/ dat Judas badt om de zielen upt het Weghevyer te verlossen: maer hy badt / dat de zonde vooz haer bedzeven / hen de verrijnisse niet en belettede in glorie/ ende tot zalicheyt.

De zonde die de verflaghene inden slach hadden bedzeven/was dese/dat Judas, ende zyn volck na den slach comende / om de lichamen van hare verflagene luyden ewech te nemen/ ende die te begraven/ onder hare cleederen gebonden zyn dingen / welcke de Afgoden geheplicht waren / die in Iamnia waren/ een sake inde wet verboden. Alsoen keerden sy haer om te bidden/ ende versochten/ op dat de zonde/ die gedaen was/ mochte vergheuen werden/ ende dat de zonde van sommigen / den toozn Gods over het volck niet en soude trecken/ gelijk in diergeijcke sake de sonde van Achan, de nederlaghe van het Israelytsche volck veroorzacht hadde.

3. Men kan oock niet goede reden segghen / dat t'ghene alhier te wesen/ int 2. boeck der Machabeen Cap. 12. staet gheschreven / een ybel fabel / ende versterkinghe is: ghemerckt Iosephus de geschiedenissen van Judas Machabeus heeft beschreven seer pertinentelick/ in het 12. bande Joodsche outen/ geheel geen mentie van dese offerhande ghemaect heeft.

In het eerste boeck bande Machabeen, wert dese neersaech oock verhaelt/ ende beschreven/maer hier van niemendalle.

4. Ofte inden Judas dit gedaen heeft / t'is geweest teghen Gods woort / t'welck int minste niet eens leert / datmen vooz de dooden sal bidden/ ende daaromme sulc sal ghedaen hebben/ meer de Heydensche maniere/ ende superstitie navolghende/ als de Heplighe Schrifture.

5. D'auther van dit boeck begeert int eynde van dit tweede boeck/ datmen hem ten besten wil houden/ ende toe geven / t'gene hy al te secht / ende niet sieffeltick / ofte wel soude moghen gheschreven hebben. Ende aenghefien/ de Heplighe Gheest sprekende vooz den mont der Prophten / ende Apostelen / dese maniere van spreken nemmermeer en ghebruyckt / om hem vooz den menschen te ontschuldighen / daer wt kunnen oock lichte-lick mercken/ dat dit boeck vooz zyn ingebinghe niet en is gheschreven.

1.

2.

Josue, Cap. 7

Iosephus lib.
12. antiq.
Iuda.
1. Mach. 5.
60.

4.

Cap. 13. 39.

5.

Passagien
wt het nieu-
we Testa-
ment, die
de Roma-
nisten mis-
bruycken
tot voor-
stant van
haer Vege-
vyer.

I.

Mat. 12. 31.
32.

Passagien wt het nieuwe Testament/die
de Romanisten misbruycken tot bewijs/ende
voorstant van t'Vegebyer.

TEn eersten / misbruycken sy de woorden Iesu Christi, by Mat-
theum, aldus luydende: Hieromme segghe ick u, dat alle sonden
ende lasteringen sullen den menschen vergeven worden: Maer de laste-
ringen teghen den Gheest, sal den menschen niet vergeven worden.
Ende soo wie sprecken sal teghen den Soon des menschen, het sal hem
vergeven worden. Maer soo wie sprecken sal teghen den Heylighen
Gheest, het en sal hem niet vergeven worden, noch in dese werelt, noch
inde toecomende.

Hier wt maken se dit besuyt: Namelick / datter sommighe zonden in dese
se werelt / sommighe inde toecomende werelt vergeven werden / te weten /
in het Weghebyer.

Antwoort.

Antvvoort.

Christus Iesus wil leeren / dat alle lasteringen ende blasphemien teghen
den Heplighen Gheest / den menschen in ewichheit niet en sullen vergeven
worden.

Mat. 3. 29.

Dat dit de rechte siene / ende meyninge is geweest / werdt by den Euang-
gelist Marcum claerlick wtghebruycht. Wie (seyt Christus) den Heylighen
Gheest sal lasteren, die sal gheen vergevinghe hebben inder ewichheit: maer sal
der ewighe verdooemenisse schuldich zijn.

T'ghene van by Mattheum staet: Het en sal hem niet vergeven worden,
noch in deser werelt, noch inde toecomende: is eben soo veel / als het en sal
hem nemmermeer vergeven werden. Want het ghene / noch in dese / noch
inde toecomende werelt wert vergeven / dat en wert nemmermeer verge-
ven: Ende wederom insghelijcks het tegendael: dat nemmermeer en wert
vergeven / dat en wert noch in dese / noch inde toecomende werelt verge-
ven.

2.

2. Cor. 3. 11.
32. 23. 14. 15.

Ten tweeden / misbruycken sy de passagie / op welke sy meest staen / ge-
nomen upt den 1. byscef Pauli, gheschreven tot de ghemeypnte van Corinthen,
aenhet 3. Capittel. Niemand en mach een ander fondament leggen, als
t'ghene dat gheleyt is, welck is Iesus Christus. Soo yemant op dit fonda-
ment bouwet, Gout, Silver, costelijcke ghesteenten, hout, hoy, stoppe-
len: eens yeghelijcx werck sal gheopenbaert werden: want de dach sal
t'ondecken. Dewijle het door het vyer sal gheopenbaert werden: ende
het vyer sal beproeven, hoedanich een yeghelijcks werck wesen sal, soo
yemants werck, die daer op ghebouwet sal hebben, blijft, die sal daer van
loon

loon ontfanghen. So yemants werck brant, hy sal daer verlies van doen : maer hy sal behouden zyn, so veel hemaengaet, nochtans alsoo, als door het Vyer.

Deze getuygentissen des H. Apostels trecken de Romanisten op haer Veghevyer. Daer indien wy aenmercken den sin ende verstant des H. Apostels / soo is hier niet een woort / daermede sy haer Veghevyer souden comen bevestighen / maer strydt daer gheset teghen.

Een cozte / ende grondelicke verclaringe over de boozghestelde woorden Pauli, dienende den Leser tot een Antwoort teghen den ghenen die daer wt willen bewyssen / datmen na dit leven / eermen inden Hemel kan comen / door het Wyper moet beproeft / ende gesupert werden.

De Heylighe Apostel Paulus en spreekt hier niet van de sonden des leuens / dat die hiernamaels in het Wyper moeten beproeft / ende gesupert werden / maer hy spreekt / als men den text wel grontlick in siet / van de leeringe des geloofs / die alleen op Iesum Christum moet gefondeert werden / die hy vergelijckt by Gout / silver / en costelycke steenen : maer pdele menschelike leeringhe / ende de leeringhe Christi niet gelijck / mitich / vergeelijckt hy by hout / hop / ende stoppelen : ende verclaert wyders / dat hoedaenich een pegelijcks werck is / het wyper sal beproeben : by het wyper verstaende de beproebinge ende ondersoeckinge des Heylighen Gheests, die een pegelijck Leeraers werck sal beproeben ende ondersoecken. Want ghelijckerwijs het wyper / hout / hop / ende stoppelen verbrant / ende verkeert : Also moet alle de pdele ende menschelike leeringe die neffens de leeringe Iesu Christi, ende sijner Apostelen mede ingehoert / ende inde kercke geplant is / verkeert / ende verbrant werden door het wyper des Heylighen Gheests, wanneerse door het onbedierchelicke woort gods wert ondersocht ende beproeft / soo nochtans / dat hoe wel het werck verbrant / dat is de pdele / menschelike Leere mede op ghettimmert op den grontsteen Iesum Christum, als een roock verbrant / en te niet ghaet : sy nochtans / te weten de Herders / als Ruthens ende werckmannen vande selve Leere / behouden / ende salich sullen werden : nochtans alsoo / als door wyper : te weten / dat hare leere door het wyper des Heylighen Gheests, als wesende het rechte examen / ende odersoekinge / beproeft / ende gesupert zijnde God hare onwetenheyt / en menschelike dwaalinghe (die d' Apostel by hout / hop / ende stoppelen vergelijckt) genadelick sal vergheven door zijne groote ghenade / ende vaderlike barmherticheyt / door de welcke sy ghelijck het gout door het wyper / sullen ghelouter / gesupert ende gereynicht werden. Door sake is / datse Iesum Christum gehoude hebben booz het eenighe fundament haerder salicheyt : maer daer van bespden wat geweken zyn / daerop ghettimmert hebbende hout / hop / stoppe-

Antwoort,
ende verclaringhe over de woort des H. Apostels Pauli.
D' Apostel sielt in zijne verhaelde woorden een onderschept der dienaren Christi.
Item verstaet datter zyn verheyt. De arbeiders de welcke op Iesum Christum wesen de rechte fondament / bouwen sommige gorde en costelicks / sommige stinne / en verderfelicke maten.
Door hout / silver / en costelike steenen / worden verstaen de supderleeraers die Iesum / Christum reyn leeren / ende alle menschelike instellingen.
Door hout / hop / en stoppelen verstaet hy de leeraers / welcke wel Christum verdrachten / by zinnen ist / maer onderscheiden noch de werelike Ceremonien des wets / welcke door Christum erande hadde.

Hier onder
zijn begrepen
alle leeraers/
messena de tre-
re Christi ge-
boden der in-
schen volghen
ende leeren.
De leere Jesu
Christi pro-
beert ende be-
proeft eens
pegelicken
werck hoeda-
nich t selve zo
germinert op
dit geleide
fondament.
Het eynde al-
ler mensche-
he Ceremonie
geboden/ende
insettinghen/
insettinghen/
insettinghen al-
ler mensche-
he leeninghen/
is dat de selve
werden ber-
zandt door
het wyer des
Heylighen
Gheestes.
Ende alsoo is
de moete leere
ende arbeyt
van alreike
leeraers te
vergeefse/ende
verloren.
De personen
dat is/de le-
raers/cil die
haer gebolche
hebben sullen
niet verloren
gaen noch ver-
doemt werde
gehouden heb-
bende Jesum
Christum
hoor het eeni-
ge fundament
haerder salu-
teyt.

3.
Passagie.

ken/dat is/hare eygen menscheleke leeringen/het menscheleke swaerheit/
ende onverstant/die God haer vergehen/ende niet tot verdoemnisse en
sal toerckenen in Christo Iesu onsen Heere/ende Salichmaker.

Dit is de rechte sinne/en verstant vande woorde
des H. Apostel Pauli, niet tegenstaende verscheyden
andere berclaringen daerop eerints zijn ghemaect/
ooch mede supdens daechs deselbe worden van ande-
re Scribenten tot een ander sinne ende meyninge ge-
bzuysit souden moghen werden.

Tot de Passagie voor verhaelt/ende berclaert voeghen de Pauselijcke
Scribenten noch dese navolghende daer by: d'Apostel Paulus tot den
Philippensen, Cap. 2. seyt aldus: Op dat inde name Iesu Christi alle knye
buyghe, van den ghenen die inden Hemel zijn, ende die op de aerde zijn, ende
onder de aerde.

Maet dese Passagie blasen sy dit ingeheelde wyer noch meerder op/ende
seggen/ dat die welcke inden Hemel zijn/ dat zijn de Heyligen Gods inden
Hemel: die ghene welcke op d'aerde zijn/dat zijn de menschen die leven: die
ghene welcke onder de aerde zijn/ dat zijn de zielen die int Weghever ghe-
toymenteert werden.

Nu om te bewijfen/ dat de ghene welcke onder de aerde zijn/ de duphelen
niet en zijn/soo persen sy dese woorden/van de knye te buygen. Sy segghen
van/dat de duphelen de knyen niet en buyghen voor God/ende hem niet en
pyssen: want de knye te buyghen/ende te pyssen/bryngt een getwillige on-
derwerptughe ende onderdancheyt mede.

Ergo/maken sy een besluyt hieruyt seggende: nadsen de duphelen inden
name/Iesu Christi hare knyen niet en buyghen onder de aerde/ende dat se hem
Christo Iesu niet en onderwerpen met een ghewillige onderwerptughe/ende
onderdancheyt/soo moet volghen dat dese plaetse moet verstaen werden
van zielen wesende in het Weghever/het welcke/segghen sy nu/onder de
aerde is.

Seer wel comyt dan dese Passagie te pas den genen/die daer staende hou-
den/dat het Weghever onder der aerde is: want den gheuen die nat schyp-
ven van den Paus Gregorius, Alcuinus, ende Petrus Damianus, het Weghe-
ver stellen/als te voogen verhaelt is/in de Wadstoben/in Sibieren/in het
ps/inde windt/onder de bladeren/is dese Passagie onnut/ende niet diendes-
lick/niet teghenstaende sommighe schypven/dat de kercke niet bestoten en
heeft van de plaetse waer het Weghever is.

Maer dit alles passerende/laet ons comen tot een rechte antwoort ende
berclaringe wt den Apostel selve/die dit verschild hoemen dese passagie rechte
verstaen sal/elwerchneemt: Want als d'Apostel Paulus seyt: Op dat alle
knye buyghe van den ghenen die op aerden zijn: Soo verstaet sy claerlijck
alle

alle menschen / soo goeden als quaden. Waer wt blyckt / dat de knye te bupghen in dese plaetse niet en beteeckent ghewillichghofte / religieu- selick dienen / met de wterlicke knyen te bupghen / ofte eenige andere wter- liche eere ende reberente te toonen / ende te bewyisen / als de name Iesu Christi ghenoeemt werde / gauwisch niet. Maar de knyen te bupghen / be- teekent hier alleen / onderwoorpen te zijn : ofte indien dese rechte vercla- ringhe niet aenemen / zy sullen moeten segghen / dat oock de boose men- schen Iesu Christo goetwillichghick dienen. Want dat volcht noot sakelich / wt de woorden / alle knye.

Als d' Apostel dan syzeckt in dese plaetse / dat alle knye buyghe inde name Iesu Christi. Hy wil zulk zulk geduyt ende verstaen hebben vande opper- ste heerschappye Iesu Christo van God zijnen Hemelschen Vader gheghe- ven over alle Creaturen : alsoo oock van over de boose menschen / ende oock over de Duyvelen / welcke ghedwonghen sijn gheweest / ende sijn geduyt- en Iesu Christo eere te gheben.

Dese verclaringhe volcht selve wt de nabolghende woorden vande sel- den text / als Paulus seyt : Ende dat alle tonge belijde, dat Iesus Christus de Hee- re zy, ter eeren Gods des Vaders. Het woort Heere, hynghet heerschappye me- de / ende deselve werdt daer onder begrepen.

Dese verclaringhe comt over een met een ander passagie van den selven Apostel / genomen upt den Propheet Esaia. Cap. 45. alwaer dit woort van de knye te bupghen / claerlijck wtgelept is : Want in het veertziende Capit- tel des briefts tot den Romeynen, syzeckt hy alsoo van het laetste oordeel. Wy zullen alle verschijnen voor den Rechterstoel Iesu Christi : want daer is ghe- schreven : Ick leve (spreect de Heere) dat alle knye voor my zal buygghen, ende alle tonghe sal lof gheven.

In dese plaetse neemt Paulus, hoor den Rechterstoel Iesu Christi te ver- schijnen / hoor een dinc / als de knye hoor God te bupghen. De boose men- schen dan / ende de Duyvelen sullen de knye bupghen / dewyle zy daer ver- schijnen sullen / ende sullen ghedwonghen zijn de rechtveerdicheyt Gods in- her laetste oordeel over hen lieden te bekennen.

Hier hebt ghy bemide leser / een oprechte verclaringhe over de woorden des Apostels / die de Romanisten tot dooztant van haer weghever mis- bruycken. Hierentusschen wil ich u ghewatichout hebbe om niet bedoo- gen te werden / dat ghy niet en moet meynen / dat dooz de naem Iesus / Pau- lus in dese passagie verstaet het woort van Iesus : gmerckt / dat de schryf- ture dooz de naem van God / ghemeenlick sijn authoriteyt verstaet / zijne glorie / sijn ghewelt / sijn macht. Alsoo segghen wy : Onse hulpe zy inde na- me Gods, &c. Ende uwe naem werde geheylight. Item ghelich David sprack tot den Philisteen : Ick come tegens u inde name des Heeren Zebaoth.

In desen sinne eeren wy den naem van Iesus : niet die vyf letteren / ofte de twee wtgesproke syllaben / gelijk sommige gewoon sijn te doe / so gerin- ge als sy den naem Iesu hoorzen noemen / datse alsdan haren hoet afneem / ofte hare knye bupge. De eere die de naem Iesu toecomt / en is int wterlic niet.

Philip. 2. 10.
De woorden /
van de knye te
bupghen wer-
den gheveert.
Een valsche
besuyt.
Het woort te-
ghen dese
passagie van
den Apostel
selve.

De knyen te
bupghen be-
teekent in
dese plaetse /
de opperste
heerschappye
Iesu Christi.

Blijckende
tot den text
selve.
Luc. 8. 27.
28.

Philip. 2. 10.
Esa. 45. 22.
Rom. 14. 12.
II.

I. Barn. 7.
45.
Hys buppe-
van de naem
Iesus.

Mat. 15. 16.
Joan. 11. 27.
Joan. 1. 1. 14.
1. Joan. 5. 20
Joan. 4. 23.
Joan. 5.

ghelegghen / maer in het innerlick : namelick / dat wy hem kennen / dat hy is Christus de Sone des lebendighen Gods / waerachtich God / ende waerachtich mensche / ende dat wy hem eeren / ghelgck wy den Vader eeren ende aenbidden inden Gheest / ende waerheyt. Hierentusſſchen noch tans / en wil ich niet verwerpen / noch tegghenspreken de wterliche / ende lichamelicke eerbiedinghe / ende reberentie die men de hooge Majesteit Gods / ende den naem Iesu bedijft / als met zijn knyen daer hoor te bukken / op zgne knyen / ende met ghebouwen handen God / ende Iesum den Soone Gods te aenbidden : Item / so yemant zijn hoet afneemt hoor ende van Iesu spreken / wy binden ende houden dat niet quaet / maer goet te wesen / mits conditie / dat het zy / ende gheschiede sonder superſtitie.

4. Passagie.

Ten vierden en moet oock hier niet achtergelaten werden noch een passagie / die de Romanisten als een swebestock ghebruycken ende aenſteeken om haer Begehrer brandende te houden.

Apoc. 21. 27.

Men leeft inde Openbaringe aldus : Ende in haer en sal niet comen dat onreynicht, dat is / eenich dinc dat besmet is.

In dese woorden werdt gesproken van dat Hemelsche Jerusalem / dat de Stadt is van die ghene die God versamelt herft / ende noch versamelen sal tot de onsterffelicheit na de opstandinghe der dooden. Ende t'ghene hy daer van seyt / is / dat gene onreynicht heyt daer inne sal comen.

Hier wt maken zy haer argument : Namelick / na dien in het nieuwe Hemelsche Jerusalem niemant en kan comen die niet zonden besmet is / ende dat alle ghelobighe menschen daer mede besmet zijn : soo moet (seggen zy) daer wt volghen / wanneer een ghelobich mensche sterft / dat als dan zijn ziele int Beghebrer comt / om aldaer door het vper ghereynicht / ende ghezuypert te werden / ende ghenoech gesuypert zijnde / alsoo te mogen comen in het nieuwe Hemelsche Jerusalem.

Antwoort.
1. Joan. 7.
Het bloet Iesu Christi is de oprechte suypertinghe van alle onse sonden.

Tot een antwoort dient coztelick : dat het bloet Iesu Christi, als d' Apostel Ioannes leert / ons reynicht van alle onse zonden / ende niet het versierde Beghebrer. Een ghelobich mensche niet zonden besmet zijnde / wanneer hy comt te sterben / ende dat hy daer van heeft een waerachtich berou / ende leet wesen / daer mede zijn toeblycht nemende tot Gods onberdende genade ende barmherticheit in Iesu Christo, ende alsoo sterft : Doozwaer zijn Siele wt het Lichaem schepdende en comt in gheen Beghebrer : maer toe God diese heeft gegeven. Ende van alsdan ghesterbende menschen wert inde openbaringe Ioannis gheseyt / dat zy in den Heere sterben / ende zalich zijn / ende volgens / gecomen zijn in dat nieuwe Hemelsche Jerusalem. Ergo zijnse huyten het Begebrer.

Eccles. 12. 7.
Apoc. 14. 13.
Wie de besmettenen / die niet en sullen comen inde heylighe Stadt is ghenoechsaem wt den Text openbaer.

Beghalven dese cozte / ende bundighe antwoort / soo gheeft de Text / sprekende van die besmettenen / ghenoechsaem te kennen / wie deselve zyn die in het Hemelsche Jerusalem niet en sullen comen / namelick : als de text wtduyckliker hensenelven verclaert / die grouwelicheit doen, ende leughens spreken. Alsulcke onheplighe menschen sonder rechte bekeeringhe ghestorven zijnde sullen

sullen inde heylighe Stadt / dat nieuwe Jerusalem niet comen.

Men vint inde boecken vande Paulsche Schrybenten oock noch wel andere passagien diese tot voorstant van haer Vegevyer voorsz. ende misbrypcken / maer om datse niet veel om t'lyf hebben / ende dese voorsz. verhaelt de by haer wistreeckende / ende wel de principaelste zynde / genoechlaem niet de heylighe Schryfture wederlept ende beantwoort zyn / ick sallet hier by laten bliuen.

Weminde Leser / ick hebbe tot noch toe oprechtelick verhaelt / ende voorsz. gheselt de principaelste passagien die de Romaisten uit de Schryfure des ouden ende nieuwen testaments voort brenghen ende misbrypcken tot bewijs ende voorstant van haer versierde Vegevyer : ick hebbe daer by geboecht een wederlegginghe / ende antwoort teghen alle de passagien / alles dienende tot onderwysinghe van vele stinpele ende eentoudighe menschen / om stof ende materie te moghen hebben haer seluen te verdedingen tegens den genen / die haer met dit eyschelicke byer des Weggeuyers na dit leuen / byeyghen / ende beswaren / eerste inden hemel by God inde eeuwige blyschap ende vzeuchde zoude moghen gheraken.

Maer alsoo sp behalven de Schryftuerliche passagien noch sommige andere redenen ende argumenten (gelick ick te vooren gheseyt hebbe / den ongedoessende in Gods heylighe woort weten voorsz. te brenghen / om den byant deses byers gloepende te houden / ende haer eygen menschelick ghebichtes een schijn fundament te geben / het en sal my niet verveelt deselbe hier oock te verhalen met een nootsakelike wederlegginghe als een te gentweer tegen de byerighe aenstokers van haer wreede / ende felle byere.

De eerste reden / die zy neffens de schryftuerliche passagien stellen / is datse een onderschept stelle van Straffe ende Schult / seggende : dat God ons wel alle de schult van onse zonden verghheeft / maer niet alle de straffe.

Op dit schoone onderschept is het gheheele ghebout van het Vegevyer verdracht / ende gefondeert : ende dit houten gebant wech ghenomen zynde / is alle dit ghebouw ontloopt ende omghestooten.

Ich geue hier dan op voorsz. antwoort : Indie God ons wel alle de schult van onse zonden vergeeft / maer niet alle de straffe / dat het selue een dinc is / niet alleen onrechtverdracht / maer oock onverbzachelick.

1. De onrechtverdracht is schijnbaer : want niemant is rechtverdracht gheschrafft als byt oorzarcke vande schult : ende de schult wech ghenomen zynde / en is de Sondaer niet meer schuldich / ende niet meer schuldich zynde / en mach hy niet rechtverdracht gheschrafft werden.

2. De onverbzachelickheyt is oock voghenschijlich : namelick / te segghen / dat God ons alle onse misdaet vergeeft / ende strafft die niet te min in den byandende byer : Een selfde misdaet te vergeben / ende te straffen / zyn onverbzachelicke dinghen. Secker / wanneer wy menschen onse naesten alle hare misdaet vergeben / wy en segghen haer niet : ick verghene u alle

Wenszackhet den Leser.

Anders rede. Men ende argumenten die de Paulsche schrybenten voorsz. brenghen tot voorstant van haer Vegevyer.

De eerste / ende principaelste. Dat God ons wel de schult van onse sonden vergeeft / maer niet alle de straffe / wesenbe herdooft fontaenent van het Vegevyer. Antwoort.

1. Dat het selue een zacke is / niet alleen onrechtverdracht / maer oock onverbzachelick

2. De onrechtverdracht. De onverbzachelickheyt.

uwe miſdaet: niet te min/ ſo ſal ick u ſtraffen: ick ſchelt u quijt/ maer ghy ſult betalen.

Matth. 6. 12.

Ende aengeſien onſe zonden ſchulden zijn aen de rechtveerdicheyt Gods/ gelijk Ieſus Chriſtus dat betuycht/ ons bevelende te ſeggen: En vergeeft ons onſe ſchulden, van welke ſchulden is de ſtraffe de betalinge/ ende genoegdoeninghe/ en is dat niet ſonbighen teghens het gemeen verſtant / om daer ſielick toe te ſegghen/ dat God ons al de ſchult vergheeft / maer niet alle de betalinghe.

Item/ God ons bevelende te biſſden/ dat hy onſe zonden verghebe/ gheelyck wy den ghenen vergheben die teghen ons miſdaen hebben / toont dat wy van hem verghevinghe moeten verwachten / op de ſelfde wyſe / als hy wil dat wy onſe naeſten vergheben/ dat is te ſegghen/ ſonder ons te wreeken/ noch voldoeninghe te nemen/ noch wederom coopinghe/ noch in t' geheel/ noch ten deel: Waeromme dan / na dat hy alle onſe ſonden ſal vergheben hebben/ ſoude hy dan noch een betalinghe trecken/ ofte ſtraffe in een ſoolangh/ ende brandende Wyer?

2.
Het ſtrijft te
ghens Gods
ghenade/ende
barmherticheit.

Ten tweeden/ ſegge ick/ dat te ſeggen/ ende ſtaende te houden/ dat God ons wel alle de ſchult vergeeft van onſe zonden/ maer niet alle de ſtraffe: een zaercke is ſtrijdende in alle manieren teghens Gods ghenade ende barmherticheyt. Want gelijk de heylige Schryfture betuycht: God vergeeft de zonden/ allen den ghenen/ die ſien daer van bekeeren/ in voegghen/ dat hy daer aen niet meer en wil ghedencken.

Eſa. 43. 25.

Eſa. 44.

21gkende

hy ſoo vele

ghetuycheniſ-

ſen van zijn

groote gena-

de en barm-

herticheyt.

Mich. 7. 19.

Psal. 103. 10.

31. 12.

Hy heeft zulkx ſelve niet zijne heylighe ghebenedijde mont geſpzoeket. Ick, ick doe wt uwe overtredinge, om mijnen wille, ende en gedencke uwer ſonden niet.

Item/ Ick delghe wt uwe miſdaet, als een wolcke, ende uwe zonden als den nevel: keert u tot my, want ick verloſſe u.

Op den Propheet Micheam ſtaet geſchreven: Hy ſal hem onſer wederontfermen, onſe miſdaet dempen, ende onſe zonden in de diepte des Zees werpen.

Ende de Propheet ende Conſinck David zept: Hy handelt niet mer ons nae onſe zonden, ende vergeldet ons niet na onſer miſdaet. Want ſo hoogh den Hemel boven der aerden is/ laet hy zijne ghenade geweldighe zijn / ober die/ die hem dyzen. So verre het Ooſten is vant Weſten/ laet hy onſe overtredinghe van ons zijn.

Contrarij
ſinde het ſeg-
gen / ende het
ſchryghen van
alle den ghe-
nen/ die de
zielen vande
gheloozighe
menſchen in
der Wege wy-
ſen.

Woorwaer alle deſe woorzen luyden veel anders/ als der gener doen/ die daer ſegghen dat God wel de ſchult van onſe zonden vergeeft / maer niet alle de ſtraffe. Soude dan God anders doen als hy ſpreekt / ende in zijn woorde beloofd? Hy ſept: dat hy wt doet onſe overtredinghe/ ende dat hy der ſelve niet meer en ghedenckt: Item/ dat hy ſe wdelghet als een wolcke/ ende als een nevel/ dat hy ſe wil werpen in de diepte des Zees/ dat hy ons niet vergheldet na onſe miſdaet / dat hy ſin ghenade geweldighe ober ons laet zijn/ ſoo hoogh den Hemel boven der aerden is / item/ dat hy onſe overtredinge van ons laet zijn/ ſo verre het oosten is vant weſten.

Gods

Gods ghenade die ryck is in barmherticheiden / sal die de schult alleen van onse zonden vergheben / ende niet alle de straffe. Het strygt teghen zijn nature: want hy is ghenadich / barmhertich / gheduldich / ende van grooter goedertierenheyt / ende de straffe rouwet hem in coyte. Soude dat ghenade wesen / dat God de zielen van den ghenen die hem in die leven gebient hebben / na datse wt hare lichamen waren gheschepden / in een Wyer soude verstoeten / dat het hellsche wyer (als sy segghen) ghelijck is / ende de pijn daer inne meerder ende grooter / als alle de pynten diemen in dese werelt soude moghen lyden? Ich segghe noch eens / als ick gheseyt hebbe: het strygt tevens Gods ghenade ende barmherticheyt.

Joel. 2. 32.

Ten derden / het strygt tegen de verdienste des doots Iesu Christi. Want hoe is het moghelijck / dat wy doot de doot Iesu Christi souden gesuyvert / quijt geschouden / ende verlost zijn van alle onse misdaden / maer niet van alle de straffe / die onse misdaden schuldich zijn: ghemerckt hy anders onse misdaden / ende schult niet gedragen en heeft / als de straffe dra ghende? Ende soo hy dese straffe ghedraghen heeft / en is dat niet gheweest om ons daer van te ontslaen? Hy heeft onse cranchheyt voowaer / als Eliaas seyt / ghedragen / ende heeft op hem gheladen onse smerten: hy is om onser misdaden wille verwondet / ende om onser zonden verlagen / de straffe seyt op hem / op dat wy byde hadden / ende doot zijne wonden zijn wy geheylt. Ende d' Apostel Petrus: hy heeft (zeyt hy) onse zonden zelve in zijn Lichaem ghedraghen op het hout.

3.
Het strygt teghen de verdienste des doots Iesu Christi.

Esa. 53. 4. 5.

1. Pet. 1. 24.

Seggt nu Leser / tot wat eynde heeft Iesus zulcx ghedaen? dan om ons van alle smerten ende straffen te ontlaffen / ende eens geleden hebbende voort de zonden hy rechtveerdich voort de onrechtveerdighen / ons als d' Apostel Petrus noch seyt) tot God soude brengen. Petrus seyt niet / dat hy ons eerst int Vegheper / ende daer na daer inne ghesuyvert zijnde / tot God inden Hemel soude brengen. 't is verre dan van de waerheyt afghedwaelt / te segghen / dat God wel ons alle de schult vergeeft van onse sonden / maer niet alle de straffe.

Wensspaeck tot den Leser.

1. Pet. 3. 18.

Waeromme (segghe ick) Iesus Christus betaelt hebbende alle de straffe die wy schuldich zijn / en soude God die betalinge / ende dat rantsoen niet aennemen / voort soo veel alse weerdtich is? God die ons behouden heeft / doe wy noch zijne byanden waer / en is niet nijdich over ons goet / ende en slaet niet af van den prijs van de doot zijns Soons: hy en sal niet toelaten / dat Iesus Christus hebbende ghenoech betaelt / om zijne rechtveerdicheyt geheel te byeden te stellen / ende ons van het Vegheper te bevryden / dat in dit stuck de welbaet zijnes Soons ons soude inghecrompen wesen. Oock d' Apostel tot den Hebreen seyt: dat Iesus Christus ten vollen can zalich maecten / welcke door hem tot God gaen / dewijle hy alijt leeft / om voor hen te bidden. Soo hy ons dan ten vollen can zalich maken / waeromme en soude hy dat niet doen? ende ons vermogende ten vollen by God te ontslaen / sal hy dan meer vermoghen hebben als goede wille? Sal hy zijne broederen / zijne lijdmaten /

Rom. 5. 10.

Hebr. 7. 25.
Een Christus-liche ende seer troostelike byagge.

3ijne byijt / zeven saeren booz een Sonde ghetozmenteert sien / in een byet
ghelijck 3ijnde het Welsehe vper 2

Wetmatinge
om wel aen
daer op te ne-
men.

Bemnde Leser / neemt acht op dese stercke: ende in Gods woort wel
ghesondeerde redenen / ende overwechtse wel sekerpelich teghen de on-
gefondreerde redenen van de Romanisten / segghende: dat God wel alle
deschult van onse sonden vergheeft / maer niet alle de straffe. Doozwaer
ghysult claerlick bevinden / dattet kan steenen zijn teghen de Heilige ende
volmaecte verdiensten onses Heeren / ende Salichmaeckers Iesu Christi.
nietghens anders toe streckende / dan om de selve te vernietighen / immers /
om de selve te verminderen.

Een frap-
soeur vande
Romanisten.

Wel is waer / om haer zaecke een frap verbe te gheben / datse segghen /
dat de verdiensten Iesu Christi waerlick ghenoechsaem zijn tot onse zalich-
heyt / ende dat onse ghenoechdoeninghen ende straffen des Wegheppers / de
volmaecte heyt der verdiensten Iesu Christi niet en verminderen. Schoone
woorden / ende anders niet meer / almen maer wel acht neemt op het ver-
gift met honich bestrechen.

De woorden
goet / maer
suckel vergift
met honich
bestrechen.
Woorde
der Roman-
sten vande
ghenietinge
der welbade-
sten Christi.
Antwoor
naer op.

De woorden zijn goet / dat 3p segghen / dat de verdiensten Iesu Christi tot
onse zalicheyt waerlick ghenoechsaem zijn: maer (let op het vergift / met
honich bestrechen) 3p segghen daer by: dat dese verdiensten ons moeten
toe gheueghent werden / ende datmen tot de selve niet en comt om te ghe-
nieten / als dooz middelen: ende onder andere middelen stellen 3p onse ghe-
noechdoeninghe / ende de pijnen met de tozmenten van het Weghepper.

Went hier op tot antwoort / dat het Godes woort / ende niet haer tot en
comt / ons de middelen booz te schryuen / om de weldaden Iesu Christi te ge-
nieten: de middelen die dat selve woort ons gheeft / zijn het Gheloof / het
woort / de Sacramenten: maer geensins een ghepynichde / ende ghebrade
zele / een vper na dit leven.

De welbaet
ende de ghe-
noechdoenin-
ghe Iesu
Christi / is
het opperste
pant van
Gods barm-
herticheyt.

Want / bewijle / dat de welbaet / ende de ghenoechdoeninghe Iesu Christi.
het opperste pant is van Gods barmherticheyt: wat schijn heeft het / dat
het middel om die te ghenieten / soude de executie sijn van Gods recht v-
dicheyt: ende bewijle de voldoeninghe Iesu Christi onse quyttinge ende ver-
lossinghe by den levendighen God is / wat schijn soudet sijn / dat het middel
om die te ghenieten / soude wesen / ons te doen betalen / ende ghetozmenteert
te werden in een veel hondert ofte duysent jarich vper: O groote blint-
heyt van allen den genen wesende in alsulck wyet ende onbarmhertich ge-
noelen.

De volbre-
ninghe booz
de zonden in
het Weghepper
is een ver-
mindringhe /

Houdet dan daer booz / bemnde Leser / dat de voldoeninghe ofte betae-
linghe / die 3p segghen / datmen in t Weghepper booz de straffe der sonden
doen moet / niet anders en is / dan een vermindringhe ende vernietinghe
van de alderheylfste verdiensten onses Heeren ende Salichmaeckers Ie-
su Christi.

Ten vierden/te seggen/ dat God ons wel de schuld van onse sonde ver-
gheeft / maer niet alle de straffe. Ich segghe dat het een groote en gro-
te bespotttinghe is vande holdoeninghe Iesu Christi. Want te segghen/ dat
de cracht van onse ghenoechdoeninghen / cuder welke het Veghevyer is /
die onse zonden in het Veghevyer doet gelden : Item/ dat het is/ de ge-
nade/ende barmherticheyt Gods/ makende dat wy daerinne genoech doe-
Item/ dat Iesus Christus ons cracht geeft een schuld te betalen/ die hy alrede
betaelt heeft/ende te voldoen tgene alrede gnypt geschouden is : wat raumen
hier toe anders seggen/ dan dattet is een groote bespotttinghe/ende alte gro-
te oogenschijnelicke ongeschicktheyt ?

ende berste-
tinghe vande
berdenisten
Iesu Christi.
Tis een grote
bespotttinghe
vande ghe-
noechdoening-
ge Iesu Chri-
sti.

Wie sal hem sonder lachen / oft sonder te verspoutwen inbeelden/ dat een
Wozghe/ die een ghevangen verlost heeft/ voor hem betalende/ dat hy hem
daer na aē den Crediteur de selfde schuld doet betalen / die alrede betaelt is :
ende dat meer is/ dat dese tweede betalinghe voor een genade/ende gunst sal
gerekent werden. Wie soude opt gedacht hebben / dat de straffinghen/ oft
de toymenten van het Veghevier onder de ghenade Iesu Christi / zouden ges-
tekent werden ? Maer/ seggen sy / t'is een ghenade om de zielen in het Ve-
ghevier cracht te gheue/ dat sy selve voldoen/ dat is te seggen/ om de straffe
van hare zonden te dragen.

En nicarbo-
soorte vā wech-
dadicheyt.

Siet hier/ Leser/ een nieuwe soorte van weldadicheydt : Een misdader
sal de goet heyt/ ende de ghenade van zijn Rechter pnyssē / welke hem
zijn misdaet vergheben hebbende/ hem noch ghenade ghedaen heest / en
dooz een overdaet van barmherticheyt hem op de Crupsstraten de roeben
te doen geben/ en groote boete te doen betalen / op dat hy de ere soude he-
ben om self te betalen.

O ongenadighe genade.

Tot hier toe hebbe ick wederlept de eerste reden/ die de Pauzgesinden
behalven de schyftuerlicke passagien tot voorstant van haer Veghe-
vyer/ bypnynghen/ende alst in den mont ende penne hebben als wes-
de de principaelste/ namlck / datse een onderschept stellen van straffe ende
schuld/ segghende/ dat God ons wel alle de schuld van onse sonden vergeeft /
maer niet alle de straffe. Ich hope ende vertrouwē / dat ick dooz de hulpe
Gods dit gebouw op dese reden ghesondeert met de Heplighe Schyfture/
soo hebbe ontfluypt ende omgestoten / dat de goetwillighe leser daer aen sal
hebben een goet volcomen ghenoeghen / hen oock niet meer en sal laten ver-
schycken van den heeten brand des Veghevyers/ vast houdende/ dat de ge-
noechdoeninghe Iesu Christi dooz zijne Heplighe offerhande aen het crups/
dooz de schuld ende straffe onser sonden de rechtveerdicheyt Gods volco-
melick heeft betaelt/ende te vreden gestelt.

Verhael van
tyghene tot we-
berlegginghe
van de eerste
reden princ-
pael sonde
ment van het
Veghevyer
zynde/gedema-
keest.

Dit verhael sal dienen voor een mogende getuychenisse vande waerheyt /
dat wy voor Godt/ zijne Heplighe Engelen / ende voor alle menschen rou-
delick berclaren/ ende bekennen/ dat na ons geloove/ op Gods woort heb-
bende zijn vaste fondament de Rechtheerdicheyt Gods/ende zijne barmher-
ticheyt.

Waerom haer
selve dien-
st.

Gods Recht-
veerdicheyt
ende zijn
Waarheyt-
heyt lichten
gelijck in het
werck van on-
se verlossinge.

Joan. 3. 16.

Toeblycht
van de Roma-
nisten tot ex-
empelen.
Genes. 16. 17.
18. 19.
Wan mensche
gestraft na
het Pardon
van hare mis-
daet.
2. Sam. 12.
10. 11. 12. 13.
14.

Antwoorde.

De strydt en
is niet over de
dadelijcke oor-
sake der stra-
ffen maer van
de epndelijcke
oorsake der sel-
ven.
God straft
ons niet alle
strenge Kirch-
ten maer als
een goedertie-
ren Vader.
Esa. 49. 15.

richtheit te gelijck lichten/in het werck van onse verlossinghe/ende datse be-
ste daertinne zijn onepndelick. Reden is dese. God heeft hem onepndelick
Rechtveerdich verhoont / nemende van Iesu Christo zijn epghen & onse
sen bedrupper ende verlosser / een genoefhaene prijs door alle onse sonden /
een transsoen van eene onepndelicke wardpe: ende onepndelick Varmher-
dich / aen ons die betalinghe bestedende / als in onse naem ghedaen zijnde.
Sijne wijsheyt heeft dese dinghen te samen gebonden / welcke qualick sche-
nen te accorderen / hebbende een middel ghebonden om alle onse sonden te
straffen/ende die alle te vergheven: ons zyuen eenichgebozenen Sone ghe-
vende object van zijne rechtveerdicheyt/subiect/en materie vā zijne War-
herticheyt. Maer een mensche alle zijne sonden te vergheven / ende nietes
min hem selve te doen dzagen alle / ofte een deel van de verdiende straffe tot
boldoeninghe/dat zijn onderdzaeghelijcke dinghen.

De Romaniſten hier mede voor t'hoofst gestooten zijnde / en gheen raet
wetende/sp nemen hare toeblycht tot sekere exempelen/ als van Adam ons
sen eersten boozvader/ de welke (seggen zy) wel vergewinge van zijne son-
den gehad heeft/ ende niet te min zijn straffe met zijne nacomelingen heeft
moeten dzagen. Sp verhalen oock noch meer andere exempelen van men-
schen / gestraft na het pardon van hare misdaet. Insonderheyt brengen sp
daertot wy / het exempel van David / wt het 2. boeck Samuelis / alwaer
God David de sonden vergeven hebbende / hem niet temin seft: Het sweet
en sal van uwen huysle niet aflaten ewichlick, daerom dat ghy my verachtet
hebt &c. Item. Dewyle, dat ghy de vyanden des Heeren door dese geschiede-
nisse hebt lalterende gemaeck, sal de Sone die u geboren is, den doot sterven.

Hier op dient tot Antwoort: dat wy niet ontkennen/dat de Sonden des
Geloobighen niet en souden dadelijcke oorsaken zijn/vande Castijdinghen
die God haer toefeyndet/en dat het is om dat sp gefondicht hebben. Maer
de strydt en is tusschen haer ende ons niet/over de dadelijcke oorsake/maer
over de epndelijcke oorsake. Sp segghen/ dat het tot dien epnde is/ op dat
de Rechtveerdicheyt Gods door de straffinghe der sonden genoech gedaen
werde: wy segghen/dat hy ons strafft als een goedertieren Vader: niet om
zijne Rechtveerdicheyt te oeffenen/maer om onse ongerechtigheyt te verbe-
teren: want wat de boldoeninge/ diemen zijne Rechtveerdicheyt schuldich
is aengaet/ de verdiensten Iesu Christi, zijn een genoefsame boldoeninge.
Een Vader heeft de natuerlicke affecten ende ghenegentheden afgelept / die
zijne kinderen straft om daer van genoechdoeninge te nemen/ niet tot hare
verbeteringhe/ maer om hem genoech te doen. Nu / soo dat een ongenadige
justitie is in een Vader: wat souden wy dencken van onsen Hemelsche Va-
der die de goetheit selfs is/ende die ons versekeret in zijn woort/ dat wan-
neer self een Woeder haer kindt soude verlaten/soo en sal hy ons niet verla-
ten? Minmermeer en sullen wy God niet een kinderlijcke gehoorsameheyt
dienen/soo wy niet volcomelick vzoet ghemaect zijn/van zijne Vaderlicke
liefde c' onswaert? So moeten dan in dese sake wel ter herten nemen/ende
onthouden/ dat de straffen die de geloobighe onderworpen zijn door de son-
den/

den/niet en zijn genoechdoeninge/betalinghen/verlossingen/nebens Gods
Rechtveerdicheit: want het is van dese soorten van straffen daer men van
handelt/ om dieswille dat de Dausgefunden het Veghebyer van dier nature
doen wesen. Deer veel anders is met de straffen der geloofighen ghele-
gen/gelyck gheseyt is namljck/datse niet en zijn genoechdoenende straffe/
maer vaderlicke oeffeningen voor hare zielen. God geneest dooz de won-
de des lichaems / de wonden der zielen: min noch meer als de dyakel t'sa-
men gevoecht van senpnighe dzogen / Hepsaem werdt / ghetempert zijnde
dooz de handt van een ervaren mederijn meester.

De straffen
der geloofighen
en zijn gheen
genoechdoe-
nende straffe.

Hier heeft plaetse de troostelike vermaninghe des Apostels Pauli alsoo
luppende: Ghylieden hebt de vermaninghe vergheten, de welke tot u als tot
hare kinderen spreekt: Mijn soone, en veracht de Castijdinge des Hee-
ren niet, noch en verslaet niet als ghy van hem ghestraft wort. Want de
Heere castijt hem, dien hy lief heeft, ende geestelt eenen yegelicken so-
ne dien hy aenneemt. Ist dat ghylieden de castijdinghe verdraecht, God
sal u als kinderen aengae: Want waer is de Soone, dien de Vader niet en
castijt? &c.

Troostelike
vermaninghe
des apostels.
Heb. 12. 5, 6.

Om weder te keeren tot ons eerste propoost bande boldoeninghe Iesu
Christi voor de sonde/ende de straffe onser sonden/niet en moet meynen/
wanneer wy de upnemencheit der ghenoechdoeninghe Iesu Christi groot
maken: dat sulcs niet en is/ om ons onachtsaem te maken tot goede wer-
ken/maer om ons te verwecken/om God lief te hebben / ende zijne Genade
te erkennen. God en is teghen ons niet goet/op dat wy boos sonden zijn:
Zijne gratten/zijn ons obligatten. Iesus Christus, en is ons niet alleen ma-
terie om wel te hopen / maer oock een reghel om wel te leven. Soo hy ons
geroost heeft/t'is tot dien eynde/dat wy zijns soudens wesen / En hoe zijns/
den duphel dienende? Het Paeschlam moeste geheel gheeten werden/want
Iesus Christus en mach niet verdeelt werden: wy en moghen de vruchten bā
zijn doot niet deelachtich werden / soo wy zijne opstandinghe niet ghelijck-
formich gemaect en zijn dooz een nietwicheit des levens/nich zijne belofte
genfeten / sonder zijne geboden te gehoorzamen: wesende t'selve de eenighe
wech ter salicheit. Want/alhoe wel onse goede werken gheen prijs en zijn
om de salicheit te coopen: soo en laten die niet na / nootsakelick te zijn / om
daertoe te comen. Hier opstiet de Heplighe Propheet ende Coninck David
als hy seyt: Daer is vergevinghe by u, op dat ghy ghevreest werdt, thonende/
dat de Barmherticheit Gods tegen ons/beschoft gebocht te werden van
zijne bzeese. Die ghene dan/welck bande Barmherticheit Gods een by-
hept soude maken om wel te doen/ofte de beteringhe van dach tot dach sou-
de wistellen / achtende dat het noch gheen tijdt en is om een vroom Christe
mensch te wesen / die sal hem selven leelick bedzoogen vinden: want de boe-
te is een ghabe Gods / welcke hy den Spotters niet en geeft: ende gemes-
lijck die genen / welke voor God het laetste deel van hare dagen willen be-
waren/ende als het heft/ende de grondsoep van haer leven/zijn van de doot

Wederkerin-
ghe tot de ma-
terie van de
boldoeninghe
Iesu Christi.

Jalet dienen-
de om ons sa-
nachtsaem te
maecken tot
goede wer-
ken.

Exod. 12. 9.
10.
Iesus Chris-
tus en mach
niet verdeelt
worden.
Rom. 6. 4. 5.
Psal. 130. 4.
En seet schone
spraken
David.
Ielick ende
schandelick
misbruyck bā
de Barmher-
ticheit Gods.

overtallen/al eer sy daer toe comen: zijnde een rechtveerdighe sake/dat die gene niet God geen deel en hebben/die so qualijck niet hem gebedt hebben.

Soo veel sy ghesproken/ vande eerste ende principaelste Reden/ die by de Romanisten ghebruyckt werdt tot boozstant van haer Beghepper/ ende vande wederlegginge der selve Reden/ Item/ van het gene daer nootsakelich by behoorden te wesen/ als van de straffen der gheloovigen/ Item/ datmen de volderinghe Jesu Christi niet en moet nuss bruycken.

Reden tot bewijs ende boozstant van haer Beghepper.
Dat het een ont gebuyck is vooz de dooden te bidden.

Volcht de tweede Reden/ die neffens de eerste te voze verhaelt/ ende welc overlept zijnde/ vande Romanisten werdt voozt ghebruycht tot bewijs ende boozstant van haer versierde Beghepper. Sy seggen dese Reden: **T**'is een ont ghebruyck ende ghewoonte inde kercke over vele hondert jaren geweest/ datmen vooz de dooden heeft ghebeden: Item/ de oude Vaders der kercke verhaelen in hare boecken dickwils van de ghebeugnisse der dooden/ Item/ van aelmoeffen/ ende offerhanden/ ofte van sacrificien vooz de dooden. Ergo/ segghen ende beslupten zy terstont daer upt: so is dan daer een Beghepper.

Antwoort.
Een oude gewoonte buycken ende segghen Gods woort/ en maecht gheen Wer.

Dient hier op tot antwoort. Wat aengaet de oude ghewoonte/ wy segghen/ dat een oude ghewoonte alijt geen Wet en maecht. Men moest eerst bewijse/ dat dese gewoonte in Gods woort ware gefondeert/ welck nimmer en sal bewesen werden. Met geen exempelen/ ofte Schysmueren des ouden/ ofte des nieuwen Testaments salmen kunnen bewijsen/ dat de heylighen Gods vooz de dooden hebben ghebeden.

Deen Schysmuer/ noch exempel wert daer van beboonden/ wy oude ende nieuwe Testament.
I. Thes. 4. 13.
I. 4. 15. 16. 17.
81.

In het oude Testament vintmen nergens dat de Gemeente Gods vooz de dooden heeft ghebeden. Geen Patriarchen/ geen Propheten hebben sulcx ghedaen. In het nieuwe Testament en is sulcx oock niet gheschiet vande ghemeente lesu Christi. Gheen Apostelen hebben sulcx ghedaen. Paulus en pesselick schryvende tot de ghemeente van Thessalonica, van de ghelegentheyt der dooden/ en schryft daer van niet een letterken datmen daer vooz soude bidden: alleenlick schryft hy datse daer over niet en souden beboofsen zijn/ ghelijck de anderen/ die gheen hope en hebben/ ende datse malc anderen met de woorden die hy heilieden vande verghenisse der doode hadde voozt gheselt/ souden vertroosten. Nergens segghe ick noch eens en vintmen in het oude ende nieuwe Testament van het Beghepper. Ergo volcht daer upt/ datter geen Beghepper en is.

T'beginsel ende eerste oorspronck vooz bebooden te bidden/ is van de Vpkeuen.

Het aldereerste beginsel ende oorspronck om vooz den dooden te bidden/ is vande Vpdenen ghecomen/ gelijk sulcx oock geschiet is selve niet het Beghepper/ meer als genoech te vozen sulcx verhaelt ende bewesen.

T'is kenlick/ dat de Vpdenen alijt sekerre diensten vooz de dooden ghedaen hebben/ wt oorsake/ dat sy/ ofte geheel geen kennisse gehad en hebben van

handen Raet ende ghelegghentheyt der Zielen/ofte/ dat sy daer van gehoot hebben en quae gheuolen/ende ineyninghe.

Wende superstitien/gyllen/ende manen hebben zy oer de doode be-
drenen. Sy pluckten ende scheurden hare cleeren/het haer plucktense uit
haer hooft/gherichten van spysse brachtense inde graven / ter eerre vande
heilige Gidea brachtense offeryanden/miet een groot huylen ende weenen
biddende voor hare Zielen.

Wat de Heydenen sulken ghebruyck hebben ghedaet/ verhaelt de oude
kercken-leeraer Augustinus in 3^{en} 10. Boeck vande Stadt Gods Cap. 13.
ende 27. wt de Poeten Homero. ende Virgilio.

Ende hoewel de Christenen die onder de Heydenen woonden / ende ver-
keerden anders gheleert zynde/het so grof niet hare doode niet en maech-
ten inouden tijden/ evenwel / om dat zy niet en souden schynen onachtsa-
mer ende onbetrefder te wesen dan de Heydensche menschen/ soo hebben sy
hem gheschaept ghenen dienst noch liefde den dooden te bewylen/ ghelyck
of sy gheheel hadden te niere gheweest. Hier ynt is gecomen dat de Chri-
stenen/den Heydenen niet een quae ghevolck nadoelghende mede debotich
met eenighe diensten oer hare dooden syn ghewoorden: Want sy meynde
dat het hen een groote schande soude hebben gheweest / hadden sy inde be-
gravinghe / in nueltijden / offerhanden/ende ghebeden / slap ende traech
gheweest: Daerinne nochtans beter zynde dan de Heydenen: Want in
plaetse daer de Heydenen hare offerhanden de diuvelsche Afgode opoffer-
den/soo hebben de Christenen hare offerhanden inde begravinghe der doo-
den/ende der seluen Jaerghetijden/ofte Jaerlicksche gheheuchnisse/ ghe-
bruyckt/ ende gheimploeyert tot behoef ende noodduyst der armen. Ende
dit ghebruyck/ welck onder de Christenen wt dese verkeerde nadoelzinge
der Heydenen was ghecomen/ dat is ondertuffen also met nieuwe was-
dommen vermeerderd gheweest: In voeghen dat men nu int Wapendome een
grote heyligheyt daer inne stelt hoor de dooden te bidden / datse wt de pij-
nen/ende tormenten des Veghepers souden moghen geholpen/ ende ver-
lost werden. Wat nu aengaet dat men by de oude Waders der kercke / in
hare boecken eenich verhael vint van de geheuchnisse der dooden/ende van
de Gebeden voor den seluen/ ick sal claeerder als den dach bewijlen/dat dese
Ghebeden niet en doen hoor het Vegheper: ende dat de Gebeden voor
de dooden/dienen byden ouden vint/ claeftich tonen/dat sy het Vegheper
niet en gheloofden. De oude Waders zyn in de materie vande geheuche-
nisse der dooden seer aliberachtich/ende onghestadich. In sekere plaessen
van hare boecken vintmen/dat zy in dat gheboelen zyn/dat de Zielen van
de onrecht gheloobigen/wanneer sy wt hare lichamen schepde ende ver-
huysen datse terstont by God inden hemel comen delachtich zijnde de
ewighe salichens/ by van alle pijnen des Veghepers. Men vint oock in
hare boecken eenighe passagien die tot hoorstant van het Vegheper mid-
ghen ghetrocken worden: Sonnighen zyn hierinne seer aliberachtich/
ende onghestadich / bysonder Augustinus, ghelyck ick sulx alleg te vooren

Wetende si
gestuuen en
gilt der Hey-
denen oer de
dooden.
Heme. Odi
2.
Virgil. Aeneid.
lib. 6.
Augustinus.
lib. 10. de
Civite. Dei
Cap. 13. & 27.
Wande Chri-
stenen by on-
den tijden
quaet nae-
ghevolck
eenforens
hare liefde den
dooden te
bewylen/ an-
derdele was
soekende/
waer door sy
in het asferte
vanden ge-
vighen dace
doeffers
mochten bet-
keren.
Men vint
by de Waders
leeraers der
kercke wel
passagien
sprekende
vande ghe-
dachtenisse
der dooden/
maer niet
voor het Ve-
gheper dace-
nende.
Verschepden
opint vande
Waders der
kercke
vande Zielen
der menschen/
na datse wt
hare lichamen
zyn ghe-
den.

Siet in het 2.
Deele/altwec
gehanbelt
wert banden
nooyt noch en
eerſte beginſel
des Beghe-
bbers.

ghenoechſaem hebbe kerkhoont/ende bewoſen.
Ick hebbe oock wt de Schryften van ſommighe Vaders ende Leeraers
der kercke verhaelt/ datſe wel mentie van een ſeekere ghedachteniſſe der
dooden gemaecht hebben/maer gantſch niet dienende tot hoorſtant en be-
wijs van het Weghepper: Want ick hebbe bewoſen/ dat veel Vaders ge-
looft/hebben/dat het vper van het laetſte oordeel de zielen van alle menſche
moet repnighen/ ſelf van de wiher tozen Heplighen Gods.

Deele Doot-
ten van de eer-
ſte kercke ge-
ben gheloof/
dat de zielen
der menſchen
niet den dach
des oordeels
in holen/ ende
heſcher de
plaetſen be-
waert/ en ghe-
houden wer-
den.

Ick hebbe byt verhael van alſulke gerupheniſſen daer by geborecht dat
ſommighe inde Roomſche kercke hoorſt brenghende de paſſagien van deſe
Vaders weſende in alſulke geboelen/ het ghemeen volck wel wijs ſoecken
te maken/ datſe ſprecken van het Weghepper na haer fan taſſe/ daerſe noch
tans ſprecken van het vper des laetſten oordeels. Ergo en heeft het We-
ghepper daermen int Pauſdom van ſprecht/ by den ſelve gheen plaetſe/
ende en hebben oock niet geloof.

Trenaus in ſe-
lib. 5.
Origenes Mo-
mel. 7. in Levit

Tis oock kenlich/ dat vele Dootzen van de eerſte kercke geloof hebben
dat de zielen der menſchen/ wt hare lichamen gheſcheyden zijnde/ niet ter-
ſtont/ of inden Hemel/ ofte inde Helle comen/maer datſe tot den dach des
oordeels in holen/ ende verſcher de ontſanck plaetſen bewaert ende ge-
houden werden. Men kan wt hare boecken ſulcx claerlyck betuyghen.

Tertullianus.
lib. 4. contra
Marc. Cap. 34.

Trenaus, op 1re ynde van zijn byſde ende laetſte boeck ſeyt hier van alſus:
Tis een openbare ſake dat oock de zielen van zijne diſcipulen, om wel-
ker wille Ieſus Chriſtus deſe dinghen ghedaen heeft, in een onſichtbare
plaetſe ſullen gaen, die haer van God beſtelt is, ende ſullen daer blyven tot
de verryſeniſſe, daer na volcomelick weder opſtaende, dat is te ſeggen,
lichemelick, gelijk Ieſus Chriſtus gedaen heeft, ſullen ſy alſoo inde te-
genwoordicheyt Gods comen.

Idem lib. de
anima Cap. 55

Origenes, in de 7. Homilie ower Leviticum, ſeyt alſoo: De Heylighen en
hebben hare blyſchap noch niet ontfangen, noch de Apoſtlen ſelf, maer ſy ver-
wachten, dat ick van hare blydiſchap deelachtich gemaect werde.

Augustinus.

Tertullianus, int 4. boeck teghens Marcion Cap. 34. Ick noeme (ſeyt hy)
Abrahams ſchoot, dit Lantſchap, welc alhoewel niet Hemelſch, nochtans
veel hoogher als de Hellen, welc daerentuiſſchen ruſte moet gheven de
zielen der Rechtveerdighen, ter tijt toe, dat de verſtytinghe der dingen
de verryſeniſſe vervulle, door de volheyt van het loon.

Psalm 36.

Ende in het 55. Cap. van t'boeck van de ziele. Wy houden voor verſekert,
dat alle ziele aen d'een tyde getelt is, by de Hellen, (dat is/by de nederſte plaet-
ſen) tot den dach des Heern.

Augustinus, na zijn maniere onſeker ende waggelende/ſeyt op ſommighe
plaetſen dat de zielen na dit leven comen of inden Hemel/ of/ in de Helle/
ſomtyts ſchrypt hy van het Weghepper niet byemiddt te zijn: ſomtyts ſtelt
hyſe in Abrahams Schoot/ te weten de zielen der gheloofighen. Op den
39. Psalm/ ſeyt hy: De ziele wt dit lichaem gheſcheyden zijnde, en ſal in het
Coming.

Coningrick der Hemelen niet zijn, maer wel in Abrahams Schoot met Lazaro, Abraham's schoot nocht mit hy die verseker de plaetse.

In zijn Manuael tot Laurentium, Cap. 108. De tijdt, die daer is tusschen de doot, ende laetste verrijenisse, vermaet de zielen in verlikerde verborgene plaetsen, nae dat een yegelijck weerlich is, ofte van ruste, ofte van quellinghe.

In Manuael
Laurent, Cap.
108.

Item/ noch in zijn manuael int 110. Cap. sept hy. Men moet niet ontkennen; dat de zielen der overledenen niet verquickt en zijn doort' gebedt der levendighen. Ende recht vooz dese woorden sept hy wtrozuckelick / dat de zielen in verborgene ontfanch plaetsen zijn/ van de doot af tot de verrijenisse toe.

In Manual.
Cap. 110.

Dit verhael/ seet verminde leser vande veynibde opinten vande oude herckenleeraers / ober de ghelegentheyt der menschen zielen na dit leven/ dient daer toe/ om u te verstaen te gheben/ dat alle het ghene/ t'welck de Romantiken wt de oude Waders voozbrengghen vande ghedachtenisse der dooden niet en is vooz het Vēghevyer.

Men wysinghe
waer toe die
verhael bande
vyeinibde op-
mie/ der oude
hercke leeraers
ober de ghele-
gentheyt derle
zielen na dit
leven/ is dien-
de.
Hier vooz/
maer teghen
het Vēghevyer.

Wel is waer / dat de ouden gedachtenisse der dooden hielden / om dat zy niet en souden schynen alle sozge vande dooden afgeleyt te hebben; maer zy gaven oock te kennen/ t'selbe in hare boecken mede niet verfwyggende/ dat zy twyffelden vanden standt ende conditie der dooden / ende dat zy van het Vēghevyer geweest zijn onwetende. Want wy hebben ghesien ende voozdestelt/ hoedanich de opinte van Origenes, ende van zijne nabolgeren was/ aengaende het byer vanden dach des oordeels/ welck de zielen vande alderheplichsten / ende perfectsten moeste vanden/ endesupveren; hebben oock daer by gehoopt / hoe seer de oudt Wader Hilarius hem ontfet van dat byer: sulcx dat daer wt ghenoechsaem blyckt / dat de Waders van de eerste hercke van het Pauselijcke Vēghevyer gantsch niet en hebben geweten/ ende dat se wt dese als bevende vooz de toecomende straffe doe ter tpt een ghenoechsaem steunsel hebben genomen / om vooz de overledenen te bidden.

Deele van de
oude Waders
stellen de zielen
in verborgene
ontfanch
plaetsen tot
den laetsten
dach toe den
oordeels.

Behalven dat ick nu gheseyt hebbe/ soo hebbe ick terstont oock verhaelt / dat vele van de ouden Leeraers / de zielen van alle menschen in verborgene ontfanch plaetsen hebben ghestelt / ende ingesloten tot den laetsten dach toe des oordeels ende vande verrijenisse. Blyckt oock dan daer wt/ dat de Ghebden vooz de dooden / diemen byde oude Waders ende Doctoren der hercke vindt niet en doen vooz het Vēghevyer: maer waren gedaen om hare berwerschinghe in de ontfanch plaetsen/ ende vooz hare salicheyt in den dach des oordeels: ende vooz andere eyndelijcke oorsaken / waer van hier na sal gesproken werden. Soo en moeten wy onse liefde/ die wy tot de dooden/ so veel niet toegheben/ ende toelaten/ dat wy daer vooz souden een verkeerde ghewoonte van bidden vooz de dooden aannemen. Ende om de rechte waerheyt hier van te seggen: soo wie eenighe wyssheyt heeft/ die siet lichtelick/ dat al wat van dese sake byden ouden wert ghelesen/ is der ghemeyner ghewoonte/ ende den onverstande des gemeynen volcx toegegghen. Hier en tusschen niet wat grooter twyffelinghe zy de ghebden vooz de dooden

hier wetende
van het Vēghe-
vyer/ ende wel
vooz de doode
biddende en
tot wat eynde

aenypfen / dat wert door het lesen van haerder boeck elckerlyck behouden / ende bewesen.

Men kan wt het boeck / dat de oude Leeraer Augustinus ghemaect heeft van de sorghe voor de dooden te draghen / soo heel twyffelinghe lesen / ende vernemen / dat aengaende dese materie / om voor de dooden te bidden / hy niet en stelt eenich schijncuerlich fundament / omgaende niet zijne menschelike speculatiën / ende fantasien.

Hy stelt drie soorten van overledene menschen. Sommigen, die seer goet zijn: en dat de selve doot zijnde / niet en behoeven datmen voor haer bidde. de tweede soorte van menschen stelt hy / die seer quaet zijn: ende seyt daer hy / dat alsodanighe / door gheen ghebeden van den gheueu die in t'leuen zijn / mogen geholpen / noch verlost werden. de derde soorte van menschen stelt hy / wesende tusschen beede / wesende niet so seer goet / niet oock so seer quaet: van desen seyt hy / dat men daer voor soude mogen bidden ende dat de gebeden door de selve dooden ghedaen / haer soude mogen helpen. Hy is oock uide in die meyninghe / dat hy seyt dat de gebeden voor de heel goede menschen die doot zijn / te houden zijn voor dancseggingen: de gebeden voor de quade menschen / hoewel (seyt hy) datse den overledenen gansch niet en helpen / datse niette minne eenichsins dienen tot vertroostinghe van den gene die in het leuen zijn: ofte / datse daertoe helpen ende dienen / dat hare verdoemenisse soude mogen werden verbyzerclycker. Vanden genen die tusschen beeden zijn / (seyt hy) en kan men niet ontkennen / dat de zielen van de selve door de gods diensteicheit van hare vrienden dat leuen zijnde moghen verlicht ende geholpen werden.

In summa / hy brenghet eyndelick tot een argument voor het bidden van de dooden / de gewoonte / aldus seggende: Dewyle het een gewoonte geworden is, datmen voor de dooden gebeden doet, soo en is die dienst niet te verachten.

Deselue Augustinus bidt voor zijne Moeder Monica, van de welcke hy nochtans dat geloof heeft / datse de ewighe salicheit alrede hadde vercrigen. Onder andere woorden van het Gebed tot Godt voor zijn moeder / seyt hy aldus.

Soo bidde ick v dan, o Heere, voor de sonden van mijn moeder verhoort my door de medecyne van uwe wonden. O Heere vergeeft haer de sonden: Ick bidde Heere vergeeftse: En wilt niet haer in het gericht niet treden. Ende ick geloof, dat ghy nu alrede ghedaen hebt t'ghene. daeromme ick u bidde: maer o Heere staet toe, ten besten houdende, dat ick niet mijnen mont tot haer soo goetwillich ben.

Mer hoorst ghy / leser / dat Augustinus voor zijn Moeder bidt / niet / dat hy dat gebeden of niepwinghe heeft gehabt / datse was in de pijnen en tormen ten des Daghepers: gansch niet. Want hy seyt: Ick geloof, dat ghy nu alrede gedaen hebt t'gene daeromme ick u bidde. Hy getst ogentlick en bymoe delich te kenne / waeromme hy dan zijn gebedt voor zijn moeder gedaen heeft d'cozake

Monte Augustinus heeft Augustinus in zijn boeken. Augustinus. In die Curat. p. 10. m. 2. genda ad Paulinum Nolant. Cap. 1. & 2. & 18. & ad. delectatione. p. 1. 2. Die soorten van dooden in het ghebedt. Item de Clerica de dei. p. 2. 1. Cap. 1. & 2. In Enchiridio. Cap. 1. 10. de Verdis Aposto. In Sermon. 33. Enkelike menscheleke speculatiën / en fantasien. De gewoonte een bewijs van voor de dooden te bidden. Lib. 9. Confel. Roma. Cap. 13. Augustinus bidt voor zijn moeder. Monica. Hier daer dat gebeden hebende / dat hy was in de pijn des Daghepers. Maer in de weerde des daghepers te.

door sake daer van te gheueft: de goetwillichydt / in dits gader de groote
 liefde en goede hertelike ghenegentheyt tot syn alder liefste moeder / wiens
 tegenwoordicheyt / ende welbaden aen hem bewisen hy noch overdachte /
 ende doech in het binnenste zyns herten / niet wunnende de selue soo lichte-
 lich steilen in vergetinghe.

Wat alsulke menschelike affectie heeft dan de Kerckeleraer Augustinus,
 door zyne ghestorven moeder ghebeden / de selue hier inne meer plaetse ge-
 vende / als de Heylighe Schryfture.

Alsulke affectien bevinden wy oock alle hy ons seluen / voelende hoe seer
 des menschen aert / ende nature tot soo een menschelike ghesintcheyt is ge-
 neghen: maer als ick te vozen gheseyt hebbe / segge ick alnoch / wy moeten
 onse liefde die wy tot de dooden draghen / ende bysonder tot onse afgestor-
 vene vrienden ende magen / so heel niet toelaten / dat wy daer door een ver-
 lieerde maniere van bidden buyten de Heylighe Schryfture / ofte wy men-
 schelike goede ghenegentheyt / ofte wy een ghemeen ghewoonte souden
 doozemmen.

Gregorius Nazianzenus heeft oock ghebeden door zyn broeder ghenoom
 Casarius, als hy doot zijnde / werde begraven: nochtans heeft hy die ma-
 ninghe niet ghehad / dat syn ziele soude in 't Vegevyer wesen: want in het
 gheb: dat hy tot God door synen afgestorven broeder ghedaen heeft /
 spreekt hy onder andere woorden: Sulcipe, o domine, quia lo, nunc quidem
 Casarium, velut primitias quasdam nostrae Peregrinationis: Nos vero postea et
 am opportuno tempore sulcipe. Dat is: O Vreer / ick bidde uermt oock Ca-
 sarius (te weten / mijn broeder) aen als wesende eenighe eerselinghe van onse
 pelgrynaghe: Maer neemt ons oock daer na op te bequamer tijt.

Hy noemt Casarius syn broeder ghestorven zijnde eenighe eerselinghe
 van hare pelgrynaghe / om oorsake / dat hy de jonckste broeder van haer
 beyde wesende / alder eerst was ghestorven ende ghehaelt wt dit leven. Het
 woort sulcipe, dat is / neemt aen / ofte ontfange / gheeft oock duydelick te
 kennen / dat hy God bidt / dat hy God bidt / dat hy zyns broeders ziele hy
 hem ontfangen wil / te weten / niet en wil verstoeten in het Vegevyer / ge-
 lyck hy oock bidt / dat hy ghebenedijt syn ziele daer na te bequamer tijt hy
 hem in den Hemel wil ontfangen.

Dat Nazianzenus door syn broeder doot zijnde / in het minste op het Ve-
 gevyer niet en heeft ghebacht / sulx hebbe ick te vozen genoegsaem bewi-
 sen in het verhael van de passagien wt de oude Doctoren teghen het Vege-
 vyer / alwaer hy te kennen geeft / dat de zielen wt hare Richmen gesche-
 den zijnde / van sonden aen toegelaten werden tot de ghemetinghe / ende
 aenschouwinghe van 'gene zy verwachten.

Ambrosius heeft oock ghebeden door den Keiser Valentinianus, oock door
 den Keiser Theodosius, doot zijnde / ende protesteert niet te min / dat hy ge-
 looft / dat dese afgestorvene personen hy God zyn / en genieten de vreuch-
 de des ewighen levens. Want sprekende van Valentiniano den Keiser
 doot zijnde / seyt hy mer eyssse woorden: Vita jam fruiat aeterna. Hy ghe-

Daer ghelike
 he affectie
 doet Augu-
 nus bidden
 door syn
 broer

Nazianzenus
 biddt door syn
 broeder doot
 zijnde.

Gregorius Na-
 zianzenus in-
 laudem Ca-
 sarii facit sul-
 cipem de
 ghebida
 doende door
 het Vegevyer

Watcom Ca-
 sarius de broe-
 der Nazianze-
 nus doot zij-
 nde een eers-
 linghe vande
 pelgrynaghe
 ghenoom
 leucht

Nazianzenus
 doot syn broe-
 der Casarius
 doot zijnde
 God bidden
 vande dencke
 niet en op
 het Vegevyer
 Siet inde

passagien de-
 onde Docto-
 ren / tegen het
 Vegevyer.
 Ambrosius.
 De obitu Va-

tentinlanf, &
 de obitu The-
 odofij.
 Oock Ambro-
 fias, biddende
 hooft de twee
 krenters Va-
 lentinianus-
 ende Theodo-
 fias hooft fijn-
 de dencke
 niet op het
 Begebben.

niet nu alreede het eeuwighe leven. Van den Keyser Theodoko seyt hy: Et
 quidem ille abiit sibi, regnumque non deposuit, sed mutavit, in tabernacula Chri-
 sti iure pietatis ascitus, in illam Hierusalem superiorem. Dat is: En voorsz
 hy (de Keyser Theodoko) hy is voorsz henzelven werch gegaen / ende en heeft
 39n Coninckryck niet afgelept / maer verandert / aengenomen in de hutten
 Christi van wegen zynne Godelicheyt / te weten / in het bovenste Ierusalem.
 T'ghene / dat meest hier staet aen te merken / dat is / dat Ambrosius seyt
 dat Valentinianus de Keyser / sonder doopsel is gestorven. Valentinianus seg-
 ge sich / die een groot Keyser was / ende een Christen van zynne gheboorte af /
 hebbende foo vele kerkelijcke personen / tot sijn believen / om de doope te
 ontfanghen. Wie verdiende beter / om in het Begeer / ofte in het Woer-
 burgh gefonden te werden / niet te min / Ambrosius seyt / dat hy in t'welck
 seke geluck is. Eterna vita fruatur voluptate, dat is: hy geniet de wellust
 hent des ewighen lebens.

Daßerende meer andere exempelken / ick sal de woorden / door welcke men
huyden daerchs door de zielen in het Beghepper in de Nisse bidt / verhe-
len om daer mede te betupghen / dat doen / wanneer dit Ghebedt is opge-
bedt is opgherecht gheweest / sodanich het geloof van de Lergnische ker-
ke is gheweest / namelijk / dat de zielen ghescheyden wt hare Lichamen / in
hosen / ende verscheider ontfaen plaetfen sijn gecomen / ende daer inne be-
claerlijck sijckende dat de selve kercke ontwetende is gheweest van het Be-
gepper.

Ik sal de woorden des Ghebbedts verhalen / ende
verduytschen / wt een Roomsehe misaelboek / ghe-
druckt te Venegis / A°. 1577. Fol. 146. door ordinan-
tie van het Trentische Concilium, ende door bevel van
den Paus Pius de vijfde wingegegeven.

Ghebencht Heere/ aen uwe Dienaren/ ende Dienareffen die ons voor
gehegaen sijn in het teeken des geloofs/ ende die daer slaven inde slaep
des vriedens. Den genen Heere/ ende alle de gene die in Christo ruste/
betden wi u/ dat ghy haer plaesse van verberchinghe van licht/ ende van
vrede wilt gheben. Door den selven Christum onsen Heere/ Amen.

Wende Lezer! mach dit Gebet geseyt werden vande Sielen/ die in een
 so langhduerende Yper geconyniceert sijn/ welck het Velsche yper gelijck
 is/ seght mi: wat ruste/ wat vriedich slapen in een yper sebenmael meerder
 kokende als ons gewoonlijck Yper? ende dat noch honderden/ ja duysen-
 den jaren duert? Sonder twissel dit Ghebedt is opgherecht gewest voo-
 de Sielen/ ofsamen doen meenden in verseckerde verborghene plaetsen te
 sijn/ alwaer sy rusteden/ verwachende de Werrijensnisse/ ende eenighe her-
 verschinge goelden door de Geboden der Geloobigen int leven wende.

Ick vinde in het selve **Diffaël** boek meer dierghelycke gebeden die voer

De

de afghesoxbene mensche ghedaen werden / nader en kunnen gheensins op
het Begeper ghepast ofte ghebupdet werden / als namelick onder andere
ghebeden / dit nabolghende ghebedt staende in het selve missael boeck in het
224. blad.

Domine Iesu Christe Rex gloriæ, libera animas omnium fidelium de fundo-
rum de penis inferni, & de profundo lacu: libera eas de ore leonis, ne absorbeat
eas tartarus, ne cadant in obitum.

Wat is:

O Heere Jesu Christe/ Coninck der heerlickheyt/ verlost de Zielen van alle overlebene Ghelooftighen vande pijn der Hellen/ ende van de diepe poel: verlost haer van der Leetwen kaercken/ op dat de afgzont der Hellen haer niet in en flocke/ ende datse inde dypsternisse vallen.

Naem een ander forme der ghebeden vande Roomsche Kercke voor de overledenen oock ghebruykelyk.

Libera Domine à morte æterna in die illâ tremendâ, quando cœli movendi
sunt & terra: Quando venies mundum judicare per ignem. Tremens factus sum,
& timeo, cum disquisitio ventura fuerit: Dies illâ ira, dies calamitatis, & mis-
eria, dies magna & amara valde.

Dat is:

Verloft Heere van den ewigen doot in die verschickelijcke dach: wanneer de Hemelen / ende de aerde sullen beveeght worden: wanneer ghy de werelt sult comen oordeelen doot byer. Ick ben bevende ghelworden / ende dese waanneer het ondersoek sal ghecomen sijn: die dach van granschap / van armoet / ende elendicheit / dien groeten dach / ende wonderen. *huy*

Sp bidden dat de Sielen der overledenen behoefte mochten zijn vande pijn der Hellen/ vooz den ewiggen doot/ ende van het laetste oordeel. Dat meer is/ in alle de openbare ghebeden vooz de overledenen/ en is niet een woort van het Begepper. Het zijn ook woorden die niet gepast en kunnen werden op de Sielken/ die gheduerende de gheluwelgige pijn in het Begepper/ ende daer inne zijnde/ na het gevoelen vande Doctoren vande Roomsche kercke/ niet te min verseeckert zijn van hare zalscheit/ ende huppen verrijckel vande Helle/ contrarierende het ghebeet boven gheselt: O Heere Iesu Christe.

Op die tijt dan / wanneer dese ghebeden opgerecht sijn / en waten dese ma-
terien noch niet wel gheresolveert. Sulcks dat daer upt oock blyckt / dat
se opgerecht sijn gheweest in een tijt / in welke (als ick oock te voren ge-
sept hebbe) men alleen dat vooz de beroversinghe der ziele in hare ontfanch
plaetsen / of: e vooz het laet se oordeel / ofte om de ewighe doot te ontco-
men

Wat alle het gene tot noch toe vande tweede Reden der Romaniſſen be-
haelt is; dat het een out gebruik is; hoor de dooden te bidden: Item; dat
de oude Vaders der Kercke in Kints in hare boecken verſaſſe vande geſen-
geniſſe der dooden; en wat daer op tot wederlegginge gebient heeft; ſo can
men genoechſaem verſtaen en verinnē; dat laer der als de dach is bewezen;

minim. 20
struin. Amca

In eodem mss
fali Romano,
fol. 324.

In libro sacra-
rum Ceremo-
niarum
Sect. I.
Cap. 1.

In alle dese
voorgaende
ghebieden/ en
is niet een
woord van
het Wegebr

Tot wat tijt
de de voor
gaende ghe
beden ghe
schiet 30

De Ghebden
door de doode
dienem hiet
byde Guden/
en doen niet
tot het Weghe-
per.
Eerft. 45. 12.
Ide Ghehele
kercken biddt
voor de doode
evenwel ver-
faken zy het
Wegheper.
Eenige Con-
cilien fpreken
ook vande
ghebdenisse
der dooden/
ook vande
Ghebden door
haer maer dat
niet tot be-
luffe van het
Wegheper.
Sess. 1. Papa
victor Prin-
ceps totius
Orbis,
Sess. 3. Papa
Sacerdos &
Rex,
Sess. 9. Regale
Romanorum
Pontificum
genus,
Sess. 10. Impe-
rium Sancti
catis velle.
Sess. 12. 9.
10.
Het Confti-
tium van Luce-
ran. gehoudt
anno. 1524.
13. 14. 15. 16.
17.
Het Confti-
tium Constanti-
gehoudt an-
no 1549. 15. 16.
17. 18.
Ide tweede
kercken wert
ook verhaelt
van de ael-
moeffen ende
offerhanden

dat de felve Ghebden door de dooden dienem byden Guden kinde / wts
duchelicck tott ende te keunen gheben / datse niet en doen voor het Weghe-
per / oock mede / dat de gude Daders het selve niet en gheloofden.

De loden bit den huydens naech oock voor hare dooden : Evenwel en
weten zy niet / wat u an het Wegheper is : Hare gewoonlicke bede is / dat
de memorie vande overledene in zegheninghe zy.

Noch op disen tegenwoordighen dach bidden de Grieksche kercken voor
de dooden / ende verfaen evenwel het Wegheper. In voegen / dat hare op-
pinte daer toe schijnt te strecken / dat de Zielen vande overledene gelovigen
noch niet en fouden ghenuten de ewige vreechde. Maer dit en gaet niet
vast / gemerckt vele vande Grieksche Doctoren anders niet hare Schys-
ten verclaren / ende te keunen gheben.

Men vint in eenighe Concilien oock wel verhael / daer de ghebdenisse
van de dooden oock niet en wert verfwegen / niet de Ghebden door de
felven. Maer dese twee dinghen oock t'samen ghevoecht zijnde / en kunne
niet bewijfen / datter een Wegheper is.

Ande laetste Sessie van het Concilium van florence ghehouden in het
Jaer 1439. is besloten gheweest (te wooren t' selve oock verhaelt zijnde)
datmen een Wegheper moet gheloven / in welck Concilium als in andere /
die naest by hondert Jaeren zijn gehouden / de Paus President is geweest /
oock soo verre / dat hy daer is aenghebeden gheworden / ende is daer ghe-
hoert de Godlike majesteit / Coninck ende Prince des ghehele werelts /
hebbende alle macht inden hemel / ende op d' Aerde : Ghelijck die Titulen
alle den Paus Leo den tiende van dien name / zijn ghegeven in het laetste
Concilium van Lateran. In die Concilien van / en is niet gepasseert / als door
zijn wille : Ende so penant daer teghens heeft derben spreken / dien en is
t' selve niet wel betomen ghelijckmen oock ghesien heeft in Ioannes Hus / die
in Concilium van Constanis is verbrant / niet teghenstaende het byz gelydt
ende ghelove door den kerser Sigismundus / ende door het Concilium ghe-
geven.

Heestert noch in de tweede keden / die de Romanisten hoorckzengen tot
bewijs / ende voorszant van het Wegheper / namliek / datse seggen / dat eer-
tijts een ghebdrick byden Christenen is gheweest / wameer men van de o-
verledenen gheheuchnisse heeft ghehouden / datse als dan aelmoeffen ghe-
geven / ende offerhanden ghedaen hebben. Ergo / segghen ende besuypen
zy mede daer wt : Soe is dan daer een Wegheper.

Hier op dient tot antwoort : Wat aengaet de aelmoeffen / ende offerhan-
den / neffens het Ghebdt byden overledenen gecomen ende certijts byden
Christenen ghebdrick / dat het de waerheit is / dat de Apostelen / ende bes-
dieninghe van het H. Wontmael / de instellinghe Iesu Christi beghieden : en
de Paus Gregorius betuycht sulcx selve / dat sy tot de instellinghe die in het
Euangelio is / niet by en voechden als het Ghebdt des Heeren. Het waer
seer goet gheweest / dat de nabolgers der Apostelen by dese eenvoudichheit
waren ghebleven : De kercke Christi en soude van de opghetontichte misse
dise

hiese noemen halschelijk een offerhande voor de levende / ende de dooden / niet gheweten hebben.

Da den doot der Apostelen / is met verloop van tijden inde bedieninghe van het H. Avontmael een groote veranderinge ghecomen / d' een dit / d' ander dat daer by doende : Langhen tijt hebben de Roomsche Bisschoppen doende gheweest om wt het Sacrament des Heylighen Avontmaels van Christo Iesu inghesetelt in alle eenvoudicheyt / ende van zyne Apostelen alsoo gebruykt / ende onderhouden / te sinede / ende oytelichten hare opgezonte Missen / inden gront anders niet wesende / dan een verloocheninge der eerigher offerhande ende lijdens Iesu Christi ende een vervloecate Af-goderye.

Maer om weder te keren tot mijn propoost / t' is gheschiedt / als de Christenen niet alleen by der Apostelen tijden / maer oock daer na lange tijt verholginghe / crups / ende lyden onderworpen waren / ende vele duppende om den Naem Iesu Christi / als vrome Martelaren ofte ghetupghen / haer bloet hebben moetsen stozen / dat de Kercken / dienaers / en Opzienders der Kercke / om de Christenen tot ghelyckstantvasticheyt te verweken / een ghebruyck inghevoert hebben / datmen de Martelaren / ende der verslaghenen om des woordes Gods wille / ende om het ghetupgenisse dat zy hielden / in de bedieninghe van het Sacrament des H. Avontmaels / met de namen der Propheeten / ende Apostelen / soude noemen / ende verhalen.

Tot dien eynde was in elke Kercke een rolle / ofte Register / in welcke de namen der overledenen gheschreven waren van welcke men soude geheugenisse houden : Ende tot daer toe en was in dit gebruyck gheen quael gelegen.

Deze ghewoonte is verder ghereden : Sulcx dat de byzenden / ende magen van de overledenen begoft hebben aelmoessen te gheben / opden dach als men vande ghesepde overledenen gheheugenisse hielden.

Deze aelmoessen / met de ghesepde overledenen gheheugenisse / werden genoot offerhanden / ende Sacrificien voor de dooden / gelijckmen sulcx sien ran in Cypriano inde 6 byes van het 3. boeck / sprekende van de Martelaren / die inde ghebanckenisse waren gheslozen

De woorden Cypriani luyden aldus : Celebrantur a nobis oblationes & sacrificia ob commemorationes eorum.

Dat is.

Wp celebreren offerhanden / ende Sacrificien tot hare gheheugenisse. Item de selve Cyprianus inde 5. byes van het 4. boeck sprekende van Celerino Martelaer / ende van zyn Groot-moeder Celerina oock Martelaresse.

Sacrificia pro eis offerimus, quoties Martyrum passiones, & dies, anniversaria commemoratione celebramus.

Dat is.

Wp offeren voor haer / soodickwils ende wanneer wy van jaer tot jaer de Passien ende den dach van de Martelaren celebreren.

De Somme hier van coytelick is dese : Namelick / dat de aelmoessen inde

by de doode.
Ergo ghem
Begheert.
Antwoort.
Gregorius lib.
7. Epist. 63.
Het ghebede
des Heeren
vande Apost.
elen by de in
stellinghe des
H. Avont
maels altem
gebruyck.
Namels be
le bynackes
daer toe byge
boecht vande
Roomsche
Bisschoppen /
en der Avont
mael veran
dert tot een
Missen.
Ghebruyck
vande offer
handen / ende
Sacrificien
byden overle
denen.
Apocal. 5. 9
De name der
overledenen
Martelaren
werden in de
bedieninghe
des Heylighen
Avontmaels
genoemt ende
verhaelt.
De aelmoesse
en de ghehe
genisse vande
Martelaren
werden offer
handen ende
Sacrificien
ghenoot.
Cyprianus lib.
3. Epist. 6.
idem lib. 4.
Epist. 5.

De Somme
van t' voort
gaende.

Heylighe Schysfure offerhanden ghenoemt / geoffert waren vooz de boozden / dat is te segghen tot hare memoire ende ghedachtenisse / ende in hare plaetse / gelijck of het de overledene dooden waren diese gaben. Maer van een Ghebedt vooz de dooden en werdt in gheheel Cypriano niet ghebonden. Hier toe dient datmen leest in het 8. boeck vande Institutionen van Clemens.

Lib. 8. iustit.
Clementis.
Cap. 18.
De woorden
van den ker-
kenbiedenaar in
de bekenninge
van het H.
Boonmaet.

Concilium Va-
senfe 1. Can 4
139 Cause
Quart. 2.
Can. Qui ob-
lationes &
can. Clerici.

Concilium
carthag. 4.
can. 95.
De benoe-
minghe van
de overledene
en gheschiede
niet mit de
zielen wt het
Wegebyer te
verloffen.

Diese by den
menschen aen
gaende den
staet vande
dooden heeft
de ghebeden
geboecht tot
de offerhande
ende aelmoef-
sen.

De Bisschop / ofte de Bedienaer bidt aldus :

Wy offeren u voor alle de ghene die u behaecht hebben vande werelt aen , voor de Heyligen, Patriarchen, Propheten, rechtveerdige Apostelen, Martelaren &c.

Maer vooz haer te bidden / ofte vooz de zielen die in pijn waren / ofte in een byer getymentert / gantschelijck niet.

Nu / dat dese offerhanden ende Sacrificien / aelmoessen warē / dat blijkt vooz twee Canones : Het eene van het Concilium van Vases , het ander / van het Concilium Carthaginense.

Het Concilium van Vases seyt aldus :

Die gene, welke de offerhanden vande overledenen achterhouden , ende vertoeven om die tot de Kercke te brengen, behooren vande kercke afghesneden te werden als ongelovighen , om dienswille dat sy de ster- vende Gelovighen berooven vande volbrenginge haerder beloften, ende de armen van haer voetsel ende onderhout.

Het Concilium Carthaginense, seyt aldus : Soo wie de offerhanden vande overledene de kercken weygheren, ofte mit swaricheydt gheven ende betalen, die behooren als doorslaghers van den armen ghebanen te werden.

Wt allen desen blijkt / dat de benoeminghe van den overledenen in de bekenninghe des Sacraments / ende de wtdeelinghe aen den armen hier tijt niet en gheschiede om de zielen wt het Wegebyer te trecken / maer om den levende menschen te verwerken om de exempelē der Martelaren (als te hozen gheseyt is) nate volghen / ende altijt te houden in hare gedachtenisse. Hier inne en was doe noch gheen swaricheyt.

Maer alsoo in die tijt siberde de dwalinge vande ontfanch plaetsen van de zielen / ende van het byer van het laetste oozdeel (daer van te hozen is ghehandelt) t welck oock self / de heylighe maget Maria, ende de Apostelen moeste supberen : Sijnde van de Christe menschen in diese ghetreden / ende in verbaest heydt / aengaende den staet vande dooden / soe zijn weynich tijts daer na / de Ghebeden tot de offerhanden / ende aelmoessen geboecht : ende een dwalinghe heeft een misbyupch voozt ghebracht / welck vooz liefde ge- daen werde teghens zijne vrienden / sonder optnie van een Wegebyer / ende sonder van te hozen te sien / de misballen die daer mochten aencomen / ende sijn aenghecomen ten tijden Gregorij, Bisschop van Roomen / welke leefde in t'jaer 600. onses Heeren Iesu Christi : want zijnde aldoen de geleert heydt uyt gebluseht vooz de overlooppinge vande Barbaren, Gotten, Hunnen, Francken, Wandalen, &c. niet meer hebbende Cyprianum, noch Basilium, noch Augustinum, ende meer dierghelijcke mannen : De Dupbel deselve tijt waer nemere

nemende/ende hem behelpende met de giericheyt vande kerckelijckepersoo-
nen/ beooygde de werelt door ghesichten ende openbaringhen vande zielen
xpi het Beghepper comende: gelyck mensiet inde Dialogen Gregorij, ende
inde werken van Beda, ende meer andere die vzeemde fabulen hier van
berhaelen/ te vozen sommighe verhaelt/ sommighe/ ende de meeste verswe-
ghen/ om den Leser met menschelelike droomen/ ende erdichte fantasien
niet ten verbyt op te houden.

Wt alle het r'ghene wat tot noch toe verhaelt is vande gheheughenisse
der dooden/ van de aelmoessen/ offerhanden ende Ghebeden over de selve/
kan de goetwillighe Leser ghenoethsam ghewaert werden/ dat niemant
en sal kunnen bewysen/ dat ten tyden van de Apostolische kercke de offer-
handen/ aelmoessen/ ende de ghebeden door de afgheslozene menschen te
doen/ in ghebyruck zijn gheweest: ende dat om oorsaecke/ Paulus d'Apostel
wt een Christelick opset handelende/ ende schryvende vande afgheslozenen
menschen/ dat hy niet een wooydt int minste daer van is verhaelende.

Wel is waer/ dat daer na (als ick gheseyt hebbe) door goede meyninghe
vande Bisschoppen/ ende andere kerckelijcke personen/ geschiet/ ende een
ghewoonte is gheworden/ datmen inde bedieninghe des H. Abentmaels
gherelebeert heeft/ de gedachtenisse vande overledenen/ princypalick van
de Martelaren die haer bloet om Christi Jesu wille ghestoet/ ende een bit-
tere door hadden gheleden.

Maer het selve en is niet gheschiet/ om de dooden daer mede te hulpe
nichsius te comen/ maer r' is gheschiet tot dienste/ ende bevozderinghe van
de menschen wesende in het leven/ om de selve in haer gheloof te sijben/
ende te stercken.

T'selue is oock gheschiet met de ghebeden tot gedachtenisse vande doo-
den/ niet om daer mede hare pijn in het Beghepper te verlichten/ ofte uyt
te helpen: maer het waren danckseggingen/waer mede de Christenen God
dancken ende loofden/ om dat hy de Martelare/ ende andere vrome God-
salighe menschen wt dit ellendich leven hadde ghehaelt/ ende verlost/ ende
na der Zielen deelachtich hadde ghemaeckt vande vzeuchde ende bliscchap
des ewighen levens.

T'selue waerachtich alsoo te wesen/ betuycht de oude Leeraer Chryso-
stomus, aldus spreckende:

Wat betekenen dese vlammente lampen anders, dan dat wy de kamp-
vechters noodighen, na haren volbrachte strijt? ende dese Loffangen an-
ders, dan dat wy God glorificeren, ende hem dancken, om dat hy de o-
verledene ghecroont heeft? dat hy hem van alle smerten bevrijt heeft,
dat hy hem nu na by hem hout, hem van onseckerheyt ghetrocken heb-
bende: soo zijn dit dan alle handelinghen van blijtschap.

Dionysius, die men seyt dat een Discipel van S^r. Pauwels is gheweest/
maer niet niet waerheyt/ om dattet meer als bewijnselich is/ dat hy langhe

De Sieric
heyt vande
geestelicheyt
oorsaecke van
deel quaets in
Gods kercke.

Weberhalin-
ge van t'boog-
gaende tot
versterkinge
vande menich-
te.
1. Thes. 4. 13

2.
Gedachten-
nisse vande
overledenen
eertijde inde
kercke ghe-
byrckelich/
en is niet ge-
schiet tot hul-
pe vande doo-
den/ maer tot
dienste van de
levende.

2.
Tot danck-
seggunghe.
Chrysosto-
mus. Ad Ro-
mulum anelo-
che. Rom. 70

Dionysius
Ecclesiast.
Hierarch.
cap. 7.

tijt daer na heeft gheleest/ ende gheschreeven / verschept de blyghen ende Ceremonien verhalende/ die men by de afghestorvenen yleech te ghebruycken: hy seyt aldus/ hien selven eerst vragende / en daer na antwoort op de vraghe ghevende: Aenghesien (sept hy) de afghestorvene alrede heeft, dat hy sal hebben, waarom ist, dat de Priester (Dienaar) over sijn door Lichaem alles goets, ende ghelucksalicheyt toewenschet? Hy gheeft hier op antwoort: Op dat da Priester inde plaetse van God een wtlegginghe doe, ende den ghenen die by hem door Lichaem staen, verclaren, ende te kennen mach gheven, r'ghene God den overledene alrede ghedaen heeft, oock mede, wat wy na dit leven moeten hopen.

3.
Tot gedachte
nisse van de
verrijnsse
der dooden.
I. Thes. 1. 3. 4.
Vraghe
Ofint gansch
voor de doo-
den niet en
mach bidde.
Antwoort.
Vriedichp.

1.
De liefde
moet hem
wtstreken
niet alleen tot
den levende/
maer oock tot
den dooden,
Genes. 3. 19.

In lib. Ruth.
cap. 1. 8.
Tobie. 1. 20.
cap. 2. 4. 9.
Joan. 19. 38.
39. 27.

2.
Int ghemeyn
moghen wy
oock wel voor
de dooden
bidden.
In maniere
van een be-
lyghde wra-
schinghe,
Matth. 6. 10

De verrijnsse der dooden / na de leeringhe des Apostels Pauli, expresselick daer van schryvende aen de ghemeente van Thessalonicensen. Ick en wil niet (sept hy) dat ghy onweteude sijt van den ghene die ontsapen sijn, &c. Gese dinghen dan nu so ghestelt / ende verclaert zijnde / sal niemant mo- ghen vraghen. Machmen dan gansch voor de dooden niet bidden?

Antwoort.

Oes geboelen / ende leeringe is hier van dese: Namelick / dat de Christus- lijcke liefde hem moet wtstreken / niet alleen tot den levende / maer oock tot de dooden / ende overledene menschen: in voegen / dat men de selve Christuselijcke liefde bewijse om de dooden eerlick te laten begraven / ende dat men de selve begraffenis se niet onse teghenwoordicheyt gheen soecken te bere- ren mer onse teghenwoordicheyt / ghedencken de / dat wy achter het doode Lichaem gaende / haest sullen moeten volghen: ende als wy het selve inde aerde / ofte graft sien insetten / dat wy alsdan ghedencken aen de woorden onses Gods tot Adam onsen eersten Vader ghesprooken in den Paradijs: Int sweet ws aenghesichts zuldy u broor eten, tot dat ghy weder tot aerde wort, daer ghy van ghenomen sijt: want ghy sijt aerde ende sult tot aerde worden. Item / dat wy de goede naem ende saine hande overledenen alijt sullen soe- ken voor te staen / ende te verstercken: oock mede / dat wy den ghenen die se nalaten / alle troost / hulp / ende bystant niet raedt ende daet betsonen ende bewijzen / na dat de ghelegentheyt / ende tijt sulcx sal bereyschen. Alles na de exempelen: Naemi. Ruth. 1. vers. 8. ende cap. 2. vers. 4. 9. Ioseph van Ari- mathea, ende Nodemus. Ioan. 19. vers. 38. 39. Item / Ioannis de Discipel Iesu, Mariam tot hem nemende. Ioan. 19. vers. 27.

2. Ten tweeden / moghen wy oock wel int ghemeyn voor de dooden bide- den / te weren / in sulcker voeghen / dat wy God bidden / dat hy haest wil co- men met zijnen laetsten dach / om de dooden te gheven ende te verleenen een zalighe verrijnsse / ende een blijde opstandinghe in Christo Iesu: sulcx dat het 3p een heylighe wenschinghe: namelick / de dooden die inden Heere zijn gestorven / ende wiens zielen na zijn inde handen des Heeren / dat hare ziele- len met hare lichamen mochten wederom te samen haest vereenicht werda- om deelachtichich te wesen de eeuwige zalicheyt. Dit heeft zijn fundament op de tweede bede in des Heeren Gebedt: als wy bidden: Vwe Rijke come. Namelick / niet alleen het Rijck der ghenade / maer oock het Rijck der glo- rie.

rie/ ende Hemelsche heerlichheyt.

Ten derden / te bidden int bysonder ende specialick vooz dese / ofte dien doode/ dat hem Godt wt de pyne des Wegebvers wil helpen / ende verlossen/ wy seggen dat sulcx is onbeghoelick ende ongeoorloft. Geden hier van is dese / daer van niet en hebben eenich gebot / ofte beloftenisse. Men vint in de H. Schryfture niet een getuygenisse/ daer mede men sulcx soude kunnen bewijzen : Daeromme en sijn zulcke gebeden niet wt de geloebe en gemerckt sy wt den geloebe niet en geschiede/ so en behagense oock God niet. Daerendobbe/ indie de doode zalich sijn/ die inden Heere steruen/ gelijc de Schryfture betuyecht/ ende onsalich/ die inden Heere niet en steruen/ ghelijc sulcx is waerachtich : seght my beuinde Leker / wat voordeel zulle hen onse gebeden doen ? Hierentusschen/ so maken wy ons bekluyt alhier met de woorden van den heylighen Propheet David : In memoria aeterna erit Iustus. Dat is te segghen : De Rechtveerdighe sal wesen in een ewighe gedachtenisse. Item/ De memorie vande overledenen zy in fegeninghe.

Behaluen dese tweede Geden/ te weten/ dat men vooz de dooden pleech te bidden / ende dat de oude Vaders der kercke in hare boecken dickwils van de geheugenisse der dooden verhalet : Item vande Almoeessen / Offerhanden/ ende Sacrificien die daer by ghedaen/ ende ghebyruet werden/ die de Paus gesinden tot voorstant van het Wegebper ghebyrueten / ende genoegsaem daer van gedaen zijnde een rechte verclaringhe/ ende wederlegginge : sy byzenghen noch een derde Geden vooz den dach houdende de selve mede als een groot steunsel tot voorstant van haer Wegebper.

Hare derde Geden van is dese : namliek / dat sy zegghe : de Paus van Roomen als een Vicarius ende Stadthouder Iesu Christi / een schat heeft / wesende het Thesoor vande kercke / t' samen gheboecht van t' ghene datter overschiet/ vande verdiensten/ ende het lyden/ so van Iesu Christo, als van de heylighen Gods / Apostelen / ende Martelaren / die sy uptdeelt aen de sielen der overledenen / om haer upt het Wegebper te helpen / ende te verlossen. Sy seggen daer by/ inde extravaganten van Clemens de sesse vanden name Paus van Roomen / die begint vooz Vnigenitus, dat de verdiensten vande Moeder Gods/ ende van alle upvercozenen/ helpen tot de verdiensten Iesu Christi, ende dienen om dat Thesoor vol te maecten.

De mepinghe van vande Alaten in haren rechten gront inghesien sijn/ de / en is anders niet dan een uptdeelinghe der verdiensten Christi, vande moeder Gods Maria de heylighe maghet/ vande heylighe Apostelen / ende Martelaren Christi, de welcke de Paus vooz zijne bullen inderijt.

Om coytelick/ ende claerlick daer van te spreken/ de Pauselike Alaten/ sijn verghevinge der straffen / dewelcke dickwils overbliven om vooz de selve te boeten ende te betalen. Da de vergavinghe der schulden / ende na de versoeninghe diemen heeft vercreghen in het Sacrament van Penitentie/ welcke vergavinghe (te weten/ vande straffen) de oberste Bisschoppen (de Pausen) wt vaderlijcke sachtmoedicheyt ende mede ghedogentheyt tot hare kinderen/ een medeliden hebbende met hare swachheyt / op sekeretijden

Int bysonder vooz de dooden te bidden om wt het Wegebper verlost te mogen werden/ onbeghoelick/ ende ongeoorloft : Rom. 14. 23. Apoc. 14.

Psal. 112. 6. Psal. 49.

Geden toe bewijs ende voorstant van Wegebper.

Daeraten/ Wesende het Thesoor vande kercke/ d' samen gheboecht van t' ghene datter overschiet/ vande verdiensten/ ende het lyden/ so van Iesu Christo, als van de heylighen Gods / Apostelen / ende Martelaren / die sy uptdeelt aen de sielen der overledenen / om haer upt het Wegebper te helpen / ende te verlossen. In Extravag. Clementis sexti. Vnigenitus. Dat Alaten sijn.

Bellarminus. cap. 1. de indulgentijs.

den plegghen wt te bepleen daertoe beweert zynde dooz rechtveerdighe ende billicke oorzake.

De grondt/ende
fondament van
de selven te
boozen ghe-
woech aenge-
wesen est wa-
relept zynde.

Deselbe grondt
daer van zyn
de dat God
wel de schuld
der sonden
vergeeft maer
niet de stra-
ffe.

Fabulen.

Wijkenbe
by Schijfuer
like redenen.

Maet be-
clupt in het
Concilio van
Aorenent.

Floren. Con-
cilio. 39.
Widdelen
van gelt om
de zielen wt
het Weghe
wyer te verla-
ffen.

Een groote
Jaermercke
ende cramerpe
van astaten
by ryden van
oese onderen.
Winn 157.

Wijn meeninghe en is gansch / niet / om de buytscheit van dese aflaten met vele Schijfuren aente wijzen / ende te weder legghen / ghemercht de grondt/ende fundament vande selven is wederlept / ende omgheftoten met volcomene ende genuechsame schijfuerlike redene/ende argumenten / als wy te boozen hebben gehandelt ende ghesprooken / van de onbillicke / ende ongherijckelike leeringhe vande Pausgesinden / leerende dat God wel alle de schuld van de sonden vergeeft / maer niet alle de straffe.

Op desen grondt ende fundament zyn de aflaten erdicht / ghesmeert / ende getimmeret. God segghen zy / vergeeft de schuld / ende de ewighe straffen der sonden / om ende dooz de verdiensten van de goede wercken: maer hy behooudt de tijdelike straffen. Dooz dese tytelike straffen / seggen zy / moet men betalen ofte in dit leven / met goede wercken tot de welken men niet en was gehouden / ofte segghen zy / men moet na dit leven daer dooz moeten ende betalen in het Weghe wyer. Van dese straffen segghen zy voort / heeft de Paus / macht om daer van de menschen te verlossen / dooz de aflaten zyn de een verdeelinghe der verdiensten Christi / ende zyner Weyligen / de welcke de Paus dooz zijne bullen wdepldt.

Wijn enckele gillen / ende fabulen. Ick hebbe gheseyt / ende segghe also noch : dat God de sonden vergheeft / oft ganschelick / ofte niet : ende dat hy verghevende de schuld / daer omme nochtans niet en laet te vergheben de straffe. Ende het sonde boozwaer al wat te seer vzeempt luyden / ja geheel onrechtvaerdelick / te willen straffen den gheenen / die niet meer dooz schuldich gehouden en ware. In voegen / dat dese onvolmaecte verginghe niet ghebonden is geweest / van omme het Weghe wyer in waerden te doen houden / seyndende daerinne de zielen / omme haer selven te supverē vande straf- se / tot datmense daer wt getoghen hebbe met de overtollighe wercken ge- lijckmen dat sien kan by rConcilio van Florenen / daer te voren oock van is ghesprooken : dooz het welcke verclaert wert / dat de zielen der oprechtē hoetveerdighen steruende in de liefde Gods des niet tegenstaende / gaen in het Weghe wyer / indense kommen te sterben / eerste dooz goede wercken vol- daen hebben de straffe / dewelcke hare sonden verdient hebben.

Maer omme deselbe daer wt te trecken / dat grootelic daertoe vordeten de behulpelen der Wiffen / Offerhanden / Gebeden / Almossen / ende ander wercken der barmherticheit.

Alle dese behulpelen / ende remedien zyn niet gelt te vercrpghen ghe- lijck / (passerende de boozgaende tijden der duyternissen) sulck by ons ser Waderen tijden ghebleken heeft / dat Anno 1517. Ioannes Tececius geweest zijnde een seer arge schalck ende Monnick van de orde van Sint te Dominicus / ofte eē prediker Monnick / de cremerpe vande aflaten dooz instructie eensdeels van den Paus / ende Albertus eertwiffchop van Went dooz geheel duytslant bepl stellende / ende op het hoochste recommenderende / wdzurckelick sepe / soo wie de aflaten byleuen des Paus om een seker gelt

gelt costre / dat hy byp soude zyn van het Weghevyer / ende hoer seker soude
comen in het ewighe leven : Item / de zielen wesen in het Weghevyer /
wanner pmanet door deselven / wien hy oock wilde de Aflaets byde cof-
te / soo geringhe het ghelt daer door wtgegeven in de Aflaets kiste daertoe
geordineert / gewoopen zijnde / soude clincen / datse terstont wt het Weghe-
vyer in den Hemel souden bliegen. Item / dat de Aflaets bybieden van sul-
ke cracht waren / datter gheen sonden soo groot waren / alwaer / (twelck
onmogelick was) pemandt de Heplighe Moeder Gods hadde geuolert /
ende gheschendt / hy soude daer door vergiffenisse van zijne ghedane sonde
kunnen vercrpghen : oock verlost soude werden van alle schult / ende straffe
ziner sonden : wt oorsake dat de Aflaten waren een onweerdeerlycke gabe
Gods / waer door de mensche met God hoefte versoent werden / ende dat al-
le de straffen ende pynen des Weghevyers daer door werden wech genomē /
ende te niette gedaen. Item / dat de Paus de macht hadde over het Weghe-
vyer / om de zielen door middel van de Aflaten / daer wt te verlossen. Item
het Crups vande vercoopers ende aenpysers der Aflaten / de Curtisanen
in de kercke opgherecht zijnde met Paus wapenen / dat het selve was van
alsulke cracht / ende weydrpe / als het crups selve daer op den berch Cal-
varie Christus Iesus den doot aen was ghestorven. Item / datse hare zielen
daer door te pande setten / dat alle de gheene die de Aflaets bybieden met gelt
rochten / volcomene vergevinge van alle hare sonde hadden / en verregen.

Tegens dese Aflaten hest hen geseit de eerweerdighe / wel hooghge-
leerde Martinus Luther / van God almachtich ontfien / en wonderbaer-
lick aengedreven zijnde met een zeer byperighe Gheest int jaer onses Heeren
1517. sulcs / dat hy aldereerst op den laetsten October van het selve jaer wies-
sende als men dien dach noemt / aller Hepligen avont / in de Hooghe Schole
van Wittenberch / sekere propositien van de Aflaten heeft aengeslaghen om
daer van openlick te disputeren : niet nochtans op deselbe tijt d'Aflaten
int geheel verwoypende / maer alleenlick het misbyupch van deselve bestre-
ffende : expresselick daer van oock sadruck wtgevende een sekere Predica-
tie oock mede van het misbyupch der Aflaten schrypende aen de Bisschops-
pen van Menis / ende Brandenborch : hen oock niet ontfiende te schryven aē
den Paus selve / met name Leo / de chiende van dien name / ernstelick desel-
ve bermanende / datse het misbyupch van de Aflaten souden ewelch nemen /
bedwingende de Curtisanen / ende allen de Bullendraghers / vercoopers van
de Aflaten om van hare groote onbeschaemtheit te willen affaen / name-
lick / van de groote ghescheften / ende markten / om met gewin door gier-
heyt de salicheit der menschen zielen vercoypende.

Waer / als al zyn schryven ende bermanen te verghhefs was / hy is ver-
der ghetroden / naerder openinghe ende verclaringhe aleynskens meer ende
meer doende / door Gods bysondere stueringe niet alleen van de byplicheit
der Aflaten / maer oock van andere leeljke dwalinghen in t'stuck van Re-
ligie in de Roomsche kercke : sulcs dat de Aflaten de aldereerste oorsake heb-
ben gegheven / dat het Pausdom / de groote Babylon / moeder der hoerrefen

Groote gro-
wen hi de
Aflaten / by
berhoel hier
geseit in ver-
schepden was-
men.

Martinus
Lutherus de
aldereerste be-
vechter vande
Aflaten / by 15
den ontfien
booyaders
anno 1517.
Vide Con-
tar Joannis
Sleidani de Sen-
tu Religione
& Republica
Carolo Quo-
to Cefar. in
lib. 1. Fol. 1.
& deinceps.
Synen Gheest
gen pber. ende
mannelike
bymoedicheit.

2. Wet. 2.3.
Gods wan-
derlycke stae-
tinge inde on-
derkinge van
dwalinghen
inde Room-
sche kercke.
Apoc. 17. 5.
18. Cap. 2.

De Hooch-
duytsche eer-
ste aenemers
vande Evan-
gelische refor-
matie.

Wlaken
daer door be-
gonnen houdt
te werden.

Het Concili-
um van Trêr
heeft hier inne
willen besliden
anno 1563.

Vide decreet
de indulgen-
tius publicati-
onis secundae
Sessionis vti-
mae Tridenti-
nae, sub sandi
Alcibi D. N.
Pio IIII.
Pontific. Max-
die 4. Decem-
bris, M. D. lxxij

Het concilium
van Trenten
heeft int alder-
minste niet ge-
socht verbe-
teringhe inde
dwalinghen
der Room-
sche kercke.

Paus Pius
de vyfde ver-
keerde.

ende gzaunwelicheeden der aerde heeft beginnen te vallen.

De Hoochduytschen waren de eersten / die met eenen Hepligen yver ende mannelick gheinoet gedreben zijnde / na dat Martinus Luther, Philippus Melanthon, en meer anderen met hentleden de waerheyt des Hepligen Evangeliums ontdeet hadden / den staet der kercke in hare reformatie / en berterden na de supbere leeringhe der H. Schriftuer / vander eerste Apostolijcke kercke / sonder te verwachten noch te hopen op de verbeteringhe ende het remedie der Roomsche stoel / vande welke alle het quaet inde Christelijcke Religie oorspronckelick was heen ghecomen.

Door dese oorsaken / endeschoone beginselen van een Evangelische reformatie / soo hebben de Wlaken begonnen houdt te werden / en oock lanch so meer te bezien / tot dat zy gantschelick verwinden niet alleen in het beste deel van Hoochduytslant, maer oock in de Constaercken van Enghe-
lant, van Schotland, van Denemarcken, van Vrankrijcke, van Switserlant, Polen, ende Nederlanden.

Het Concilium van Trendt, heeft eyndelick hierinne willen versten: want anno 1563. in de laetste Sessie wesende den vierde December heeft het selve Concilium wederom de Wlaken niet alleen voor goet gekent / maer gheoordeelt / ende ghedecreteert datse den Christenen zeer Heplae m waren / en alsoo inde voornoemde laetste Sessie werde gehandelt ende een besluyt gemaect niet alleen van de Wlaken / maer oock van de vastelbaghen / en onthoudenishe der spijzen / ende vant houden der feestdagen: den Pastoren werde belast als goede vrome Kerckeluyden der Roomsche kercke / Moedere / ende Meesterhe van alle andere kercken / sochfuldichlick te Leeren allen Gheloovighen / de leeringhe de welke zy volcht / op dese drie poincten / ende oock al het ghene / dat geordineert is geweest in dit Concilie: ende alsodanighe neersticheyt te gebuycken / dat het ghemeene volck / hentleden daerinne gehoorzame / ende dat zy het dickwils voorthouden / dat de ghene die himne Pastoren gehoorzamen / selve oock Gode ghehoorzamen / die hen daer vā sal beloonen: ende de ghene die hen ongehoorzam zijn / datse oock God onghoorzame zijn / dese oock daer ober sal straffen.

Wt dit Trendtsche decreet blyckt clacrljck / dat het Concilium van Trendt int alderminste niet gesocht heeft de dwalinghe van langer hant in Gods kercke gecomen ende ingecroopen zijnde / eenichsing te verbeteren: gemerck het selve in dit voorsz. haelbe decreet de Wlaken voor het Christe volck niet alleen heplae m geoordeelt te wesen / maer behest en leert datmensche in de kercke sal behouden / verdoemende en verbloekende alle de genen die vastelick segghen / datse onut ende van ghener weyden en zijn / of se die daer ontkennen dat in de kercke die macht niet en is / om de selve toetelaten / en wt te denlen.

Volgens dan dit decreet / de Paus Pius Quintus, willende de Wlaken in voren houden / ende om zijn macht / en Pauselijke authoriteyt daer ober te behouen / heeft int jaer onses Heeren 1571. zijn Wlaets bulle wederom Wlaken wtghaen / als men teghen den Turcken sterck verbondt hadde ghemaeckt

maect om met crgh ende oozloch hem te bestrijden / ende te overvallen / ghevende allen den ghenen na de macht hem ghegeven om de schatten der kercke te openen / die door het goede successie tegen den Turck des woensdaechs / 1' oozpdaechs ende des saterdaechs souden vasten / bidden / ende aelmoessen wtdeplen / item / de kercken binnen ende buyten de stadt Roomen / daer toe gheopdmeert zijnde / zouden besoecken / volcomene Aflaet ende verginginge van alle zijne zonden ende misdaden.

Dese maniere ende treyn van doen / volcht de Paus noch huydensdaechs in alle plaetsen / daer hy heeft jurisdictie / ende zijne macht kan ghebruycken / ende daer van en is geen verbeteringhe te verachten / ter tijt toe verbult sal werden / t' ghene inde openbaringe Joannis staet geschreven in het 18. Cap. Ende hoe wel sulcx alnu verbult is / ten deele : het sal noch tans t'ijner tijt die God bekent is / int geheele verbult werde / na de woorden in t'selbe Capittel : Alsoo sal Babylon die groote stadt met een ghedruysch gheworpen worden, ende en sal niet meer ghenvonden worden, &c.

Die erbarentheyt / die leert ons / hoe dat eenen steen grooter is / soo veel swaerder valt hy met een gedruysch gewoep in het water : So veel te meer is het water oock beroert : Ende so veel te vaster leyt hy inden gront. Soo salt oock zijn met dit Babylon. Sy sal vallen / ende verdooven worden met een ghedruysch / met beroeringhe vande wateren daer sy op geseten is / ende sy en sal nemmermeer van dien val opstaen.

Seer goetwillighe Leser / om weder te keeren tot onse materie / ghy salt weten / dat dese groote Schat-kamer / ofte Pack-huys der Aflaten / daer van de Paus seyt / de sleutelen te hebben / ende de wtdeelde te zijn / ende het welcke hy verclaert ogghemaect te wesen van het bloet ende de verdiensten onses Heeren Iesu Christi / ende de Heplighe Maget Maria / zijner Apostelen / ende zijner Hepligen Martelaren / niet anders en is / dan eene rechte onthepliginge / ende verachtighe vande doot / ende het lijden des Soons Gods / wiens bloet / ja eene eenighe droppel daer van ghenoech is omme wt te wischen alle des werelts sonden / sonder dese vermenghe sacrfleghe te pleghen. Verhalven ist oock anders niet dan een spoot des Duppels / om het Christen volck vande ghenade Gods / ende van het leven d'welck in Christo is af te leyden / ende van den wech der zalicheyt af te wenden.

In summa / t'is anders niet dan een Duppelsche grouwel. Want wie heeft den Paus geleert de genade onses Heere Iesu Christi in pergament ende loot te besuyten daer inne hy de aflaets brieven laet schryven ende beseghelen / daer nochtans des Heeren wille is / dat de selve zijne ghenade door het woort des Evangelij sal vercondicht ende wtgedeeft werden : Door waer het Evangelium Gods moet loghenachtich zijn / of des Paus Aflaten.

Dat nu de overbloedighe ghenade Gods in Christo / door het Evangelium werde voorgestelt / dat betuycht d'Apostel Paulus / als hy seyt : dat

De Pausen volgen al noch dese maniere van doen in plaetsen daer hy zijn macht kan ghebruycken.

Apoc. 18. 2.

Wers. 21.

De val van het Roomsche Babylon / is nu wel ten deele : maer t'sal zijner tijt int geheele verbult werden.

Salckenisse. Een overrechte beschijdinghe vande Wauelghe Aflaten. Maet anders zande dan el onthepliginge ende verachtighe vande doot ende het lijden Christi.

D'aflaten een Duppelsche grouwel. Dierghe teghens de vercondighe des Evangelij door de overrechte Wauelghe Aflaten der kercke Iesu Christi.

s. Cap. 5. 18.
19. 20.

Het woort der versoeninghe is den Dienaren te bewaren ghegeven / op dat zy dese maniere van booschappen bedienen / ghelijck of Christus door hen vermaende: Wy bidden u; laet u met God versoenen.

Genich deel
der ghenade
Gode in
Christo Jesu
welck nemen
de
Oorspronck
der Aflaten.

Hier sien wy claerlijck / dat de ghemeenschap die wy met Christo hebben / door het Evangelium werdt voozghestelt / namelijk / als wy het zelve door den ware gheloofte aennemende / Christo Jesu door crachte des Heplighen Gheests werden ingheplant / ende inghelijvet. Maer de Aflaten hierrente gheen / nemen eenich deel der ghenade Gode / de welcke is in Christo Jesu, we des Paus groote Schat-kamer / ende kiste / ende hechtent een loot / ende pergament / ende oock een eenighe plaatsen.

Wilt ghy / Leser / den oorspronck der Aflaten weten? Het misbruyck heeft hier wt zijnen oorspronck. Dooztijden / na de tijden der Apostelen: wanneer yemant van de geloovigen eenige enzyne seer grove winupstende ende leelijcke zonden hadde ghedaen / die by de wereltliche Overtheden niet en quamen in consideratie / om de selve met politijcke straffen te royzighen ofte exemplarick te beteren ende te schabotteren: als ander andere schandacken / doe de Christelijcke kercke onder de Keysers van Roomen / ende andere Princen ende Heren Tyrannen zijnde / seer groote verholginghe was onderwozen / dat sommige Christenen wt dyse van cruelle tojmenten / het gheloofte versaecken / de Heydensche Afgoden eere ende dienstte bewijfende / ende namaels daer van leeuwesen hebbende / oock mede versoekende tot de Christelijcke ghemeente / ende ghemeenschap der Heplighen wederom aenghenomen ende toeghelaten te mogen werden: de Opstinders ende Doozstanders der kercke / hebben een ghebruyck ghesadt / eermen deselbe gevallen Christe mensche wederom tot de Christelijcke gemeente heeft aenghenomen / datse henlieden opghelept hebben seer sware manieren van satisfactien ofte voldoeninghen / andere tot een exempel / om hooz zulcke schandalen ende ghegeven ergernissen henzelven in toecomende tijden te wachten / om de Christelijcke ghemeente niet te bedjoeven / ende aen te doen eenich hertenleet.

Opgelcomen
wt de Chri
stelijke disci
pline ende
straffe tegens
de gheballen
Broeders / of
Susters / eer
stke inde ou
de kercke ghe
pleecht / ende
ghesont.

Als nu de arme gheballen menschen die penitentie / ende opghelepte voldoeninghe aennamen / ende daer na voelden / dat henlieden swaerder voldoeninghen waren opghelept / dan een peggelijck konde draghen / soo secken de ghene die ghevoelden dat zy boven mate met hare bevolen penitentie waren beladen / verlichtinghe vande Christelijcke Gemeente versocht ende ootmoedelich begeert. Ende de verlichtinghe / die zulcken geschiede / wert Aflaet ghenoemt.

Metten eer
ste niet quaet
ghed / maer
na verandert
tot al de groo
te strenghe
hept.

Dese Kerckelijke Discipline / ende tucht en was niet quaet metten eerste / ten ware daer na niet by ghecomen ware al te groote strenghept met seer langhe tijdt de gheballen Broeders ende Susters in hare opghelepte penitentie ende voldoeninghe op te houden / ende andersins / eermense tot de ghemeenschap der Heplighen heeft willen aennemen ende toelaten.

Maer beminde Leser / wat ghemeenschap heeft de Pauselijcke Aflaet / met

niet de Aflaet ofte gūstſcheldinghe / verminderinghe / ende verſoetinghe der kerckelijcke ſtraffe die ooc ter tijdt inde oude Kercke gheſchiede / de ſelbe Aflaet / ende verſoetinghe van ſtraffe / ofte volboeninge / ginch de menſchen aen: Maer de Pauſelijcke Aflaeten werden tot God getrocken / waer mede de menſchen ſelven moeten afſcoopen van Gods oordeel: 3p werden oock ghebruickt tot verſoem-middelen waer dooz de menſchen van de verdienoe ſtraffen zijner zonden kunnen beziijt ende verlost werden.

De Pauſelijcke Aflaeten hebben daer mede gancſch geen gemenſchap.

Soo zijn dan de Pauſelijcke Aflaeten niet anders dan Gods grouwelicke laſteringhen / ghelijck zulcks te wozen oock is geſeyt / ende verhaelt. Selve de Pauſelijcke Scribenten / en kunnen tot de oude Vaders gheen ghetupghenijſen / oock gheen exempelen van de oude Kercke hoorzghen / waer mede 3p ſouden kunnen bewijſen dat alſulcke leere / ofte ghebruick van Aflaeten ſoude bekend gheweest zijn / alſe nu bp de Romanijſten werdt ſtaende ghehouden. Ick ſegghe / ende verclare ront upt datmen van alſulcke Aflaeten / alſe nu int Pauſdom werden gebuyckt / in de oude kercke niet en heeft weten te ſprecken / datſe oock niet en zijn bekend gheweest t'eenigher tijt tot datmen vande ghehoorzte Ieſu Chriſti heeft getelt dupſent ende twee hondert Jaren.

3p en kunnen upt de oude Vaders ende exempelen vande oude kercke niet be wesen werck.

Oock niet bekend geweest tot het Jaer toe onſes Heeren. 1200.

Tot bewijs van zulcks dient gheen beter ofte claerder ghetupghenijſſe / dan de belijdenijſſe van alſulcke Scribenten / die bp de Romanijſten in groote ere ende authoziteyt werden ghehouden.

Durandus, die geleest heeft int Jaer onſes Heeren 1280. ſchrijvende van de Aflaeten / ſeyt alſo:

Durandus Episcopus Miniatus.

Weynich dinghen (ſeyt hy) kunnen met zeeckerheydt vande Aflaeten gheſeyt werden: want noch de Schriſtuere en ſpreect van de ſelve niet wdrukkelick: De Heylige Vaders, Ambroſius, Hilarius, Hieronymus, Auguſtinus, ſprecken oock geenſins van de Aflaeten.

Antoninus bekend het ſelve met deſe nabolghende woorden: Van de Aflaeten en hebben wy niet wdrukkelick wt de Heylige Schriſtuere: noch oock niet wt de woorden van de oude Doctoren, maer wel wt de woorden der ghenen die by onſen tijdt hebben gheſchreven.

Antoninus.

Roffenſis, die tegen Lutherum heeft geſchreven / ſeyt hier van albus:

Roffenſis.

Vele menſchen beweecht miſchien, datte op de Aflaeten ſoo ſeer hen niet en betrouwen: omdat het ghebruick van de ſelven in de Kercke ſchijnt al wat verſch ende jonck te weſen, ende ſeer laet by de Chriſtenen ghevonden.

Item nae deſe woorden gheeft hy hier op tot antwoor: Namelick: dat hy ſeyt: dat inde eerſte kercke, te geloven datter een Veghevyer ware, ofte Aflaeten, doe ſoo ſeer noodich niet en was, als het nu is. Ende

voorde septhyp: Sôo langhe als men gheen sorghe en hadde voor het Ve-
ghevyer, so en heeft niemant die Aflaten gespicht: Want daer aen hanght
alle de reputatie vande Aflaten. Indien ghy het Vegevyer ewech neemt,
waer toe salmen de Aflaten van doen hebben? Aenghesien dan het Ve-
ghevyer soo laet bekend, ende van de gheheele kercke is aenghenomen;
wie mach van de Aflaten verwondert wesen, darfe in het beginfel van de
wasschende Kercke gantsch in het ghebruyck niet en zijn geweest? Der-
halven soo hebben de Aflaten haer beginfel genomen, doemen een tijdt
lanck voor de tormenten des Vegevyers van vrese was bevende.

Siet hier / beminde Leser de outhepdt vande Pauselijcke Aflaten / te
weten / outhepdt wesende gheen outhepdt: in voegghen datse upt de oude Pa-
ders / ende d' exempelnen vande oude kercke niet en kunnen bewesen werden:
datse oock tot het Jaer onses Heeren dupsent twee hondert / onbekent zijn
gheweest.

Wande jaer-
merckten der
Aflaten / op-
ghetecht.
Wp Paus
Bonifacius de
VIII.

Ende omme te bewijfen / het groot mis bruyck / twelcke de Pausen / hier
voormaels begaen hebben inde Coophandelinghe der parboenen / ende Af-
laren: ick en kan niet laten den goetwillighen Leser te verstaen geben / dat
Paus Bonifacius de VIII. inden jare Christi M. CCC. ordonneerde het
groot Aflaets Jaer / te Romen (zijnde als eene openbare Jaermerck der
Aflaten) ghevende volcomene vergiffenisse van allen zonden / den genen die
int selfe Jaer / ende daer nae van hondert in hondert jaren / in pelgrima-
gie ofte te bebaert souden gaen te Romen / omme de Tempelen van S. Pe-
ter, ende S. Pauwels, te besoeken.

Wp Paus
Clement de
VI.

Levit. 25. 8.9

Paus Clement de VI. dese practijcke goet bindende / vercozte den boos-
schreben tijdt / ordonnerende / dat het selfe groot Aflaets-Jaer der volco-
mene vergiffenisse / ghehouden zoude werden / van vijftich tot vijftich Ja-
ren / ghelijck zulcks onder de wet Moysis geschiede: ende werdt genoemt
Annus Iubileus. Het Jubel jaer. Ende liet het selve inder daedt houden / in
den Jare dupsent drie hondert vijftich.

Maer de Pestilentie is daer op ghekomen / ende nam met haer een soo
grooten ghetal Pelgrims / datter ter nauwer noot / van hondert een / daer
af quam.

Wp Paus
Sixtus de
IIII.

Inden Jare dupsent vierhondert vierentzeventich / heeft Paus Sixtus
de IIII. den tijt noch veel korter ghenomen / ende wilde dit groot Aflaets-
jaer ghehouden hebben / van vijftentwintich in vijftentwintich Jaeren.

Ende om het selfe te beter te doen in waerde brengen / ordonneerde hy /
dat het selfe Aflaets-Jaer / gheduerende / alle andere parboenen ende Af-
laren souden ophouden / ende geene macht nochte werckinghe hebben.

Noch enige
ordnatie
Coopman-
schappen.

Inde Came-

Siet / dit is dan in somma / dat dese groot Jaermerckten der Roomsche
Aflaten aengaet. Maer daer ware oock (so mede alsnoch) eenige ordnatie
Coopmansschappen / staende tot taratie ende waerdinghe vande Came-
re der penitentie / alwaer peghelijcke Sonde gheswaerdert werdt / nae
datse

datse wtneemende groot is/ tot hooghe / ofte tot leeghen pryse / omme daer te der Veni-
van d'absolutie te verkraygen/indiense alrebe gedaen is / ofte dispensatie en
doelove/om die te doen. tentien.

Een pegelijcke kercke/ heeft oock haer eyghen merckte van Alaten / op In een peghe-
enen zeecheren dach int jaer : wtgesondert eenige/ de welcke soo ryck zyn/ luycke kercks.
datse haer mette doozsepde Coopmanschappe / niet langher begheeren te
behelpen.

Woven alle het gene dat doozschreven is / hebt ghy noch de brief dzagers
van de Pauselijke Alaten/die de gheheele werelt doozlopen/ dese Coop-
manschappe alomme beplende.

In somma/dese gantsche Cramerpe/neemyt hare doozpzonck wten booz- Alle dese gant-
sen Gheest/ende niet wten Bepligen Geest/ die hemselfen om niet schenckt. sche Crame-
Dit betuycht oock de nabolgende Canon/van den Roomschen Bisschop rpe is wten
Leone ghenomen / die aldus spreckt : Indien de Gheest der waerheyt (als de boosen Geest.

ghene die de waerheyt selve is, daer van hy heenkomp, dat betuycht) om niet C. Statia. 3.
werdt ontfanghen, so volcht dan wel daer wt, dat de Gheest, die hemselfen niet 4.
en gheeft, nochte ontfanghen en werdt om niet, de Gheest der leughen is.

Ser heminde leser/ ick hebbe nu wederlept de derde reden/ die de Roma. Menspzaech
Snisten gebuycken tot hoozstant van het Veghevyer/daer op in desen dele tot den leser.
stemmende en berustende/ princpalick/ dat zy seggen/ dat de Paus mach 5.
heeft de zielen upt het Veghevyer te verlossen dooz zyne Alaten. Watmen Deele inde
hier van moet houden/ ghehoelen / ende gelooven / ick hope / daerinne den materie van
Christelijcken/ende goetwillige leser ghenoech voldoen te hebben. het Veghevyer.
Daeromme van de eerste vier stucken/aengaende het Veghevyer dooz van het rechte
Gode genade tot hier toe genoegh gehandelt ende ghespyoocken hebbende/ Weghevyer der
ick sal het Pauselijcke Veghevyer verlaten / en my nu begeben tot het vijfde geloobighen.

Deele in dese materie/ende daertome cortelick aenwysen/wat het rechte Ve-
ghevyer is van alle recht geloobighen Christie menschen.

Soo veel dese materie aengaet / het Veghevyer van allen geloobighen
menschen/is tweederlep. Wesende sta-
derley.

Ten eersten / het bloet Iesu Christi is een supheringhe van alle hare son-
den/na het woozt des Apostels Joannis : Het bloet Iesu Christi zijns soons, Het bloeds
reynicht ons van alle sonde. Item. Iesus Christus heeft ons lief ghehad, ende I. Joan. 1.7.
van sonden gewaschen in zijnen bloede.

Item. Ist, dat het bloet der Stieren,ende Bocken,ende de asche van-
der koe bespringt op de beverleete, hem Heylicht tot reynicheyt des vlee-
schs : hoe veel te meer sal het bloet Christi, die door den ewigen Gheest
hem selven Gode onstraffelick geoffert heeft,uwe conscientien reynigen
van de doodelijcke wercken, om den levendighen God te dienen ?

Dese maniere / ende middel van ons te supheren van alle onse sonden is
genoeghsaem. Wy en hebbe gantsch niet te doen niet de erdiechte maniere
ende middel om onse zielen na dit leven van de sonden te supheren in het Pa-
ven Weghevyer/te welck niet anders en is/dan een versierde sabel; gheluck

sulcs in het boozgaende genoechsaem is bewesen. Latet daeromme coztelick hier by blyven.

2.
Crisp/ spden
ende alleley
tribulatie in
dit leven.
Acto. 14. 22.

Ten tweeden/ soo hebben de Gheloovighen oock haer Weghebber in dit tegenwozdighe leven: als/ crisps/ spden/ tribulatie/ teghen/ poer/ allerley quellinghe/ ende herten leet. Hier van spreekt de Heylighe Apostel Paulus seer wel/ namentlick: dat wy door veel verdrukkinghen moeten ingaen in het Coninckrijcke Gods.

De oude Vaders noemen dickwils oock de benoutheden in dit leven een byer/ ofte een beproebinghe ende supberinghe dooz byer.

Augustinus,
libr. 21. de Ci-
vitate dei Cap.
33 & 46, Cap.

Augustinus, int 21 boeck van de Stadt Gods. Cap. 13. spreekt hier van alous.

Wy belyden, dat in dit leven suyverende straffen zijn: maer den genen zijn zy suyverende, welcke daerinne gheoeffent zijnde, haer verbeteren.

Ende int 16. Cap. Sulcke wellusticheden, ende aerdtische liefden sullen verbrandt werden door het vyer van Catyvicheyt: het verlies van vrienden, ende alle soorten van elendicheyt behooren tot dit vyer.

Ich latet oock coztelick hier by blyven/ ghemerckt ich van dit byer van tribulatie/ waer dooz wy in het Coninckrijcke Gods moeten inghaen/ ghenoech oock te bozen in dit tractaet hebbe gehandelt/ ende gesproken.

Niet in de
feste Stadt/
genoecht/ spdt
saentheyt/ ofte
Partentie.

Een pegelick mensche de conditie ende gelegentheyt zijns levens wel on- dersoeckende/ ende oberleggende/ sal zijn eyghen bysonder Weghebber oock haest kunnen vinden.

Hier toe dient zeer wel t' gene zeer aerdsich tot dit propoost heeft gescre- ven Benedictus Aretius Bernensis Theologus.

Benedictus A-
retius Bernensis
Theologus in
Problem. Pare.
Ja. Loco 56. de
Purgatorio in
fine. Fol. 705.

Habent boni viri etiam sua Purgatoria in hac vita, erumnas, & infortunia, & τρυμνα; & fortasse alij Socraticam Xantippen, &c.

Dat is.

De goeie mannen hebben in dit leven oock hare Weghebreren: als/ elendicheyden/ ongelucken: ende andere hebben mischien een Xantippe ge- lijck Socrates ghehadt heeft/ etc.

Wat den leser.

Beminde Leser/ ick hebbe nu dooz sonderlinghe ghenade/ dit gheheel 10. Capit. / handelende van het Weghebber ten eynde gebracht/ eenmael ten laetsten/ niet sonder arbeyt/ wat dit Weghebber verlost/ ende ghewoest zijnde. Ich sal tot uwen dienst tot versterckinghe van u memozie een res capitulatie/ ofte ten coztwederhael hier doen/ en stelde van al het gene in dit Capitell wat langher ende breeder is verhandelt/ als ick selve hadde ghe- meput/ ende voorgenomen. D' een materie is op d' andere gecomen/ stoffe my ghebende/ om t' ghene totter sake diende/ te openen ende booz te stellen/ oock mede om te wederlegghen t' gene van d' ander zyde tot boozstant van het brandende byer voozde arme zielen in hare ghoote toornenten/ wert booztgebracht/ om de simpele ende eenvoudighe menschen lanchs soo meer te bedrieghen ende te verleyden.

Eerste

Eerstelick van hebbe ick verhaelt / wat het Veghepers is: wat pñne daer inne van de zielen der menschen wert geleeden: waer de plaetse des Veghepers is gelegen. Dit is geweest het eerste deele in dese materien. In het tweede hebbe ick gehandelt van den oorzponck / en eerste beginsel des Pauselijcken Veghepers / nemelick dat het van de Vepden zijn oorzponck verft genomen / en alsoo van de selven / een selt same opinie is overgebracht ende overgebleven by sommighe Vaders van de eerste kercke / die gheloof hebben dat inden dach des oorzponcks een snijveringhe door het byper soude geschieden over alle menschen / niemant wtgenomen. In voeghen dat de oude leeraers vande eerste kercke in de vier eerste eeuwen van het Pauselijcke Vegheper niet en hebben geweten / noch geschreven.

Inhoudt van
het eerste deele.
Hierapitlatie
van al het ge-
ne in die dach-
tiende Capitel
van het
Vegheper is
gehandelt.
Inhoudt van
het tweede de-
le.

Item / dat door verloop des tijts de Chzistenen onder malcanderen heb-
ben beginnen te vraghen met vindingelike discouren ende t'samen sprekin-
ghen / van den staet der geloofsighe menschen / die in dese werelt wel hadden
geleest / maer nochtans niet sonden besmet gheweest zijnde / wt dese werelt
waren ghescheyden: of de selve oock in het toecomende leuen daeromme
moesten lijden / of se niet. Ende dat d'een ja / d'ander neen was geboelende /
alsoo nochtans / dat een peghelick daer van heeft gehad zijn byp / en epghen
bedencken. Item / dat Augustinus de oude kerkeleraer wel vande eerste is
gewest / die het Vegheper heeft toegestaen: toch dat hy in dese materie is
gewest zeer ongestadich ende onstantvastich: niet te min dat het geboel en
van het selve byper by den Chzistenen aldererst by zijne tijt zijn plaetse heeft
ghenomen: Eyndelick dat het by epden van Gregorius Paus de groote ge-
noemt Anno 590. bevestight is gheworden door vele verfierde openbarin-
ghe der zielen / niet wt God / maer wt den Wyvel wesen. Item dat alle
de Schribenten daerna wel van het Vegheper hebben gheschreven / maer
niet alle gheweest zijn in een geboelen / sulcs dat de sake byde gemeyne man
alrejt is geweest ende gebleven in twyffelinghe / tertijt toe dat het Concilium
van Flozeen ghehouden in het jaer 1439. heeft besloten / datmen moeste
ghelooen datter een Veghepere ware / ghelijck sulcs oock eyndelick ghe-
arresteert is by het Concilium van Trent Anno 1563.

In het derde / is wtzuckelick gheseyt / datter gheen Vegheper en is /
ende hebbe sulcs bewisen niet byderlep bewijs / ghenomen / 1. wt het oude
2. wt het nieuwe Testament. 3. wt seker passagien vande oude Doctoren
der kercke.

Inhoudt van
het derde de-
le.

In het vierde deele is gheschiet een wederlegginghe vande principale
Schryftuer plaetsen die de Paus gesinden misbyrucken tot hoortant / ende
bewijs van haer verfierde Vegheper.

Inhoudt van
het vierde de-
le.

Besalven de wederlegginghe van de Schryftuer plaetsen hebbe ick daer
noch by gebrecht een wederlegginghe van drie Redenen / die by de Roma-
nisten tot hoortant ende bewijs van het Vegheper gebruikt werden /
wesen. Daer vande eerste / ende de principaelste. Dat God ons wel de
schuld van onse sonden vergheeft / maer niet alle de straffe. De tweede
datter een oudt ghebruyck inde kercke over veel hondert jaren is geweest /
datmen

Inhoudt van
het vijftende
in dese mate-
rie.

datmen door de dooden heeft gebeden. Item / dat oude Vaders díchwillig
in hare boecken verhalen vande gheheughenisse der dooden. Item / van de
aelmoessen / ende Sacrificien / ofte offerhanden door de dooden. De derde
reden : dat zy segghen / dat de Zielen / wt het Begheper door des Paus af-
laten kunnen gheholpen / ende verlost werden.

In her vijftende deele van dese materie / hebbe ick aenghewesen / wat daer
is het rechte Begheper van alle ghelouighe Christe menschen. Ick heb-
be gheseyt dat sulcx tweederley is. 1. Het bloet Iesu Christi. 2. Cruys, lijden,
ende allerley tribulatie in dit leven. Dit Capittel hier mede besnyptende / sal
ick overreden tot het beertghende Capittel : Den goetwillighen / leser bid-
dende / hy wil al t' ghene van het Pauselike Begheper is gehandelt ende
niet waerheyt gheschrieben / ter herten nemen / t' sal in eeuwichheit anders
niet bevonden worden : Niet teghenstaende de Pauselike Schrijuenten /
meest Jesuwijghe gheesten huppendaerchs zijnde / t' selve niet hare opge-
prontate schriften ende disputen / niet cracht soecken staende te houden / ver-
hoerende de herten der eenvoudighen door schoon spreken ende prisen : de
Heere Iesu Christo hier inne niet dienende / maer haer eygenen hupck / ende
nupel ghewinne.

Rom. 16. 18.

14.

Capittel.

Van de o-
penbaringe
der Sielen,
na dat sy wt
hare licha-
me zijn ge-
scheyden,
wat daer vā
is het Pau-
selijk ghe-
voelen.

14. Capittel.

Dat de Sielen, ofte Geesten der menschen van de lichamen
afgescheyden zijnde, niet vverderom de selve voor den
laetsten dach des Heeren aennemen, oock niet vve-
derom op der aerden verschijnen, noch ghesien,
noch ghekent moghen vverden: Ende
vvatmen vande openbaringe der
Sielen, ofte Gheesten moet
houden, ende ghe-
voelen.

Wesende t' sel-
ve een boorz
nemelick son-
dament van
het Begheper.

Watmen int
Pausdom
eerst dā daer
van heeft ge-
leert.

Aengaende dese materie / de Christelijke leser moet
weten door al / dat op de openbaringhen der Gheesten als op een
fondament / het Pauselike Begheper (daer wy tot noch toe int
hooragende Capittel van ghesproken ende gehandelt hebben) voorneme-
melick heeft ghestemt / ende noch int Pausdomme is steunende / ende be-
rustende. De Pausghesinden hebben nu sommige boorzledene hondert ja-
ren openbaer gheleert ende gheschrieben / dat de visioenen / ghesichten / spoo-
kerijen / nacht gheesten / ofte dwalende Zielen / soo die ghewent werden / tē
merendele / Zielen zijn van sekere afghestorvene menschen / welcke hulpe /
troost

troost ende verlossinghe begeren. Sp hebben de behulpfelen / ghelijck so die noemen / met welken de Zielen wt den Begheperen ghehoopen werde / den menschen seer aenghepesen : Als namelijk / de Afsaten / de behaerden / de versoeckinghen der kercken / de aelmissen aen den armen / de vermeerderinghe der Godsdiensien etc. Aldermeest pissen zy de Wisse / dat die om de ongelukkigge Zielen te troosten de meeste cracht hadde.

Sp hebben niet alleene in haer boecken / maer oock van den predickstoel openbaerlyck gheleert / hoe heerlijcken ende loffelijcken werck het zy / soo pemaent een Ziele sich verconende ende hulpe begheerende / wt barmherticheyt door dese voorszghespede wercken wt de pijn des Beghepers verlost / ofte ten minsten de pijn versachtet. Daer en teghen / seggen zy / dat het ee grouwelijcke / ende seer groote sonde is / soo pemaent den Ziele die hulpe begheeren / bysonder den Ouderen / Broederen / Susteren / ende anderen beken den gheen hulpe en wil doen.

Hier mede hebben zy te weeghe ghebracht / dat het genepne Volck heeft ghelooft / dat de spookerjen die daer gesien ende ghehoort werden / zijn geweest Zielen vande afghestorvene menschen / ende datmen sonder eenich twijffel moest gheloven alle t'ghene zy seppen. De menschen hebben hier wt oock een persuasie / impressie / ende inbeeldinghe ghecreghen / soo haest als zy wat hoorden / nooz nemelijck by nachte / zy hebben terstont genepnt / dattet ombdolende Zielen waren / makende haer selfs een groote vrese / ende quellagie.

Om dan dese materie tot onderrichtinge vā alle oprechte ende eenhoudighe menschen / die hier van een seker bescheyt ende kennisse begheeren te hebben / vooz te stellen / ende niet ordie hier te verhandelen : 't sal den goetwillighen leser ghelieven te willen setten op dese nabolghende stücken.

1. Ten eersten / sal ick wt Gods woort / ende daer na wt het getuyghenisse van sommighe oude Vaders der kercke verhalen / ende bewijzen / dat noch der ghelovigen / noch der onghelovigen Zielen / na dat zy vanden lichaem zijn verscheden / op der aerden onmedelen.

2. Sal een verclaringhe gedaen werden / dat het waerachtich is / datter een sekerre openbaringhe is van visioenen / Geesten / ende spookfelen / maer niet eenderley : Sulcx sal met de H. Schryfture / ende met exempelē wt de Historien der Heydenen / ende andere soo kerckelijcke als politijcke Schrijbenten by onse tijden / claerlyck vertoont ende vooz oogen geselt werden.

3. Sal een antwoort ende wederlegginghe gheselt werden / teghens de argumenten vande Humanisten / met de welcke sy poghen / de openbaringe der Zielen na het afghescheyt wt hare lichamen / te bewijzen.

4. Sullen sekerre quade vruchten / ende onheplen verhaelt werde / die wt de leringhe vande openbaringhe der Zielen / zijn ghesproten / ende voort ghetomen.

5. Tot een besluit sal hier by gheboeght werden / wat alle vrome Godts vruchtighe Christe menschen schuldich zōn te doen / ten aensien / dat wy by dese onsen tijt van soo menichvuldighe visioenen / Geesten / ende spookerjen niet

Goemen het
ghenepne
volck heeft
bedrogen.

Sekere deelen
otte stücken /
om daer van
te handelen /
dese materie
aengaende.

1.

2.

3.

4.

5.

niet en hoozen / als men pleech : oock mede tē aensien / of de Daphel nu we-
derom pēmant met eenighe maniere van dit / ofte dat te sien / soude moghen
beraert ende / verwaert maecten.

7.

Wat noch der
Ghelovighen
noch der on-
gelovighen
zielen / na
dat zy van
hare Lichamen
sijn ghesche-
den / op der
aerden weder
comen / en de
omneboolen.
2. Sam. 12.
23.
Syrach. 38.
22.
Ghetupghenisse
wt het oude
Testament.
Joan. 1. 16.
17.
Schoone ghe-
tupghenisse
wt het nieu-
we Testa-
ment.

Nengaende het eerste stuck / dat noch der Ghelovighen / noch der Onge-
lovighen zielen / na dat zy van hare Lichamen zijn verscheppen op der aers-
den wedercomen / ende omneboolen : onder andere ghetupghenissen inden
ouden Testamente / spant de croone / t'gheen de H. Propheet ende Coninck
David seyt van zijn Sone / als hy was ghestorven : Ick sal (seyt hy) wel tot
hem varen / hy en comt daer noch niet weder tot my :

Iesus Syrach seyt : Wt den doot is gheen wedercomste. In het nieuwe Tes-
tament werden hier van verscheppen ghetupghenissen ghelovonden / die ons
eendzachtelich leeren / dat de menschen / oft een wate geloof hebbē / oft sons-
der gheloobe zijn / als zy wt dit leven sullen berrepsen. Die in een waerach-
tich gheloobe sterben / dier menschen zielen vererighen terstont het ewighe
leven. Maer die sonder ghelove van hier ghescheppen / dier menschen zielen
werden terstont deelachtich der ewiger verdoementisse. Hier van spreekt
onze Salichmaecker Iesus Christus / welke aller bequaemst van dese ver-
bozghene dinghen heeft kunnen spreken.

Soo lief (seyt hy) heeft God de werelt lief ghehadt / dat hy zynen eenich gebo-
renen Sone heeft ghegheven / op dat alle die aen hem ghelooft / niet en soude ver-
loren gaen / maer het ewighe leven hebben. Want Godt en heeft zynen Sone
niet inde werelt ghesonden / op dat hy de werelt soude verdoemen / maer op dat de
werelt door hem behouden soude worden. Wie in hem ghelooft / die en wort niet
verdoemt. Maet wie niet en geloof / die is alrede verdoemt / om dat hy niet heeft
ghelooft in den name des eenighen geboren Sone Gods.

Joan. 1. 24.

Item / Voorwaer / voorwaer segghe ick u. Wie mijn woort hoort / ende ghe-
looft hem die my ghesonden heeft / die heeft het ewighe leven / ende en comt in
de verdoementisse niet : maer is door gegaen van den doot in het leven.
Merckt / dat de Heere / om de frecherheyt der sake / spreekt van t'ghene
sal gheschieden / als of het nu alrede gheschiedt ware. Hy en seyt niet / dat de
sonden eerst sullen ghesupbert werden in den Beghebbere.

2. Cor. 5. 1. 2.

Hier toe dient / dat de Heilige Apostel Paulus seyt : Wy weten / ick dat onse
haertsche huys deses tabernaeckels gebroken wort / soo hebben wy een time-
meringhe van Gode / namelick / een huys dat sonder handen ghemaecte / ende ee-
wich inde Hemelen is.

Wt dese plaetfen werdt seer claerlyck besloten / dat de zielen der gheloo-
vighen inde Hemelsche vyeuchde werden versamelt / ende dat der onghelo-
vighen zielen / na dat zy van den Lichamen zijn verscheppen / inde ewighe
pyne werden verstoorten. Ende dat dese dinghen van stonden aen gheschie-
den / werdt daer upt bewesen / dat Christus tot den Moordenaer met hem
aen den cruce hanghende / heeft gheseyt : Heden sulst ghy niet my inden Pa-
radys wesen / Item / inde openbaringhe Joannis : Salich zijn de dooden die in
den Heere sterven : van nu aen (als de oude oversettinghe heeft) dat is / ter-
stont

Mat. 23. 43.
Marc. 14. 13.

stont/ van stonden aen/ sonder eenich vertreck.

Ende Stephanus roept: Heere Iesu ontfanght mijnen Gheest. Paulus seydte
noek: Ick begeere ontbonden te sijn, ende met Christo te wesen.

Hier en werdt gheen mentie ghemaect van het Wegheper / in welke
de zielen eerst ghereynicht souden moeten werden.

Maer dat soo wel der ghelovigher als der onghelovigher Zielen / noch
upt de Hemel/ noch upt de Helle/ in welke zy terstont na de doot des men-
schen sijn versamelt / op der aerden vooz den laetsten dach des oordeels we-
derom zullen comen: zulcks kan verstaen werden wt de Parabel ofte ghe-
lyckenisse van den Rijcken man/ ende van Lazaro. Want Abraham seydte tot
den Rijcke die daer begeerde / dat hy Lazarum tot hem woude seyn den om
zijn tonge te vercoelen / Daer is, (seyt Abraham) tusschen ons en u, een groote
cloove bevesticht, soo dat de ghene, die van hier (upt Abrahams schoot) tot u
(inder Helle) afcomen willen, niet en kunnen. Ende als de Rijcke / Abraham
badt/ dat hy Lazarum soude seyn den in zijns Vaders huys / op dat hy zijn
hijf Woorders soude vermanen / op dat sy oock niet en souden comen in de
plaetse van toymenten: soo seydte Abraham: Sy hebben Mosen, ende de Pro-
pheten: laetse die hooren, Indien sy Mosen ende de Propheten niet en hooren:
soo souden zy oock niet gheloven al waert datter een van den dooden optonde.

Ik laetet hier hy blijven / ghemerckt ick van de zeeckere zalschepde der
Ioppechten ghelovighen menschen meer hebbe ghehandelt in het sesse Ca-
pittel van dit teghenwoordich Tractaet / alwaer expresselick van dese
materie is ghesproocken. Ende wat aengaet de verdoemenisse der onghel-
loovige ende Godloose menschen/ oock van hare plaetse / ende dat upt bey-
de de plaetsen noch tot den Hemel noch tot de Helle geen wedercomst vooz
den dach des laetsten oordeel is te verwachten / ick hebbe daer van gespro-
cken in het twaelfde Capittel van dit Tractaet.

De Heplighe oude Wabers der kercke / hebben dese zake oock alsoo ver-
staen/ als nu verhaelt is.

De H. Augustinus in zijn boeck van de woorden des Apostels / inde 18.
Predicarte / seyt: Daer sijn twee woonplaetsen een in het ewighe vyere: Her-
ander, is in het ewich rijcke.

In zijn werck van de Stadt Gods int 1. boeck / int achtste Capittel /
seyt aldus: De zielen der Godvruchtighen vande Lichamen verscheyden zijnde,
sijn in de ruste. Maer de Zielen der Godloosen werden ghestraf: soo langhe de
Zielen der Godvruchtighen opstaen tot het ewighe leven: ende de Zielen der
Godloosen sullen opstaen tot de ewighe doot, dewelcke genoecht wert de twee-
de doot.

Ik soude meer ghetuychenissen wt de Schrifren van de oude Waders
hier moghen verhalen/ maer alsoo deselve eyghentlick op haer plaetse daer
sulcks behoort/ van my niet en sijn besweghen/ t sal den eersamen Leser
ghelieven deselve te dooyten/ ende tot het ghene hier wert verhandelt/ we-
ten te accommoderen.

Act. 7. 19.

Gheen weder-
comst der
zielen/ noch
upt den He-
mel/ noch tot
de Helle.Siet het sesse
Capittel in
dit Tractaet.Item/ het
twaelfde Ca-
pittel.Item in het
1. Cap. 12
het 3. deele
van de mate-
rie van t Weg-
geper datter
geen en is.
Augustinus de
verbis Aposto-
li. serm. 1. 8.
in lib. de Ci-
uitate dei lib.
13. Cap. 8.Siet in h. 13.
Cap. in het 3.
deele van de
materie van
t Weggeper.

In de passagen vande oude Doctoren teghen het Begheper. Chrysostomus. sermo. 19. super G. Cap. Matthei

Tot dit ppropoost / dient eegentlick hier by gewoerht ende verhaelt t' gesne Chrysostomus, ofte Ian Guldemont seyt ende schryft in sijn neghentende predicatie op het 8. Capittel des Euangelij Matthei.

Indien (seyt hy) een stemme ghehoort wordt, segghende: Ick ben sodanighe ziele: ick segghe, dat sulcke stemme comt wt een Duyvelsche bedroch, endelichheydt: want het en is gheen Siele eens dooden, die sulcks seyt, maer het is een Duyvel, welcke zulcke dinghen gheveynst, op dat hy de toehoorders mach bedrieghen. Ofte ten minsten zulcke dinghen sijn te achten als woorden der oude wijven, ja der sorten, ende spottedenen der kinderen. Want een ziele van de Lichame verscheyden zijnde: en kan hier op ter aerden niet wandelen: overmits dat der rechtveerdigher Sielen inde handen Gods sijn. Maer der Godtlooser Sielen worden na den doot des Lichaems terstont wech ghevoert, gelijk verclaert wort int exempel Lazari ende des Rijken; daerom soo en kan de Siele, als zy van den Lichame is ghescheyden, hier by ons niet ommedoolen.

Bekuypt van het eerste deel.

Wij willen dese zake by dese ghetuygenisse / so van de Heplige Schijfscure / als ooc vande oude kerkelijcke leeraers laten berustē / hoe wel noch andere meer souden moghen verhaelt werden: ende hebben alsoo geoerchsaem bewisen / hoe onghefoubert de Roomsche kercke is / die noch op desen hupdigghen dach in dese clare sonneschijn des Euangelij / dooz hare Gesuyten / ende anderen / de openbaringhe der Geesten van de dooden menschen socht te verdoebinghen / om besluen upt de groote pijn des Beghepers te verlossen: alles tegghens dat wigedruckte woort des Heeren / ende het ghevoelen van soe heerlijcke dappere Leeraren / ende outvaderen.

2.
Dele.
Van de openbaringhe der Geesten.

Volcht nu het tweede deel in dese materie: namelick / dat daer sijn een verclarighe sal ghebaen werden van een zeeckere openbaringhe van visioenen / Gheesten / ende spoockerpen.
Om van na ghelegghentheyt van dese materie te spreken / men moet weten / datmen niet op enenleyp maniere hier van en kan spreken / schryven / ghevoelen / ofte disputeren.

Wesende wederleyp.

Want aengaende de openbaringhe der Geesten / schijnselen / Visioenen / ofte spoochfelen / die is tweederleyp / te weten: Onwaerachtich / ende verstaert: ofte waerachtich / ende onversaert.

Onwaerachtich / ende verstaert.

Belangende onwaerachtige / ende versierde Visioenen / Geestē / schijnselen / en spoochfelen / die de menschen meynen Geesten te zijn: het is kennelick / dat vele cranchsinnige / dolle / vreesachtige / en slechte mensche / vele dingen sijn seiven wijs maken / die inde waerheyt niet en zijn. Item / oock menichmael van andere lieden / en beesten bedrogen wordē: ja oock natuerlijcke dinghen vooz spoorcken ende Geesten houden: segghende / sp hebben dat / ende dat geesten / haer sulcks noch tans niet en is waerachtich / ende gheheel daer niet aen en is / ende toch anders niet en is / van ten pdele persuasie / ofte wijsmakinghe / gesproken wt swacheyt des verstantis / wt vrees / anderz / als

Doortcomen de wt swacheydt des verstantis / ofte

12 / als

te alsulcke dinghen / ofte wt bedroch der menschen / ofte wt eenen andere
 naturelijcke handel / van welcke dinghen veel exempelē ghelesen / ghe-
 sien / ende dachelijcks gehoort werden.

Vrouwen / Jonghe Dochters / Kinderen / vreesachtich zijnde : soo daer
 byder eafel / byden vperē / ofte andersins / eenighe redenē voorhallen van
 eenige nachtgeesten en spoockerpen : nauwelijc en dorven zy wt de plaetse
 gaen / daer sulcke ypoooten zyn gevallen / vresende dat haer wat sal te ge-
 moete comen : soo zy tenich geluydt hoozen / soo meynen zy dat de Geesten
 achter den rugge zyn : ende sulcs geschiet by haer wt een pbel meynen / per-
 suasie / ende impressie.

De Apostelen onses Heeren Iesu Christi, als zy des nachts op het meye
 in groot perckel waren / zy zyn seer verschrikt geworpen / om dat zy Iesum
 sagghen op het water wandelen / ende haer nakende : want zy meynen dat
 zy een schijnfel sagghen / ende begonden te kryschē van vrees.

Procopius, inde beschryvinghe des Italiaensche oorlogs / schryft van de
Continck Theodorico, na dat hy de zeer treffelijcke mannen Boethium ende
Symmachum Boeby wijs vader gedoodt hadde / en nu maeltijt soude hou-
 den / ende hem inde maeltijt was voorgestelt het hooft van eenen visch / soo
 dochte hem / dat hy sach in des vischs hooft het verschrikelijcke aenghe-
 sichte Symmachi, welcke aenghesichte de onderste lippe t'samen buyten de
 met verdraepde ooghen hem seer dypende. Ende de Continck is door dit
 bistoen alsoo met angst ende vrees beroert geworpen / dat hy in een cranc-
 heyt is gevallen / ende rots daer na ghestorven.

Alsoo geschiedet menschenmael dat vele wt een vrees hen selven in beeldē
 dat zy sien ende hoozen vele dinghen / die nochtans soo niet en zyn.

Door bedroch der menschen de leugens lief hebbende / haren Vader die
 een leughenaer is / ende een Vader der selver leughen / daer inne volgende /
 zyn oock sulcke spoockerpen dickwils aengericht om de simpel menschen
 wijs te maken dat de zielen na datse wt hare lichamen zyn gheschepten / en
 in het Wegheper moeten lyden zeer sware tormenten / des menschen hen-
 selven dickwils verhoonen opter aerden / soeckende van deselven door
 Wiffen / bedevaerden / aelmoessen / ende meer andere middelen / te hoozen
 verhaelt zijnde / gheholpen te werden. De giericheyt van de Papen / ende
 Wondken om wt het Wegheper haer keucken het te maken ende te hou-
 den / heeft vele spoockerpen / bistoenen / miraculen / en t'samenpzekinghen met
 de zielen in het Wegheper zijnde / comen versieren.

Erasmus van Rotterdam schryvende tot eenen Wiffchop int tweentwin-
 tichsten boeck zijner sendbrieven / onder anderen / makende ghewach van
 de omdwalende zielen ofte Geesten / soo vertelt hy dese Wiffchte.

Daer is geweest sept hy een Pastoor / die hy hem hebbende metter woon
 in zyn huys / zyn nichte / wesende een rijcke vrouwe / in welckers Camer
 dese Pastoor ontrent midden inder nachte somnypen quam met een lyten
 cleede bedeckt zijnde / ende vernasde hem een Geest te zyn. Hy sprack dupste
 te woerden / verhoeyende dat de vrouwe / ofte een besweerder soude roepen /

wt vrees / ofte
 bedroch / ofte
 wt naturelijc-
 ke oorzake.

Exempelē
 van vrees.

Mat. 14. 26.

Een gedenc-
 kenlich ex-
 empel van
 vrees in den
 Continck met
 name ghe-
 noemt Theo-
 doricus oors
 de Werken
 hebbende de
 opperste heere
 schapyns.
 Platina.

3. Chionicoz.
 Philipp.
 Boerhus en
 Sprinckhus
 twee treffelij-
 ke Raetsber-
 binnen Ro-
 men.
 Doopremen-
 de wt bedroch
 Joan. 8. 44.

De giericheyt
 van de Geeste-
 lichē deel
 spoockerpen
 versieren.

Erasmus Rot-
 terodamus lib
 21. Episto.
 Exempel van
 bedroch.

ofte selbe soude spzeeken. Maer zy een manlick herte hebbende / heeft al hemmelick gebeden een van haren vrienden / dat hy eenen nacht verborghen zynde / by haer inde camer woude blyven. Dese vrent heeft inde platte vā besweringe hem selven gewapent met eenen goeden stock / ende met eenen zeer goeden slaep dzonck / op dat hy niet en soude vzeesen / en hiermede heeft hy hem / hemmelick op het bedde verborghen. De Pastoor als zynde de nacht geest / quam weder op zyn gewoonlyke wyse / ende heeft wat vzeeslyck besgonnen een gelupt te maken. De besweerder met den stock werde wacker by spzonck van den bedde / ende valt den nachtgeeste op het lyff. De selve soeckt den man met zyn gelupt / ende getier te verbaren. Maer hy zynen slaepdzonck noch niet geheel wegslapen hebbende / met zynen stock de besweeringhe int werck meer ende meer stellende / sepe: Went ghy de duppel soo ben ick zyn moeder / ende sloech den ghenaechten Geest wel lustich met den stock / soude hem oock doot gheslagen hebben / ten waer sake / dat hy zyn stemme veranderende / had de geroepen. Spaert / spaert / ick ben geen ziele / maer ick ben Heer Jan. Als de vrouwe dese zyne stemme hoorde / so spranck sy van den bedde / en heeft den crijch een eynde ghemaect.

Dese lve Erasmus schryft in den selvigen bysc / dat oock dese Pastoor tegeden goeden bypdach hemmelick op het kerck hof hadde laten cruppel levedighe crabben / aen welker zyden waren geplantet clepne bzandende keerssen. Dese crabben als zy nu croopen by nachte tusschen den graben / so scheet het een vzeeslycke gesichte / ende niemant dorfde oock naerder by haer comen. Terstont is daer een groote geruchte gheromen / also dat alle lieden verschrikt werden. De Pastoor heeft van den Bybelschool het volck geleert / dat het waren zielen van afgeschorvene menschen / welke met wiffen / ende almoeffen begheerden wt het Degeuper verlost te werden. Maer het bedzoch is ten laetsten also openbaer geworpen. Daer zyn sommige crabben onder den steenkens gebonden / die noch de keerskens wtgedaen zynde aen hare zyden bzoeghen / welke crabben de Pastoor niet en hadde opgesamelt / ende weech ghedaen. Onder alle de openbaringhe der zielen / die met bedzoch toegedaen / ende geschiet zyn / is gebenedygdich de Hystorie van vier Bydick-broederen / ofte Moniken (welcke te Berne een vermaerde Stadt in Switserlant int jaer des Heeren 1509. op den laetsten dach May verbyant zyn) met wat kunsten haerselven wtghebeude ende houdende als nachtgeesten / zy eenen slechten jonghen Monick / dien zy nieuwtelick in haer clooster hadden aengenomen / hebben bedzochghen.

De Hystorie is te lauck te verhalen: t sal daeromme den goet willigen leser ghelieven te lesen sekere boecken die van dese sake soo in duptscher / als oock inder latynscher sprake zyn beschreven / ende wtgheromen. In het boeck / ghenoompt. Promptuarium exemplorum. Dat is: Hystorien ende exempel boeck beschreven dooz den Certebydigen inder Weyligen Schryft Hooghghelerden Heere / Andream Hondorff: wert dese Hystorie zeer bequaemelick beschreven / in de exemplen des eersten Gebodts. Dit boeck is vā den voorzeggenomde authteur eerst in Dooch duptsch beschreven daerna in t Latijn

Idem Erasmus
eodem epist.
Een ander ex
empl van be
dzoch.
Van bedzoch
Een gebenedy
ghebydige H
storie geschiet
inde Stads
Berne van
vier Bydiker
Moniken /
wefende van
de Byde van
S. Dominicus.
Vide Promptu
arium exem
plorum Andream
Hondorff, ab
ipso, superiori
germanico ser
mone con
scriptum, Fol.
mibi. 40.
Posita latini
sate donatum
multisque in
locis auctum
& illustratum,
& Philippo lo
nicco Fol. mi
hi. 75.

Latijn overgheset ende zeer vermeerderd door Philippum Lonicum, ende is genoemt / Theatrum Historicum, live, Promptuarium illustrium exemplorū.

Mer anderen exempelen van diergelijcke openbaringhe valsch / en verstaert zijnde waarmede de mispriefters / Monicken / ende meer andere Schijnheplige de menschē bedrogen hebben / hen wijsmakende daettet zielen waren / soekende hulp / troost / ende bystant om wt de pijn des Dagebpergs verlost te moghen werden / soudē wy hier wel kunnen by bringhen / ende verhalen : maer laten deselve berusten.

In dien pēmant lust heeft te weten / hoe de Franciscane Monicken / diemē Minnenboeders noemt / oock eenen jongen Monich tot eenen bedierghelijken en loghenachtighe Nachtgeest toegemaect hebben binnen de stadt van Orlens in Franckrijck in het jaer onses Heeren 1534. te kennen gevende / dat hy de Geest was van de hupfrouwe des Baluws van der stadt / van de welcke de Monicken een gerucht hadden ghestropt / dat zy ware eenwelijck verdoemt / en dat haer lichaem inde kerck begraven zijnde moeste opgegraven / ende op een ander plaetse ghebracht werden etc. die lese Sleydant in het negende boeck zijner roeter beschrijvinghen van den Stant der Keltigle / ende het Gemeene beste onder Carolo van dien name / de vijfde Kēpser.

Van den bedierghelijken ende loghenachtigen nachtgeest te Orlens in Franckrijck / leest Joannem Sleydant in zijn Commentarien in zijn 9° boeck.

O van dese ende dierghelijcke bedrivers een afgeschepdt te maken / men moet oock weten / datter vele natuerlijke dinghen door Gresten / Schijnfelen en Spookherpen werde gehouden / bysonder by de menschen die wat byverschachtich zijn. Als by exempel / wanneer zy een geluyt van raten / catten / ende diergelijcke dinghen hoorē / ofte als zy een peert by nachte het aertelijck niet den voet hoorē slaende / soo sweeten zy terstont van angst / en meynen dattet een Geest by nachte int hups omdooft. Het geschiedt oock menschmael / even verre de windt in een hups pet nederwerpt / ofte by nachte een geluydt met de venster maectet / soo meynen vele terstont / dat zy een nathtgeest hoorē / ende en connen nauwelijck vā hare pdele meyninge afgetrocken werden.

Wiele natuerlijke dinghen werden oock by het gemeyne volck door Gresten gehouden.

1. Exempel.

Wit is oock natuerlijk / dat als pēmant inde Boschagien / vallepe / ofte andere ghewelste plaetsen roept / ofte spreect / dat het weder geluydt sal de laetste woorden / ofte halve woorden nasprecken : en dat somtijts soo dupelijck / datter pēmandt mach denken / dat daer een ander tegghen antwoortet. Wiele soudē beproeft werden bysonder des nachts / ten waer sake dat zy wel wisten / dat het een natuerlijk dinc is.

2. Exempel.

Daer zijn sommighe dinghen / welcke alleene des nachts licht van haer gheven : als by exempel / sommighe edele gesteenten / ooghen van sommighe gedierten / licht woymen / ende verrotte houten. Sommighe dese dinghen by avond / ofte by nachte onversiens siende / zy zijn verbaert / haer selven wijs makende dat zy quade Geesten ghesien hebben.

3. Exempel.

Somwplē werden keersen / ofte vierkens snachts / ofte t'savonds als het doncker is / gesien / nu schijnen zy haer in een plaetse te versamelen / van schijnen

4. Exempel.

schijnen sy wederomme haer te verstoppen/ ende ten laetsten upt te gaen.

Meestendeel gaen alsulcke vierkens alleen/ ende verbeeten seer den gheen die by nachte repen. In myne jonckheyt hebbe ick mer andere myne medegezellen dese vierkens wel gesien/ ende men noemde se stal/ ofte dwael keersen: ons werde wijs ghemaect datter dwalende zielen waren. Hebbe op dese lve tijt oock wel hooren verhalen/ dat sommighe menschen dese lve vierkens/ ofte dwaelkeersen volghende/ om by avont ofte by nachte te sien als het heel doncker was/ bedroghen ende beriept zyn geweest/ ende meynende dat se waren op het drooghe land/ zyn in water slooten gheballen/ met groot verghel ende swaricheyt epidelick daer upt gherakende.

5.
Exempel.

Het is oock natuerlijck/ datter dicken roock/ ofte damp als een optwaesinghe opcomet upt der aerden/ welcke inde lucht werdet als een vper aer ghescheeken zijnde. Item/ het gheschiet oock/ dat een swelachtighe materie inde hollen/ ende aderen der aerde/ soo de lucht daer toe coemt/ werdt aenghsteecken ende soerkt upt te bersten: in voegen/ dat het selve vper daer upt berstende/ soo hoorch opclint als een boom/ ende wederomme haestelick verdwijnet. De ghene die over wech repen/ ofte andersins aldaer te plaetse zyn/ dese dingen siende/ maecten haer zelven ende anderen upt by dese wijs/ dat se vperighe dwaelgeesten gesien hebben/ alsoo betoonende/ dat se in natuerlijcke zaken sijn onervaren.

Tot noch toe hebben wy gesproken van onwaerachtige/ ende versierde openbaringe der Geesten/ hooptcomende upt waachheyt des verstants/ ofte upt vzeese/ der hpt bedroch/ ofte upt natuerlijcke oorsaecke.

Ende alsoo ick te voren geseyt hebbe/ datter oock is een openbaringe der Geesten/ schijnfelen/ vstroenen/ ende spoochfelen/ die waerachtich/ ende onversiert is: ick sal volgens myne afdeplinge in dese materie/ hier voor sielen/ ende verhalen sommighe exempel van een openbaringhe der Geesten/ niet anders inder daet gheweest zijnde/ van Dypvelsche schijnfelen/ ende spoochfelen/ gheen zielen van menschen.

In het leven Decij Bruti schrijft Plutarchus, dat als Brutus hadde voorgevonden zyn Crisichvolck upt Alien in Europam over te schicken by nachte/ ende hy nu in zyn tente/ ofte hutte niet veel lichts en hadde/ daer beneffens oock inden gantschen Legher ruste ende stillicheyt was/ soo heeft hy geseten in zyn herte yet raetslaende/ ende overpeynende/ ende onber des/ soo dachtte hem/ dat hy hoordepemant tot hem ingaen: siende daerommit nae de deure/ soo heeft hy ghesien een beelt ofte scheem seer wanschapen/ vzeelijck/ ende groot van ghestalte/ stille by hem staende: ende moet ghegrypen hebbende/ heeft hy het beelt ghevraecht/ segghende: Wat sijt ghy voor eenen upt den menschen/ ofte Goden/ ofte om wat oorsaecke zijt ghy tot ons gheromen? Het beelt heeft hem geantwoort: Ick ben/ o Brute, dynen quaden Gheest/ ende by Philippus de Stadt in Thracien, zult ghy my sien. Brutus stont inoedich zijnde/ zeyde wederomme: ja/ ick sal u sien. Als nu dit beelt/ ofte scheem was verdwenen/ soo heeft Brutus zyn Dienaers gheropen/ welcke seiden dat zy niets ghesien hadden/ noch oock geen stemme gehoozt.

Waerachtige
openbaringhe
der Geesten/
vorsende Dyp
velsche schijn
felen ende
spoochfelen.
Als de Histo
rien der Heph
thenen.
Plutarchus
in vita Decij
Bruti.

doort hebben, Brutus heeft dien nacht sonder slaep oßer ghebacht / ende de openbaringhe des beelts heeft niet hem ghehadt een quact eynde. Want Brutus daer na in den vlieten beide by de Stadt Philippis van Augusto, en Antonio, in een veltlach overwonnen zijnde / op dat hy niet en soude comen inde handen zijner vyanden / heeft hem zelven ghedoodet / ende het leven benomen.

Valerius Maximus schrijft int eerste boeck / int 6. Capittel / dat Cassius, die niet Bruto te samen te veit was / in de veltlach by de Stadt Philippis heeft ghesten Iulium Casarem, in een heerlijcker ghedaente / als renes menschen / welcke niet een vzeelsijcke ende vzeppghende aenghesichte op ten loopende peert teghens hem aenvel / ende dat Cassius dooz dit gesichte verbaert zijnde, hem inde blucht heeft ghegeven. Daer na soo heeft hy hem selven ghedoodet / navolghende daer inne het exempel van Brutus.

Valerius
Maximus lib.
1. Cap. 6.
Van Cassio.

Dio Cassius Niceus, in het 55 boeck der Romeynscher Historien / schrijft int beginne van Druso den Veltreere der Romeynen / dat als hy wijt / ende vzeet alle plaetsen in Onyschlant beroovende ende verwoestende / tot de Riviere de Elfr ghecomen was ghecomen / ende over de selfste niet en comde trecken / soo heeft hy aldaer opgericht ghebendkercken en zijnder vzeotie. Want hy de Riviere was hem ontmoet een vrouwe met een heerlijcker ghestalte / als renes menschen / ende seide tot hem : O Druse / hoe verze wilt ghy trecken / ten laetsen gheen mate stellende uwe begeerte ? Ja u niet ghenoech toe ghelaten alle dese dinghen te sien ? daeromme / soo gaet werch / want nu is dooz handen het eynde uwer werken / ende oock uwer levens. Dese dinghen ghehoort hebbende / is Drusus wederom te ruggegetrocken / ende in de repse / aler hy quam aen den Rhijn / is hy dooz een zekere cranchhept ghestorven.

Dio Cassius
Niceus lib. 55.
Romanarum
Historiarum.
Van Druse.

Ich sal hier by verhalen een wonderlijcke Historie van een zekere nacht / gheest / die ick wt de mont van mijnen meester ghenoemt Petrus Langenius Agrippa ghewerst zijnde een seer gheleert man / ende een Discipel langhe tijt was gheweest vande Dooch-gheleerde ende seer vermaerde man Philippus Melanthon, meer als eenmael hebbe hoorzen vertellen / verclarende / dat de doozseheven Melanthon deselve Historie inde hooghe Schoole van Wittenberch zijne Discipulen als een waerachtighe gheschiedenisse hadde voorgefelt ende verhaelt upt Scribenten ende Nutenren / diese booz waerachtich hebben beschreven.

Betsanne
ende wonder-
lijcke Historie
van een seke-
re Nacht-
geest.

Mer was te Athenen een groot ende heerlijck huys / moer van quaden naem / en ongesont / in welcke des nachts een gelupt van pser / ende soo ghy wat scherper toelustieden / een ghelupt van banden / eerst wat verber / daer na wat naerder ghehoort werde : terstont soo verseeen dan een Beelt / een out man / seer mismaecht / met eenen langhen baerde / ende vzeelsijcken haren / welcke aen zijne beenen banden / ende aen zijne hoeten keten dzoech.

Gheschiet te
Athenen
in Gueck-
lant.

Daer upt gheschiede het / dat die inden huse woonden / alsulcks dzoebi-
31 ghe

ghe ende vzeessijcke nachten met waechen overbarchten: nae het waercken volchde dan een cranchheyt/ ende alsoo de vzeese wassende/ volchde ten laetsten de doot. Want oock hy daghe/ hoe wel het Weeldt dan niet en verscheene/ nochtans de memozie ofte de gedachtenisse des Beelts stonde haer vooz ooghen/ ende de vzeese was een oorsaecke van meerder aneyte. Also gescheide het/ dat het hups werde verlaten/ ende werde gheheef den wanschapienen beelde ten besten ghegheven: nochtans soo werde het te coope gheset/ ofte daer yemant ware/ die het woude coopen ofte huere. Daer is te Athenen ghecomen de Philosoph Athenodorus, die heeft den brief ghelesen aen den hups/ ende ghehoort hebben den prijs ofte somma/ soo was hem den goeden coop suspect/ ofte verbacht: daeromme alle dinghen bezaghende/ is hem van de spoocherpe aengheset/ ende des niet te min/ jae des te meer heeft hy het hups ghehuert. Als nu den avont begost te comen/ soo heeft hy bevolen/ datmen hem inde voorszale des hups een plaats soude bereyden: aldaer heeft hy gheepicheit schijtsafelen/ een schijtspeine/ ende een keertse: zijn hupsgein heeft hy laten gaen in het binnenste des hups/ selfs heeft hy hem toeghemaeckt om te schijven/ zijn verstant/ ooghen/ ende hant heeft hy bereydet/ op dat het herte/ soo hy ledich ware/ hem selven niet en soude voorszellen gehooyde beelden/ ofte ydele vzesen. In den beginne des nachts was het over al stille: daer na hoorde hy een gherlanck des pfers/ ende een gheluyt der banden. Maer Athenodorus en sloech zijne ooghen niet op/ hy en hield niet op van schijven/maer maecte hem seer harde toe/ ende slopte zijne ooren. Doen begonste het gheluyt grooter te worden/ ende werde ghehoort nu op den durppel/ nu binnen den durppel/ alsoo dat Athenodorus ten laetsten opsach/ ende sach het beeldt in soo een soym als het hem te vooren vertelt was.

Het Weeldt stonde ende wenschte Athenodorum met den vingher/ als of het hem woude roepen: maer hy daerenteghen gaf niet der hant een teeken/ dat het wat soude vertoeben/ ende begaf hem alsoo wederomme om te schijven. Het Weeldt dit merckende rinkelde hem met de ketenen aen zijn hooft. Athenodorus opsiende sach dat hem het zelve Weeldt wederomme toewenschte ghelijck het te vooren ghedaen hadde: ende niet langhe verloevende heeft de keertse ghenomen/ ende is ghevolghet: Het Weeldt ginch vooz heen seer langhsaem/ als of het met ketenen ware ghebonden/ ende als het nu ter spden upt ginch na den Hof des hups/ soo heeft het haestich verdwijnende zijn medegheselle verlaten. Athenodorus verlaten zijnde/ heeft trupt ende bladeren ghepluckt/ ende daer mede de plaetse gheterkent.

Des anderen daechs gaet hy tot de overheyt/ ende vermaent haer/ dat zy souden ghebieden die plaetse op te gaven. Dit ghedaen zijnde/ hebben zy ghebonden beenderen inghesleercken zijnde in ketenen welcke beenderen het Lichaem nu dooz langhen tijde inder aerde verrottet zijnde/ aldaer in den banden hadde ghelaten: dese beenderen versamelt zijnde/ zijn openbaer ende eerlijck begraven. Dae alsulcken eerlijcke begaeftenisse is het hups by gheweest vande spoocherpe ende nacht-gheset/ die het geheele hups tot noch

noch in vrese hadde ghehouden.

In de kerckelijcke Historien werden oock dierghelijcke exempelen van nachtgeesten endespoorherpen bevonden.

Sozomenus schryft in zijne kerckelijcke Historie int 6. boeck int 28. Cap. van Appello, zijnde een pierinide (welcke naem dooz gheheel Egypten seer vermaect was / om de gaven der miraculen die hy dede dooz Gods macht ende ghenade / dese als yp hy nachte in zijne konste arbeide / soo herft een Gheest des Dupvels in een ghedaente van een seer schoone vertierde vrouwe hem aenghevochten om te vzenghen tot oncuysheyt. Appelles, yet pser / waer aen hy arbeide: upt den vperz gherucht hebbende / heeft het aenghesichte des Dupvels verbrant / welcke eerstont kuerissen ende weenende is wech ghebloden.

Theodorus Lector schryft in zijn hoofstucken ghenomen upt de kerckelijcke Historie int eerste boeck / dat Gennadius den Patriarch van Constantinopelen als hy des nachts om te bidden tot den outaer soude gaen / so is hem ontmoetet een ghesichte ofte nachtgeest met vreselijcke ghedaente / welckespoocke als Gennadius ghestrast hadde / soo heeft hy ghehoort een stemme toepende / dat het nachtspoocke soude rusten / soo langhe als Gennadius leefde / maer na zijnen doot / soude het nachtspoocke de Gheempnte verstorven. Gennadius dit ghehoort hebbende / heeft vooz den welstant der kercke ghebeden / ende cozt daer na is hy ghestorven.

Gregorius Nicephorus die de kerckelijcke handelinghen seer overbloedelijck heeft veel van den visioenen / dzoomen / oock van de nachtspoockespen gheschreven / seer suspect ende verdacht zijnde hy de Christelijcke Leersers: sal daeromme deselve hier met stilswyghen laten passeren.

De Heplighe Hieronimus schryft in het leven Pauli des Heremijts / dat Antonio is verschenen ee Hippocentaurus, dat is / een sefsame gedierte / welcke boven was een mensche / ende beneden een Peert. In den steenachtighen valleben / septe Hieronimus, heeft hy ghesien een cleyn mensche met een cromme neuse / met hoorzen aen den voozhoofde / welckel onderste deel des Lichaems hadde Septe voeten. Antonius oock in desen vzeelighen ghesichte onberbaert zijnde / heeft als een goede campvechter aengegrepen den schilt des ghelofs / ende het pantzier der hove. Des niet te min het voozghemelde ghederte heeft hem tot zijnen voetsel vooztgebracht vuchten van palmen boomen / als beloft-teekenen des vzedes. Dit siende Antonius, is staende ghebleven / ende den ghederte vraghende / wie hy ware / heeft dit antwozt ontfanghen. Ich ben / septe het ghederte / een sterfliche Creature / ende een van den inwoonderz deser woestijne / welcke inwoonderen de Heydenen met verscheptene dwalinghen bespottet zijnde / Natuerboden dienen / Aker-geesten / ende Welt-dupvelen noemen / ende oock als Goden dienen. Ich ben uptghesonden van mijnen medegesellen / ende wy bidden u / dat ghy vooz ons wilt aenroepen den algemeynen God / welcken wy

Petrus Damia-
nus.
Want S. Se-
verijn,

Wp weten/dat gecomen is tot zalicheyt des werelts.

Petrus Damianus, die eerst een Monich geweest is vande Gozde der Benedictinen / daer na een Bisschop van Hostien een Stadt in Italien / ende is in het Pausdom geweest van groten aensien/om dat hy gheachtet werde een gheleert / ende goetzychtich man te zyn: Dese Petrus vertelt / hoe dat een Geestelick Clerck van Colen op eenen sekeren tijt over een Rivier met zijn peert swemmende heeft gesien S. Severijn. Bisschop van Colen (die een wepnich te bozen was ghestorven / ende begravē) in de selvighe Riviere: Item seyt / dat Severinus heeft aengeheggen den toom des peerts / op dat Geestelicke Clerck niet verder soude mogē ryden noch reysen. De Clerck is verwondert geworden / ende heeft ghevraecht / waeromme de Bisschop soo een treffelicken man zijnde aldaer / worde gehouden. De Bisschop heeft begheert / dat dese Clerck zijne hant zoude wisteeck / op dat hy mochte gevoelen / hoe hy daer aen ware. Ende als hy de handt des Clercks int water hadde gedrukt / soo is terstont overmits groote vtericheyt / het vleesch vander hant gheballen / alsoo dat de Clerck alleene de bloote brenderen behielde. Dit siende de Clerck / septe teghen den Bisschop: Nademale ghy soo een beroemt man zijt inder Ghemeente: waeromme geschiet het dat dat ghy aldus ghequelt wordt? Severinus heeft geantwoort: Dit geschiet alleene daeromme / dat ick mijne ghelijcken op haren behoerlijcken tijt niet en hebbe ghelesen: Want ick ben geweest in het Hof des Keisers / aldaer met zijnen raet slaughen verhindert zijnde. Des morgens als alle Raetsheren hy malsanderen waren versamelt / doen was ick met andere dingen besich tot den avondt toe: Daeromme soo lyde ick nu de straffe van desen bynde. Maer laet ons beede de hulpe des almachtigen Gods aenroepen / op dat hy dijne handt gesonde maecte t'welck terstont gheschiet is. Ende de Bisschop septe tot den Clerck: Gaet mijn Zone / biddet den broederen onser Ghemeente / ende den anderen Clercken / op dat zy voor my hare bebeden sroten / den armen armoessen verdeelen / en in den Offerhanden neerstich zyn. Want dese dinghen geschiedt zijnde / sal ick terstont wt den toemēten verlost worden: ende sal gehoecht worde by het vrolijck geselschap der Heplighen die my verwachten.

Een lieflijke fabel van S. Severijn Bisschop geweest zijnde tot Colen om den eenvoudighen wijs te maecten de sekerheyt van het Wegheper.

Gregorius de
groot. vol dā
fabul in zjn
boeck / ghe-
noemt t' sa-
menspreking-
ghen.

Gregorius genoemt de groote Bisschop tot Roomen verhuelt zjn boeck / genoemt t' samensprekingen / met alsoodanighe vertellinghen / welcke niet de waerheyt / maer veel meer den ouden wijsen fabulen ghelijck zyn. Hy schrijft daerinne vele ende wonderbare dinghen: onder anderen vertelt hy vele exempelen van den dooden / die daer zyn verschenen / en hulpe begheert hebben: hy verhaelt oock van sommige Heplighen / ja van den Apostelen selve / welcke eenighe lieden totter doot toe cranch zijnde / aler zy zyn gestorven / befocht hebben. Daer werdt oock gheseyt / dat Hieronimus den Heplighen Vader S. Augustijn is verschenen.

Alexander van Alexandro te Theopels geboren / een vermaert rechtgeleerde int 2. boeck der natuerlicker daghe / int 9. Capittel schryft van eenen zijnen bekenden / zijnde een geloofweerdich man / dat hy heeft besorget de begzaeffnisse eenes zijns vrients / en als hy van daer ter plaetse daer de begzaeffnisse seer eerlick geschiet was / wederom na Rome soude reysen / soo is hy de nacht aencomende / geweken in een Herberge staende hy den wech / ende heeft hem aldaer tot ruste begeven. Ende als hy nu daer alleene lach / ende noch wachte / soo is seer snellick een schein / ofte gelijckenisse zijns vrients / die coets te vozen was ghestoven / hen verschenen / zijnde seer bleek ende mager / ende hy naest van al sulcken gestalte des aensichts / als hy hem in zijne cranchheyt hadde verlaten : de man als hy desen schein hadde gesien / ende dooz blyscap natwelijck zijne verstant / ende sinnen hy een hadde / soo heeft hy den schein ghevraecht / wie hy was : het schein heeft niet geantwoort / maer wttreckende zijne cleeren / heeft hem gelept op het bedde / in het welcke de man lach / ende heeft aengetroepen / als of hy hem woude omhelsen. De man heeft hem gheschicket aen deen spide des beddes ende heeft den schein die hy hem aenroep / wech ghestoten / en heeft in het wech stoten aengheroert des scheems voet / die soo coude was / dat gheen is hy by dese koude mochte vergheleken werden. Het schein seer verkeert ende leelijck hem aensien / heeft terfont zijne cleederen wedergenomen / is tot den bedde opgestaen / ende is daerna nergens verschenen. *De selve boken ghenoemde Alexander verhaelt dierghelijcke meer Historien in het selve Capittel / oock doet hy sulcx in het 4. Boeck van de natuerlijke daghen. Cap. 29. al te lanck de selve alhier te verhalen. De leser machse selve lesen / bysonder inde Latijnsche sprake ervaren zijnde / ghemerckt ick niet en wete of het selve boeck in dupische sprake is te vinden.*

Ludovicus Vives, int 1. Boeck vande waerheyt des geloofs / schryft / dat in de nieuwe werelt nu nieuwelijcx gebonden / dat is / in America, niet gemeenders / ofte gewoonlijcker en is / dan datter niet alleene hy nachte / maer midden op den daghe / ende int meeste licht openbaerlijcke Geesten / in den steden / ende op de ackers verschijnen / de welcke wat spreken / ghesieden / verbieden / ja sommighe den menschen quellen / verberen / ende slaen. Dit verhalen oock andere / die deschipvaerden der grooter zee hebben beschreven.

Philippus Melanthon, schryft in zijn boeck van de ziele / dat hy selve sommighe Geesten ghesien heeft / ende dat hy vele gheloofweerdighe lieden ghekent heeft / welke betuyghden / dat zy niet alleene ghesien hadden eenighe Geesten / maer dat zy oock langhe met haer hadde gesprooken.

In zijn boeck / welken hy noemt. Ondersoeckinge der Heyligher Schreure, verhaelt hy dese Historie : nemelick / dat hy heeft gehad een Woepete weten zijns Vaders sufter / ende dat deselve haren man dooz d'etlicken doot / swangher zijnde / verlozen hebbende / en hy den heert ofte byere doorbich sittende / by haer ghecomen zijn twee in haer hups : d'ene in de ghedaente haers Vaders / seggende / dat hy was haer man die nu onlanx was

Alexander de Alexandro Neapolitanus, lib. 2. Genali dieram, Cap. 9.

Vide, & quantum librum genali dieram, Cap. 29 eiusdem authoris Alexandri ab Alexandro.

Ludovicus Vives lib. 1. de veritate fidei.

Philippus Melanthon in lib. de Anima.

In Examine sacrae Scripturae. sive In Examine Theologico.

gestorven: d'ander was grooter / en verscheen in gedaente van een Franck-
ranner Monick. De Man gaende na den heere / heeft de droehige Hupsvrouw
wie begooet / beval haer dat zy niet en soude bresen / en seyde dat hy was ge-
romen om hare sonninghe dinghen te bevelen: heeft den langhen Monick
gheboden / dat hy soo langhe soude gaen inder stoeve: Daerna aenhangende
zijne reden / heeftse vermaent / ghebeden / ende seer hardt aenghexoyet / datse
se sonninghe Priesters niet geit soude huren / die daghelick wijen voor hem
mochten doen / om alsoo wt alle pijn verlost zijnde in het eeuwige leven te
moggen comen. Daer na / als hy nu woude werch gaen / soo heeft hy ghes-
wilt / dat zy hem haer rechter hant soude geven: Waer dewijle zy bevzeest
ende beancxet was / heeft hy haer beloofst / dat hy haer geen quaet en soude
doen: Ende alsoo heeft zy hem de rechte handt ghegeven: Welcke rechte
handt alsoewel zy niet ghequetset werde / soo scheen zy nochhangs soo seer
herbzant te zijn / dat zy tot allen tijden swart is ghebleven.

Sabinus in de-
simulibrum
Metamorpho-
scos Ovidi-
anae.

Item.
Andreas Hon-
dorus, in
promtuaris
exemplorum,
In exemplis
secundi pra-
septi.

Sabinus in zijn Annotatien over het tziende boeck vande dinghen die hi
d'een forme / ofte ghestaltenisse / in een ander zijn verandert / ende overgeset-
tet / verhaelt / dat de loffelijcke Churfurst van Saccsen / Hertoch Johan Fre-
derich, den saligen Doctor Luther dese navolgende Historie heeft verhaelt /
namelijck: Dat een Edelman gehadt heeft een seer schoone Hupsvrouw /
die hem is afghestorven ende begraven. Niet langhe daer na / als de heer /
ende knecht in een cammer by malkanderen laghen / soo comt den nachts de
afghestorvene Vrouw / ende begheeft haer leumende over des heeren bedde
de / in voeghen / ende maniere / als of zy niet hem hadde ghespyoken.

De knecht wert dit ghewaer: Ende als sulcx nu twee nachten achter
malkanderen gheschiet ware / soo vraecht hy den Joncker / wat het ware /
ende oft hy't oock wiste / dat alle nacht een Wijfs beelde in witte clederen
voor zijn bedde quam: Hy seyde neen: Ick slape den gehele nacht over /
ende en sie niemendal. Als nu de nacht wederom aenquam / de Joncker
neemt s'nachts acht op dese sake / ende blijft in het bedde wacker legghen:
En als de Vrouw weder voor het bedde quam / so vraecht haer de Jonck-
ker / wie zy ware / ende wat zy woude hebben: Sy antwoorde / datse zijn
Hupsvrouw ware. Hy seyde / ghy bent doch ghestorven ende begraven.
Daerop heeft zy gheantwoort: Ja / dat is waerachtich: En dat sy heeft
moeten sterben van weghen zijne quade bloecken / ende om zijn boos levens
wille. Daer by aldien hy haer wederom tot een Hupsvrouw wilde heb-
ben / datse zijn Hupsvrouw wel wederom wilde werden: hy seyde / ja / als
het maer mochte wesen. Toech zy bedingt met een goet voorbeschept / met
bermatinghe die sy hem dede / hy en moeste niet wederom bloecken / en in
sonderheyt niet op de maniere den bloeck ghebruycken die hy over hem
pleech te hebben. Sulcx beloofst hy / vastelijck t'selve haer toefegghende:
Sy septe hem oock daer by wel te horen / indien hy zijn gewoonlijcke bloeck
wederom dede / datse haestelijck wederom soude sterben / en dese werelt ver-
laten. Op dese voerwaerde / ende versproke conditie blijft zy by hem / re-
geert zijn huse / laeyt by hem / etet / ende drinckt met hem / cryghen kin-
deren

deren by malscanderen. Dese byvoeginghe also gheburende/ het is daerna ghebeurt/ dat dese Edelman gasten crijcht/ ende daer mede byzochlich geweest zynde/ t'is geschiet/ dat het Wyff een peperkoek ende eenige scrupen t'sa-
bonts vooz den man/ ende zyne gasten in de kamer wt de kasse soude halen /
wat langhe wtblpyende. De Edelman het selve qualick nemende/ en schel-
dich daer ober werdende/ by vloochte zyn oude gewoonlike vloechte/ en soo
haest hy sulcs ghedaen hadde/ soo verwynnt het wyff van stonden an/ ghe-
beelick alles met haer wt zijnde/ ende geene gedaente meer gehadt hebben-
de. Als zy nu wt de kamer niet weder oin en quame/ de man/ ende meer an-
dere zyne domesticken gaen inde kamer om te sien waer zy bleve. Terstont
sietmen daer liggen de cleederen die zy aen hadde ghehabt / ende gebraghen
sonder lichaem/ d'een helft vande cleederen die zy aen de armen hadde aen-
ghehabt / in de kasse/ d'ander helft van hare cleederen liggen de bypten de
kasse/ even in de gestaltenisse/ gelijk sy haer inde kasse hadde gehoogen / en
verdwonen was. Sy is oock daer na niet meer ghesien.

6

Dit is een seer schicklyck Exempel. Men soude moghen byagen (sept
Lutherus) of dese vrouwen warachtige vrouwen/ ofte de kinderen wa-
rachtrighe kinderen gheweest zyn? Hy geeft daer op dese antwoort: myne
ghedachten hier van zyn dese: datse geen rechte wijben en kunnen wesen /
maer het zyn dupbels ende het gaet also toe. De dupbel weet de menschen
met zyne bedriegerpen so te behokelen/ datse meynen/ zy slapen/ ende heb-
ben niet vrouwen te doo/ daer het toch inde daet niet anders en is/ dan dup-
bels betoveringhe. Inghelycke mantere gaet oock als het een man is.
Want de dupbel is crachtich by den kinderen des ongeloofts/ als Paulus sept.
Ende aengaende de kinderen/ hoe deselve gheprocreert werden? Ich ant-
woorde daer op (sept Lutherus) dat de kinderen/ oock dupbels zyn ghe-
weest/ ende datse versierde lichamen ghehabt hebben ghelyck als de Moes-
der/ etc.

Vide Andreæ
Hondorssum.

Ich meyne nu niet exempelen genoegh bewesen te hebben / datter een se-
kere openbaringhe van nachtgeesten/ ende Spoocherpen by den menschen
wert ghesien ende vernomen.

Vat my aengaet die als eens wack d'enaer mijnes Saltmakers Iesu
Christi, dese dinghen schryue/ verclare hier vooz waerheyt/ als ich
in myne jonckheyt tot Saltbommel myne vaderlijcke stadt zijnde/ als Chri-
rael in het Pausdom int Jaer onses Heeren 1558. wesende in alle onse ne-
derlande een seer groote peste/ smorgens broech te kercke ginch om de met-
ten/ ofte de morgen getyden / met de Canonicken ende hare Suppoosten te
helpen lesen ende singhen/ dat dese navolgende geschiednisse my is weder-
baren.

Een peestras
here gheschied-
nisse.

O eenen sekeren dach inden herst/ als vande peste vele menschen waren
ghestorven/ ende vele daer van ter doot toe sieck te liden laghen/ ende
oude anderen sekeren Priesters: ich smorgens broech te byfuren ofte dave
ontrent in de kercke comende om mijne Chynesse bedieninghe waer te

nemen / ende mijn koozcleet hadde aengetrocken om na het hooghe dooz te
gaen : soo sie ick perfectelick inde kercke comen byle ofte vier priers (als
ick meynde) die ick nochtans voorszeker wiste dat ter doot toe cranch te
bedde laghen : ick siefe vozder gaen na sekere su-lusten staende in S. Theu-
nis pant / doende / als het scheen / haer ghebeot niet devotte : Ick siefe wes-
derom van de plaetse opstaen / ende ter kercke wtgaen / de supden deure wt.
Ick onverdacht zynde / ende omgewent wesende van sulcken inganck ende
wtganck / was daer van verwonbert / te meer dat ick wiste dat se doot crack
waren / ende nochtans hare gedaenten wel kenden / ende lichtelick waren te
kennen / om dat sekere lampen inde kercke licht waren bydende / die nade
tostupine doe zynde / hier ende daer hingen. Ick ginck vooz na het kooz
na de plaetse daer mijn beure was te staen / namelick / vooz de gestoelte van
mijn Heere de deken / van thien Canonicken met name ghenoeint Ioannes
Meursius. Niemant van de Priesters / noch van mijn mede Choralen / en
was int selve kooz noch niet teghenwozrdich. Ick stae twee boecken op:
Het boeck vande Psalmen Davids / ende noch een ander sanctiboek / om
de metten / dat is / de morgen ghebeden / ofte getyden / eensdeels te lesen / ende
eensdeels daer wt te singen : als de boecken soo open ende gereet laghen / ter-
stont weert de keerse die vooz my op een lichter stont bydende wt ghebla-
sen. Ick ginck in de Sacristie alwaer de Coster was met name ghenoeint
M. Willem , wachtende op diensten te doen die hem waren bevolen. Ick
ontstach by hem wederom mijn keerse ende ghae na mijn boecken open lig-
gende. Nauwelijcks stae ick / de twee boecken werde vooz mijn hooft soze-
selgick toegeslaghen / ende de keerse wert wederom wtgeblasen. Ick ver-
baert zynde / ghae wederom inde Sacristie by den Coster om licht te halen.
De goede man bekijft my / my bestraffende van broodzonckenschap / de sel-
ve van de kerckchoralen wel meer gewent zynde : Ick sepde soo het ghe-
schiet was / my selven van t'ghene by my aensepde / ten besten excuserende.
Mijn keerse ontflecken hebbende / ick gae wederom na mijn plaetse / de twee
boecken wederom opslaende / t'welck ghedaen zynde / zy werden beyde met
meerder sozse als te vooren vooz mijn hooft toegeslaghen / oock mede wert
de keerse de derde repse wtgeblasen. Ick werde seer verbaert / perplex ende
ontstelt : eventwel moet nemende / maer niet derkende gaen by den Coster in
de Sacristie om de keerse wederom te ontflecken / om dat by my hadde be-
keken / ick ghae na het midden van het kooz alwaer een hanghende lampe
hinc bydende vooz het Sacraments hupse heerlijck ende costelijck op-
gemackt zynde / ick trecke de lampe neer om mijn keerse aē het licht daer-
tine zynde / wederom te ontflecken. Maer als ick sulcks wilde beghinnen /
de lampe wert terstont vooz mijn ooghen met groot ghewelt zeer dickleijck
op ende neer ghetrocken / sonder nochtans een droppel olse daerupt soze-
de / ofte het licht inde lampe wtgaende. Ick stae daer by sulcks aenstende
met groote verbaesthept ende verscheyctinghe / niet wel te bydede zynde dat
ick geen middel en sach om mijn keerse wederom te ontflecken : ende om dat
ick niemant en sach die de lampe soo ghewelbelick op ende neer toghe. My
compt

comt te bozen / de ghebante bande Priesters die sijn in ende wt de kercke
comende ende gaende ghesien hadde. Ende alsoomen op die tijt veel sprack
bende Gheesten/ daer op nu denckende / ick t'ederde ende beseide met een
groot gheroep ende gheschrey loopende na de Sacristie by den Coster/om
der wiens tabbarn (als de Costers doe ter tydt zoeghen) zijn hoorcleedt
daer oer aen hebbende/ ick croope/ om my te verbergen. Hy was doe med
my seer bewoghen / my dickwils vraghende wat my leete / ende wat my
was ontmoeter. Maer ick in onmacht wesende / en koste hem gheen ant-
woort geven. Ten laetsten tot my selve door Gods hulpe comende / ende
als hy my vraechde/ selve benaut zijnde/ ick vertelle hem alles wat my t' se-
dert ick de tweedemaal mijn keersse by hem quam ontftecken/ was weder-
baren. Middeletijt quamen sommige Canonicken/ oock andere Priesters
ende mijn Medechoralen in het Choor ende Sacristie/ dewelcke my aldaer
siende seer verbaest / ende becreten / ende vraghende wat my leete: ick gaf
hier veel antwoort/ bitterlich schreyende. De Coster sulchs siende / ver-
tele de ghehele zaache ende mijn wederbaren ghelijck ick deselve hem te vo-
ren hadde verhaelt op zijn aenhouden. Alle die daer teghenwoordich was-
ren/ hoordeu vrent toe / ende waren seer verwondert/ my een moet inspre-
kende soo zy best costen / ende mochten / staerken de hoopen by malcande-
ren/ my segghende ick soude wel te vreden wesen / ende gaen met de andere
mijn medechoralen in het choor om den dienst te beginne: zy soudentetstont
volghen om te intoueren / ende den eersten opsefte doen / na costupine we-
sende: Deus in adiutorium meum intende: ad adiuvandum me festina. Dat is:
God/ weest veerdich tot mijn hulpe / ende haest u om my te helpen/ etc.

De dienst bande moeghen ghebeden/ ofte getijden/ wt zijnde / de tijdin-
ghe comt inde kercke / dat de Priesters / wiens schijnfelen ick ghesien
hadde/ in de selve moeghenstont ghestoven waren. Elck seyde daer
van het zijne. Ende ick/ wistende wat my was wederbaren / hebbe by an-
deren die met ernst my daer na vraechden / sulchs niet versweghen / ende
ghelijck ick te bozen gheseyt hebbe / segghe ick alsiuch / dat ick dese waer-
achtighe gheschiedenisse/ als een exempel stelle by de voorgaende/ ende an-
dere voer verhaelde exemplen.

Het verhael van alle de exemplen dient daer toe/ op dat een pegelick mach
verstaen / dattet waerachtich is / dat eertijds Nacht-geesten/ schijnse-
len / ende spookkerpen sijn gheopenbaert hebben / ende noch sijn huy-
densaechs soudent moghen openbaren/ somwijlen by daghe/ somwijlen by
nachte.

De dagelijckse erbaringhe heeft in voorgaende tijdt geleert/ datter
gewest zijn (als mensse noemden) wauer-mannekens/ die inde huy-
sen geopenbaert zijn/ die den huyngenoten gedient hebbe/ die het vper
hebben geblafen (sulchs ick oock op eenen nacht in mijne ouers huyse niet
grote verschrikkinghe ghesien hebbe) die de kinderen hebben ghelwiegheit/ ta-
die ghybacken hebben. Die de potten / baten / platen ofte schotelen / ta-

Het behael
van d'exempe-
len/ waer toe
de selven die-
delijck sijn.

De dagelijck-
se erbarin-
ghe geest ken-
nisse van
openbaringhe
der Geesten.

Als bant seker
remannekens
in de hupfen.

berbers / ja de tafelen omstieten / ende de trappen afwierpen / maer als de
dach was gheromen / datmen ghesien heeft / dat alle dingen op hare plaet-
seghestelt waren. Men pleech te segghen / dat dese mannekens het gheluck
mede bjachten / inde hupfen / daerse woonden / ofte waren / als men se maer
liet begaen / ende in het werck binmens hupse te doen / niet en verstoorden / en
indien datmen se daer inne dede eenighe verstooringe / beletsel / ende verhin-
deringe / dat se alsdan de hupfen verlieten / ende dat daer inne gheen neerit-
ghe / gheluck ofte boozspoet meer werde vernomen.

Van telspo-
ken / in het
Dozp van
Sept / by
Wrecht.

Men braghe hier van de oude mannen / ende vrouwen / wat in het Dozp
tijts geschiet is op zekere santbergen die men de Alphen ofte wittevrou-
we berghen noemen / hoe daer op potten / ende ketelen gheset werden tot
petermans behoef / als men se repn ende puntelick wederom bestelde op de
plaetse daer men se af hadde genomen tot zyn gherijf ende behoefte / ter con-
trarie / als pement daer inne gedaen hebbende enige onbehoorlijcke vup-
licheyt / hoe de selve gebuyckelijckelijcke vaten noyt meer te boozschijn en
sijn ghekomen.

Item in het
Dozp ghe-
noemt Brakel
waer gelegen
tusschen wou-
mel ende het
hups ofte slot
Brakel.
Swartcheden
errens ghe-
weest over de
cracu vrou-
wen / ende
cracinkinde-
ren door ze-
kere quade
Geeften.

Ick hebbe mine ouders ende meer oude lieden in mijne jonckhepdt oock
wel hoopen segghen / dat dierghelijcken berch oock eertijts is gheweest te
Niewael een Dozp ghelegghen tusschen Zaltbommel ende het Dozp ghe-
noemt Brakel vermaert zijnde van weghen het hups ende slot toebehozende
het gheslachte van de Edele ende welghebozene Heere van Brakel.

Doe in oude tijden (daer ick van spreke) de cracmbrouwen / ende de kin-
deren ende wieghen ligghende in dese gewest zijn om tot hare cracmbou-
den / ende wieghen werch ghehaelt ende elders ghebracht te werden van ze-
kere Geeften ofte schijnscelen / heeft de daghelicksche erbaringe van desen tij-
scer wel gheleert / ter tijde toe dat tot sulcke quade Geeften remedie werdt
ghebonden oock door suggestie van den boosen / datmen oer der cracm-
brouwen bedden linnen lakens van crups beelde heeft bespreyt / met pots-
kens van koper ofte andere metale ghemaect / die men vol wylwater an-
den bedde heeft gehanghen / om daer mede de vier hoeken van het bedde te
besprengen / en alsoo booz alle spoockerpen bewaert ende ghesalvert te
wesen.

Ober den
ghenen die te
bedde gaet.

Door erbaringhe heeft men oock behonden / ende werdt alnoch som-
wijlen behonden / dat pement gaet wel te bedde / ende voeger hem om
te slapen / daer comt wat by hem / roeret de deken / ofte treckte wel
gheheel af / somwijlen comt het wel by hem / ende voeghet hem oock wel op
het bedde cste gaet wandelen inde camer.

Versehepen
maneren van
pet te sien / of-
te pet te hoo-
ren / booz ofte
na pements
doet.

Daer zijn wel ghesien menschen te voete wandelende / ofte te peerde rij-
dende in vperighe ghedaente / welcke ofte langhe / ofte roys te bozen wa-
ren ghestorven. Het is oock wel geschiet / dat sommige die inde veltlagen
gebleven zijn / oft door een natuerlijcke doot ghestorven zijn / hare vrienden
hebben aengesproken / ende upt hare stemme bekent zijn gheworden.

Het gebeurt oock / wanneer daer yemant sal sterben / datter dan te vozen wat ghehoort wert / namelijk / eenich gheluyt / ofte een gedruysch van wat te vallen / c'sp dit ofte dat : Item by nachte ofte by about werdt oock wel ghehoort een geluyt / als oft yemant een bare / ofte dootkiste timmerde / ofte eenen dooden ter beggavenisse holpe. Men siet oock wel wat te vozen / wanneer daer yemant sal sterben : te weten eenige schynselen van mensche die sieck / ende doot cranch zijn : men siet somwylen eenighe schynselen die te groef gaen : daer geschiet oock wel dat wonderlijck / ende schynelijck is / nochtans en sietmen niemant.

Daer zijn oock menichmael in vorzighe tijden / by nachte ghehoort / eenich ghe Geesten al sachkens gaende / ende hebben ghehoort / ghesucht / ofte wat anders ghedaen / (ghelijck ick van andere gheloofwaardighe lieden zeerkerlijck oock verstaen hebbe) gebracht zijnde / wie zy waren / hebben gheantwoort / dat zy dies / ofte deses menschen ziele waren / ende dat zy seer groote pijn leden. Als zy dan ghebracht werden / hoe zy wt alzulke jammerlijcke pijn verlost konden werde / hebben zy geantwoort : So daer een zeker ghelal van missen ghedaen werde / soo daer bebaerden tot dien Sant / ende tot anderen Santen ghedaen werden / ende soo daer andere dier ghelijcke wercken tot haren besten gheschieden / soo konden zy verlost werden.

Daer nae dan verschynende met groote claerheyt ende heerlichheyt / hebben zy geseyt datse verlost waren / dankende seer grootelijcks hare welvaders / ende hebben beloofd / dat zy oock by God / ende de heylighe Maget Maria voer haer souden bidden.

Mer valt nu de questie / of dese Geesten / de rechte zielen zijn van menschen / die doot / ende werelt zijn overleden :

Om hier op te gheben een goet antwoort / ende met een goet onderschept vande Geesten te spreken / een pghelijck moet weten / dat daer niet en is eenen ley aert / ende ghedaente van Geesten.

Daer is een Geest / welke alle dinghen heeft gheschapen / te weten / God de Vader, de Sone, ende de Heylighe Geest, drie personen / maer een eenich / ewich / ende waerachtich God.

Daer zijn oock gheschapene Geesten : te weten / de goede / ende de quade Engelen. Item de zielen der menschen / welke zijn inde Lichamen der menschen / ofte door den doot van den Lichamen verscheppen zijnde / leden inde ewighe zalicheyt / ofte zijn inde ewighe verdoemenisse.

Wat aengact der zielen in het Wegebber / in het welke zy ghereynicht / ende ghevercht souden moeten werden / tot de Hemelsche opvaert : ofte vande de Lustschot der kinderen / die sonder doopsel upt dese werelt schepden / daer en is gantsch niet van gheschreven inde Heylighe Schrifture : contrarij het gheboelen vande Romansen.

Dat God de Heylige Patriarchen / Propheten / Coningen / en meer andere met verscheppen gesichten / en manieren is verschenen / dat hy hem zelven haer gheopenbaert / ende met haer ghesproken heeft / leert de Heylighe

Antwoort
van Geesten
gebracht
zijnde.

Of de Geesten
hen openbaert
de rechte ziele
van menschen
die doot sijn
Antwoort.
Daer en is
niet eenen ley
aert van Geesten.

1.
God.
2.
Goede ende
quade Engelen.
3.
Zielen der
menschen.
God heeft
hem den menschen niet verscheppen ghesichten gheopenbaert.

Daer de goet
de Enghelen.

Schryfture/ met verscheyden exempelen sulcks voorsz. ooghden stellende.
Dat oock de goede Enghelen den dienaren Gods menichmael zijn verscheyden/ sulcks alomine de Heplighe Schryfture.

Daer de
guade En-
ghelen.

2. Cor. 11. 14.

Wengende de guade Enghelen ofte Geesten/ datse oock menichmael gesien zijn gheweest/ ende noch hynden ten daghe den tobenaren ende waerseggers met verscheyden gedaenten hen vertoonen/ ende openbaren/ oock wel andere menschen/ soo wel den brouwen/ als den onbrouwen/ sulcks verclaren/ ende gheven te kennen de Hystozien/ oock de daghelicksche experientie. De Heplighe Schryfture leert ons oock/ dat de Satan zelbe woijt in een Engel des lichts.

Daer de zielen
aan de afghe-
stoyene
menschen.

Mer wat aengaet de zielen der afghestoyene menschen/ dat sommighe segghen/ dat zy pemant na zijuē doot ghesin/ ghehoort/ bekent/ jaer met hem ghespoochen hebben/ so staet wel toe/ dat zy wat ghesien/ ende ghehoort hebben: dat zy oock voorsz. zeecker ghemeynt hebben/ dat het zielen gheweest zijn/ ende dat zy met haer ghespoochen hebben: maer dat het inder waerheyt zielen gheweest zijn/ sulcks en volghet niet: veel weyniger dat een mensche ghestoyen zijnde met sijn ende ziele/ haer soude zijn verscheuen. Want in den laetsten daghe soo sullen de zielen tot haren Lichamen eerst wedercomen.

De zielen zijn Gheesten: maer de Geesten zijn onzichtbaer/ ten zy zaeker/ dat zy eenighe upterlijcke ghedaenten aen nemen/ ende daerom en comen zy alsoo niet ghesten werden.

Want dat de zielen/ gelijck de goede ende guade Enghelen doen/ enige ghedaente aen trecken/ sulcks en kan niet de ghetupghenissen der Hepliger Schryfture niet bewesen werden. Daerenboven is het oock zeecker/ dat menichmael de ghedaenten alsulcker lieden/ van welke de ziele doozden doot noch niet ghescheyden is (ghelijck als pemant dootlijck cranch is) dat dan hare ghedaenten niet weynigher gesien werden/ dan alsulcker lieden ghedaenten/ die alrede zijn ghestoyen. Daerom is het onbillich/ ende onschryfuerlich/ dat wy de gesichten/ ofte spoocherpen/ die daer gesien werden/ souden gheloooven zielen te wesen.

Een scriftele
verblacht.

Ende niet teghenstaende t'ghene nu verhaelt is/ de rechte waerheyt is/ Emen vint menschen die nochtans hier teghen strijdende/ evenwel dese wtbluchte nemen/ segghende/ dat zy wel toestaen/ dat de Zielen welcke in de Hemelen/ ofte inder Hellen zijn ghecomen/ upt alsulcke plaatsen voorsz. den laetsten dach niet wedercomen/ noch verschijnen: maer het Wegheyper al te seer int hooft hebbende/ datter is een derde plaetse/ te weten/ het Wegheyper/ upt welke de Zielen wedercomen. Want zy segghen/ dat teghen alsulcke Zielen de laetste sententie noch niet en is ghegaen/ ende dat zy daerom noch comen gheholpen werden/ dat zy oock hulpe begeren/ ende daerom haer van den menschen sijn laten.

Te vergheefs is sulcke scriftele wtblucht: Want wy hebben te voorsz. claer.

laerlijck/ende overbloedich wt Gods woort bewesen/ oock wt der Oudt-
Waderen Schyften verthoont / dat de zielen der geloovighen salich / ende
de zielen der onghebovigen verdoemt werden sonder eenich verreck/ende
datter daeromme geen Begheper en is.

Hier mede sal ick dit tweede deel / dat het warachtich is / datter een sekere
openbaringhe is / van visioenen / Geesten ende spookliken / beslupten / ver-
laert hebbende / dat deselve openbaringe oock tweederley is : te weten / on-
warachtich / ende verstert : Item / warachtich / en niet verstert : Ick heb-
be van beyde soorten / eenighe exempelen den leser voór ooghen gestelt / die
meer exempelen hier van begheert te lesen / die soeken de selve in locis Com-
munibus Manlij. Item in het boeck Lavateri de Spectris.

Bestuyp ba-
het tweede de-
te in dese ma-
terie.

Meer etem-
pelen binne
in locis Com-
munibus Joan-
nis Manlij en
in het boeck
Lavateri de
Spectris.

Ick sal nu overtreden tot het derde deel in dese materie / namelijk tot de
antwoort en wederlegginge van eenighe Pauselijcke argumenten / met
de welke zy poogen te bewijzen / dat de zielen na het afscheyt wt hare lie-
hamen / hen de menschen openbaren. Ick en sal in dit derde deel niet alle
de argumenten verhalen / die van de Pausen sinnen bygebracht werden tot
bewijs vande openbaringhe der zielen / oock niet mijn bevoopen om de sel-
ve hier te beantwoorden / gemerckt het gene teghens de openbaringhe der
zielen den leser is voór gestelt / wt het Heplighe ende onbedriegelijck woort
Gods / alle menschelijcke / subtile / wtgesochte rebenen / ende argumenten te
hoben ghaet / ende verre overwinnt. Ick sal maer hare principale woortwer-
pinghen verhalen / ende de selve met cozte woorden beantwoorde / ende we-
derlegghen.

Deele / wesen
de een ant-
woort ende
wederlegginge
van eenighe
pauselijcke
argumenten
tot bewijs van
de openbaringhe
der zielen.

Te eersten seggen zy / dat God voór zijn almachticheyt de zielen op der
aerden wel can laten comen / om den menschen was te openbaren / te lee-
ren / te troosten / te vermanen / ofte te bestraffen.

I.
Tegenwoer-
pinghe.
Dat God
sulcks doen
can voór zijn
almachticheyt
hiet.
Antwoort.
Wt de al-
machticheyt
Gods en
moeten niet
allerlepe din-
gen beslupten.

Hier op dient tot antwoort / dat wy gheen sijn en verlochenen / dat God
almachtich is / ende voór zijn almachticheyt / t'ghene wert voórgewoopen /
wel conde doen / ende int werck stellen / maer nademale datter geen plaets /
geen exempel inde Heplige Schysure en is / welke bewijset datter eenige
zielen van den dooden zijn wedergecomen / die den menschen alsoo gheleert
ofte ghebracht hebben / soo en connen wy het beslupt / wt de eerste woortwer-
pinghe ghemaect / niet toestaen. Want wt de almachticheyt Gods en
moeten niet allerlepe dinghen beslupten. Men moet desen reghel hierin
niet vast houden : namelijk / datmen niet can beslupten / dat tet al gheschiedt /
t'welcke wel mochte gheschieden. Want God en handelt niet teghen zijn
woort / ende teghen hem selven. Men moeste eerst bewijzen / dat het Gods
wille ware / dat de zielen op der aerden souden weder comen.

2.
Tegenwoer-
pinge van se-
keren exempel
dat gene die
wt den doot
ter den levent-
dighen op der
aerden zijn
wedergecomen.

Te tweeden / soo brenghen zy voór sekere exempelen wt de Heplige
Schysure / om te bewijzen / dat de zielen der dooden op der aerden we-
dercomen tot den levendighen. Als te weten : Dat Samuel de Propheet na
zijn doot den Coninck Saul is verschenen. Item / dat Moyses / die eenighe

Hondert jaren doot was gheweest: Item dat Elias: die met eenen wyert-
ghen waghen was opghenomen / Christo zijn verschenen ende zijne drie
Apostelen daertoe verbercozen / op den bergh Thabor. Item / dat Lazarus
van Bethania oock wt zijn ruste is wedergecomen. Item / dat vele ande-
ren / van Christo, ende van zijne Apostelen / ende van den Propheeten wt
den dooden zijn opgewerket.

Antwoort op
het exempel
van Samuel.
1. Samuel.
28. vers. 7. 8.
9. 10.

Hier op dient tot antwoort. Soo veel Samuel aengaet / dat dit exempel /
tegen de waarheyt geen plaetse en kan hebben / gemerckt de warachtighe
Samuel niet en is verschenen den Coninck Saul, op de tooverachtige conste
van de waersegghersche vrouwe: maer het is gheweest de duppel in zijne
schijne / die hem selven oock tot een Enghel des lichts kan veranderen / en
oversetten. Het meeste deel van alle treffelijcke Leeraers der kercke is
oock in dit gevoelen / ende dat niet sonder reden van de Weylighe Schryf-
tuere / de welcke wt den mondt Gods expiesselijk verbiedt / datmen van
den dooden niet en sal leeren / ofte / datter een toobenaer / ofte een besweer-
der / oft waersegger onder het volck des Heeren soude behouden worden.

Deut. 18. 9.
10. 11.

Antwoort op
het exempel
van Moses /
ende Elias.
Mat. 17. 3.
Marc. 9. 2.
Luc. 9. 28.

Van Mose, ende Elia, dat zy den Heere Iesu Christo, en zijn drie Aposte-
len zijn verschenen / sales is warachtich: maer moeten weten / dat dit ex-
empel geheel totter sake niet en dient / ofte helpt. Want het is een byson-
der extraordinarische exempel / geschiet alleen tot dien eynde / dat de Apo-
stelen die ghetuyghen Christi souden wesen / versekert souden werden /
dat de wet / ende de Propheeten Christo ghetuyghenisse gaben / ende dat
zijn leere warachtich ware / oock mede dat hy de ware beloofde Messias
ware / die het menschelijcke gheslacht door zijnen doot / ende verrijfeninghe
van den toozne Gods / ende van de ewighe verdoemenisse soude verlossen /
ende dat hy ten joncken daghe des gheele weerelts richter soude wesen.

Sy zijn oock niet gesonden tot de Apostelen / maer tot Christum alleene /
die de zielen / ende lichamen / van haer / en aller menschen / wesende war-
tich God / in zijn handen heeft / het zy dan / van hare zielen / ofte te gelijcke
hare lichamen zijn gecomen: zy hebben oock niet gesproocken niet de drie
Apostelen: zy hebben geen niuwe leeringhe voortgebracht / zy hebben niet
beholen / datmen tot haerder reeretempelen souden opbouwen / ofte andere
dingen doen / gelijk de Geesten van de afgestorven menschen / te weten / de
duppels in haren schijn / veele dinghen tegen Gods woort zijn voort-
brengende.

Antwoort op
het exempel
van Lazarus
wt Bethania
ende meer an-
deren wt den
doot verweert
zijnde.

Dat zy seggen van Lazaro, wt Bethania, ende meer anderen van Christo,
ende van zijn Apostelen ende Propheeten wt den doot verweert zijnde: men
moet weten / dat Lazarus ende die anderen met lichame / ende ziele zijn op-
gewecket: waer haer ziele en is niet alleen verschenen: en zijn als panden
onser warachtigher verrijfeninghe / welcke sal geschieden inden laetsten dage.

Nergens leestmen / dat Lazarus ende de andere ghesepet hebben / waer sy
inbdeleert / dat hare zielen upt de lichamen zijn ghescheurde geweest / zon-
den moghen gheweest hebben. Item / wat staet ofte gelegentheit datter
is na dit leven. Want alsulcke dinghen moctmen upt Gods woort / ende
niet upt den dooden leeren en weten.

En

Ten derden / soo bzeenghen zy hoorst de verschyckinghe der Apostelen die zy ghehadt hebben / als Christus haren meester op den dach zijner verrijpense t' sabonts zeer laet int midden van haer stont / segghende : Vrede zy u lieden ; Ick bent en wilt niet vreesen. Ende hoe zy vervaert , ende verschrickt zijnde , meynden dat zy eenen Geest sagen.

Hier tot onderstaen zy hem te belupsen / dat de Apostelen sonden gheloost hebben / dat de zielen / ofte Geesten omme doolen / ende haer van den menschen sien laten : Ende datse hier dooz soudn gemeynt hebben / dat zy sage den Geest Christi , ofte dat zy saghen den Geest van een ander mensche.

Op dese teghenwerpinghe mach op tweederlep maniere gheantwoort werden.

Ten eersten / indien de Apostelen gemeynt hebben / dat zy een siele sagen / soo hebben zy sulcs niet recht gemeynt : maer zy hebben met het ghemeyne volck niet weyniger gewaelt dan doe zy meynden / dat Christus een uytcrlyck / ende wereltlich Conincricke soude oprichten / in het welcke zy grote Heeren / Princen / ende Edeltten soudn zyn.

Ten tweeden / ran het oock wel gheschiedt zyn / dat zy ghemeynt hebben dat zy eenen quaden / ofte eenen goeden Enghel sagen : maer niet / dat zy geloost hebben / dat zy een siele sagen : maer als ick noch segge / eenen quaden / ofte liever een goeden Enghel.

Want de geloobighe / als de goede Engelen hem openbaren / zyn oock belangt / ende verbaert geworden / ghelijck men sulcs lesen kan geschiet te zyn tude persoon van den Heyligen Propheet Daniel / tot tweemaal toe Item / inden Priester Zacharia , de Vader van Iohannes de dooper / ten voorspeler Iesu Christi , Item / in de Heylige Maget Maria , ende in meer anderen. Als in de herderen op den welde / doe Iesus Christus hen lieden van den Enghel verondicht wert / dat hy te Bertheem in de stadt Davids was ghebozen.

Als de Apostel Petrus tot de ghevanckenisse verlost was vanden Enghel des Heeren / ende dat hy inder nacht quam cloppen aende deure der poortten daer vele broeders vergadert waren / biddende / en haer van een dienstmaecht werde gebootschapt / dat Petrus hoorde de poorte stonde / gesept hebben : Ghy zijt ontsinnich : Ende als de dienstmaecht daer hy bleef / dattet alsoo ware / datse gesept hebben : Het is zyn Enghel : ende datse oock / doe Petrus tot haer inquamme / ende hem saghen / zeer verbaert ende verschyckte zyn geweest.

Gelijck nu de broeders meynden / dat het Petri Enghel ware : alsoo kan het oock wel geschiet zyn / dat zy gemeynt hebben / dat zy sagen eenen goeden Enghel / doe zy Christum saghen / midden onder haer staende. Want de Engelen zyn den menschen van God bygeboecht / dat zy hoorde haer sonden soch dzagen / na wtlofsinghe van de Heylighe Schrifture. Het is een oude meyninge gheweest by den Christenen / datse gesept hebben / dat God een pegelick mensche van zijne geloobighen tot zijne bewarunghe eenen sonderen Enghel heeft ghegeven ende toegevoert / in welcke ghevoelen de oude kerckeleeraer Hieronymus oock geweest is.

3.
Tegentwerpinge van de meyninge der Apostelen / dat zy eenen Geest sagen / doe Christus int midden van haer stont / op den dach zijner verrijpense.
Luc. 24. 36.

37.
Antwoort op tweederlep maniere.
I.

II

Dan. 3. 19.
10. 17. ende
10. 5. 6. 7. 8. 9.
19.
Luc. 1. 11. 12.
29.
Luc. 2. 9.
Acto. 12. 7. 8.
9. 10. ende son
hoort aan.

Mat. 28. 20.
II.
Esa. 63. 9.
Dan. 10. 13.
Wsal. 34. 8.
Wsal. 91. 11.
Job. 1. 14.
Hieronymus
super Math.
Cap. 28.

Dat God een
peghelick van
de geloobigen
zinen eyghen
Engel heeft
ghegeuen.
Dan. 10. 13.

T'selve is wel een goede meyminghe: maer werdt inde Scheyfure niet
duydelick ghevonden. Waer dat is zeker / dat God zijne Enghelen (het 3^e
een ofte meer) heeft bevolen / dat 3^e opzicht / ende sozge vooz ons soude dra-
ghen.

Een gebuyck
by onse vooz-
baderen / dat
in hebben ge-
sept: Het is
3^eu Gheest.

De Propheet Daniel betuycht / dat oock ober Coninckrijcken / Enghelen
ghefelt zijn / door welcke God de zelvige Rijcken bewaert / beschermt / en
de quade raetflaghen des Duppels / ende 3^ener instrumenten belet / ende
verhindert. Wi dese Godlijcke voozsoch / dat hy den zinnen met zijne hey-
lighe Enghelen bewaert / ende daer vooz soch dzaghet / is hy onse voozba-
deren een ghebuyck gheweest / wanreer permant van hups gherepft / ofte
gheftozven was / dat 3^e gheseyt hebben / als 3^e wat hoorben / ofte saghen:
Het is zijn Gheest: In sulcken ghewalle / kan het wel zijn / dat 3^e niet ghe-
meynt hebben / dat het zijn ziele / maer zijn Enghel ware. Ende soo herre 3^e
ghemeynt hebben (ghelijck in navolghende tijden van vele is gheschied / en
geloost / dat het zielen waren / als de Gheesten nu in dese / nu in een ander
plaetse haer hebben laten sien: soo hebben onse voozvaderen daer inne / ghe-
dwaelt / ghelijck 3^e oock in vele andere dinghen ghedwaelt hebben.

Want de zielen werden terstont inde ewighe bliscchap / ofte in de ewighe
gheverdoemenisse versamelt.

Beslypt van
het derde bee-
le in dese ma-
terie.

Ende is alsoo nu / beminde Leser / beantwoort datmen ons voozwerpt
vande Apostelen / dat 3^e ghemeynt hebben / dat 3^e eenen Geest sagen / ende
daeromme verschijscht ende verbaert zijn gewest / ende hoemen zulcks na
de Scheyfure / ende mate des gheloofs behoort te verstaen / ende wt te leg-
ghen.

Bier by laten wy nu coytelijck beruften onse beantwoordinghe / ende we-
derlegginghe teghen de argumenten / met de welcke 3^e pooghen te bewij-
sen de openbaringhe der Zielen na datse upt hare Lichamen sijn gheschep-
ben.

4.
Deele.
Van de ont-
heplen ende
quade bych-
ten / doozge-
adimen upt de
leeringhe van
de openbarin-
ge der Geeste
wesende twee
derley Alge-
meyne ende
Particuliere
1.

VV sullen abertrede tot het vierde beele in dese materie / in het welcke
de onheplen / ende sekere quade bychten sullen verhaelt werden / die
upt de leeringe vande openbaringhe der Geesten sijn ghesproten / ende voort
gheromen.

Ich sal eerstelijck eenighe alghemeyne onheplen / ende quade bychten
den Leser vooz ooghen stellen / daer na ten tweeden sal ick oock eenige par-
ticuliere onheplen / ende quade bychten ontdecken ende verhalen.

Ten eersten / moet een peghelijck weten / dat upt de leeringe vande open-
baringhe der Geesten / diemen het volck wijs heeft ghemaect / dat upt het
Begeper deselve quamen om hulp ende troost vande menschen te versoe-
ken om upt de pijn verlost te werden dooz Wissen / Bedencken / Alaten /
ende meer andere superstitieuse onschyftuerlijcke dinghen / dese seer quade
byche is ghevolcht: namelijck / dat daer dooz de verdienste Iesu Christi al-
lenichs meer ende meer is verbonckert / ende onderbycket / ende ter con-
trarie des menschen verdiensten opgherichtet / ende bevesticht.

Want int ghemeyn hebben de Monicken / ende meer andere Pausghe-
falsoe

Dat de ver-
dienste Iesti
Christi daer
dooz is ver-
bonckert ende
underbycket.

salve Heeren / upt de woorden vande Nacht-geesten / ende dierghelicke spoocherpen geleert / dat dooz hare / ende andere lieden verdiensten / be men- Bewijs.
schen de ewighe zalicheyt conden vercrighen : dooz welcke leere zy de ar-
me menschen int stuck vande zalicheyt te soeken van gheheelder herten /
ende dooz de oprechte middelen / die God in zyn woort ons dooz ghestelt
heeft / sozgelooz ende traech ghemaecht hebben.

Want soo pement geloof / dat hy niet gelt menschen kan huere / wel-
ke die / ofte dese dinghen sullen doen tot verlossinghe van den ghene / die
daer is ghestorven : soo pement dit gheloof / die vertreckt tot op eenen
anderen tijdt / ofte hy onderlatet geheel de verbeteringe zyns levens : ende
daeromme soo ghebeurt hem t' ghene geschiet is den vyf dwase maechden / Mat. 25.
van welcke wy lesen / dat se te laet comen / als de deure is ghesloten.

Si hebben de arme onberstandighe menschen / alsoo verblindet / dat zy Synote ber-
meypden / dat hare ouders / ende vrienden dooz de misse / dooz het dooz- blintheit oet-
bidden / vgilien / besperen / dooz het singhen. Der Priesters / Monicken / ijis geweest.
ende Bagynen / Jem / dooz soo veel den armen te gheven / mochten upt de by alse baeg-
Welsche pyne upt het Wegheper verlost / ofte ten minsten verquicht wor- ouderem.
den.

Daeromme hebben sy oock soo rijckelick ghegheven : gont / silver / lan-
den / hoeven / hupsen / ende hoven / ende dierghelicke meer dinghen / ends
goederen. De zaeke is soo verre hier dooz ghebracht / dat vele Godvzuch-
tighe / ende reynoudighe menschen / hen selven / ende hare kinderen hebben
beschedicht / ende te rozte ghedaen / hare naeste vrienden haer goetd onto-
ghen / ja onterst / ende ontmaecht / op dat sy souden hebben / waer mede sy
de ledighe Papen / ende Monicken souden voeden / ende mesten.

Sy hebben oock tot dien eynde Capellen / Outaren / Sielmussen / Clooste-
ren / Gheduerighe lichten ende Lampen / Jaer-ghethiden / Broederschap-
pen / ende andere Godsdienslighe dinghen / (als zy meypden) gaestlichtet /
op dat zy haer selven na haren doot / ofte hare vrienden / upt de pyne des
Weghepers souden verlossen.

In summa / het heeft hier dooz de geestelick heyt / alminse noemt / alsoo Toch een oec-
dooz de wint in haer seple ghelwaert / dat se hier dooz vercrighende veel goe- saecte / wesen-
deren / rijckdommen / landen / renten / hupsen ende hoven / vogelcopen / vif- de tot opcom-
scherpen / groote heerlichheiden / ende iurisdicctien : Princen / ende Poten- ste van vele
taten deser werelt zyn gheworden : alsoo dat de Roomsche Paus / met zyn rijckdommen
ne Cardinalen / Bisschoppen / Abten ende Prelaten / machtigher sijn ghe- dooz de geeste-
worden meer pacht / ende pael ghebruyct ende bedreben hebben / dan ee- lichheyt.
nighe Kesters / Coninghen / Princen / Graven / ende Heeren deses werelts.

Siet / dit sijn de algemeyne onhepen / ende quade vruchten / van de open-
baringhen der Geesten / die dooz de verdiensten van de Missen / ende hare
andere dooz herharlde werken / upt de pyne van het Wegheper begheerden
verlost te werden.

Hieromme hebben sy oock eenen Verplighen dach / ofte een halven daer

Mer sietten
daer.

voorz ingheselt/die zy aller Sielen dach ghenoeint hebben/die zy gendemt hebben Commemorationem animarum. Dat is / een gedachtenisse der Sielen. Daer ghemerckt ick van dit feest/ende banden oorspronck van het selde hebbe ghesproken in het Capittel handelende van het Wegheper/ ick sal den leser voorstellen seker e particuliere onhepen/ende quade vruchten/die int bysonder wel staen te noteren/ende in bedenckinghe te nemen. Names lich/dese/die hier volghen.

Particuliere /
ofte bysonde-
re onhepen.
1.

God heeft openbaerlyck geleert / dat onse sonden worden gherepnicht/ende afghewasschen door den dierbaren bloede onses Heeren Iesu Christi.

De Antichrist heeft ter contrarie gheleert / dat onse sonden gherepnicht/ende afghewasschen worden door het Wegheper.

Om dit te bevestighen / is de Dupbel oock gehreert geweest met Geeste/schijnfelen/spoekeryen/ ofte ten minsten met sijne sabelkens / ende fraye leusghenen. Want in Speculo exemplorum, dat is / int boeck/welcke ghenoeint wert/ Spiegel der exempel en in de derde distinctie.

In Speculo ex-
emplorum.
Distinct. 3.
Exemplo. 60.
Beveltinghe
vande leere
des Weghe-
pers door de
Geesten ende
seghenselen.

In het 60. Capittel/ofte exempel staet geschreven/dat een Heplich Doornick in een visioen heeft ghesien/dat de Sielen in het Wegheper aen vhaetspitten / ende scherpe pijlen gesteken zijnde aen een groot vper werden gheschaden/als of het gansen waren gheveest: Ende de pijnigers / ofte vperstokers hebben sommighe het Wegheper met blaes balcken opgeblasen/de sommighe het sine er/welcke vanden brandende Sielen afdruppede/wederomme inghegoten: Op dat zy alsoo allencxkens van hare sonden gherepnicht zoude werden. Ende alsoo is de valsche leere vanden Weghepers re door de Geesten ende schijnfelen bevesticht.

2.
Ab sal. 30. 15.
Ier. 11. 2.

God heeft een clare Ghebodt gegheven seggende: In den tijt des noots/roep my aen,ende ick sal u verhooren. Item/als ghy wilt bidden, so segghet: Onse Vader die ghy zijt inde Hemelen. &c.

Item / vande
aenroepinghe
Marie ende
andere be-
roepene He-
plighen.
Bernhardus
in Rosario
Mariae.

De Antichrist heeft daer teghen een Ghebodt gegeben / dat wy de beroepene Heplighen sullen aenroepen. Om dit te bewijzen / is de Dupbel oock op de kane geweest met zijn Geeste. Want Barnhardinus int boeck t welck hy heeft ghenoeint/Rosarium Mariae, dat is / Rosencrans Marie/ daer inne schrijft hy / dat een verstorven Man is verscheinen zijne Wifvrouwwe brachghende een keertse in zijn hande: Ende als de Wifvrouwwe hem vraechde/wat sulcx beduyde/antwoorde hy: Dit is de keertse / welcke ghy voor d. Marien heeft opgheseken. Doet wat goets hoor my: Want ick be in den Weghepere. Ende alsoo is de valsche leere vande aenroepinghe Mariae, ende van andere verstorvene Heplighen door de Geesten bevesticht.

3.
Ier. 9. 12.

God heeft wtdruckelick geleert/datter geen offerhande is hoor de sonde/dā alleene de eene/ende ewige offerhande des onbevleete Lams Christi Iesu.

Item/van het
voenoffer der
Missen.

De Antichrist heeft ter contrarie gheleert/dat de Misse is een crachtige offerhande hoor de sonden der lewendighen ende dooden.

Om dese valsche leere te bevestigen/is de Dupbel heerdich geweest met zijne

zijne Geesten. Want Gregorius gheenoemt de gzoote / van desen name de eer-
ste Paus van Romē schryft int 4. boeck der t'samenſprekinghen / int 55.
Capittel / datter een boortover om zjn sonden is gecomen inde ygne des
Weghepers : ende dat hy daer na is verschenen eenen Priestet / hem biddē-
de / dat hy doch een hostie / ofte misbroodt vooz zjn sonde woude opofferen.
En also is de leere van het soenoffer der Wisse vooz de Geesten bevesticht.

Gregorius lib.
4. Dialog. Cap.
55.

God heeft een oordeninghe gemaect / ende met het exempel der geloo-
vigen inden ouden / ende nieuwen Testamente bevesticht / dat een ve-
ghelijck zjn epghen goet soude besitten / nade mate die de heere hem
heeft ghegeven.

De Antichrist heeft ter contrarie een oordeninghe gegeven / dat de Mo-
nicken / alhoewel zy int gemeyn een vegelijck geslachte in zjn soorde / besit-
ten Gaven hupsen / heeren lusthoven / ende edele Landen : Dat zy noch-
tans int bysonder geen epghen goet moeten hebben. Om dese valsche leere
te bevestigen / heeft de duppel weten te gebuycken zijne Geesten. Want de
boozghemelde Gregorius schryft in zjn 4. boeck der t'samenſprekinghen int
55. Capittel / datter een Monick is gheweest / welke hadde als zjn epghen
goet / vrie gulden / ende is daeromine gheromen in het Weghepere. Ende
als nu de Paus Gregorius hadde bevolen / datter dertich dagen langh vooz
dem offerhanden gedaen souden werden / so is op den dertichsten dach dese
ghestorvene Monick zjnen medebroeder verschenen / segghende / dat hy wt
den Weghepere verlost ware : ende also is de valsche leere van geen epghen
goet te besitten vooz de geesten bevesticht.

Gregorius 4.
lib. Dialo.
Cap. 55.

Meer alsulke exempelen hier te verhalen is niet nobich / ghemerckt het
boeck genoemt Spieghel der exempelen / ende de gouden legende. Item / de
Roofencransch Matie vol zjn van diergelijcke fabelkens. In summa / vooz
de Geesten / schijnſelen / ende spoocherpen als vooz de alderbeste pilaren / en
steunſelen zjn in het Pausdom bevesticht zeer vele ende grove superstitiē
ende tastelijcke afgoderijen.

Sommighe menschen bedrogghen zijnde vooz sulcke quade Geesten / roe-
pende in plaetse ende inden name van afghestorvene menschen diemen in
haer leven stelde vooz vrome lieden / datse verlozen ende verdoemt waren /
hebben hem begheben tot een clooster leven / om daerinne te moghen leyden
een streng leven / ende alsoo na hare meyninghe te ontgaen de ewighe ver-
doemenisse.

De oorden der Carthusianers / welke eertijts hyde ghemeyne manschen
hoorde bytlichste ende strenckste gheachtet wert / die heeft ten meerendele
ende hy naest wt sulcke oorsake haer ooyſonck gehabt.

Inde Academie / ofte gzoote schole te Parijs (ontrent den jare dupsent en
tachtentich / gelijck betuyget Polydorus Virgilius) een doctoor om zjne ghe-
leertheyte ende bymicheyt des levens seer vermaert zijnde / is gestorven.

Dese / als hy nu in een seker kercke begraven soude werden soo heeft hy
met een vreeslijcke stemme gheropen : Door t'rechtveerdich oordeel Gods

Voorde der
Carthusia-
ners heeft hy
naest zjn ooy-
ſonck wt
loepen van
een Geest.
Polydorus
Virgilius.

een recht
Duychhe
dyoch.

ben ick beschuldicht: Daerom soo hebben zy de doot kiste (veele menschen
uyt alle plaetsen tot desen schouspele loopende) dyle daghen inden Tempel
ghelaten.

Des anderen daechs heeft hy geroepen: Door het rechtveerdighe oordeel
Gods ben ick gheoordeelt.

Des derden daeghs heeft hy gheropen: Door het rechtveerdighe oordeel
Gods ben ick verdoemt.

Sommighe/ gheijck Bellovacensis, doen dser noch by / dat hy hem dyle
mael inde kiste heeft opghericht.

Maer dewijle niemant heeft connen ghedencken / dat dese vermaerde
ende treffelijke man eentwighelijc soude verdormt zyn / soo sijn zy alle seer
ontfetter / verschijckt / ende verbaest gheworden.

Dese gheschiednisse seer ter herten nemende/ Bruno, sijnde een Doctoer
der H. Schryft/ ende een Ceulenaer van gheboorte / heeft terstont alle zijne
goederen verlaten/ ende met Godbzuchtighe mannen verghefelschap zyn-
de/ is gereset in een woeste plaetse/ welcke genoot mit werde Carthulia in de
heerlicheit van Cracionopolen, alwaer hy het eerste Clooster van die oorz-
den heeft ghesticht/ welcke oorden daer na van dese plaetse is ghenoemt de
Carthusianer Oorde.

Wesluyt van
het vierde
deele in dese
materie.

Hier mede wil ick nu dit vierde deel in dese materie van de Gheesten/
schijnfelen/ ende diergelijcke spookerpen besluyten / den beminde Le-
ser te bedencken ghebende de onhepen / ende de quade bzychten / die
uyt de openbaringhe der Geesten (diese in het Pauzdom mynen de Sielen
van de afgeslovene menschen te wesen) zyn gelypten / ende boort gecome.

Ick sal nu overtreden tot het besluyt van dese materie/ wesende het vijf-
de ende het laetste deel in de afdeplinghe van het veertiende Capittel/ van
delende van de Sielen/ ofte Geesten der menschen / van de Lichamen afge-
scheyden zijnde / datse de selve niet wederom aennemen boort den laetsten
dach des Heeren etc.

Deels.
Dienende tot
zen besluyt/
ende verma-
ninghe tot
den Leser.

Aengaende nu dit vijfde deele / dienende tot een besluyt / sal daer inne
verhaelt werden / wat alle byzome Godbzuchtighe Christe menschen
schuldich zyn te doen/ ten aensien/ dat wy by onsen tijdt van soo me-
nichuldighe/ wistoenen / geesten schijnfelen / en spookerpen niet en boorten /
alsmen pleech / oock mede ten aensien / of de Duyvel nu wederom penant
met eenighe maniere van dit / ofte dat te doen/ soude moghen beroert/ ende
verbaert maeken.

Om stantbas
stelijck te bli-
ven by Gods
Geplijch
woort/ dat
van Sielgee-
sten niet en
weert te spre-
ken.

Om dan te recht dese materie te besluyt/ laet ons/ beminde Leser/ stant-
vastelijck bliuen by Gods H. woort/ het welcke van sulcke Geesten/ te we-
ten/ van de Sielen der menschen/ datse na haren doot wandelen/ ende by de
menschen ghesen werden om hulpe/ ende troost van haer te begheeren/ niet
en wetet te spreken.

Om God
gock te dan-
ken.

Laet ons den Heere onsen God oock danken / ende loben / dat hy ons in
dese laetste tijt/ doort den opganc van het licht des Heplijc Euangeliums
van alsulcke openbaringhe der Geesten/ schijnfelen/ spookerpen / nacht ofte
witte

lustte vrouwen, holder, ofte woutermanneken / ende dier gelijcke gespuys / ofte ghedrochte : beuygt / ende verlost heeft / ghelijck sulchs by een pegelijck kienlyck is / die de kennisse vande ware supbere religie van God upt ghena- de heeft ontfanghen.

De Dupbel en heeft gheen macht meer by den gheuen / die God de Vader doot Iesum Christum alleen aanbieden / in hem gheloben / ende op hem alleen betrouwen.

Men hoort in dese tijt selden van sulcke nacht-roemoeten / ende openbaringhe der zielen / ofte nacht-geesten. Doorszaecke is / dat als het clare licht comt / so moeten de schadulwe / ende de dupsternissen verdwijnen. De Doost der dupsternisse vzeest het licht. Want overmids hy siet / dat wy zijne lichtsicheyt ende bedziagerpen verstaen / soo soeckt hy anderen / dien hy stricken ende bedziagerpen is dooststellende.

Den kinderen wret lichtelijck wijs gemaect / datter is een swart man / of een leelijck groot wijf / welcke de sehrepnde kinderen / ofte niet gheern te bedden willen gaen / in eenen sack wil strecken / etc.

Maer na desen zo groot sijn ghewoorden / soo en werden zy niet langhet doot bullemannen / ende sulcke dinghen verbaert : zy sullon uwe sothept belacchen / soo ghy daer na soeckt heer alsoo te verbeeren.

In ghelijcker maniere / doe wy kinderen waren / in de Schrifture / dat is / doe wy de schrift niet en verstonden / noch oock niet claer werde doot ghedzaghent / conde ons vele dingen wijs gemaect werden : maer nu wy beter weten / wy laten ons so lichtelijck niet meer bedziagen / ofte verbaert maecten.

Ende of de Dupbel al pement met eenighe maniere van dit ofte dat te Eften soude moghen beroert ende verbaert maecten / laet ons dencken t ghene de Heere Iesum Christus septe tot zijn Apostelen / doe zy creeschen van vrese. Hebt goeden moet : Ick bent / vzeest niet. Item dat hy tot de Apostelen op den dach sijner herrijensse heeft ghesproken : Wat zijt ghy beroert, ende waerom climmen de ghedachten in uwe herten ?

Item wy in sulcken ghevalle van verschzickinghe / ghedencken aen die woorden vol van vertroostinghe / die God de Heere selve heeft gesproken by den Propheet Esaia : Vrees u niet : want ick hebbe u verlost, ick hebbe u by uwen name geroepen : ghy sijt mijne. Want soo ghy door water gaet, soo wil ick by u sijn, dat u de stroomen niet en sulken versmooren : ende soo ghy int vyer gaet, en sult ghy niet branden, ende de vlamme en sal u niet aensteeken. Want ick bende Heere u God, de Heylighe in Israel, u Heylant.

Laet ons met den Heylighen Propheet ende den Coninck David spreken : Ick en vrees my niet voor vele hondert duysent, die hem rontom teggen my legghen. Item / Ende wanneer ick alrede wandelde in duysteren dale, so en vreesde ick doch gheen ongheluck : want ghy zijt by my : uwen stock,

ken / dat hy ons in dese tijt doot het licht des Heylighen Euan-gelijc daer dat heeft verlost.

Dozsaecke / waerom in dese tijt alsoo dannghe openbaringhe der zielen / niet en werdt gha- hoort noch ghesien / als in voorsz. de tijden.

Wat ons is dorn staet / of de Dupbel in dese tijt ons soude mogen soecken be- roert / ende verbaert te maken.

Mat. 14. 26. 27. Luc. 24. 38. Esa. 43. 1. 2. 3. Heer troostes igh alle dese spreucken.

Psal. 3. 8. Psal. 23. 4.

Psal. 27. 1. 2.

ende staft troosten my. Item/ de Heere is mijn licht, ende mijn heyl: voor wien soude ick vresen? De Heere is mijns levens cracht, voor wien soude my grouwen? &c.

Psal. 46. 1. 2.

Item/ God is onse toevlucht, ende sterckte, een hulpe in den grooten nooden, die ons gheraeckt hebben. Daeromme en vresen wy ons niet, wanneer oock alrede de werelt onder ginghe, ende de berghen midden inde Zee soncken.

O Heerlycke troostwoorzen teghen alle onse byanden / sichtbaerlyck / ende onzichtbaerlyck. Dast moghen wy daer op blijven staen teghen al het ghene ons by daghe ende by nachte soude moghen overcomen. Laet ons daeromme niet wanckelmoedich wesen / maer ghedencken aen de boozgaende troostelycke woorzen / die in alle boozballende zaerken / alle vdele vrese behooren te bencimen ende herre upt onse herte ewerch te byyven. Doecht daer noch by t'ghene Iesus Christus onsen Salichmaecker tot zyne Discipulen / ende tot allen ghelovighen soo int ghemeyn / soo tot een pegeelyck int bysonder heeft ghesproocken.

Mat. 12. 32.

En vrees niet ghy cleyn cuddeken: want het is ws Vaders welbehaghen u het Coninckrijcke te gheven.

Gheen troostelycker woorzen souden moghen ghebonden / ofte van vromant ghelwenscht werden / als dese zyn: Want sy dienen niet alleenlyck om ons in alle swaricheyden te geven goede moet / maer neffens ewerch neminghe van alle vrese / soo gheben zy alle opzichte ghelovighen oock een belofte / ende een vaste verseckeringhe des ewighen levens.

Mat. 3. 31.

Mat. 1. 23.

Mat. 8. 10. 12

Mat.

Hier by dient oock niet vergheten / t'ghene de Heerlycke Apostel Paulus tot troost van alle ghelovighen tot den Romeynen heeft geschryven / segghende: Soo God voor ons is, wie is teghen ons? Daer op laet ons in alles gherust wesen. Want oock Iesus onse Salichmaecker / is onsen rechten Emmanuel, dat is te segghen God met ons. Dese by ons wesende / laet ons niet vresen / noch grouwelen / na de woorzen / ende vermaninghe die de Propheet Esaias upt de mont des Heeren heeft ghesproocken. Laet ons maer den Heere Zebaoth Heerlyghen / dien latet zyn onse vrese / ende verschrickinghe.

Onse Boorzvaderen hebben hen selven niet een scrupel gedercken. De oude Leeraers der kercke hebben hier veel van gheschreven.

Onse Boorzvaderen wannser hentieden eenighe schijnselen / ofte eenighe dinghen boorznamen van de welke sy hen ontfetten / teekende hen zelven niet een crups boorz hare bozst / boorzhoost / ende mont / de selve leden treckende / tsamen ghelyck op een tijdt / ofte oock niet te ghelyck na dat ter hen te pas quam / ofte zy maechten een crups met de twee eerste boorzste dinghen / boorz haer gheheel Lichaem. Het selve zyn oock hynden ten daghe ge woon vele menschen te doen / bysonder in het Pauzdom.

De oude Leeraers der kercke / als Tertullianus, Hieronymus, Origenes, Epiphanius, Chrysostomus, Athanasius, Lactantius: hebben van dese mantere van doen seer veel geschreven / verhalende dat de oude Christene haer

haer boozhoofd met een crupce hebben geteekent/daer hy boegende/dat de
dubbel tot den ghenen/ die het boozhoofd met een crupce teekenen/ gheen
toeganch en heeft/ ende dat hy haer niet en can quetsen. Sp seggen mede/
dat de Christenen in oude tyden dese Ceremonien gebuycht hebben om de
dubbeln wt te dypven/ ende om de cranchheden te genesen.

Maer men moet weten/dat zy het wterlycke teeken des crups alsulcke
cracht/ ende werkinghe niet en hebben toe ghescheyben: want dat soude
superstitieus/ ofte afgodisch zyn: maer zy hebben de cracht toe gescheyben
den crupce/ dat is/ den verdienste Iesu Christi, welckers weydzichheit zy te
ghelijcke haer selven in gedachtenisse byachten.

Wy en lesen niet/dat de Apostelen/ ende de Apostolische ghemeenten/ de
Ceremonie des Crupes/ om de Dubbel wt te dypven/om de cranchheden
te genesen/ ofte noch in eenighs andere dinghen gebuycht hebben.

Het is hier mede gegaen/gelijck sulcs geschiet is met den Ioden. Desel-
ve/ in Egypten den bovensten doypel met het bloet des Lams getee-
kent hebben/zy'n gespaert: Niet dat het bloet des Lams een cracht
hadde om de menschen te bewaren van den verderbe: maer het was een
boozbeeldt des bloets/ende des Crupes Iesu Christi, hier staet oock wel aen
te merken/dat de Ioden het bloet niet en hebben besprengt wt hare goe-
de meyninge/ als men die noemt/ maer dooz expresse last en gebod Gods.

De Heylige Vaders/ dat zy henselven met den crupce/ als met een
wterlycke Ceremonien gheteekent hebben/ daermede hebben zy haer ver-
trouwen inden crupce/ dat is/ inden doot Christi willen betuyghen/welcke
doot Christi alle quaet verdrijft.

Want wat aengaet het wterlycke crupce/ met welcke wy ons teekenen/
noch eenighe sturkens van het houten crupce daer Iesus aen heeft ghehan-
ghen/ diese int Pauzdom booz Heylichdom vertoonen/ daer en heeft de
dubbel niet eens booz/ gelijk men de simpele mensche wijs maecht: maer
hy heeft de werkinge/ ende de cracht des doots Christi, dooz de welcke hy
is over wonnen ende zyn macht benomen.

Ick en wil den genen die eertijts in alle oprechticheyt dooz het ware ge-
loove in Iesum Christum, ende met een vast vertrouwen op de cracht des
doots Iesu Christi, dit wterlycke teeken ende Ceremonie van haer selven
daermede te teekenen/ ghebuycht hebben/ ende noch souden moghen ge-
buychen niet verwerpen/ noch verdozen: maer bysende/ dat men dese
wterlycke Ceremonien wt superstitie die strafbaer is/ al te vele soude mo-
ghen toeschrijven/ ick achte beter te wesen/ dat wy het wterlycke teeken
verlatende/het beteeckenende dinc/dat is/Iesum Christum den gecruprich-
den/de cracht/ende wijsheyt Gods in onser herten vast houden/ ende daer-
op vast betrouwen/ om daermede alle grouwelen des dubbels/ hoedanich
deselbe soude moghen wesen/ hy daghe ende hy nachte te verachten/ en son-
der verheffinghe van ons te weren/ ter herten nemende de woorden Io-
annis, segghende: Hiertoec is de Sonc Gods verschenen, om dat hy de wercken

Seck crachte
toeschijvende
het wterlycke
crupce/ maer
de cracht des
doots Iesu
Christi aen
het crupce ge-
leden.

De Apostelen
ende de Apo-
stolische ghe-
meente en
hebben dese
wterlycke Ce-
remonie niet
gebuycht.

Het bloet des
Lams eertijts
een boozbeeldt
des bloets
Iesu Christi.
Exod. 12. 7.
13. 23.

De Vaders
en hebben op
het wterlycke
teeken geen
betrouwen ge-
stelt.

De dubbel
is booz het
wterlycke
crups niet
verbaert.

Van sup
te moet al-
Christenen
van waschen.

Het beteecken-
ende dinc
is beter als
het teeken.
1. Cor. 13. 2.
24.
2. Jo. 3. 3.

des duyvels soude verderven.

Bermanninge
om ons tegen
alle duyvels
spoochelen
ende andere
tentatiën te
wapenen met
de geheele wa-
pen Gods.
Eph. 6. 15. 16.
17.

1. Pet. 5. 9.
Sehere victo-
rie verwach-
tende.
Rout. 16. 19.
20.

Jacob. 4. 7.
Na den crin-
vel Christi.

Laet ons in alle ghevalle / na de leere Pauli, aendoen de gheheele wapen
Gods / op dat wy inden boosen dach maghen wederstaen : ende boken al /
laet ons aennemen den schilt des ghelofs / waermede wy alle de hyperighe
pylen des boosen moghen wi blaffchen. Laet ons oock aennemen den helm
der salicheyt / ende het sweert des Geestes / het welcke is Gods woort. Laet
ons daermede desen brieschende Leuwe / soeckende wie hy mach vernin-
den / inden gheloove vast zynde / wederstaen.

Sulcs doende / soo salt geschieden / ende sullen metter daet vernemen / dat
warachtich is het gene de Heplighe Apostel Paulus vermaent : Syt wys, in
het goede, ende onnosel in het quade : Ende de God des vreden sal den duyvel
cortelick onder uwe voeten vertreden. Item / dat d'Apostel Jacobus seyt :
Weest God onderdanich, wederstaet den duyvel, ende hy sal van u vlieden.

Een exempel hebben wy inden Sonne Gods onsen Salichmaker / doe hy
ghebenedyt den duyvel wederstaet dede met het sweert des Geestes / so heeft
hem de duyvel verlaten / ende de Engelen quamen / ende dienden hem. So
salt met ons oock gaen / wanneer de duyvel met zyne bedrieheliche spoor-
kerpen ende andere tentatiën soecht te overballen. Wy hebben daer aen
niet eens te twijffelen,

15.

Capittel.

Van 1. Het
eynde des
weerelts,
Van 2. De
verrysenisse
der dooden
ende, van
3. Het la-
ste oordeel.

15. Capittel.

Van het eynde des vverelts, ende van de verrysenisse der dooden
inde vvelcke de Zielen vvederom met hare eygen lichamen
bedleedt, ende van Iesu Christo gheoordeelt sullen
vverden, ofte ten eevvighen leven, ofte
ter eevvighe verdoemenisse.

WY zijn, beminde leser, gecomen tot het vijftiende
ende laetste Capittel / in ons voozghenomen tractaet / in het
welcke het eynde van alle dinghen sal verhandelt werden /
daerop de menschen altyt behooren te ghebdencken / ende de selve nimmer-
meer te vergheten.

Na twosfen ende coyte inhoud deses Capittels / zullen daerinne voorges-
stelt ende verhandelt werden drie principale hooftstucken. 1. Van het eynde
des werelts. 2. Van de verrysenisse der dooden. 3. Van het laetste oordeel.

Het eerste
hooftstuck.
Van het eynde
des werelts.

Van het eynde des Werelts.

Bengaende dese materie / wy sullen hierinne dese drie gebruiken.

1. Sal verclaert werden / dat de werelt vergaen / en een eynde sal nemen.
2. Het / ende op wat wyse ende maniere sulcs sal gheschieden. 3. Op
wat

Wat tijt/ ende wanneer des werelts onderganc sal geschieden.

Aengaende het eerste, dat de werelt/te weten/dese sichtbaerlijcke werelt/ bergaen/ ende een eynde nemen sal/ het selve en heeft de gzoote Philosophen Aristoteles, ende met hem Galenus, Averrois, Plinius, niet conuen gheloo- ben/ seggende/ ghelijck de werelt geen beginne en heeft gehad/ datse oock alsoo geen eynde en soude hebben.

Pithagoras, Plato, Seneca, zijn in contrairp gevoelen geweest.

De Heplighe/ godlijcke/ ende onbedyterelijcke Schryfture leert ons alderbest watmen hier van moet gevoelen/ geloven/ ende vast houden.

Deselve leert/ ende onderwyft ons/ dat God in ses daghen Hemel ende aerde heeft geschapen/ ende gemaecht. Sy leert ons oock/ dat dese werelt namelijck/ dit gantsche gebou des Hemels/ ende der aerden/ vergaen/ ende een seker eynde sal nemen.

De Heplighe Prophet/ ende Coninck David spreekt hier van albus.

Mijn God, ghy hebt voor eenen de aerde gefondeert: Ende de Hemelen zijn uwer handen werck. Sy sullen vergaen, doch ghy blijft: sy sullen alle verouwen, als een gewaelt: zy worden verandert, als een cleet wanneer ghyse veranderen sult. Ghy daerentegen blijft als ghy zijt, ende uwe jaren en nemen geen eynde.

Christus Iesus spreekt hier van wedruckelijck met dese woorden: Hemel, ende aerde zullen vergaen, maer mijne woorden en zullen niet vergaen. Item. De oogst, is de voleyndinghe des Werelts. De maeyers zijn de Enghelen. Ghelijckerwijs dan het oncruyt vergadert, ende met vyer verbrant wort: alsoo salt oock in de voleyndinghe deser werelt geschieden.

Het 25. Capittel Matthei spreekt oberbloedelick van het eynde des werelts/ ende van het laetste oordeel/ dat alsdan sal gehouden werden ober alle volcken/ ende hoe sy deselve van een ander sal schepden/ ghelijck de herder de schapen schept van de bocken.

In het laetste Capittel Matthei, seyt deselve Christus: Siet, ick beu met u, alle de daghen tot de voleyndinghe der werelt.

De Heplighe Apostel Paulus spreekt hier van oock met dese woorden: De creaturen selve, sullen van de dienstbaerheyt des verderfs verlost worden.

Item/ in het 15. Capittel des eersten briefts tot den Corinthen, ende inden eersten brieft tot den Thessalonicen, int 4. Capittel. Handelt de Apostel wedruckelijck van dese materie.

D'Apostel Petrus spreekt hier van oock albus: Aller dinghen eynde is na by.

Inde Openbaringhe Ioannis, wert oock gesproken/ van eenē nieuwen Hemel/ ende van een nieuwe aerde/ ende dat den eersten hemel/ ende de eerste aerde was vergaen.

Wt alle dese Schryfturen en kan anders niet beoeten werden, dan dat de

Niet getooft van sommige Philosophen/ by sommigen wel geloof. Aristot in li- bris de Caelo & 1. Phys.

De Heplighe Schryfture leert alderbest watmen hier van moet ghevoelen.

Genes. 1. 1, 2, 3, 4 ende sou voortgaen. Namelijck/ dat dese werelt een eynde sal hebben. Psal. 102. 26, 27, 28. Gheueghent- sen.

Mat. 5. 18, 19. 24, 35. Mat. 13. 39, 40.

Mat. 25. 31, 32, 33.

Mat. 28. 19.

Rom. 8. 21. 1. Cor. 15. 52.

1. Thess. 4. 14, 15.

1. Pet. 4. 7. Apo. 21. 1.

De werelt is
tot haren ou-
derdom ghe-
rouwen.
Sedwys wt
den omlou-
p des Hemels.

werelt vergaen/ ende een zeecker eynde sal hebben. Sy is alrede ghenoech-
saem tot haren ouderdom ghecomen. De loop des Hemels geeft sulcks ge-
noech te kennen/ dat de constitutie van de selve alsoo niet en is/ alse wel eer-
rigts pleech te wesen. De Mathematici segghen ende schryuen/ dat de Son
van ons niet de selve spatten soo verre niet en is ghelegen als wel eertijts.
Sy schryuen dat de distantie van dit groote lichte wel het vierendeel min-
der is van de aerde ghescheppen/ als het gheweest is doe Ptolomeus heeft
gheleest/ daer upt besluptende/ dat de zelve Son ons nu hynden ten dage/
naerder is/ neghen duysent/ neghen hondert/ ende sesent/ seudentich duysche
mylen.

Wock mede
wt de natuer-
lycke dinghen/
ende beneden-
ste werelt.

Siet Leser/ de veranderinghe ende den onderdom des werelts/ die ho-
ven ons is. Ende wat sullen wy segghen van onse benedenste werelt daer in
wy teeghenwoordich zijn ende leven? Alles loopt ten eynde. In alle dinghen
werdt ghesien ende vernomen eene bysondere swachtheyde/ ende verkleene
ouderdom. By de ghedierten/ rebelycke/ ende onrebelycke Creaturen/ als
by den menschen/ ende het Bee/ en is de selve macht ende cracht niet alse
wel eertijts pleech te wesen: zy en werden so out niet: lanchs so meer ver-
liesen zy hare machten/ ende naturele dispositien. De bychten der boos-
men/ oock de sasoenen van plantagien nemen af/ en hebben sulcken deegh/
groey/ ende tier niet alse wel eertijts plegghen te hebben. De visschen inde
Zee/ ende andere wateren en werden soo overbloedelyck niet ghehanghen/
alse wel plegghen: zy verloopen upt hare ghewoonlycke plaetsen tot andere
water-plaetsen. In summa/ als men de eygentlycke gelegentheyden/ ende
natueren van vele dinghen insiet/ ende ter herten neemt/ men sal bebinden/
dat wy beleven den laetsien onderdom des werelts/ alles dienende tot on-
ser opwerkinghe/ ende vermaninghe, op de welcke, als d' Apostel leert/ Het
eynde der werelt is ghecomen. Soo dan, wie hem laet duncken dat hy staet, die
siet toe dat hy niet en valle.

1. Cor. 10. 11.
12.

2.
Hoe/ ende op
wat wyse de
werelt ver-
gaen sal.
Gen. 7. 17.
18. 19.
1. Pet. 3. 20.
4. Met den
byere.
2. Pet. 3. 7.
Sedwys upt
de H. Schryf-
ture.

Ten 2. staet ons nu in te sien/ hoe/ ende op wat wyse/ de werelt vergaen/
Ende een eynde sal nemen.
Inde daghen Noe is de eerste werelt met het water vergaen/ alles wat
reenen lebendighen adem hadde/ is verdelghet/ ende ghestorven/ wt ghenoo-
men Noe, die alleene over bleef/ ende wat met hem inder arcken was.
De Heylighe Schryfture leert ons/ dat desetegghenwoordige werelt met
den byere vergaen ende een eynde nemensal/ ghelyck sulcks d' Apostel Pe-
trus seer claerlyck leert/ ende te kennen geeft met dese navolgende woorden:
De Hemelen die nu sijn, ende de aerde zijn door zijn woort ghefer, ende
worden behoude totten vyere, in den dach des oordeels, en verdervinge
der Godlosen mensche. Item/ De dach des Heeren sal comē als een dief
inder nacht: in den welcken de Hemelen sullē met een sterck gedruysch
voor hy gaen, ende de Elementen sullen branden ende vergaen, ende
de aerde, ende de wercken die daer in zijn, sullen verbranden.
Dese woorden sijn soo claer ende bydelick/ dat se den genen die secker heyt
begreft

sehen inden Hemel de volheyt aller wyscheyt sullen hebben/ende genieten /
ende daeromme niet en sullen besozghen dat op der aerden/maer dat boven
is/ ick vade een pegelick dat hy alsulche curieuse ondersoekinghe gantsch
ydel zijnde wil laten varen/ ende hen selve simpellick houde aen de Heplighe
Schijf tuer dienende tot onderwijsinghe die inde rechte werldschept is : op
dat de mensche Gods gheheel zy / tot alle goede wercken volmaectelick
onderwisen.

Volcht nu ten 3. Dat wy spreken/ op wat tijt/ ende wanneer des we-
relts onderganck sal gheschieden.

De Mathematicij, dat is / de gene/ die haer werck maken/ om goede con-
sien/ende leerlinge te ondersoeken/ ende van deselve bequame kennisse ende
wetenschap te hebben/ stellen een groot jaer voor handen te wesen/ en wan-
neer het selve sal ghecomen wesen tot zijne volcomenheyt/ dat daer na alle
de vergaderinge van sterren ende planeten tot hare eerste beginselen zullen
wederkeeren / ende dat alsdan de werelt op zijn eynde sal ghecomen wesen :
zy seggen mede/ dat dit groote jaer bestaet/ ende zijn omloop heeft in de ge-
duerticheyt van vyftien duysent sonne jaren / dat is / die de sonne in haren
natuerlijcke loop van vierentwintich uren zijn volgende.

Ander e segghen/ dat dit groote jaer/ in het welcke het eynde des werelts
soude wesen/ sesenbartich duysent sonnen revolutionen/ omganghen ofte om-
keringhe heeft : Ende hoe wel de selve Mathematicij in het getal / ofte rek-
ninge van het eynde des werelts niet en zijn in een gevoelen/ soo accorderen
zy nochtans daertint / dat se segghen/ ende eendrachtelick ghevoelen/ dat
tusschen dese tegenwoordige tijt/ en tusschen den laetsten dach des werelts
noch veel duysent jaren staen te verwachten : voor reden byzeggende/ dat
de achtste sphaera, dat is/ de achtste ronde cloot des werelts / noch niet volto-
melick volbracht heeft zijn omloop vanden cirkel / ofte ronde perck/
daer se int gheheel toe moetscomen/ ende gheraken/ daer toe noch verespcht
wert een spatie ofte wijde van veere jaren.

Maer hier tegens moet men weten/ dat de beweginghe des Hemels van
God geordineert is tot dienste des werelts / ende tot hare generatie: maer
nietter contrarij/ dat de werelt soude gheordineert ende gheschapen wesen
tot behoefte of dienste vande sphaeren/ ende beweginge des Hemels.

Enige hebben gheseyt/ dat de werelt ses duysent jaren soude staen/ ofte
dueren/ te weten/ twee duysent jaren voor de wet/ twee duysent jaren onder
ofte niet de wet/ ende de andere twee duysent jaren na de wet/ ofte na de eer-
ste komste vanden Sone Gods.

Menscheijft dese Propheetse gemeenlick tot den Propheet Elias den Thif-
biter: Maer anderen schijven deselve toe te vindinghe van eenen anderen
Elias, een Rabbi der Joden in den Thalmud, in het tractaet Sanhedrin, Ca-
pittel Helec, int tractaet vande afgoderij, Capittel Libne ende int Trac-
taet vanden Sabbath. De rabdingen/ ofte gissingen hier van verhaelt Rab-
bi Isaac, op het eerste Capittel Genesis, waer van de voornaemste / zijn
dese navolgende : Het eerste veers van Genesis, verbatende de summa
aller

Coloss. 3. 1.

Tit 3. 17.

3.

Op wat tijt/
ende wanneer
de werelt ver-
gaen sal.De Mathe-
matici hebbe
hier van niet
generley ghe-
voelen.Elias Pro-
phetse van
het eynde des
werelts.Genebar's in
zijn Chroni-
ken.Aekeninghe
vande Doode-
sche Gabbings
van het eynde
des werelts.

aller wercken des Heeren / verhaelde ses mael de letter Aleph: Nu Aleph, beteeckent duysent.

Noch een ander radinghe/ ofte gissinghe wert dese nabolgende gestelt: te weten dese. God heeft de werelt in ses dagen volmaect: den sevendē hiel de hy op/ ende rustede van alle zyne wercken/ Hepligende den Sabbath. En duysent jaren zijn hy God/ als den dach van gisteren die gepasseert is / septe de Heplighe Propheet/ ende Coninck David.

Psalm. 90. 4.

Genes. 5.

Noch eyndelick wert dese nabolgende radinghe/ ofte gissinghe gestelt. De ses eerste Vaders / Adam, Seth, Enos, Kenan, Mahalael, en Jared, dese zijn ghestorven: de sevendē te weten/ Henoch, is binnen zijn leven ten Hemel opgenomen.

Na ses duysent jaren dan (welcke/ geduerende/ quellighen/ ende de doot in swange ghewest hebben) sal het sevendē duysent een beginsel zijn vande ruste/ ende het onsterfelicke leven.

Hieronymus.
3d sal 90.
Het gebooren
Hieronymi.
2. Pet. 3. 8.

De Heplighe Onvader Hieronymus, houdt de voorsz. gestelde Propheetpe van Elias, oock vooz niet quaet te wesen / in zyne verclaringe over den 90. Psalm/ na onse tellinghe. Zyne woorden luyden aldus: Ick meyne, dat wt dese plaetse, ende wt den brief Petri des Apostels, duysent jaren voor eenen dach pleghen genoemt te werden: te weten, aengesien de werelt in ses daghen ghemaect is, dat daeromme gheloost wert, dat de werelt ses duysent jaren alleen staen sal: ende dat daerna compt het sevendē, en het achste gheral, in het welcke de warachtighe Sabbath, ofte ruste wert gehouden, ende gheoeffent, &c.

Verfchepde
oude leeraers
oock sines toe
staende,

Verfchepde oude Leeraers/ ende Theologanten hebben de voorz. verhael- de Propheetpe van Elias niet vooz onbillick gheacht te wesen / oock deselve niet tegensproken.

Van valsche
hept alnoch
onstraffelick.

Ende hoe wel dese meyninghe/ ofte gissinge van de Jootsche Rabbinen onseker is/ oock op gheen sekere ende vaste fundament is ghegrondet/ men kan evenwel niet seggen/ datse valsche/ ofte geloghen is.

Rekeninghe/
hoe lang de
werelt gestaen
heft tot dit
tegenwoordi-
ge jaer toe
1621.
Den about
des werelts
na hy.

De werelt heeft vooz de geboorte onses Heeren Iesu Christi ghestaen vier duysent jaer/ ofte daer ontrent: nu van de gheboorte onses Saligmakers tot desen dach toe / zijn alrede verlopen seftien hondert een ende twintich. Ergo resten noch/ ontrent vierhondert jaren/ min ofte meer / dat de werelt die tegenwoordich is / noch na de Propheetie van Elias, soude moghen staen/ ende dueren.

En pegelick mach de rekeninghe hy hemselfen maken: want om de rekeninghe wat naerder te maerken na het gebooren van verfchepden geleerde mannen/ van het begin der scheyppinge des werelts tot desen jaer toe/ seftienhondert een ende twintich/ zijn ongetomen/ ende verlopen 5591. dat is/ vyf duysent/ vyf hondert ende een en tneghentich jaren: legt/ ende calculeert eens dit ghesal over met de Propheetpe van Elias, ghy sult bevinden/ dat den about zeer na hy is / ende den dach des werelts wel deghecllick ghe- daelt is: in noegen/ dat ick ten aensien vande voorsz. gemelde Propheetpe (hoe wel

wel geen vast fondament hebbende / als noch segghe / datse hoort valsche ende leugenachtich noch niet en kan gehouden ofte gerekent werden: want 37 kan inde toecomende vierhondert jaren noch vervult werden / ende sonder de ses duysent jaren / inden terstont daer na de werelt verginghe / ten volen na de Propheete vā Elias alsoo volbracht / ende vervult werden. Doch de werelt kan noch eerder vergaen ofte later / alles na den wille des Heeren / die de tijden ofte stonden alleen in zijn eyghen macht ghestelt heeft.

Ende om te laten baren het ghevoelen vande Jootsche Rabbinen / die op de versterde propheetie van den Heplighen Propheet Elias, de tyt ende dary van des werelts onderganc ghestelt hebben / men vint inde Eyzongken / ende in andere boecken van goede Aysheuren / dat oock onder de Christenen sommighe syn ghebonden / ende opghestaen / die curienselic de tyt van den onderganc des werelts ondersocht ende tot tenen zeeckeren tyt ende jare hebben willen binden ende bepalen.

De kerckleeraer Augustinus, inde wtlegginghe van den seften Psalm schryft / dat sommighe de tyt van den laetsten dach ghestelt hebben / alser van beginne des werelts soude verloopē syn seben duysent jaren.

Op een ander plaetse / te weten / in het boeck vande Stadt Gods, gheeft hy te kennē / dat sommigeden dach bestelt hebben / alser nade de melvaert Christi souden verloopē zijn vier hondert jaren: item / dat sommighe vijfhondert jaren ghestelt hebben.

Doch ten tijden van onse Boorzvaderen zijnder Gersten gheweest die hare conste hier inne hebben willen toonen.

Nicolaus de Cusa, een seer gheleert Cardinael / die geleest heeft in het jaar 1464. heeft gissinghe ende reeckeninghe ghemaect van t'eynde des werelts / ende den laetsten dach: namelijk / dat de selve werelt niet langher en soude dueren ofte staen / als vijftich jubile-jaren / die 2500 jaren wtbezighen van den tijt Iesu Christi. De Cardinael noemt het jubilee ofte vijftich jaer: in welken tijt van Jubilee mochten in Israel alle verkoopers wederom keeren tot het recht vande verkochte dinghen / sonder den prijs / ofte waerde wederom te gheben die 37 daer voort ontfanghen hadden.

Op desen hynpighen dach werden hy ons oock alsodantghe Geesten be-
honden / die haer hooft seer wonderlijck ghebrooken hebben niet veel moe-
tens / arbeys / ende nauwe optellinghe van den tijdt / ende den dach / dat de
werelt sal hebben haren onderganc / ende laetste eynde.

Maer hoe vermeten datse hier inne haer selven toone ende betwijfen niet
verlozen moeten ende arbeys / het selven gheben de woorden Christi ghe-
noechsaem te kennen. De erbaringhe gheeft oock te kennen meer als ghe-
noechsaem / dat alle sodantghe Geesten niet anders dan leughen-geesten
gewest zijn / ende alsnoch / ende in toecomende tijden daer voort moeten ge-
houden werden.

Het en comt ons niet toe / na de woorden Christi / te weten de tijden ofte
D u stonden /

Acta. 1.7.

Curiese / en
dwase onder-
soekers van
den onder-
ganc des we-
relts.
37 den tijde
Augustini in
explicatione
sexti Psalmi.
De Civitate
dei lib. 18.
Cap. 59.

Doch by onse
boorzvaders
tijden.
Nicolaus de
Cusa Cardi-
nael.

Levit. 25. 10.
11. 12. 13. 14.

Doch t'onser
tijden.

Christus be-
hiet alle curi-
ense onder-
soekinge van
den dach / dat
de werelt verga-
en sal.
Acto 1.7.

Mat. 24. 16.
Iep moeten
alleen waken
en de bibben.
Luc. 21. 34.
35.
Augustinus.
1 pult. 80.

sonden / die de Vader in zijn eyghen macht ghestelt heeft / welke selfs de
Engelen des Hemels niet en weten. Ons comt alleen toe / te waken / ende
te broden / dat dien dach niet haeselick ons en overvalle.

Hier heeft plaetse / de ghedenckweerdighe sententie Augustini, in zijnen
80 byzef alsooschryvende :

Alsdan sal een yeghelijck dien dach comen, als hem de dach sal comen,
dat hy sal alsodanich van hier scheydē, ghelijck als hy in dien dach sal ge-
oordeelt worden: Ende daeromme moet een Christe mensch waecken,
op dat hem de toecomste des Heeren niet onbereyt en overvalle: Maer
dien dach sal den selve onbereyt vinden, als de laetste dach sijns levens
hem onbereyt sal vinden.

Soo vele zy ghespjooken / van de byle boozgaende deelen /

in het eerste hoofdstuck van het eynde des werelts.

Namelick / 1. Dat de werelt vergaen / ende een eynde
de sal nemen / 2. Hoe / ende op wat wijsse / ende ma-
nere sulcks sal gheschieden / 3. Op wat tijt / ende
wanneer des werelts onderganch sal geschieden.

Loft herhael
van t'gene in
dit eerste
hoofdstuck /
van het eynde
des werelts
is ghe-
handelt.

Volcht nu in dese materie het tweede hoofdstuck / namelick / Vande ver-
rijfenisse der dooden: wesenbe ten mede vande princypale artijckelen /
ende hoofdstucken onses Christelijcken gheloofs.

Het 2. Hoof-
stuck / vande
verrijfenisse
der dooden
ten upersten
daghe.

4. Deelen
hier inne te
beherighen.

Om dan dese heerlijcke / nootsaeckelijcke / ende seer troostelijcke materie
met goede ordje den goetwilligē Leser / int geheel booz te stellē / mijn booz
nemen is hier van vier deelen te verhandelen / zijnde de selve als vier hoof-
stucken / die men in dese materie moet waer nemen ende wel beherighen.

1. Dat ten joncksten daghe de Lichamen van alle menschen int ghemeyn
sullen opstaen ende verrijffen.
2. Dat de selve Lichamen die ghestorven zijn / met wat doot sulcks oock
mach gheschiet wesen / ende geen anderen / sullen opgeweckt werden.
3. Datse met een perfectē / volcomene stature ende ouderdom sullen be-
nietwet werden.

4. De eyghenschappen / ende hoedanicheyden van de vereerlickte Licha-
men / sullen verclaert werden. Hier by sal gheboecht werden / een zeechere
applicatie / hoe men dese gheheele leeringe vande verrijfenisse tot goede nut /
ende profijt sal ghebruycken.

Het eerste
deel.
Datter een al-
gemeene li-
chamelijcke
verrijfenisse
sal wesen.

En. 26. 19.

Mengaende het eerste deel / ofte hoofdstuck in dese materie / de heylighe
Schrifture leert / datter een algemeyne lichamelijcke verrijfenisse des men-
schelijcken geslachts sal wesen ende gheschieden / so wel van de rechtveer-
dige menschen / als oock vande onrechtveerdighe menschen.

De Propheet Esaias spreekt hier van aldus tot den mont des Heeren.
Vwe dooden sullen leven, ende met den Lichame opstaen: waeket op, ende roe-
met, ghy die ligghet onder der aerden,

In dese woerden geeft de Propheet twee dinghen te kennen.

1. Dat de Lichamen der dooden wederom sullen opstaen/ende herrschen.
2. Geest hy te kennen figuerlijcker wyse/ dat de Jootsche kerche upt hare groote/ ende uiterste benauchtē sal gheholpen/ ende berlost werden.

De D. Propheet Daniel seyt wtdruckelick. Vele die onder der aerden ligghen, ende slapen, sullen opwaecten: sommighe ten ewighen leven, sommighe ter ewigher smaetheyt ende schande.

Christus Iesus seydte selve. De ure sal comen, ende welcke alle die in de graven zijn, zijn stemme hooren sullen: Ende sullen wtgaen, die goet gedaen hebben, ter opstandinge des levens. Ende die quaet ghedaen hebben, ter opstandinge der verdoemenisse. Item/ Iesus seydte tot Martham. Vwe broeder sal weder opstaen. Doe seyde Martha: Ick weet dat hy opstaen sal inde opstandinghe ten uitersten daghe.

Item/ dit is den wille des ghenen die my gesonden heeft: dat een yegelijk die den Sone siet, ende in hem gheloofst, het ewige leven hebbe: ende ick sal hem opwecken ten wtersten daghe.

D' Apostel Paulus seyt: Ist dat de Gheest des genen, die Iesum van de dooden opgheweckt heeft, oock uwe sterflijcke Lichamē levendich maken, door sijnen Geest die in u woont.

Item/ Ist dat Christus ghepredickt wort, dat hy wt den dooden opgheweckt is, hoe segghen dan sommighe onder u, datter geen opstandinghe der dooden en is? Ende soo voortaan ten eynde toe van het vijftiende Capittel.

God heeft den Heere verweckt, en sal ons oock verwecken door zijn macht.

Item/ Ist dat wy ghelooven dat Christus ghestorven is, ende, opgestaen: also sal oock God de gene die in Christo ontslapen zijn, met hem versamelen, &c.

Inde openbaringhe/ seydte Ioannes albus: Ende ick sach de doode, cleyne ende groot staen voor God, ende de boecken waren geopent: ende daer was een ander boeck gheopent, die des levens is: ende de dooden werden gheoordeelt wt het ghene dat inde boecken geschreven was, na hare wercken. Ende de Zee gaf de dooden, die in haer waren, en de Doort, ende de Helle gaf de dooden die in haer waren, ende zy werdē gheoordeelt, een yeghelic na zijne wercken.

Bewesen zinde met gherupgenissen genomen wt de D. Schrifsture/ ons tweede hoofstuck/ dat ten joncksten daghe de lichamen van alle menschen rechtveerdige/ ende onrechtveerdige int ghemeyn sullen opstaen/ende berupen: Nemant soude moghen vraghen: Indien de lichamen sod van de rechtveerdige/ als oock vande onrechtveerdige menschen ten joncksten daghe

Schiften
lijcke gheru-
ghenissen.

Dan. 12.

Joan. 5. 28.

Joan. 11. 25.
24.

Joan. 6. 40.

Rom. 8. 11.

1. Cor. 15. 12.

1. Cor. 9. 14.

1. Thef. 4. 14.
15. 16. 17.

Apoc. 20. 12.
13.

Tegenwe-
pinghe aber
de algemeene
opstandinge.

ghe sullen opstaen / ende herrpsen / wat sal onder den selve van booz een on-
derschept wesen?

Ich geve hier op tot antwoort / dattet niet deselve niet ebenleens in hare
opstandinghe ofte verrysenisse sal gestelt / ende gelegen wesen.

Wiederley on-
derschept.

1.

Het onderschept sal wiederley wesen.

Genes. 2. 17.

1. De lichamen vande Heplighen Gods / die alleen warachtighe leben Chri-
sti zyn / sullen opgeweckt worden dooz de lebendich-makende cracht Christi
Iesu: Maer de lichamen van de godlose / ende onrechtveerdige menschen /
sullen alleenlick opgeweckt worden dooz de cracht van Gods maledictie /
te weten / also luydende: Van den boome der kennisse des goets, ende quaets,
en sult ghy niet eten: Want in welcken dage ghy daer van etet, sult ghy des doots
sterven. Namelick den tijtelicke / ende den ewighen doot. Sp sullen oock
opgheweckt worden dooz de macht Christi des Rechters / crachtelick haer
hercondighende / ende ghebiedende om booz hem te compareren / ende te
verschynen / ten eynde Gods dreygement den mensche zijnde gedaen / wan-
neer hy zyn gheboort soude overtreden / tot zyn effect mochte comen / ende
also in hen lieden deselve vervult worden.

2. Dan. 12. 2.

3.

2. De lichamen der Heplighen Gods sullen in heerlickheyt opstaen / ende
opwaken: Maer de lichamen der Godlosen in smartheyt ende schande.
3. Ten derden / het eynde vande verrysenisse in de lichamen van heyden / sal
zeer ongelijck / ende verschept wesen.

Mat. 25. 4. 6.

Luc. 21. 8.

De lichamen der Heplighen / sullen opstaen ten ewighen leben: Maer
de lichamen der Godlosen sullen opstaen tot de ewighe verdoemenisse / in de
welcke zy alsdan beyde met hare zielen ende lichamen inder Helle sullen on-
derwoopen wesen de ewighe pijn / met alle den vertzaechden / ongeloo-
ghen / trouwelijken / Moorders / Hoerers / Doovenaers / afgodendi-
naers / ende allen leugenaren / wiens deel is inden bernende poel / met hyer
ende sulphur / welck is de tweede doot. Ende sal also aen den rechtveerd-
igen / Gods heerlicke barmherticheyt / ende contrarie aen den onrechtveerd-
ighen / zyne heerlicke rechtveerdicheyt geopenbaert werden.

Menscheit /
tot den leser.

4.

Bewijste-
den.

Van het booz-
gaende eerste
Hooftstuck.

Luc. 1. 37.
Gods alme-
genigh.

Beminde leser, in dit eerste Hooftstuck is nu afgehandelt / datter een al-
ghemepnellichamelijcke verrysenisse des menschelijcken gheslachts sal
wesen / ende gheschieden / soo wel van de rechtveerdighe / als oock van
de onrechtveerdighe menschen. Tot naerder verclaringhe van het selve
eerste Hooftstuck / sal ick hier stellen ende byboeghen sekere bewijsreden /
alles daertoe dienende om het gestelde Hooftstuck / tot versterckinge utwe-
gheloofts vaster / ende seker te maecken. Ich sal in het tweede nabolgende
de Hooftstuck in dese materie / oock deselve maniere van doen / ende oordie-
houden / ende ghebruycken.

1. Bewijsreden.

God / hyden welcke gheen dinc en is onmogelick / die in den beghinne
Galls wt niet heeft ghemaect / ende booz ghebracht / die haer / ende

will

Wilt oock wt deselve stof/ende materie wederom lichamen voortbrenghen.
Want niet het selve woort waermede hy alle dingen heeft geschapen ende
ghemaect / daermede sal hy alle dinghen wederom repareren / ende ver-
niewen. Oock mede/die het gene meerder is geweest/heeft gemaect/kan
die niet maken het ghene dat minder is? Want het is veel swaerder een
dingh te maken ende te scheppen/dat te hozen niet was / dan te vernieu-
wen het ghene dat eerst is gheweest is.

Augustinus spreekt hier van aldus.

Qui potuit formare novam Creaturam, non poterit reparare mortuam?

Augustinus?

Dat is:

Die een nieuwe Creature heeft kunnen scheppen/sal die niet deselve doot
zijnde / wederom kunnen maken?

Cyrillus. *Qui potuit id quod non erat, producere, ut aliquid esset; id quod jam est,
cum reciderit, restituere nonne potest?*

Cyrillus.

Dat is:

Die het ghene dat niet en was / heeft kunnen voortbrenghen/oy dattet
wat soude wesen/kan die niet weder brenghen/ t'ghene dat nu wat is/ als
het gheballen is.

2. Bewijsreden.

Christus die ons hooft is / de eerstelick vande gene die ontslapen zijn /
wesende oock een pandt van onse verrijfentse / die is opghestaen/ende
verresen in zijn marachtich menschelick / ende natuerlick lichaem.
Daeromme sullen oock de Heylighe Gods / wesende zijn leden / wederom
opgheweckt worden. Want het ghene in Christo het hooft is, gheschiet /
ende verbult / dat selve sal oock t'syner tijt / ende op zijne wijse / in zijne ledē
geschieden/ende verbult worden / om dat hy om onsen t'wille / ende in onse
plaetse is opghestaen ende verresen: Sijn bleessche heeft oock tot onsen
besten gheen verdervinghe gheboelt. Daeromme sullen onse lichamen de
ewighe verdervinghe oock niet ghevoelen. Hy heeft ons vleesch als een
bersekerit peemich/ende als een pandt in den Hemel geboert: Soo sullen
wy dan oock hem na / ten Hemel opvaren: Maer sulcs en sal niet geschie-
den / dan als de lichamen verresen sullen wesen.

En seker ontvader heeft hier van zeer troostelick geschreben / met dese
navolgende woorde.

Vleesch ende bloet van een pegelick van onsliden / is in Christo mensche
zijnde: Alwaer dan mijn deele regneert / ick geloove dat ick oock daer reg-
nere: Alwaer mijn bloet heerschappye heeft / ick ghevoele / dat ick oock
aldaer hebbe mijn heerschappye: Alwaer mijn vleesch wort vereerlicht /
ick verstaet / dat ick oock daer ben vereerlicht.

3. Bewijsreden.

Christus heeft niet zinen doot / ende gehoorsaemheyt de lichamen der
Heylighen soo wel verlost / als de zielen. Soo moeten dan oock hare
lichamen opgheweckt werden: anders en soude Christi voornemen /

3?

Bewijsre-
den.

1. Cor. 15. 20-28
De verrijf-
nisse Jelsa
Christi.

Max.

3.

Bewijsre-
den.

De verlossin-
ghe der licha-
men so o wel
als der zielen.

4.
Bewijsre-
den.
De verrijfen-
ninge van alle
menschen
door den Elich-
terstoel Christi
in hare ey-
gene zielen en
lichamen.
2. Cor. 5. 10.

ende zijn lijdē/ geen cracht gehad hebben/ souden oock gheweest zijn van
geener werpde: onse salicheit souden oock niet volcomen zijn gheweest/ het
souden manck/ ende ten halven wesen.

4. Bewijsreden.

De dach des oordeels sal sekerlick comen/ in de welcke alle menschen/
in hare gheheele personen/ dit is/ in hare eygene zielē/ ende lichamen
door den Elichstoel Christi sullen moeten openbaer worden/ op dat een
pegeltick behalve/ het gene/ dat door het lichaem geschiet/ na dat hy gedaen
heeft/ het zy goet/ of quaet.

Ergo/ zullen de lichamen wederom opstaen/ ende verrijfen.

5. Bewijsreden.

5.
Bewijsrede.
Verloofeninge
van Gods
almoghentheit
ende crachte-
loosheit van
zijn beloften/
evenverre de
dooden niet
wederom op-
staen.
1. Cor. 15. 17.
Wesf. 18.
Wesf. 19.
Wesf. 20.
6.

Indien dat de dooden niet wederom opstaen/ en verrijfen/ so wiert ewich
tghenomen/ ofte verloofent Gods almoghentheit: zijne belofte sonde
crachteloos/ ende gantsch te niet wesen: de onlosdoenlijke eenicheit/ en
tsamenvoeginghe tusschen het lichaem Christi, ende de onsen/ soude ont-
bonden/ ende gebroochen wesen: De Heplighe ende salige bedtentinge des
woorts/ ende der Sacramenten: alle oeffeninghe van gods diensteicheit/
van bekeertinghe/ van gerechtigheit/ ende van liefde: ja alle de belijdenisse
des gheloofs/ lyden/ martelzanie/ ja/ de versoenlike doot Ieso Christi, ende
zijne troostelghe/ ende triumphelghe verrijfenisse/ ende hemelbaert/ sou-
den berooft werden van het eynde daertoe zy gheschiet zijn: alle de hoop-
gestelde oeffeninghen van gods salicheit souden oock te vergeefs/ ende ghe-
heel sonder vruchte wesen: Eendelick/ wy souden noch doot in onse sonde
zijn/ ende blijven.

6. Bewijsreden.

6.
Bewijsrede.
Seker figure
ende hoopbeel
den vande ver-
rijfenisse.
Enoch ende
Elias figuren
ende hoopbeel-
den vande
toecomende
verrijfenisse
der dooden in
joncken dage
Genes. 6. 24.
2. Reg. 2. 11.
Wesf. 11. 5.
Item/ de op-
wekkinge der
dooden Sone
van de weduwe
in Sarepta.
1. Reg. 17. 22.
2. Reg. 4. 16.
3.
Item van het
kint vande
Snamitische

In de Heplighe Schrifsture hebben wy oock verscheyden exempelen/ fi-
guren/ ende hoopbeelden/ waermede de verrijfenisse der dooden/ die wy
verwachten/ claerlick wiert bewesen/ ende hoop ghestelt.
Enoch, ende Elias, die beyde inden hemel levendich zijn opghenomen/ zijn
hoopbeelden van de toecomende verrijfenisse.

De Sone vande weduwe van Sarepta, wt den doot van den Propheet
Elia opgheweckt zijnde/ is oock een gheluyphenisse van de verrijfenisse der
dooden.

Het kint van de Snamitische vrouwe/ twelcke Elizeus de Propheet met
zijn Ghebedt tot God/ na d'exempel sijnes meesters Elie oock vande doot
heeft opgeweckt/ is mede een hoopbeeldt ende aenwijzinge vande verrijfe-
nisse der dooden.

Eē doot man als de crijssch knechten der Mohabiten in het Lant Israels in
viele/ door haesticheit en verbaestheyt van de inwoonders des selven lants
gheworpen zijnde in het graf des Propheetes Elisei, zijne ghebecnte aenroe-
rende/ is wederom levendich gheworpen.

Ezechiel de Propheet/ wert vanden Geeste des Heeren gheset op een wiff
heft/ dat vol boenders lach zere verdoyret zijnde: Ende als tot hem wiert
ghespt:

ghelept: Ghy menschen kint, meynt ghy oock, dat dese beenders weder levendich worden? Ende als hy seide: Heere, Heere, dat weet ghy wel. Item / dat hy door het bevel des Heren / tot de selve beenderen propheteerde / haer aenschpeckende / dat zy weder levendich soude worden: Hy heeft ghesien / dat op de beenderen wiesse vleesch / ende aderen / en dat een adem ten laetste in haer is gecomen / ende levendich wederom zijn gheworden / hen op hare voeten opzicheden: ende dat harer was een gantsch groot heyl.

Door dit visioen / ofte ghesichte / hoe wel den Propheet eygentlick daer mede wert aenghelwesen / ende te kennen ghegeven de verlossinghe van het volck Gods we hare Babylonische ghevanghenisse / voor sinenschen oogen nochtans onmoghelijck wesen: Soo wert niet te minne daer mede ons gheleert, dat de dooden wederom ten joncksten daghe sullen levendich opstaen ende verrijzen / niet teghenstaende sulcke het sinenschelijcke vernuft / ende verstant / bupten Gods woort / onmogelick schijnt te wesen.

Hiertoe dienen oock / sekere / ende bysondere exempelen die ons int nieuwe testament in sommighe personen wt den doot opgewerkt ende opgestaen zijnde / als clare voorbeelden ende spiegelen werden voorgeset van de toecommende verrijzenisse: Als namelijk: de dochter Jairi. wesenbe een Overste der Synagogen. De Soone van de weduwe in de Stadt Naim. Item Lazarus, die hier daghen in den grabe doot hadde ghelegen: alle drie van Christo Iesu wt den doot levendich weder ghemaect ende verreesen.

Item / Tabitha, te Ioppe, van Petrus den Apostel / wt den doot wederom levendich ghemaect zijnde.

Item / Gurychus een Jonghelinck wt een venster doot ghevalen zijnde van Paulo, oock wederom levendich ghemaect. Item / Veel lichamen der Heplighen / die / als Iesus was ghestorven / wt de graven wederom zijn opgestaen / ende na zijne verrijzenisse ghecomen inde Heplighe Stadt / en van hien ghesten.

Boven alle dese exempelen / is de verrijzenisse Iesu Christi onses Salichmakers / een seker / ende onwedersprekelick exempelen / ja pandt ende zegel van onse toedommende verrijzenisse ten jongsten daghe. De Apostel Paulus bewijst deselvs met zeer crachtighe argumenten in alle zijne Predicatie en Sendbrieven / bysonder die hy aen de Gemeente van Corinthen zeer troostelick heeft gheschreven.

Isaac de Soone Abrahams die ghenoecht woort een Vader der geloofigen Iesu is een rechte / ende seer schoone figur / ende voorbeeld gheweest van de verrijzenisse Iesu Christi wt den dooden. Hy heeft het hout ghedraghen / daer op hy als een byantoffer soude sterben / ende opgehoert worden: Maer God heeft niet versien / ende hem vanden doot verlost.

Christus Iesus onsen Salichmaker / heeft oock zijn eyghen houten cruyts ghedragen / daer op hy hem selven voor ons tot een offerhande ende slachtoffer heeft ghegheven / Gode tot een welriekende ruecke: Maer de doot en heeft niet hem gheen heerschappij ghehad: Want doot gheveest hebbende / is hy wederom door zijn eyghen Godlijcken macht leven-

Jonas.
2 Reg. 13. 21.

De doode
man gewoont
niet gheschiet.

Weder leven
dich gewoont.
Ezechiel. 37.

1. 2. 3. 4. 5. 6.
7. 8. 9. 10.

Der visioen
ofte ghesichte
van de doode
beenderen des
Propheet

Ezechiel be-
toont / die we-
der levendich
zijn gewoont.

Seker / ende
bysondere ex-
empelen / voor
beelden ende
spiegelen van

de algemeyne
verrijzenisse /
wt het nieu-
we testament.

Matth. 9. 13.
Luc. 7. 15.

1. De dochter
Jairi.

2. De Soone
van de weduwe
in de Stadt Naim.

3. Lazarus.
Tabitha.

Matth. 9. 40. 41.
Luc. 7. 15.

10. 11.
Weel lichamen
der Heplighen
in de doot

Iesu.
Matth. 27. 53.

33.

Iesus Christus
sijn woorde

berijfenisse
een pandt
ende zeghel is
van onse toe-
comende ver-
rijfenisse.
Mat. 28. 5.
1. Cor. 15. 12.
Figuren ende
afbeeldinghe
vande berijfe-
nisse Christi
oock mede in
onse berijfe-
nisse in Isaas
Joan. 19. 17.
1. Pet. 2. 24.
Ephes. 5. 2.
Hpo. 1. 17. 18.
In Joseph.
Genes. 39. 20.
41. 40. 41.
42. 43.
Mat. 28. 18.
Acto. 14. 22.
Colos. 2. 12. 13.
2. Timoth. 2.
III 12.
Eph. 2. 6.
1. Tes. 4. 17. 18.
In Ionas.
Jon. 1. 15. 16.
3. II.

dirch gheworpen/ghelijck hy sulcx selue inde Openbaringhe Joannis vers
haelt/alsoo sprekende: Ick ben de eersto, ende de laetste: Ende die leve, ende
hebbe doot gheweelt, ende siet, ick ben levendich van eeuwicheyt tot eeuwicheyt.
Amen. T sal oock in ons verbult worden.

Ioseph, de soon vanden H. Patriarch Jacob, is oock een figuer/ende booz-
keelt gheweest van Christi Iesu, ende met hem/van onse verrijfenisse. Want
ghelijck Ioseph onschuldich inde ghevanchenisse is gheworpen/ ende daer
na met grooter eere wt de ghevanchenisse is verlost/ende gecomen tot groo-
ten staet/ontfanghende vanden Coninck Pharao macht over geheel Egypten
lant: Alsoo is Iesus Christus, die na zijn onschuldich lijden/inde ghevanchen-
nisse des doots ghehouden is gheweest/ op den derden daghe wt den grabe
hijp/ende vrucht gecomen/door zijne glorieuse/ ende triumphelijcke ver-
rijfenisse: Ende en overwinmer des doots wesende/ ontfaecht hy macht
van God den Vader/op dat alle dinghen in Hemel/en op Aerde hem soude
onderworpen wesen.

Wy moeten oock met Christo hier op dese weereft lijden/wetende indien
wij niet hem ghestorven/ ende begraven zijn/ wy sullen niet hem oock op-
staen ende heerschappen/mede geset inde Hemelen/ ende alsoo altijt met hem
wesen/t selve dieneende tot onse groote vertroostinghe.

Hier toe dient oock die figure van Ionas de Propheet. Hy wort om zij-
ner sonde wille wt het Schip inde Zee gheworpen/ ende van eenen Wal-
visch ingheslocht/daer inne besloten zijnde/tot dat de selve Visch hem we-
derom levendich op het lant heeft wtgespouwt.

Alsoo is Christus Iesus, om onser sonden wille lijdende/ ende inder aerde
begraven zijnde/op den derde daghe wederom wt der aerde door zijn eeghe
Godlijcke cracht levendich gheworpen ende verresen.

De Sone Gods verclaert dese figure selve alsoo tot den Joden.

Dit bese, ende overspeelighe gheslachte, begeert een teecken: ende haer en sal
gheen teecken ghegheven worden, anders dan dat teecken Ione des Propheten.
Want ghelijck Ionas was inden buyck des Wal-vischs drie daghen, ende drie nach-
ten: Alsoo sal de Sone des menschen wesen in het herte der aerden, drie dagen en
drie nachten. T selve sal ten Joncksten daghe oock in ons verbult worden.

7. Bewijfreden.

De verrijfenisse der dooden is den heylighen Gods in Christo Iesu als
tijt een steunsel/ende fondament haers geloofs geweest/in wat crups-
druck ende lijden zy oock souden moghen gheweest zijn: daer op heb-
bense hem oock niet ontfien hare lichamen ter doot toe overgegeven/d selve
niet verseyndt tozimenten oock te laten martelen.

Siet hier van in het 2. boeck der Machabeen, hoe de Moeder hare seben
Soonen op eenen dach/ d'een na den anderen om de wet Gods herfien
martelen/ende deselve in hare alderhoochste tozimenten met een manlyck
herte aenghesproken ende vertroost met de verrijfenisse der dooden.

Ick ben uwe Moeder [seytse] ende hebbe u lieden ghebaert: Maer den adem
ende het leven, en hebbe ick u lieden niet gegeven, noch uwe litmaten alsoo ge-
maeckt.

Mat. 12. 40.

7.
Bewijf-
reden.

De verrijfe-
nisse/ is den
heylighen
Gods altijt
een steunsel
gheweest des
geloofs/ oock
zen troost in
doots tozimen-
ten.
2. Macha-
been.
2. Cap.
In de Moeder
ende in
dese selve sonde

maeckt. Daerom sal die, die de Werelt ende alle menschen geschapen heeft, u lieden den adem ende het leven, genadelicken weder gheven, ghelijck als ghylieden het als nu, om zijner Wet wille waghet ende latet varen.

Selve hare soonen inde alderhoorchste dootz tormenten zijnde / hebben haerselven oock hiermede ghetroost ende ghesterket / tot den Coninck Antiochum den wydede Cyran alsoo sprekende: Ghy vervloecte mensche: ghy neemt ons wel het tijtlicke leven, maer de Heere aller Werelt [sal ons] wy die om zynen Wet wille sterfen, weder op wecken tot eenen ewigen leven.

Dit is oock de troost gheweest bande **H. Apostelen** / ende alle de **Martelaren** onses Heeren Christi Iesu. **D**'apostel Paulus gebangen zijnde om de name Iesu, staende vooz den Raedt der Jode / heeft niet alle vrymoedicheyt ghesproken: Ick worde vander hope, ende opstandinge der dooden geoordeelt.

Voort den **Stadthouder Felix** oock ghevangen staende / heeft hy oock geseyt / ende ghedaen dese belgdenisse des gheloofs: Ick gheloove alle dat inde Wet, ende Prophteren geschreven is: ende hope op Godt hebbende, dat de opstandinge der dooden comen sal, beyde der rechtveerdighen, ende onrechtveerdigen.

De **Apostelen** / ofte andere **Apostolische mannen** / aenmerckende en o verlegghe de sekerheyt bande verrijsenisse der dooden / hebben de selve mede ghestelt onder de twaelf articulen des Heplighen / alghemeynen / ende onghetwiffelden **Christelicken gheloofs** / aldus luydende: Ick geloove de weder opstandinge des vleesch.

8. Bewijsreden.

Men kan de opstandinge der dooden / oock eenichsins voorszstellen / en datse niet onmoghelijck en is / bewijzen wt de oorde bande natuerlike dinghen.

1. De geynen / coznkens / ende saden van wat aert / en soozte d' selve soude moghen wesen / soo waancertse in het aerde werden ghelwozen / ende begraven / ende datse daerinne vooz een tijt lanck ligghen / ende verrotten: **Sy comen** ende spruyten daerna wederom wt de aerde / sy crijghen hare seuten / knoppen / ofte botten / haer daermede wt de aerde verheffende / tot datse tot een volcomen lichaem zijn ghecomen.

De Heere Iesus Christus, vergelijckt zijne verrijsenisse / ende de vrucht bidden / by een tarwen cooren / aldus sprekende: Voorwaet voorwaet seg ick v: Ten zy dat het tarwen cooren inde aerde valle, ende versterve, soo blijft het allec: Maer indien het sterft, soo draecht het veel vrucht.

D'apostel Paulus spreekt hier van oock op dese navolghende maniere: Ghy dwaes, dat ghy saeyt, dat en wort niet levendich, ten zy dat het eerst sterve. Ende dat ghy saeyt, (daer van) en saeyt ghy het toecomende lichaem niet, maer het bloote graen: Als van terwe, oft eenich andere. Maer Godt gheeft hem een lichaem na zijnen wille, ende eenen yghelijken sade zijn eyghen lichaem.

2. Alle planten / boomen / cruyden; de selve by den winter tijt zijnse al of zy doot

Acto. 23. 6.

Acto. 24. 14.

8.

Bewijsreden.

1.

Wt der oorde der nature / kan de verrijsenisse etnichsins beetoont / ende bewesen wesen.

Joan. 12. 24.

1. Cor. 15. 16. 17. 18.

doot waren / gantsch geen lebz in haer geben zy te kiennē: Maer als de Lena te begint te comen / ende dat alsoan het merck / wesende als de baer moeder vande vruchte / hen verheft ende zijne cracht vercoont / so comen wt der aerde / deselbe / wtzeken noch soo cleyn / en teer wesende / een peghelijck brenge dan oock na zijn eyghen aert ende soorte / bladeren / bloemen ende vruchte.

3. De swaluwen / woymen / ende vlieghe / die swinters gheheel doot schynen te wesen: zy werden nochtans wederom lebendich / wanneer de Lenten tijt comt / ende datse alsoan vande wermtē der Sonnen weder geholpen / ververst / ende vernieut werden.

4.
Van vogel
Phenix.
Ambrosius,

Perkinsius in
expos. super
duodecim ar-
ticulos fidei,

4. De vogel Phenix die maer een eenich vogel inde werelt is / te weten / in Arabien / leert ons oock / datter is een verrijfenisse.

De heylighe Ambrosius schryft hier van aldus. Laet (seyt hy) de vogel Phenix ons leeren tot een exempel / datter is een verrijfenisse: de welke sonder exempel / ende sonder begrip des verstant / haer zelven op een nieu wederom hermaect ende opruyst teekenen van een verrijfenisse.

Wilhelmus Perkinsius, een seer Godsalich / ende welghelzert man / by onsen tijde / schryft hier van aldus in zijne wtlegginghe over de twaelf articulen des Gheloofs / vande opstantinge des vleeschs.

Wepde (seyt hy) Philosophen / ende Leeraers der Heyliger schryft / hebben handen vogel Phenix geschreven / dat hy eerst tot asche verteert wort door de hitte der Sonne / ende dat namaels wt zijne aschen een Jongh voozt comt: Ende dat op deser manieren zijn ghesachte wert onderhouden.

Deselbe gaet alsoo toe. Als dese vogel Phenix out is gheworden ses hondert jaren / soo vergadert ende hoopt hy te samen coselijcke welriekende cruppen / als caneel / kasse / thymis / ende meer dierghelijcke cruppen: De selve by malcanderen hebbende / hy maect hem selven daer van een hupsken / ende daer inne hem selven ghestelt hebbende / soo werdet door de hitte der Sonne aenbrandt ontfleken / ende verteert: En wt de aschen daer van comende / wert hoozt ghebracht een nieuwe Phenix, sulcx dat de selve vogel door die maniere van doen wederom verrijft / ende wt den doot opstaet / zijn ghesachte oock alsoo wert onderhouden.

2.
Hooft-stuck/
Dat de selve
ghestozbene
lichamen ende
gheen anderz/
sullen opstaen
inde verrijfen

Soo vele zy ghesproken van het eerste hooft-stuck / namelijk / vande verrijfenisse der dooden / dat de lichamen van alle menschen int ghemeyn sullen opstaen / ende verrijfen: ende vande bewijsredenen / die tot de selve materie ghedient hebben.

Volcht nu het tweede hooft-stuck / namelijk / dat de selve lichamen die ghestozben zijn / ende gheen anderen / sullen opgheweckt werden.

De meeninghe hier van is dese: Dat de selve lichamen / die de menschen in haren doot hebben gheschiedt sullen opstaen ende verrijfen / niet tegenstaende / met wat doot datse oock zijn gestozbe: sy sullen hebben haer eygen / het

het selve vleesch/haer eyghen huyt/zenuen/adelen/betenderen/haer eyghen/
ende t' self de hooft/haer eyghen ooghen/ooren/handen/voeten/ende so
voort.

Het en sullen gheen nieuwe lichamen wesen/gheschapen ende gemaect
wt eenighe nieuwe substantie/maer deselve/die met hare Sielen in dit leue
beleet zijn geweest/het zy datse handen vyere/waterē / ofte andersins ver-
teert/vergaen/ende te niete zijn gheromen.

De heplighe Iob heeft dat ghelooue gh'hadt/ende daerop is hy gestor-
ven/alsoo sprekende.

Ick weet het, dat mijn verlosser leeft, en hy sal my hier namaels wt der
aerden opwecken: Ende ick sal daer na met deser mijner huyt omvangen
worden; ende sal in mijnen vleesche Godt sien. Den selven sal ick my sie,
ende mijn ooghen sullen hem aenschouwen, ende gheen ander.

Merckt/ bentinde leser/ met aendacht op de woorden des H. Iobs die hy
seer mismaect op de selve tyt van lichaem zijnde/heeft ghesproken tot zijne
sonderlinghe troost/wesende een schoone belijdenisse zijns Geloofs vande
verrijzenisse der dooden/niet allerle hande algheimeyne/maer van alsulke
eene verrijzenisse die hem met alle H. Gods ten ioucksten daghe soude we-
derbaren/namelyck/dat dooz Gods cracht/ zijn lichaem soude opstaen/niet
inde substantie een ander zijnde wt eene nieuwe substantie toegericht/maer
dat zijn eyghen lichaem dat nu soo ongheballich was/ende geen ander sou-
de opstaen/ende verrijzen.

Daer toe dienen zijne seer crachtighe ende troosteliche woorden: My op-
wecken, item/ met deser mijner huyt, item/ in mijnen vleesche Godt sien. Mijn
ooghen, ende gheen ander.

De woorden Christi/als hy seyt: Alle die inde grave zijn: Item/ en sullen
wegaen: gheben oock het voorzaende ghenoechsaem te kennen / namelyck/
dat de selve lichamen/die de menschen int leven hebben ghehadt/ende gheen
andere nieuwe lichamen inde substantie/sullen opstaen/ende verrijzen.

De woorden des Apostels Pauli drucken deselven sinne wt/ wel expresse-
lick/als hy seyd: Alsoo oock de opstandinghe der dooden. Dat ghesaeyt wort
in verderwinghe, wert oogheweckt in onverderfelicke heyt. Op het woort/ dat,
moet wel ghelet werden.

In summa, wt de verhaelde Schryftuerliche ghetuyghenissen/ kan an-
ders niet besloten werden/ dan dat de selve lichamen die wy nu draghen/ en
gheen ander/sullen verrijzen/ende met hare Sielen te samen gevoecht wer-
den.

Oock blijckt daer wt claerlyck als ick te hooren verhaelt hebbe/ dat wy
inde verrijzenisse onser lichamen/niet en moeten meuen/datter een nieuwe
scheppinghe sal wesen/ende gheschieden/maer een opwekkinge des vleesch/
welcke wy nu ombdraghen/ende het welcke sterft.

Cyprianus ower de verclaringhe des Apostolischen geloofs/ wileggende/
den artijckel ick ghelooue verrijzenisse des vleeschs. Betuycht/ dat dese artijck-
sel inde Ghemeenten van Africa aldus werde wtghesproken:

Schryftuerlike
het ghetuyghenisse.
Iob. 19. 25.
26.

Mensche
tot den leser/
om op de
woorden Iobs
wel te verstaen
teuen.

Item /
Op de woort-
den Christi.
Joan. 5. 28.
26.

Item /
Des Apostels
Pauli.

Een vast be-
stuyt wt de
verhaelde
Schryftuer-
liche verrij-
zenisse onser
lichamen.

Cyprianus in
expof. Simb.
Apoll.

Ick ghelooft een verrijfenisse des vleeschs. Als met den bingher wijsende op
het vleesch onses teghenwoordighen lichaems.

1. Bewijs-
reden.

Dat weder op-
staet/het selve
is eerst ghe-
ballen.

Ambrosius, de
sede refut. Cap.
19.

Dat weder opstaet/het selve is eerst gheballen: Nu het is seker/dat dese
onse natuerlijck lichaemen / eerst door den doot zijn gheballen. Ergo
bolcht daer wt onwederpsychelick / dat de selve onse lichaemen/en geen
anderen (wat aengaet de substantie) sullen opgheweckt worden.

Ambrosius, schryvende van het ghelove der verrijfsnisse/sept aldus: Dit is
de verrijfsnisse; Gelijck door het gheluyt des woorts wigedruckt wort, dat het ge-
ne, dat gheballen is, verrijse ofte opsta: Het ghene dat ghestorven is, weder leven-
dich worde.

2. Bewijs-
reden.

Ghelijck Je-
sus mer zijn
eygen lichaem
ende geen an-
der is opghe-
staen / sal
met onse lic-
haemen oock
also toegaen/
ende ghesche-
den.

Het lichaem Christi Iesu is wt den doot opghestaen ende berresen met
dat selve lichaem/waermede hy aen den cruce hadde ghehangen / het
welcke van Ioseph van Arimathea, ende van Nicodemo daer van afge-
nomen zijnde/in den grave was ghelept: Geen ander lichaem is opgestaen/
ende berresen. Hy heeft ghehad/ende behouden zijn hooft/handen/voeten/
ooghen/zyden/ aderen / zenuen/ende alle anderen delen des lichaems die hy
voor zijnen doot te worden hadde gehad: Die selfde grootheyt/lengde/bre-
te/hoochte des lichaems heeft hy ghehouden / die hy hadde voor zijne ver-
rijfsnisse.

Ende aenghesien Christus in zijne verrijfsnisse heeft behouden zijn eygen/
natuerlick/ende warachtich menschelijck lichaem/ende de eygenschappen vā
het selve niet en heeft afgelept: 't is seker/dat wy na het exempel onses Sa-
lichmakers Iesu Christi, die ons hooft is / oock als zijne lidmaten/met ons
eyghen lichaem/deelen ende eygenschappen van het selve sullen opstaen en
verrijfen: inde substantie en sal geen veranderinghe wesen / wtghenomen/
ghelijck als Christus na zijne verrijfsnisse heeft ghehad een glorieus/en ver-
eerlickt lichaem/also sal hy onse vernederde lichaemen oock veranderen / dat
se ghelijckformich worden zijnen eerlijcken lichame / na de crachtighe wer-
kinghe/daermede hy alle dinghen hem selven kan onderwerpen.

Phil. 3. 21.

3. Bewijs-
reden.

Daer is een
ghelijckheyt/
ende ooreen-
cominge inde
wedergeboor-
te van het li-
chaem/ also ooc
vande siele.

De wedergeboorte van siele/ende van lichaem / is gelegen in een ge-
lijcke substantie/ende ooreencominghe. Wat nu aenget de wederge-
boorte der siele/de selve en maect gheen veranderinghe inde substantie
tte ofte in t'wesen vande selve siele: Alleenlijck wert inde siele verandert
de sondige hoedanicheyt/de selve wert verbeteret/ende vernieuwet tot he-
lichmakinghe: Alsoo salt ten jongsten daghe oock ghestelt zijn met de we-
dergeboorte des lichaems. De selve wedergeboorte en sal de substantie
des lichaems niet vernielen/verderben / noch ewech nemē: Alleenlijck salse
de verderffelijcke hoedanigheden veranderen/en vernieuwen/ghelijck daer
na hier van byder sal ghesproken worden.

4. Bewijs-
reden.

4. Bewijsreden.

Dat de selve/ende gheen ander lichamen ten jongsten daghe/opstaen/en verrijzen: Het selve comt overeen met de rechtveerdicheit Gods. Reken hier van is dese: De boose/ende Godloose menschen en wercken niet alleen boos heyt in hare Zielen/maer hare lichamen zijn insghelyc instrumenten waer door het selve quaet gheschiedt.

Item/de Godsalighe menschen en doen ofte oeffenen niet alleenlijck gherechticheit in hare Zielen/maer oock in hare lichamen. Ten aensien/dan/dat de lichamen van boose menschen/ zijn instrumenten der sonde/ende de lichamen der rechtveerdighen/ zijn wapenen der gherechticheit: So moeten oock daerom hare lichamen weder opstaen/ende verrijzen/op datse beyde in lichaem ende Ziele beloninghe moghen ontfanghen/ na t'gene dat zy inde selve ghebrucht ende ghedaen hebben.

Maer teghen dit voorgestelde Hoofstuck/namelijk/dat de selve gestorvene lichamen/ende gheen anderen/sullen opstaen/ende verrijzen: Ende teghen de byghevoechde vier Bewijsredenen: Soo werden niet te minne vā menschen/veemde Geesten sekere objectien ofte teghenwozpinghe voorgevozen/om de voorgeaende Godsalighe leerlinghe haer vast fundament in de H. Schryfture hebbende/niet alleen te verswacken/maer oock om de selve als frivool na haer segghen/om te stooten/ende ghelyck te vernielen.

Laet ons dan sien/wat redenen ter contrarium mogen byghebracht/ende voorgehozen werden.

1. Ten eersten/wozt byghebracht/dat de opstandinghe der lichamen/die tot stof ende affchen zijn gheworden/is teghen het gemeen ghevoelen/ende reden.

Antwoorde. Sy is boven menschelijcke reden/maer niet teghen reden. Want is dat onmachtighe ende ellendighe menschen connen door const/ghelyck de erbaretheit leert/ende bewijst/wt de affchen selve/seer wtghelesen glazen-wercken maken: Waerom en moghen wy niet met reden dencken/dat de Almachtighe/ende eetwigh levende Godt vermach de lichamen der menschen wt het stof op te werken?

2. Ten anderen/wert gheseyt: Dat de doode lichamen der menschen in aerde/dreck/ende stof veranderen/en datse oock dickwils werden vermengt met de lichamen der beesten/ende andere Creaturen/ende het lichaem des eenen menschen met des anderen: Ende dat door dese confusie/en vermengelinghe van d'e'en ouder d'ander/het niet maghelijck en is/dat de menschen met hare eyghene lichamen verrijzen soudē.

Antwoorde. Hoe seer dit onmoghetijck is byden menschen: so is het moghelijck by Godt.

Want hy die alle dinghen inden beginne wt niet heeft comen scheppen/die is noch machtigher eens pederen mensches lichaem inde opstandinghe wt zijn eyghen materie te maken/ende het stof der menschelijcker lichamen te onderscheppen van het stof der beesten/ende het stof des eenen mensches vā des anderen.

De Gont-smidt weet door zijne const verscheyden met allen banden ander

Dat de beregsenisse der selver lichamen/ overeencomt met Gods rechtveerdicheit.

2. Cor. 5. 10

Obiectien / ofte Teghenwozpingen/ tegen de voorgeaende Schryfuer lijcke leeringe.

1. Teghenwozpinghe. Antwoorde.

Antwoorde.

deren af te fcheyden/ ende te fonderen: Ende sommighe menfchen / conften
waers zijnde/ comen het een metael npt het ander trecken: waerom soude
wy dan dencken/ dat het den almachtighen God/ een constenaer boven alle
Constenaers/ onmogelijck soude wesen sulchs te doen?

3.
Teghentwer-
pinghe.

Ten derden / werdt van sommighe tegen gewoopen. Een menfche wordt
ghegheten van den Wolf: de Wolf wordt ghegheten van den Leeuw: de
Leeuw van de Doghelen des lochts: ende de Doghelen des lochts / we-
derom van den menfchen: Wederom den eenen menfche wort van anderen
ghegheten/ ghelijck sulchs ghechiet gewoonlijck in sommighe landen vande
nieuwe gewonde werelt. Nu/ het lichaem dies menfchen/ t'welck in so vele
fubftantien verandert is / insonderhepdt in t' Lichaem van eenen anderen
menfche / en kan niet weder opftaen / ende foo het eene opftaet/ foo het an-
dere niet.

Antwoorde.

Antwoorde. Dese Teghentwerpinge / comt hoor npt enkele menfche-
lijcke curiofheyt / als oock de bozighe: maer om niet onbeantwoorde
te laten: wy en moeten niet dencken / dat al wat in t' lichaem ingaet /
ende verandert wordt inde fubftantie des felven/ weder opftaen moet/ ende
een deel des lichaems worden ten daghe des oordeels: maer een peggelijck
menfche fal dan foo vele van fijn epgghen fubftantie hebben als zijn lichaem
volcomen ende gheheel fal maken: al ist/ dat eens anderen menfchen vleefch
eenmael ghegheten geen deel daer van en zy.

En om duydeliker hier op noch te antwoorden: men moet weten / dat
ter geen dinc en is dat van God niet en foude comen ghedaen / ende npt
ghericht werden: door dese zijne godlijcke almachticheyt kan hy/ ende wil
oock eens peders menfchen epgghen fubftantie by miltanderen laten comen /
ende defelbe hermaecken / alwaert dat daer van eenich dinc verlozen wa-
re ghegaen. God kan t'ghene datter te cozt comt / crachtelick vol maken /
ende vermeerderen: want doe hy ghebenedijt eenen diepen flacp op Adam
den eerfte menfche liet vallen/ ende als hy fleep/ een fijner ribben nam/ ende
daer npt Eva zijn hupfrouwe ghemaect heeft/ hy heeft de ftede wederom
niet vleefche toe gheftoren/ ende alfoo ghetoont ende betwefen / dat hy hem
gheen dinc onmogelijck en is/ sulchs dat wy met Hiob moeten bekennen/
dat hy alle dinc vermach.

Genes. 2. 21.

22.
Luc. 1. 37.

Job. 42. 2.

4.
Teghentwer-
pinghe.

1. Cor. 15. 50

Ten vierden / werdt hier opghedronghen / t'ghene de Heplighe Apffel
Paulus fept: Ick zegghe broeders, dat vleefch ende bloedt het Coninckrijcke
Gods niet befiten en connen, noch de verdervinghe en befitet de onverderf-
felickheyt.

Hier npt segghen sommighe/ en fullen de menfchen met hare epgghene liden
hamen/ diefe te bozen hebben ghehad/ niet verpfen.

Antwoorde.

Antwoorde. By Vleefch ende Bloet en wordt niet verftaen fimpelijck
de lichamen der menfchen: Maer de lichamen der menfchen / alfoo als
fy zijn in fwachhepdt / fonder heerlichhepdt / de verdozventhepdt onder-
woopen.

woyten. Want inde Heplighe Schysure beteeckent bleesch ende bloedt / somwylen de ooyfzouckelijcke zonde / ende de verdozventhept der nature : ende somwylen de nature des menschen die de ellendicheiden ende swarckheden onderwoyten is : ofte het lichaem inde verdozventhept / eer dat het heerlijck ghemaect is. Ende alsoo moetmen het in dese plaetse verstaen.

Volche het derde hoofstuck in dese materie.

Namelick / dat de lichamen der menschen / ten joncksten daghe / met een perfectie / ende volcomen stature sullen vernieuwet werden.

Aengaende de stature / ende volmaeckthept / hoe groot ende hoe cleyn / in hare maet de lichamen vande Heplighen Gods ten jonghsten daghe sullen wesen : men moet weten / dat de H. Schysure niet seckerz daer van verhaelt / noch upt bzycket.

Het is een vzaghe die meer scrupuloos / dat is / vol twijfels ende swarckhepes is / als nootwendich. Wy moeten de sozge ende de bestellinghe van de selve zaecke God bevelen / die onse menschelijcke lichamen heeft geschapen ende ghemaect : hy selve / sal den rechtveerdighen / ende den onrechtveerdigen : als zy ten joncksten daghe wederom sullen opstaen / ende verripsen / alsulcke proportie van lichamen geben / ende verlenen / alst hem sal behaen.

Om nochtans eenichsins die dese vzaghe moberen / ende daer tunc berommert / immers scrupuleus ende tursus zyn / opwerpen / te contenten / ofte te vreden te stellen / ick sal zeeckere argumenten / ofte gissinghen hooystellen / ende verhaelen / bieneide daer toe / dat na het ghemeyne geboclen i welck hier van is / de lichamen opstaen / ende verripsen sullen in alsulke stature / ende ouderdom die volwasschen / beset / ende volcomen sal wesen. Bedenen zyn dese.

Ten eersten / onse Dooz-vaders Adam, en Eva, zyn van God gheschapen en gemaect in een volle ende volcomen stature : Ergo / kunnen daer upt besluyten / ten jongste dage / wanneer hare lichamen ende d' onse wederom sullen opstaen / ende verripsen / datse alsdan de selve gheheelhept van proportie / ende perfectie sullen hebben / die Adam, ende Eva hoe ter tijt hebben ghehad / ende van God ontfanghen.

Ten tweeden / Iesus Christus de tweede Adam, die is vanden dooden opgestaen ende verresen in eene rijpe gheheele en volwassene stature. Ergo / sullen oock de Heplighe Gods / als weseende zijne geestelijcke leven / die soo wel in hare zielen / als in hare lichamen moeten comen tot eenen volcomen man / tot der mate der groote volhept Christi, met soodanighe gheelijckhept / proportie / ende stature / wt den doot tot den leven opstaen / ende verripsen.

Dese plaetse wt den bzyef tot de Ephesen nu verhaelt / bzynght de kerckleeraer Augustinus tot dese zaecke / ende materie diewils te passe / oock als

3.
Het derde
hoofstuck /
dat de licha-
men der men-
schen / ten
joncksten da-
ghe met een
perfecte sta-
ture sullen op-
staen.

De stature
sal volmaecte
wesen.
Een vzaghe /
meer scrupu-
loos / als
nootwendich.
Seckere re-
denen / ofte
gissinghen /
bieneide se-
nichsins toe
contentement
van dese vzag-
he.

3.
Namelick
dat de licha-
men sullen
verripsen in
een volwasse-
ne stature / en
ouderdom.

1.

2.
Ephes. 4. 13.

Augustinus
lib. 22 De
Civitate Dei.
Cap. 15, 16,
17, 18.
Hieronymus
in Epitaphio
Pauli.

3.

4.
Phil. 3. 21.

5.
In 4. sent.
Dist. 45.
Ephes. 4. 13.
Disputen/ en
meyninghen
van sommige
dat de opstan-
dinghe sa. ge-
schieden in
een manlijck/
ende niet in
een vrouwe-
lijcke ghe-
sachte.
Augustinus
lib. 21. de
Civitate Dei
Cap. 17.
Walsch alsul-
ke meyninge.
Mat. 22. 21.
25. 26. 27.
28. 29. 30.

Augustinus,

voorzgaet/ de selve berelarende/ bysonder in zijn boeck/ vande Stadt Gods.
Cap. 15. 16. 17. 18. in het 22. boeck.

Hieronymus is oock in alsulcke gheboelen in het graf-schrijft/ dat welcke
hy ter eeren Pauli heeft gheschreven.

TEn derden/ de verrysenisse upt den dooden/ is een nieuwe scheppinghe:
So moet dan de selve/ de ghelyckenisse hebben van de eerste scheppin-
ghe/ in voeghen/ datse seer goet/ ende in allen deelen volcomen moet wesen.

TEn vierden/ onse Lichamen die sullen/ als Paulus leert/ gelijck formich
wesen het glorieusen ende eerlijcken Lichame Iesu Christi: wtgheno-
men alijt het onderschept wesende so heerlijck ende treffelich tusschen
ons hooft/ t'welck Iesus Christus is/ ende tusschen zijne lidmaten/ dewelcke
wy zijn/ die hem met den ware ghelove zijn ingheijst/ ende ingheplantet.
Wat nu aengaet Christi lichaem/ t'selve is wt den dooden opgestaet/ ende
verresen in een volle stature: So sullen dan oock onse lichamen in eben ge-
lijcke stature opstaen ende verrysen.

TEn vijfden/ comt met dit geboelen ober een het geboelen van de kerke
die Gods/ die geweest is inde eerste voorzgaende tijt/ als oock by dese tijt/
die men noemt de gereformeerde kerke/ oock mede vande Pauselijcke/ ge-
lijckmen sulcks by de Theologanten vande selve sien kan.

Sommige maken in dese materie disputen/ ten aensien dat d'Apstel Pau-
lus seyt/ dat wy moeten comen tot eenen volcomen man/ tot der mate der
grootte der volheyt Christi: daer upt besluptende/ en voorzgebende/ dat alle
menschen ten jongsten dage sullen opstaen in een manlijcke geslachte/ aert/
ende nature/ gheen vrouwelijcke gheslachte/ aert ende nature toelatende.

Augustinus verhaelt ende schrijft van sulcke Geesten/ de selve ooc bestraf-
fende/ ende teghenstaende/ als niet verstaende de woorden des Apostels/
in zijn 21. boeck vande Stadt Gods, in het 17. Capittel.

Dat alsulcke meyninghe valsche is/ blijkt ghenoechsaem wt de woorden
Iesu Christi, met dewelcke hy den Sadduceen/ braghende wiens wijf de
vrouwe soude wesen/ die seken mannen hadde gehad/ hy en heeft niet ge-
antwoort/ dat inde opstandinghe/ alle menschen die verrysen souden/ man-
nen soude wesen: maer hy heeft gesept: Inde opstandinge en trouwen zy niet,
maer zy sijn Enghelen Gods.

Met dese woorden en werden inde opstandinge noch mannē/ noch vrou-
wen wt gesloten/ alleenlijck wert gesept/ datmen alsdan niet en sal t'rouwen/
oock niet te houwelijcke en sal gegheben werden.

Augustinus, in het boeck/ ende Capittel boven verhaelt/ verclaert albaer/
dat na de verrysenisse der dooden inde menschelijcke lichamen alle het selve
sal overblijven/ t'welck natuerlijck is/ alleen dat inde selve lichamen de sou-
ten/ ende de gebreecken gesuppleert/ verbult ende verbeteret sullen werden.
Wolcht dan daer upt/ dat het vrouwelijcke geslachte/ aert/ ende nature inde
lichamen sal blijven/ als wesende in het schepsel geen foute/ ofte ghebreck/
maer een gheschapene ende aenghebozen nature.

Om dit derde Hoofstuck/ daer inne getracteert ende gehandelt is van de stature ende ouderdom der menschen ten jonghsten dage/ te besluyten: men moet weten/ dat de *W. Schryfture* geen rechte noch uptegedruyckte zekerheyt ons daer van boozstelt. *T'gene* ick hier van op het papier ghestelt hebbe/ werdt van verscheypden Leeraers/ ende Theologanten dooz de waerheyt aldermeest ghelijckformich ghehouden.

Besluyt van het derde hoofstuck/ aengaende de stature ende ouderdom der menscheijcke lichamen inde opsta ninge.

Onsen Salichmaker Iesus Christus, heeft desen ghebonden knoop alderbest ont knoopt / ontdaen/ ende los ghemaecht met dese zyne verclaringhe/ spreekende vande opstandinghe der dooden/ ende van den staet der ghenen die alsdan wt den doot zullen wesen verresen/ spreekende vande vromen ende Godsalighen.

De verclaringe Christi hier van is de aldersekerste. *Mat. 22. 30.*

Sy (sept hy) zullen zijn, ghelijck Enghelen Gods in den Hemel. Met welke gelijckenisse hy wil te kennen geben/ dat de staet/ conditie / ende ghelegentheyt vande zalighe menschen in hare zielen / ende lichamen / niet alleen ten jonghsten daghe sal vry wesen vande ellendicheden deses levens/ als nameelijck/ van trouwen/ ende ten hontwelcke gegheven te werden/ kinderen te procreeren ende te telen/ van eten/ dincten/ slapen/ outte werden/ berouwinghe van vader/ moeder/ van mannen/ vrouwen / kinderen / ende meer andere goede vrienden: siekten/ crenchten/ ende meer andere dysent swaericheden/ etc. Maer hy wil daer mede oock aenwijzen/ dat de lichamen der rechtveerdigen alsdan alsulcke perfectte sullen hebben / oock in stature en ouderdom alsoo sullen ghestelt wesen/ die God na zyne Heplige ende onbegrijpelicke wijsheyt sal bebinden te wesen de alderbequaemste / ende de alder betamelicste.

De ewen / ende ouderdommen tellen wy in dit leven. Maer aldaer in het ewighe leven / sallet so niet toegaen / noch geschieden. Laet ons daeromme dese geheele zake den almachtighen God bevelen. Het comt hem alleen toe / ons met glorie te vercleren / na zijngoet welbehaghen. Wat ons aengaet / laet ons hem bidden dooz Iesum Christum, die den bitteren doode booz ons is ghestorven / dat wy in den Hemel den Enghelen Gods mogen ghelijck wesen/ Amen.

Dese geheele zake moeten wy God bevelen.

Voecht nu het vierde hoofstuck in dese materie / nameelijck / Een verclaringhe van de eyghenschappen/ ende hoedanicheden vande vereerlickste lichamen/ waer mede zy in den Hemel sullen verclaert werden.

Wat nu aengaet de eyghenschappen/ ende hoedanicheden/ van de vereerlickste lichamen inden Hemel/ ick sal daer op eerst stellen een generael antwoort. Daer na ten tweeden/ en speciael/ ofte en particulier antwoort.

4. Het vierde hoofstuck / wesen de een verclaringhe vande eyghenschappen en hoedanicheden vande vereerlickste lichamen in den Hemel.

Het generael antwoort ghebe sck wt de woorden Pauli alsoo luydende: Onse borgerschap is inde Hemelen, van daer wy verwachten den Salichmaker, den Heere Iesum Christum: dewelcke onse vernederde lichaem veranderen sal, dat het ghelijckformich worde zijnen eerliken lichaem, na de crachtighe werckinghe, daer mede hy alle dinghen hem zelven onderwerpen kan.

1. Een generael

antwoort op
de eerlichheit
der lichamen.
Maerick
dalle Christi
heerlichheit tre-
ken in sulen
geelyc wesen.

Acto. 9. 3.

Acto. 22. 6.

De eerlich-
heit des li-
chaems Christi
van Paulo
gesien inde o-
penbaaringhe
van een groot
licht meerder
gheue dan het
schynfel der
Sonne.

2.
Speciaal ant-
woort des la-
de in een ver-
hael van de
principaelste
hoedanicheden
van een
heerlicheit li-
chaem.

1.
Onsterffelijck
reynen der wateren, ende God sal alle tranen van hare ooghen afwassen, ende

2.
Onberoffe-
lijck.

3.
Geen lyden
ender woep-
en.

4.
Seer schoon.
Eph. 5. 27.

5.
Blinckende.
Dan. 12. 3.

6.
Wat. 13. 43.

7.
En figure en
to beelcinge
in sijn do-
el.

8.
Eph. 14. 23.

9.
30. 31. 32. 33.

10.
34. 35.

11.
36. 37.

Deze eerlichheit des lichaems Christi, kan eenichsins verstaen werden/ als deselve eerlichheit na de Hemelvaert Christi Paulo in zijne beheringhe veropenbaert is met een groot licht by de Stadt Damascus onterent de mid-
dach/ sulen dat hem haestelijck een groot licht van den Hemel heeft omkla-
ghen/ bapten oorde ende op een bysondere maniere van doen/ in voegen dat
het selve groote licht het schynfel van de Sonne heeft overwonnen ende te
boven gheghaen: anders en hadde Paulus, die eerlichheit van den Son-
de Gods niet connen sien/ mercken/ ofte gewaer worden. Want als men seyt:
Maior lux obscurat minorem. Dat is: Den grooter ende meerder lichte ver-
donckert een licht/ dat cleyn/ ende minder is.

Wengaende het speciaal/ ende particulier antwoort/ ick sal maer de trefse-
lichste ende de principaelste eyghenschappen/ ofte hoedanicheden van een
heerlicheit lichaem verhalen/ ende verklaren.

Ten eersten/ sullen de lichamen der Heplighen inden Hemel onsterffelijck
zijn. Reden is dese: 1. Om dat het loon der Heplighen/ dat hen lieden
God de Heere sal geven/ ewich is. 2. Om dat de Heere Iesus Christus on-
sen Salichmaker der sonde/ ende de doot/ oorsake zijnde die onse onsterffelijc-
heit ophouden/ verhinderen/ ende verderven/ alsdan gheheellick sal dooben
vernietelen/ ende te niet maken.

Ten tweeden/ sullen de selve lichamen onberderffelijck wesen: gemerckt
zy van hare substantie niet en hebben verlopen/ ende die ghelike gheen ver-
nietwinghe van doen en hebben.

Ten derden/ sullen sy geen lyden onderwoopen wesen. Want het Lam, dat
midden inden Throon is, salse hoeden, ende salse beweghen tot de levende son-
de doot en sal niet meer wesen, noch droefheyt, noch gheschrey, noch pijn sal
meer wesen.

Ten vierden/ sullen sy wtneemende/ schoon/ ende zeer frap van goede gro-
te wesen/ geen blecke/ noch rimpel hebben/ ofte pet desgelijck: wesende
Heerlich ende onstraffelijck.

Ten vyfden/ sullen hare lichamen blinckende wesen. Daniel de Propheet
seyt: De Leeraers sullen lichten als des Hemel glants, ende de gene, die daer vele
ter gerechticheyt wysen, als de sterren, altoos ende ewichlick.

Christus seyt: De Rechtheerdighe sullen blincken ghelijck de Sonne int Co-
ninckrijk haers Vaders.

Deze blinckende heerlichheit sal den Gerechtveerdigen aen hare zielen en
lichamen gegeven werden wt louere genade/ zy sal haren oorspronck ende
boortganck op hare lichamen hebben van Gods aensichte/ doch mede van
de ghebuerighe tegenwoordicheyt onses Salichmakers Iesu Christi.

En een beelcinghe/ ende figure hebben wy hier van inden Heplighen
Man/ ende Propheet Moyses, de welcke/ als hy vanden berch Sinai af-
quam/ ende met den Heere hadde gesproken/ de huyl sijns aenghe-
sichts heeft geglinsert/ sulen dat Aaron, ende alle kinderen Israels dycesde
hen tot hem te naerken.

Deſe blinckende heerlichheyt daer mede de lichamen der Aechtbeerdigen ſullen verciert/ ende vereerlicht wesen/ wert ons ſoch vooz gheheel bet in de menſchauldige openbarminge der Heptigen Enghelen, de welcke alſſe op de ſer aerde den menſchen zyn verſchenen/ geintpulick gehadt hebben een glorieuſe ende blinckende gedaente ende geſtalteniſſe.

De Enghel die den Heptighen Propheet Daniel iſ verſchenen by den grotten water Hidekel, was als een man in lynwade / ende hadde eenen gulden gozdel om zyne iendenen: zyn lijf was als een turkops / zyn aenſchyn ſach als een blixem/ zyne ooghen als een vperighe ſachel/ zyn armen / ende voeten/ als een gloependich metael/ ende zyne reden was ghelyck als een groot gedruue.

De Engel des Heeren/ die den Herders op den helde verſcheen om henſteden de gheboorte onſes Heeren ende Salichmakers Iesu Chriſti te verconſighen/ ſtont by haer/ ende de claerheyt des Heeren omſcheenſe.

De Enghel des Heeren/ als hy nedervaelde vanden Hemel/ ende den ſteen afwentelde van der deure des grafſ Iesu Chriſti, hy heeft daerop gheſeten: Ende zyn gedaente was ghelyck een blixem/ ende zyn cledinghe wit/ ghelijck een ſneek.

Een ſchoon exempel van deſe blinckende heerlichheyt / hebben wy oock in Chriſto Iesu ſelbe/ de welcke/ als hy op den berch (Thabor) vooz zyne drie Apoſtelen/ Petrus, Iacobus, en Ioannes, werde verandert/ zyn aenſicht wert blinckende ghelijck de Sonne / ende zyne cleeberen zyn wit gheworzen ghelijck het licht/ ende als de ſneeu/ ſulcke als geen volder op der aerden can ſo wit maken.

Set/ leſer/ om u. l. vooz oogen te ſtellē die blinckende heerlichheyt die wy ten jongſten daghe in onſe vereerlichte lichamen dooz Gods ſonderlinge genade hebben te verwachten. Ich hebbe daer van tot een voozſmaerck de blinckende heerlichheyt in de Enghelen des Heeren/ ende in Chriſto Iesu ſelbe/ niet willen vergheten.

Ten ſeften/ de lichamen der Heptighen/ en zullen ten jongſten daghe inden Hemel/ niet meer natuerliche ofte diergelijcke lichamen wesen/ maer geesteliche lichamen; namelick/ ſoo veel aengaet de qualiteyten ofte hoedanicheden/ ende niet aengaende hare ſubſtantie. Want/ in dien ſulcx zonde gheſchieden/ ſoo zonden de lichamen / hare lichamelicke nature verliſen/ ende volgens ſondenſe gheen rechte lichamen wesen.

Op dypderley maniere/ zinne ende verſtant/ zullen de lichamen geestelick wesen.

Ten eerſten, om datſe van alle aerſche onreynicheden ende ghebzeckē int gheheel zullen gheſupert ende gherepacht werden. De ſinnelicheyden/ ende menſchelike ghenegentheden (ſoo vele als ſulcx de waerheyt van de menſchelike nature ſal gheben ende toelaten) zullen veel beter ende volcomener wesen / alſſe opt te bozen zyn gheweest / ſy zullen tot eenen beteren ſtaet ende ghebruyck vernieuwet werden.

Ten tweeden, zullen de lichamen geestelick wesen: om dat de menſchelike

In de Heptige Engelen

Dan. 10. 4. 5.

Luc. 2. 8. 9.

Mat. 28. 2. 3.

In Chriſto Iesu.

Mat. 17. 1. 2.

Mat. 9. 2.

Menſpaeck tot den leſer

Geesteliche lichamen. 1. Cor. 15. 44.

Ende ſulcx op dypderley maniere/ zinne ende verſtant

ke lichaem alsdan geen menschelijcke instrumenten ofte hulps middelen meet van doen sullen hebben: maer datse doort het middel ende cracht des Heylighen Geest sullen geregeert bewaert ende onderhouden werden/ in voegen dat het gebuyck vande gheschapen dingen / alsdan den selven lichamen sal wesen te bergeefs/ende ondienselick.

Ten derden, sullense daeromme Gheschielijcke lichamen wesen / om datse inden Hemel een goede ende oprechte overeencominghe met hare wedergebozenzielen sullen hebben/ daer en sal dan geen strijt tusschen beyden wesen wat de zielen willen/ dat sal oock de goede wille affectie/ ende genegentheyt vande lichamen wesen.

Soo vele zy gesproocken vande drierley manier / sinne /
ende verstant / dat de lichamen der Heiligen / Geeste
lijck zullen wesen.

7.
Begaest met
glorie ende
subtilheyt.
Mat. 14.25.
Acto. 1.9.
2. Thess. 4.17.

Verbaten be-
quaem ten ge-
buijck des
Heeren.

8.
2. Tim. 2.21.
1. Cor. 16.11.

Wenfpaeck
tot den leser/
met coyt be-
hael wat inde
materie van
de verrijfeninge
der dooden
tot noch toe is
verhandelt/ en
verclaert.

applicatie
hoemen dese
nehele leeringe
sal gebuyck.

TEn sekensten/ de eyghenscapen/ende hoedanicheyt van onse vereer-
lickte lichamen/ bestaet daer inne/ datse zullen begaest wesen/ met glo-
rie/ ende subtilheyt. Dat is/ zy sullen licht/rasch/ snel/ veerdich we-
sen/ van eenighe swarte/ niet hebbende eenige hinder/ ofte letsel. Ende ge-
lijck/ als Christus Iesus op de zee/ ende wateren heeft ghewandelt/ alsoo sul-
lense oock de selve macht hebben/ zy sullen doot hare eygen beweginghe op
ende neder tonnen / gelijck Iesus onsen Salichmaker seer subtelick van des
aerde ten Hemel met zijn vereerlickt lichaem is opgenomen. Sy sullen ten
jongsten dage inde verrijfeninge der dooden met Christo oock inde wolcken
opgenomen werden/ den Heere te gemoete inde lucht.

Ten achtsten/ en ten laetsten/ zullen de lichamen der Heiligen alsdan seer
sehoone verbaten / bequaem ten gebuyck des Heeren wesen / verhuylt met
de volheyt aller Salighe blipschap.

Beminde Leser/ ick hebbe in dit tweede hoofdstuck/ aengaende de mate-
rie/ vande verrijfeninge der dooden/ ten jongsten daghe/ tot noch toe ge-
handelt / ende verclaert vier stucken/ 1. Dat ten jongsten dage de li-
chamen van alle menschen int ghemeyn sullen opstaen/ ende verrijfen.
2. Dat deselve lichamen die ghestorven zijn / met wat doot sulcks oock
mach geschiet wesen/ ende geen anderen/ sullē opgeweckt werden/ 3. Dat
se met een perfecte / volcomene stature / ende ouderdom sullen vertritt
worden/ 4. Ick hebbe oock verhaelt de eyghenscapen / ende hoedanichey-
den vande vereerlickte lichamen.

Om nu mijne belofte na te comen / ick sal tot besluyp van dese materie /
hier by voeghen een zekere applicatie / namluck: hoemen dese gehele lee-
ringhe vande verrijfeninge/ tot goede nut/ ende profft sal gebuycken.

Het eerste gebuyck sal dienen tot bestraffinghe / ende wechneminghe /
van vele valsche ende seer schadelijcke dwalinghen / die doot hoorstel-
inghe/

stellinghe / ende vooystant van de vooygaende ghesonde leere moeten vallen ende verdwynen.

Ten eersten/ de dwalinghe vande Heydensche menschen / oock van seer groote ende treffelijcke Philosophen / dewelcke geene kennisse hebbende van het **D.** ende onbedriegelijcke wooydt Gods / versaken / ende niet en willen bekennen / wanneer het lichaem van een mensche van hare ziele is afgheschepten/ dat alsdan het zelve in zyn wesen ende substantie soude conuenen op staen ende verrijsen. Hier onder zyn oock begrepen die Saduceen ten tijde Iesu Christi, segghende: datter geen opstandinghe der dooden is. Item/ alle de ghene/ die in dit stuck hare dwalinghen hebben naghevolcht/ ende noch navelolgen/ als eertijts die Sardinianen, Archoniten, Manicheen: ende vooyts alle die hyddensoechts noch zyn in soo een grouwelijcke ketterpe. Mat. 22. 23.

Ten tweeden/ werdt met de vooygaende ghesonde leere de groote/ grove dwalinghe van alsulcke tyemde Gheesten omgestooten/ die daer sotterelck meppen/ ende hertneekich staende soerken te houden/ seggende: dat de lichamen der menschen/ ten jonghsten daghe inde alghemeyne verrijsenisse der dooden/ in een wesen ende substantie des Geests sullen verandert werden/ ende dat se alsoo sullen afleggen hare lichamelijcke nature/ wesen/ ende substantie.

Dese dwalinghe en heeft gantsch gheen fundament / ende kan daeromtme oock seer lichtelick wederlept werden met dese navelghende redenen.

Ten eersten/ Indien de lichamen vande dooden opgeweckt zijnde/ Geesten worden/ in zulcken ghevalle laten zy af te wesen sichtbaer/ tastelick/ ende sinen onderwoypen. Maer het lichaem Iesu Christi, als het upt den grabe is opgestaen/ ende verrijsen/ oock daer na altijt / en heeft van dese eyghenschappen niet een verlozen: Ergo/ en sullen onse lichamen inde alghemeyne opstandinghe der dooden/ oock vande selve eyghenschappen niet berooft worden. 1.
Geden/ wesen/ ende een wederlegginghe vande twee vooygheside dwalinghen.

Ten tweeden/ Indien de lichamen der Heylighen Gods / in Gheesten / ofte zielen verandert worden / soo laetense af lichamen te wesen. Ende indien men toelaet dat zulcks waerachtich is / hoe conuense opgeweckt werden? 2.
Geden/ van wederlegginghe.

Ten verden/ Indien het lichaem verandert wooydt in deselve Gheest ofte ziele / daer se te vooren mede werde vereenicht / ofte dat het lichaem wooydt verandert in een Gheest ofte ziele verschepten van den eersten Gheest / ofte Ziele / soo soudende de Heylighen Gods tweederley Geest/ ofte Ziele hebben / d'een wesende de naturelijcke Gheest / ofte Ziele: d'ander wesen de de Gheest / ofte Ziele / die het lichaem crijcht by ghevalle: ende soude dan daer upt volgen/ dat het lichaem te niet soude gaen/ ende niet meer wesen / want de eyghenschappen des lichaems wech genomen zijnde / so wooyt het lichaem wechghenomen: conform t'selbe zijnde den regel ende propositie inde Scholen ghebruyckelick: Deletio proprietatum, est natura negatio. Dat is: die nietdoeninge/ ofte wechneminge der eyghenschappen / is een versackinghe vande nature. 3.
Geden/ van wederlegginghe.

2.
Gebruyck/
dienende tot
troost/ desel-
ve wesen
niederley.

Het tweede gebuyck bande hoogaende leeringe/ aengaende de verripsenisse der dooden / sal dienen tot vertroostinghe / wesen de deselve nederley.

1. Ghebruyck van vertroostinghe.

1.
Gebruyck.

Mat. 3. 19. 20.

De serieuse ofte ernstastighe overdenkinghe bande leeringhe / aengaende de verripsenisse der dooden daer wy van ghespyrooken hebben / sal allen waerachtige Christe menschen van droeffenisse tot blyschap ende vrychde brengen / ende alsoo heerlijk vertroosten. Want de dach van verripsenisse is henleden een dach der vertroostinghe / een dach van een volcomene herstellinghe / een jubel / by jaer / oock eenen dach dat ons lie haem ten Hemel sal opclimmen / ende opbaren.

Derhalven / laet ons bereyt zijn / om den Heere te ghemoet te comen / wanneer hy comen sal : laten wy ons zelven beteren / ende bekeeren van gantscher herten : ten eynde / dat onse zonden moghen vergheven ende uytgheleest werden / als de tijden der vertroostinghe comen van den aengesichte des Heeren.

2. Ghebruyck van vertroostinghe.

2.
Gebruyck.

Indien wy gheloven / dat onse lichamen in eerlichheit sullen opstaen ende verripsen / so en moeten wy niet al te seer bedroeft zijn / wanneer het God belijft ons dooz den doot af te halen goede vrienden die wy van herten lief hebben / het zy / Vader / Moeder / Man / Wyf / Kinderen / Broeders / Sisters / ofte anderen / die om dat se de kercke Gods / ofte gemeyne baders / lant ghetrouwelick ghedient / ons lief ende weyt zijn gheweest.

Want / om de waerheyt by npt te spreken / zy en sterben niet / maer gaen met hare zielen tot Iesum Christum onsen Salichmaker : hare lichamen slapen seer soetkens in der aerde / npt de welke zy wederom ten jongsten dage sullen ontwaeken / opstaen / ende eerlick verripsen / om met Christo opghenomen te worden inde wolcken / den Heere te gemoete inde lucht / om alsoo altyt met hem te wesen inde ewighe Hemelsche vrychde : wesen de zulcks wel een Christelijcke oorsaecke / om na de leere Pauli ons selven int affsterben van onse vrienden / malcander met desen woorden te vertroosten.

Ende aenghesien wy zulcks weten / soo moeten wy dan in het affsterben van onse goede vrienden ghebencken / ende wel ter herten nemen / dat se niet en zijn verlozen / maer dooz hen ghesonnen : Wy / en zy / in den ghelooft leuende / ende in den ghelooft ende inde liefde steruende / wy zullen tot zijner tijdt wederom by malcanderen comen / ende malcanderen kennen / ende omhelsen / in het huys Gods / ende in het Hemelsche Paradijs / alwaer wy d'een des anderen blyschap / ende ghelucksalichheyt grootelicks sullen helpen stercken / ende vermeerderen.

3.
Gebruyck.

3. Ghebruyck van vertroostinghe.

Em

En aendachtighe/ ende ghebuerighe oberdentsinge van dese leere/ waer
pent ende vertroost alle de kinderen Gods seer wonderlick teghen alle
de ongeballicheyden/ die hen ofte int ghemeyn/ ofte int particulier souden
moghen overcomen. Want wat aengaet alle hare wederweydzicheyden/
deselve zijn lichtelick vergaende verdozuchinghe/ zy zijn drachelick/ zy zijn
eyndelick/ ende tijtelick/ werckende eyndelick in ons een heben maten on-
begrijpelicke groote der ewigher eerlickheyt.

De Heylighe Propheet ende Coninck David, noek mede de Heylige Job,
Christus zelve/ hebben hen zelven teghen alle swaricheyden/ ja tegen de doot
seer cloeckmoedelick ghetroost/ ende verstercht.

4. Gebruyck van vertroostinghe.

De leerseghende bande verrypsnisse der dooden/ is een bysondere troost/
ende remedie teghen alle byse des doots. Want/

Ten ersten/ de angel/ het vergift/ ende de verdoemnisse des doots/ en
doet den ware gelovighe menschen gheen leet/ zy en werden daer van
niet beschadicht: wel is waer/ de doot doet het leven wel ophouden/
soo veel het lichaem hoor een tijt lanck aengaet/ maer kan het waerachtige
leven niet benemen.

Ten tweeden/ als wy aen de verrypsnisse der dooden ons vast houden/
ende den troost daer inne ghelegen zijnde ons niet en laten benemen/ wy
doen alle neersichghet om de zonde te moghen affterben van daghe tot da-
ge/ daer na trachtende dat Christus in ons mach leven/ ende wy niet zyn-
gherechtscheyt beleet mogen werden: verseeckert zijnde/ dat onse verhy-
singhe wi den lichamen/ ende daer op volghende de verrypsnisse der dooden/
de poorte des Hemels/ ende een veerdige wech/ ja doozganc is totten ee-
wighen leven.

Ten derden/ wanneer onse zelen uyt de riool/ ende ghebanchnisse onser
lichamen verlost zijn/ zy werden terstont vande Engelen in den Hemel
ghebracht: Onse lichamen/ niet teghenstaende/ zy vande woemen zijn ver-
teert/ ende tot aerde/ dreck/ ende stof verandert/ ja/ hoe ende in wat manie-
ren te niete ghebracht/ zy sullen nochtans ten jonghsten daghe weder op-
ghewerke/ ende met hare zelen vereeuicht werden/ om alsoo rijckelick den
inganc in het ewighe Coninckrycke onses Heeren ende Salichmaekers
Iesu Christi te ontfangen.

1. Gebruyck dienende tot vermaninge.

De leere vande verrypsnisse onser lichamen/ behoort eyndelick daer
toe te dienen om ons te vermanen/ dat wy ons wachten van alle
sonden/ ende schanden: item/ dat wy niet crust ghedencken de seer
treffelijcke vermaninghe des Apostels Pauli, alsoo sprekende: Wy moe-
ren alle openbaer worden voor den Richterstool Christi, op dat een yghelick
behala

2. Cor. 4. 17

3. Sal. 16. 9.

Job. 19. 25.

27. 23.

2. Cor. 2. 26.

4.

Gebruyck.

1. Cor. 15. 54.

2. Cor. 5. 1.

3. Cor. 1. 1.

4. Cor. 1. 1.

5. Cor. 1. 1.

6. Cor. 1. 1.

7. Cor. 1. 1.

8. Cor. 1. 1.

9. Cor. 1. 1.

10. Cor. 1. 1.

11. Cor. 1. 1.

12. Cor. 1. 1.

13. Cor. 1. 1.

14. Cor. 1. 1.

15. Cor. 1. 1.

16. Cor. 1. 1.

17. Cor. 1. 1.

18. Cor. 1. 1.

19. Cor. 1. 1.

20. Cor. 1. 1.

21. Cor. 1. 1.

22. Cor. 1. 1.

23. Cor. 1. 1.

24. Cor. 1. 1.

25. Cor. 1. 1.

26. Cor. 1. 1.

27. Cor. 1. 1.

28. Cor. 1. 1.

29. Cor. 1. 1.

30. Cor. 1. 1.

behalve het gene, dat door het lichaam geschiet, na dat hy ghedaen heeft, het zy goet, of quaet. Deselve leere behoort ons oock een spoor/ en een aenrissinge te wesen tot alle wercken van Gods diensticheit/ gerechticheit en oprechte Christelijcke liefde. In summa/ dat wy soo in dit leven mogen wandelen in de kennisse der waerheyt/ die na de godsalicheit is/ dat wy mogen hebben een goede conscientie/ soeckende onder allen wel te wandelen.

Tit. 1. 1.
Heb. 13. 18.

Mat. 24. 14.
16.

Hier toe dienen de woorden ephentlick/ die d' Apostel ten aensten vande verrijfeninge der dooden heeft gesproken: Ende hebbende (sept hy) hope op God, dat de opstandinghe der dooden comen sal, beyde der rechtveerdige, en onrechtveerdigen: de welke zy (de Joden) oock selve verwachten. Ende hier in oeffene ick my selven, om een onergelicke conscientie alletijt te hebben voor God, ende de menschen.

Tit. 2. 12. 13.

Doecht hier by de seer schoone/ ende treffelijcke vermaninghe des selven Apostels/ alsoo luydende: De salichmakende genade Gods is verschenen allen menschen: Ende onderwijst ons, op dat wy de godloosheyt, ende wereltlijcke begeerlicheneden versakende, matichlick ende rechtveerdichlick, ende godsalichlick leven in dese tegenwoordige werelt, verwachtende de salighe hope, ende verschijninge der eerlicheyt des grooten Gods, ende onsen Salichmakers Iesu Christi, &c.

2.

Gebruyck

2. Gebruyck van vermaninghe.

2. Tim. 2. 21.

Aengesten/ wy met een groot verlangen/ ja/ met diepen suchten verachten/ de verrijfeninge onser lichamen/ wy moeten hier toetsen/ dat wy deselve onse lichamen/ als tempelen Gods/ en des Heyligen Geests gebruycken/ gelijk vaten ter eeren gheheylt/ bequaem ten gebruycke des Heeren/ tot alle goede wercken bereyt ghemaect/ daeromme deselve oock niet en begeven tot dienst knechten der onreynicheit/ ende der ongerechtigheyt als tot godloosheyt/ onrechtveerdicheyt/ bedroch teghen onsen naasten/ niet verdruckinghe/ niet achterclay/ niet valsche beschuldiginghe/ ende getuychenisse: veel meer/ dat wy eerbaerlick wandelen als inden dage/ niet in brassen/ ende dronckenschap/ niet in slaepcameren/ ende wulpscheden/ niet in kypen/ en nijdicheyt: Maer den Heere Iesum Christum aendoende/ ende besorgende het vleesch niet tot lusten.

Rom. 6. 19.

Rom. 13. 13.
14.

1. Thess. 4. 9.

1. Cor. 3. 16. 17
1. Cor. 6. 19.
20.

Om onse lichamen die ten jongsten daghe zullen verrijfen/ in Heplicheyt ende eere te besitten/ dient wel aengemerckt/ t' gene de Heplige Apostel Paulus vermaent met dese navolgende woorden: Weet ghy niet, dat ghy Gods Tempel zijt, en dat de Geest Gods in u woont? Soo yemand den Tempel Gods schent dien sal God schenden. Want den Tempel Gods is Heylich, welck ghy lieden zijt.

3.

Gebruyck.
Dienende tot
vermaninge.

3. Gebruyck.

Tot besuyt/ salmen de leeringe vande verrijfeninge der dooden ten jongsten dage/ daer toe gebruycken/ datmen moet vermaent werden/ om de lichamen vande afgestorvene Hepligen Gods in eere te houden/ te waken/ niet een eere die politijck ende geoorloft is/ niet sijgende tegen de Heplijge Schrifture. Item/ moeten noch vermaent werde/ datmen soch maghe

ghe / dat hare ghaesteden in geenderley maniere en werden gebsoleert noch gescheide / als voorsz waer wesende leden Jesu Christi / die ten jongsten dage heerlijck ten ewighe ende salighe leven sullen opstaen / ende verrysen.

Soo vele zy geproooken van het tweede hooft stuck in dese materie : namlieck / van de verrysnisse der dooden ten wersten daghe / afgedeylt en verclaert in vier deelen. 1. Dat ten jongsten dage de lichamen van alle menschen sullen opstaen / ende verrysen. 2. Dat deselve lichamen die gheschiet sijn / met wat doot sulcks mach gheschiet wesen / ende geen anderen sullen opgeweekt worden. 3. Datse met ten perfecte / ende volkomen stature / ende ouderdom / sullen vernieuwt worden. 4. Van de eysenschappen / ende hoedanicheyden / waermede de vererlichte lichamen sullen verclaert werden. Hier by is noch gehoecht een seker applicatie / hoemen des se gehele leringe bande verrysnisse tot goede nut / en profijt sal gebuyckte : ende is ghestelt dyederley ghebuyck : d' eerste / dienende tot bestraffinghe. De tweede / dienende tot vertroostinghe. De derde / dienende tot vermaninghe.

Volcht nu in dit 15. en laetste Capittel / het derde principale hooft stuck / namlieck / van het laetste Oordeel.

Aengaende het derde principale hooft stuck in dit tegenwoordighe byf. liende / ende laetste Capittel / sal beminde leser / wesen van het laetste Oordeel / in het welcke na wtwijzen van het coyte inhoudt ofte tijtel ghestelt voorsz dit Capittel / gehandelt sal worden / hoe alle menschen ten jongsten daghe in de verrysnisse der dooden met hare zielen ende eygen lichamen beleeft zijnde van Iesu Christo sullen geoordeelt werden / ofte ten ewighen leven / ofte ter ewighe verdoemenisse.

Wy sullen hier tane dese ordje houden / ende ghebuycken.

1. Sal verhaelt werden van de persoon wie dit laetste Oordeel / ende gherechte tegen den menschen sal houden ende wtboeren.
2. Tot wat eynde alsulcke algemeyn Oordeel ende gerichte sal ghehouden werden.
3. In wat forme ende maniere de toecomste des Richters / te weten / Iesu Christi / sal geschieden / ende toegaen.
4. Hoedanich deselve sal wesen.
5. Sal hier by ghehoecht werden tot een beslypt / hoe wy de leeringhe van het laetste Oordeel tot onsen nut ende profijt moeten gebuycken.

¶ Van het eerste.

De persoon die het laetste algemeyn Oordeel / ende gerichte sal houden ende wtboeren / sal niemant anders wesen als Iesus Christus, onse Heere / ende Salichmaker.

Wy selve heeft sulcks te kennen / als hy seyt : De Vader en Oordeelt niemant : Maer heeft alle Oordeel den Sone gegeven.

Item / als hy seyt : Als de Sone des menschen sal comen in zijn eerlicheyt , ende alle zijne Heylige Enghelen met hem , dan sal hy sitten op den thron zijn der eerlicheyt.

Coit verhaelt
van r' gene in
het tweede
hooft stuck /
van de verrys
nisse der doo
den / is gheha
ndelt.

Het derde
principale
hooft stuck
in dit 15. en
laetste Cap.

Van het laet
ste Oordeel.

afdeelinghe
byfderley.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Het eerste.
Wie de Rich
ter sal wesen /
Iesus Christus
Joan 5.22.
Mat. 25.31.

Mat. 26. 64. **De Sone Gods Iesus Christus** staende voor de **Oberpriester** en de gantsche **Geestelijken Raet** van Ierusalem, spreekt oock hier vā met dese woorden: Ick segge u lieden; Van nu aen zult ghy de Sone des menschen sien, sittende ter rechterhandt der cracht Gods, ende comende op de wolcken des Hemels.

De twee Engghelen inde Hemelvaert Christi staende in witte cleederen by de **Apostelen** siende na haren meester met haren oogen na den Hemel / hebbe oock sulcs betuycht / seggende: Ghy mannen van Galilea wat staer ghy, ende siet soo na den Hemel? Dese Iesus die van u liede wech genomen is inden Hemel, sal alsoo comen, ghelijck ghy hem ten Hemel hebt sien op varen.

De Apostel Petrus seyt: Hy (Iesus) is de ghene, die van Gode gheselt is een Richter der levendighen, ende dooden.

Item de welcke sullen reenschap gheven, hem, die bereyt is te oordeelen die levende, ende doode.

De Apostel Paulus inde stadt vā Athenen Gods woort predicken de / seyt onder ander aldus: God heeft eenen dach geset, op welcke hy den aertbodem sal richten, door den Man, dien hy bescheyden heeft, eenen yegelicken het gheloove ghevende, dewijle hy hem vanden dooden opgeweckt heeft.

Item. Ick betuyghe dan vōor God, ende den Heere Iesum Christum, die de levende, ende doode Oordelen sal in zijne verschyninghe, ende in zijn Coninckrijcke.

In de Openbaringhe Ioannis wert Iesus Christus oock als eenen Rechtveerdigen Richter beschreven met dese nabolgende woorden: Ende ick (Ioannes) sach den Hemel open, en sieten een wit peert ende die daer op sat, was ghenaemt ghetrouwe, ende warachtich, ende hy oordeelt, ende crijcht in rechtveerdicheyt. Ende zijne ooghen waren als de vlamme des vyers, ende op zijn hoofd vele croonen, ende hadde eenen naem gheschreven, dien niemant en weet, dan hy.

Ende was becleet met eenen cleede, dat met bloet gheverwet was, en zijn naem hiet: Dat woort Gods. Ende de heytcrachten inden Hemel volchden hem na op witte peerde, becleet met wit reyn sijn lijnwaet. Ende wt zijn mond ginck een scherp sweert: om dat hy daermede de volcken slaen soude, ende hy false hoeden met een yferen roede, ende hy treft de perffe des wijns der verborgentheyt ende toornicheyt Gods almachtich. Ende hy heeft op zijn cleet, ende op zijn heupe eenen naem gheschreven: Coninck der Coningen, ende Heere der Heeren.

In dese woorden hebben wy een heerlijcke gheluyghenisse / ende beschyninghe van Christo Iesu, die ten jongsten daghe een Rechtveerdich Richter sal wesen / wesende Coninck der Coninghen / ende Heere der Heeren.

Men mach deselve getuygenisse oock wel ghebruycken/ ende appliceren tegen den genen die als vanden Christi zyn ghemeynte hier op deser aerde verholgende/ niet ongestraft en zullen blyven/ doch mede/ dat Iesus alle hare macht ende pacht sal overwinnen.

In het oude testament werden oock eenighe ghetuyghenisse gebonden / te kennen gevende/ dat God de Hemelsche Vader Christo alle Oordeel heeft overgegeven. In het oude testament,

De oude Vaders/ oock treffelijcke Leeraers by onsen tijt ghebruycken daertoe/ de woorden van den Heylighen Propheet/ ende Coninck David, aldus luydende.

God, gheeft u gherichte den Coninck: ende uwe gherechticheyt des Conincks Psal. 72. 18 Soone.

Het gesichte van den Propheet Daniel wert hiertoe oock gebruyckt/ also luydende.

ICK sach in desen gesichte des nachts, ende siet, daer quam een inden wolcken des Hemels, als een menschen Sone tot den ouden toe, ende wert voor den selven ghebracht. Die gaf hem mach, eere, ende rijcke, dat hem alle volcken, lieden, ende tonghen dienen souden: zijne mach is ewich, die niet en verghaet, ende zijn Coninckrijck en heeft gheen eynde. Dan. 7. 13. 14

Doch tot allen dese Schriftuerlijcke ghetuygenissen / den lebenden Mr. tijkel onses algemeynen/ Apostolischen/ ende Christelijcken gheloofs/ also luydende. In het sekerde artikel onses Christelijcken geloofs.

Van waer hy comen sal, om te oordelen de levende ende de dooden.

WT allen desen/ kan nu de goetwillighe leser/ leeren/ en verstaen/ wse ten jongsten daghe de Richter sal wesen ober levende/ ende dooden. Hemelick/ Iesus Christus.

Dooz den levende/ werden verstaen alle menschen/ die ten jongsten dage lebendich sullen bevonden worden.

Dese en sullen niet sterben: maer in een punct des tijds verandert worden: Dat is/ haer natuerlick leven/ sal in een Geestelick ende onsterfelijk leven verwisselt/ ende overgheset worden / na de leere des Apostels Pauli. Ende sal dese veranderinghe haer in de plaetse van een doot wesen.

Dooz de dooden/ worden verstaen alle menschen/ die te boozen sullen gheset zijn/ oudt/ ende jonck/ rijck/ ende arm/ edele/ ende onedele/ ende die in den tijt des Oordeels wederom zullen opstaen/ ende vercrisen.

In summa/ is wt Gods woort warachtich/ dat alle menschen/ soo wel lebendiche/ als doode/ in het Oordeel sullen verschijnen/ en dooz den Rechter stoel des Richters gestelt worden / van waer hy alle menschen sal soz deelen/ de schapen sal hy bande bocken scheidende/ de rechtveerdighe wysende tot dat ewighe leven/ ende de onrechtveerdighe tot de ewighe pijn.

In het oude testament,

Dan. 7. 13. 14

In het sekerde artikel onses Christelijcken geloofs.

Mat. 25. 31. 46. Rom. 14. 10. 2. Cor. 5. 10. Apoc. 20. 12.

Item/ dooz de doode.

De plaetse
des oordeels
niet het dal
Iosaphat, en
Wek de Joden
broomen.
Iosaphat, 2.
ende 12.

Wet alle desen woorgaende/genoeghsaem verstaen hebbende wiste de Aech-
ter ten jongsten daghe sal wesen ober de levende ende over de doode: ick sal
hier oock aenwijzen de plaetse / waer dit laetste Oordeel sal gehouden wer-
den.

De Joden segghen/dat God almachtich daertoe heeft gheordineert het
dal van Iosaphat, ende misbruyken daertoe de woorden die geschreven staen
by den Propheet Ioel, Cap. 3. vers. 2. Aldus luydende,

Ick wil alle Heydenen te samen brenghen, ende wisse henen af in den
dale Iosaphat voeren, ende wil met hem aldaer Rechten van wegen mijns
volcks, ende erfdeels Israels.

Item vers. 12 De Heydenen sullen hen op maken, ende opwaerts
comen ten dale Iosaphat, want aldaer wil ick sitten te Richten alle Hey-
denen, omme ende omme.

Gheschick als ick gheseyt hebbe/ soo segghe ick alsnoch/dat de Joden dese
plaetse seer schandelgick misbruyken. Want God en spreect door den
Propheet van de plaetse des laetsten Oordeels niet. Int minste en bren-
ghen dese woorden niet mede alsulke meyninghe.

Wel is waer/dat Iosaphat, eben soo veel in onse duytsche sprake is te seg-
gen/ als de Heer Oordeelt. Maer daer wt en volcht niet / dat God zijn laet-
ste Oordeel wil houden in het dal Iosaphat also gheuoemt ontrent by Sion
ende Ierusalem ghelegen/als men lesen kan in het 2. boeck der Cronijcken aen
het 20. Capittel.

De Sinne hier van is veel anders. God de Heere ghebruykt de woor-
den/ te weten/het dal van Iosaphat, int generael/ voor het Oordeel/ ende het
gerichte selve: ende dat om dese navolgende oorsake. Als God dese woorg-
gaende woorden door den Propheet Ioel heeft gesproken / hy heeft ghesien
op de groote heyrachten / waermede de Coninck van Assyrien Sennache-
rib, het Joodsche land oerpechte te overvallen waer door de Joden seer wa-
ren verbaert / ende niet sonder redenen: Want deselve Coninck is in haer
lant gheballen / ende heeft met verworpinghe van t'gantsche land / oock de
Stad Ierusalem sterck belegghert. Maer aengesien de Joden boeter si pen-
tentie deden/daerinne volghende de goeden Raet / ende ghetrouwe herma-
ninghe des Propheet Ioels: soo heeft God de Stad wonderlick bewaert /
ende door een van zijne Heylsighe Engelen laten ontfetten / dootslaende inde
Leghers van Assyrien, hoordert / ende vijftachtich duysent mannen.

Daer in het derde Capittel Ioels daer de woorgaende woorden wt zijn ghe-
comen/ troost God alsnoch door zijnen Propheet / den Joden/ haer woorg-
stellende de straffe die niet allen de Assyriens maer allen den ghenen soude o-
vercomen/die zijn volck leet hadden ghedaen/namelick/alle andere Heyde-
nen/ ende wil/ datse hare ooghen willen slaen/op de groote neerlaghe vande
Ammoniten, ende Moabiten, als sy teghen den Coninck Iosaphat ende zijn
volck te velde waren gheromen. Ende ghelick als God ter plaetse daer
Iosaphat de victorie tegens zijne vyanden wonderlick heeft vercreghen / de

Heydenen

2. Paral. 20.

De rechte sin-
ne ende bet-
sant vande
woorden
Ioels wort
verclaert.

2. Reg. 17.
2. Paral. 32.
Ios. 27.

Heydenen heeft ghericht / ende ghesozdeelt / alsoo wist hy datse op de selve plaetse haer ooghen willen slaen / ende verskiet wesen / dat hy oock alle andere Heydenen sal stichten ende Oordeelen.

Dat is de rechte sinne / ende verstant van de hoogaende woorden Ioels : Ick wil alle Heydenen te samen brengen, ende wisse hen af in den dale Iosaphat voeren &c.

Ick hebbe / beuinde leser / de woorden die wt den Propheet Ioel verhaelt zijn / in haren rechten sinne ende verstant wat breeder willen uitlegghen ende verclaren / niet alleen om dat de Ioden in sulche meeninghe zijn / dat het laetste Oordeel in het dal van Iosaphat niet verre van Ierusalem, gheseghen / sal gehouden werden / maer oock mede principalich / om dat in de selve meeninghe oock zijn verscheyde Theologanten in de Roomsche kercke / gelijck sulcs clarlick blijkt wt het boeck dat eenselver Jesuwijt genoemt Lucas Pinellus in latijn ghemaect heeft de Altera Vita, Dat is / van het ander leven.

Mensplaeck
tot den Ieser /
dat oock de
Wausilghe
Theologant /
met den Ioden
zijn in de selve
baelche / ende
ongefandere
de meeninghe.

Zijn eyghen woorden luyden aldus.

Cum ex symbolo nostro Apostolico certo sciamus in terra uniuersale iudicium esse futurum, in illo siquidem consitemur. Qui uenurus est iudicare vivos & mortuos. Reliquum nunc est, ut in qua parte terra habendum sit, breuiter discutiamus.

S. Thomas in 4. sentent. distinct. 47. & 48. & communiter cum illo alij omnes Theologi iudicium in valle Iosaphat futurum existimant, quae inter Ierusalem est, & montem Oliveti, cuius opinionis fundamentum sumpsērunt ex Prophetia Ioelis Cap. 3. iudicium: Congregabo omnes gentes, & deducam eas in uallem Iosaphat, & discipulabo cum eis. Et paulo post: Consurgant & ascendant Gentes in uallem Iosaphat, quia ibi sedebō, ut iudicem omnes gentes in circuitu, &c.

Afpektende
wt het boeck
van den Jesu-
wijt genoemt
Lucas Pinellus
de Altera Vita.
Zijn eyghen
woorden seg-
gen,

Dat is :

Menghesten dat wy wt het Apostolische ghelooue sekerlick weten / dat op der aerde het al ghemeene Oordeel sal wesen: Want daerinne bekennen wy. Die comen sal om te Oordelen de leuende, ende de doode. Soo is nu overich / dat wy verclaren in wat deele van het aertrijcke het selve sal werden ghehouden. S. Thomas in het 4. boeck der sententien / in het 47. en 48. onderschept / ende met hem ghemeinalich alle andere Theologanten / meynen dattet wesen sal in den dale Iosaphat, het welck gelegen is tusschen Ierusalem, ende den Olyfberch. Het fondament van dese hare meeninghe / hebben zy ghenomen wt de Prophetie van Ioel. Ick wil alle Heydenen &c.

Dus seg-
gen wy

Voer de woordente verstaen zijn / is ten vollen te hooren verclaert: sulcs datmen hier wt duydelick kan verstaen / ende vernemen / dat ten merendele de Roomsche Theologanten iut gheboelen van de plaetse des alghemeenen Oordeels niet den Ioden zijn in een gheboelen.

De woordente
Ioels zijn
te hooren
verstaen.

Om niet langher hier op te staen / ende wenshende / dat dese dwalinghe van de Roomsche kercke mochte wesen d' alderquaetste / ick sal het dat van Iosaphat laten varen / ende den beuinde leser voor ooghen stellen / wat de on-

bezytelijke Heylighe Schryfture van de plaetse/ daer Christi Iesus het laetste Oordeel sal houden/leert/ende voorszaycht.

De Apostel Paulus gheeft ons hier van een wtzuyckelijcke leere / ende sekerre onderwysinghe: Zyne woorden luyden aldus.

Dat seggē wy u voor het woort des Heeren; dat wy die leven, en overblyven tot de toecomste des Heeren, sullen de ghene die ontslapen zijn niet voorgaen. Want de Heere selve, sal met een gheschrey, ende stemme des Arch-angels, ende basuyne Gods neder comen vanden Hemel, ende die met Christo gestorven zijn, sullen eerst opstaen. Daerna wy die levē ende over gebleven zijn, sullen te samen met hem opgenomē worden inde wolcken, den Heere te ghemoete inde Lucht; Ende alsoo sullen wy altijt met den Heere wesen.

In dese woorden gheeft ons d'Apostel te kennen / dat wy ten jongsten daghe/als Iesus sal comen om te oordelen de levende/ende de doode/hein wt den Hemel verwachten daer hy sit ter rechter-hant Gods/ ende dat hy vā daer waerachtelijck/ende sichtbaerlijck sal neder dalen inde wolckē/ ofte in de plaetse/die tusschen Hemel ende Aerde is.

Dit comt over een niet alleen met de woorden die wt den brief des Apostels verhaelt zijn/maer oock met de woorden die de twee Engelen inde Hemelbaert Iesu Christi tot de Apostelen hebben ghesproken.

Mat. 1. 11.

Dese Iesus, (segghen zy) die van u lieden wech ghenomen is, inden Hemel, sal alsoo comen, ghelijck ghy hem ten Hemel hebt sien opvaren.

2. Thess. 1. 7.

D'Apostel Paulus seyt noch behalven het boozghaende. De Heere Iesus Christus sal gheopenbaert worden vanden Hemel, met de Enghelen zijner macht.

1. Thess. 5. 20.

Item: Onse borgherschap is inde Hemelen, van waer wy den Salich maker verwachten, den Heere Iesum Christum.

Matth. 26. 44.

De Soone Gods betuycht sulcx selve booz den gheheele Gheestelijcken haet van Ierusalem, met dese navolghende woorden:

Van nu aen sult ghy den Soone des menschen sien sittende ter rechterhant der cracht Gods, ende comende op de wolcken des Hemels.

Doo bele zy ghesproken vande persoon wie het laetste oordeel en gericht teghen den menschen sal houden ende wtboeren/te wesen/ Iesus Christus. Ich hebbe oock vande plaetse waer het oordeel sal ghehouden worden/ wat gesproken / wesende dit alles het eerste deele in het derde Hoofdstuck van het vijftiende Capittel/handelende van het laetste oordeel,

V Olcht nu het tweede deele in het derde Hoofstuck/ *namelick* : Tot wat eynde alsulcke algemeyn oordeel ende gherichte sal ghehouden werden.

Het eynde/ ofte de eyndelijcke oorsake deses oordeels/ sal hierinne princiepallyc bestaen ende ghelegghen wesen : *Namelick* / dat Iesus Christus daer inne sal houden een alghemeyne visitatie/ ofte besoeckinge over alle mensche/ om een peghelijcken van hemlieden door hem te roepen/ datse sullen moeten rekenenschap gheben van al het gene zy in haer leuen ghedaen hebben / met woorden/ wercken/ ghedachten/ hemmelick/ ofte openbaerlych/ ende dat hy eenen peghelijcken betale/ als hy het verdient heeft / als David seyt.

De Heere Iesus Christus gheet oock sulcx te kennen/ als hy seyt : De Soone des menschen sal comen inde eerlickheyt zijns Vaders , met zijnen Enghelen, ende dan sal hy eenen yghelicken verghelden na zijne wercken.

De apostel Paulus gheeft oock sulcx te kennen met dese navolgende woorden.

Wy moeten alle openbaer worden voor den richtstoel Christi, op dat een yeghlick behale het ghene dat door het lichaem gheschiedt, na dat hy ghedaen heeft, het zy goet of quaet.

Wt dese Schriftstuer spreucken/ sien wy claerlych/ dat Christus tot sulcken eynde ten oordeel sal comen/ om een peghelijck na zijne wercken te oorzelen : Dat is : Na dat de wercken van een peghelijck mensche/ ende van zijn ghelove ghetuyghemisse sullen gheben.

De apostel Paulus schryvende tot den Thessalonicensen/ seyt/ als de Heere Iesus sal gheopenbaert worden vanden Hemel met de Enghelen zijner macht, dat hy met vlamighen vyere wraeck sal doen over den ghenen die God niet en kennen, ende die den Euangelio onses Heeren Iesu Christi niet ghehoorsaem en zijn : De welcke zullen straffe lijden, *namelick*, de eeuwige verdervinghe van den aensichte des Heeren, ende vande eerlickheyt zijner macht.

Twee soorten van menschen werden met dese woorden gedreycht/ datse ten jongsten daghe ghestraft sullen werden met den eeuwighen doot/ en onsalighe helsehe verdoemenisse. *Namelick*, 1. Alle menschen die God niet en kennen, 2. Alle menschen die den Euangelio onses Heeren Iesu Christi niet en zijn ghehoorsaem.

Och, menschen, menschen, wakert op/ t'is meer dan tijt / ghy hoort wt dese woorden/ wat een sware sententie van wraeke inden dach des oordeels gae sal over alle menschen die God niet recht en kennen/ wel segghende : dat zy hem kennen/ naer verloochenen hem met de wercke/ dewijle zy grouwelich zijn/ ende onghelovich/ ende tot allen goeden wercken onbegheende.

Inde Openbaringe Ioannis. Staet wtduyckelijck : Den vertzaechde, ende onghelovighen, ende grouwelicken, ende moorders, ende hoeteerders, en tovenaers, ende afgoden-dienaers, en allen leugenaren haer deel is inden bernenden poel, met vyer ende sulphur; welck is de tweede doot.

2.
Werde in het derde Hoofstuck.
Namelick.
Da het eynde des oordeels.
Daer inne bestaende/ dat Iesus van al het menschen voer sal rekenenschap eyschen.
Matth. 12.
36.
Matth. 62. 12.
Schriftuurlijck bewijs.
Matth. 16.
27.
3. Cor. 5. 10.

Twee soorten van menschen werden gedreycht met de eeuwige verdoemenisse.

Es. 6. 10.

Apocal. 20.

Matth. 19.
40. 41. 42.

Ghelijcker wijs het oncruyt (sept Christus) vergadert wort, ende met vyer verbrant, alsoo sal oock inde voleyndinghe deser werelt geschieden. De Soone des menschen, sal zijne Engelen senden, ende zy sullen wt zynen Coninckrijcke vergadoren alle ergernisse, ende de ghene die ongherechtigheyt doen: Ende sullen se inden vyerighen oven werpen. Daer sal weeninghe sijn, ende knerselinghe der tanden.

Matth. 2. 5. 6.
7. 8. 9.

Na uwe hartnêckicheyt (sept Paulus) ende onbekeerlick herte, versamelt ghy n zelven eenen schat des toorns, totten daghe des toorns, ende der ontdeckinghe des rechtveerdigen oordeels Gods: welcke eenen yeghelicken vergelden sal na zijne wercken. Namelick, den genen die gheduericheyt in goede wercken, prijs ende eere, ende onverderflickheyt soecken tot ewighe leven. Maer den ghenen die hen tot twist geven, der waerheyt onghehoorsaem, ende der ongherechtigheyt gehoorsaem zijn, verbolghentheyt ende toorn: verdriet ende benaetheyt over alle ziele der menschen, die quaet wercken, der Ioden voornemelick, ende oock den Grieken. Maer prijs, ende eere, ende vrede, allen die goet wercken, der Ioden voornemelick, ende oock den Grieken. Want by God en is gheen wtneminghe der personen.

6

Mijn dunct/ dat mijn haren te berghe staen/ ende dat mijn herte in mijn lijve clopt/ oberleggende de groote straffe die alle onboetveerdige menschen sal overcomen na uptwysen van het ghene upt Gods woort nu verhaelt is. 't is wonder dat men dit niet meer ter herten en neemt.

Bermanninge
tot beieringe.
Mat. 3. 7. 8.

Erpkenisse.

O Werelt/ hoe zÿt ghy soo verblint/ dat ghy noch God/ noch u selven en kent: Bekeert u/ bekeert u. Weest ghewaerschout te blieden van den toecommenden toorn. Praecht vrecht die der bekeringhe weerdich is. Reet met ter herten.

Indien de hobaerbighe/ ende wyde Spaenglaerts waren gersolbeert onse Nederlanden/ bysonder de genueerde Provincien te overbailen/ ende wy van te hozen wisten/ dat se tegen den aenstaende somer ons souden overwelbighen (dat God alreij wil verhoeden) dat se ons bloedt stozten/ ende in geenderley manieren en souden sparen/ ende dat wy alsdan souden sien/ dat onse alderlieffte bynden/ baders/ moeders/ mans/ wyven/ kinderen/ en andere goede bekenden hoor onse ooghen souden dootgheslaghen/ ende vermoort worden/ souden wy sulcks overdenckende niet seer verschijcht/ ende verbaert wesen/ souden wy niet van angst/ ende benaethept langhe tijt te hozen te sekeren ende beken?

Maerom ontfetten wy ons dan niet ober het verberf/ ende verdoemenisse van onse zielen? waerom nemen wy niet beter ter herten de gedachtenisse van des laetste oordeel in het welcke tot den onrechtveerdige van Christo

lesu

Iesu sal ghesprooken werden de schryckelijcke sententie. Gaet wech van my ghy vervloecte int ewighe vyer, dat bereyt is den Duyvel, ende zyne Engelen.

Soo wanneer een Leuwe hzullet / alle andere beesten zijn verbaert ende verschrikt: ende gernerkt de Leeuw upt den gheslachte Iuda hzullet/ dooz het uproepen dat hy haest ten oordeel sal comen / behooren wy niet meer daer dooz te r'sebeten ende te beben?

Maer/ eplacj! onse herten zijn soo verhart ende verstreent / dat wy nersghens na en vraghen: wy zijn slaperich / ende slapen in den slaep der sonden/ niet eens gedenckende/ dattet nu tye is/ dat wy van den slape opstaen/ ende dat wy niet de wpsmaechden olpe in onse lampen nemen/ bereyt zijn de niet onsen Wyndegom als hy ter middernacht sal comen ter wyplest in te gaen/ niet lange vertoebende/ ende niet de dwase maechden comende/ als de deure sal wesen ghesloten.

Rom. 13. 17.
Mat. 25. 6.
7. 8. 9. 10. 11.

Volcht nu het derde deele in het derde hoofdstuck: Namelick/ in wat sojme/ ende maniere de toernomste des Aelst ters/ te weten/ Iesu Christi, sal gheschieden ende toegaen.

Wat nu aengaet de sojme/ ende maniere/ is daer inne ghelegghen.

3.
Deele/ in het derde hoofdstuck. Namelick/ vande sojme/ ende maniere vande toernomste des Aelst.

DE gheheele werelt sal geciteert werden om te compareren/ tot dit laetste oordeel: Een peghelick sal in epghene persoon booz desen grooten Rechter moeten comen/ ende verschynen. Niemand en sal toeghelaten werden/ om dooz een Advocaet ofte woospraecke zynzake te verhandelen. Een personele comparitie werdt daer ghevoert ende verepschet. Niemand en sal bozghen moghen stellen/ alles sal hter toegaen stricte iure, dat is niet hter upreke/ ende naeste recht. Daer en sal op niemants hoochheit/ ofte weygedicheyt acht ghenomen werden: Gheen upneminghe en salder van verfoonen wesen. Een onderfaet sal niet minder wesen/ als een die op deser werelt is gheweest/ een Keiser/ Conck / Hertoch / Prince / Dors / Graef / Hoogh verheben in officie van Staten / Magistraten / ofte andere Voorheiden het zp geestelick / ofte wereltlick / Paus / Cardinael / Bisschop / Canonick / Monck / Abten / Prelaten en sullen niet hooger daer geacht ende ghereckent werden/ als die in dese werelt is gheweest een vergheten Dorsger/ Edel/ Onedel/ Rijck/ Arm/ Heere/ Knecht/ Vrouw/ Dienstaerht/ Boer ofte Pypman / Borgher / Coopman / sullen alle aldaer over eenen kam gheschozen worden/ upghenomen / dat die alhier veel bevolen is geweest / dat hy veel sal hebben te verantwoorzen booz den alderhoorchsten Richter.

3.
Deele/ in het derde hoofdstuck. Namelick/ vande sojme/ ende maniere vande toernomste des Aelst. De beschyninge vande sojme des oordeels / hoe het selve sal gehouden werden. Een peghelick moet aldaer in epgen verfoon verschynen. Een upneminghe van verfoonen sal daer wesen.

Inc. 12. 48.
Beschyninge
betwys.
2. Cor. 5. 10.

D' Apostel Paulus sept: Wy moeten alle openbaer worden voor den Richtstoel Christi.

Ioannes sept/ dat hy ghesien heeft de doode cleyn ende groot staen voor God: Ende die Zee gaf de dooden, die daer in waren, ende de doot

Wys. 20. 14
13.

ende Hellegaf de dooden, die in haer waren: ende zy werden gheoordeelt een yeghelick na zijne wercken.

De dach des
oordeels een
groot ende
aensienlijcke
dach.

Hier upt blijktet claerlick / dat alle menschen niemant wtghenonten in dit laetste groote ende verschickelijck oordeel sullen tegenwoordich wesen. Doorzwaer / t'sal wel eenen doozluchtighen notabele / ende aensienlijcke dach wesen als in de selve de gantsche werelt t'samen te ghelgck / ende eens voor al sal moeten compareren / ende verschijnen.

Gelicknisse
van een Co-
micklijcke
byploft.

In dien eenich Coninck zijn eyghen soon ten houwelick uptgeest aen eens ge groote personagie van afcomste / ende seer rijck vā alle tytelycke midvelen wesende: ende dat hy ter byploft noodicht d'aldertreffelike van deser werelt als den Keiser / Coninghen / Princen / Heeren / ende Doctoren van geheel Christenryck / de selve oock op de statie comende met hare swygen ende ghevolck van hare hovelingen met een seer groot getal: men seyt ghemeynlick / o dat sal een groote ende statelijcke byploft wesen: waer sal men al het volck kunnen laten / daer sal wat omgaen met eten ende bynnen / gheen rosten sullen daer ghespaert moghen werden om batter ober al van volck sal eriemelen / binnen vande gasten ende haren aenhanck: bypten van menschen die van alle canten / ende upt alle hoeken sullen comen / om so een Conincklijcke byploftgheest te sien / ende alle de pomperpe te aenschouten. O seymen / daer sal blyschap / ende ghenuchte te sien wesen. O wie al dat volck dat daer op het aldercostelickste sal vergaderen / ende al die ghenuchte die daer sal bedzeven worden / mochte sien / ende ergens daer een plaetse mochte hebben om soo een groote menichte ober hoop te sien / ende zijn plaspier daer van te moghen hebben.

Seer beminde Leser / ten aensien van alsulcke schoone ende seer treffelijcke vergaderinghe in des Conincks soons byploft seeste / als de selve is beschreven: soo denckt nu eens met aendacht wttes herten / wat de dach des laetsten oordeels voor een groote aensienlijcken dach ende doozluchtighen dach sal wesen / inde welcke niet alleen alle Monarchen / Coninghen / Princen / Heeren ende Potentaten / maer oock alle andere menschen die geveest zijn van den beginne des werelts / oock nu zijn / ende noch sullen wesen / in summa coztelick / als de geheele werelt / daer hy den anderen sal comen / van oosten / westen / zupden / ende noorden. Overdenckt / segghe ick noch eens / wat dat hoop eens gebentwerdigen dach sal wesen / eenen dach als noyt is gheweest. oock nae dien dach nemmermeer weder om alsulcken dach sal wesen ofte comen.

Een beschry-
vinghe van
den dach des
Heeren.
Zeph. 1. 7.
24. 15. 16.
Ezech. 2. 2.

Ten is dan gantsch geen wonder / dat de Schryfture dien dach noemt den dach Gods / des Heeren grooten dach / eenen dach der glimwede / eenen dach der dooressen / ende des anghstes / eenen dach des weder / ende onstumpich / eenen dach der drupsternisse ende donckerheyt / eenen dach der wolcken / ende des nevels / eenen dach der basupien / ende trompten / den dach des Heeren toorne / de grote dach zijner gromschap.

Alsulcken dach sal het wesen over den ghenen die den tijdt haer besoe-
kinghe niet bekent en hebben / die de waerheyt in ongherechtigheyt hebben /
et onderhouden die hier wel geroepen hebben : hier is des Heeren Tempel /
hier is des Heeren Tempel : maer haer levenende wesen niet en hebben ge-
betert. Die hier wel ghelept hebben : Heere / Heere : maer en hebben niet
gedaen den wille onses Vaders / die inde Hemelen is.

Maer ter contrarie / die upt den ghelobe zijnen wille ghedaen hebben / sal
dien dach wesen een dach van verlossinghe / niet een betalinghe ende verlos-
singhe van onse zonden : gantsch niet / want het ran soen daer vooz heeft hy
al vooz seftsenhondert jaer ende daer over / opghelept ende betaelt. Maer
een dach van verlossinghe : namelick / dat alsoan onse ziele niet allen ten vol-
len van alle overbliffelen der zonden : maer oock onse lichamen daer van /
ende van alle sterffelijckheyt / verderffelijckheyt / ende veranderlijckheyt sal-
len verlost werden : in voegen dat onse lichamen zullen gelijkformich wer-
den dat eerlijcken lichame Iesu Christi.

Een aensien van alsulcke groote verlossinghe / werdt de laetste dach des
Heeren ghenoeit een dach van wedergeboorte / een dach vande opstandin-
ghe der rechteverdighe : een dach vande aenneminghe tot kinderen : een
dach van wedercomste van der huploft : een dach van verwachtinghe van
de zalige hope / een verschynninghe der eerlijckheyt des grooten Gods ende
onses Salichmakers Iesu Christi : een verschynninghe in zijn Conincrijcke.

E Ade ghelijck de dach des Heeren alle Godloosen sal wesen een dach van
des Heeren toozne / ende daeromme zijn aengesichte tegen haer sal tooz-
nich / onvriendelick / en verschijckelick wesen / om dat zy zullen sien in wien
zy gesteken hebben : Also sal dien dach alle oprechte vromen ende Godsalige
menschen eenen dach van blyschap ende vreuchde wesen / als zy sullen staen
met groote vromedicheyt tegen die / die hen beanghistet hebben / en die ha-
ren arbeydt verworpen hebben. Het aensicht des Richters sal hen leden
vriendelick ende gheneuchelick wesen om aen te schouwen / als zy sullen ho-
ren zijn soete / en seer lteffelijcke stemme : Comt ghy ghesegende mijns Vaders
besidt dat Conincrijcke / dat u bereyt is van den beginne der werelt. Dan sullē
zy wesen gheteekent onder de kinderen Gods / ende haer erve sal wesen on-
der den H. haer erve / sepd Petrus / sal wesen een onberderffelike / een on-
bederffelike / een onverwelckelijcke erve / die inde Hemelen vooz hen lie-
den bewaert is.

De alle dit voozgaende verhael / kan de beminde Leser sien / ende gronde-
lick versien / hoe heerlick ende treffelick de forme / ende maniere vande toe-
comste sal wesen / als alle vleesch sal te samen comen om in epgheite persoo-
nen te compareren / ende te verslijnen.

Alsoan / sal de Soone Gods op zijnen Ritschoel comen te sitten / niet
groote waeftent ende heerlijckheyt : van zijn aengesicht sal uptgaen een
langhe hertoge strake : dupsentmael dupsent sullen hem dienen : ende thien
honderdmaal dupsent sullen vooz hem staen : ende het ghesichte sal wordē in
gheloue.

2. Tim. 6. 17.
De groote
dach zijner
gansche
teghen de on-
rechtverdi-
ghen.

Luc. 19. 44.

Rom. 1. 18.

Jer. 7. 4. 5.

Luc. 21. 18.

Rom. 8. 23.

Een dach

van verlossin-

ghe vooz den

rechtverdi-

ghen.

Een dach be

wedergeboor-

te.

Mat. 19. 28.

Luc. 14. 14.

Rom. 8. 23.

Luc. 12. 36.

Tit. 2. 13.

2. Tim. 4. 1.

Des Heeren

aensicht tooz-

nich ende on-

vriendelick to-

ghen den on-

rechtverdighe.

Kacha. 12. 10.

Joan. 19. 27.

Vriendelick

teghen den

rechtverdi-

ghen.

2. Tim. 5. 1.

Mat. 25. 34.

2. Tim. 5. 5.

1. Pet. 1. 4.

Maer der be-

schynninghe

vande forme

der roecomste

Iesu Christi.

2. Tim. 7. 201.

2. Tim. 10. 12.

De Gelovige
ende Ghepl.
gen Gods
sullen in het
laetste ooy-
deel niet ehy-
fio sinnen / en
ooydeelen.
1. Cor. 6. 2-3

ghehouden / ende de boeckten sullen opghedaen werden.

Alle Gheplighen Gods / die aen hem ghelooft / ende den ghetroonwelick
ghedient hebben / sullen niet hem comen tot geselschap / sullen hem oock tot
aen synen Rychstoel nabolghen / ende gheleppen. Ende of sulcx te wepntich
ware / zy sullen in dat laetste ooydeel zyn assesserers / ende bpsitters wesen /
gelijck sulcx beschryffe de Heplige Apostel Paulus, seggende: Weet ghy niet,
dat de Heylighen de werelt oordelen sullen? Weet ghy niet, dat wy oordelen sal-
len de Enghelen? Dat is, de duyvelen, ofte Enghelen der duyternissen?

Mat. 19. 28.

Onse Heere ende Salichmaecker Iesus Christus berupcht / ende bevesticht
het selve met zynen ghewoonlijcken eedt / segghende: Voorwaer segge ick u:
dat ghy die my maghevolcht zijt, inde wederghewoorte, als de Sone des menschen
sal sitten in den Throon zijndet heerlickheyt, sult ghy lieden oock sitten op twaelf
Thronen, oordelende de twaelf gheslachten Israels. Dat is: de Heplighen
Gods sullen niet hare ghetupghemisse verkercken ende bevestigen / dat het
ooydeel / ende de sententie van verdoemenisse / t'welck Christus teghen alle
ontrechtverdrighe menschen sal hebben ghegheven ende uytghesproocken /
recht ende billick is / ende gantsch niet daer teghen sal comen gheseyt / ofte
gherrplicheert werden. Men kan hier uyt / oock neffens het voozgaende as-
semen / ende beklupten / met wat gzoote magnificentie Christus op zynen
Throon sal ghebzacht werden / ende met wat Majesteit ende heerlickheyt
hy hem daer op sal stellen.

De eerbareste
heert met wat
solemniteyten
de Rychters
hare vonnisse
uytspreken.
Applicatie op
Christum de
alder recht-
heerdichsten
Richter.
3. Mat. 25. 31.
32. 33.

De ervaringhe leert / wanneer de wereltlycke Richters eenich bpsonder
vonnisse van ghewichte daer veel aen is ghelegghen / sullen uytspreeken / hoe
zy aldan tot hare Richtersstoelen ghebzacht werden met een grooten staet /
gesleep / ende gebolch van Hellebardiers / ofte andere Dienaren hare Sup-
poosten.

Hoe veel te meer sal zulcks plaetse hebben in den alderopperste Coninc /
ende alder rechtveerdichsten Richter Christo Iesu, wanneer hy met alle zyn-
ne Engelen sal comen in zyn eerlichheyt / ende gaen sittē sal op den Throon
zijnder eerlichheyt?

Alle volcke sullen vooz hem vergadert worden / ende hy salse van een an-
der scheppen / ghelijck de Herder de Schapen bande Bocken schept. De
Schapen sal hy te zynen rechterhant setten / ende de Bocken te zynen link-
kerhant.

De Sententie sal in corte woorden begrepen wesen: Comt / ende gaet:
gheen lange proces als hier op de werelt / sal daer gemaeckt werden. Geen
appel sal daer plaetse hebben.

Vide Augusti-
num super
hac verba in
oratione con-
tra iudeos,
Paganos, &
Arabios,
item,
Tractatu de

De Duyvel sal teghen den Godeloosen aen d'een zyde staen / om haer te
beschuldighen: hare Conscientie sal aen d'ander zyde staen: Onder heulies-
den keneden sal de Helle haren mont wijt open doen om haer op te slocken /
ende met hart zielen / ende lichamen te verstimden.

De boeckten der Conscientien / als te vozen verhaelt is / sullen gheopent
werden. Want de zonden van een pegelsch mensche / werden in hare Con-
scientie / als in een protocolle / registert / ende blaft: rt opgheschreven / ende
ogghe-

opgheteekent.

God, seyt de Predcker/ sal alsdan, alle werck voort'gherichte brengen, dat verborghen is, het zy goet, oft quaet. Paulus seyt: Oordeelt niet voor den tijdt, tot dat de Heere coemt, die oock int licht sal brengen, dat inde duysternisse verborghen is, ende den raet der hereen sal openbaren.

Dan sal teghen alle onrechtveerdighe menschen de schizikelijke sententie des doots ende der verdoemenisse worghespooken werden.

Gaet wech van my ghy vervloecte, int ewighe vyer, dat beteyt is den Duyvel, ende zynen Enghelen.

Ozoevige/ beclaefelijche ende betweelijche sententie? Wiens herte dese sententie ter herten newende/en soude niet t'cederen ende heben? wiens harte en soude niet om hooghe gaen staen ende grouwelen?

Want dan sullen vele outallijcke dupsent mensche/ die in dese tegenwoozighe werelt in hare sient een weeldich ende wellustich leven gelept hebben die wesende stoutmoedich/ ende hen hier upt bzejden/ ende groende als Laurierboomen/ te neder werden ghewozzen/ ende vooz by gaen/ in hoghen/ soo men na haer vzaecht/ zy sullen uergens anders gebonden werde/ dan in den bernende poel/ niet byer/ ende sulpher/ welck is de tweede doot/ dat de welcke nemmermeer en is te verwachten eenighe verlossinghe.

Volcht nu het vierde deele, in het derde/ en principale hooftstuck/ in dit vijftende/ ende laeste Cappittel/ verhandelende van het laeste oordeel namelijk/ hoedanich de toecomste lesu Christi sal wesen in het laeste tangaende dese hoedanicheit/ te weten/ hoedanich zijne toecomste ten joncksten dage sal wesen: de Schiziture grefst ons daer van te kennen/ dat se byzefelich ende seer ondersiens sal wesen met gzoote macht ende crachte de Sone Gods betucht sulcselbe/ als by seyt:

Sy sullen den Sone des menschen sien comen in de wolcken des Hemels, met groote cracht ende eerlickheyt.

D'Apostel Petrus, spreekt hier van aldus:

De dach des Heeren sal comen als een diesinder nacht, inden welcke de Hemelen sullen met een sterck ghedruysch voorby gaen, ende de elementen sullen branden ende vergaen, ende de aerde ende de wercken die daer in sijn, sullen verbranden.

Met dese woorden des Apostels wert ons ghelert/ ende vooz cogen geselt/ als Christus ten oordeel sal comen/ dat alsdan de ghehele werelt met byer sullen verbranden: Ergo alle sieden/ castelen/ koninghe toorns/ costelijche timmeragien/ gout, silver/ alle schone sijn/ alle lijche clederen van wat stof ende materie deselve souden moghen wesen/ alle pracht ende prouckerpe deses werelts zullen tot asche toe verbrande/ ende verniet werden.

D'Apostel spreekt hier van wtdruckelich: De Hemelen die nu zijn, ende de aerde, zijn door zijn woort ghesedt, ende worden behouden tot den vyere in den dach des oordeels, ende verdervinghe der godloosen menschen.

reclaudius
Caroli
conversatio
nis.

Ela. 5. 14.
Wsal. 49. 14.
Mroc. 20. 12.
Eccles. 12. 14.
1. Cor. 4. 5.
Schizikelijke
he sententie
tegen alle on
rechtveerdighe
menschen. 23. 45

Wsal. 37. 33.
36.
Epos. 21. 8.

4.
Deele/ en het
derde hooft
stuck in dit
15. Cappittel
handelende
van het laes
te oordeel.
Namelijk/
hoedanich de
toecomste lesu
Christi sal
wesen.

Op sal byzefel
lich/ ende seer
ondersiens
wesen.
Mat. 24. 36.
2. Pet. 3. 10.
Schiziture
bewijs.

2. Pet. 3. 2.

2. Thes. 1. 7.

Op seyd oock rondelick/ dat alle de wercken die op'ter aerde zijn sullen verbranden/ als te vooren verhaelt is.

d' Apostel Paulus verclaert oock / dat de Heere Iesus van den Hemel sal geopenbaert worden/ met de Enghelen zijner macht/ met blaminigen byere.

Gheschicknisse
genomen van
t' ghebyrck
der Princen
in hare aen-
comste tot een
ghe plaetsen.

Als eenighe ghoote Princen / ende Heeren deses werelts hen willen begheben op eenighe plaetsen/ t' is een ghebyrck/ datse gemeenlick daer comen met een ghoote staet ende aensienigke magnificentie.

Dooz haer gaen vele menschen/ Dienaers/ Trouwanten/ Bellebardiers Trompetters/ Gvaerden van soldaten te voet / ende te peerde / ghemeyne wagens niet ghereetschap dienende tot de Ceucken/ niem verschepe de coets- wagens daer hare staets-heeren/ Edellupden/ Jonckers/ ende andere man- nen van qualiteyt/ ende auctoriteyt opsitten. De Princen hebben op hare wagens de principaelste van den bloede / oft anderen ghoote Heeren ende houwten.

Sp werden vande inwoonders mijn Heeren Magistraten betwillicomt. De Vorghers trecken haer te ghemoet in haer ghewater / 3p bedypen met schieten ende andersins blyschap ende vrechde / 3p brenghen haer in hare herberghen / het gheschut wert afgeschoten. In summa / hare comste in steden ende andere plaetsen gheschiet ghemeynlick met extraordinarische aensienigke magnificentie/ statte/ ende wereltse pompe.

Applicatie op
den toecom-
ste Jesu ten
ooydest.
Mat. 19. 16.

Bemide Ieser/ stelt eens by maniere van ghelicknisse nu gestelt/ van de comste van ghoote Heeren in eenighe plaetsen / ende applliceert het zelve tot de laetste toecomste Jesu Christi wesende een Coninck der Coninghen/ ende Heere der Heeren. Ouerdenekt/ indien de aencomste van wereltliche Heeren gheschiet/ ende toegaet met sulcke aensienigke macht/ en magnificentie : voozwaert / de laetste toecomste onses grooten Conincks / (ten aensien vande welcke/ alle wereltse Princen ende Heeren anders niet en zijn dan dreck ende stof) en sal niet minder/ maer meerder/ heerlijcker/ en aensienlijcker wesen/ in ghoote macht/ ende cracht/ oock mede niet een seer wonderlijcke/ ende onuytspreeckelike snelheyt/ rassicheydt / ende veerdicheyt.

Schijnuerlick
betogen.
2. Thes. 1. 4. 26

Hier op heeft gesien d' Apostel Paulus, als hy seyt : De Heere zelve, sal met een geschrey, ende stemme des Archangels, ende Bafuyn Gods nedercomen van den Hemel.

De Schrijfture leert hier ende daer claelijck/ dat de tweede comste Christi soo heerlick/ doozluchtich ende gheweldich sal wesen/ in voeghen/ dat alle de principaelste/ ende albertreffelichste Creaturen deselues aenschouwen de/ oock sullen beschaemt ende ontroert wesen.

Mat. 24. 29

Want alsdan/ ghelijck Christus seyt : sal de Sonne verduyfster worden, ende de Mane en sal haer schijn sel niet gheven, ende de sterren sullen van den Hemel vallen, ende de crachten der Hemelen sullen beroert worden.

Met desen woorden wil Christus te kennen gheben / dat ten aensien van de doozluchtighe / ende onghelooftelijke blinckende / doozstralende schijnfel des toecomste Iesu Christi, de voozghenemde heerlijcke ende schone Creaturen als benebelt ende verdonckert zullen werden.

Ende wat aengaet de verschrickinghe / die in zijne toecomste ten oordeel sal wesen / wert daertinne vooz gestelt / ende lut gebzucht: dat ontrent de toecomste Iesu ten oordeel / de zee ende waterbloet sal verbaert en verschrickt wesen / datse oock op hare maniere sal bzteschen / ende een oberlupt gheroept maken.

De Heere Iesus Christus geeft sulcx te kennen met dese navolgende woorden.

Ende dan sullen daer teecken en wesen in de Sonne, ende in de Mane, ende in de sterren, ende op der aerden bangicheyt der volcken doormiststroosticheyt. Als de zee, ende watervloet sal briesschen: ende de menschen sullen verdwijnen, door de vrese, ende verwachtinge der dingen, die der werelt overcomen sullen: Want de crachten der Hemelen sullen beweect worden.

Indien de crachten der Hemelen sullen beweect werden / oberbeweect eens goetwillighe leser / hoe het ghestelt sal wesen met alle onbeheerlijcke sondaers / vloekers / sweerders / hoerterders / oversprekers / bronckaers / en meer diergelijcke godlose menschen inden groten dach des Heeren?

Buypen alle twijffel / zy zullen haer selven soecken te verbergen inde speloncken / ende in de steenrotzen der bergen / gelijk inde openbaringe Ioannis staet gheschreben / ende segghen tot de berghen / ende tot de steenrotzen.

Valt op ons, ende verbercht ons vanden aensichte des genen die op den thron sit, ende vanden toorne des lams. Want de groote dach zijner gramschap is gecomen: ende wie can staen?

Men kan hier wt sien / dat de toecomste Christi ten oordeel heerlich / aensienlich / ende verschrickelich sal wesen. Op en sal soo cleyn / ootmoedich / ende versmadelich niet ten oordeel comen / ende verschijnen / als hy ober de festien hondert jaren inden vleesche is geopenbaert / ende verscheuen.

Ende ghelijck hy comen sal met een seer groote heerlichheyt / ende verschrickinghe: also sal zijne toecomste ten oordeel oock wesen haestelich / subijtelich / ende onverwacht.

De dach des Heeren, sal comen als een dief inder nacht. Want, als zy sullen segghen: het is vrede, ende sonder sorghe: dan sal hen een snelle verdervinghe overvallen, gelijk de wee over een bevruchte vrouwe, ende zy en sullen niet ontvlieden.

Daeromme de Heere Iesus Christus, oock wel scherpelich ons bermant / ende waerschopt met dese navolgende woorden: Wach u selven, dat uwe

Van de verschrickinge die in de toecomste Iesu Christi sal wesen.
Luc. 21. 25, 26

Gen. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

De toecomste Iesu, niet alle heerlich ende verschickelich / maar oock subijtelich.
1. Pet. 3. 10.
1. Thess. 5. 2.
Schoone vermaningen ende nederdruyende boozberespitinge.
Luc. 23. 34-36.

herten niet te eenigher tijt beswaert en worden met gnslicheyt, ende dronckenschap, ende sorchsuldicheden deses levens, ende dat u lieden dien dach niet haestelick en overvallen. Want ghelijck eenen valtrick sal hy comen over alle de ghene, die op gheheel den aerdbodem wonen. Daerom waect te aller tijdt, biddende dat ghy lieden meucht weerdich ghemaect worden te ontvlieden alle dese dinghen die gheschieden zullen: ende alsoo te staen voor den Sone des menschen.

Met dese woorden Iesu Christi werden wy ghenoechsaem vermaent / en gewaerschoot dat de laetsten dach des Heeren alle menschen / insonderheyt alle godloosen / seer subtelick sal overvallen: niet anders / als een aerdbeswinghe die seer snel / haestelick / ende subtelick is comende. Een exempel daer van hebbe ick niet meer andere menschen over eenighe jaren beleest / gheleest zijnde de selve aertbevinghe zeer subtelick ende schrikelick.

Het waer seer goet en salich dat de mensche niet ernst eens hier op dachten eer het re laet is / ende de valtrick come over alle de gene die wonen op gheheel den aerdbodem.

Deele / inhou-
wende het des
kint / by ma-
nere van ap-
peltatie / name-
lick / hoe wy
de leeringhe
van het laet-
ste oordeel tot
onsen nut en
proffite moeten
gebruicken.
De Apostel
Petrus geeft
hier van goet
de instructie.
2. Pet. 3. 11.
Item d' Apo-
stel Paulus.
Coloss. 1. 10.
1. Tim. 2. 12.
Tit. 1. 14.
Ons leuen
en den wesen
en gestedige
overdencken-
ge des doods.

Volcht nu het vijfde deele / ende het laetste / in het derde / ende principa-
le Hoofdstuck / in dit vijftiende / ende laetste Cappittel / handelen de van
het laetste oordeel. Namelick / hoe wy de leeringhe van het laetste
oordeel tot onsen nut / ende proffite moeten gebruiken.

Aengaende dese materie: de heylighe Apostel Petrus, geeft ons hier van
de alderbeste onderwijsinghe / hoe wy dese ghehele leeringhe voor ghestelt
tot noch toe in dit tegenwoordich tractaat van het laetste oordeel / tot onsen
nut / ende proffite / moeten gebruiken.

Op spreekt hier van aldus: De wijle dan dit alles verghaet hoedanich be-
horen wy te zijn in Heylighe wandelinghe ende godvruchticheden? Verwach-
tende, ende haestigende tot den toecomende dach Gods.

D'Apostel Petrus wil dit segghen: **M**ijn lieve broeders / aenghesien de
hemelen die nu zijn / ende de aerde / die dooz zijn woort gheset zijn / werden
behouden tot den byere in den dach des oordeels / en verberbinge der god-
loosen menschen: ende dat de dach des Heeren soo schrikelick ende subtelick
sal wesen: tsa dan meer dan tijt dat ghy u selven tot God begheeft / om te
mogen wandelen weerdichlick den Heere in alle behaghelichheyt / tot alle
goede wercken byrechtbaer / en wassende in de kennisse Gods: de godloose
heyt / ende wereltliche begheertichheden versakende / matichlick / ende
rechtveerdichlick / ende godsalichlick levende in dese teghenwoordighe we-
relt.

Alles doozschreven / moet dienen / om ons by tijts / ende niet te laet te
bereyden / tot enen salighen sterfoach / oock mede tot verwachtinge vande
salighe hope / ende verschyninghe der eerlicheyt des grooten Gods / ende
onses Salichmakers Iesu Christi: die hem selven dooz ons heeft gegeven
om

om dat hy ons soude verlossen van alle ongherechtigheyt / ende hem selven een eyghen volck repnighen dat vperich ware tot goede werken.

Ende wel niet groote reden behooren wy hier op te denken: Weten de / dat ons teghenwoordich leven / een ghestadighe overdenkinghe des doots behoort te wesen: Wy moeten altyt soo leven als ofte wy alle daer souden sterben/ende ghelijck of het bedde/daer wy op slapen/ons gaff zoude wesen. Ick segghe noch dit daerby/dat wy alle daerx alsoo behooren te leven/als of Christus terstont wt den Hemel soude comen/om een rijtveerdich oordeel te gheven over de levende ende doode in zijne verschijninghe.

Men leest dat de oude Vader / ende kercken-leeraer Hieronimus, altyt besich is gheweest inde overdenkinghe des laersten Oordeels/ende tot die eynde seer oick wils hy hem selven/ende oock by anderen dese navolghende ghedenckweerdighe woorden gheseyt ende verhaelt heeft:

Of ick ete, of ick drincke, of ick slape, ofte wake, ofte yet anders doe, my dunckt, dat ick altyt hoore de laetste basuynen Gods, aldus in mijne ooren clincken, ende basuynen: Staet op ghy doode, comt ten oordeel.

Reentse ter herten/o Christelicke leser, ende appliceertse tot u profyt / en tot saticheyt uwer Zielen.

STelt v selven eens voor ooghen met een vaste inbeeltinghe / dat met u alle Christus menschen sekeren kenne / ende wetenschap hadden / dat Iesus Christus onsen Salichmaker terstont na dit aenstaende hoochtijt van Paeschten/ eer de dach vande triumphelijcke Hemelvaert Iesu Christi gheschieden / voorszeker ten oordeel soude comen / ey lief / denck eens met ernst by u selven wat een veranderinghe ende beteringhe des levens inde werelt terstont soude comen / ende ghelien werden by alle staten der menschen? Wie soude van desen dach af wesende Paesch-abont dat ick dit segghe / en dit teghenwoordich Tractaet ten eynde brenghe door Gods sonderlinghe genade/meer op de werelt denken/om de selve te dienen? Wie soude daer inne lust ende welbehaghen hebben? Wie soude op gelt ende goet/op gout/silber/costelijcke juwelen/schatten ende rijckdommen zijn herte kunnen opsietten? Wie soude dan meer kunnen denken op zijne moey / ende costelijcke cleden? Wie soude meer sien selven tot swelghen/bieten/surpen/en tot dronckenschap kunnen begheven? Wie soude meer kunnen denken op Vrouwen / hoereren / en overspel te bedriegen? Wie soude meer verben denken van niemant eenichsins te cozt te doen / ofte het zijne te benemen? ja, wile soude het herte hebben eenighe ongherechtigheyt te bedriegen?

Wie desotich soude alle mensche wesen middelertijt / hoe soude Mannen ende Vrouwen met hare kinderen / ende huysghesinnen soopen na der kercken om goede vermaninghe wt Gods woort te moghen hooren.

Wie peverich ende vperich souden de menschen wesen nacht ende dach

6
Ons leven moet wesen een gestadige overdenkinge des doots.

2. Tim. 4. 1.

Hieronymus de oude Vader altyt niet ernst besich gheweest in de betrachttinghe des laersten oordeels.
Nota bene.

1. Cor. 15. 52
1. The. 4. 16

Wensyjaeck tot den leser van een algemeyne inbeeltinghe des toecomendens oordeels.

6

om God te bidden / dat hy haer wt loute ghenade door Iesum Christum de sonden wilde verghen / ende niet haer in het upterste gericht niet en wil de treden?

Applicatie.

Mat. 13. 35.

Almant
weet / wan-
neer de Heere
sal comen.

Seer beminde leser, indie het seker hoorweten vanden dach des Heeren / als sulcke veranderinghe ende beteringe des lebens soude kunnen te weech brenghen: Ick braghe u hoor den levendigen God of het dan niet wel recht ende billick en is / dat wy den selve veranderinghe ende beteringe des lebens terstont / terstont byder hant nemen / al ist sake dat wy hoor seker niet en weten / op wat tijt / ende ure de laetste dach des Heeren sal aencomen?

Wie van ons weet wanneer Christus de Heere sal comen / om een pegghelijck hoor hoofst hoor het particulier oordeel upt desen leven te halen / en een scherpe rekeninghe van hem te cysseken ende te bozderen?

Mat. 24. 44.

Mat. 13. 35.
36. 37.

Mat. 24. 44.

Christus doet ons hier van een goede vermaninghe / en waerschouwinghe. Daeromme (seft hy) weest ghy oock bereyt: Want ter ure die ghy niet en meynt, sal de Soone des menschen comen. Item. Daerom waecht, want ghy en weet niet wanneer de Heere des huys comen sal, des avonts, of ter middernacht, oft ontrent het hanē gecraey, oft inden morgenstont. Op dat hy niet onversiens en come, ende u lieden vinde slapende. Ende dat ick tot u lieden segghe, dat segghe ick tot allen: Waket.

Luc. 21. 34.
35. 36.

Christus vers-
maent / ende
waerschout
ghenoech.
Daer het
onthouden
ontbreyt
ons.

Weest hier by de ghetrouwe vermaninghe die Christus noch doet / by Lucam den Euangelist / van wy oock tot sulcken eynde ghestelt recht hoor dit vyfte ende laetste deele. Wacht u selven, dat uwe herten, &c.

Nemet ter herten, mijn seer beminde leser: Het onthyeert aen onsen Sa-lichmaker niet / om ons getrouwelick te vermanen / en te waerschouwen. Het gebreck is alleen by ons / dat wy de selve inden wint gaen / ende niet ter herten nemen alst wel behoort. Laet ons noch toe sien / ende op onse hoede zijn.

Laet ons niet segghen: Wy meynen niet dat de Heere in dit Jaer / ofte in het toecomende Jaer / ofte in hondert of meer Jaeren ten oordeel sal comen.

Ick segghe u daer op na inshout vande woorden die Christus heeft ghesproken: Dat hy / misseken / ons sal overhallen / als wy sulcx int alderminste niet en meynen / ofte verwachten.

Bekeert met
een coyt be-
hael van de
vijf deelen die
in de ma-
te van het ooy-
del zijn ver-
haelt.

Hiermede bekeert ick het derde principale Hoofstuck in dit 15. ende laetste Capittel van het laetste oordeel: Van welcke materie vijf deelen zijn gehandelt ende voorgefelt. 1. Wie in het laetste oordeel de Rich-ter sal wesen. 2. Tot wat eynde als sulcke ghemeen oordeel ende gericht sal ghesouden werden. 3. In wat forme de toecomste Jesu sal geschieden ende toegagen. 4. Hoedanich de toecomste Christi sal wesen. 5. Is by alle desen ge-voert

voecht een beslypt/ hoe wy de leeringe van het laetste oordeel tot onsen nut
ende profyte moeten ghebruycken.

Ick dancke Godt mijnen Hemelsche Vader die my zyn armen Dienst-
knecht met de cracht zijnes Geestes in desen arbeyt ghestreect heeft.

Wilt doch desen mijnen arbeyt segghenen. O Heere ende mijn God. W
offere ick op alle het gene van my hier inne ghedaen is/door ewe bysonde-
re genade.

Ich dancke doch van gantscher herte zynen eenighen ghebozen

Soone/ mijnen ghe trouwen Salichmaecker/ die gheseyt

heeft: la ick come haestelick: Amen. Ich sprecke

ende bidde met allen den genen die de salige

hope / ende verschijninghe der eerlick

heyt des groten Gods / ende on-

ses Salichmakers Iesu Chri-

sti verwachten.

Mat. 22, 32

Mat. 2, 13

Ja come Heere Iesu.

REYNDE.

1815
The following is a list of the names of the persons who have been admitted to the office of the Secretary of the Board of Education since the last meeting of the Board.

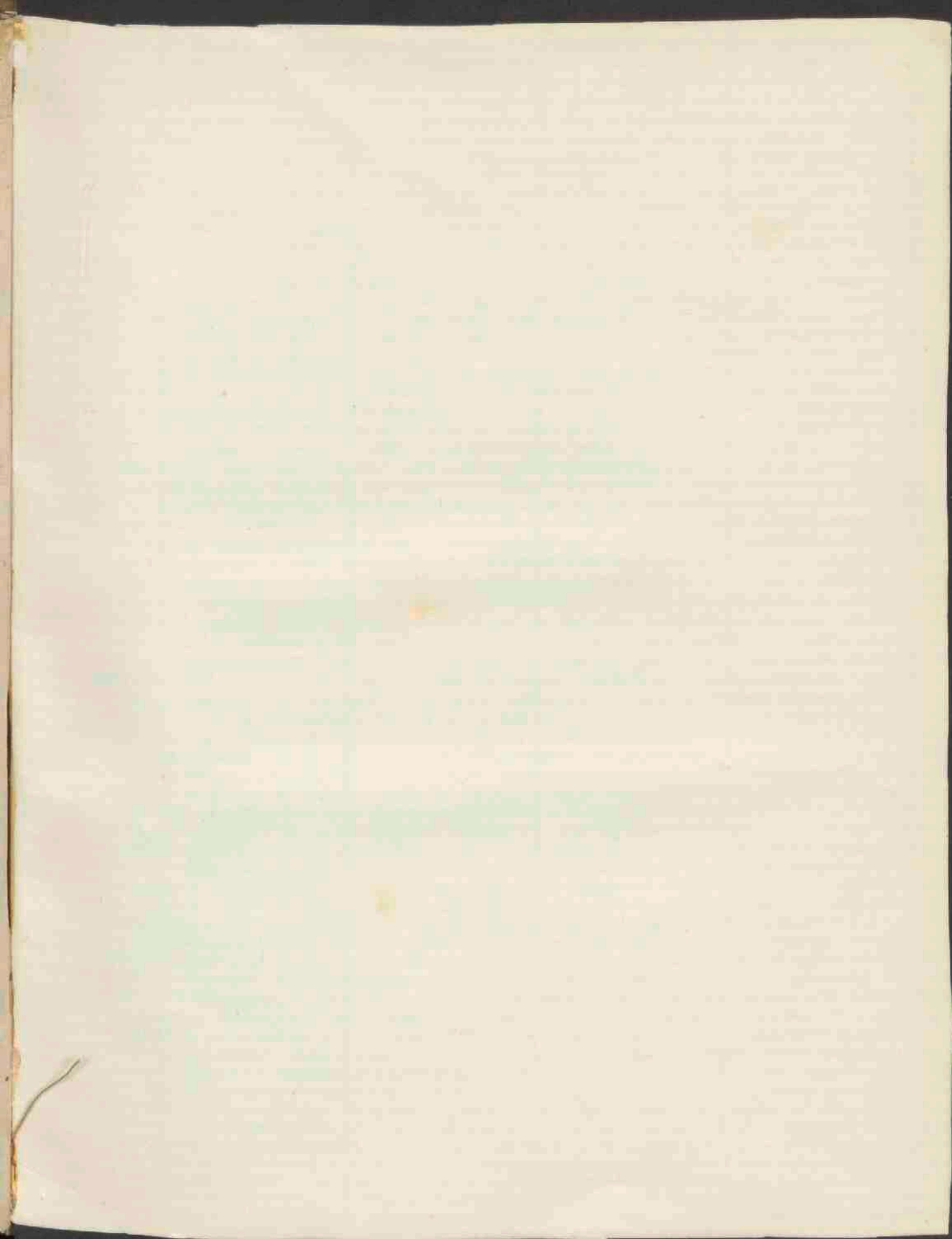
1. Mr. John Smith
2. Mr. James Brown
3. Mr. William Jones
4. Mr. Robert Taylor
5. Mr. Thomas White
6. Mr. Charles Black
7. Mr. Henry Green
8. Mr. George Grey
9. Mr. Edward Hall
10. Mr. John King

11. Mr. Richard Lee
12. Mr. Thomas Manners
13. Mr. John Parker
14. Mr. William Roberts
15. Mr. Robert Scott
16. Mr. Thomas Turner
17. Mr. Charles Walker
18. Mr. Henry Young
19. Mr. George Zane
20. Mr. Edward Adams
21. Mr. John Baker
22. Mr. William Clark
23. Mr. Robert Evans
24. Mr. Thomas Ford
25. Mr. Charles Gale
26. Mr. Henry Harris
27. Mr. George Heath
28. Mr. Edward King
29. Mr. John Lamb
30. Mr. William Lloyd

31. Mr. Robert Martin
32. Mr. Thomas Nash
33. Mr. Charles Owen
34. Mr. Henry Palmer
35. Mr. George Phillips
36. Mr. Edward Price
37. Mr. John Quinn
38. Mr. William Reed
39. Mr. Robert Ross
40. Mr. Thomas Stone

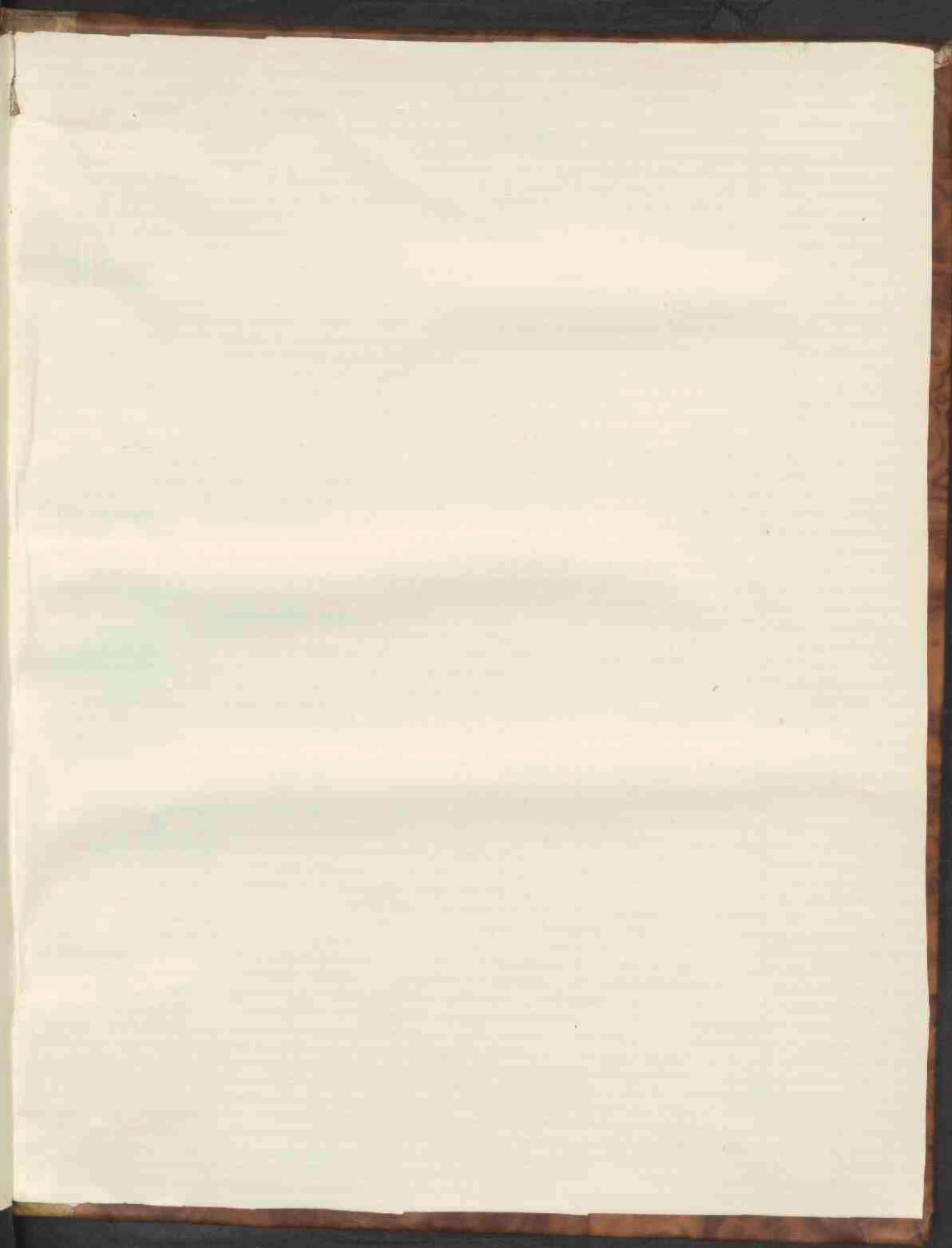
OF THE

OCN-146838072

ant 6333

H.C.
300